

Dirençli Kentler ve Diğer Kentsel Meseleler

Takdim / Editorial

Makaleler/Articles

Catching on "Urban Resilience" and Examining "Urban Resilience Planning"
Zeynep Deniz Yaman Galantini

Tokyo: Solaris-Güneş İmparatorluğu'nun Dirençli, Kırılgan ve Tehlikeli Kenti
Şirin Gülcen Eren

Afetler ve Kent Morfolojisine Etkileri: Düzce Örneği
Ayşegül Tanrıverdi Kaya

Afet ve Acil Durumlar İçin Belirlenmiş Toplanma Alanlarının Yeterliklerinin Değerlendirilmesi:
İzmit Örneği
Serpil Gerdan - Alper Şen

Kentsel Dirençlilik Perspektifinden Yerel Yönetimlerin Görevleri ve Sorumlulukları
Çiğdem Tuğaç

Dirençli Kentlerde Belediyelerin Suç Önlemedeki Rolüne Yeni Bir Bakış
Mehmet Murat Payam

Doğayla Sözleşme: Eko-merkezci Siyasetin İmkânı
Tuncay Önder

Kentsel Gelişim ve Yeşil Alan Planlama Sürecinin Katılımcı Swot Analizi Yöntemi ile
Değerlendirilmesi: Bingöl Kenti Örneği
Hüccet Vural

Bir Manipülasyon ve Motivasyon Alanı Olarak Kentsel Ortam [Milieu]
Duygu Ovacık Çoruh

Kentsel Politik Ekoloji Literatürü İçerisindeki Tartışmalar: Milieu Fikri Bir Çözüm Olabilir mi?
Ebru Tekin Bilbil

Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kentsel Planlama Pratiğinin Dönüşümü: Adana Örneği
Fikret Zorlu - İlker Söğüt

Yerel Kamu Hizmetleri Bağlamında Etkililik Ölçüm Göstergelerinin Belirlenmesi
Mehtap Çakmak Barsbay - M. Kemal Ökten

Eşitlik, Erişilebilirlik ve Toplu Taşıma
Richard Szeri - İrem Ayhan Selçuk

Adıyaman Kazasının Vilayet Olması ve Bu Süreçte Yaşanan Gelişmeler
Mehmet Gündüz

Kitap İnceleme/Book Review

Karşılaştırmalı Büyükşehir Yönetimi, Birol Ekici
Hatice Altunok

Risk Azaltma Yaklaşımı Çerçevesinde Dirençli Kentler, Yunus Emre Özer
Alper Bodur

Building and Dwelling: Ethics for the City, Richard Sennett
Meriç Kırmızı

Yeni Kent Sorunu, Andy Merrifield
Gizem Şahin

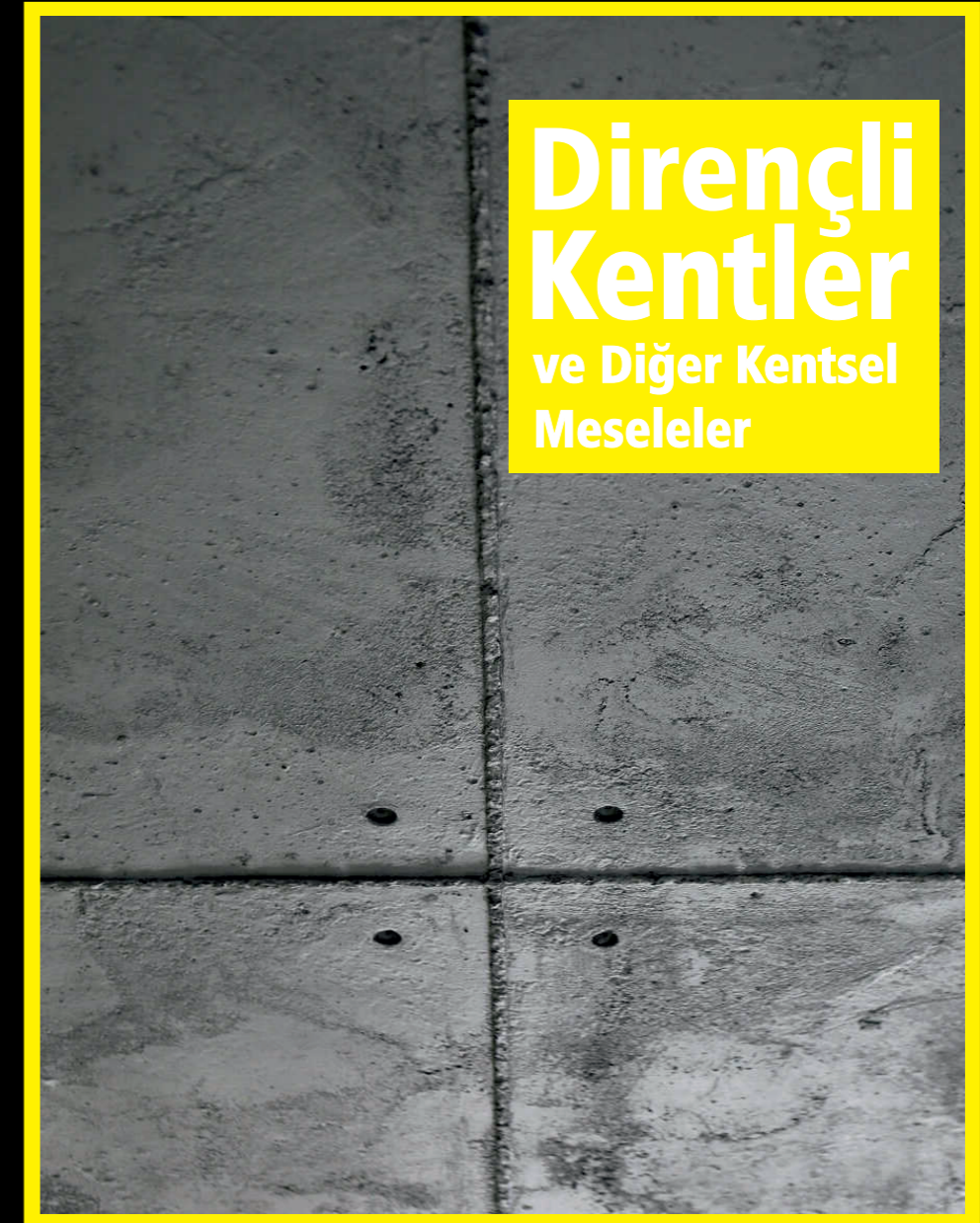
₺40

idealkent

sayı
28

Dirençli Kentler ve Diğer Kentsel Meseleler

Dirençli Kentler ve Diğer Kentsel Meseleler

Cilt 10 • Sayı 28 • Yıl 2019

ADAMOR
TOPLUM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

KENT
ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

INSTITUTE
OF URBAN
STUDIES

Leyla Alkan (Gazi Üniversitesi), Alim Arlı (İstanbul Şehir Üniversitesi), Ahmet Kemal Bayram (Marmara Üniversitesi), Zeynep Yılmaz Bayram (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Hasan Bozgeyikli (Selçuk Üniversitesi), L. Funda şenol Cantek, Tayfun Çınar (Ankara Üniversitesi), Didem Danış (Galatasaray Üniversitesi), Neslihan Demirtaş-Milz (İzmir Ekonomi Üniversitesi), şebnem Gökçen Dündar (Dokuz Eylül Üniversitesi), H. İbrahim Düzenli (Şehir Üniversitesi), Tahire Erman (Bilkent Üniversitesi), Michael Goldman (Minnesota Üniversitesi), Kemal Görmez (Gazi Üniversitesi), Fuat Güllüoınar (Anadolu Üniversitesi), Berin Gür (TED Üniversitesi), Murat Güvenç (Kadir Has Üniversitesi), şükrü Karatepe (TCCB), Filiz Kartal (Ankara Üniversitesi), Ayşe Çolpan Kavuncu, (AYBÜ), Serap Kayasü (ODTÜ), Ruşen Keleş (Ankara Üniversitesi), Emine Köseoğlu (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi), Tuna Kuyucu (Boğaziçi Üniversitesi), Faranak Miraftap (İllinois Üniversitesi), Göktağ Morçöl (Pennsylvania State University), Hakan Olgun (Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi), Tuncay Önder (Gazi Üniversitesi), Metin Sözen (Çekül Vakfı), Yusuf şahin (Aksaray Üniversitesi), Tarık şengöl (ODTÜ), Yıldırım şentürk (Mimar Sinan Üniversitesi), Uğur Tanyeli (Şehir Üniversitesi), Coşkun Taştan (Polis Akademisi), İlhan Tekeli (ODTÜ), Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Mehmet Tunçer (Çankaya Üniversitesi), Aysu Uğurlar (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Sutay Yavuz (Gazi Üniversitesi), H. Sevgi Zengin (Niğe Üniversitesi)

*Soyadına göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Yayın Türü: Dört Aylık, Yerel Süreli Yayın

Yayın Dili: Türkçe-İngilizce

Tasarım: Seda Tokuroğlu • Teknik Sorumlu: Özgür Tülebağa

Baskı/Yayın Tarihi: Aralık/December 2019, **Baskı:** Tarcan Matbaası (Sertifika No: 25744)

İçindekiler/Contents

- 881 **Takdim/Editorial**
İdealKent

Makaleler/Articles

- 882 **Catching on “Urban Resilience” and Examining “Urban Resilience Planning”**
“Kentsel Dayanıklılığı” Anlamak ve “Kentsel Dayanıklılık Planlamasını” İrdelemek
Zeynep Deniz Yaman Galantini
- 907 **Tokyo: Solaris-Güneş İmparatorluğu’nun Dirençli, Kırılgan ve Tehlikeli Kenti**
Tokyo: Solaris-Resilient, Vulnerable and Dangerous City of the Empire of Sun
Şirin Gülcen Eren
- 942 **Afetler ve Kent Morfolojisine Etkileri: Düzce Örneği**
Disasters and Effects on Urban Macroform: The Example of Düzce
Ayşegül Tanrıverdi Kaya
- 962 **Afet ve Acil Durumlar İçin Belirlenmiş Toplanma Alanlarının Yeterliklerinin Değerlendirilmesi: İzmit Örneği**
Evaluation of Qualifications of Assembly Points for Disaster and Emergency: Case of Kocaeli, İzmit
Serpil Gerdan - Alper Şen
- 984 **Kentsel Dirençlilik Perspektifinden Yerel Yönetimlerin Görevleri ve Sorumlulukları**
Duties and Responsibilities of Local Governments from Urban Resilience Perspective
Çiğdem Tuğaç
- 1020 **Dirençli Kentlerde Belediyelerin Suç Önlemedeki Rolüne Yeni Bir Bakış**
A New View on the Role of Municipalities in Crime Prevention in Resilient Cities
Mehmet Murat Payam
- 1050 **Doğayla Sözleşme: Eko-merkezci Siyasetin İmkânı**
The Natural Contract: Possibility of Eco-centric Politics
Tuncay Önder
- 1069 **Kentsel Gelişim ve Yeşil Alan Planlama Sürecinin Katılımcı Swot Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi: Bingöl Kenti Örneği**
Assessment of Urban Development and Green Ar-ear Planning Process by Participant Swot Analysis Method: A Case of Bingol Province
Hüccet Vural
- 1097 **Bir Manipülasyon ve Motivasyon Alanı Olarak Kentsel Ortam [Milieu]**
Urban Milieu as a Space of Manipulation and Motivation
Duygu Ovacık Çoruh

- 1130 **Kentsel Politik Ekoloji Literatürü İçerisindeki Tartışmalar: Milieu Fikri Bir Çözüm Olabilir mi?**
Discussions within the Urban Political Ecology Literature: Does the Concept of Milieu Offer a Solution?
Ebru Tekin Bilbil
- 1158 **Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kentsel Planlama Pratiğinin Dönüşümü: Adana Örneği**
Transformation of Urban Planning Practice in Turkey After 1980: Adana Case
Fikret Zorlu - İlker Söğüt
- 1184 **Yerel Kamu Hizmetleri Bağlamında Etkililik Ölçüm Göstergelerinin Belirlenmesi**
Construction of Metrics to Evaluate Effectiveness in the Context of Local Public Services
Mehtap Çakmak Barsbay - M. Kemal Ökten
- 1207 **Eşitlik, Erişilebilirlik ve Toplu Taşıma**
Equity, Accessibility and Public Transportation
Richard Szeri - İrem Ayhan Selçuk
- 1230 **Adıyaman Kazasının Vilayet Olması ve Bu Süreçte Yaşanan Gelişmeler**
Adıyaman District Being a Province and Developments in this Process
Mehmet Gündüz
- Kitap İnceleme/Book Review**
- 1255 **Karşılaştırmalı Büyükşehir Yönetimi, Birol Ekici**
Hatice Altunok
- 1261 **Risk Azaltma Yaklaşımı Çerçevesinde Dirençli Kentler, Yunus Emre Özer**
Alper Bodur
- 1264 **Building and Dwelling: Ethics for the City, Richard Sennett**
Meriç Kırmızı
- 1268 **Yeni Kent Sorunu, Andy Merrifield**
Gizem Şahin

Takdim

İdealKent 2010 yılında başladığı yayın serüveninde 10 yılı geride bıraktı. Yola çıktığımız günün heyecanını hala korumakla birlikte kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesinde hala çok büyük eksiklikler olduğu ortadadır. Elbette Türkiye demografisi çok dinamik ve bu dinamizm şehirlerde bütün katmanları etkiliyor. Hem altyapı hem de sosyolojik olarak şehirlerimizin yaşadığı bu dinamizmi de düşünürsek şehrin sorunlarında çözüm üretmesi gereken kurumların çok planlı ve kuralları esnetmeden yeni bir perspektif üretmesi gerektiği kaçınılmaz bir gerçektir.

*

Kentlerimizin her açıdan dayanıklı, afetlere karşı güçlü ve metanetli bir yaklaşımla yeniden ele alınması gerektiği düşüncesiyle hazırladığımız “Dirençli Kentler” dosyası önemli çalışmaları okuyucunun dikkatine sunmaktadır. İklim değişikliğinden depremlere, kitlesel göçlerden afetin bir çok biçiminin yanı sıra coğrafyamız için en önemli doğal tehditlerden birisi olan depreme hazırlıklı olmak için “kentlerin dirençliliği”ni ve kırılabilirliğini daha dayanıklı hale getirmemiz gerekmektedir. Bu dosya aracılığı ile konuyu, politika yapımcıların, kamu kurumlarının, kamuoyunun ve akademisyenlerin dikkatine sunmak isteriz.

*

Dirençli Kentler dosyasının yanı sıra farklı “Kentsel Meseleler”e odaklanan değerli çalışmaları da okuyacağınız 28. sayımızda katkısı olan bütün yazarlarımıza teşekkür ederiz. İyi okumalar.

İdealKent

Catching on “Urban Resilience” and Examining “Urban Resilience Planning”¹

Zeynep Deniz Yaman Galantini²

ORCID: 0000-0002-7731-5540

Abstract

21st century is an era which environmental and urban systems triggered complexity and eventually urban planning processes started to be chaotic. Hence, 2000s can be described as a period in which complexity science developed and the capacity for planning and management needed to be improved to solve the rapidly changing urban problems. The main concern is finding out a principal contribution to urban planning processes to address this complexity dilemma and urban vulnerabilities. Since planning the future of an entire community may seem like a devastating challenge based on these challenges, urban planning should comprise conscious choices about the future and it has to be a rational way for getting prepared for the future. In this regard, “continual development and adjustment to the changing circumstances” is surely vital for all urban systems. This is parallel with resilience concept, which refers to understand addressing the uncertain changes and challenges. From this point of view, this paper aimed to clarify how resilience can be positioned in urban planning paradigms. In depth literature review and qualitative analysis were the base. Moreover, the development of urban planning paradigms from 1950s to today and the content of urban resilience were analyzed in details.

Keywords: *Urban planning paradigms, complexities, uncertainties, urban resilience, urban resilience planning.*

¹ This paper is produced from the PhD Thesis of the author which is titled “Urban Resilience as A Policy Paradigm for Sustainable Urban Planning and Urban Development: The Case of Istanbul”. I thank Prof. Dr. Azime Tezer, the supervisor of my thesis, for her valuable guidance in the development of the thesis.

² Dr., Istanbul Technical University, E-mail: yamanzed@gmail.com

“Kentsel Dayanıklılığı” Anlamak ve “Kentsel Dayanıklılık Planlanmasını” İrdelemek³

Zeynep Deniz Yaman Galantini⁴

ORCID: 0000-0002-7731-5540

Öz

21. yüzyıl, fiziksel çevrenin olumsuz etkilere ve kentsel sistemlerin beklenmedik değişimlere maruz kaldığı, buna bağlı olarak karmaşıklığın ve belirsizliklerin arttığı, nihayetinde de kent planlama sürecinin kaotik bir hal aldığı dönemdir. 2000’li yıllarda karmaşıklık biliminin gelişmesine ve kentsel sorunların gün geçtikçe büyümesine bağlı olarak, hem planlama ve yönetim kapasitesinin geliştirilmesi konusu, hem de belirsizliklerin ve karmaşıklığın neden olduğu kentsel kırılmalıkların çözümünde, kent planlama süreçlerinin nasıl bir katkı sağlayabileceğinin açıklanması ihtiyacı günümüzde önem kazanmıştır. Hızla artan karmaşıklık ve dünya dinamiklerindeki hızlı değişimler göz önüne alındığında, bütün bir toplumun geleceğinin planlanması ciddi bir mücadele olarak yorumlanabilir. Bu kapsamda, kent planlama yaklaşımlarının geleceğe ilişkin, yerinde ve sürdürülebilir seçimler içermesi, toplumları geleceğe hazırlanmak için mantıklı bir yol haritası çizmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, “değişen koşullar karşısında sürekli gelişim ve uyumu” korumak, tüm kentler için hayati önem taşımaktadır. Bu perspektif, belirsiz dünyanın değişim ve zorluklarıyla nasıl başa çıkılabileceğini açıklamaya çalışan “dayanıklılık” kavramıyla örtüşmektedir. Bu açıdan, bu çalışma, şehir planlama paradigmasında dayanıklılığın nasıl konumlandırılabileceğini netleştirmeyi amaçlamaktadır. Derinlemesine literatür taraması ve nitel analiz bu çalışmanın temelini oluşturmuştur. Ayrıca, 1950’lerden günümüze kentsel planlama paradigmasının gelişimi ve kentsel dayanıklılığın kapsamı detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent planlama paradigmaları, karmaşıklıklar, belirsizlikler, kentsel dayanıklılık, kentsel dayanıklılık planlaması

³ Bu çalışma, yazarın “Urban Resilience as A Policy Paradigm for Sustainable Urban Planning and Urban Development: The Case of Istanbul” başlıklı doktora tezi temelinde üretilmiştir. Tez danışmanı Prof. Dr. Azime Tezer’e, doktora çalışmasının gelişimindeki yönlendiriciliği ve değerli katkıları için teşekkür ederim

⁴ Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, E-mail: yamanzedede@gmail.com

Introduction

Due to the uncertain and complex dynamics of the world, cities face long-term social, ecological, economic and governance challenges. These encounters resulted in an important transformation process in cities due to the changing socio-economic conditions worldwide. Kinzig et al. (2006) interpreted that the last three or four decades have fostered a revolution in the way scientists think about the world from orderly and well behaved to complex and uncertain. Alternatively, today, considering the fact that a massive social or environmental failure in one region threatens the entire system in the highly interconnected global system, possibly the all-embracing question for the 21st century is if the current global system adapts and survive the highly interconnected problems it now faces (Costanza et al. 2007). In other words, Hordijk and Baud (2011) explained that by way of uncertainty, unpredictability and change have become key characteristics of today's interdependent world.

Surely, change and crisis are parts of the dynamic development and as Kowalik and Guaralda (2011) mentioned, morphing in cities will always take place, carrying growth, change or the death of city itself. Beal and Fox also contributes to this complex dynamism in "Cities and Development" (2009) explaining development is studied as implying change and concerning with understanding how and why societies change in particular ways, and how change can be consciously catalyzed or directed to serve certain goals. Hence, it is clear that considering a fundamental revising of the development concept, it is obvious that changes are obligatory in both goals and methods.

Actually, the most important problems that cities and urban administrations confront are related to how to manage those changes cities exposed to. Due to the absence of a comprehensive planning framework to manage change and uncertainties, many of the diverse urban development problems will continue to occur, grow and intensify. To draw attention to these upcoming and contrasting challenges, there has to be a new updated urban planning perspective. Definitely, planning theory and models have been evolving over the years (Rhiney, 2012) absorbing new ideas and translating them into its own theories and actualizations (Porter and Davoudi, 2012). However, even though urban planning adopted some innovative evolution in recent decades, such as strategic spatial planning, new land regularization and management approaches, participatory processes and planning for new and more

sustainable spatial forms such as compact cities and new urbanism (UN, 2009), in this context, the ability to continuously adapt to changing conditions is essential for a long-term urban sustainability. In fact, this requires to look at sustainability in a more prospective and adaptive way (Dos Santos and Partidário 2011).

From a sustainable development perspective, the responsibility is on today's generation not to compromise the ability for future generations to meet their own needs (World Commission on Environment and Development - Brundtland Report, 1987). If future needs are not known, the challenge for people of today is determining whether they are compromising the ability of future generations. Moreover, systems are vulnerable to externalities over which they have little or no control and they must hence be able to respond to unexpected disturbances that affect their internal functioning. To remain sustainable, the systems must continually reinvent itself, adapt and evolve. The fundamental parameters that serve to define the structural capacity of a systems' sustainability are subsequently its potential to determine what it is capable of, its connectedness to determine to what extent it can control its own destiny and finally its resilience to determine how vulnerable it is to unexpected disturbances (Egger, 2006).

Therefore, although sustainability was a major focus for policy linking of interactions between the environment, society and economy for many years; nevertheless; since sustainability literature expanded after 1990s and also 2000s, there was already a shift in the concerns about it considering the urban development policies from static view to dynamic models as well as the realization that things change. Pike et al. (2010) state that the focus of policy interest, according to uncertainty and rapid change, is about how places can "rebound". This means as Fiksel (2006) defined, there is an urgent need for a better understanding of the dynamic, adaptive behavior of complex systems and their resilience in the face of disruptions, recognizing that steady-state sustainability models are simplistic. In this context, studies of sustainable urbanization could benefit from the employment of "resilience" concept which is the new notion for understanding complexity, uncertainty and rapid dynamics, nonetheless the capacity of complex social-ecological systems to cope with, adapt to, and shape changes (Lang, 2011). Clearly, resilience is effective, under its both social and ecological perspectives, as a crucial tool for the sustainability of urban development and resource utilization, not the least as a

comprehensive strategy for urban sustainability, in sight of increasing working hypotheses about urban and regional systems, widening the interest to the whole aspects of human life (Surjan et al. 2011).

Considering the fact that although there is a growing interest about resilience in literature, there is not sufficient research to clarify its relation with urban spatial planning and there is not a precise framework to provide the applicability of resilience in cities. Considering the fact that cities are planned to last for long periods, then, continuation of functions ensures resilience in cities even in times of crises, unexpected changes or stressed spatial configurations (Surjan et al. 2011). It is evident that resilience may be lost in the urban systems (Folke et. al. 2002) due to the growing complexity (Ernstson et al. 2010) and the global integration of economic, social and physical processes putting in evidence the fragility of urban areas in order to be sustainable over significant periods of time. With this respect, it is worthy to discuss how urban planning processes have shaped to embrace new notions.

Correspondingly, there are no guaranties that cities will last indefinitely (Bogunovich, 2009), even though urban sustainability refers to maintain a city as a livable place for humans indefinitely. Therefore, resilience can be a desirable attribute of cities. However, principally, it is more relevant to analyze resilience more in details to find out its characteristics. Accordingly, first of all, this paper aims to clarify “urban resilience” concept and then to focus on urban resilience and urban planning integration through in-dept literature examination of the relevant literature. During the research, contemporary urban planning approaches (in three temporal stages as, before 1950s, 1950s-2000, after 2000) has been analyzed. As a result of this review, it has been discovered that contemporary urban planning approaches are grounded on the basic need for stability; there is lack of considering the unexpected changes and aren’t dealing with improving capacity to manage change. In this sense, the integration of urban planning and urban resilience can fill these gaps of the contemporary urban planning process.

Clarifying the Urban Resilience Concept

Resilience refers to a dynamic and multi-dimensional concept, which raises the notion of the capacity to “manage change” (Yaman-Galantini, 2018b) constantly through understanding, adapting to and surviving from complexity. This promotes a passage from static, equilibrium position toward a dynamic, non-equilibrium position. So, it is crucial to define the attributes of resilience

both to identify its dynamism related characteristics and to relate it with other concepts. Parallel to this, the attributes of resilience can be grouped as more stability related and dynamism or action related attributes. This means, there are two options to manage change; keeping the system work/stable or making the system transform. Considering this dual character, Yaman-Galantini and Tezer (2018b) suggested three categories of resilience characteristics which are “State” (the properties which explains what makes a system resilient); “Response” (the properties which refer to the actions oriented to a resilient state) and “Dynamism” (the attributes that a resilient system should generate against unexpected changes).

Cities are always subject to change both internally and externally which means they decline or expand, develop new form and functions and deal with various difficulties. There is never stability for ever and the complex system of cities are characterized by nonlinear behavior, self-organization and emergent properties, which is permeated by uncertainty and discontinuities. Consequently, these characteristics can be useful to identify how a resilient city has to be and has to react. Furthermore, dynamism attributes of resilience should be related with the institutional resilience and should refer to governance success, since the strength of the administrative level is fundamental in order to create effective planning tools such as plans/strategies, laws and procedures for enhancing those characteristics.

In the last several years, the concept of urban resilience has inspired a substantial number of academic studies. In Thomson Reuters Web of Science, urban resilience key worded publications are increasing more and more through the years (Figure 1).

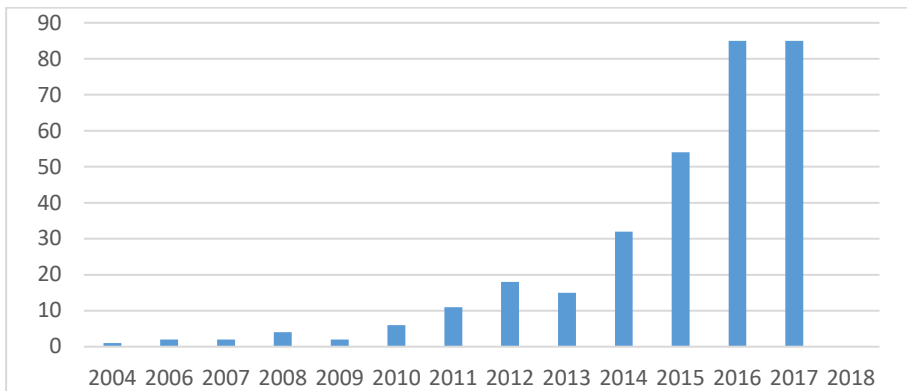

Figure 1. “Urban Resilience” Key Worded Publications (Reference: Url-1)

Considering “urban resilience” literature, Ernstson et al. (2010) identified the distinction between “resilience in cities” and “resilience of cities”. “Resilience in cities” addresses the continuity of ecosystem services in cities provided by locally and regionally; while “resilience of cities” means the functioning of cities as a set of cities linked with each other through relations of exchange in the form of trade, migration or others that sustain the flow of energy, matter and information among them. Furthermore, Arefi (2011) explains urban resilience concept in relation to form, function and flows. He divides the concept into three types of city models, which are “fixed city, good city and kinetic city”. Additionally, Gleeson (2008) suggests the “resilient urbanism” via three principal branches: first, the acceptance of the inevitability of evolution and the necessity of adaptation; second, an orchestration of activities (zoning, infrastructure, services, design, etc.), all of which converge in the best set of major improvements for urban well-being and efficiency and third, promoting equity. Correspondingly, Newman et al. (2009) show cities' strain to endurance, to react to crises and adapt, and how they are compelled to re-shape and grow. Cities do not need only strong physical infrastructure and built environment, but also require their own inner strength and resolve. Thus, it should be determined that cities cannot avoid being resilient (Novotny et al. 2010). In order to become more resilient, cities and regions are supposed to adapt multipurpose planning and design strategies and able to foresee the economic, social, and physical stresses that they may face (Yaman-Galantini and Tezer, 2018a). Therefore, resilient city promotes the ability not only to return to previous state after any kind of disturbance; but also to adapt and transform using the disturbances as advantage. Many authors defined the characteristics of the resilient city as shown in Table 1.

Table 1. Characteristics of a Resilient City

Author	Resilient City Characteristics
Godschalk, 2003	Redundant, Diverse, Efficient, Autonomous, Strong, Interdependent, Adaptable, Collaborative
Ahsan, 2013	Flexible, Redundant, Resourceful, Safe failure, Responsive, Capacity to learn, Dependent on local ecosystems
Lu and Stead, 2013	Attention to the current situation, Attention to trends and future threats, Ability to learn from previous experience, Ability to set goals, Ability to initiate actions, Ability to involve the public

While considering the characteristics of resilient city, another identical criterion is to assess urban resilience through how well a city can simultaneously

balance ecosystems and human functions (CSIRO, 2007). From this point of view, it is necessary to emphasize the definition of urban resilience from different aspects regarding to the balance between ecosystems and human functions. In this sense, social-ecological perspective is a very proper way to begin. As Folke et al. (2010) explained social-ecological resilience evaluates people and nature as interdependent systems. Ecologic resilience is related to the development of territorial systems (Colucci, 2012) and social resilience is the ability of groups or communities to cope with external stresses and disturbances as a result of social, political and environmental change (Adger, 2000).

Additionally, spatial resilience has to be another important aspect of urban resilience referring to the provision of infrastructural necessities for socio-economic resilience. Gibberd (2011) defined spatial resilience as infrastructural resilience, which refers to the vulnerability of built structures including property, buildings and transportation systems. Accordingly, Briguglio et al. (2008) defined economic resilience, which can be interpreted as another perspective for urban resilience. Based on their definition, economic resilience refers to the policy-induced ability of an economy to recover from or adjust to the negative impacts of adverse exogenous shocks and to benefit from positive shocks. Rose (2009) made a more detailed definition of economic resilience including the notions of static economic resilience (maintain function when shocked) and dynamic economic resilience (speed to recover from a severe shock to achieve a desired state). Finally, institutional resilience has to be provided for urban resilience since a city or region's ability to manage resilience resides in actors, social networks, and institutions (Gotham and Campanella, 2010). The provision of institutional resilience fosters the dynamism of the urban systems.

Parallel to all these aspects, The Resilience Alliance aimed at generating new insights and approaches for addressing many challenges urban areas facing around the world, through a four domains framework, which are the components of metabolic flows, built environments, governance networks and social dynamics (Figure 2). The metabolic flows concern the production, supply and consumption chains in an ecosystem, transcending the boundaries of the city. This is directly linked with the capacity of producing energy, goods, and services to be sufficient for the wellness and the life-quality of the whole community. On the other hand, production systems' interconnection, interdependency, diversity and efficiency are meaningful to test their own resilience. Governance networks are composed of institutions and organiza-

tions leading and managing urban settlements. The relations among them affect the regional, national and international levels. Governance relates to the management of finance, public services (sewer, water, education, etc.) as well as emergency services (police and fire departments).

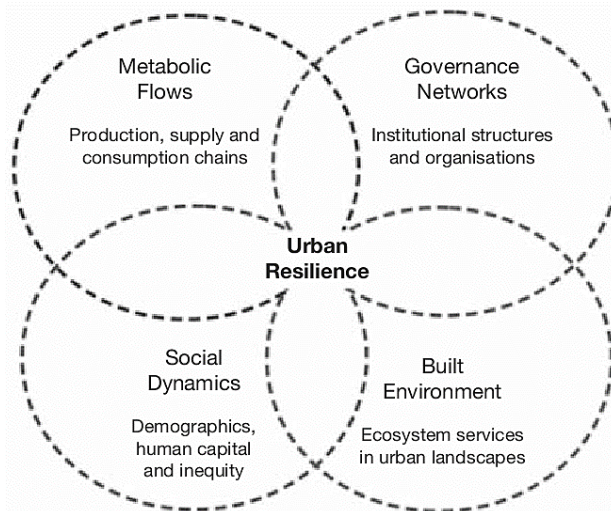

Figure 2. Urban Resilience Components (CSIRO, 2007)

Social dynamics include such as the features of demography, human capital and inequity characteristics of the population. Finally, built environment category represents ecologic and urban landscapes, and habitats. Ideologies, policies, building laws and transportation, affect the way of built environment may develop (CSIRO, 2007; Normandin et al. 2009). Urban resilience derives from the intersection of these areas. Considering all, the paper highlighted those five important aspects - spatial, social, economic, ecologic and institutional – and in order to construct the theoretical basis of urban resilience, these aspects are interpreted through the state, response and dynamism related attributes of resilience (Table 2).

Each specific attribute of urban resilience explained as shown in the Table 2 actually defines “what urban resilience means” for each individual city they are identified and assessed. So, they should be taken into consideration to measure and eventually to provide and sustain urban resilience. With this regard, if all the indicators and the policies are developed from these aspects, then they help to formulize urban planning process to create resilient cities and also to enhance urban resilience or at least to preserve it. As Gleeson

(2008) confirms, planning must look to navigate change, mould it in search for urban resilience. Then the resilient city can be the goal of urban planning and it can put the metaphor into practice. The next part explains how the integration of resilience into urban planning process can be designated.

Table 2. Attributes of Urban Resilience (Adapted from Yaman-Galantini, 2018a)

Resilience Attributes	Ecologic	Social	Economic	Spatial
Resilient State	<ul style="list-style-type: none"> -Strengthening the capacity of ecosystems -Preventing and reducing the division of habitats -Preserving the links between species 	<ul style="list-style-type: none"> -Strengthening A community's ability to adapt to change -Continued service provision -Alternative means of providing community needs -Problem solving capacity of a society 	<ul style="list-style-type: none"> -Enhancing the performance of structures, infrastructure elements, and institutions in reducing losses from a disaster -Stronger local economy -Having a large network of collaborating businesses -Overall economic viability 	<ul style="list-style-type: none"> -Creation of physical assists in an appropriate way -Spatial arrangement of system components, especially relevant system properties -Back up resources to sustain operations (alternative sites, etc.)
Resilient Response	<ul style="list-style-type: none"> -Functioning of the system and the ability to maintain a steady ecological state 	<ul style="list-style-type: none"> -Post-disaster recovery of communities -Plans and resources to cope with damage -Rapid reorganization of a system -Creating opportunity for technological innovations and economic policies 	<ul style="list-style-type: none"> -Informing economic decisions based on the information and skills from previous experiences and knowledge -Creating new stability domains for development -Efficient use of resources over time for investment in repair and reconstruction; -Conservation of critical inputs; efficient allocation of resources 	<ul style="list-style-type: none"> -Minimize time needed to restore services and perform key response tasks -Running durable and adaptable design practices and preservation and restoration activity to affect all forms of capital
Dynamism	<p>Institutional</p> <ul style="list-style-type: none"> -The capacity of administrative units to meet the community needs through creative interactions and continuous learning -The capacity to bridge links to diverse stakeholders and to promote collaborations -The economic, ecologic, social and spatial capacity within a system to identify problems, establish priorities and mobilize and apply resources in face of disruption -The capacity of a system to preserve knowledge, information, experience and values 			

Integrating Urban Resilience and Urban Planning

In order to evaluate if resilience can address the bottlenecks of contemporary urban planning, indeed, it is necessary to answer where to locate resilience in planning paradigms. Therefore, the evolution of urban planning paradigms from the first half of the 20th century to today were analyzed.

During the first half of the 20th century, the city was considered as a machine: the control over the city was exerted through deterministic and top-down plans according to the modernist planners' approaches used to deal with the poor living conditions of the industrial cities of the 19th century and the main intervention was to beautify them principally. Hall explains (2005) that as problems were described, solutions were addressed those problems; however, due to the lack of activity of people and the social and political processes, these solutions could not be operated until decades subsequently, when the problem itself had changed in character and possibly also in importance (Hall, 2005).

In the second half of the 20th century, the city was seen as a system (Jacobs, 1961; Berry, 1964; Chadwick, 1971) and as Oliveira and Pinho (2010) expressed, planning became increasingly linked with the rational model. In the 1960s, there was an ambition to achieve "comprehensiveness" (Ferreira et al. 2009). Planning was considered as an instrument of long-term structural change and in this era, the debates were about content versus context, rational versus political, comprehensive versus incremental, substance versus process (Neuman, 1998). Then in this period, systems planning flourished from the beginning of 1960s through the 1970s, resulting from the limits of comprehensive planning to effectively deal with unexpected growth. It promotes a more scientific and analytical view of the city as a set of complex processes, without necessarily aiming to a final, physical plan (Walkers, 2007) and it paved the way for the development of the strategic planning.

The roots of strategic planning were grounded into the need to plan effectively and manage the futures, when the future itself, due to rapid changes and growth, seemed to be increasingly uncertain. By the end of the 1980s, a "gap" in strategic planning capacity emerged in many countries with rising concerns about spatial fragmentation, urban sprawl, and the environmental consequences (Ferreira et al. 2009; Todes, 2012) so called "unexpected" changes and "uncertainties".

In the late 1980s, the concern of human activities on the environment started to raise. The emphasis on natural disasters were getting more in more important in debates. From this perspective, in 1980s, resilience started to be used as a disaster related issue in terms of especially physical infrastructure (Plodinec, 2009). In this period, resilience did not have a broader perspective in urban planning practices but it was just a term related to disaster mitigation.

More commonly, sustainability debate was born to address environmental issues in 1987 with "Our Common Future – Brundtland Report". Sustainability was a major focus for policy linking of interactions between the environment, society and economy for many years (Cork, 2010) but also it aimed to promote economic development in order to generate new jobs and new wealth to replace the losses that arise from globalization processes, especially deindustrialization; promote social cohesion so as to reduce the problems that arise from concentrated deprivation and social exclusion and promote a more balanced distribution of economic development across national territories, so as to reduce regional disparities (Hall, 2005).

In the meanwhile, in 1990s, the strategic approach implied the development of an adaptive strategic planning capacity and a shift on stakeholders, which were gradually more involved in the planning process based on a joint definition of the situation and of the common interests, aims and relevant knowledge (Albrechts, 2004). The revival of strategic spatial planning in 1990s and 2000s was not just a consequent response to global challenges, but was also an active force to drive changes (Albrechts, 2010; Ferreira et al. 2009). This was firstly through the capacity to know a place in all its complexities and in the fine grain of its social, environmental, political and physical fabric. Secondly, it was through an imaginative capacity to see opportunities that can provide the momentum for future development and keep safe from the many threats to the well-being that emerge in contemporary urban life. Then finally, it was through the insights to imagine future perspectives and selecting specific patterns (Healey, 2009). Nevertheless, to react to the new challenges, a more complex and sophisticated type of strategic spatial planning seems needed (Albrechts, 2012). Even if sustainability and strategic planning became the main focus of the contemporary urban development and the most important tool to tackle with uncertain future in this period, 2000s instead are the periods when the complexity science was developed.

Urban planning systems in many parts of the world are still not equipped to deal with the urban challenges of the 21st century including global environmental challenges, habitat loss and fragmentation, natural hazards, unfair distribution of resources and services, unsustainable way of urban form, spatial segregation based on socio-economic differences of population and unemployment (Yaman-Galantini, 2018a). These complexities causing diverse urban problems make it inevitable to have vulnerable and insecure community and spatial form in urban areas. Additionally, most of the plans tend to fail since;

- they aren't identical to the area that they supposed to refer,
 - they don't reflect realistic strategies,
 - they don't address the core reasons of the vulnerabilities or disturbances,
 - they are not prepared by the right group of stakeholders,
 - they are grounded on basic need for stability or
 - they are not dealing with unexpected change, they are not updated and they no longer respond to the current requirements.
- This means that the traditional paradigm of planning for a predictable future is insufficient.

As Porter and Davoudi (2012) explain, resilience thinking offers a new method for planning to get out of its obsession with certainty and stability. Moreover, it highlights the ineffectiveness of the blueprint type of strategies for complex and dynamic systems. On the other hand, Godschalk (2003) reminds a city without resilient community can be extremely vulnerable. Nonetheless, today, the recognition of uncertainty and complexity leads to a new paradigm in urban planning, comprehending the past, present and future movements.

Surely, urban planning fundamentally necessitates addressing all kinds of weaknesses and defining thresholds for unexpected changes, with a multi-dimensional, multi-scale and process oriented aspect. This means that urban planning should react in a broader perspective. Therefore, urban planning should encourage the emergence of particular development trajectories, this should lead to a deep change in the purpose and fundamentals of urban planning as Healey (2008), and Balducci et al (2011) express. Furthermore, there has to be a perspective of an action planning reshaping, reorganizing and developing new adaptive strategies by being related to both preparations to minimize disturbances/changes and action to deal with disturbances once they have occurred. Based on this realization, throughout the past half century, there has been a growing and continuing demand towards developing more integrated approaches to urban planning in a way to combat the disreputably complex and chronic urban problems (Abukhater, 2009). Over the past few decades, new approaches, which seek to address the problems in contemporary urban planning systems, have emerged. These elements can be classified as;

1. Strategic rather than comprehensive;
2. Flexible rather than end-state oriented;
3. Action and implementation oriented;

4. Stakeholder or community driven;
5. Reflect emerging urban concerns and play an integrative role; and
6. Focus on the planning process (un, 2009).

Critical planning tasks are meant to recognize and give a direction to uncertainty (Christensen, 1985). Therefore, it is compelling for planning theory and practices to embrace incompleteness and uncertainty, forecasts (Balducci et al. 2011) as well as they should be open to a multiple hypothetical views (Hillier, 2003). Therefore, the necessity to provide urban resilience in order to achieve sustainable development becomes more vital. Surely, the management of uncertainties is not the start of the move towards resilience, since uncertainties are already the part of planning (Pizzo, 2015). Moreover, every plan, in the course of its implementation, is liable to come up against unpredicted events or accidents (Taylor, 1998). In this context, Wilkinson (2011) mentions a fundamental issue in planning theory that is “think planning again” in ways of admitting the emergency, unpredictability and inescapability. Accordingly, it can be concluded that the natural evolution of urban planning paradigms leads to the integration of resilience into urban planning (Figure 3).

PERIOD	1900s-1950s	1950s-1990s	2000s
PARADIGM	The city was viewed as a machine	The city was viewed as a system	The city was viewed as a complex system
CORE IDEA OF URBAN	Controlling the city changes through deterministic and top down plans	Strategic planning and long term perspectives were becoming important	Planning is trying to answer complex urban problems of the uncertain future

Figure 3: Evolution of Urban Planning Paradigms
(Adapted from Yaman-Galantini, 2018)

Even if there is not a consensus about how they can be integrated, the idea of positioning resilience in urban planning have been discussed recently (Fleischhauer, 2008; Wilkinson, 2011; Thoidou and Foutakis, 2012; Porter and Davoudi, 2012) with different orientations such as mitigation and adaptation to climate change; disaster planning, management and recovery; energy and environmental security; urban water management and urban design. The

publications in Thomson Reuters Web of Science database show, in the recent years, “urban resilience” and “urban planning” key worded publications (Figure 4) are quickly expanding. Although there is a downward tendency of the number of articles, there can be unpublished accepted papers as some journals are publishing belatedly of 2017’s publications.

Figure 4 : Urban Resilience and Urban Planning Related Publications (Url-1)

In the recent literature, disaster management allowed resilience in urban planning to show up (Yaman and Tezer, 2012), since it was already mentioned as a term in this field of study. Unexpectedness of natural risks, gives resilience the possibility to provide a better guidance to produce effective hazard mitigation approaches in urban settlements. Vale and Campanella (2005) and Berke and Campanella (2006) described it as the ability to survive from future natural hazards with minimum loss of life and property, as well as the ability to create a greater sense of place among residents; a stronger, more diverse economy; and a more economically integrated and diverse population.

Besides, since resilience introduces primary conceptual emphases such as awareness, consistency, transformability or adaptability and it leads to not only concerning the physical domain, but also the actors involved in the socio-ecological dynamics, Servillo and Reimer (2013) suggest that it can be linked with strategic spatial planning. Moreover, Dos Santos and Partidário (2011) pointed out, resilience supports the transition from “command-and-control” and “paper-plan-production-process” to “learn-and-adapt” and “put-people-in-the-process-perspective”. Therefore, urban resilience suggests a forward-looking and dynamic perspective.

It can be interpreted that the novelty of resilience concept for urban planning is that it mentions not only the key logic of sustainability through "stability" but also the way out of "chaos" through "recovery or transformation". This strengthens the concept's view about knowing how to respond based on what is needed in a specific time, place and case, especially during times of crises and uncertainty; so called regaining systems functionality. Response can comprehend to cope, resist, recover, transform or adapt. Or in other words as Wikström (2013) explains resilience doesn't always require that the system will return to its previous state or equilibrium, but rather has the possibility to adapt and transform into a state that will allow it to survive further and future change. With this regard, Shaw (2012) expressed that resilience emphasizes how urban planning should be prepared for an innovative transformation. This can be interpreted as a fundamental questioning of the main principles of contemporary urban planning approaches.

Furthermore, it has to be stressed that it is always path-dependent in order to allow a longer-term understanding of "normality" and "crisis". A high degree of flexibility in the planning process and new innovative means of planning instead of linear planning methodologies (CSIRO, 2007) are necessary for generating dynamism and facing uncertainty with continuous adjustments. Therefore, it can respond successfully to changes. Planning process should be more flexible and analytic to solve the gaps between old-fashioned plans and the new knowledge. Moreover, it has to be multi-dimensional, action and process oriented approach, which can address existing vulnerabilities and possible ones across scales. This means that contemporary urban planning steps has to be upgraded from the "dynamic" character of resilience. It requires an advancement of the basic elements of the urban planning process. Consequently, urban resilience needs to be "planned".

One of the key challenges for urban planning in this respect is to analyze critically what type of process may be used in an innovative and transformative way (Albrechts, 2012). Surely new forms of planning will have to find new ways of responding to the rapid and unpredictable growth. Confidently, in terms of being dynamic, it will not be incorrect to figure out the integration between resilience and urban planning as a "forward-looking- comprehensive - strategic - systems planning approach" (Yaman-Galantini and Tezer, 2016). Successful planning begins with a confront of the problems at hand and determining the conditions of uncertainty, rather than misapplying theories and methods disregarding peculiar issues. With a good match of planning process through characteristic problems, planning can offer a chance to overcome, or at

least reduce, uncertainty (Christensen, 1985). This kind of perspective decisively should include a multi-dimensional scheme referring to all development plan components and sustainability policies with an updated point of view. The following part analyzes how relevant literature described the urban resilience- urban planning integration.

Relevant Literature of Urban Resilience-Urban Planning Integration

In literature, many different planning principles were defined to address resilience. However, there is not a clear unique method to integrate resilience and urban planning. Defining the urban resilience planning process can be a confusing effort, because, as Desouza and Flanery (2013) explained, it has multiple components, processes and interactions taking places within and beyond city boundaries.

Literature is mostly addressing this integration from disaster mitigation perspective. For instance, Normandin et al. (2009), identified strategic resilience indicators for diverse disasters or vulnerabilities such as earthquake, physical and social risk, coastal hazard, earthquake, cyclone, drought and flood. Moreover, Vale and Campanella (2005) explained disaster mitigation based urban resilience for different typologies of disasters. While, Boshier et al. (2007) suggested that resilience should be methodically integrated into planning and design processes and consciousness of natural/human-induced/ and climate change-related hazards are basically the most noticeable issues. In addition to these, Coaffee (2007) outlines resilience as an appropriate concept for politicians as well as policy makers considering the fact that it offers a new policy framework for the security from terrorism challenge. Alternatively, Godschalk (2003) determines that there is a necessity of both natural hazard and terrorist attack threat types of mitigation practices; therefore, the resilient city should be a bridging concept between the two fields. More specifically, in this paper, the literature review studies of resilience-urban planning integration have been categorized in two different groups, which are “the studies defining the process for integrating resilience into planning” and “the studies defining the approach or insights for integrating resilience into planning”. Table 3 and Table 4 summarize some of the examples.

Table 3. Literature Referring to the Process for Integrating Resilience into Urban Planning

Author	Defining the process for integrating resilience into planning
Walker et al. 2002	1. Description of system; 2. Exploring external shocks, plausible policies, exploring visions; 3. Resilience analysis for better integrated theories; 4. Stakeholder evaluation for policy management and actions
Sessa, 2009	Phase 1 – Resilience Analysis Phase 2 – Assessing and managing alternate states Phase 3 – Resilience management
Novotny et al. 2010	1. Ecosystem services goals and assessment; 2. Resilience factors; 3. Resilience planning strategies; 4. Develop scenarios considering goals, assessments, conflicts, resilient planning strategies and transdisciplinary evaluation of alternative scenarios; 5. Urban resilience-sustainability plan; 6. Plan implementation-adaptation
Dos Santos and Partidário 2011	1. Understand the system; 2. Analyze trajectory; 3. Rethink the future; 4. Plan for change
Arnaud et al. 2013	1. Method Framework (identify and involve stakeholders); 2. Resilience Assessment (identify weakness and strength of the territory); 3. Issues priorities (choose major issues to be tackled); 4. Actions plan definition (identify and define actions responding to issues); 5. Implementation and assessment of actions (launch actions and monitor results); 6. Evaluation and perspectives (capitalize and set new objectives)
Lu and Stead, 2013	1. Assessment; 2. Readiness; 3. Response; 4. Recovery.

Table 4. Literature Referring to the Approach or Insights for Integrating Resilience into Urban Planning

Author	Defining the approach or insights for integrating resilience into planning
Renschler et al. 2010	Methodological approach is defined as "PEOPLES": P (population and demographics) E (environmental/ecosystem) O (organized governmental services) P (physical infrastructure) L (lifestyle and community competence) E (economic development) S (socio-cultural capital)
Wilkinson, 2011	Four basic strategies: assume change and uncertainty; nurture conditions for recovery and renewal after disturbance; combine different types of knowledge for learning; create opportunities for self-organization
Desouza et al. 2012	2X2 matrix: a relation between the four elements – plans, planning, designing, and physical artifacts
Jabareen 2012	Four components and thirteen sub components: 1. Vulnerability analysis matrix (uncertainty, informality, demography, spatiality); 2. Prevention (mitigation, restructuring, alternative energy); 3. Uncertainty oriented planning (adaptation, planning, sustainable form); 4. Urban governance (equity, integrative, economics)
Alberti, 2013	Four elements: "drivers, patterns, processes and functions".
Collier et al. 2013	Twelve components: pressures, socio-economics, political will, demographics, community capacity, policy drivers, infrastructure, geographical location, ratio of neighborhood to city size, social capital networks, history and ecosystem services

The basic urban planning frameworks described in literature are mutual like; problem definition, policy design, policy application or evaluation. This process is already parallel with contemporary urban planning process. So, clearly application needs to be put forward more noticeably. In the meanwhile, the case studies addressing resilience-urban planning integration are reflecting “disaster mitigation” or “climate change” perspectives, parallel with the birth of resilience in urban studies. Certainly, resilience cannot be an approach only for disaster mitigation but also it has the tools in a larger scale in promoting economic, spatial, environmental and social enhancement. It is clear that integrating resilience into urban planning requires comprehending of all city components and the interdependencies among the system elements. Therefore, this integration needs comprehensive and complementary framework.

Evaluation

Since 1960s, planning paradigms such as comprehensiveness, systems planning, sustainable development or strategic planning all expected to fight with the disorders of cities and preserve their existence for long term. Analyses of the changing nature of planning theory could not cope with the unexpected changes or their implications. Some theorists did attempt to develop new typologies or perspectives, however, as Balducci et al. (2011) express even if planning analysts used plans to beat uncertainty, they increasingly recognized the complex world and they don't appear to prefer a traditional conception of strategic planning any more. It is clear that in order to react to the new challenges, a more complex and sophisticated type of urban planning seems needed (Albrechts, 2012). So, today, resilience is at the frontier of contemporary urban planning promoting the capacity to manage change.

Considering the dynamic character and the goal of urban resilience, it has to be emphasized that contemporary urban planning process requires an advancement of the basic elements of the process through the urban resilience lenses. This resilience based updated process can be called “urban resilience planning process”. With this regard, it is important to start focusing on three main questions; resilience “to what (what are the most crucial vulnerabilities that needs to be addressed urgently)”, “where (where should resilience be provided)” and “how (what should be the core components of the “urban planning for resilience” framework)”. Therefore, urban resilience planning

process should start with the clarification of "to what resilience has to be developed". This component is firmly related with how to interpret the key urban vulnerabilities. This step provides the description of "urban resilience" for the city and what the city should expect from the provision of resilience. This surely helps not only to cope with the existing vulnerabilities and the risks but also to manage possible future disturbances through appropriate urban resilience planning tools. This interpretation can be made by the planning executives, public and national administrators and also citizens collaboratively. Hence, who is responsible to define the vulnerabilities in the face of turbulent times to orient and respond successfully is the basis. Accordingly, participation to the urban resilience planning process requires identifying the "stakeholders, their roles and resources" which is related with how "institutional resilience" can be constructed.

The second question justifies "where resilience has to be improved". This is related with the identification of the "scale" of the process. The actors and their interpretation vary in different "scales" so as the degree and the context of the problems. A forward-looking and comprehensive urban planning approach should definitely take this into consideration and calculate the negative cross scale impacts. This assuredly necessitates to understand the "interdependencies" between various urban aspects. The interdependencies certainly promote comprehensiveness and systems approach. After bearing in mind these, what it needed is to interpret the challenges from a "resilience viewpoint". At this point, the "attributes" of resilience provides this reading. The attributes of resilience can be considered as the criteria to define case specific indicators or urban resilience.

Finally, there is the third question discussing how resilient "urban planning tools and policies" can be shaped. Two different ways can be determined for the generation of the planning tools; creating new policies, plans, strategies, programs-and accordingly formulizing a new system, or enhancing existing policies, plans, strategies and programs.

The core idea lying under this process is to describe an ideal comprehensive urban planning process scheme, from national scale to local scale, and at the same time to define the optimal management scheme-an ideal actor-mapping. The important issue of this framework is that it has the logic of a basic urban planning process but at the same time, it comprehends essential components with an updated interpretation. At the point, it will be relevant to implement this process in a defined continuous time schedule, which makes

it up-to-date and eventually react to the expected circumstances. Moreover, this process should have a relevant legal basic.

References

- Abukhater, A. (2009). Rethinking planning theory and practice: A glimmer of light for prospects of integrated planning to combat complex urban realities, *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management* 2 (11), 64-79.
- Adger, W.N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related, *Progress in Human Geography* 24 (3), 347-364.
- Ahsan, M.M. (2013). *Resilient cities for the poor or by the poor? A case study from Bangkok Shaikh*. Master of Science Thesis. University of Technology, BERLIN
- Alberti, M. (2013). *Planning under uncertainty: Regime shifts, resilience, and innovation in urban ecosystems*. Retrieved, <http://www.thenatureofcities.com/2013/01/22/planning-under-uncertainty-regime-shifts-resilience-and-innovation-in-urban-ecosystems/>
- Albrechts, L. (2004). Strategic (spatial) planning reexamined, *Environment and Planning B: Planning and Design* 31 (5), 743 – 758.
- Albrechts, L. (2010). More of the same is not enough! How could strategic spatial planning be instrumental in dealing with the challenges ahead?, *Environment and Planning B: Planning and Design* 37, 1115-1127.
- Albrechts, L. (2012). Reframing strategic spatial planning by using a coproduction perspective, *Planning Theory*, 1-18.
- Arefi, M. (2011). Design for Resilient Cities, reflections from a studio. In (B. Tridib, A. Loukaitou-Sideris Eds.), *Companion to Urban Design* (p. 674-685). Abingdon: Routledge.
- Arnaud, J.P., Toubin, M., Come, C. and Serre, D. (2013). The resilience engineering offer for municipalities. In (R. Laganier Eds.), *Resilience and Urban Risk Management* (p. 49-56). London: CRC Press.
- Balducci, A., Boelens, L., Hillier, J., Nyseth, T. and Wilkinson, C. (2011). Introduction, Strategic spatial planning in uncertainty: theory and exploratory practice. *Town Planning Review* 82 (5), DOI: 10.3828/tpr.2011.29.
- Beal, J. and Fox, S. (2009). *Cities and Development*. New York: Routledge.
- Berke, P.R. and Campanella, T. (2006). Planning for Postdisaster Resiliency. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 604, 192-207, doi: 10.1177/0002716205285533.
- Berry, B.J.L. (1964). Cities as Systems within Systems of Cities, *Regional Science* 13(1), 147-163.
- Bogunovich, D. (2009). From planning sustainable cities to designing resilient urban regions, *Sustainable Development and Planning IV* 1, 87-96.

- Bosher, L., Carrillo, P., Dainty, A., Glass, J. and Price, A. (2007). Realising a resilient and sustainable built environment: towards a strategic agenda for the United Kingdom. *Disasters*, 31 (3), 236–255.
- Briguglio, L., Cordina, G., Farrugia, N. and Vella, S. (2008). Economic Vulnerability and Resilience: Concepts and Measurements, *Oxford Development Studies* 37 (3).
- Chadwick, G.F. (1971). *A systems view of planning: towards a theory of the urban and regional planning process*. Oxford and New York: Pergamon Press.
- Christensen, K. (1985). Coping with uncertainty in planning. *The American Planning Association* 51 (1), 63-73.
- Coaffee, J. (2007). *The everyday resilience of the city: How provincial cities respond to threat* (ESRC End of Award Report RES-228-25-0034). Swindon: ESRC.
- Collier, M.J., Nedović-Budić, Z., Aerts, J., Connop, S., Foley, D., Foley, K., Newport, D., McQuaid, S., Slaev A. and Verburg, P. (2013). Transitioning to resilience and sustainability in urban communities, *Cities* 32, 21–28.
- Colucci, A. (2012). Resilient cities: Approaches/strategies comparison towards resilient cities. In AESOP. *Proceedings of the 26th Annual Congress*, METU, Ankara, 11-15 July (CD-ROM).
- Cork, S. (Eds.) (2010). *Resilience and transformation-preparing Australia for uncertain futures*. Collingwood: CSIRO Publishing.
- Costanza, R., Graumlich, L., Steffen, W., Crumley, C., Dearing, J., Hibbard, K., Lee-mans, R., Redman, C. and Schimel, D. (2007). Sustainability or collapse: What can we learn from integrating the history of humans and the rest of nature?, *Ambio* 36 (7), 522-527.
- CSIRO. (2007). *Urban Resilience: Research Prospectus a Resilience Alliance Initiative for Transmitting Urban Systems towards Sustainable Futures*, accessed on <http://citiesforpeople.ca/wp-content/uploads/2014/02/urbanresilienceresearchprospectusv7feb07.pdf>.
- Derwent. (t.y). *Thomson Reuters Web of Science*, <https://science.thomsonreuters.com> accessed on.
- Desouza, K.C. and Flanery, T.H. (2013), Designing, planning, and managing resilient cities: A conceptual framework, *Cities* 35, 89–99.
- Dos Santos, F.T. and Partidário, M.R. (2010). SPARK: Strategic planning approach for resilience keeping, *European Planning Studies* 19 (8), 1517-1536.
- Egger, S. (2006). Determining a sustainable city model. *Environmental Modelling & Software* 21, 1235-1246.
- Ernstson, H., van der Leeuw, S.E., Redman, C.L., Meffert, D.J., Davis, G., Alfsen, C. and Elmqvist, T. (2010). Urban transitions: on urban resilience and human-dominated ecosystems, *Ambio* 39 (8), 531-545.
- Ferreira, A., Sykes, O. and Batey, P. (2009). Planning theory or planning theories? The Hydra model and its implications for planning education. *Journal for Education in the Built Environment* 4 (2), 29-54.

- Fiksel, J. (2006). Sustainability and resilience: toward a systems approach. *Sustainability: Science, Practice, & Policy* 2 (2), 14–21.
- Fleischhauer, M. (2008). The role of spatial planning in strengthening urban resilience. In (H.J. Pasman and I.A. Kirillov Eds.), *Resilience of Cities to Terrorist and other Threats* (p. 273-298), Netherlands: Springer.
- Folke, C., Carpenter, S.R., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T. and Rockström, J. (2010). Resilience thinking integrating resilience, adaptability and transformability, *Ecology and Society* 15 (4), 20.
- Gibberd, J.T. (2011). Assessing and Intervening: Urban Resilience Indicators, *Academia*, accessed on, https://www.academia.edu/4400216/Assessing_and_Intervening_Urban_Resilience_Indicators
- Gleeson, B.J. (2008). Waking from the dream: towards urban resilience in the face of sudden threat, *Urban Studies*, 45 (13), 2653-2668.
- Godschalk, D.R. (2003). Urban Hazard mitigation: Creating resilient cities, *the Natural Hazards Review* 4 (3), 136-143.
- Gotham, K.F. and Campanella, R. (2010). Toward a research agenda on transformative resilience: Challenges and opportunities for post-trauma urban ecosystems. *Critical Planning Summer 2010*, 9-23.
- Hall, P. (2005). *Urban and regional planning*. London and New York: Routledge.
- Healey, P. (2008). Editorial, *Planning theory and practice*, 9 (4), 431-434.
- Healey, P. (2009). In search of the “strategic” in spatial strategy making. *Planning Theory & Practice* 10 (4), 439-457.
- Hillier, J. (2003). ‘Agon’ izing over consensus: Why Habermasian ideals cannot be ‘real’, *Planning Theory* 2 (1), 37–59.
- Hordijk, M. and Baud, I. (2011). Inclusive adaptation: Linking participatory learning and knowledge management to urban resilience. In (K. Otto-Zimmermann Eds.), *Resilient Cities: Cities and Adaptation to Climate Change, Proceedings of the Global Forum 2010* (Chapter 11, p.111-121), Netherlands: Springer.
- Jabareen, Y. (2012). Planning the resilient city: Concepts and strategies for coping with climate change and environmental risk. *Cities*, <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2012.05.004>
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of Great American cities*. New York: Random House.
- Kinzig, A.P., Ryan, P., Etienne, M., Allison, H., Elmqvist, T. and Walker, B.H. (2006). Resilience and regime shifts: assessing cascading effects, *Ecology and Society* 11 (1), 20.
- Kowalik, M. and Guaralda, M. (2011). Mapping resilience: A framework for changing cities. In (S. Hoekwater Eds.), *Proceedings of 4th international urban design conference* (p. 102-113), Gold Coast, Queensland, Australia.
- Lang, T. (2011). Urban resilience and new institutional theory- A happy couple for urban and regional studies. (In B. Müller Eds.), *Urban Regional Resilience: How do Cities and Regions Deal with Change?* (German Annual of Spatial Research and Policy). Berlin: Springer.

- Lu, P. and Stead, D. (2013). Understanding the notion of resilience in spatial planning: A case study of Rotterdam, The Netherlands, *Cities*, 35, 200–212.
- Neuman, M. (1998). Does planning need the plan?, *Journal of the American Planning Association* 64 (2), 208-220.
- Newman, P., Beatley T., Boyer H. (2009). *Resilient cities responding to peak oil and climate change*. USA: Island Press.
- Normandin, J.M., Therrien, M.C. and Tanguay, G.A. (2009). City strength in times of turbulence: Strategic resilience indicators In *Proceedings of joint conference on city futures*, Madrid, Spain, 4-6 June.
- Novotny, V., Ahern, J. and Brown, P. (2010). *Water centric sustainable communities: Planning, retrofitting and building the next urban environment*. Hoboken, NJ: J. Wiley.
- Oliveira, V. and Pinho, P. (2010), Evaluation in urban planning: Advances and prospects. *Journal of Planning Literature* 24 (4), 343–361.
- Pike, A., Dawley, S. and Tomaney, J. (2010). Resilience, adaptation and adaptability, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 3 (1), 59–70.
- Pizzo, B. (2015). Problematizing Resilience: Implications for planning theory and practice, *Cities*, 43, 133-140.
- Plodinec, J.M. (2009). *Definitions of resilience-An analysis*. Community and Regional Resilience Institute. Accessed on <http://www.resilientus.org/about-us/definition-of-community-resilience.html>
- Porter, L. and Davoudi, S. (2012). The politics of resilience for planning: A cautionary note. *Planning Theory & Practice* 13 (2), 299-333.
- Renschler, C.S., Frazier, A.E., Arendt, L.A., Cimellaro, G.P., Reinhorn, A.M. and Bruneau, M. (2010). Developing the PEOPLES resilience framework for defining and measuring disaster resilience at the community scale. In *Proceedings of the 9th U.S. National and 10th Canadian Conference on Earthquake Engineering* (Paper No 1827), Toronto, Ontario, Canada, July 25-29.
- Rhiney, K. (2012). Planning theory and process, Lecture Notes GG3302: Urban & Regional Planning, February 15, The University of the West Indies, Mona, Jamaica.
- Rose, A. (2009). *Economic resilience to disasters* (CARRI Research Report 8). Oak Ridge: Community and Regional Resilience Institute.
- Servillo, L. and Reimer, M. (2013). Strategic spatial planning and institutional resilience: Theoretical thoughts and some empirical devices. In *Proceedings of AESOP - ACSP 5th Joint Congress*, Dublin, Ireland, 15-19 July.
- Sessa, C. (2009). *Applying the resilience assessing and managing approach as benchmark methodology in the AWARE pilot experiments*. Accessed on www.aware-eu.net.
- Shaw, K. (2012). Reframing resilience: Challenges for Planning Theory and Practice, *Planning Theory & Practice*, 13 (2), 308-312.
- Surjan, A., Sharma, A., Shaw, R. (2011). Understanding Urban Resilience. In (R. Shaw and A. Sharma Eds.), *Climate and disaster resilience in cities (Community, Environment and Disaster Risk Management)*, (Vol. 6, p.17-45). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.

- Taylor, N. (1998). *Urban planning theory since 1945*. Thousand Oaks, CA.: Sage Publications.
- Todes, A. (2012). New directions in spatial planning? Linking strategic spatial planning and infrastructure development. *Journal of Planning Education and Research*, 1–15.
- United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat) (2009), *Planning sustainable cities: Global report on human settlements*. UK: Earthscan.
- Vale, L.J. and Campanella, T.J. (2005). *Resilient City: How modern cities recover from disaster*. USA: Oxford University Press.
- Walker, B., Carpenter, S., Anderies, J., Abel, N., Cumming, G., Janssen, M., Lebel, L., Norberg, J., Peterson G.D. and Pritchard, R. (2002). Resilience management in social-ecological systems: a working hypothesis for a participatory approach, *Conservation Ecology*, 6 (1), 14.
- Walkers, D. (2007). *Designing community, charrettes, masterplans and form-based codes*, Burlington: Elsevier Ltd.
- Wikström, A. (2013). *The challenge of change: Planning for social urban resilience: An analysis of contemporary planning aims and practices*. Master Thesis, Stockholm University, Urban and Regional Planning, Department of Human Geography, STOCKHOLM.
- Wilkinson, C. (2011). Social-ecological resilience: Insights and issues for planning theory, *Planning Theory*, 1–22.
- World Commission on Environment and Development (1987). *Brundtland Report, Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
- Yaman, Z.D., Tezer, A. (2012). Urban Resilience as a New Policy Paradigm for Achieving Sustainability in Istanbul. In *Proceedings of the 26th AESOP Annual Congress*, Ankara, Turkey, 11-15 July.
- Yaman-Galantini, Z.D. (2018a). *Urban Resilience as a Policy Paradigm for Sustainable Urban Planning and Urban Development: The case of Istanbul*. PhD Thesis, Istanbul Technical University, Turkey.
- Yaman-Galantini, Z.D. and Tezer, A. (2016). Urban planning for urban resilience as component of Istanbul's resilient urban development. In *Proceedings of 41st IAHS World Congress*, Algarve, Portugal, 13-16 September.
- Yaman-Galantini, Z.D. and Tezer, A. (2018b). Review: In the complex epoch is sustainability “out” resilience “in”?, *ITU AZ Journal*, 15(3), 41-59. doi: 10.5505/itujfa.2018.77598.

Tokyo: Solaris-Güneş İmparatorluğu'nun Dirençli, Kırılgan ve Tehlikeli Kenti

*

Şirin Gülcen Eren¹

ORCID: 0000-0002-2038-3905

Öz

Tokyo, Güvenli Kentler Endeksi (SCI), Dirençli Kentler Endeksi (CRI) ve Savills Dirençli Kentler Endeksi'ne göre dünyanın en dirençli kentidir. Kent, fiziki yapısı olan, doğa ve insanın birlikte geliştiği ve birbirini etkilediği sosyo-ekolojik bir sistemdir. Kentin sistemi; iklim değişikliği ve depremler başta olmak üzere doğal kaynaklı ve insan kaynaklı afetlere açıktır. Afetler kaçınılmaz olarak meydana geldiğinden Tokyo kentini; aynı anda, dirençli, kırılgan ve tehlikeli bir kent olarak tanımlamak mümkündür. Dünya üzerindeki pek çok kent afete maruz olduğundan yaygın kamu politikalarıyla riske karşı koymayı bir araç haline getirmiştir. Ancak bu kentlerin hiçbiri Tokyo kentinin dirençlilik seviyesine sahip değildir. Ayrıca Tokyo, dirençli bir kent olma yönünde teknik ve akademik çalışmaların odaklandığı veya icra imkânı bulduğu bir kenttir.

Bu makale; bütüncül bir bakış açısıyla Tokyo'nun dirençli bir kent olma zorunluluğuna değinerek, kamu idarelerinin bilinçli ve belirgin anlayışları, çabaları ve uygulamalarını tespit etmeyi ve çeşitli çabaların varlığına rağmen, bugünkü tehlikeli ve kırılgan durumunu tartışmayı amaçlamaktadır. Bu tartışmanın, dirençli kent olma öngörüsüne sahip olan veya olmayan diğer dünya kentlerinin birey ve karar vericilerinin düşün ve eylemlerine yön göstermesi ve dirençli kent çabalarına katkı sağlama hedeflenmektedir. Betimleyici analiz yöntemiyle ele alınan kentin mevcut durumuyla ilgili çalışmalar eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Değerlendirme, Tokyo kentinde yerinde aktif gözlemlere dayalı görsellerle desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dirençli Kent, Sürdürülebilir Kent, Tehlikeli Kent, Tokyo.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: sirineren@sdu.edu.tr

Tokyo: Solaris-Resilient, Vulnerable and Dangerous City of the Empire of Sun

*

Şirin Gülçen Eren²

ORCID: 0000-0002-2038-3905

Abstract

Tokyo is the world's most resilient city, according to the Safe Cities Index (SCI), the City Resilience Index (CRI) and Savills Resilient Cities Index. The city is a socio-ecological system with a physical structure where nature and humans develop together and interact. The city system is open to natural disasters headed by climate change and earthquakes and to human-made disasters. Since disasters inevitably occur, it is possible to regard Tokyo city as resilient, vulnerable and dangerous at one and the same time. As many cities around the world are subject to disasters, extensive public policies have been instrumentalised to counter the risk. Yet no other city has the level of resilience which Tokyo has. Moreover, Tokyo has been a major focus of technical and academic works on how to become a resilient city, and a city which has offered opportunities to put such works into practice.

Touching, from a holistic perspective, on the necessity for Tokyo to be a resilient city, this article seeks to identify the main, conscious approaches taken, efforts made and policies implemented by the public authorities. It also aims to open a discussion about the dangerous and vulnerable condition in which the city finds itself today, notwithstanding all the various efforts made. It is hoped that this discussion will give direction to the ideas and actions of individuals and decision-makers in other world cities, whether or not they have a vision of becoming resilient cities, and so contribute to resilient city efforts. The city is examined using the descriptive analysis method, and work on its current condition is evaluated critically. The evaluation is supported with visuals taken from active observations made on the spot in Tokyo.

Keywords: *Resilient City, Sustainable City, Dangerous City, Tokyo*

² Asst. Prof., Süleyman Demirel University, E-mail: sirineren@sdu.edu.tr

Giriş

Bugün, Dünya üzerinde var olan 7.6 milyar insanın çoğunluğu (%56) kentlerde yaşamaktadır. 2050 yılında dünya nüfusunun 9.7 milyar olacağı ve bu rakamın %68 seviyesine ulaşacağı tahmin edilmektedir (Population, 2019). Kent, büyümenin ve Antroposen Çağı'nda 4. Endüstri Devrimi'nde (Gökçeli, 2019) inovasyonun merkezi olmaya başladıkça, güçlenmekte ve gelişmektedir. Bu nedendir ki, kentlerin Çağı'nda; kentleşme, geçmiş dönemlere nazaran daha büyük bir hızla meydana gelmektedir (Schubert, 2019, s.16). Değişime daha açık gelişmekte olan ülkelerde bu süreç belirgin olarak izlenmektedir.

Kentleşmenin doğru idare edilememesi temel insani hizmetlerde ve ekonomide riskleri beraberinde getirmektedir. Diğer bir taraftan kentler, kaynakları ve fırsatları yerinde ve etkin idare edilebilirse, ekonomik gelişmenin bir girdisi olabilmektedir. İnsanlar ve kentler sürdürülebilir bir şekilde yaşayabileceklerdir. Bu nedendir ki, ileriki yıllarda kentlerin idaresi insanın yaşam kalitesini belirlemede temel bir rol oynayacaktır (The Economist, 2019). Buradaki anahtar düşün; kentlerin, yaşayanlarına dirençli, güvenli, sürdürülebilir ve sağlıklı bir yaşam sunabilme yeteneğinin var olmasıdır.

Kent, karmaşık bir fenomendir. Politik kararlar, fiziki yapı, ekonomik güçler, sosyal yararlar, kültürel deneyimler, kamu yönetimi anlayış ve uygulamaları ile mevzuat kentin bileşenleridir. Bu soyut bileşenler var olduğu sürece bir kentin fiziki zarar görmesi veya can kayıpları bir kentin ölmesine neden olmaz (Heine, 2005, s. 232). Kentsel büyümenin yaşandığı her kent belirli çevresel ve sosyal sorunları bünyesinde oluşturmakta ve kentlinin doğal veya insan kaynaklı afet yaşama riski artmaktadır. Oluşacak herhangi bir afetin etkilerinin bertarafı ve kentin yeniden eski veya daha iyi düzene gelme süresi, verilen zararın boyutu ile kamu idaresinin dirençli kent yaratmadaki samimiyetine ve gücüne bağlıdır.

Kentlerin kırılganlık (riskli olma ve zarar görme) düzeylerini azaltarak onları dirençli ve sürdürülebilir kılmak için, beklenmedik olay planlaması yapılmakta, riskler belirlenmekte, hazırlıklı olunmakta ve müdahale güçleri geliştirilmektedir. Farklı bir ifadeyle, kenti, bir olay anında ve sonrasında fonksiyonlarını devam ettirebilecek duruma getirmek için dirençli kent yaratılması amaçlanmakta ve artan teknoloji kullanımı içerecek şekilde çabalanmaktadır. Kentlerin afetin tür ve ölçeğiyle orantılı olarak zararının bertarafı için belirli bir sürenin geçmesi gerekmektedir.

Yaşanabilir çevre yaratma ve hayat kurtarma isteğinde ne kadar ileri gidilmesi gerektiğine dair soruya tek bir cevap yoktur. Bu istem; çeşitli seçenekler sunarken, teknik ve teknolojik gelişmeyi desteklemektedir. Ayrıca istem; aynı zamanda ne kadar iyi kentsel standartları olan mekânlar yaratıldığıyla alakalıdır. Vurgulamak gerekir ki, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesindeki eksiklik, sınırsız olarak doğanın yok edilişi için çaba gösterilmesi ve bu çabanın kontrolü için herhangi bir önlem alınmaması nedeniyle, doğa yıkıcı şiddetini arttırmaktadır. Şiddet arttıkça, insan yaşamının sürdürülebilirliğini mümkün kılan iklim değerleri değişmektedir.

Japonya, Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri¹ (UN SDG)'ne ulaşılması ve afet risklerinin azaltılmasında (hazırlık, tahmin ve idare dâhil) dünyaya örnek olabilecek uygulamalara sahiptir. Coğrafi konumu ve jeolojik yapısı nedeniyle acılı ve masraflı süreçler sonucunda iyi finanse edilen, yaygın teknik kabul gören ve uluslararası bağlantılı araştırma ve geliştirme programları var olan bir ülkedir. Japonya'nın başkenti Tokyo kenti, ülke kentleşme ve kalkınma sistematığında, makineleşmiş ve akıllı küresel bir megakenttir. Ancak Şekil 1'den de görüleceği üzere, kentin sosyo-ekolojik sistemi; kentin okyanusun kıyısında konumlu olması ve körfez bölgesindeki yoğun yapılaşma nedeniyle, insan veya iklim değişikliği ya da doğal kaynaklı afetlere maruzdur. Kent, sürekli zarar görmektedir (WB Group vd., 2017) (Şekil 2).

Doğayı en fazla tüketen, dönüştüren, yeniden yaratan ve dolayısıyla şiddetli cevabını aldığı için yaşamsal açıdan tehlikeli bir kent olan Tokyo dirençli bir kent olabilmek için, diğer kentlere göre daha ileri düzeyde çaba göstermekte ve önlem almaktadır. Bu bağlamda; Japon Hükümeti ve Tokyo Metropolitan Hükümeti (TMG), kentsel direnç kavramına önem vermekte ve bir dizi teknik ve toplumsal önlemleri uygulamakta, akademik veya teknik çalışma yapmakta veya çalışmalarını desteklemektedir. Bunun yanında vurgulamak gerekir ki, dünya üzerinde pek çok kent (Wellington, New Orleans, Christchurch, Toronto) afete maruz olduğundan, yaygın kamu politikalarıyla riske karşı koymayı bir araç haline getirmiştir. Ancak söz konusu kentler, Tokyo kentinin dirençlilik seviyesinde değildir.

Şekil 1. Tokyo Kenti Körfez Bölgesi (Yazarın Çekimi, 2019).

Şekil 2. a. Faxai Tayfunu, 08.09.2019 (Victor, 2019). b. Büyük Hanshin-Awaji (Kobe) Depremi (17.01.1995) sonrası araç yoluna devrilen bina (Tokyo Kentsel İmar Bürosu, Dirençli Kentler Forumu, 2019).

Sıralamadaki yerine ve gösterilen çabalara rağmen, Tokyo kenti istenilen düzeyde bir dirence sahip olamadığını, tehlikeli ve kırılğan vasıfta bir kent olduğunu, 2019 yılının son çeyreğinde yaşadığı bir dizi doğa olayı sonucu oluşan afetlerde uğradığı yıkım düzeyi ve sonrasında yaşananlarla ispat etmiştir. Kent, 2019 yılının Ağustos ayı sonunda oluşan Faxai Tayfunu'ndan birkaç hafta sonra, 12 Ekim 2019 tarihinde yaşanan son 60 yılın en büyük tayfunu olan Hagibis Tayfunu ile baş edememiş ve can ve mal kayıpları meydana gelmiştirⁱⁱ. Saatte 225 km hızla esen tayfundan, sadece Tokyo değil, Japonya'nın doğu ve merkez kısımları da etkilenmiştir (DW, 12.10.2019, BBC, 15.10.2019). Tayfun, 1400 km genişliğiyle, kentten yaklaşık 1 milyon kişinin tahliyesini gerektirmiştir (Blair, 2019). Kentin tüm fonksiyonları durmuş ve bir boyutuyla geçici bir süre için kapatılmış-

tır (Şekil 3). Doğal kaynaklı afetler dışında, Fukushima Daiichi nükleer reaktörünün patlaması benzeri insan kaynaklı afetler ile terör olaylarının da kentlere ve çevresindeki kırsal alanlara benzer etkileri olduğu vurgulanmalıdır.

Şekil 3. Hagibis Tayfunu Yıkımları (Taylor, 2019). **a.** Demiryolu Köprüsü, Chikuma Nehri, Ueda. **b.** Shinkansen Depolama Alanı, Nagano. **c.** Konut Alanı, Ichibara (Doğu Tokyo). **d.** Sel, Tamagawa Kasabası, Fukushima.

Japonya'da her yıl yaklaşık 20 tayfun meydana gelse de, Tokyo kentini bir tayfunun vurması olağan bir durum değildir. Malpus (2019), kentin gelecekte 1.78 milyon kişinin boşaltılmasını gerektirecek bir sel felaketi yaşayabileceğini belirtmektedir. Bu durum, dünyanın en dirençli kentinin, yüksek seviyeli teknik ve teknolojik önlemlere ve çabalara rağmen, geçmiş yıllara göre sayısı düşürülse de, can ve mal kayıplarıyla karşı karşıya kalabildiğini göstermektedir. Kentin daha dirençli bir kent olması için farklı önlemlere ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu bağlamda, kenti diğer kentlerden dirençli yapan farkın, dirençli kent uygulamaları bazında tespiti ve mevcut durumunun değerlendirilmesi gerekmektedir.

Yöntem

Makale; dirençli kent kavramı temelinde, merkezi ve Tokyo metropoliten hükümetlerinin teknik bakış açıları ve söz konusu idareler yanı sıra, uluslararası

akademik ve teknik platformlar ile sivil toplumun gösterdiği çabaları ve uygulamaları betimleyici anlatım yöntemiyle tespit etmeyi ve kentin tüm bu çabalara rağmen neden dirençli olamadığı konusunu eleştirel açıdan değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu tartışmanın, dirençli kent olma öngörüsüne sahip olan veya olmayan/olamayan diğer dünya kentlerinin karar vericilerinin düşün ve eylemlerine yön gösterici ve örnek olması hedeflenmektedir.

Bulgular; Tokyo kenti özelinde olup, hükümetin genel iklim değişikliği çalışmalarına veya hükümetten bağımsız inisiyatiflere (örneğin; Japon İklim İnisiyatifi (Japan Climate Initiative)) bu makalede yer verilmemiştir. Kentin dirençlilik düzeyinin arttırılmasına dair sivil inisiyatiflere ise, tespit edilebilirdiği oranda değinilmiştir.

Dirençli kentler konusunda literatür ve internet kaynakları taraması yapılmıştır. Makale kapsamında; ilk olarak, dirençli kent kavramsal çerçevesi, ardından Tokyo'nun coğrafi konumu, kentleşmesi ve dirençli bir kent olmasının zorunlu nedenleri aktarılmaktadır. Kavramsal çerçevede; dirençli kent, sürdürülebilir kent ve tehlikeli kent kavramları ele alınmaktadır. Müteakip kısımda, Tokyo kentinin dirençli kent anlayışı ile çeşitli kentsel uygulamaları betimlenmektedir. Sonuç kısmında ise, kentin dirençlilik ve sürdürülebilirlik düzeyinin değerlendirmesi yer almaktadır. Değerlendirme, Tokyo kentinde aktif gözlemlere dayalı görsellerle desteklenmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Dirençlilik kavramı; tehlike, kırılganlık ve sürdürülebilirlik kavramlarıyla ilişkilidir. Dirençlilik, tehlikelere maruz kalan bir sistemin, topluluğun veya toplumun, bu tehlikeye zamanında ve etkili bir şekilde dayanabilmesi, tehlikenin etkisini azaltması, tehlikeye bir şekilde uyum sağlaması ve tehlikelerden korunması anlamına gelmektedir. Kavram, son on yılda kentlerin şokları alma ve bu şoklardan çıkma kabiliyeti konusunda karar vericilerin, özellikle iklim değişikliğinin kentlerin güvenliğine artan etkileri görüldükçe oluşan endişeleri ile şekillenmektedir (The Economist, 2019).

Dirençli şehirler, sadece deprem, yangın ve sonrasında şehrin göstereceği savunma mekanizması üzerine kurulu değildir. Kato (2019), benzer bir öngörüyle, dirençliliğin her tür ve ölçekli kriz anında hızlı ve etkili müdahale ve mücadelede ihtiyaç duyulduğunu ve afet riski önlemeden öte olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, kentsel dirençlilik, çeşitli zarar türlerinin belirli bir alanda kamu sağlığı ve güvenliğine (Wilbanks, 2007), gerçek ve tüzel kişilere, fiziki yapıya, ekonomiye ve ulusal güvenliğe en az zararı vermesini sağlayacak

şekilde kentin hazırlıklı olabilme, karşılık verebilme ve iyileştirme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Dirençli kent yaklaşımına göre, direncin sağlanabilmesi için yaşanabilir, güvenli ve kaliteli kentsel mekânlar yaratılmalı ve arazi mülkiyeti ve devri yöntemleri de kontrol edilmelidir (Eren ve Günay, 2015).

Özer (2018, s. 19), dirençli kenti; sistemleriyle altyapısını etkileyebilecek nitelikte olan gelecekte yaşanabilecek olayların ekonomik, çevresel, sosyal ve kurumsal etkilerinin üstesinden gelme kapasitesiyle yapısını, işlevini, sistemini ve kimliğini devam ettiren kent olarak tanımlamaktadır. Farklı bir ifadeyle, dirençli kentler; gelecekteki olası şoklar ve bu şokların verebileceği zararlardan korunabilmek ve bu olası şoklar karşısında aynı işlevleri, sistemleri ve kimliği koruyabilecek durumda olmak için kapasite geliştirebilen şehirlerdir (ÇŞB, 2017).

Tang ve Heinemann (2018, s.1)'a göre dirençlilik, bir sistemin rahatsızlık veren durumlarla başa çıkma ve işlevselliğini yeniden tesis edebilme yeteneğidir. Delgado-Ramos (2017, s.153), bu durumu bireylerin arzu edilen normal duruma dönebilmesi olarak tanımlamaktadır. Johnson ve Blackburn (2014), afet bağlamında benzer bir öngörüyle, dirençliliği; oluşan tehlikenin sonucu olan zarardan sakınabilme becerisi olarak tanımlamaktadır. Olası olayları tespit edip önlem alma, olan olayların etkisini azaltma, (teknik) iyileştirme, müdahale, yeniden yapılandırma ve inşa dirençli bir kentin yetenekleridir.

Riskleri yönetebilme becerisi de dirençliliği arttıran bir husustur. Kentler, sorunlarını çözebildiği ve kısa sürede yapılanabildiği sürece dirençlidir. Bu çerçevede; Colucci (2014), dirençli kentleri sürdürülebilir kentler olarak tanımlamaktadır. Oktay (2007), sürdürülebilirliğin gelişmiş ülke yönetimlerinden kent planlama sistemine yaklaşımı belirleyen anahtar kavram olduğunu belirtmektedir. Kavram ayrıca, ekonomik, çevresel ve toplumsal gereksinmelerin, gelecek kuşakların yaşam koşullarına zarar vermeden karşılanmasını hedefleyen bir görüş (WCED, 1987) olarak benimsenmektedir. Sürdürülebilir kentlerin yaşanabilir olması da gerekmektedir. Oktay (2007)'a göre, yaşanabilir bir kentin belirleyicisi kentsel yaşam kalitesidir.

Sürdürülebilir kentler; vatandaşlarına yüksek kaliteli mekân ve hizmet sunan, ilişki sistematığı düzeyi ileri, akıllı altyapısı kurgulanmış ve kurulmuş, karbon ayak izi düşük olan kentlerdir. 2015 yılında imzalanan ve 193 üye ülkenin kabul ettiği, yoksulluğu bitirme, gezegeni koruma ve devamlılığın ve barışın sağlanmasına yönelik 169 odak konusu olan 17 adet BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri temelli Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Ge-

lişme Ajandası (UN SDG 2030 Agenda) gereklerine erişmek için, sürdürülebilirlik ve dijitalleşmiş teknolojik toplumların birlikteliğine ihtiyaç duyulmaktadır (Tzatzanis-Stepanovic vd., 2019).

Hedefler; insan hakları temelinde, bütünsel bir yaklaşımla yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ve iş yaratımı konularını kapsamaktadır. Sürdürülebilir gelişmenin dengeli ve entegre ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları vardır. Zengin ve fakir tüm ülkelerin bir eylemde bulunması ve hükümetlerinin konuyu sahiplenerek, yasal bağlayıcılığı olan ulusal çerçeve belgelerini yaratması gerekmektedir (Tzatzanis-Stepanovic vd., 2019). Ülkelerin kamu idareleri; sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda, çerçeve belgelerini hazırlamış, tüm kademeleri de belgeyi uygulamaya koymuştur.

Dirençlilik kavramının ilişkili olduğu kavramlardan bir diğeri kırılğanlık kavramıdır. 2015 yılında uygulamaya konulan Sendai Afet Riski Azaltma 2015-2030 Çerçevesi (The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030ⁱⁱⁱ) gereğince hükümetler, yerel idareler, uluslararası örgütler ve diğer paydaşlar, dört temel ilkeyi uygulamakla görevlidir: 1) Afet riskinin anlaşılması, 2) Afet riskinin idaresi için yönetimlerin güçlendirilmesi, 3) Dirençlilik için afet riski azaltılmasına kaynak ayrılması, 4) Etkili müdahalenin ve yeniden yapılanmanın daha iyi yapılmasının sağlanması.

Kırılğanlık, zarar görebilirlik anlamındadır ve bir kentin zayıf yönleriyle betimlenmektedir. Kırılğan kent tehlikeli kendir. Kırılğanlık; maruz kalma, dirençlilik ve uyum kapasitesiyle bütünleşiktir ve fiziksel, sosyal ve ekonomik zarar görebilirlik olarak ayrışmaktadır (Özer, 2018, s. 12). Kentleşme düzeyi ve sosyo-ekonomik yapı bir kentin dirençliliğindeki temel kırılğanlık noktalarıdır.

Kentlerin ulaşmayı amaçladığı risklerin ortadan kaldırıldığı, en aza indirildiği veya transfer edildiği düzey olan kentsel dirençliliğin gereklerinin karşılanmaması kentleri kırılğan hale getirmektedir (Özer, 2018). Farklı bir deyişle, kentin direnç gücü arttıkça ve kırılğanlığı azaldıkça, kentin yeniden fonksiyonel hale gelme süresi kısalmakta ve sürdürülebilir olmaktadır. Bu şekilde kentli yaşamı kolaylaşmakta ve daha fazla hayat kurtarılabilir olmaktadır.

Özer (2018)'e göre, risk azaltma adına yapılan her çaba, kentsel dirençliliği de arttırmaktadır. Bu nedenle; risk azaltmadaki ilk aşama, riskleri önceden tahmin ederek zararı asgaride tutmaktır. Burada ülkenin gelişmişlik düzeyi belirleyicidir ve gelişmiş ülkelerin riskleri öngören teknolojilerini diğer ülkelerle paylaşmaları beklenmektedir.

Süreçte, teknik açıdan doğru mekânsal planlar ile altyapı plan ve projeleri uygulanmalıdır. Dirençli kent olarak endekslenen kentlerden yarısından azı ülke kalkınma planları seviyesinden kentsel planlama seviyesine kadar afet riskini dikkate almaktadır (örneğin; politikalar, direktifler, kentsel gelişme plan/stratejileri, toplanma alanları vb.) (The Economist, 2019, s. 40). Kentsel planlar ve programlar; kente dair alınan tüm arazi kullanımı kararları ve kentsel ilişkileri belirleyen, doğal ve kültürel varlıkları koruyan ve yaşanabilir bir çevre oluşturmayı sağlayan araçlardır (İSMEP, 2014, s. 15). Afet planlaması, mikrozonlama, belirsizlikler ve dışsallıkların tespiti ile yönetim temelli katılım mekanizmaları yeteneği oluşturan diğer girdilerdir.

Wang vd. (1982), yerel aktörlerin birlikteliği ve uzun erimli planların, dirençliliğin bir gereği olduğundan bahsetmektedir. Teknik açıdan ne kadar doğru plan ve proje uygulamaları hazırlanırsa hazırlansın, bunları hayata geçirecek güçlü yerel yönetimler, merkezi idare ve toplumsal ve bireysel anlamda afete hazır bir toplum olmadan başarılı olmak güçtür. Bu nedenledir ki, toplumun ortak çabasının birlikteliği önemlidir (İSMEP, 2014, s. 12; Özer, 2018, s. 16).

Kırılgnlık analizlerinde, tehlikenin etkileri analiz edilmektedir. Analizlerde; meydana gelen bir olayın yarattığı afet düzeyi ve sonuçlarıyla kentin baş edebilme yeteneği ortaya konulmaktadır. Özer (2018, s. 20) ve Ziergovel vd. (2017), çağdaş kentlerin dirençlilik planlarında risk yönetimi sorumluluğunun merkezi idarelerden bireylere aktarılması yoluyla oluşturulan (kırılgnlığı ve riski üreten ve dağıtan nitelikteki) sosyal yapı, yasal araçlar ve yönetsel uygulamalarla afetlerle başa çıkma becerisinin artırılabilceğini belirtmektedir.

Kentin afetlere dirençli olması, şehirdeki toplulukların krize veya afetlere karşı direnme, uyum sağlama ve kolaylıkla hareket edebilme yeteneği olduğundan, yaygın ve örgün eğitime derç edilmiş bilinç geliştirici faaliyetler önem kazanmaktadır. Johnson ve Blackburn (2014, s. 30)'a göre, bireyin ve özellikle yerel yönetimlerin farkındalığının eğitim uygulamalarıyla artırılması gerekmektedir.

Bir kentin tehlikeli olarak tanımlanmasındaki temel olgu; kentin aşırı maki-neleşmesi, kalabalıklaşması ve doğal veya insan kaynaklı çeşitli afetle sonuçlanan olaylara maruz kalma sıklığıdır. İnsan kaynaklı afet risklerinin varlığı ve başta hava kirliliği olmak üzere, kentin neden olduğu çevre kirliliği gibi girdiler tehlike girdisi olarak sayılabilir. Dolayısıyla, kent güvenliği önemli bir sorun alanıdır. Ayrıca, dirençli kentler kırsalıyla ilişki kurmalıdır (Kato, 2019). Kentlilerin çevresindeki kırsalla ilişkisi olması halinde, bir kriz

durumunda esnek davranabilir, güvenli alanlara ve kaliteli gıdaya erişebilir, vatandaşların sağlıklı ve iyi olması idarelerce sağlanabilir ve gençlerin ümit ve ilhamları arttırılabilir.

Sapountzaki (2014), megakentlerin kırılabilirlik unsurlarını; tehlikeli olaylar, kronik uzun süreli zararlı olaylar ve küresel değişime bağlı olaylar olarak sınıflandırmaktadır. Tokyo, her kent gibi kırılabilir. Ancak Tokyo, sosyo-ekolojik sistemi, dirençlilik teorisi dikkate alındığında ve dünyadaki pek çok kentle karşılaştırıldığında kendi kendini yeniden örgütleyebilen bir yapıdadır. Söz konusu örgütlülük; Özer (2018)'in bahsini ettiği yavaş gelişen veya tahmin edilemeyen ve ani olayların etkileriyle değişime zorlandığında ve geri bildirimlerle sağlanabilmektedir. Farklı bir ifadeyle Tokyo, olaylara reaktif tepki verebilen, fonksiyon bozukluğu yaşamadan başa çıkabilen (Feng vd., 2018) ve bozukluk yaşamaması durumunda işlevselliğini yeniden tesis edebilen bilinçli bir kenttir.

Malpus (2019), belirtilen tespitlere karşılık, hükümeti anlamlı adımları atma yönünde eleştirmekte ve vatandaşların bu yanlışı kaldırmak zorunda bırakıldığını tespit etmektedir. Bir afet anında en fazla zararı alt gelir grupları ve onların yaşam alanları görmektedir (Malpus, 2019). Özer (2018, s.10), benzer bir öngörüyle, alt gelir gruplarının afetlerde göreceli olarak daha savunmasız olduğunu belirtmektedir. İklim değişikliği ve sosyal ayrışmanın yarattığı sorunların çözümü için, yoğun nüfus ve ekonomik aktivitenin merkezleri olan kentlerin eylemleri önemli hale gelmektedir.

Müteakip kısımda; Tokyo'nun dirençli bir kent olma zorunluluğuna değinilerek, dirençliliğini sağlamasına yönelik kamu idarelerinin belirgin anlayışları, müdahaleleri ve uygulamaları aktarılmaktadır.

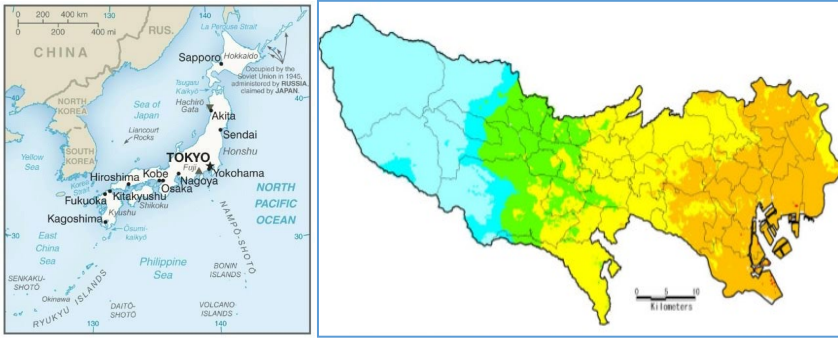
Bulgular

Doğal afetler ve II. Dünya Savaşı gibi büyük yıkıcı güçlere rağmen Japonya, kentlerini hızlı bir şekilde yeniden yapılandırabilmektedir. Yaşanan yıkımlar sonrasında kentler, öncekine benzer bir şekilde imar nizamnameleri veya kent formunda kısmen değişiklik yapılarak inşa edilebilmektedir (Hein, 2005, s. 213). Kullanılan teknikler ve mimari üslup özgündür.

Japonya ayrıca, politik, ekonomik ve sosyal dönüşüm zamanlarında kent sel değişimi finanse edebilecek bir ekonomik güce sahiptir. Müdahaleler; sadece afet sonrası şartlarına tepki verme amaçlı değildir. Afet öncesinde; sosyal anlayışla mücadele, sınırlı mali kaynaklar, uygun planlama araçlarının

eksikliği, arazi sahipliğindeki engeller ve özel inisiyatiflerin ihtiyaç ve istemlerini karşılamak, hızlı yapılanma ve geleneksel kent formunu yaratmak için vatandaşların hakları kısılmaktadır (Heine, 2005). Kentsel alanlar, hâlihazırda, ağır vergi yüküyle şekillendirilmektedir (Hein, 2005).

Tokyo metropoliten bir kenttir ve metropoliten alan idaresi tektir. Tokyo kentinin (Şekil 4) merkez nüfusunun 2019 yılı sonunda 14 118 400 kişi olması beklenmektedir (Population, 2019). 2005 yılında 20 milyondan fazla nüfusu olan (The Economist, 2019, s. 7) Tokyo kenti metropoliten alanının bugünkü nüfusu 37 435 191 kişi olarak tahmin edilmektedir (World population review, 2019).

Şekil 4. a. Japonya’da Tokyo’nun Konumu (Wikipedia, 2019). b. Tokyo Metropoliten Alanı (Tokyo Kentsel İmar Bürosu, Dirençli Kentler Forumu, 2019).

Tokyo ve Osaka gibi bazı Japon kentlerinde içe doğru göç ve düşük doğum oranları, toplam nüfusta düşüş anlamına gelmektedir (The Economist, 2019). Kato (2019), Tokyo nüfusunun %30’unun yoksulluk sınırı altında yaşadığını, bu nüfusun çoğunluğunun yaşlı ve tek ebeveynli aileler olduğunu belirtmektedir. Yalnız anne ailelerinin 2/3’ünden fazlası da yoksulluk sınırı altındadır. Kamu okullarındaki çocukların %10’u, akıl sağlığı ve depresyona bağlı olarak, okula gitmemektedir. Tokyo’daki okul çağı çocuklarının dörtte biri ise, astım veya diğer akciğer rahatsızlıkları çekmektedir (Kato, 2019).

Tokyo kentinin merkez ve körfez bölgesi yüksek katlı yapılardan, karma kullanım alanlarından ve farklı işlev bölgelerinin birlikteliğinden oluşmaktadır (Şekil 5). 1968 tarihli kentsel planlama kanunu kapsamında Amerikan şehir planlamasının temel prensiplerinden olan arazi kullanım ve zonlama (bölgeleme) prensibi kentte uygulanmaktadır (JICA, 2007; WB Group vd., 2017).

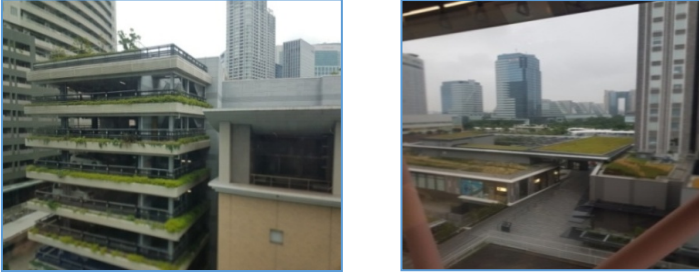
Körfez bölgesinde okyanusa doğru yaratılan dolgular üzerinde yapay bir yaşam çevresi oluşturulmuştur (Şekil 6). Bölgedeki ıslah edilmiş araziler (reclaimed land^{iv}) insan yapımı adalardaki mülk sahipleri ve yatırımcılar kentteki ana karar vericiler haline dönüşmüştür. Belirtilen alanlarda bir deprem anında sivilaşma tehlikesi yaşanabileceğinden, inşaatlarda deprem dayanıklılık standartları, zemin güçlendirici önlemler ve testler uygulanmaktadır (WB Group vd., 2017). Ulaşım hatları özel sektör tarafından yapılmaktadır. Çepere gidildikçe alçak katlı, planları yakın konumlu ahşap yapı alanları artmaktadır. Yapılarda iklim duyarlı malzeme ve mimari detaylar kullanılmaktadır (Şekil 7).

Şekil 5. Tokyo Kent Strüktürü (Yazarın Çekimi, 2019).
a. Merkez, b., c., d., e. Körfez Bölgesi.

Şekil 6. a., b., c. Körfez Bölgesi Dolgu Alanları, Yapay Peyzaj
(Yazarın Çekimi, 2019).

Şekil 7. a., b. Tokyo, İklim Duyarlı Malzeme ve Mimari Detaylar
(Yazarın Çekimi, 2019).

Ekonomist Araştırma Kuruluşu (The Economist Intelligence Unit)'nun Güvenli Kentler Endeksi 2019 (Safe Cities Index (SCI)) sıralamasında (2015, 2017 ve 2019 yılları için) Tokyo birinci sıradadır. Listenin ilk on kenti arasında 5 adet Asya-Pasifik ülkesi yer almaktadır (Singapur (2.), Osaka (3.), Sydney (5.), Seul (8.) ve Melbourne (10.)). Bu grupta iki Avrupa (Amsterdam (4.) ve Kopenhag (8.)) ve iki Kuzey Amerika kıtası kenti (Toronto (6.) ve Washington, DC (7.)) vardır. Coğrafi bölgenin bu konumlamayla ilişkisi bulunmamaktadır. Tokyo, Singapur ve Osaka kendi belirgin güçleri nedeniyle listede yer almaktadır (The Economist, 2019, s.3). Düşük suç seviyesi, doğal şoklara dayanıklı altyapı ve bilgisayar sistemlerinde arıza olmaması kenti dirençli yapan unsurlardandır (The Economist, 2019, s.189). Mayıs 2019 itibarıyla, Dirençli Kentler Endeksi (City Resilience Index (CRI)) ve Savills Dirençli Kentler Endeksi (Savills Resilient Cities Index) sıralamasında da Tokyo birincidir.

Tokyo, Pasifik Okyanusu'nun Doğu Çin Denizi kıyısındaki konumu nedeniyle tropik siklonlar yaşamaktadır. Kent, çeşitli nehirlerle de kuşatılmıştır. Bu nedenle; iklim değişikliğine uyum ve dirençlilik planlaması ile gerekli altyapıya sahip, güvenli ve sürdürülebilir bir kent olması gerekmektedir. Afet risklerinden ve kentsel risklerden ve tehlikelerinden nasıl korunacağı ve önlem alınabileceği düşüncesi kentin karar vericilerinin, kent planlarının ve afet önleme ve müdahale ekiplerinin önceliği haline gelmiştir. Bu bağlamda; kentte, Meerow (2017)'un bahsini ettiği koordinasyonun ve yatırımın temel alındığı kentsel altyapı sistemlerinde gerekli değişim yapılarak ve yapılaşma standartları belirlenerek kentsel gelişme kontrol edilmektedir (WB Group vd., 2017).

Kentteki altyapı yatırımları afet veya ani şok durumlarında ikinci bir afet durumu yaratma potansiyeline sahiptir. Hagibis Tayfunu sonrası yetersiz kalan bentler veya 2667 adet 1 tonluk radyoaktif katı atık torbasının tekrar doğaya karışması gibi olaylar nedeniyle felaketin etkileri katlanmıştır (Yeşil Gazete, 2019). McKean (2014), ulaşım sisteminin yaratacağı afete de vurgu yapmaktadır: Kentin metro sistemi; 158 hat, 2200 metro istasyonu ve 4830km.den oluşan dünyanın en pahalı ve gelişmiş hattıdır. Hattın herhangi bir olaya bağlı olarak durması halinde, Tokyo merkezdeki 3,92 milyon insan, evlerine erişimde zorluk çekecektir.

Benzer bir ulaşım krizi, 11 Mart 2011 tarihinde kuzey Japonya'yı vuran 15828 kişinin hayatını kaybettiği, 2173 kişinin kaybolduğu, 6126 kişinin yaralandığı 9,03 şiddetindeki Büyük Doğu Japonya Depremi (Tōhoku Depremi) sonrası yaşanmıştır (Tarihi Olaylar, 2019). Aynı afetin Tokyo'da olması ha-

linde yıkılan altyapının yardımların ulaşması veya insanların evlerine gitmesi ya da oluşacak yangınlara müdahale gibi konularda yapılabilecekleri engelleyebileceği düşünülmektedir (McKean, 2014).

Kentleri yaşanabilir, sürdürülebilir ve dirençli kılmak ve daha önemlisi insan hayatını korumak için idari ve yasal düzenlemelerin yanı sıra, afet öncesi bertaraf ve hazırlık faaliyetlerini belirleme, afet olduğunda iletişim, idare, yardım ve sonrası müdahale ve yeniden yapılanma faaliyetleri de dâhil güçlü yönetim ve belirli bakış açıları olması gerekmektedir. Tokyo'nun dirençliliğine dair tüm çalışmalar bir bütün olarak düşünülerek planlanmakta, yerel hükümetlerle birlikte, görev paylaşımı yapılarak çalışılmaktadır.

Tokyo dirençli kent anlayışındaki temel yaklaşım; "Üç Sütun Afet Yaklaşımı"dır. Tokyo Metropolitan Hükümeti, afet durumlarına dirençli olabilmek için toplumun afete hazırlıklı olmasını ve kendine yardım edebilme yeteneğini önemsemektedir. Afet yönetiminde geliştirilen bu üçlü sütun anlayışı; kamu desteği (public assistance), kendine yardım (self-help) ve karşılıklı yardım (mutual help) olarak tanımlanmaktadır (Koike, 2019). Karşılıklı yardımda bir bölgede yaşayanlar birlikte uygulama yapmakta ve eğitim almaktadır.

Yaklaşım kapsamında ayrıca, kamu desteğinde afetin etkilerini azaltmaya yönelik projeler geliştirilmekte ve afet anında toplumun yapacakları konusunda eğitim verilmektedir. Afet yönetiminin gereği bu anlayış; kamu idarelerinin sağladığı destek, bireyin kendi kendini koruması ve kenti beraber koruma algısıyla bütünleşiktir. Topluma verilmeye çalışılan belirtilen anlayış kapsamında; kentin karşılaştığı sel veya deprem gibi olaylara yönelik ölçütler geliştirilerek, mühendislik yapıları inşa edilmekte ve sistemler kurularak hazırlıklı olunmaktadır. Toplumun bilincini arttıran yayınlar ve çok dilli dijital uygulama araçları geliştirilerek toplumla paylaşılmaktadır.

Kavramsal çerçeveden hareketle, Tokyo kentinin dirençliliğini yaratmaya dair belirlenebilen üç sütun anlayışıyla bütünleşik çalışmalar ve müdahale türleri aşağıda yer almaktadır:

Risk Azaltma Çalışmaları

1. Temel Çalışmalar

İklim Değişikliği Raporu: Japon hükümeti, İklim Değişikliği Raporu^v yayımlamıştır. Beş hükümet kurumunun ortak ürettiği rapor; iş dünyasına, iklim değişikliğinden fırsat çıkarmalarını önermektedir. Aslında belirtilen yaklaşım, tüm kentlerde iklim eylem planları ile pompalanan bir durumdur. Yaklaşımın sadece Japonya'ya ve kente özgü olmadığı bu aşamada

vurgulanmalıdır. Önerilere; ısıya dayanıklı yapı malzemeleri, daha konforlu ofis tasarımları ve anormal hava olaylarının ekonomik risklerini idare etmek için karmaşık finansal araçlar geliştirilmesi dâhildir. Raporunda, fosil yakıtlar, karbon emisyonları veya atık bertarafına dair öngörüler eksiktir. Malpus (2019), söz konusu raporu iklim değişikliğine bakış açısının garipliği noktasında eleştirmektedir ve anılana göre de raporun öngörülerini yetersizdir. Örneğin; 2018 yılında Ehime'de meydana gelen can ve mal kaybı yaratan sellerden sonra sadece ısıyı dayanıklı farklı bir portakal türünün bu bölgede üretilebilirliğinden bahsedilmektedir (Malpus, 2019).

Deprem Erken Uyarı Sistemi (Earthquake Early Warning System): Japonya'nın teknolojik açıdan gelişmiş Deprem Erken Uyarı Sistemi Tokyo'da yaşayanlara (Tōhoku Depremi'nde olduğu gibi) 80 saniye önceden depremi haber verebilmektedir (The Economist, 2019, s. 39).

2. Teknik Çalışmalar ve İnisiyatifler:

Tokyo Metropolitan Alan Dış Yeraltı Tahliye Kanalı (Outer Underground Discharge Channel): Japon hükümeti tarafından 2006 yılında yapılan dünyanın en büyük yeraltı su dağıtım sistemidir. 5 büyük silo ve bağlantılı su hatlarından oluşmaktadır. Her iki dakikada bir Edo Nehri'ne bir olimpik havuz büyüklüğündeki su miktarı pompalanabilmektedir (Kobayashi, 2019; Wikipedia, 2019).

Düşük Arazi Nehirleri Önlemleri (Measures for Lowland Rivers): Bu önlemler; sel kapıları ve bentlerin deprem güvenliğini sağlama, fırtına zararlarından sel kapılarını koruma ve sel kapısı kontrol merkezi, nehir çevresinin ve haznesinin iyileştirilmesi ve süper bentlerin yapımı olarak sıralanabilir (Kobayashi, 2019) (Şekil 8).

Şekil 8. Nehirlerde alınan Önlem Örnekleri (Yazarın Çekimi, 2019).

a. Sel Kapıları, b. Süper Bentler.

Acil Durum Erişim Yolları Boyunca Konumlu Yapıların Deprem Dayanıklılığının Sağlanması (Earthquake-proofing of Buildings Along Designated Emergency Transport Roads): Kentsel İmar Projeleri Bölümü tarafından yürütülen çalışmada afet anında acil durum ulaşım yolu olarak belirlenen yolların işler halde kalabilmesi için bu yollar boyunca yer alan yapıların afet güvenliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışmalar; temel deprem dayanıklılık istemleri, dayanıklılık değerlendirmesi için finansman sağlanması ve yeniden yapım veya yıkım, uzman tavsiyeleri, hükümet teşvikleri ve değerlendirme sonuçlarının ilanından oluşmaktadır.

Yakın Konumlu Ahşap Konutların Yangın Dirençliliğinin Arttırılması On Yıl Projesi (Ten-year Project to Advance Fire Resistance in Areas with Close-set Wooden Houses): Yangın dirençli bir kent yaratabilmek için yakın konumlu ahşap konutların bulunduğu alanlarda yangının başlamaması ve yayılmaması için tedbirler belirlenmekte ve kentsel dönüşüm yapılmaktadır. Tokyo’da, 53 riskli alan belirlenmiş ve haritalanmıştır. Yaklaşık olarak 3200 ha alan dönüşüme konu edilmiştir. Bu alanlarda öncelikle bir yol hattı belirlenmekte, iyileştirmeden sonra yeniden inşa, mahalle yolları ve parkları yapım aşamaları gelmektedir. Alanlarda yangın kırma kuşakları da oluşturulmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. İyileştirme Öncesi ve Sonrası
(Tokyo Kentsel İmar Bürosu, Dirençli Kentler Forumu, 2019).

Altyapının Örtülmesi ve Değiştirilmesi: Tokyo çevresindeki çeşitli toplama havuzlarının gömülmesi planlanmaktadır. Ayrıca, deprem anında yıkılmalarıyla kurtarma araçlarını engelleyebilecekleri için açıktan geçen kablolarının kaldırılması öngörülmektedir. Eski su boruları gibi gömülü

hatların yenilenmesi veya yukarı alınması yönünde çalışmalar da sürdürülmektedir.

Risk Yönetim Çalışmaları

Önlemler (Measures): Önlemler, Genel İşler Afet Önleme Planlama Bürosu tarafından hazırlanmaktadır. Tokyo'da geniş bir alanın tahliyesi gerektiğinden iki konuda önlemler alınmaktadır:

- (1) Güvenli alan sığınakları: Kamu/özel tesisleri, yüksek tahliye edilen sayısı, sığınakları yönetme kuralları, geniş alan boşaltımının ne zaman tavsiye edileceği,
- (2) Tahliyenin güvenliği, tahliye edilenlere rehberlik: Geçici operasyonlar/tren hizmetlerinin uzaklaştırılması, polis rehberliğinde tahliye.

Metropolitan Tokyo Açıkta Kalan Kişiler İçin Talimatname (Metropolitan Tokyo Ordinance on Measures for Stranded Persons): Talimatnamede, kişilerin afet sonrası evlerine veya apartmanlarına girmeye çalışmamaları istenilmektedir. Ancak bebekler ve küçük çocuk bakıcıları, sakatlar ve yaşlılar için istisna getirilmiştir. Ayrıca, işverenlerin çalışanlarını eve gitmek istemeleri halinde engellemeleri gerektiği belirtilmektedir. 2013 yılında çıkan yönergede şirketlere, misafir ve çalışanlar için 3 günlük acil durum tedarik malzemesi bulundurma zorunluluğu getirilmiştir. Okulların, öğrencilerin güvenliğini sağlaması ve tren istasyonları ve alışveriş merkezlerinin kamuya sığınak olması istenilmiştir. Acil durum destek istasyonları (emergency support stations) kişilerin yakınlarından haber alabilecekleri noktalar olarak düzenlenmiştir. Benzin istasyonları, hazır gıda dükkanları benzeri ticari yapıların afet anında yardım merkezlerine dönüşmesi planlanmıştır. Tokyo'da ortalama seyahat süresi 1 saat 20 dk olduğundan, insanların dönüş mesafelerini destek olarak yürümeleri öngörülmüş ve bu yönde hazırlıklar yapılmıştır (McKean, 2014). On milyon twit üzerinden yapılan analizde Büyük Doğu Depremi'nden sonra Tokyo'daki insanların evlerine gitme nedeninin aile üyeleri ve evcil hayvanları olduğu belirlenmiştir (McKean, 2013).

İtfaiye Birimlerinin Kurulumu: Hükümete bağlı Yangın ve Afet Yönetimi Ajansı (FDMA) tarafından İtfaiye birimleri kurulmakta veya gönüllü yerel yangınla mücadele grupları oluşturulmaktadır. Yereldekilerin, bir yangın olması durumunda, yangını söndürmek için suyu nasıl kullanacaklarını öğrenmeleri yoluyla yerel güvenliğin sağlanması amaçlanmıştır (The Economist, 2019, s. 19).

Afet Anı Yön İşaretleri: İşaretler 4 dilde yönlendirme yapmaktadır.

Tokyo Metropolitan Hükümet Resmi Afet Yönetim İnternet Sitesi (Tokyo Metropolitan Government's Disaster Management Website): Site, 10 dilde kentlilere bilgi vermektedir. Afet önleme haritası, Tokyo afet önleme kitabı, deprem veya sağanak yağışta yapılacaklar, tahliye bilgileri, duyurular bu sitede yer almaktadır.

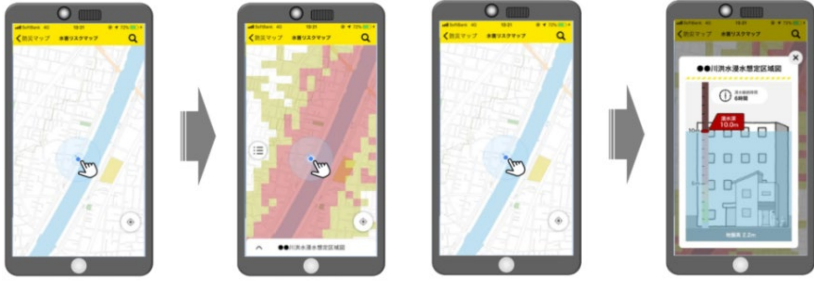
Kurtarma Kitleri (Rescue Kits): Kendine yardım anlayışı kapsamında kurtarma kitleri oluşturulmuştur. Kitler; su, kumanya ve taşınabilir tuvalet gibi bireyin acil durum ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik malzemeyi içermektedir (The Economist, 2019, s. 19).

Kırılganlık Analizleri

Modelleme (Modelling): Afet sonrası yürüyüşün nasıl ve neden olacağı, yangınlara maruz kalma alanları, tsunami gibi pek çok olayın yaratacağı hasar ve afetin etki alanı modellenmektedir.

Haritalar:

- **Tokyo Çevre Isı Haritası (Tokyo Heat Environment Map):** Metropolitan hükümet tarafından hazırlanmaktadır. Metropolitan hükümetin haritaları, kentteki ısı adası etkisiyle savaşmak için kullanılmaktadır (Shinjuku, Osaki-Meguro, Shinagawa istasyonları civarı).
- **Zarar Haritası (Hazard Map):** Hazırlanan zarar haritası; dört dilde, hükümetin afet yönetimi internet sitesinde ve Afete Hazırlık Tokyo Uygulaması'nda bulunmaktadır.
- **Zarar Görebilirlik Haritaları (Vulnerability Maps):** Hükümetin Afet Önleme Planlama Bürosu tarafından hazırlanmaktadır.
- **Sel Riski Haritası (Flood Risk Map):** Metropolitan hükümet tarafından sel anında bireyin konumuna göre selin etki alanı ve yükseklik bilgilerini veren cep telefonu uygulamasıdır. Geliştirilme aşamasındadır (Şekil 10).

Şekil 10. Dijital Sel Riski Haritası a. Bireyin konumu ve sel etki alanı.
b. Selde bireyin bulunduğu konumdaki su yüksekliği (Koga, 2019).

Afet Önleme Bütçesi (Disaster-prevention budget) gibi mali konulara dirençli kent yaratmak için zorunlu bir tedbir değil, zorunlu bir şart ve her merkezi ve yerel idarenin asli görevi olması gerekçesiyle girilmemiştir.

Farkındalık Eğitimleri ve Uygulamaları

Afet Yönetim Kitapçığı: "Tokyo Afete Hazırlık" (Disaster Management Booklet: "Disaster Preparedness Tokyo"): Afete hazırlıklı olma bağlamında Tokyo'daki bütün ailelere afet anında yapacaklarına dair bilgileri içeren bir rehber dağıtılmıştır. Rehber kitapta; afete hazırlıklı olabilmek için stok oluşturma, günlük tüketim malzemelerinin stoklanması, mahallelerde yapılacak hazırlıklar, kadınların afete hazırlıklı olması, kadın liderlerin topluluklarda ve ofislerde desteklenmesi, açıkta kalan kişilere destek ve afete müdahale bağlamında bilgiler yer almaktadır (The Economist, 2019, s. 19).

Yaşam Güvenliği Öğrenme Merkezi (Life Safety Learning Center (the Honjo Bousai-kan)): Merkezin hedefi; Tokyo kentinde yaşayanları bir afet olması halinde nasıl hayatta kalacaklarına dair hazırlamaktır. Metropoliten hükümete bağlı Tokyo Yangın İdaresi (TFD) tarafından işletilen 3 tesisten biridir. Felaket senaryoları konusunda uzmandır. Merkezin hedefi daha çok okul çağı çocuklarıdır^{vi}. 2018 yılında, Merkezin eğitimi okul müfredatına alınmıştır.

Tokyo Zaman Çizelgem (Tokyo myTimeline): Metropoliten hükümet tarafından hazırlanan Çizelge; her bireyin kendi afet zaman çizelgesini yapmasına yardımcı olmaktadır. Afet Önleme Planlama Bürosu tarafından hazırlanmıştır. Çizelge; telefon ve PC uyarılı çok dilli afet risk kontrol ve önlem uygulaması ve el kitabını içermektedir. Çizelge uygulaması ile eylemleri kontrol etme, yapılacak eylemleri belirleme ve kronolojik olarak düzenleme

yaparak bireyin güvenliğini sağlama amaçlanmıştır (Koga, 2019; The Economist, 2019, s.19) (Şekil 11).

Şekil 11. Mytimeline Dijital Uygulama Sürüm Sayfası, El Kitabı, Ara Yüz, Çocuklar için Çıkartmalar, İlkokul Çocukları İçin Rehber Kitap.

Afete Hazırlık Tokyo Uygulaması (Disaster Preparedness Tokyo App): Afeti önlemek ve afet anında kentlilerin yapacaklarını bilmeleri için Metropolitan hükümet tarafından geliştirilen 3 farklı bölümü olan resmi uygulamadır. Haritalar, kısa testler, simülasyonlar ve acil durum alarımını içermektedir. Beş dilde cep telefonunda ve her zaman kullanılabilir nitelikte bir uygulamadır. Playstore uygulamasıdır.

Akademik Çalışmalar ve Sivil İnisiyatif Etkinlikleri:

1. Akademik Çalışmalar:

Dirençlilik ve Yapılı Çevre Sempozyumu (Resilience and the Built Environment Symposium): 11 Mayıs 2019 tarihinde düzenlenen Amerika Mimarlar Kurumu (AIA) Japonya ve Florida Uluslararası Üniversitesi (Florida FIU) ortak etkinliğidir. Etkinlik; doğal afetlere karşı olası mimarlık, iklim dirençli kentleşme ve kentsel altyapı ile yapı strüktürleri konularına odaklanmıştır.

Kentsel Dirençlilik Forumu (Urban Resilience Forum (URF)): Tokyo'da 20-22 Mayıs tarihleri arasında düzenlenen Forum; kentsel yönetimde etkin risk azaltma ve ortak sorumluluklar ve özgün inisiyatiflere dairdir. Afete hazırlık politikaları üzerine çalışan belediye başkanları, ilgili uzmanlar ve diğer ilgili katılım sağlamıştır. Metropolitan Hükümet ev sahipliğinde yapılmıştır^{vii}.

Kent 20 Belediye Başkanları Zirvesi (The Urban 20 (U20) Mayor's Summit): Zirvenin temaları; sürdürülebilirlik, sosyal entegrasyon, katılım ve ekonomik büyümedir. Tokyo Metropolitan Hükümeti ev sahipliğinde yapılan

dirençli olmaya çalışan 26 kentin platformu olup, zirvede kentlerin eylemleri paylaşılmıştır^{viii}.

Docomomo Konferansı (Docomomo Conference): Docomomo Japonya tarafından organize edilen toplantı “Miras Bırakılabilir Dirençlilik: Küresel Çağdaşlıkların Değerlerini Paylaşma (Inheritable Resilience: Sharing Values of Global Modernities)” temalı olarak düzenlenecektir. Konferans, 1964 yılı Olimpiyatlarının ülkenin her yerinde kentsel mekânları ve yaşam biçimlerini değiştirdiğinden bahisle, bu dönüşümü değerlendirme ve dirençli miras bırakılabilme adına kritik edilerek bilgeliğe dönüşecek bir yöntem önermesinde bulunmayı öngörmektedir (Docomomo 2020, 2019). Konferans, 2020 yılında Tokyo’da düzenlenecek Olimpiyat oyunları öncesinde toplanacaktır.

2. Sivil İnisyatifler:

Tokyo Piknik Kulübü (Tokyo Picnic Club): Mimar Hiroshi Ota ve kentleşme profesörü Kaori Ito öncülüğünde piknik haklarını savunan grup, kentin açık kamu alanlarının azlığına tepkilerini yolların refüjlerinde piknik yaparak göstermektedir. Başkalarınca gerillalar olarak adlandırılmalarına karşı grup, idarelerin kamu alanlarının kentlilerce kullanımına izni vermesini talep etmektedir. İlk hareket etkinliğini 1969 yılında yapan grup bu sene ellinci yılındadır (<http://www.picnicclub.org/>).

EDGEof (<https://edgeof.co>) ve RSA Japan Fellows Network (<https://www.thersajapan.org>): Londra’daki Sanat, Üreticiler ve Ticaret Kraliyet Topluluğu (Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufacturers and Commerce (RSA))’dan ilham alan ve yakından bağlantılı olan komün, Japonya’ya sosyal değişim getirmek için çalışan insanlar ağıdır. Ağ tarafından, New York kenti direnç memuru gibi çeşitli konuşmacıların kentin ve toplumun direncini artırma yönünde deneyimlerini paylaştığı toplantılar düzenlenmektedir (Kato, 2019).

Japon İklim Gençliği (Climate Youth Japan): İnisyatif, Beş Nokta Planı (Five-point plan) ile kömür bazlı enerjinin yasaklanmasını ve geri dönüşüm için kesin hedeflerle geçişi aşamalandırmayı öngörmektedir. Grup, Paris Anlaşması’nın uygulanmasını ve gençlerin iklimle ilgili sosyal karar verme sürecine katılımın sağlanmasını talep etmektedir (Malpus, 2019).

Ayrıca, kamu alanlarında çeşitli gösteriler düzenleyen grupların eylemleri bulunmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Kentsel yaşamı ve kentleri yaşanabilir ve dirençli hale getirmek için kentlinin nasıl bir kentte yaşamak istediği temel belirleyicidir. Bugünün ve gelecek nesillerin yaşayacağı yapılı çevrenin arayışı kentleri kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir yapma bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Bu bakış açısı ve dolayısıyla, yapılı çevrenin oluşumu için uzmanlarla birlikte, teknik ve teknoloji kullanarak alınmak istenilen iyileştirici çözümler konusunda dikkatlice düşünülmeli ve toplumun tüm kesimleri için bu konuda istekli olunmalıdır.

Kentler, küresel dengelerin bozulmasından tek başlarına sorumlu değildir ve afetler, tüm kentlerin sorunudur. Risk önlem veya azaltma tedbirleri ve zararlar göstermiştir ki, bir kentin coğrafi konumu değil, yaşayanları ve idarecilerinin beraber yarattığı kentsel çevreler nedeniyle kent dirençlidir veya zarar görebilir. Yerel yönetimler kadar merkezi hükümetlerinde kentleri dirençli yapma sorumluluğu bulunmaktadır.

Japon hükümeti ile Tokyo Metropoliten hükümetinin bu konudaki isteği ve kararlılığı tamdır. Çeşitli uygulamalarla dirençlilik sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak bu isteğin varlığına rağmen, kentin doğaya karşı ve doğaya rağmen yapılaşmasına destek verilmektedir.

Tokyo, dirençli kent olma çalışmaları ve yıkım ve yeniden inşa süreci göstermiştir ki, en iyi politika ve planlama inisiyatifleri, doğal olayların veya insan kaynaklı felaketlerin kentleri vurmasına engel değildir.

İklim değişikliği Japonya'nın doğal afetlerine yeni boyut katmaktadır. Bu olgu, kentin daha da dirençli olması yönünde kamu idarelerini ve halkı zorlamaktadır. Bir kent tek başına bir kasırgayla baş edemeyebilir. Kent, 'hazırlıklı olma'dan çok 'sürdürülebilir' olmalıdır. Afetlerle baş etmeyi gerektiren tasarımlar, planlama yaklaşımları, müdahale biçimleri ve önlemi için tedbirler oluşturulmalıdır. Gelecekte de tehlikelerin varlığı bilindiği halde, olası önlem ölçütleri yeterince uygulanmaz ise, kentler daha tehlikeli bir hal alacak ve can ve mal kayıpları oluşacaktır.

Tokyo'nun afetlere karşı bazı avantajları vardır. İlk avantajı; kentsel büyümesinin belirli bir doygunluğa erişmiş olmasıdır. Kentsel büyüme sorunları ile afetle aynı anda uğraşması gerekmediğinden, yerel yönetim toplumu yapılandırma ve fiziki çevreye müdahaleye yoğunlaşabilmektedir. Tokyo'nun örnek olması beklenen pek çok kentin öncelikle kentsel planlama ve imar sorunlarını halletmiş ve büyümesinin ve yapılaşmasının kontrol edilebiliyor olması gerekmektedir.

Kenti dirençli bir kent yapma çabaları yüksek teknik ve akademik düzeydedir. Bu düzey; kenti zayıf ve tehlikeli yanları kadar dirençli kenti sağlama-daki diğer avantajdır. Afet risklerinin türü ve büyüklüğünün bilinmesi, tahmin etme ve önlem alabilme yeteneği olması, kentin diğer avantajları olarak sıralanabilir. Kentin sahip olduğu birikim ve tecrübe ile inovasyon imkânları ek avantajlardır. Dolayısıyla bu aşamadaki ilk soru; artan riskler karşısında bu avantajların Tokyo için hangi orana kadar yeterli olabileceği ve diğer kentler için nasıl yaratılabileceğine dairdir.

Afet riskini bertaraf etmek ve afet sonrası yapılanma, afet öncesi hazırlıklı olma ve müdahale kadar önemli olmalıdır. Tokyo kenti hazır olma konusunda hazır olamadığını Hagibis Tayfunu sırasında ve sonrasında göstermiştir. Kentte bir doğal olayla başa çıkabilmek için yüksek teknoloji yardımıyla hasar görebilirlik tahmini yapılmış, erken uyarı ve haberleşme imkânları kullanılmış, müdahale olarak da kent boşaltılmış, kurtarma ve arama faaliyetleri yapabilmış, kaynakları seferber edilmiş, mekanik olan tüm sistemleri ise, kapatılmıştır.

Kent, dirençli kentin gereği fonksiyonlarını yerine getirme eylemini yapmamış, afet riskini azaltamamış ve mal ve can kaybını önleyememiştir. Bu durumda Tokyo'nun istenilen seviyede dirençli bir kent olamadığı, can ve mal kaybı yaşandığı ve sorunları tanımlayarak önlem alamadığı belirtilebilir. Japon hükümeti ve Tokyo Metropolitan hükümeti kentin direnç seviyesini arttıracak, zararın bertarafı için pek çok dirençli kente göre daha kısa sürede gerekli önlemleri alacak, müdahalelerini yapacak ve belirli bir zaman sonra normale dönecek yetidedir. Ancak bu durum, kent ölmese de sürdürülebilir değildir.

Kırılganlık, sadece bir ülke için değil, kentler veya kentin değişik bölgeleri için de geçerlidir. Farklı ekonomik seviyelere göre, zarar görebilirlik seviyeleri de değişmektedir. Yüksek katlı gökdelenler ile yoksul kesimin yaşadığı alçak konutlar aynı afetten farklı derecede etkilenmektedir. Açık ki, yoksul kesimler daha fazla maddi zarara uğramaktadır. Bu noktadaki ikinci temel soru; teknolojik gelişmişliğin kentli yoksullar için ne anlam ifade ettiği. Belirtilen soru ne tür afet olursa olsun hizmetin eşitliği noktasına ve adaletli olmasına dairdir.

Hagibis Tayfunu sırasında kayıt dışı evsizlerin barınağa alınmaması ülkede büyük bir tartışma başlatmıştır (BBC, 2019). Bu durum; kentteki tüm bireylerin en temel kamu hizmetlerinden yararlanmasının engellenmesi anlamındadır. Bu noktada farklı bir dizi bağlantılı sorunun cevaplanması ge-

rekmetedir ki, ilki, yoksulun veya kayıt dışı bireylerin afet sırasında ve sonrası alacağı hizmetlerde kamusal eşitlik ve adalet kavramının içeriğinin ne olması gerektiğine dairdir. İkinci soru; Tokyo'da toplumun her kesiminden bireyin normal hayatına arzu edilen şekilde ve aynı sürede dönebilmesi mümkün müdür? şeklinde oluşmaktadır.

Sendai Afet Riski Azaltma Çerçevesi 2015-2030 gereklerini de yapabilmek adına, afete hazırlıklı olmak yanı sıra, başta kentsel planlama yaklaşımlarını değiştirerek, yaşanabilir standartlara göre ölçeklendirilen planlar yaparak, suni mekânlarda doğayı yaratma yerine, doğada mekânlar yaratmayı öngörerek ve topluma çevre bilincini vererek afetin bertarafı için tedbirler alınması daha akılcı görülmektedir.

Tokyo en dirençli kent olmakla birlikte, Rus Yönetmen Andrei Tarkovski'in 1972 tarihli filmi Solaris^{ix}'teki geleceğin kentine benzer ancak, kendi kendini yok etmeye veya doğa güçleri tarafından yok edilmeye de en yakın duran dünya kentidir. Hâlihazırda kent, sadece deprem, tayfunlar ve seller nedeniyle tehlikeli bir kent değildir. Kentteki makineleşmeye ve emisyonu bağlı olarak hava kirliliği ile ısınan alanlar ve kirlilik kaynaklı rahatsızlıklar artmaktadır. Afetlerde ve yaşam alanlarının yok olmasında kaybeden insanlık, kent ve kentli olmaktadır.

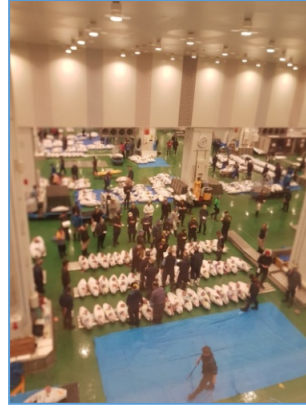
Bu durumda üçüncü temel soru; kentin büyümesi desteklenirken ve doğa yok edilirken, yaşamsal standartları arttırma ve riskleri azaltmada çözüm arayışları ile çevre kirletildikten ve doğal denge bozulduktan sonra, kenti ve kentliyi koruyalım, akıllı yerleşmeler ve dirençli kentler yaratalım söylemleri yerine hangi başka söylemin karar vericilerin anlayışı olması gerektiğidir. Makaleye konu edilen Tokyo kentinin dirençli bir kent olabilmesinde esas çabası aslında "ideal kent"i kendi fiziki ve sosyal şartlarındaki arayışdır. İdeal kentin rahat iklim koşullarının hâkim olduğu, heyecan verici, iletişim kurulabilen ve güvenli bir kent olması beklenmektedir. Toplumun bugün olağan olarak yaşadığı iletişimsizliğin her türlü toplumu bilinçlendirme çabasına karşın dirençliliğin yaratımında bir dezavantaj olduğu düşünülmektedir (Şekil 12a).

Kamu idarelerinin kenti ideal yaşanabilir kent yapma arzusu olsa da, kentin tüketim miktarı, kentteki suni yaşam, ısı yoğunluğu nedeniyle artan sıcak hastalığı, okyanustaki aşırı kirlilik gibi nedenlere bağlı olarak, doğanın kente verebileceği risk ve zarar artmaktadır. Tokyo kentini dirençli bir kent yapmaya dair çabalara rağmen, kent yaşamsal açıdan tehlikeli bir hal almıştır. Kendi ölçeğinde ve yarattığı zarar ve tüketim boyutuyla (Şekil 12b) sürdürülebilir bir kent olduğu iddia edilemez. Malpus (2019), benzer bir öngörüyle,

iklim değişikliğinin belirtilerinden çok, temel nedenlerine odaklanılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Japonya'da insanların temel anlayışı gelenekselcidir ve hükümetin önderliğinde vatandaşın hükümeti izlediği bir kurguda bireyler vatandaşlık görevlerini yapmaktadır. Politik katılımın eksikliği yanı sıra, tepki göstermenin sosyal maliyetleri bulunmaktadır ve risklidir (Malpus, 2019). Resmi otoritelere bağlılığın değerli görüldüğü ve protestoların katılımcı bireye yasal ve finansal açıdan zarar verdiği toplumda, gidişatı engelleme ve yönlendirme amaçlı toplumsal tepkiler ve katılım sınırlı kalmaktadır. Açıkça ki, toplumun rahatsızlık noktaları bilinmemekte veya reddedilmektedir. Bu nedenle; politika ve stratejilerde aksaklık olması ve sorunların çözüm odaklı eksenlerden kayması kaçınılmazdır.

Kentleri bekleyen felaketler nedeniyle durum acildir ve her an doğal veya insan kaynaklı yıkıcı etkileri olan bir olay yaşanabilir. Tokyo dâhil hiçbir kent, durumun aciliyetine karşın, aslında bu olaylara yeterli dirençte ve hazır değildir. Kamu idarelerinin de bakış açısı sadece önlem alma ve afet sonrası müdahaleye odaklanmakta, bertarafı için yeterli samimiyet ise, bulunmamaktadır.

Şekil 12a. (sol) İletişimsiz Tokyo, Metro Vagonu (Yazarın Çekimi, 2019).
12b. Doğal Kaynakların Tüketimi, Tokyo Tsukiji Balık Pazarı. Kentin Dünya kaynaklarını her gün yüksek ve kontrolsüz miktarda tüketmesine bir örnek (Yazarın Çekimi, 2019).

Dirençli, yaşanabilir kentler yaratılması ve sürdürülmesi için gereken dönüşüm, tüm kentlerin deneyimlemesi gereken bir durumdur. Türkiye gibi ekonomik gelişimini tamamlayamadan ekonomik, sosyal ve teknik açıdan geri-

leyen ülkelerde, Tokyo kentinin deneyimi, kentlerin dirençli kentler olabilmesi açısından önemli görülmektedir. Türkiye’de merkezi ve yerel yönetimlerde çeşitli çalışmalar (ÇŞB, 2017; ÇŞB, 2019) mevcutsa da, teknik veya ortak bir anlayış birliği sağlanmadığı gibi, kurumsal organizasyonlarla bu yetenek tamamen kaybedilmektedir. Afete müdahale ve afet sonrasında ihale bazlı altyapı, üstyapı yapımı ve kalıcı iskân sunumu var olan afet yönetimi anlayışıdır. Türk kentlerinin dirençli kent olabilmesi için Tokyo kentinin yönetim anlayışına sahip olunması ve benzer uygulamalar yapılması, ancak mevcut hatalara dikkat edilmesi gerekmektedir.

Extended Abstract

Tokyo: Solaris-Resilient, Vulnerable and Dangerous City of the Empire of Sun

*

Şirin Gülcen Eren
Süleyman Demirel University
ORCID: 0000-0002-2038-3905

Tokyo is ranked top in the Safe City Index (SCI), the City Resilience Index (CRI) and Savills Resilient Cities Index. The city is a socio-ecological system with a physical structure where nature and humans interact. This system is open to natural and human-made disasters. Tokyo is a city on which technical and academic works on resilience have concentrated, and which has offered opportunities for such works to be put into practice. It has a population of more than 37 million, and natural disasters are inevitable. In this sense, the city is resilient, vulnerable and dangerous at the same time. It may be noted that many other cities are also prone to disasters and attempt to counter the risks by instrumentalising extensive public policies, but none have the same level of resilience as Tokyo.

Taking Tokyo as an example, and touching, from a holistic perspective, on the reasons why it needs to be a resilient city, this article seeks to identify the main approaches adopted, initiatives taken and policies implemented by the public authorities or public initiatives. It also aims to discuss the dangerous and vulnerable condition in which the city finds itself in spite of all these efforts. It is hoped that this discussion will give direction to the ideas and actions of individuals and decision makers in other cities, whether or not they currently have the intention of achieving resilience, and thereby contribute to resilience efforts. The subject is examined using the descriptive analysis method; the current condition of the city and its main efforts to achieve resilience are evaluated critically.

A literature search on resiliency and Tokyo was made and an internet search was conducted. The starting point of the article is the problem of the level and frequency of the hazards experienced in Tokyo. The first section explains the concepts of resilient, dangerous and sustainable cities. The second lists the initiatives and policies adopted by the Japanese Government, the Tokyo Metropolitan Government and the public initiatives in general. The article concludes

with a critical evaluation of the level of resilience and sustainability of the city illustrated with visuals obtained during field observations.

As the most resilient city, Tokyo is similar to the city of the future shown in Andrei Tarkovsky's film *Solaris*. It is a world city which is close to destroying itself or which faces a high possibility of destruction by nature in the future. It is a dangerous city not only in terms of earthquakes, floods or typhoons, but also as a result of air pollution resulting from mechanization and carbon emissions. Human health is deteriorating and illnesses are accelerating. When a disaster occurs and living spaces are destroyed, the city is the loser along with its inhabitants.

At this point the key question that arises is what other initiatives decision-makers must take – besides protecting the city and its inhabitants, taking preventive measures and safety precautions, and achieving the goals of smart and resilient cities – while urban growth continues to be supported, the natural balance destroyed and the environment polluted.

All the efforts made for Tokyo actually constitute a search for the Ideal City in its own physical and social circumstances. The Ideal City is expected to have good weather conditions, to be exciting and communicative, and to be safe. Lack of communication is a disadvantage and represents the biggest obstacle to the achievement of resilience despite all the awareness-raising efforts of the authorities.

Even though the public authorities and the general public have the will to make Tokyo an ideal, livable city, the level of consumption in the city, its artificial living spaces, heat-related illness and the excessive pollution of the ocean are all exacerbating the threats which nature poses to it. For all the effort that has gone into making Tokyo resilient, it is a dangerous place to live. Nevertheless, as the most resilient city, it has to be taken as an example. In order for Turkish cities to be resilient, similar policies must be adopted, starting with the disaster management, planning and construction approaches, and similar precautions must be taken, but without duplicating the same urban mistakes.

Kaynakça/References

Arigane, K. (2019). Tokyo Metropolitan government's initiatives, disaster prevention division (senior director), bureau of general affairs. *Urban Resilience Forum (URF) Dirençli Kentler Forumu*, Tokyo. 20-22.05.2019. Subsession 4: Non-structural Measures Against Flooding. www.soumu.metro.tokyo.jp/01soumu/kikaku/urf-tokyo/en/index.html adresinden erişilmiştir.

- Başka Sinema (t.y) *Başka sinema*. www.baskasinema.com adresinden erişilmiştir.
- Blair, G. (Ekim 12, 2019). Typhoon Habigis: millions across Japan told to evacuate homes. *The Guardian* <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/12/typhoon-hagibis-evacuation-japan-tokyo-braces-storm-arrival> adresinden erişilmiştir.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇŞB]. (2019). *2020-2023 ulusal akıllı şehirler stratejisi ve eylem planı*. Ankara.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇŞB]. IPA. (2017). *Çevre ve iklim eylemi sektör operasyonel planı*. Ankara.
- Colucci, A. (2014). Resilient cities: Approaches and practices, resilience injections in urban agenda. *Resilience Lab*. 4-6.
- Delgado-Ramos, G. Carlo ve Guibrinet, L. (2017). Assessing the ecological dimension of urban resilience and sustainability. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 9(2), 151-169.
- Deutsche Welle (DW), (12.10.2019). *Japan: Tokyo braces itself for worst typhoon in 60 years* <https://www.dw.com/en/japan-tokyo-braces-itself-for-worst-typhoon-in-60-years/a-50805381> adresinden erişilmiştir.
- Dirençli Kentler Endeksi (City Resilient Index [CRI] (2019). www.100resilientcities.org
- Eren, Ş. G. ve Günay, A. S. (2015). Analysing the transfer of immovable property rights for urban resilience: An alternative land management model for the Karaburun-Çeşme-Seferihisar Peninsula. *Ocean and Coastal Management*, 118, 139-157 (0964-5691).
- Feng, S., Hossain, L. ve Platon, D. (2018). Harnessing informal education for community resilience. *Disaster Prevention and Management an International Journal*. 27 (1), 43-59.
- Gökçeli, R. (2019). *4. endüstriyel devrim ve mimarlık*. <http://rasitgokceli.blogspot.com> adresinden erişilmiştir.
- Hein, C. (2005). Resilient Tokyo. Disaster and transformation in the Japanese City. (Ed.) V. J. Lawrence and C. J. Thomas. *The Resilient City* içinde (s. 213-234). Oxford Univ. Press. <https://www.100resilientcities.org/tokyos-amazing-disaster-prepcenter/> adreslerinden erişilmiştir.
- İSMEP, (2014). *Afete dirençli şehir planlama ve yapılaşma*. İSMEP Rehber Kitaplar. İstanbul Valiliği, AFAD, İPKB. İstanbul: Haziran.
- Japan Climate Initiative (t.y). <https://japanclimate.org/english> adresinden erişilmiştir.
- Japan International Cooperation Agency (JICA). (2007). *Urban planning system in Japan* (2nd Ed.). JR 06-009. In cooperation with Ministry of Land, Infrastructure and Transport.
- Japan Property Central [JPC] (t.y). <https://japanpropertycentral.com/realestate-faq/reclaimed-land-in-japan/> adresinden erişilmiştir.
- Japanese Government. (2018). Climate change report. synthesis report on observations, projections and impact assessments of climate change. 2018 "Climate Change in Japan and Its Impacts". http://www.env.go.jp/earth/tekiou/pamph2018_full_Eng.pdf adresinden erişilmiştir.

- Johnson, C. ve Blackburn, S. (2014). Advocacy for urban resilience. UNISDR's Making Cities Resilient Campaign, *Environment & Urbanization, International Institute for Environment and Development*, 26 (1), 29-52.
- Kato, M. (2019). *Resilient cities need a healthy countryside* <https://en.japantravel.com/tokyo/resilient-cities-need-a-healthy-countryside/59791> adresinden erişilmiştir.
- Kobayashi, K. (2019). River projects in Tokyo. River Division, bureau of construction (senior director), Tokyo Metropolitan government, *Urban Resilience Forum (URF) Dirençli Kentler Forumu*, Tokyo. 20-22.05.2019. Subsession 4: Non-structural Measures Against Flooding. www.soumu.metro.tokyo.jp/01soumu/kikaku/urf-tokyo/en/index.html adresinden erişilmiştir.
- Koga, M. (2019). Tokyo Metropolitan Government's initiatives. disaster prevention planning bureau of general affairs (senior director). *Urban Resilience Forum (URF) Dirençli Kentler Forumu*, Tokyo. 20-22.05.2019. Subsession 4: Non-structural Measures Against Flooding. www.soumu.metro.tokyo.jp/01soumu/kikaku/urf-tokyo/en/index.html adresinden erişilmiştir.
- Koike, Y. (2019). Be prepared (Governor of Tokyo). *The Urban 20 (U20) Mayor's Summit / (Kentsel 20 Belediye Başkanları Zirvesi)*, Tokyo. Mayoral Round Table Meeting. www.soumu.metro.tokyo.jp/01soumu/kikaku/urf-tokyo/en/index.html adresinden erişilmiştir.
- Malpas, I. (2019). In the land of the rising sun, Climate efforts are failing behind. *Uneven Earth* <http://unevenearth.org/2019/08/in-japan-climate-efforts-falling-behind> adresinden erişilmiştir.
- McKean, C. A. (2014). *Tokyo's disaster contingency plan* <https://www.100resilientcities.org/tokyos-disaster-contingency-plan> adresinden erişilmiştir.
- Meerow, S. (2017). Double exposure, infrastructure planning, and urban climate resilience in coastal megacities: A case study of manila, *Environment and Planning*, 49 (11). 2649-2672.
- Oktay, D. (2007). Sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve kentsel yaşam kalitesi, *Mimarlık*. Dosya: Kentsel Yaşam Kalitesi.
- Özer, Y. E. (2018). *Risk azaltma yaklaşımı çerçevesinde dirençli kentler*. Bursa: Ekin.
- Sapountzaki, K. (2014). "Resilience for all" and "collective resilience" are these planning objectives consistent with one another? (Eds.) P. Gasparini, G. Manfredi and D. Asprone, *Resilience and Sustainability in Relation to Natural Disasters: A Challenge for Future Cities*, Springer.
- Schubert, D. (2019). Cities and plans- the past defines the future. *Planning Perspectives*. 34(1), 3-23.
- Takayanagi, H., Oneyama, H., Ishikura, T. ve Shikata, S. (2013). How stranded commuters in Tokyo returned home after the Great East Earthquake: Analysis of the situation on Twitter. *Journal of JSCE*. 1. 470-478.
- Tang, J. ve Heinemann, H. R. (2018). A resilience-oriented approach for quantitatively assessing recurrent spatial-temporal congestion on urban roads, *PloSOne*. 13 (1). 1.

- Tarihi Olaylar. (T.y). 2011 Japonya depremi ve tsunami, <https://www.tarihiolaylar.com> adresinden erişilmiştir.
- Tayfun bir kez daha Fukuşima'daki radyoaktif atıkları denize süpürdü. (Ekim 15, 2019) *Yeşil Gazete*. <https://yesilgazete.org/blog/2019/10/15/tayfun-bir-kez-daha-fukusimadaki-radyoaktif-atiklari-denize-supurdu/>
- Taylor, A. (2019). Scenes from the Aftermath of Typhoon Hagibis in Japan. *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/photo/2019/10/scenes-aftermath-of-typhoon-hagibis/600040/> adresinden erişilmiştir.
- The Economist Intelligence Unit, Safe Cities Index (2019). *Urban security and resilience in an interconnected world (60 kent 57 gösterge)*. www.safecities.economist.com adresinden erişilmiştir.
- Tokyo Bureau of Urban Development (Tokyo Kentsel İmar Bürosu) (2019). *Urban resilience forum Tokyo (Dirençli Kentler Forumu)*, 20-22.05.2019. Sub-session 1 and 2. Structural Measures against Earthquakes and Flood Disasters www.soumu.metro.tokyo.jp/01soumu/kikaku/urf-tokyo/en/index.html adresinden erişilmiştir.
- Tokyo Declaration on Enhancing Urban Resilience (URF Tokyo Declaration (Tokyo, Bangkok, Buenos Aires, Christchurch, Durban, Hanoi, Jakarta, Meksika, New Orleans, Paris, Rotterdam, Santiago, Seul, Taşkent, Tiran, Ulan Batur, Wellington katılımında) (2019). *Urban Resilience Forum (URF) (Dirençli Kentler Forumu)*, Tokyo. 20-22.05.2019. www.soumu.metro.tokyo.jp/01soumu/kikaku/urf-tokyo/en/index.html adresinden erişilmiştir.
- Tokyo Metropolitan Government. (2018). Disaster prevention guidebook. <http://www.bousai.metro.tokyo.jp/index.html> adresinden erişilmiştir.
- Tokyo Metropolitan Hükümet Resmi Afet Yönetim İnternet Sitesi (Tokyo Metropolitan Government's Disaster Management Website. (t.y). <https://www.bousai.metro.tokyo.lg.jp/sub/1000255.html> adresinden erişilmiştir.
- Tokyo to Host Two International Conferences in May 2019: Urban 20 Mayors Summit and Urban Resilience Forum Tokyo. (Aralık 18, 2018). *Tokyo Metro*, www.metro.tokyo.jp/english/topics/2018/181218.html adresinden erişilmiştir.
- Typhoon Hagibis: Homeless men denied shelter in middle of typhoon (Ekim 15, 2019) *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-50052615> adresinden erişilmiştir.
- Tzatzanis-Stepanovic, E. B., Paramor, O. Herzog, O., Wang, Y. ve Aune, P. (2019). *Urban EU-China innovation platform on sustainable urbanisation*. Deliverable 1.3: Alignment Paper (no. 1) Task 1.2: Alignment of Bilateral Funding and Cooperation Frameworks Work Package 1: Joint Policy Strategies URBAN-EU-CHINA Innovation Platform on Sustainable Urbanisation www.soumu.metro.tokyo.jp/01soumu/kikaku/urf-tokyo/en/index.html adresinden erişilmiştir.
- Union Nations (2019). *Birleşmiş milletler sürdürülebilir kalkınma hedefleri* (UN Sustainable Development Goals (SDG). <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> adresinden erişilmiştir.

- Victor, D. (Eylül 9 ,2019) Typhoon faxai batters Tokyo, killing one. *The New York Times* <https://www.nytimes.com/2019/09/09/world/asia/typhoon-faxai-tokyo.html> adresinden erişilmiştir.
- Wang, Y., Wang, N. Lin, P., Ellingwood, B., Mahmoud, H. ve Maloney, T. (1982). De-aggregation of community resilience goals to obtain minimum performance objectives for buildings under tornado hazards, *Structural Safety*, 70. 82-92.
- Wikipedia (t.y) *Japanese Maps*. https://en.wikipedia.org/wiki/Japanese_maps adresinden erişilmiştir.
- Wikipedia (t.y). *Metropolitan area outer underground discharge channel* https://en.wikipedia.org/wiki/Metropolitan_Area_Outer_Underground_Discharge_Channel adresinden erişilmiştir.
- Wilbanks T. (2007). *The research component of the community and regional resilience initiative (CARRI)*, Presentation at the Natural Hazards Center, University of Colorado-Boulder.
- World Bank Group (WB Group), Japan Government, Tokyo Development Learning Center (TDLC). (2017). *Case study on Tokyo Metropolitan region*, Policy Paper Series 3.
- World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). *Our common future*. (Brundtland Report), Oxford University Press, Oxford.
- World Population Review (2019). *Tokyo population 2020* <http://worldpopulationreview.com/world-cities/tokyo-population> adresinden erişilmiştir.
- Ziergovel, G., Pelling, M. ve Cartwright, A. (2017). Inserting rights and Justice into urban resilience. A focus on everyday risk, *Environment and Urbanization*, 29 (1), 123-138.

ⁱ Dirençli şehirler, Birleşmiş Milletler (BM)'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer almaktadır. Hedef 1.5; yoksulların ve savunmasız durumda olanların iklim ile ilgili aşırı olaylara ve diğer ekonomik, sosyal ve çevresel şoklara ve felaketlere maruz kalma ve bunlara karşı savunmasızlıklarını azaltmak amacıyla direncin artırılmasını hedeflemektedir.

ⁱⁱ Belirli bölgelerde elektrik kesintileri yaşanmış, ulaşım sistemleri zarar görmüş, üretim ve tüketim mekânları kapatılmış, 1600 civarında uçuş aksamış, her türden etkinlikler yapılamamış, ağır yağış, sel, 100'den fazla toprak kayması yaşanmış, insanlar kaybolmuş, ölmüş veya yaralanmış ve kentin yapıları zarar görmüştür. Ayrıca, 17000 kişilik ordu ve polis gücü kamu güvenliği ve afet sonrası müdahale için hazırlanmış ve 110.000 kurtarma çalışanı seferber edilmiştir (DW, 12.10.2019, BBC, 15.10.2019, Blair, 2019). Kentin 61 yıl önce yaşadığı tayfunda ise, 1000'den fazla insan ölmüş, 500.000 yapıyı su basmıştır (DW, 12.10.2019).

ⁱⁱⁱ Sendai Afet Riski Azaltma Çerçevesi 2015-2030, 2015 yılında düzenlenen BM Afet Riski Azaltma 3. Konferansı'nda kabul edilmiştir. 2030 yılına kadarki uluslararası yönlendirici araçtır. Belgenin amacı; afet riskleri ile bireylerin, ticari işletmelerin, toplulukların ve ülkelerin yaşamları, geçim kaynakları ve sağlıkları ile ekonomik, fiziki, kültürel ve çevresel varlıklarında kayıplarını önemli oranda azaltmaktır.

^{iv} Arazi mülkiyet türleri ve arazi ıslahı için bknz. JPC (2009).

^v http://www.env.go.jp/earth/tekiou/pamph2018_full_Eng.pdf

^{vi} <https://www.100resilientcities.org/tokyos-amazing-disaster-prep-center/>

^{vii} www.soumu.metro.tokyo.jp/01soumu/kikaku/urf-tokyo/en/index.html

^{viii} www.metro.tokyo.jp/english/topics/2018/181218.html

^{ix} Rus yönetmen Andrei Tarkovski tarafından çekilen 1972 tarihli filmin ismi. Solaris filmi; belirgin bir bilinç sahip Solaris gezegeninin en büyük gücü olan oraya gelen insanların zihinleriyle oynayabilmesini ve bununla ilgili olayları konu almaktadır. Gezegen, insanların bilinçaltına süzülüp müdahale ederek, hafızalarındakileri maddeleştirmektedir. Gezegene olanları araştırmak için görevli giden psikolog da gezegenin gücünden payını alır. Psikolog, gezegenin gizemiyle büyülenirken, kendi geçmişi ile yüzleşir (www.baskasinema.com). Solaris; güneşe ait olan manasındadır. Aynı zamanda güneşin etkisine maruz kalmak veya maruz bırakılmak anlamında da kullanılmaktadır (www.nedirnedemek.com). Bilindiği üzere, Japon İmparatorluğu güneş imparatorluğudur ve ulusal bayrağındaki kırmızı yuvarlak güneşin simgesidir. Başkent Tokyo, imparatorların ikametgâhıdır. Bu makale için Solaris başlığının seçilmesinin nedeni; kentin Tarkovski'nin yönettiği filmdeki gezegen benzeri bir etkisinin saha gözlemlerinde de belirlenmesi ve gezegenin isminin Tokyo kentinin mevcut halini yansıtmasıdır. Nitekim Tarkovski, geleceğin kentinden görüntülere ihtiyaç duyduğunda, Tokyo'ya gelmiş ve filminde bu kentin trafik yoğun otoyolları, yüksek katlı yapılarının yer aldığı sınırsız görsellerini kullanarak boğulan bir metropolis imajı vermiştir. Japon yönetmen Akira Kurosawa, filmin bu görsellerinden hareketle, 1977 tarihli Asahi Shimbun adlı gazetede; "What makes us shudder is (this shot) (Bizi en iyi ne yansıtır (bu çekim))" ifadesiyle, görüntülerin Japon kentini ve Japonları anlattığına vurgu yapmıştır (<https://www.100resilientcities.org/tokyo-disaster-contingency-plan>).

Afetler ve Kent Morfolojisine Etkileri: Düzce Örneği

Ayşegül Tanrıverdi Kaya¹

ORCID: 0000-0001-6871-6708

Öz

Yaşam alanlarımız olan kentler; insanoğlunun en büyük eseri olarak görülmektedir hatta 'neolitik devrim' den sonra gerçekleştirdiği ikinci devrim olarak kabul edilmektedir. Kentler sürekli devrim halinde değişmektedir ve bu değişimin bir yöntem olarak kentsel morfoloji kavramı ile kentsel mekân üzerinden okunması yaklaşık son yüzyıla dayanmaktadır. Birçok disiplinin etkileşimleri sonucu yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkan kent morfolojisi, bir kent ya da kent parçasının biçimsel olarak geçirmiş olduğu değişimleri, sahip olduğu mevcut dokuyu analiz ederek çözümlemeyi hedeflemektedir. Özellikle ekonomik, sosyal şartlara veya afetlere bağlı olarak meydana gelen bu değişimler bu yöntemle analiz edilmektedir.

Ülkemizin büyük bölümü birbirine göre farklı deprem riskleri altındadır. Düzce de ülkemizin Kuzeyini kat eden Kuzey Anadolu Fay hattı ile kendi adı ile anılan ve belli aralıklarla şiddetli depremler üretebilen iki fay zonunun etki alanı altındadır. Bu çalışmada, eski bir göl yatağı olan Düzce ovasının üzerinde konumlanan Düzce kentinin mekânsal gelişimi, gerek ekonomik gerekse planlama kararları ile afet sonrası değişen kent makro formu üzerinden incelenmiştir. Düzce'nin ilk imar planı ve yapılan uygulamalardan başlayarak, kentsel gelişiminin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. 17 Ağustos-12 Kasım 1999 depremlerinden sonra yapılan imar planları ele alınarak, kent makro formunun değişimi irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet, afete duyarlı planlama, Düzce, kent morfolojisi

¹Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, E-mail: aysegulkaya@duzce.edu.tr

Disasters and Effects on Urban Macroform: The Example of Düzce

Ayşegül Tanrıverdi Kaya²
ORCID: 0000-0001-6871-6708

Abstract

Cities with our living spaces; they are seen as the second upheaval after the Neolithic Revolution, accepted as the greatest work of mankind. Cities are constantly changing in motion, and the reading of this change over urban space with the concept of urban morphology dates back to the last century. As a result of the interactions of many disciplines, urban morphology, which has emerged as a new field of study, aims to analyze the changes that a city or a part of the city has undergone by analyzing its existing tissue. In particular, these changes that occur due to economic, social conditions or disasters are analyzed with this method.

Most of our country is under different earthquake risks. Düzce is also under the influence of the North Anatolian Fault line, which covers the northern part of our country, and two fault zones, which are called with their own name and which can produce severe earthquakes at certain intervals. In this study, the spatial development of the city of Düzce, which is located on the plain of Düzce, which is an old lake bed, has been examined through the economic and planning decisions and the macro form of the city which changed after the disaster. A general evaluation of urban development has been made, starting with the first zoning plan and applications of Düzce. The zoning plans made after the 1999 earthquakes were discussed and the change of the city macro form was examined.

Keywords: *Disaster, disaster resilience planning, Düzce, urban morphology*

² Asst. Prof, Düzce University, E-mail: aysegulkaya@duzce.edu.tr

Giriş

Büyük bir çoğunluğu kendiliğinden, zaman içinde oluşan şartlara göre özgün olarak şekillenen kentsel yerleşimler, planlama zorunluluğundan sonra belirlenmiş birtakım hedefler doğrultusunda büyümeye, kentsel formları oluşmaya başlamıştır. Kentlerin biçimlenişine sadece planlama yön vermemekte, doğal afetler de kentlerin gelişimini etkileyen, planlamaya yön veren önemli etkenlerden biri olmaktadır. Önceleri daha yerel ve özgün olan, kültürel, ekonomik ve sosyal yapının yansıdığı kent mekânı, planlama dönemi ile birlikte artık yönetsel iradenin etkisinin yansıdığı, sosyo-politik tavır, plan değişiklikleri ve rant sorununun şekillendirdiği kentlere dönüşmeye başlamıştır (Sınmaz ve Özdemir, 2016, s.82). Kavramsal olarak planlama, gelecek için geleceğe yönelik öngörü de bulunmaktır. Belirlenmiş bir hedefe ulaşabilmek için yapılan hazırlıklar, karar verme, seçim yapma süreci olmaktadır (Yıldız, 2012, s.182).

Tarihçiler ve toplumbilimciler, kentleri insanoğlunun en büyük eseri olarak görmekte ve insanoğlunun yerleşik düzene geçmesinin başlangıcı olarak kabul edilen 'neolitik devrim' den sonra gerçekleştirdiği ikinci devrim olarak kabul etmektedir. Kentlerin ortaya çıkışına uygarlıkların doğuşu gözüyle bakılmaktadır (Keleş, 1993, s.20). Yaşam alanlarımız olan kentler sürekli devrim halinde değişmektedir. Bu değişimin bir yöntem olarak kentsel morfoloji kavramı ile kentsel mekân üzerinden okunması yaklaşık son yüzyıla dayanmaktadır. Birçok disiplininin etkileşimleri sonucu yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkan kent morfolojisi, bir kent ya da kent parçasının biçimsel olarak geçirmiş olduğu değişimleri, sahip olduğu mevcut dokuyu analiz ederek çözümlemeyi hedeflemektedir. Özellikle ekonomik, sosyal şartlara veya afetlere bağlı olarak meydana gelen bu değişimler bu yöntemle analiz edilmektedir.

İnsanlar yoğun olarak belli alanlarda yaşamaya başladığından beri afetlerin hasarları ve etkileri de artmıştır. Bu yüzyılın sonunda dünya nüfusunun hemen hemen yarısının kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Hızlı kentleşme nedeniyle artan nüfus ve yapılaşma sismik riski de belli bölgelerde artırmaktadır. Son 50 yılda Türkiye de büyük hasarlara yol açan Erzincan 1992, Dinar 1995, Adana Ceyhan 1998, Marmara KAF 1999 depremleri meydana gelmiştir.

Afet her zaman gerçekleşebilir, hayatımızın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Afet riski ise herhangi bir afetin meydana geldiği zaman, bünyesinde barındırdığı ek sonuçlardır. Afet riski; belirli bir zaman içinde belirli bir tehlikenin

meydana gelmesi hâlinde, insan, insan yerleşmeleri ve doğal çevrenin, zarar veya hasar görebilirlikleri ile orantılı olarak oluşabilecek kayıpların olasılığı olmaktadır (İlgen, 1999, s.15).

Birleşmiş Milletler 1990 yıllarından sonra afetler politikasında yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur. Yeni yaklaşımın temel hedefi, afet öncesi önlem olarak riskleri en aza indirmek ve afet sonrası oluşacak ağır ekonomik ve sosyal yıkımları azaltmaktır. Yeni stratejiyi uygulamak üzere 2000 yılında BM'in yeni organı ISDR (*International Strategy for Disaster Reduction*) oluşturulmuştur. 2005 yılında Kobe Konferansı'nı gerçekleştiren ISDR, (2005-2015) on yılı yeni bir etkinlik süreci olarak kabul etmiş ve "Hyogo Eylem Çerçevesi" (*Hyogo Framework for Action*) öngörülmüştür. Bu konferansta genel yaklaşım risklerin önceden belirlenmesi ve sakınım çalışmalarına öncelik verilmesidir. Bu çalışmaların kapsamı içinde ele alınan kentsel riskleri azaltmayı hedefleyen farklı yaklaşımlar bulunmaktadır (Balamir, 2007, s.32). Bu yaklaşımlardan en önemlileri, afet sonrası yerleşim yerlerinde yürütülen çalışmalar sonucunda yerleşim yerlerinin korunması ya da taşınması kararlarının doğal verilere göre alınması ve bölgeleme araçları ile yerel jeolojik özelliklere göre tanımlanan bölgelere hazırlanmış veya hazırlanacak imar planlarında, uygun yapılanma ve kullanım önerileri yapmak olarak görülmektedir. Geçmiş dönem afet verilerine dayanılarak yüksek tehlike gösteren bölgeleri yerleşim dışı tutarak, bu bölgelerde rekreasyon veya tarımsal faaliyetler, depolama gibi yapılar için izin verilmesi, kamu yapıları hastaneler, okullar ile acil durumlarda kullanılacak, öncelikli tesislerin özellikle en güvenli bölgelere atanması önerilmektedir. Fay hatlarına komşu alanlar yapılaşmaya kapatılarak, bu bölgeden uzaklaşıldıkça yapılaşma ve kullanım yasakları aşamalı olarak kaldırılması yaklaşım örneklerindedir (Balamir, 2007, s.36).

Kentler, nüfusun yoğunlaştığı ve ağırlıklı olarak tarım dışı sektörün dışında, sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin ekonomik temelini oluşturduğu yerleşim alanlarıdır. Ekonomik temelli yerleşimler olan kentler gerek iş olanakları gerekse eğitim gibi sosyo-kültürel gerekçelerle çekim merkezleri olmaktadır. Dolayısıyla nüfus ve yapı yoğunluğu arttıkça afet riski de artmaktadır. Kent planlaması da risklerin kontrol edilebileceği en önemli araç olarak görülmektedir. Dolayısıyla afete duyarlı, riskleri en aza indiren, yerin fiziksel özelliklerini, sosyo-ekonomik yapıyı göz önünde bulunduran, afet öncesi ve sonrası olası senaryoları yapılmış, mikro bölgeleme çalışmaları esas alınarak bütüncül bir planlama anlayışı ile kentleri planlamak gerekmektedir (Tam, 2004, s.69).

Bu çalışmada, 1999 Marmara depremlerinde konut stokunun %90'unu (Polat, 2009, s.33) kaybeden Düzce kentinin afet sonrası kentsel gelişimi kent makro formu üzerinden irdelenmiştir.

Düzce Kentinin Tarihi ve Kentsel gelişim Süreci

Tarihsel süreç içinde Düzce'de yer alan eski uygarlıkların, Kuzey yamaçlardaki ovaya hâkim tepeleri tercih ettiği arkeolojik kalıntılardan görülmektedir. Antik kent Prusias ad Hypium, dört yanı sıradağlarla çevrili Düzce ovasının kuzeyinde, antik adı Hypios olan sıra dağlardan oluşan küçük bir tepenin güney yamacında kurulmuştur (Zeyrek ve Çelik, 2005, s.11). Tarihte bilinen ilk adı Hypios olan kent, doğudan batıya uzanan Melen ve Tabak çaylarının yanında yer almaktadır (Zeyrek ve Çelik, 2005, s.15; Özlü, 2009, s.16). Prusias ad Hypium (Kieros, Üsküpe, Kasaba, Konuralp) antik kenti, daha sonra Doğu Roma İmparatorluğu döneminde Orhan Gazi'nin komutanlarından Konuralp Bey tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu antik kentin kalıntıları, Düzce İl'inin 8 km kuzeyinde, Konuralp/Üsküpe Beldesi'nin sınırları içinde yer almaktadır.

Düzce ovasındaki kentsel yerleşime ait bilgiler 16.yy'dan başlamaktadır. Bu dönemde Düzce, çevre köylerin pazar yeri niteliğindedir. Evliya Çelebi ve yabancı gezginlerin gezi hatıralarında, 17. yüzyılın 2.yarisında Düzce; bir camii ve iki hanı olan bir pazar ve konaklama yeri olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2011, s.2). 19. yüzyıl 'da Düzce Ovasının tarımsal kullanıma açılması ile yöre Kafkas, Doğu Karadeniz, Doğu Anadolu ve Rumeli'den göç almıştır. 1881 yılında Düzce Belediyesi kurulmuştur. 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişme gösteren kent mahalleleri, çarşı ve pazarlarıyla canlı bir ticaret merkezi olmuştur. Kentsel gelişme 1945 ve özellikle 1955 yılından sonra hızlanmıştır (Anon., 2001, s.4). Teşvik önlemleri, özellikle tarım ürünleri ve sanayi için uygulanan katkılar kent gelişimini hızlandırmıştır. Verimli bir ovanın ve ana yollar üzerinde bulunmanın sağladığı avantajlarla ve Ankara-İstanbul Karayolu ulaşımının öneminin de artması ile nüfus artmıştır (Anonim, 2001, s.6).

Düzce Kentinin Planlama Süreci

Ova da bir pazar yeri olarak başlayan yerleşim, ağırlıklı olarak geçiş güzergâhı üzerinde olması nedeniyle ulaşımına bağlı olarak gelişmiştir. Dolay-

sıyla 1950 yılına kadarki gelişmeler daha çok eski İstanbul-Ankara Karayoluna bağlı olarak meydana gelmiştir. 1950-1965 yılları arasında kent, yağ lekesi şeklinde gelişimini devam ettirmiştir. Kent merkezindeki gelişmeler, boş parsellerde gerçekleşen yapılaşma veya eski dokunun yenilenmesi ile gerçekleşmiştir. Düzce kentinin imar planı ilk olarak 1963 yılında İller Bankası tarafından yapılmıştır daha sonra 1985, 1994 yıllarında tam anlamıyla uygulanamayan bu planın ilave ve revizyonları gerçekleştirilmiştir. 2001 yılında ise depremden sonra oluşan yeni koşullara göre İlave ve Revizyon imar planı yapılmak zorunda kalınmıştır. Düzce'nin ilk yerleşim bölgesi, kentin bugünkü merkezinin bulunduğu Cami Kebir, Kültür, Şerefiye ve Cedidiye Mahallelerinin bulunduğu alandır. İlk imar planı bu dört mahalleyi kapsamaktadır. 1990 yılını hedefleyen bu planın nüfus projeksiyonu 32000 kişidir. Bu plan kapsamında en fazla üç kat yapılaşma izni verilmiştir.

Kent, 1975-1985 yılları arasında, doğrusal olarak Ankara-İstanbul yolu üzerinde gelişimine devam etmiştir. 1985 yılı sonrasında yol boyunca gelişimini devam ettiren kent, organize sanayi sitesinin kurulmasıyla güneye, 1994 yılında Konuralp'te Abant İzzet Baysal Üniversitesi bünyesinde kurulan fakülteler için yerleşke planlanması ve Akçakoca- Düzce yolunun açılmasıyla da kuzeye doğru da gelişmeye başlamıştır. 1999 depremleri sonrasında ise afet konutlarının yapıldığı Kuzey-Kuzeydoğuya doğru gelişim yönlendirilmiştir.

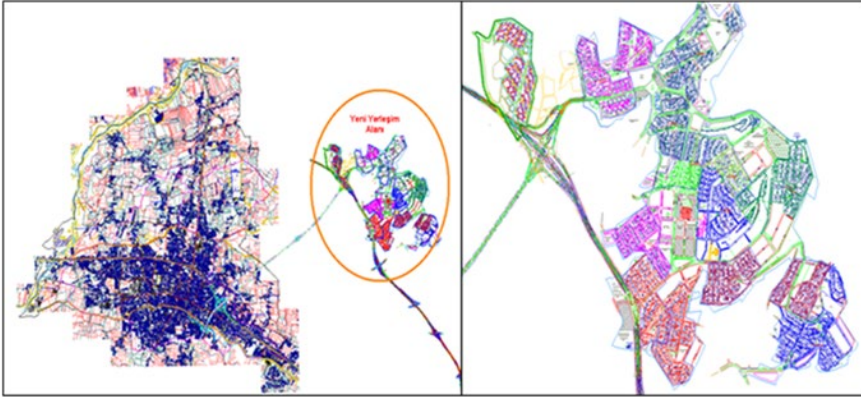
Kentin konut gelişmesi genel olarak yağ lekesi şeklinde olmuştur. Bunun yanı sıra, köy statüsünde olan veya Belediye sınırları içine alınmış eski kırsal yerleşimler de Uzun Mustafa, Kiremit Ocağı, Aziziye, Beyciler kendi çevrelerine yayılarak kentle mekânsal olarak bütünleşme sürecine girmişlerdir. 1963 imar planına göre Dereli Tütüncü, Metek (Koçyazı) ve Mergiç (Esen) Köyleri, 1985 imar planına göre de Arap Çiftliği, Akınlar (Beslanbey), Çam Köy, Çavuşlar, Karaca Hacımusa, Körpeçler, Sancaklar, Sarayyeri Köyleri mücavir alan sınırları içerisine alınmıştır. 1986 yılında Uzun Mustafa ve Kiremitocağı 1990 yılında Aziziye, 1996 yılında Beyciler köylerinin belediye sınırlarına alınması ile mahalle sayısı 17 olmuştur (Anon., 2001, s.38).

1963-1994 yılları arası imar planı uygulamaları, planlamanın gerektirdiği gibi yapılaşmanın önerildiği alanda değil aksine mevcut karayolunun güneyinde yoğunlaşmıştır. Son yaşanan depremlere kadar yaklaşık 2000'e yakın plan değişikliği yapılmıştır. Depremlerden sonra alternatif yerleşim alanları için TÜBİTAK tarafından Düzce havzasını kapsayan zemin etütleri yapılmıştır. TÜBİTAK tarafından hazırlanan raporda kent merkezinin yapılaşma için uygun olmadığı, deprem hasarları incelendiğinde yıkımların çoğunlukla zemin taşıma gücü ile ilgili olduğu ve ovada yerleşimden kaçınılması gerektiği

vurgulanmıştır. Yapılaşma için kentin kuzeydoğusu tıpkı 1963 imar planlarında öngörüldüğü gibi yeniden önerilmiştir (TÜBİTAK, 1999, s. 35).

TÜBİTAK tarafından yapılan çalışmadan sonra Düzce Belediyesi mevcut kent merkezinin ve yakın çevresinin imar planını yapmak üzere plan revizyon çalışmalarını başlatmıştır. Bu çalışma için tekrar zemin etütleri yapılmıştır. 12 Kasım 1999 depreminden sonra Düzce Belediyesi tarafından yaptırılan çalışmada, yerleşime uygun olmayan alanlar, önlemlenilen alanlar, yerleşime uygun alanlar şeklinde olmak üzere yapılaşma alanları belirlenmiştir. Yerleşime uygun olmayan alanlar bugünkü şehir merkezinin bulunduğu toplam 246 ha alanı kapsamaktadır. Fakat ikinci bir zemin etüt çalışması ile 27 Mart 2001 tarihinde yerleşime uygun görülmeyen bu alan, önlemlenilen alan olarak belirlenip, yapılaşma iki kat olarak planlanmıştır (Anonim, 2001, s.18).

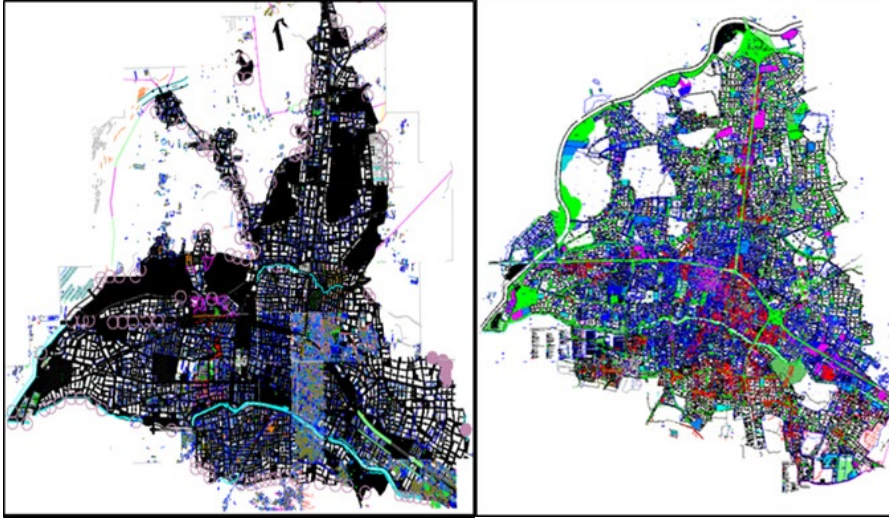
TÜBİTAK tarafından hazırlanan rapora göre yeni yerleşim alanı olarak şehir merkezinden 6 km uzaklıkta, Nalbantoğlu ve Sallar köyleri arasında toplam 329 ha alanda, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından 10500 konut planlanmıştır. Gerekli sosyal donatıların, okullar, park, bahçe, yeşil alan ve alış-veriş merkezlerinin bulunduğu yeni yerleşim alanında toplam 7622 konut 2002 yılında teslim edilmiştir. Yeni yerleşim alanında yapılaşma 3 kat ile sınırlandırılmıştır. Toplam 14 bölgeden oluşan yeni yerleşim alanı 2002 yılında Düzce belediyesi hizmet sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Düzce kent merkezine çok yakın bu alan ile kent merkezi arasında köylerle 1. Sınıf tarım arazileri yer almaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Yeni yerleşim alanı ve mevcut şehir bağlantısı (Polat 2009, s.35)

2001 yılında onaylanan ilave ve revizyon imar planında iki katlı yapılaşma öngörüldüğünden, mevcut ticari merkez korunmuş, yeni öneri ticari alanlar kent merkezinin yakın çevresinde geliştirilmiştir. Fakat yeni

yapılaşma şartlarının iki katla sınırlandırılmış olması sonucu yatayda bir gelişmeye neden olmuş ve kapladığı alan büyümüştür. Konut alanları 102ha artırılarak 1079ha çıkartılmış, kent sınırları içerisinde kalan 463ha tarımsal alan yapılaşmayı kontrol edebilmek amacı ile planlama alanına dâhil edilmiştir. Tüm plan çalışması şehir merkezini esas alarak, 2033ha olan eski imar planı 2953.7ha çıkartılarak bir anlamda eski imar planı revize edilmiştir (Şekil2).

Şekil 2. 1987 ve 2001 yılı imar planı sınırları (Anon. 2001).

Planlamada konut alanları için 1080 ha. alan 170000 kişi ve ortalama 157 kişi/ha., tüm alanlar göz önüne alındığında 66 kişi/ha olarak yoğunluk düşünülmüştür. 2001 yılında onaylanan imar planında 2004 yılında yaptırılan yeni bir zemin etüdü ile kat yüksekliği 3 kata çıkarılarak yeni bir revizyon yapılmıştır (Şekil 3).

2013 yılı ilave revizyon imar planı çalışmalarında; 2010 ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) sonuçlarına göre, Düzce İli toplam nüfusu 338.188, kentsel nüfusu 194.128 kişi olarak saptanmıştır. Karadeniz Bölgesinde nüfusun azalmasına rağmen, Düzce'nin nüfusu, 1999 yılında yaşanan depremler sonrasında depremin etkilerini azaltmak için yapılan yatırımlar ve il statüsüne alınması sonucu 2000-2010 yılları arasında Düzce Merkez İlçe kentsel nüfusu 56.649'dan 129.118'e yükselirken, kırsal nüfusu 103.041'den 68.593'e gerilemiştir. Düzce İlçesi'nde belediye sınırları içinde 48 adet mahalle bulunmaktadır.

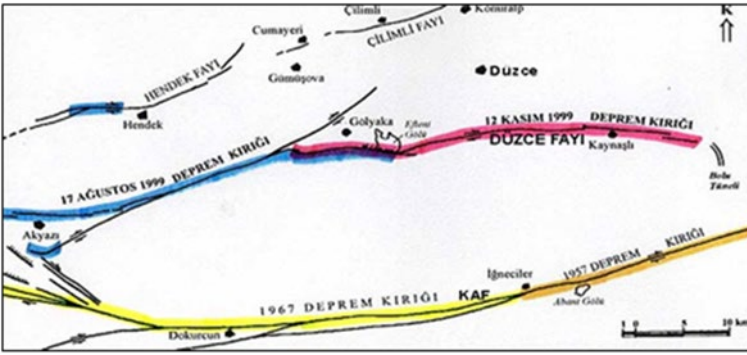
Şekil 3. 2013 yılından itibaren 3 kat bina yapımına izin verilen yerleşim alanları (Anonim, 2013).

2013 yılı ilave revizyon uygulama imar planında mekânsal gelişme ise, eşiklerin izin verdiği ölçüde, mevcut yerleşim alanının çevresinde ve devamında, özellikle yeni yapılaşmaların bulunduğu Kuzey ve Kuzeydoğuda, Akçakoca Yolu ve kalıcı konutlar yönünde olacağı öngörülmüştür. Bu Planlamada, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü 2008 tarihli Genelgesine rağmen mikro bölgeleme zemin etüt çalışması yasal zorunluluk olduğu halde plan revizyonunda yapılmamıştır (TMMOB, 2006, s.10). Fakat özellik arz eden binaların (otel, okul, hastane, alışveriş merkezi, kültür merkezi, MİA, katlı otopark, sosyal tesis, site şeklindeki yapılaşmalar) öncelikli olarak bu binalara ilgili kriterlere uyulması şartı ile imar planlarında gerekli değişiklik yapılarak 4 kat imar durumu verilebilir- hükmü getirilmiştir (Anon., 2013, s.29).

Kentin Morfolojisini Etkileyen Eşikler

Kuzey Anadolu fay kuşağındaki yer hareketlerinin etkisiyle oluşmuş olan Düzce ovası genç bir çöküntü havzasıdır (Şekil 4). Akarsuların alüvyal birikintileriyle dolmuş olan ovanın yüzeyi oldukça düzdür, arazi eğimi ile yüzey sularının akışı kuzeydoğudan ve doğudan Efteni gölüne doğru gerçekleşmektedir (Anonim, 2005, s.11). Ovada, DSİ tarafından 1971 yılında

Düzce kent merkezi 1. derece deprem bölgesinde yer almaktadır, güneyinde yer alan aktif kırık fay hattına (KAF) yaklaşık 7 km. uzaklıktadır (Şekil5). Düzce havzasındaki tortul kalınlığı 260 metre olduğu jeofizik verilere dayanılarak öngörülmektedir. Kent merkezi ve yakın civarında yapılan tüm sondaj ve jeofizik etüt çalışmaları sonuçlarına göre temel zeminini kil, silt, kum ve çakıldan oluşan alüvyon çökeller oluşturmaktadır (TÜBİTAK, 1999, s.13). İklim özellikleri ve jeolojik yapısından dolayı sık sık doğal afete uğrayan bir bölge olan Düzce Havzası son yüzyılda afet nitelikli dört büyük deprem (1943, 1957, 1967, 1999) yaşamış, en sonuncusu Mayıs 1998'de olmak üzere sık sık su baskınlarına uğramıştır (TÜBİTAK, 1999, s.27).

Şekil 5. Düzce ilinin depremselliğini oluşturan faylar ve yakın tarihte meydana gelen depremler (Polat 2009, 31).

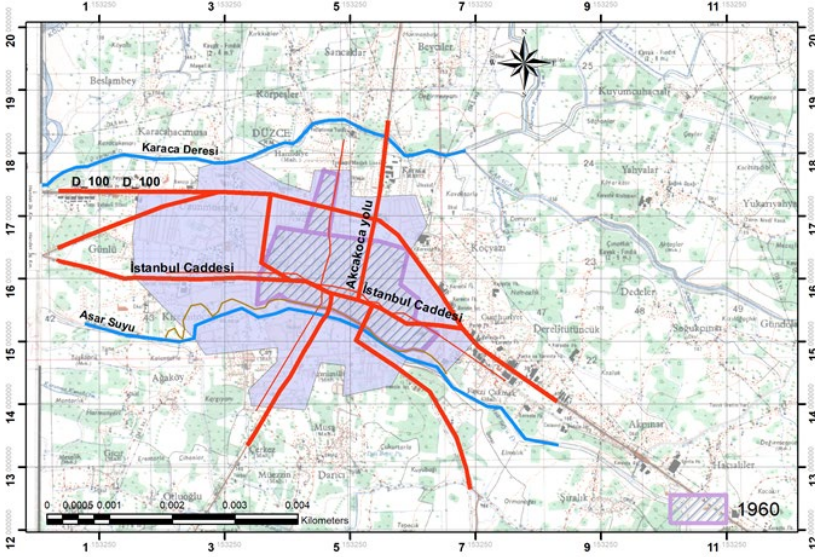
Düzce Kenti planlamasında sınırlayıcı eşikler; topografya, verimli tarım toprakları ve sulama alanları, jeolojik-jeoteknik açıdan yerleşime uygun alanlar, kentin içinden geçen Karaca Deresi, Asar Suyu ve Küçük Melen Çayı, karayolu güzergâhları ve orman alanlarıdır. Küçük Melen Çayı, kentin kuzeyinden geçerek, Yığılca'da Hasanlar Barajı'na kadar devam etmekte olup, Kentin doğu, kuzeydoğu ve kuzeye doğru gelişimini sınırlayan doğal bir eşik oluşturmaktadır. Merkezden, Kuzey eteklerde planlanan ve gerçekleştirilen Afet Konutları Yerleşimine kadar yer alan bölgede bulunan tarım ve sulama alanları, kentsel gelişimin doğu yönde oluşmasına engel olmaktadır.

Kent makro formunun değişimi

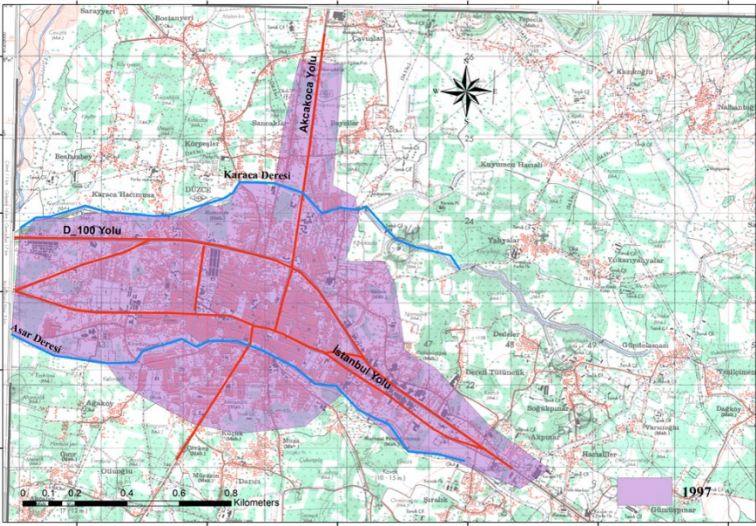
Düzce kentinin planlama süreci ve kent formunun oluşumu birçok çelişki ve gerilimi bünyesinde barındırmaktadır. Düzce, tarımsal anlamda kıymetli bir

ova, giderek önemi artan su potansiyeline sahip bir su havzası olma özelliğine sahip bir yerleşim yeridir. Eski bir göl tabanı olan Düzce ovası, köylerin pazar yeri olarak önem kazanmıştır. Düzce yurdun her yanından göç almış, Balkanlardan ve Kafkasya'dan gelen muhacirlerle birlikte tüm etkin kültürel özellikleri bünyesinde toplamıştır. Ovanın yerleşime açılmasıyla birlikte oluşan ticaret aksı, İstanbul-Ankara yolu, kentin gelişiminde ana yönlendirici olmuştur. Bu yola bağlı oluşan konut ve ticari merkezi depremler bile değiştirememiştir. 1980 li yıllara kadar bahçe içinde yerleşmiş, hımuş ve bağdadı evleri ile yeşil Düzce olarak anılmıştır. Kentin makroformunu etkileyen geçmişten gelen düşük yoğunluklu bahçe içi konut dokusu zamanla terk edilmiş, aynı parsellerde yüksek yoğunluklu apartmanlaşma başlamıştır.

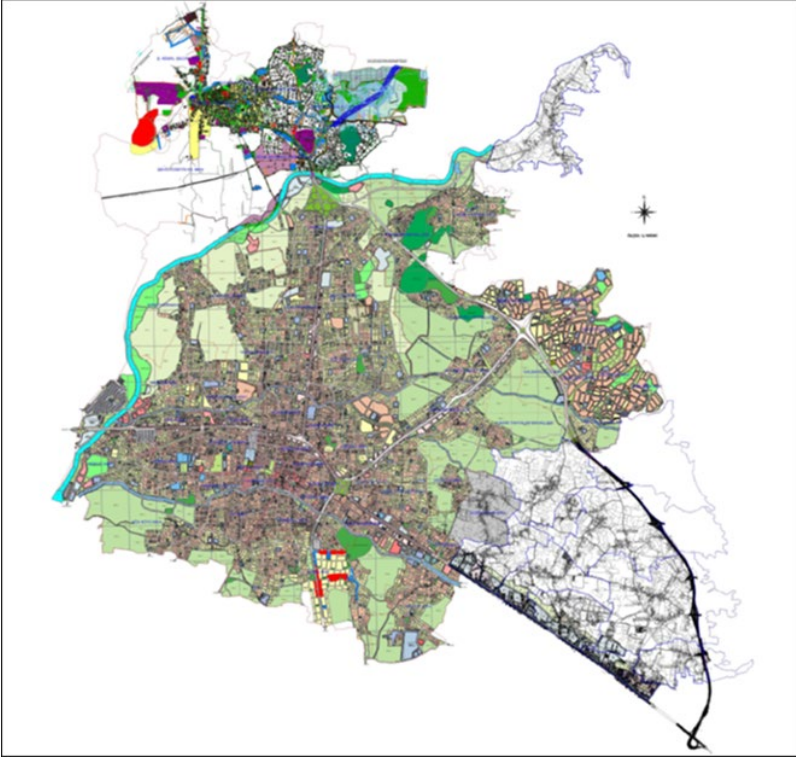
2001 yılında deprem sonrası yapılan ek ve revizyon imar planı doğrusal olarak büyüyen kenti kuzey ve kuzey doğuya doğru yönlendirmiştir. Yeni yerleşim alanı ve merkezle bağlantısını sağlayan yeni bağlantı yolu ile ıınsal olarak büyümeye başlamıştır. Ticaret alanlarının gelişimi, kent merkezinde "Merkezi İş Alanı" içerisinde çözümlenmiştir. Kentin gelişme koridorlarını oluşturan 50 metrelik D-100, Akçakoca ve Kalıcı Konutlar karayollarının bitişğinde, kentsel ve bölgesel ihtiyacı karşılamak üzere "Kentsel Servis Alanları" planlanmıştır. Yerleşmenin konut ihtiyacı ise, kuzey ve kuzeydoğu kesimlerdeki mahallelerinde yeni açılan konut gelişme alanları ile sağlanmıştır. Gelişme aksı, kuzeydoğu yönünde yoğunluk göstermektedir. Gelişme alanları, kentte işlevsel sürekliliği sağlamak amacıyla, merkezden kopuk olan kalıcı konut bölgelerine yakın olan Çakırlar, Tokuşlar, Kazukoğlu, Kuyumcu Hacıali, Yahyalar köylerinde önerilmiştir. Böylece Düzce'nin lineer büyüyen makroformu, Akçakoca ve kalıcı konutlar yol bağlantıları üzerinde ıınsal bir yapıya dönüşmüştür (Şekil 6, 7, 8). 2014 yılında Düzce'nin bir mahallesi olan Konuralp beldesi de yedi adet mahallesi ve üniversite yerleşkesi ile planlama sınırları içine girmiştir (Şekil 8). Bu zamana kadar kuzey sınırını oluşturan Küçük Melen deresi de Konuralp ile merkezi ayıran bir sınır ögesi olmuştur.

Şekil 6. 1960-1981 yılları Düzce Kent makro formu (1960 ve 1981 yılları fotogrametrik haritadan ArchGIS yazılımı ile sayısallaştırılarak üretilmiştir).

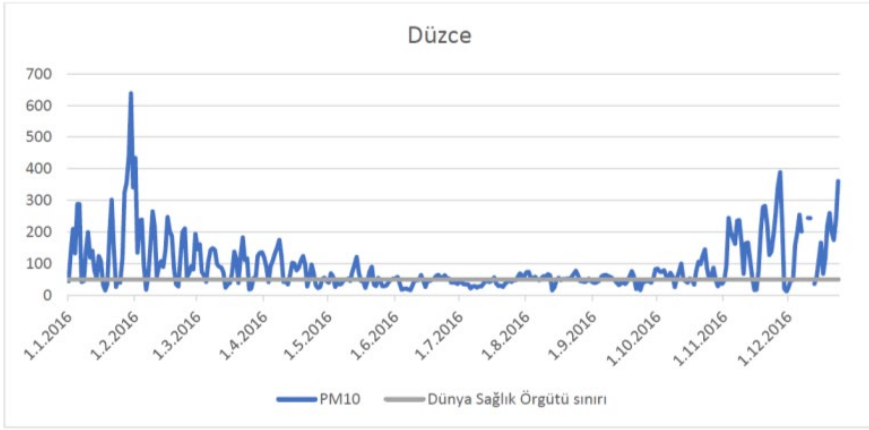

Şekil 7. 1997 yılı Düzce kent makro formu (1997 yılına ait fotogrametrik haritadan ArcGIS yazılımı ile sayısallaştırılarak üretilmiştir).

Şekil 8. 2013 yılı İmar Plan sınırları (Anon., 2013).

2001 imar plan kararları sonrası yatayda gelişmek zorunda kalan Düzce giderek yakın köyleri sınırlarına katarak ovaya yayılmıştır. Bu yoğunluk bir çanak formuna sahip olan Düzce’de hava kirliliği sorununun artmasına neden olmuştur. Kent etrafı dağlarla çevrelenmiş, tektonik kökenli bir çöküntü ovası olması, ovada iklimin nemli, hâkim rüzgârın hızının düşük olması ve esme sayısının az, yağış miktarının ise fazla olması, hava kirliliğini bölgesel anlamda artırmaktadır. Düzce kenti, hava kirliliği sıralamasında Türkiye’nin en önde gelen yerleşim merkezlerindedir. Topografik yapı, yapılaşma ve kentte yıl boyu özellikle sabah saatlerinde güneş ışınlarının gelmesini engelleyecek şekilde bir sis tabakasının oluşması, zararlı gazların yükselmesini engelleyen smog olarak adlandırılan olaya neden olmaktadır (Anon., 2011, s.41). Çevre Mühendisleri Odasının hazırladığı hava kirliliği raporunda Dünya Sağlık Örgütünün kabul ettiği sınır değer ve Düzce’ye ait Çevre ve Şehircilik Müdürlüğünün 2016 yılı ölçüm değerlerinin karşılaştırılması Şekil 8’de görülmektedir (TMMOB, 2017, s.8).

Şekil 9. Dünya Sağlık Örgütü sınır değeri ve yıllık ölçüm değerlerinin yıl içinde dağılımı (TMMOB, 2017, s.8).

Tartışma ve Sonuç

Bir kentin biçimi (makroformu), şekli olması gereken veya olması istenen (planlanan), kentsel büyüme üzerinden yeniden tanımlanan, biçimlenen yerleşim desenleri, yerleşmelerin sınırlarını, yerleşmeyi çevresinden ayıran ve genel hatlarını tariflemektedir. Bulunduğu coğrafyaya, fiziksel ve sosyo-ekonomik şartlara göre Düzce kentinin makroformu incelendiğinde birçok çelişkiyi, gerilimi yansıttığı görülmektedir. Eski göl tabanı, çöküntü havzası, afet riskleri, su havzası gibi özellikleri kenti sınırlayan eşiklerdir. 1964 yılında onaylanan ve uygulanmayan, 2000 adet plan tadilatı ile yapılan imar planlarının artık tartışılır olduğu bir durumda iki büyük depremi yaşayarak %90 yapı stokunu yitirmiştir. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı yeni yerleşim alanını planlayarak kenti daha güvenli kuzey yamaçlara çekmek istemiştir.

Düzce, 1999 yılında 56.000 nüfuslu bir kasaba iken, deprem sonrası alınan kararlarla bir sıçrama yaşayarak, 2017 yılı nüfusu 235.000 kişiye ulaşmıştır. Kent Asar suyu ve Karaca derelerini de içine alarak ovaya doğru yağ lekesi şeklinde yayılmaya başlamıştır. Düzce'nin depremlerden sonra İl olması, organize sanayi bölgelerinin kurulması, fakültelerin Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinden ayrılarak Düzce Üniversitesi'nin kurulması öğrenci, öğretim üyesi, memur gibi çalışan kadrolarının artması ve verilen teşviklerle nüfus çeken bir il olmuştur. Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca

planlanan ve gerçekleştirilen yeni yerleşim yeri, eski merkezden vazgeçilemediği için, bir yatakhane kent olarak kalmıştır. Bu bölgeye yapılan işyerleri ticari anlamda çalışmamış ve öğrenci yurdu, yaşlı bakım yurdu olarak farklı işlevlere dönüştürülmüştür. Kalıcı konut alanlarıyla eski kent merkezi arasındaki tarım arazileri de yapılaşma baskısı altında kalmıştır. Eski kentte deprem sonrası sosyo-ekonomik canlanma amacıyla başlatılan yapısal yenileme ve teşvik hareketleri ile kent merkezi hızla büyümüş, kırsal yerleşmeler ile kentsel yerleşmeler ve bu alanlara ait konut ve ticaret alanları iç içe geçmiştir. Deprem sonrası ortaya çıkan acil barınma ihtiyacı ve Düzce imar planında afet için rezerve alanlarının olmaması nedeniyle; kentin Mera ve Orman alanı olan bölgesinde hızla konut uygulamaları başlatılmış ve 19 yıllık süreçte yeni kentler ya da kentsel yerleşmeler oluşturulmuştur. 2014 yılında Konuralp; 5393 sayılı Belediye Kanununun 11. Maddesine istinaden Düzce Belediyesinin tüzel kişiliğine katılmıştır. Kent kuzeyde yer alan beldeyi içine alarak daha da büyümüştür. Afet sonrası yapılan ek ve ilave imar planları var olan mülkiyet durumunu koruyarak, sadece kat yüksekliklerini iki kat ile sınırlandırmıştır. Bu karar da uzun süreli olmamış 3 kata sonra da bazı şartlarda uygulanmak üzere 4 kata kadar yükseltilmiştir. Yaşanan deprem felaketinde yetersiz sokak ve cadde kesitlerinin ne kadar sorun olduğu görüldüğü halde, kent içi ulaşım kademelenmesi, ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi ve bir ulaşım şemasının oluşturulmasına yönelik bir çalışma yapılmamıştır. Afet sonrası yapılan planlama çalışmalarında zorunluluk olmasına rağmen mikro bölgeleme çalışması yapılmamıştır. Parçalı, çok merkezli yerleşim alanlarının oluşturulması, mekânsal kademelenmenin yaratılarak, alt merkezlerin planlanması, yeşil alanların ve deprem anında kullanılacak rezerv alanların bırakılması, yeşil ve açık alanların sürekliliğinin sağlanması, kentin yapılmasının engellenmesi, nüfus ve yoğunlukların dengeli gelişiminin sağlanması afet sonrası planlama çalışmalarında yeterince yer almamıştır.

Kent artan nüfusuyla, tek merkezli, ışınsal bir makro formla ovaya yayılıp, köyleri içine alarak büyümüştür. Kent makroformu, yerel dinamiklerin etkisiyle ranta yönelik, afet riskinin dikkate alınmadığı, tarım arazisi, su kaynakları gibi doğal unsurların göz ardı edildiği büyüme deseni ortaya koymaktadır. Bu durumu ile kentin afet riskinin sorgulanması gerektiği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Disasters and Effects on Urban Macroform: The Example of Düzce

Ayşegül Tanriverdi Kaya
Düzce University

Cities, regarded as the greatest of human achievements, emerged as a second revolution following the Neolithic Revolution, which is accepted as the beginning of the transition of human society to a settlement system. Cities are constantly changing in motion, and the reading of this change over urban space with the concept of urban morphology dates back to the last century. As a result of the interactions of many disciplines, urban morphology, which has emerged as a new field of study, aims to analyze the changes that a city or a part of the city has undergone by analyzing its existing tissue. In particular, these changes that occur due to economic, social conditions or disasters are analyzed with this method. Disaster is an inevitable reality that we can be confronted with at any time in our lives. When it emerges, any disaster has own risks which contain additional consequences. The United Nations has introduced a new approach to its disaster policy since 1990. The main objective of the new approach is to reduce risks by taking pre-disaster measures and to reduce the severe economic and social destruction that occurs after a disaster. Planning is the most important tool in reaching this goal. In this case, planning of the urban space should be such that the hazards constituting the risks are determined in advance and the negative social and economic damage from possible disasters are avoided. Disaster-resilient cities promoting the sustainability of life and the economy must be in line with the urban planning approach, which must also be sustainable. The topic of "sustainability of life" within the concept of "sustainable settlement" found meaning after the 1999 Marmara earthquakes, in particular, when about 90% of the housing stock in Düzce was damaged or destroyed.

The North Anatolian Fault line in Düzce Province is in an area influenced by two fault zones which can produce severe earthquakes at certain intervals. This study examined the spatial development of former town Düzce that be-

came province after the 1999 earthquakes. Both economic and planning decisions were analyzed through the changing urban macroform after the disaster.

In this evaluation study, Düzce's first reconstruction plan along with its added and revised plans and the revision reconstruction plans made after the 1999 earthquakes were discussed and the change of the urban macroform was examined. The macroform changes of the city prior to the earthquake were obtained by digitizing the photogrammetric maps of 1960, 1981 and 1997 using GIS software.

A city's form (macroform) describes the pattern of settlement, the boundaries of settlement and the general outlines of the periphery of the settlement which are shaped or projected (planned) and redefined through urban growth. Thresholds that limit the city include features like the former lake bed and sinkhole basin, disaster risks and the watershed. Two large earthquakes were experienced and 90% of the building stock was lost in a situation where 2000 plan modifications were approved in in the 1964 development plans, those plans could not be implemented. Changing development plans are now being discussed. By planning a new residential area, the Ministry of Public Works and Housing wanted to draw the city to the more secure northern slopes in line with the ground survey studies conducted by TUBITAK. However, the planned and implemented new residential area remains a dormitory town because of the failure to abandon the old city center. Workplaces established in this district have not worked out commercially and facilities have been transformed for different uses, e.g., the student dormitory and has become an elderly care home. Agricultural land between the permanent residential areas and the old city center has also been under pressure from building construction.

Although Düzce was a town with a population of 56,000 in 1999, it experienced a surge with the decisions taken after the earthquakes, and in 2017, the population had reached 235,000 people. With the structural renewal and incentive movements initiated for the post-earthquake socio-economic revival in the old city, the city center grew rapidly, with rural settlements, urban settlements and residential and commercial districts belonging to these areas becoming intertwined. Due to the need for emergency accommodation after the earthquake and in the absence of reserve areas for disaster in the Düzce zoning plan, housing applications were rapidly initiated in the city's pasture and forest areas and over a period of 19 years, new cities or urban settlements

were established. There are still no reserve areas in the current plans. Supplementary and additional development plans made after the disaster protected the existing property status and limited the floor height to two storeys. Not long after this decision had been extended to three storeys, it was further extended to four storeys, to be applied under certain conditions. Despite the necessity, a microzonation study was not done during the planning surveys after the disaster. The city, growing with the increasing population, is single-centered with a radial macroform spreading to the plain and reaching into the villages. The urban macroform reveals a growth pattern in which natural elements such as agricultural land and water resources are ignored, the disaster risk is not taken into account and unearned income is occurred by the local dynamics. With this situation, it is felt that the disaster risk of the city should be questioned.

Urban planning appears to be the most important tool to control disaster risks. Therefore, it is necessary to plan sustainable cities with a holistic understanding of planning based on microzonation studies, which are sensitive to hazards, minimize the risks, and make possible scenarios before and after a disaster by considering the physical characteristics and socio-economic structure of the site,

Kaynakça/References

- T.C. Düzce Belediyesi. (2001). Düzce revizyon ve ilave imar planı raporu.
- Anonim, (2011). Düzce il çevre durum raporu, Düzce çevre ve orman müdürlüğü. http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Duzce_icdr2011.pdf
- T.C. Düzce Belediyesi. (2013). Düzce revizyon ve ilave imar planı raporu
- Balamir, M. (2007). Afet riski ve planlama politikaları. *TMMOB afet sempozyumu bildiri kitabı*, 31-43.
- İlgen, Ş. H. (1999). Urban risk. (Ed. Emine M. Komut). *Urban Settlements and Natural Disasters, UIA, Chamber of Architects of Turkey*, proceedings of UIA Region II Workshop, 15-18, İstanbul.
- Özlu, Z. (2009). *Batı Karadeniz'de antik bir Osmanlı kenti Prusias ad Hypium*. İtalik Yayınları: İstanbul.
- Polat, H. (2009). 12 Kasım 1999 Düzce depreminin onuncu yılında Düzce ilinde yapılan imar çalışmaları ve uygulamalarının genel bir değerlendirmesi. *Düzce 1999-2009, Bildiri Kitabı*, Düzce Üniversitesi, 25-47.
- Ruşen, K. (1993). *Kentleşme politikası*. İmge Kitabevi: İstanbul.
- Sınmaz, S. ve Özdemir, H. A. (2016). Türkiye şehir planlama pratiğinin kentsel morfoloji ve tipoloji üzerindeki etkileri. *İdealkent*, 18, 80-115.

- Tam, D. (2004). Çevre duyarlı planlamanın ve afete duyarlı planlamanın bütünleştirilmesinin sağlayacağı faydalar. *Planlama Dergisi*, (3), 67-73.
- TÜBİTAK. (1999). Yer deniz ve atmosfer bilimleri ve çevre araştırma grubu raporu.
- TMMOB. (2017). Çevre Mühendisleri Odası hava kirliliği raporu. 04.06.2018 tarihinde http://www.cmo.org.tr/resimler/ekler/a941df595b4c831_ek.pdf?tipi=67&turu=H adresinden erişilmiştir.
- TMMOB. (2006). Düzce depreminin 7. yılında doğal afetler ve güvenli çevrelerde yaşamak, Mimarlar Odası. Erişim Tarihi: 04.06.2018 tarihinde <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=2605> adresinden erişilmiştir.
- Tatar, Y. (2003). Düzce il gelişme planı çevre ve mekânsal gelişme sektörü raporu. Düzce.
- Yıldız, R. (2012). Kavramsal bir sistem olarak planlama. (M. Ersoy Ed.), *Kentsel Planlama, Ansiklopedik Sözlük* içinde (s. 182-183). Ninova Yayınları: İstanbul
- Zeyrek, T. ve Çelik, G. (2005). *Prusias ad Hypium (Kieros)*. Ege Yayınları: İstanbul.

Afet ve Acil Durumlar İçin Belirlenmiş Toplanma Alanlarının Yeterliklerinin Değerlendirilmesi: İzmit Örneği

*

Serpil Gerdan¹

ORCID: 0000-0001-6871-6708

Alper Şen²

ORCID: 0000-0002-8047-0330

Öz

Yaşam içerisinde farklı büyüklüklerde doğa, teknoloji veya insan kaynaklı tehlike ve tehditler her zaman mevcuttur. Koruyucu ve önleyici önlemlerin azlığı tehlikeler karşısında toplulukları kırılganlaştırır. Afet yönetimini etkin ve başarı ile gerçekleştiren ülkelerde yeşil alanlar ve parklar afet sonrası toplanma alanı olarak kullanılmakta ve kritik saatler içerisinde afetzedelere bu alanlarda temel ihtiyaçların giderilebilmesi için ilgili kurumlar tarafından destek verilmektedir. Afet ve acil durum anında kullanılmak üzere toplanma alanlarının büyüklük, dağılım ve altyapı gibi özelliklerinin dikkate alınarak belirlenmesi afet yönetiminin en önemli konularından biridir. Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD)'na bağlı İl Müdürlükleri afetzedelerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak toplanma alanlarını mahalle/bölge bazında belirlemektedir. Bu çalışmada, afet ve acil durum planlamasında önemli bir yere sahip toplanma alanlarının konum ve niteliklerinin belirlenmesi Kuzey Anadolu fayının kuzey kolu üzerinde yer alan Kocaeli/ İzmit ilçesi ölçeğinde yapılmıştır. Toplanma alanlarının belirlenmesinde birinci kriter tehlikelerden etkilenmeyecek kadar uzak, kolayca ulaşılabilir/hizmet götürülebilir kadar yakın alanların saptanmasıdır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre İzmit ilçesi için belirlenen toplanma alanlarının %80'den fazlası elektrik ve su altyapısına sahiptir. Ayrıca, 6 mahalle ve belirlenmiş 14 toplanma alanı metrekare açısından uygun alanlar olarak tespit edilmiştir. Bu araştırma sonuçlarının planlama çalışmalarının verimliliğini artırması, karar vericilerin kriz anında işlerini kolaylaştırması ve bölgenin afetlerle mücadele kapasitesinin geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet planlaması, Afet toplanma alanı, Afet yönetimi

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, E-mail: sgerdan@kocaeli.edu.tr

² Kocaeli AFAD İl Müdürlüğü, E-mail: alper.sen@afad.gov.tr

Evaluation of Qualifications of Assembly Points For Disaster and Emergency: Case of Kocaeli, İzmit

*

Serpil Gerdan³

ORCID: 0000-0001-6871-6708

Alper Şen⁴

ORCID: 0000-0002-8047-0330

Abstract

In life, hazards and threats related to natural, technological or human-made disasters may occur at any time and size in any place. Lack of protective and preventive activities leaves communities vulnerable to dangers. The countries that are effective and successful in the disaster management use their green places and playgrounds as assembly points and the related institutions support disaster victims for their basic needs within critical hours of post-disaster. One of the most important issues of disaster management is determining the size, distribution, and infrastructure of assembly points considering its use during disaster and post-disaster. The Provincial Directorates of the Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD) determines the assembly points that provide basic needs of victims in neighbourhood / district level. In this study, we examined the location and qualification of assembly points that are important in disaster and emergency planning in Kocaeli/Izmit district which is on the northern branch of the North Anatolian fault. The first criterion in determining the assembly points is to be far enough from not to be affected from hazards and close enough to get access/service easily. The results of this study show that more than 80% of the assembly points designated in İzmit have electricity and water infrastructure. In addition, it is found that 6 neighbourhoods and 14 designated assembly points appear as proper assembly points in terms of square meters. We expect that our research outcomes may enhance the efficiency of planning studies, facilitate decision-makers' duties in case of a crisis situation and contribute to the development of the region's capacity for disaster response.

Keywords: *Disaster planning, Disaster assembly point, Disaster management*

³ Asst. Prof, Kocaeli University, E-mail: sgerdan@kocaeli.edu.tr

⁴ Kocaeli Provincial Disaster and Emergency Management Directorate,
E-mail: alper.sen@afad.gov.tr

Giriş

İnsanlık var oldukça toplumu, çevreyi ve yaşamsal faaliyetleri durduracak veya kesintiye uğratacak boyutta doğa veya insan kaynaklı afetler her zaman olmuş ve olmaya da devam edecektir. Afet ile ilgili olarak günümüzde pek çok tanım yapılmış olmakla birlikte, yaygın olarak kabul görmüş afet tanımı; insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen doğal, teknolojik veya insan kökenli olaylardır şeklindedir (Ergünay, 2002). Bu tanım bize afetin olayın kendisi değil olay sonrası ortaya çıkan sonuç olduğunu açıkça göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Doğal Afet Azaltılması On Yılı Sekreteryası (IDNDR: International Decade for Natural Disaster Reduction), “doğal afetler gerçekte doğal değildir” sloganından hareketle afetlerin meydana gelmesi veya önlenmesi ve bireyden topluma herkesin bu süreçteki rolünü vurgulamıştır. Bu amaç doğrultusunda afetlerin önlenmesi sürekli gelişme ile mümkün olacaktır (Güvel, 2001). Deprem, fırtına, sel ve volkanik patlama gibi doğal olaylar, aslında yeryüzünün fiziki özelliklerini kazanmasında etkili olan yapıcı kuvvetlerdir. Dünyada her yıl çeşitli sıklık ve büyüklükte fırtınalar, seller, depremler, yangınlar, meydana gelmekte ve insanoğlunun çevresini iyi algılayamaması risk taşıyan bölgelerde önlem almadan plansız olarak yerleşmesi ve yanlış politikalarından dolayı binlerce insan hayatını kaybetmektedir (Birand ve Ergünay, 2001) (Demirci ve Karakuyu, 2014). Acil durumlar yıkıcı olabilmekle birlikte yerel ölçekte baş edilebilecek boyuttaki tehlikelerin meydana gelmesi durumunda ortaya çıkarlar. Afetler ise acil durumdan daha büyük ölçekte yardım gerektiren, büyük ekonomik ve insan kaybına neden olan, kriz durumu ilan edilmesini gerektiren durumlardır. Afetlerle mücadele kapasitesinin geliştirilmesi kuşkusuz ki sadece afet anında hızlı ve etkili bir müdahale ile sınırlı değildir. Bunun yanı sıra farklı nedenlere bağlı, farklı çözüm yolları gerektiren afetler, ülkeler üzerinde de farklılıklar gösterdikleri için evrensel çözümler üretmek de zordur. Bu nedenle, ülke düzeyinde bilimsel ve teknolojik gelişmelerin kullanıldığı, eğitim ve hazırlık aşamalarını ve yönetimi de kapsayan modeller geliştirmek gerekir (Press ve Hamilton, 1999). Bir başka söyleyişle, afetlerle her an karşı karşıya kalma olasılıkları olan ülkelerin, afetlerin yol açacağı kayıpların azaltılması ve sorunların çözümüne yönelik modern yaklaşımlar geliştirmeleri gerekmektedir (Iwan vd., 1999). Ülkemiz jeolojik, topografik ve meteorolojik koşulları sebebiyle sık sık afet veya acil durum boyutundaki olaylara maruz kalmaktadır. Olayın gerçekleştiği

bölgenin ekonomik durumu veya nüfus yoğunluğuna bağlı olarak da kayıplar günden güne artan bir eğilim göstermektedir. Ülkemizde yaşanan afetler sonucunda yıllık ortalama 1000 kişinin üzerinde can kaybı meydana gelmektedir. Ülkemiz coğrafyasını çeşitli ölçeklerde ve yoğunlukta tehdit eden afetlerin öncesinde, afetle karşı karşıya olma riski yüksek bölgelerde gerekli bilgilerin düzenli ve hızlı bir şekilde ulaşılabilir ve kullanılabilir durumda olması oldukça önemlidir.

Afet ve acil durum yönetimi, bir olay karşısında etkili uygulamayı sağlayan, olaylardan edinilen deneyimlerle sistemi besleyen ve geliştiren bir yönetim yaklaşımı ve uzmanlık dalıdır. Süreklilik gerektirmesi nedeniyle de dinamik bir yönetim şeklidir. Afet ve acil durum yönetim sistemlerinin etkili olabilmesi için, farklı alanlardan sorumlu kurumların birbirleri ile koordinasyonunun sağlanması gerekir. Başarılı bir afet ve acil durum yönetim sisteminin afet öncesi, esnası ve sonrası aşamaları ve tüm paydaşları bütünlük olarak kapsamaları gerekir. Afet ve acil durum yönetiminin aşamaları, afet veya acil durum olayları ile ilgili faaliyetlerle doğru orantılıdır. Kökenleri ve gelişim şekilleri nasıl olursa olsun süreç döngüsel bir yapıya sahiptir. Bu faaliyetler, uygulamada iç içe girmiş ve birbirini takip eden olaylar zinciri şeklinde uygulanır. Bu nedenle, her bir afet sonrası faaliyetlerin başarısı bir sonraki sürecin de başarısını beraberinde getirir. Aynı şekilde afet sonrası faaliyetlerde aksayan yönlerin belirlenmesi ve eksikliklerin giderilmesi de bir sonraki sürece katkı sağlayacaktır. Afet ve acil durum yönetimi için hazırlanan planlar kurumların niteliklerine bağlı olarak farklılıklar göstermekle birlikte yukarıda bahsedilen afet ve acil durum yönetiminin tüm aşamalarını içerisinde barındırmalıdır. Özellikle risk yönetimi faaliyetleri ile tehlike ve risklerin belirlenerek önlemlerinin alınmasının yanı sıra tehlikenin gerçekleşmesi durumunda toplulukların afetlere hazır hale getirilmesi için her kademede hazırlık faaliyetlerinin tamamlanması gerekmektedir.

Dünya nüfusunun giderek artan bir yoğunluğu kentlerde yaşamaktadır. Kentler, insanlara sosyal ve kültürel avantajlar sunmakla birlikte, çeşitli doğal ve insan eliyle oluşan felaketlerin etkisine karşı daha kırılgan hale gelmektedir. Diğer bir deyişle güvensiz yaşam alanlarının oluşturulması toplulukları afetlere karşı dirençsiz kılan ana faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların sonucu olarak yaşanan afetler sonrası kentler fiziksel, ekonomik ve sosyal yıkımların en ağır biçimde gerçekleştiği yerler olmakta, afet kaynaklı riskler, kentte yaşayan nüfusla birlikte artmaktadır (Da Silva ve Morera, 2014). Afet anında artan kaos ve karmaşıklıkla baş edebilmenin

en iyi yolu mevcut tüm kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını sağlayacak planların hazırlanması ve bu planların tatbikatlarla işlerliğinin sınanmasıdır.

Bu çalışma ile, Kocaeli İli, İzmit ilçesinde AFAD İl Müdürlüğü tarafından mahalle/bölge ölçeğinde belirlenmiş toplanma alanlarının konum, nitelik ve ortaya çıkacak ihtiyaçları karşılayabilme açısından yeterlilik düzeyleri değerlendirilmiştir.

Afet ve Acil Durum Toplanma Alanlarının Standartları

Toplanma alanları, afet sırasında ve sonrasında insanların acilen ulaşacağı, afet açısından risk taşımayan güvenli alanlardır. Bu nedenle fiziksel, jeolojik ve coğrafi olarak afet riski bulunmayan alanlardan seçilmesi ve tuvalet gibi temel insani ihtiyaçları karşılayabilecek donanımına sahip olmaları gerekir (Maral vd., 2015). Toplanma alanları ayrıca afete maruz bireylerin bilgilendirilmesi, yardım ekipleri ile koordinasyon, geçici barınma alanlarına yönlendirilme gibi birçok afet sırası ve sonrası faaliyetlerinin yürütüldüğü merkezlerdir (Aksoy vd., 2009; JICA, 2002; Çınar vd., 2018).

Toplanma alanlarının afet sonrasında üstlenebileceği kritik fonksiyonlar bu alanların büyüklük, işlev ve konumuna göre değişkenlik gösterir. Toplanma alanlarının işlevi, temel olarak komşuluk birimi içerisinde yaşayan halkın toplanma, geçici barınma ihtiyaçlarından, kentsel ölçekte uzun vadede lojistik, barınma ve yaşam alanlarına kadar değişkenlik gösteren bir yelpazededir. Mevcut toplanma alanlarının değerlendirilmesi ve öneri toplanma alanlarının belirlenmesi ile ilgili olarak, kapasitesi ve kaynak optimizasyonu (Zhu vd., 2010) yer seçimi (Erden ve Coşkun, 2010), mekânsal dağılımı (Nozick ve Turnquist, 2001), koordinasyon ve lojistiği (Yi ve Ozdamar, 2004) ile ilgili olarak yapılacak analizler önem kazanmaktadır.

Afetler ve özellikle deprem sonrası durum ile ilgili dünya genelindeki raporlarda “yapıların dışında kalan, yeterli büyüklükte ve adapte olabilir açık alanların varlığı, deprem anı ve deprem sonrasında çok büyük önem kazanmaktadır” ifadesi kullanılmaktadır (Godschalk, 2003). Kentsel açık alanlar gündelik hayatta yeşil alanlar (parklar, bahçeler, rekreasyon alanları), kamusal alanlar (yollar, meydanlar, otoparklar), özel alanlar (özel mülkiyetteki açık ve yeşil alanlar) olarak tanımlanırken (Swanick, 2003; Pollak, 2006), deprem ve sonrasında binlerce insan için günlerce, haftalarca, bazen aylarca sığınma ve barınma ihtiyacını karşılayacak geçici bir yuva rolü de üstlenmektedir (Allan ve Bryant, 2011). Buradaki temel soru, ‘toplanma alanları’ olarak kullanılan kentsel açık ve yeşil alan sisteminin deprem son-

rasında ihtiyaçlara tepki veren, normale dönme sürecini kısaltacak yeterli ve uygun koşullarda olup olmadığıdır. Bu nedenle; sismik riskin yönetimi ve zarar azaltma kapsamında, olası bir afet sonrası kentte normale dönme süreçlerinin kısaltılmasını garanti edecek olan öncelikli aktivite ve fonksiyonları 'afet öncesi'nde belirlemek stratejik önem taşımaktadır.

Çınar ve diğerlerine göre (2018) afet ve acil durum toplanma alanlarının belirlenmesindeki kriterler için aşağıdaki faktörler dikkate alınmalıdır (Çınar vd., 2018; URL-1; URL-2; JICA, 2002).

1. Uzaklık ve erişilebilirlik: Toplanma alanları belirlenirken yapı alanlarına olan uzaklık göz önünde bulundurulmalıdır. Bu alanlar yapılara çok yakın ve yürüyüş mesafesinden uzak olmamalıdır. Mümkün olduğu kadar tahliye alanının sınırına yakın ve erişilebilir olmalıdır. 0-500 m yürüyüş mesafesindeki alanlar değerlendirilmelidir.
2. Ana yol bağlantıları: Toplanma alanlarının ana yollarla bağlantıları ve riskli yollara ait alternatifler değerlendirilmelidir.
3. Çok fonksiyonluluk ve kullanım: Bölge/mahalledeki toplanma alanı olarak kullanılacak mevcut yeşil alanlar, çocuk oyun alanları ile parklar, okul veya cami gibi kapalı alana sahip kamu binalarının varlığı ve kullanılabilirliği değerlendirilmelidir.
4. Kamu arazileri: Kamuya ait araziler yukarıda açıklanmış özellikleri içermeleri durumunda öncelikli alanlar olarak değerlendirilmelidir. Kamu binalarının özellikle deprem bölgelerinde toplanma alanı olarak belirlenmeleri durumunda yapısal olarak güvenli olup olmadıkları dikkate alınmalıdır.
5. Büyüklük: JICA 2002 raporunda tahliye alanları için kişi başına 1,5 m² alan önerilmektedir. Tarabanis ve Tsionas (1999)'a göre standart 2 m olarak ifade edilmektedir (JICA 2002; Tarabanis ve Tsionas, 1999).

Ayrıca, Çınar ve diğerlerine göre (2018) yer seçimine dair bazı standartlar ise şöyle özetlenmektedir.

1. Tehlike ve tehditlere karşı korunabilen, koordinasyon ve kontrol merkezlerine yeteri mesafede,
2. Kentsel altyapı (elektrik, kanalizasyon ve su gibi) ağlarına bağlı,
3. Genişlemeye uygun,
4. Zemin etüdü çalışmaları yapılmış,

5. Hâkim rüzgâr yönü düşünülmüş, yağmur su havzasından en az 3 m yüksekte ve %2- %6 oranında meyile sahip araziler (Çınar vd., 2018).

Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), İl Afet Müdahale Planı ve Toplanma Alanları

2009 yılında T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığının (AFAD) kurulması ile afetler konusundaki tüm planlama ve uygulama yetkileri bu kuruma devredilmiştir. Toplanma alanlarının Türkiye'deki durumuna baktığımızda, afet toplanma alanlarına yönelik olarak en önemli stratejisinin Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) bünyesinde geliştirildiği görülmektedir. Türkiye Afet Müdahale Sistemi içinde afet öncesi, sırası ve sonrasında acil durum toplanma alanlarını belirlemek ve alanların kullanıma uygunluğunu kontrol etmek, tahliye öncelikleri, tahliye yolları ve tahliye edilecek bölgeleri saptamak, planlamak ve uygulamak TAMP'ın sorumlulukları arasındadır (URL-3). Türkiye genelinde Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), 2014 yılında yayımlanmış; 2015 yılı başında ulusal düzey hizmet grubu planları hizmete alınmıştır. Bunun dışında imar kanun ve yönetmeliklerinde; Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde uygulama imar planlarının hazırlanması sürecinde, toplanma alanları ile ilgili kurum ve kuruluşlardan veriler elde edilmesi, analiz ve araştırmalar yapılması konusuna yer verilmiş olsa dahi, yeni imar yönetmeliğinde (URL-4), afet sonrası toplanma alanı olarak belirlenen açık ve yeşil alanların korunmasına yönelik bir atfı almamaktadır. Dolayısıyla, toplanma alanı olarak belirlenmiş alanların imar planına işlenmesine dair bir yaptırım bulunmamaktadır. Belirlenen toplanma alanları, özel mülk veya belediyeye ait araziler ise farklı amaçlarla kullanılabilir.

Kocaeli ilinde afet ve acil durum yönetimi çalışmaları, 1999 yılında yaşanan Marmara depremleri ile hız kazanmıştır. AFAD'ın kuruluşunu takiben, illerde Afet ve Acil Durum İl Müdürlüklerinin kurulması ile afetlere yönelik tüm faaliyetler il düzeyinde yürütülmeye başlanmıştır (Kocaeli AFAD). 15 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı İçişleri Bakanlığına bağlanarak hizmetlerine devam etmektedir. AFAD tarafından yayımlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) kapsamında 2015 yılında Kocaeli AFAD İl Müdürlüğü tarafından Kocaeli Afet Müdahale Planı (KAMP) hazırlanmıştır. Plan, afet ve acil durum yönetimi konusunda yetkili kurumlar ile bunların iş tanımları ve görevlendirmelerinin açıklanması ve tüm ilçeler için Afet Top-

lanma Alanlarına ait verileri içermektedir. 27 Eylül 2018 tarih ve 328500907-952.01.03 sayılı talimat ile Kocaeli ili sınırlarında belirlenmiş afet ve acil durum toplanma alanlarının belirlenmesinde nüfus yoğunluğu, ulaşılabilirlik ve tahliye kolaylığı, engelli ve yaşlıların ulaşımına uygunluk, yangın, su taşkını, tsunami ve benzeri gibi ikincil tehlikeler ile deniz, akarsu kenarları, sıvılaşma olabilecek alanlar, fay hatlara yakınlık, engebesiz düz arazilerin seçilmesi, elektrik, su, tuvalet gibi temel ihtiyaçların ve benzeri unsurların dikkate alınarak mümkün olduğunca kamuya ait uygun alanların mekânsal verilerinin belirlenmesi ve/veya daha önce belirlenmiş verilerin güncellenmesinin sağlanması çalışmaları başlatılmıştır.

Metod

İzmit İlçesi Toplanma Alanları

Ülkemizin birçok bölgesi gibi Marmara bölgesi de tektonik açıdan aktif bir bölgedir. Deprem riski yüksek olan bölgelerden biri olan İzmit Körfezi, Kuzey Anadolu fayının kuzey kolunda yer almaktadır. Kocaeli il sınırlarında yer alan nehirler jeolojik süreçler içerisinde oldukça geniş ve uzun alüvyon düzlükleri meydana getirmektedir. Yaşanan afet tecrübeleri ve bölgenin depremselliği dikkate alındığında Kocaeli ili için afet ve acil durum toplanma alanlarının ne kadar önemli bir konu olduğu açıkça görülmektedir.

İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü tarafından hazırlanan Kocaeli İl Afet Müdahale Planında (TAMP Kocaeli) il genelinde afetzedelerin toplanacağı park, okul bahçesi gibi 331 adet açık alan tespit edilmiş ve toplanma alanları listesi oluşturulmuştur. Toplam mahalle sayısı 102 olan İzmit ilçesinde bu alanların 66 adedi bulunmaktadır. İzmit ilçesi içindeki toplanma alanlarının tamamına yakını parklar ve okullardan oluşmaktadır (URL-5: TAMP Kocaeli, 2018).

Bu çalışmada, Kocaeli ili, İzmit ilçesinde AFAD İl Müdürlüğü tarafından Kocaeli Afet Müdahale Planı kapsamında afet ve acil durumlarda kullanılmak üzere belirlenmiş olan toplanma alanlarının yeterlikleri yukarıda belirtilmiş kriterler ve aşağıda listelenmiş bileşenler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

- Toplanma alanları sistemi: Afet ve acil durum sonrasında toplanma alanı olarak kullanılacak kentsel alanların dağılımı.

Toplanma alanlarının büyüklükleri, sunduğu olanaklar, dağılımları ve birbiri ile bağlantıları,

- Yol Sistemi: Afet ve acil durumlarda yoğun alanlar ve stratejik bölgelerin boşaltılmasını hızlı bir biçimde sağlayacak, stratejik noktalar ve toplanma alanlarını birbiri ile bağlayan kaçış ve bağlantı yollarının durumunun uygunluğu, alternatifli olup olmadığı.

TAMP Kocaeli kapsamında İzmit ilçesi için belirlenen toplanma alanlarının ana veya tali yola cephesi olmasına dikkat edilmiştir. İzmit ilçesi sınırlarında stratejik alanların azlığı nedeniyle sadece Körfez ve Başiskele ilçeleri için Stratejik noktalar belirlenmiştir. İzmit ilçesinin coğrafi özelliği nedeniyle toplanma alanı için büyüklük yaklaşık 2 m²/kişi olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Afet anında kişilerin toplanması için uygun alanların belirlenmesi, bireylerin hızlı ve etkin bir şekilde organize olabilmeleri, müdahale ihtiyaçlarının daha hızlı karşılanabilmesi, eksik veya kayıp kişilerin tespiti ve gerekli arama kurtarma çalışmalarının yönlendirilmesi açısından oldukça önemli bir konudur (Çiçekdağı ve Kırış, 2012).

Kocaeli ili, İzmit ilçesi sınırlarında ilgili talimatla 2018 yılında son güncellemeleri yapılan afet ve acil durum toplanma alanlarına ait bilgiler çalışma içerisinde belirlenen kriterler ve bileşenler doğrultusunda Tablo 1’de listelenmiş olup afet ve acil durum toplanma alanlarının mekânsal dağılımları Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. İzmit İlçesi Toplanma Alanlarının Mekânsal Dağılımı
(500 m yarıçapta-yaklaşık 5 dakika yürüme mesafesi)

Tablo 1. İzmit İlçesi Toplanma Alanları (AFAD, 2019)

Alan No	Alan Adı	Mahalle	Cadde / Sokak	Ulaşım			Altyapı					Alan (M ²)	Kapasite	Nüfus	Kişi Başı Alan (> 2 M ²)	Standartta Uygunluk
				Ana Caddeye Cephe	Denize Uzaklık (>200m)	Yüksek Yapılardan Uzaklık (>30m)	Yaya Yolu	Engelli Yolu	Elektrik	Su	WC					
1	Leyla Atakan İlkokulu	28	Okul Sok.	Yok	Evet	Hayır	Yok	Yok	Var	Var	Var	5000	2500	10185	0,49	Uygun Değil
2	Ulubatlı Hasan Ortaokulu	Haziran Mah.	Dere Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var					
3	İzmit Rehberlik Ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü	Akçakoca Mah.	Fırın Sok.	Yok	Evet	Hayır	Var	Yok	Var	Var	Var	2500	1250	2119	1,18	Uygun Değil
4	Akçakoca İlkokulu		Düz Sok.	Yok	Evet	Hayır	Var	Yok	Var	Var	Var	19154	9577	7552	2,54	Uygun
5	19 Ağustos Parkı	Alikahya	Bağımsızlık Cad.	Var	Evet	Evet	Var	Var	Var	Var	Var					
6	Park Alanı	Atatürk Mah.	Mücahitler Sok.	Yok	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	14502	7251	5115	2,84	Uygun
7	Ticaret Alanı	Ayazma Mah.	17 Ağustos Bulvarı	Var	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok					
8	Ticaret Alanı		Gemici Sok.	Var	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	2000	1000	7323	0,27	Uygun Değil
9	Saraybahçe İlkokulu	Cedit Mah.	Seka Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var					
10	Plajyolu Parkı		Sahil Yolu Sok.	Var	Hayır	Evet	Var	Var	Var	Var	Var	11000	5500	5008	2,20	Uygun
11	Okul Alanı	Cumhuriyet Mah.	Yayla Sok.	Yok	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok					
12	75.Yıl Cumhuriyet Ortaokulu		Muammer Dereli Sk.	Yok	Hayır	Hayır	Var	Yok	Var	Var	Var	1500	750	3576	0,42	Uygun Değil
13	Mehmet Akif İlkokulu	Çukurbağ Mah.	Gebeşoğlu Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var					
14	Park Alanı		Kadırga Sok.	Yok	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	11363	5682	11394	1,00	Uygun Değil
15	İmam Hatip Lisesi	Erenler Mah.	Yanık Sok.	Var	Evet	Hayır	Var	Yok	Var	Var	Var					
16	Park Alanı		Akçakoca Konutları Altı.	Var	Evet	Evet	Yok	Yok	Var	Var	Yok					

17	Park Alanı		Mithat İçöz Sok.	Yok	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok						
18	İzmit Lisesi Mezunları Derneği Hatıra Ormanı	Gündoğdu Mah.	Kutup Yıldızı Sok.	Yok	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	3669	1835	4077	0,90	Uygun Değil	
19	Cumhuriyet Parkı	Hacıhızır Mah.	İnönü Cad.	Var	Evet	Evet	Var	Var	Var	Var	Var	5500	2750	4282	1,28	Uygun Değil	
20	Anıtpark	Kadıköy Mah.	Gazanfer Bilge Bulvarı	Var	Evet	Evet	Var	Var	Var	Var	Var	9700	4850	12036	0,81	Uygun Değil	
21	Fevzi Çakmak İlkokulu		Mehtaplı Sok.	Var	Evet	Hayır	Var	Yok	Var	Var	Var						
22	Yenicuma Parkı	Karabaş Mah.	Pertev Paşa Cad.	Var	Evet	Evet	Var	Var	Var	Var	Var	3000	1500	6844	0,44	Uygun Değil	
23	Park Alanı	Kemalpaşa Mah.	Kapanca Sok.	Yok	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	822	411	708	1,16	Uygun Değil	
24	Kocatepe İlk Ve Ortaokulu	Kocatepe Mah.	74.Sok	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var	3500	1750	3993	0,88	Uygun Değil	
25	Yavuz Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi	Kozluk Mah.	İnönü Cad.	Var	Evet	Hayır	Var	Yok	Var	Var	Var	2500	1250	7991	0,31	Uygun Değil	
26	42 Evler Parkı	Körfez Mah.	Vali Şeref Cad.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Yok	3750	1875	5476	0,68	Uygun Değil	
27	Türk Pirelli İlkokulu		Şehit Remzi Cad.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var						
28	Kılıçarslan İlk Ve Ortaokulu	Atatürk Kuruçeşme Fatih Mah.	Muammer Aksoy Cad	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var	13120	6560	4820	2,72	Uygun	
29	Kuruçeşme Endüstri Meslek Lisesi		36.Sok	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var						
30	Pazar Alanı		Yurdum Cad.	Var	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok						
31	Belediye Hizmet Alanı	Malta Mah.	Yurdum Cad.	Var	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	13627	6814	6243	2,18	Uygun	
32	Park Alanı		Selek Sok.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Yok						
33	Doğu Kışla Parkı	Mehmet Ali	Bağdat Cad.	Var	Evet	Evet	Var	Var	Var	Var	Var	22500	11250	11528	1,95	Uygun	

Afet ve Acil Durumlar İçin Belirlenmiş Toplanma Alanlarının Yeterliklerinin Değerlendirilmesi: İzmit Örneği

34	Namık Kemal Anadolu Kemal Lisesi	Paşa Mah.	Kavaklar Cad.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var						Değil
35	Nihat Erim Parkı		Bağdat Cad.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Yok						
36	Park Alanı	Ömerağa Mah.	İzmit Belediyesi Önündeki	Var	Evet	Evet	Var	Var	Var	Var	Yok	1500	750	1498	1,00	Uygun Değil	
37	Ziya Gökalp İlkokulu	Serdar Mah.	Vadi Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var	1700	850	12477	0,14	Uygun Değil	
38	Zübeyde Hanım İlkokulu	Şirintepe Mah.	Basın Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var	9000	4500	8006	1,12	Uygun Değil	
39	7.Boru İlk Ve Ortaokulu		Kazım Karabekir Cad.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var						
40	Fevziye Cami Bahçesi	Tepecik Mah.	Halkevi Mevki.	Var	Evet	Evet	Var	Var	Var	Var	Var	2500	1250	1251	2,00	Uygun	
41	Acısu Parkı		Acısu Sok.	Yok	Evet	Hayır	Var	Yok	Var	Var	Yok						
42	Park Alanı	Tepeköy Mah.	Kiraz Sok.	Var	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	15467	7734	10455	1,48	Uygun Değil	
43	Park Alanı		Evliya Sok	Yok	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok						
44	Park Alanı		Dağ Sümbülü Sok	Yok	Evet	Evet	Yok	Yok	Yok	Var	Yok						
45	Okul Alanı	Topçular Mah.	Şamdan Sok.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var	1500	750	7929	0,19	Uygun Değil	
46	Park Alanı	Turgut Mah.	Beyaz Pamuk Sok.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Yok	2779	1390	7796	0,36	Uygun Değil	
47	Ertuğrul Gazi İlkokulu		Erguvan Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var						
48	İzmit Lisesi	Veliahmet Mah.	İnönü Cad.	Var	Evet	Hayır	Var	Yok	Var	Var	Var	3000	1500	3605	0,83	Uygun Değil	
49	Park Alanı	Yahya Kaptan Mah.	Ayçiçeği Sok.	Var	Evet	Evet	Var	Var	Var	Var	Yok	18555	9277,5	22854	0,81	Uygun Değil	
50	Yahya Kaptan İlk Ve Ortaokulu		Çiçekli Sok.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var						
51	24 Kasım Anadolu Lisesi		Kızılay Sok.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var						
52	Yahya Kaptan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		Kızılay Sok.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var						
53	Yahya Kaptan Anadolu Lisesi		Necip Fazıl Cad.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var						
54	Yerimahalle	Yeni Mah.	İsimsiz Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var	5800	2900	10688	0,54	Uygun	

İlkokulu															Değil					
55	Mehmet Sinan Dereli Ortaokulu		İnkılap Cad	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var									
56	Ford Otosan Ortaokulu		Aydınlr Sok.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var									
57	Mehmetçik İlkokulu	Yenidoğan Mah.	Tarih Sok.	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var	5094	2547	6130	0,83					Uygun Değil
58	Kuruçeşme Pazar Alanı		Hatıpköy Cad.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Yok									
59	Kuruçeşme Gül Parkı		İsmail Özen Cad.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Yok									
60	Fazilet Parkı		Ahmet Ziya Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var									
61	Mimar Sinan Ortaokulu		Bekir Sok	Var	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var									
62	Yunus Emre Anadolu İmamhatip Lisesi		Uğurhan Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var									
63	Şehit Selçuk Gökdağ İlkokulu	Yenişehir Mah.	Alev Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var	18600	9300	23714	0,78					Uygun Değil
64	Şehit Polis Volkan Sabaz İlkokulu		Ulubağlı Sok.	Hasan	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var									
65	Yenişehir Mah. Meydanı		Ova Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Var									
66	Cumhuriyet Parkı		Ova Sok.	Yok	Evet	Evet	Var	Yok	Var	Var	Yok									

Tablo 1 verilerine göre İzmit ilçesi toplanma alanlarının belirlenen kriterlere bağlı olarak uygunluk durumu dağılımı Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2. İzmit İlçesi Toplanma Alanları Uygunluk Dağılımı

		Uygun Toplanma Alanı		Uygun olmayan Toplanma Alanı	
		f	%	f	%
Ulaşım	Ana caddeye cephe	32	%48,48	34	%51,52
	Denize uzaklık (>200 m)	64	%96,96	2	%3,04
	Yüksek Yapılardan	57	%86,36	9	%13,64
	Uzaklık (>30m)				
	Yaya yolu	51	%77,27	15	%22,73
	Engelli yolu	8	%12,12	58	%87,88
Altyapı	Elektrik	53	%80,30	13	%19,70
	Su	66	%100	-	-
	WC	42	%63,64	24	%36,36
Kişi başı alan	0-0,99 m ²			17*	%54,83
	1-1,99 m ²			8*	%25,81
	2- 2,49 m ²	3*	%9,68		
	2,50 m ² ’den büyük	3*	%9,68		

*Kişi başı alan hesabı mahalle bazında yapılmıştır

Kocaeli ili, İzmit ilçesi için AFAD İl Müdürlüğü tarafından afet ve acil durumlarda kullanılmak üzere belirlenen 66 toplanma alanının %48,48 (f=32) ana caddeye cephe konumunda iken %51,52 (f=34) ana caddeye cephe değildir. Toplanma alanlarının %77,27’si (f=51) yaya yoluna sahip iken, %22,73 (f=15) sahip değildir. Toplanma alanlarının tamamı su altyapısına sahip olmakla birlikte, %80,30 (f=53)’u elektrik, %63,64 (f=42)’si de WC’ye sahiptir. Tablo 1’de verilmiş olan ilçe sınırları içerisinde kalan 3 mahalledeki, 6 belirlenmiş toplanma alanı metrekare açısından (2,50 m² den büyük) en uygun toplanma alanı, 3 mahalledeki belirlenmiş 8 toplanma alanı ise (2m²– 2,49 m² arası) uygun alanlar olarak görünmektedir. Ayazma Mahallesindeki 2 adet ticaret alanı 2,84 m² ile kişi başına düşen boş alan bakımından en uygun mahalle olarak, Ziya Gökalp İlkokulu ise 0,14 m² ile kişi başına düşen boş alan bakımından uygun olmayan mahalle olarak görünmektedir.

Kocaeli ili, İzmit ilçesi için afet ve acil durumlarda kullanılmak üzere belirlenmiş 66 adet toplanma alanının Çınar ve diğerlerinde (2018) yer alan standartlara göre değerlendirilmesine ait bulgular aşağıda özetlenmiştir.

✓ Koordinasyon ve kontrol merkezlerine yakınlık: İl Afet ve Acil Durum Koordinasyon Kurulunun afet yönetimi süreçlerini işletecekleri yerleşke kısmen tehlike ve tehditlere karşı korunaklı olarak yapılmış olsa da, bu

yerleşkenin şehrin doğu ucunda konumlanmış olması sebebiyle, toplanma alanlarının çoğuna görece olarak uzak mesafede bulunduğu söylenebilir.

✓ Genişlemeye uygunluk: Her bir toplanma alanı için genişlemeye uygunluk bulunmasa da, düzenlenmemiş park alanlarının ilerleyen tarihlerde faaliyete alınması ve yapımı planlanan millet bahçelerinin hizmete girmesiyle (afetlerde toplanma alanı olarak kullanılması da amaçlanmaktadır) kişi başına düşen metre kare değerinin istenen standartları karşılayacak düzeye gelmesi öngörülmektedir.

✓ Zemin etüdü: 2015 yılında gerçekleştirilen yer seçim sürecinde alanların özellikle heyelan konusunda riskli bölgede bulunmaması için teknik personeller tarafından gözlemsel incelemeler yapılmış ancak zemin etüdü yapıma durumu bir ön şart olarak değerlendirilmemiştir.

✓ Hâkim rüzgâr yönü düşünülmüş ve uygun eğime sahip alanlar: Hızlı gelişebilen meteorolojik hadiseler bağlamında yalnızca sel ve taşkın yataklarında alan bulunmamasına dikkat edilmiştir. Alp Himalaya orojenezinin neden olduğu dağ oluşumları kentin kuzey yamaçlarını yüksek eğimli hale getirmiştir. Bu yamaçların aşınması sonucunda düzlükleri dolduran kuvarterner yaşlı çökellerde ise eğim sıfırdır. Bu sebeple, eğimin bir sınırlayıcı unsur olarak belirlenmesi alan seçimine imkân vermeyecek sonuçlar doğurabileceğinden göz ardı edilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada Kocaeli ili, İzmit ilçesi için Kocaeli İl Afet Müdahale Planında afet sonrası toplanma alanı olarak kullanılmak üzere belirlenmiş 66 toplanma alanının yeterlikleri ulusal ve uluslararası kriterler dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Türkiye'deki mevcut açık-yeşil alanların bulunduğu yerler ve büyüklükleri çoğu zaman afetler sonrasında maalesef güvenli bir ortam sağlayamamaktadır. Özellikle İzmit ilçesi gibi dağ-deniz mesafesi kısa/dar ve yoğun nüfusa sahip yerleşim alanlarında bu yetersizlik daha da ön plana çıkmaktadır. Deprem öncesi halkın rekreasyona yönelik istek ve ihtiyaçlarını karşılayan yeşil alanların, yeşil alan standartları göz önüne alınarak artırılması deprem başta olmak üzere afetler sonrası için gerekli donatılar ile fonksiyonel hale getirilmesi gerekir. Deprem sonrasında başta güvenlik olmak üzere acil ihtiyaçların karşılandığı, müdahalelerin yapılabildiği, kentsel servislerin kaydırıldığı yeşil alanların yaşamın tekrar başladığı yerler olacağı unutulmamalıdır. 17 Ağustos ve sonrası yaşanan depremler sonrası geçici iskân

alanlarının düzenlenme sürecinde yaşanan sorunlar, yeşil alanların işlevlerini yerine getiremediğini açıkça göstermiştir. Uygunsuz yer seçimlerinin ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyeceği ve afet sonrası yeniden yapılanma sürecini sekteye uğratacağı unutulmamalıdır. Toplanma alanlarının uluslararası standartlara sahip olması toplumun afet sonrasında direncini ve afet öncesi toplumsal seviyeye geri dönüş hızını artıracaktır. Bu nedenle olası afet ve acil durumlarda temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlamak ve yeniden yapılanma sürecini hızlandırmak amacıyla her mahallede en az bir adet olmak üzere, mahalle/bölge nüfusu dikkate alınarak toplanma alanlarının belirlenmesi kaçınılmaz bir ihtiyaçtır (Kahyaoğlu, 2016; Aksoy 2009; Çavuş, 2013).

Çalışmada değerlendirme alanı olarak seçilen Kocaeli ili, İzmit ilçesi toplanma alanlarının yeterlilik değerlendirmesi sonucunda;

✓ Toplanma alanlarının büyüklük olarak çoğunluğu yetersiz olarak karşımıza çıkmaktadır. 17 mahallede toplam 35 belirlenmiş toplanma alanının kişi başına 2m² nin çok altında alana sahip olduğu görülmektedir. Bu mahalleler için alternatif toplanma alanlarının bir an önce tespit edilerek kriterlere uygun hale getirilmesi gerekir.

✓ Çalışma alanındaki 6 mahallede 14 belirlenmiş toplanma alanı kişi başına düşen boş alan bakımından uygun alanlar olarak tespit edilmiştir. Bunlardan 3 mahalledeki 6 toplanma alanı 2,5 m² den büyük olmaları nedeniyle en uygun alanlar, diğer 3 mahalledeki 8 toplanma alanı ise 2-2,49 m² arasında uygun alanlardır. AFAD'ın 16.01.2019 tarih ve 8973 sayılı *Toplanma Alanlarının Güncellenmesi Hakkındaki* yazısı ile kişi başına düşen boş alan büyüklüğünün en az 2,5 m² olacak şekilde güncellenmesinin gündeme gelmesi ile bu çalışmada alanlar 2-2,49 m² ve 2,5 m² den büyük olarak ayrı ayrı yorumlanmıştır.

✓ İzmit ilçesindeki toplanma alanlarının büyük bir çoğunluğu (f=57, %86,36) yüksek yapılardan ve denize uzak (f=64, %96,96) olarak belirlenmiştir.

✓ 66 adet toplanma alanının 32 tanesi ana caddeye cephe iken 34 adedi ana caddeye cephe konumunda değildir. Bu durumun erişilebilirlik konusunda yaratacağı sıkıntılar değerlendirilerek, alternatifler üretilmelidir.

✓ Yer seçimi için sel ve taşkın yataklarında ve heyelan açısından risk teşkil etmeyen alanlar dikkate alınırken zemin etüdü bir ön şart olarak belirlenmemiştir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda, İzmit ilçesi için olası afet sonrası kullanılmak üzere belirlenmiş/belirlenecek toplanma alanlarının ilgili kriter-

lere uygun olarak yeniden düzenlenmesi, ilçenin öz niteliklerine bağlı olarak sağlanamayan durumlar için alternatiflerin üretilmesi ve ilgili kurumlarla koordinasyonun sağlanması önem arz etmektedir. Kocaeli ilinin deprem bölgesinde yer alması, endüstriyel riskleri barındırması ve daha önce yaşanmış depremlerdeki kayıp/hasarlar nedeniyle afet sonrası alternatif tesislere olan ihtiyacı kaçınılmaz kılmaktadır. Acil ihtiyaçlara ulaşmak için iyi bir planlama ve organizasyonla afet sonrası hizmetlerin daha kolay sağlanabileceği unutulmaması gereken konulardan biridir. Kentsel dönüşümlerle yeni oluşturulan yaşam alanları içerisinde afet sonrası temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için belirlenecek toplanma alanlarının planlanmasının sağlanması iyi bir afet müdahale planı için kaçınılmazdır.

Extended Abstract

Evaluation of Qualifications of Assembly Points for Disaster and Emergency: Case of Kocaeli, İzmit

*

Serpil Gerdan
Kocaeli University

Alper Şen
Kocaeli Provincial Disaster and
Emergency Management Directorate

There have been natural, technological or human-made hazards and threats in different sizes in the world throughout history. Being able to respond fast and effectively is impossible without a disaster preparation. Disaster prevention is not only limited to the rapid and effective response; it is necessary to develop models that include scientific and technological developments at country level, including training and preparation stages and management (Press and Hamilton, 1999). Turkey is exposed to disasters due to geological, topographical and meteorological conditions. The disaster vulnerability shows an increasing trend depending on the economic situation or population density of the region. As a result of disasters occurring in Turkey, the average loss of people is more than 1000 per year. Disaster and emergency management needs a management approach and expertise that provides effective applications in a hazard, and develops the system through experiences. It is a dynamic management method due to the necessity of continuity.

A growing majority of the world's population lives in urban areas. While urban areas offer social and cultural advantages to people, they are more vulnerable to the impacts of various natural and man-made disasters. The best way to cope with increased chaos and complexity during a disaster is to make plans that will ensure the best use of all available resources and to test the operability of these plans in practices. Therefore, in this study we examined the location and qualification of assembly points that are important in disaster and emergency planning in the case of Kocaeli/Izmit district on the northern branch of the North Anatolian fault.

The assembly points should be safe areas that people can reach urgently during and post disasters. For this reason, they should be selected from areas far from physical, geological and geographic dangers and must be well equipped to meet basic human needs such as toilets (Maral et al, 2015). While urban open spaces in daily life are defined as green spaces (playgrounds, gardens, recreation areas), public spaces (roads, squares, car parks), private areas (open and green areas with private ownership), (Swanick, 2003; Pollak, 2006); they are also used in disasters as temporary homes for thousands of people for days, weeks, sometimes months, to meet the need of shelter (Allan and Bryant, 2011).

According to Çınar et al. (2018), the following criteria should be taken into consideration in selecting of disaster and emergency assembly points (Çınar et al., 2018; URL-1; URL-2)

1. **Distance and accessibility:** The distance to the building areas should be taken into consideration to determine the assembly points. The venue should not be too close to the emergency site, but not too far to walk, either. It should be accessible and as close to the boundary of the evacuation area as possible. The destination must also be easily identifiable to the community to avoid evacuees from getting lost. Areas within 0-500 m walking distance should be selected. It should make entry easy for the emergency response team.
2. **Main road connections:** Connections of main roads should be evaluated and alternatives for risky roads should be determined.
3. **Multi functionality and usability:** Existing green spaces, children's playgrounds, car parks, schools, and mosques should be evaluated.
4. **Public lands:** Public lands should be considered as priority areas if they include the features described above.
5. **Size:** In the JICA 2002 report, 1.5 m² per person is recommended for evacuation areas. According to the Tarabanis and Tsionas (1999) standard is expressed as 2 m² (JICA 2002; Tarabanis and Tsionas, 1999).

The most important strategies on assembly points were developed in Turkey Disaster Response Plan (TDRP). Assembly points were updated in Kocaeli province according to population density, accessibility, ease of evacuation, the suitability of the transportation of the disabled and senior citizens and secondary threats like fire, flood, tsunami and similar situations by the directive 328500907-952.01.03 dated 27 September 2018. Izmit which is one of the regions with high earthquake risk is located in the northern

branch of the North Anatolian fault. In Kocaeli Provincial Disaster Response Plan (TAMP Kocaeli), 331 open areas such as parks and school gardens were identified as assembly points. In İzmit, which has total 102 neighbourhoods, there are 66 assembly points. Almost all of the points within the İzmit district are playgrounds and schools (URL-5: TAMP Kocaeli, 2018). The assembly points designated to be used in disaster and emergency within the scope of the Kocaeli Disaster Response Plan have been evaluated according to the components listed below.

- The size, availability, distribution, and interconnection of the assembly points,
- The availability of alternative and escape routes that connect strategic points and gathering areas with each other, which will ensure the rapid evacuation

Strategic points were selected for only Körfez and Başiskele districts because İzmit does not have enough strategic areas in its own district. The size of the assembly point is approximately 2 m² per person due to the geographical characteristics of the İzmit district. 48.48% (f = 32) of the 66 assembly points designated for use in disasters and emergency by the Provincial Directorate of AFAD for Kocaeli are on the main streets, 51.52% (f = 34) of them are not on the main streets. 77.27% (f = 51) of them have pedestrian way, 22.73% (f = 15) of them do not have any. Although all the assembly points have water infrastructure, 80,30% (f = 53) of them have electricity and 64,64% (f = 42) of them have WC. There are 6 neighbourhoods that have assembly points bigger than 2 m². Ayazma Mahallesi has the biggest assembly point with 2,84 m² per person, and Ziya Gökalp Primary School has the smallest assembly point with 0,14 m² per person.

The results of this study show that existing assembly points in İzmit should be re-evaluated according to the characteristics of the district and the alternatives should be identified. It should be taken into consideration that the management of post-disaster known as crisis management should be well organized in Kocaeli as it is a massive earthquake region vulnerable to disasters.

Kaynakça/References

Aksoy, Y., Turan, A.Y. ve Atalay, H. (2009). İstanbul Fatih ilçesi yeşil alan yeterliliğinin Marmara depremi öncesi ve sonrası değerleri kullanılarak incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 14(2), 137-150.

- Allan, P. ve Bryant, M. (2011). Resilience as a framework for urbanism and recovery. *Journal of Landscape Architecture*, 6(2), 34-45.
- Birand, A. ve Ergünay, O. (2001), *Türkiye'nin afet sorunlarına genel bakış ve Erzincan depremi uygulaması*. İstanbul: Türkiye Deprem Vakfı.
- Çavuş, G. (2013). *Deprem bölgelerindeki açık yeşil alan sistemi ilke ve standartlarının Bolu ili örneğinde irdelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çınar, A.K., Akgün, Y. ve Maral, H. (2018). Afet sonrası acil toplanma ve geçici barınma alanlarının planlanmasındaki faktörlerin incelenmesi: İzmir-Karşıyaka örneği. *Planlama*, 28(2), 179-200 doi: 10.14744/planlama.2018.07088.
- Çiçekdağı, H.İ. ve Kırış, Ş. (2012). Afet istasyonu ve toplanma merkezi için yer seçimi ve bir uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 28, 67-76.
- Da Silva, J. ve Morera, B. (2014). *City resilience framework*. London: The Rockefeller Foundation.
- Demirci, A. ve Karakuyu, M. (2014). Afet yönetiminde coğrafi bilgi teknolojilerinin rolü. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12, 67-100.
- Erden T. ve Coşkun M. Z. (2010). Acil durum servislerinin yer seçimi: Analitik hiyerarşi yöntemi ve CBS entegrasyonu. *İTÜ Dergisi*, 9 (6), 37-50.
- Ergünay, O. (2002). *Afete hazırlık ve afet yönetimi*. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü Afet Operasyon Merkezi (AFOM).
- Godschalk, D. R. (2003). Urban hazard mitigation: Creating resilient cities. *Natural Hazards Review*, 4, 136-143.
- Güvel, E.A. (2001). *Doğal afetlerin politik ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları. 20-21,
- Iwan, W.D., Cluff, L. S., Kimpel, J. F., Masaki-Schatz, S.H., Nigg, J. M., Roth Sr, S. R., Stanley Sr, E., Thomas, F.H. (1999). Mitigation emerges as major strategy for reducing losses caused by natural disasters. *Science*, 284, 1943-1947.
- JICA Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti İstanbul ili sismik mikro-bölgeleme dahil afet öneme/azaltma temel planı çalışması*. İstanbul: Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB).
- Kahyaoglu, B. (2016). *Tekirdağ kentinde doğal afet ve eğitim parkı planlanması üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Maral, H., Akgün, Y., Çınar, A.K. ve Karaveli, A.S. (2015). İzmir'deki afet sonrası toplanma ve acil barınma alanları üzerine bir değerlendirme, 3. *Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı*, 14-16 Ekim.
- Nozick L.K. ve Turnquist M.A. (2001). Inventory, transportation, service quality and the location of distribution centers. *European Journal of Operational Research*, 129(2), 362-37.
- Pollak, L. (2006). The landscape for urban reclamation-infrastructure for the everyday space that includes nature. *Lotus International*, 128, 32-45.

- Press, F. ve Hamilton, M. R. (1999). Mitigating natural disasters, *Science*, 284 (5422), 1927.
- Swanick, C., Dunnett, N. ve Woolley, H. (2003). The nature, role and value of green space in towns and cities: an overview. *Perspectives on Urban Greenspace in Europe*. 29, 94-106.
- Tarabanis, K. ve Tsonas, I. (1999). Using network analysis for emergency planning in case of earthquake. *Transactions in GIS*, 3(2), 187-197.
- Yi, W. ve Ozdamar, L. (2004). Fuzzy modeling for coordinating logistics in emergencies. *International Scientific Journal of Methods and Models of Complexity-Special Issue on Societal Problems in Turkey*, 7(1), 20.
- Zhu J., Liu D., Huang, J. ve J. Han. (2010). Determining storage locations and capacities for emergency response. *The Ninth International Symposium on Operations Research and Its Applications (ISORA '10)*, Chengdu-Jiuzhaigou, China.
- Evac Services Web. (t.y). *Assembly Area Requirements You Should Know*, 01 Kasım 2018 tarihinde <https://www.evacservices.com.au/assembly-area-requirements/> adresinden erişildi.
- City Fire Protection Web (t.y.). *Evacuation Procedures: Choosing your Assembly Point*, 05 Kasım 2018 tarihinde <https://www.cityfire.co.uk/news/evacuation-procedures-choosing-your-assembly-point/> adresinden erişildi.
- AFAD Web (t.y). *Türkiye Afet Müdahale Planı*, 01 Nisan 2018 tarihinde https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2419/files/Afet_Mud_PL_ResmiG_20122013.pdf adresinden erişildi.
- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (Eylül 30, 2017). *Resmi Gazete*. 20 Kasım 2018 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170930-11.htm> adresinden erişildi.
- Kocaeli AFAD Web (t.y). *Kocaeli İl afet müdahale planı*. 01 Nisan 2018 tarihinde https://kocaeli.afad.gov.tr/upload/Node/17079/files/TAMP-KOCAELI_AFET_MUDAHALE_PLANI.pdf adresinden erişildi.

Kentsel Dirençlilik Perspektifinden Yerel Yönetimlerin Görevleri ve Sorumlulukları

*

Çiğdem Tuğaç¹

ORCID: 0000-0002-2555-6641

Öz

Günümüzde kentler alan ve nüfus bakımından büyürken, karşı karşıya buldukları tehlikeler ve riskler de artmaktadır. Ancak kentler sadece risklerin değil, aynı zamanda kaynakların, yatırımların, altyapının, sosyal ağların ve yeniliklerin de odağıdır. Onlarca yılda edinilen ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel kazanımların, aniden ortaya çıkan şoklar veya daha uzun dönemde gelişen streslerle kaybedilmemesi doğrultusunda kentsel dirençliliğin oluşturulması oldukça önemlidir. Çünkü kentlerin geleceği söz konusu zorluklarla baş edebilme kapasitelerine bağlıdır. Bunun sağlanması için yerel yönetimlere önemli görevler ve sorumluluklar düşmektedir. Kentler afet risklerine ve diğer tehlikelere karşı eyleme geçilecek en uygun idari kademeyi temsil etmektedirler.

Bu çalışmanın amacı, kentsel dirençlilik perspektifinden yerel yönetimlerin görevlerinin ve sorumluluklarının değerlendirilmesidir. Çalışmada öncelikle dirençlilik kavramı ve kentsel dirençliliğin kapsamı incelenmiştir. Kentsel dirençlilik için yerel yönetimlerin afet riski azaltımı ve iklim değişikliğine uyum faaliyetlerinin içeriği irdelenerek; dirençlilik bağlamında yerel yönetimlerin çalışmalarına yön veren Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmeleri ve örnek yerel yönetim uygulamaları değerlendirilmiştir. Çalışmada afet riski azaltımı ve iklim değişikliğine uyum eylemlerinin bütünlük bir yaklaşımla ele alınmasının ve uygulanma durumlarının gözden geçirilmesinin, kentsel dirençliliğin sağlanmasında ve yerel yönetimlerin risklere karşı hazır bulunuşluğunda önemli olduğu; farklı yönetim kademeleri arasındaki koordinasyon eksikliklerini en aza indirdiği ve yatırımların etkinliğini arttırdığı sonucuna erişilmiştir. Kentsel dirençlilikle ilgili olarak yerel yönetimlerce geliştirilecek stratejilerin, BM Sözleşmelerinin temel unsurlarıyla ilişkilendirilmesinin bütünlük, katılımcı, sürdürülebilir ve güçlü politikalar üretilmesine katkı sağlayacağı, çalışmada elde edilen bir diğer önemli sonuçtur.

Anahtar Kelimeler: Kentsel dirençlilik, afet riski azaltımı, iklim değişikliğine uyum, sürdürülebilirlik.

¹ Dr., Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, E-mail: cigdemtuagac@gmail.com

Duties and Responsibilities of Local Governments from Urban Resilience Perspective

*

Çiğdem Tuğaç²

ORCID: 0000-0002-2555-6641

Abstract

Today, while cities are growing in terms of area and population, the hazards and risks they face are also increasing. But cities are not only the focus of risks, but also the focus of resources, investments, infrastructure, social networks and innovations. In order to prevent decades of economic, social, cultural and environmental gains from sudden shocks or longer-term stresses, it is important to establish urban resilience. Because the future of cities depends on their capacity to cope with these challenges. In order to achieve this, local authorities have important responsibilities and duties. Cities represent the most proper administrative level to take action against disaster risks and other hazards.

The aim of this study is to evaluate the responsibilities and duties of local governments from the perspective of urban resilience. In this study, firstly, the concept of resilience and the scope of urban resilience have been examined. The content of disaster risk reduction and climate change adaptation activities of local governments for urban resilience was examined and the United Nations (UN) Conventions that guide the work of local governments in the context of resilience and exemplary local government practices were evaluated. In the study, it was found as a result that to consider disaster risk reduction and climate change adaptation actions with an integrated approach and to review their implementation situations will provide ensuring urban resilience and local governments' readiness for risks. It was also found that it minimizes coordination deficiencies between different management levels and increases the efficiency of investments. Another important finding of the study was that associating with the basic elements of UN Conventions in determining strategies to be developed by local governments regarding urban resilience will contribute to the production of integrated, participatory, sustainable and strong policies.

Keywords: *Urban resilience, disaster risk reduction, climate change adaptation, sustainability.*

² Dr., Ministry of Environment and Urbanization, General Directorate of Environmental Management, E-mail: cigdemtugac@gmail.com

Giriş

Günümüzde küresel çapta kentleşme oranları yüksek seviyelere ulaşmıştır ve bu yükselme eğilimi sürmektedir. Oysa kentleşme görece olarak oldukça yeni bir olgudur. 1600'lı yıllardan önce tüm dünyada kentlerde yaşayanların oranı %5'ten fazla değilken, bu oran 1800'lü yıllarda %7'ye ve 1900'lü yıllarda %16'ya yükselmiştir (Ritchie ve Roser, 2018). 20. yüzyıldan itibaren tarihte ilk defa kent nüfusu kırsal nüfustan fazla hale gelmiştir. 2019 yılı Birleşmiş Milletler (BM) Dünya Nüfus Beklentileri Raporu'na göre dünya nüfusu günümüzde 7,7 milyar kişiye ulaşmıştır (UN World Population Prospects, 2019). BM tarafından 2018 yılında bu nüfusun %55,3'ünün kentlerde yaşadığı tespit edilmiştir. 2050 yılında dünya nüfusunun 9,7 milyar kişi olacağı öngörülmüşken, kentlerde yaşayan kişi oranının da %70'e çıkacağı tahmin edilmektedir (UN World Cities in 2018 Data Booklet, 2018; UN World Population Prospects, 2019).

Kentler bir yandan hızlı bir biçimde büyürken, diğer yandan özellikle de gelişmekte olan ülkelerde plansız, yeterli ulaşım ve arıtma altyapıları bulunmayan, kentsel servislerin tüm kentte yeterince kapsayıcı bir biçimde gelişmediği, kalabalık, afetlere ve diğer risklere karşı kırılgan yerler haline gelmiştir. Dolayısıyla hızlı kentleşmenin önemli ekonomik, sosyal ve çevresel maliyetleri söz konusu olmuştur. Bunların belli başlıları; kent yoksulu ve yasal olmayan konut sayılarında artış; temel kentsel hizmetlere ve güvenli bir barınağa erişim sorunları, özellikle gençler arasında yüksek işsizlik oranı, doğal kaynakların sürdürülebilir olmayan kullanımı; yüksek seviyede hava ve su kirliliği ve kentsel faaliyetler sonucu artan sera gazı emisyonlarıdır. BM Habitat verilerine göre günümüzde kentler tüm dünyada enerjinin %76'sını tüketmekte ve küresel sera gazı emisyonlarının %60'ından fazlasını üretmektedir (UN Habitat, 2015; UN Habitat, 2019; Figueredo, Honiden ve Schumann, 2018).

Kentlerin karşı karşıya buldukları sorunlara, tehlikelere, afet ve risklere hazırlıklı olma, bunlara yanıt verme ve bunlara uyum sağlama kapasitesi kentsel dirençliliklerini (*urban resilience*) belirlemektedir. Bir kentin dirençli olması, kentleşmenin iyi yönetilebilmesine bağlıdır. Kentleşme şüphesiz bireylere ve ülkelere ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar sağlamaktadır. Kentler ekonomik büyümenin, kültürlerin ve yeniliklerin canlı merkezleridir. Kentler ancak kaynakları ve içerdikleri imkanlarla afetlerden, şoklardan ve streslerden korunur, bunlara uyum sağlar ya da bunlarla mücadele edebilirler. Bir kentin ne tip bir baskı unsurlarıyla karşı karşıya olduğunu anlamak

ve dirençliliğini geliştirmek için kentlilerin ve yerel toplulukların tecrübelerinden yararlanmak da oldukça önemlidir. Çünkü kentin karşı karşıya olduğu riskler ve tarihten bugüne mücadele ettiği afetler, en iyi orada yaşayanlar tarafından bilinmektedir. Kentler aynı zamanda söz konusu riskler ve afetlere karşı eyleme geçmek için de en uygun idari kademeyi temsil etmektedirler (UN Habitat, 2015; Figueiredo vd., 2018).

Bu noktada kentlerin ikili rolü üzerinde durulmalıdır. Kentler bir yandan bünyelerinde gerçekleştirilen faaliyetlerin neden olduğu çevresel yıkım sonucu ortaya çıkan afetlerin ve diğer tehlikelerin sorumlusuyken; bir yandan da söz konusu afetlerin, şok ve streslerin de en büyük kurbanları olmaktadır. 2000'li yıllardan başlayarak küresel çapta kaydedilen afetlerin sayısında önemli bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Geçtiğimiz 10-20 yılda gerçekleşen afetlerin karakteristiklerinin değiştiği, sadece belli bir bölgeyi değil, domino etkisi içinde ekonomik, sosyal ve çevresel yönden daha büyük alanları etkileyen sonuçlar ortaya çıkarttığı görülmektedir. Özellikle hidrolojik afetlerin (sel ve taşkınlar vb.); iklimsel afetlerin (kasırgalar, aşırı sıcaklıklar, kuraklık ve yangınların artışı vb.) ve depremlerin sayı, sıklık ve şiddeti artmaktadır. Kentler, ekosistem hizmetlerine yüksek oranda bağımlı bir yapıya sahiptir. Söz konusu afetler kentlerde ciddi çevresel ve ekonomik zararların ortaya çıkmasına, can kayıplarına ve sosyal ve kültürel alanlarda da önemli kayıplar yaşanmasına sebebiyet vermektedir (Galderisi, 2013, s.37).

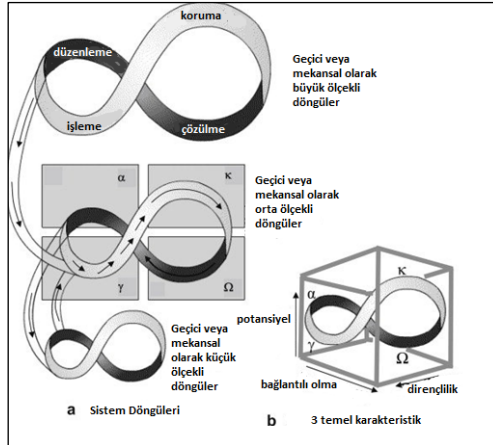
Günümüzde kentlerde gerçekleştirilen çok parçalı ve sektörlerin ayrı ayrı ele alındığı geleneksel afet riski azaltımı (ARA) çalışmalarının veya münferit iklim değişikliğine uyum (İDU) eylemlerinin, kentsel dirençliliği arttırmaya dönük yeterli katkıyı sağlamadıkları anlaşılmış durumdadır (Galderisi, 2013, s.43; EEA,2017). Bu hususlar, kentlerin gerekli sorumlulukları almasını ve yerel yönetimlerce kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusunda yenilikçi ve bütünleşik yaklaşımlarla ARA ve İDU eylemlerinin bir arada ele alındığı plan ve politikaların tespit edilmesinin aciliyetini ortaya koymaktadır.

Bu esaslar doğrultusunda bu çalışmanın amacı, kentlerde dirençliliği sağlamak için yerel yönetimlerin görevlerinin ve sorumluluklarının neler olduğunun değerlendirilmesidir. Bu kapsamda çalışma dört bölüm halinde ele alınmıştır. (1) Öncelikle dirençlilik kavramı üzerinde durularak, kentsel dirençlilikten ne anlaşılması gerektiği ve bu kapsamda yerel yönetimlerin rolleri irdelenmiştir. (2) Ardından kentsel dirençliliği sağlamak doğrultusunda ARA ve İDU faaliyetlerinin önemi ele alınarak; yerel yönetimlerin kentsel dirençlilik eylemlerinin uygulanmasındaki başarılarını değerlendirmek için

kullanabilecekleri ölçütlere ve göstergelere yer verilmiştir. (3) Kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusunda yerel yönetimlerce göz önünde bulundurulması gereken ve görev ve sorumluluklarını tanımlayan temel BM Sözleşmeleri ve uluslararası çalışmalar ele alınmıştır. (4) Son bölümde ise kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusunda ARA ve İDU faaliyetlerini bütünlük şeklinde ele alan, dünyadan ve Türkiye’den iyi yerel yönetim uygulamalarına yer verilmiştir. Bu dört bölümden elde edilen bulgular ise tartışma ve sonuç kısmında bir arada değerlendirilmiştir.

Dirençlilik Kavramı ve Kentsel Dirençliliğin Kapsamı

Dirençlilik, esasen kaynağını biyoloji ve ekosistem bilimlerinden alan bir kavramdır ve iklim değişikliği, sürdürülebilirlik, ekoloji ve risk yönetimi gibi farklı araştırma alanlarıyla doğrudan ilişkilidir. 1970’li yıllarda Crawford Stanley Holling tarafından ekolojik sistemlerin değişime direnme kapasiteleri konusunda çalışmalar yapılmıştır. Holling dirençliliği, “bir sistemin ve özelliklerinin değişime ve olumsuz etkiye maruz kalmasına rağmen, durum değişkenleri veya popülasyonları arasında aynı ilişkileri sürdürebilmesi” olarak tanımlamıştır (Holling, 1973, s.14). 2002 yılında yayımladıkları “Panarşi³ (*Panarchy*)” adlı kitapta Lance Gunderson ve Holling, farklı sistemler ve farklı gruplar arasında ölçeklerin söz konusu olduğunu belirterek; bu ölçekler arasında aktif bir ilişkinin olduğunu (Şekil 1) ifade etmişlerdir (Gunderson ve Holling, 2002).

Şekil 1. Sistem döngüleri (Gunderson ve Holling, 2002).

³ Panarşi; doğal ve beşerî sistemlerdeki büyüme, birikim, yeniden yapılanma ve yenilenme şeklindeki uyumlanabilir döngülerin birbiriyle ilişkili olduğu hiyerarşik yapılanmadır (Türkcan, 2017).

Gunderson ve Holling'in bu yaklaşımı kentlere uygulandığında kentsel alanlarda yer alan komşuluk çevreleri/mahalleler, banliyöler ve metropoliten bölgeler arasındaki karmaşık ilişkileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Kentler, bireysel ve toplumsal refahı güçlü bir şekilde etkileyen çok sayıdaki ekonomik, sosyal, kurumsal ve çevresel konuyu bir araya getiren karmaşık sistemlerdir. Kentlerin karşı karşıya bulunduğu iklim değişikliği, afetler ve çevresel yıkım gibi pek çok tehlike söz konusudur. Kentler, etkileri uzun dönemde görülen stresler (*stresses*) ya da kısa dönemde ani biçimde gelişen şoklarla (*shocks*) karşılaşmaktadırlar. Kentlerin ve kent bölgelerinin dirençliliği de farklı tipteki şoklardan ve streslerden kurtulma kapasitesi olarak ele alınmaktadır (Galderisi, 2013; Figueiredo vd., 2018; Chelleri, 2012, s.294).

Güncel yaklaşımlarda dirençlilik kavramının kapsamının, bir sistemin farklı risklerle mücadele etme kapasitesi ve yaşanan şoklara dayanmasından da öte, uyum yanıtlarının ve uzun dönemli dönüşümlerin de sistem tarafından gerçekleştirilebilmesini içerecek biçimde geliştiği görülmektedir. Bu tip bir yaklaşımla dirençlilik, IPCC tarafından "bir sistemin maruz kaldığı etkilere rağmen temel yapısını ve fonksiyonlarını sürdüreceği şekilde dayanıklılık göstermesidir. Bu ise ancak öz-organizasyon ve etkiye neden olan unsura ve değişime uyumla söz konusudur" şeklinde ifade edilmiştir (IPCC AR4 Glossary, 2007, s.44).

Kentsel dirençlilik kavramı, esasen sabit bir özellik olmaktan ziyade, dönüşümsel bir yapıdadır ve değişen şartlar karşısında kentsel sistemin kendisini değiştirmesini ve geliştirmesini içermektedir (Galderisi, 2013). Dolayısıyla kentsel dirençlilik, şoklar ve stresler karşısında ekonomik, sosyal, kurumsal ve çevresel boyutlarda kentlerin fonksiyonlarını devam ettirmek ve gelecekte ortaya çıkabilecek risklere karşı yanıt geliştirebilmek doğrultusunda uyum, absorbe etme, dönüşüm ve hazırlık kapasitesindeki sürekli bir gelişmeyi ifade etmektedir (Dubbeling, Campbell, Hoekstra ve Veenhuizen, 2009, s.4).

Dolayısıyla kentsel dirençlilik bağlamında kentsel sistemin yaşanan şok veya stresten sonra eski durumuna dönmesinden çok, yeni normal duruma ulaşması ve gelişmesi söz konusudur. Dirençli bir kent, etkiye maruz kaldıkça süreç içerisinde sabit ve kararlı durumundan, uyum ve değişim sürecine geçecektir (Tablo 1). Söz konusu bu değişim ile dayanıklılık (etkene

rağmen fonksiyonlarını sürdürme), geçiş (artımlı uyum⁴-*incremental adaptation*) ve dönüşüm aşamaları sırasıyla gerçekleşir (Meerow, Newell ve Stults, 2015).

Şüphesiz bu aşamaların gerçekleşebilmesi kentsel sistemin etkiyi absorbe etme/üstesinden gelme, uyum ve dönüşüm kapasitesi ile doğrudan ilgilidir. Kentlerde bu tip bir gelişmeyi mümkün kılacak ekonomik, sosyal kaynaklar ve altyapı, beceri, yenilikçilik ve sosyal ağlar gibi farklı imkânlar söz konusudur (UN Habitat, 2015; World Bank-IFC, 2018, s.ix).

Tablo 1. Dirençlilik şeması (Figueiredo vd., 2018, s.16).

Değişim yoğunluğu / işlem maliyetleri →		
Kararlılık	Dayanıklılık	Değişim
Üstesinden gelme kapasitesi	Uyum kapasitesi	Dönüşüm kapasitesi
Sistemin şoklara dayanması ve hızlı bir şekilde kararlılık durumuna dönmesi	Değişen koşullara göre ilave düzenlemeler ve artımlı uyum	Sistemi önemli şekillerde değiştiren, yeni ve daha iyi bir duruma getiren dönüşüm yanıtları.
← Dirençlilik →		

Literatürde, kentsel dirençliliğin 25 farklı tanımının olduğu tespit edilmiştir (Meerow, vd., 2015, s.41). Farklı kuruluşlarca kentsel dirençliliğe ilişkin yapılan söz konusu tanımlamaların bazılarını Tablo 3'te yer verilmiştir (Figueiredo vd., 2018, s.10; World Bank-GFDRR, 2015, s.80).

Tablo 2. Kentsel Dirençlilik tanımlamaları (Figueiredo vd., 2018, s.10; World Bank-GFDRR, 2015, s.80).

Kuruluş	Tanımlama
BM-Habitat	Dirençlilik, herhangi bir kentsel sistemin birden fazla şok ve strese dayanma ve hızla iyileşme ve kentsel servislerin sürekliliğini sağlama yeteneğidir.
Yerel Çevresel İnişiyatifler İçin Uluslararası Konsey (ICLEI)	Dirençli bir kent, temel işlevlerini, yapılarını ve kimliğini korurken, sürekli değişim karşısında uyum ve gelişmeyi sürdüren, herhangi bir şok veya stresin üstesinden gelmeye hazır bir kenttir. Dirençlilik oluşturmak, tehlike ve riskleri tanımlamayı ve değerlendirmeyi, kırılganlığı ve maruziyeti azaltmayı ve dayanıklılığı, uyum kapasitesini ve acil durum hazırlığını arttırmayı gerektirir.
BM Afet Riski Azaltımı Ofisi (UNISDR)	Dirençlilik, tehlikelere maruz kalan bir sistemin, topluluğun veya toplumun, tehlikenin etkilerine karşı temel yapılarının korunması ve restorasyonu da dahil olmak üzere, zamanında ve etkili bir şekilde dayanma, bu etkileri absorbe etme, bunlara uyum sağlama, dönüştürme ve geri kazanım yeteneği ve risk yönetimidir.

⁴ Artımlı uyum (Incremental adaptation): Uyum eylemlerinin temel amacı, sistemlerin veya süreçlerin bütünlüğünü ve niteliğini sürdürmek ve geliştirmektir (IPCC SR15 Glossary, 2019).

Rockefeller Vakfı	Dirençlilik, bireylerin, toplulukların ve sistemlerin stres ve şoklar karşısında hayatta kalma, uyum sağlama ve büyüme ve hatta şartlar gerektirdiğinde dönüşüm yapma kapasitesidir.
Resilientcity.org	Dirençli kent, sosyal, ekonomik ve teknik sistemlerinin ve altyapılarının aynı fonksiyonları, yapıyı ve kimliği sürdürülebilmelerini mümkün kılacak biçimde gelecekte karşılaşılabilecek şokları ve stresleri absorbe etmek yönünde kapasitesini geliştirmiş kenttir.
Dünya Bankası	Dirençlilik, işlevlerini korurken, insanların, toplumların ve ülkelerin olumsuz şoklardan kurtulma yetenekleri ile karakterize edilir.
USAID	Dirençlilik, insanların, hane halklarının, toplumların, ülkelerin ve sistemlerin, şokları ve stresleri kronik kırılganlığı azaltacak ve kapsayıcı büyümeyi kolaylaştıracak şekilde hafifletme, uyarılma ve onlardan kurtulma kabiliyetidir.
100 Dirençli Kentler Ağı	Kentsel dirençlilik, bir şehirdeki bireylerin, toplulukların, kurumların, işletmelerin ve sistemlerin, hangi tür kronik stres ve akut şoklara maruz kalırsa kalsınlar hayatta kalma, uyum sağlama ve gelişme kapasiteleridir.
Dirençli Avrupa	Kentsel dirençlilik, bir şok ya da stresin ardından bunların etkilerinden, sıklığından veya büyüklüğünden bağımsız olarak, kentsel sistemlerin, toplulukların, bireylerin, kuruluşların ve işletmelerin iyileşme, işlevlerini sürdürme ve gelişme kapasitesidir.
Dirençlilik için Küresel Birlik (AGIR)	Kentsel dirençlilik, korunmasız hane halklarının, ailelerin, toplulukların ve sistemlerin belirsizlik ve şok riski ile karşı karşıya kalma, şoklara etkili bir şekilde dayanma ve bunlara cevap verme ve sürdürülebilir bir şekilde iyileşme ve uyum sağlama kapasitesidir.

Yukarıdaki tanımlamalarda dirençli bir kentin şimdiki ve gelecekteki afetlere ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlayabilen ve bu etkilerin şiddetini belli bir düzeyde tutmayı başarabilen bir kent olması; yani uyum kapasitesinin önemli olduğunun ortak bir unsur olarak vurgulandığı görülmektedir. Kentsel dirençlilik, kent yoksulları ve diğer toplumsal hassas gruplar başta olmak üzere, toplumun tüm kesimleri için şokların ve streslerin etkilerini eşitlik temelinde ve maliyet etkin biçimde çözerek, kentlerin işlevlerini devam ettirecek imkânlarla ve kapasiteye sahip olmasını gerektirmektedir (World Bank-GFDRR, 2015, s.19; World Bank, 2011, s.99; UN Habitat, 2015, s.3). Bu doğrultuda bir kenti dirençli kılacak temel özellikler aşağıdakilerden oluşmaktadır:

- **Uyum sağlama:** Uyum sağlayan bir kentsel sistem, belirsizlikleri ve geçmiş alışkanlıkları standartları değiştirerek yöneten; çözümleri tanımlarken kanıtlardan yararlanarak geleceğe ilişkin kararlar veren, gelişmekte olan bir sistemdir.
- **Sağlam olma:** Sağlam bir kent sistemi, şokları ve acil durumları önemli bir fonksiyon kaybı olmaksızın absorbe etmektedir. Bunun için sistemin iyi tasarlanmış, yapılanmış ve yönetiliyor olması gereklidir.

- **Yedekli olma:** Yedekli kentsel sistemler, beklenmeyen talep, yıkıcı bir olay veya aşırı stres ile karşı karşıya kaldığında yedek kapasite ile ihtiyacı karşılayabilir. Bu durum birden fazla kaynağı, hizmeti ya da hizmet sağlayıcısını bilinçli olarak geliştirmeyi ve ihtiyaç halinde bunlara erişmeyi gerektirmektedir.
- **Esneklik:** Esnek bir kentsel sistem bireylerin, hane halklarının, işletmelerin, toplulukların ve yerel yönetimin değişime hızla yanıt verebilmek için davranış veya eylemde bulunmalarını sağlar.
- **Kaynaklara sahip olma:** Kaynaklara sahip bir kentsel sistem, mevcut hizmetlerle birlikte, bir krizde veya çok kısıtlı koşullar altında temel hizmetlerin ve sistemlerin işlevselliğini etkin ve hızlı bir şekilde geri yükleyebilen bir sistemdir.
- **Kapsayıcılık:** Kapsayıcı bir kentsel sistem, çeşitli aktörlerin ve toplulukların, politika belirleme aşamasından başlayarak tüm politika sürecine tam olarak katılımını sağlar.
- **Entegrasyon:** Entegre bir kentsel sistem, tutarlı kararları ve etkili yatırımları iyi bir biçimde sağlamak için sektörel ve idari sınırları aşan, politika belirleme ve programlamada iş birliğine dayalı ve katılımcı bir yaklaşım geliştirir (OECD Resilient Cities Report, 2016, s.3).

Dirençlilik kavramı, daha önce de değinildiği gibi farklı ölçeklerde de ele alınabilmektedir. Dirençlilik konusundaki çalışmalar küresel ölçekten ülke, bölge, kent, topluluk ve hane halkı ölçeğine kadar farklı düzeylerde çeşitlenmektedir. OECD tarafından, dirençlilikle ilgili konular ve hangi ölçekte ele alınacağına ilişkin 3 başlıklı bir sınıflama yapılmıştır (Tablo 3). Bunlar;

1. Afet riski azaltımı,
2. Sosyo-ekolojik konular,
3. Sürdürülebilir yerleşimlerdir (Figueiredo vd., 2018).

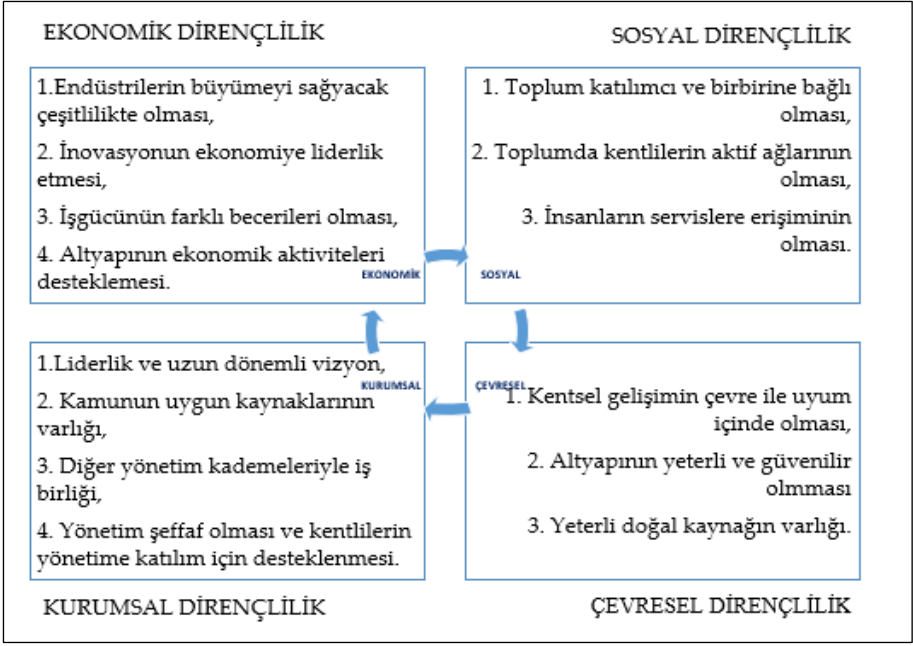
Tablo 3. Dirençliliğe temel yaklaşımlar (Figueiredo vd., 2018)

Temel Konular/ Yaklaşım	Dirençliliğin Tanımı	Analiz ölçeği	Yaygın Kavramlar
ARA	Tehlikelere maruz kalan bir sistemin, topluluğun veya toplumun temel yapı ve işlevlerinin korunması ve restorasyonu da dâhil olmak üzere; bir tehlikenin etkilerine zamanında ve etkili bir şekilde dayanma, absorbe etme, bunlara uyum sağlama ve bunlardan kurtulma yeteneğidir.	Küresel ve ulusal	Tehlike, Afet, Risk.
Sosyo-ekolojik yaklaşım	Sistemin yapabileceği değişiklik miktarı, fonksiyon ve yapının kontrolünü sağlar ve sistemin kendi kendini düzenleyebilme derecesini, öğrenme ve uyum kapasitesini geliştirme yeteneğini korur.	Kentler ve Topluluklar	Şok ve Stresler
Sürdürülebilir yerleşimler	Hane halkı ve toplulukların şok ve strese maruz kaldıklarında asgari eşik koşulunu sürdürmelerini sağlayan kapasitedir.	Hane halkı	Kırılganlık

Adriana Galderisi (2013) tarafından yapılan çalışmada ise, özellikle kentsel dirençliliğe ilişkin araştırmalarda incelenen konuların, 5 başlık altında ele alındığı tespit edilmiştir. Bunlar dirençliliğin;

- Ekoloji ve sürdürülebilirlik boyutu,
- Afet ve risk boyutu,
- Ekonomi boyutu,
- İklim değişikliği boyutu,
- Tüm yaklaşımların bir arada ele alınmasıdır (Galderisi, 2013, s.44).

Görüldüğü gibi, dirençlilik üzerine günümüze dek yapılan çalışmalar, genellikle bu kavramın tek bir yönüne odaklanmaktadır. Günümüzde ise bir kenti dirençli kılmak doğrultusunda, kentsel sisteme disiplinler arası ve bütünlük bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği anlaşılmış durumdadır (Galderisi, 2013, s.44; UN Habitat, 2015; Dubbeling vd., s.3). Bu doğrultuda OECD tarafından, kentsel dirençliliğe ilişkin yapılan çalışmalarda bütünlük bir biçimde ele alınmak üzere oluşturulan 4 boyutlu çerçeveye ilişkin diyagram Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Kentsel Dirençliliğin 4 boyutu (OECD Resilient Cities Report, 2016).

OECD yaklaşımında kentsel dirençliliğin temel ekonomik, sosyal, çevresel ve kurumsal boyutları, bir arada ve birbirleriyle ilişkisi içinde değerlendirilmektedir. Buradaki temel mantık; birbiriyle ilişkilendirilmeyen, izole politikaların, risklere yönelik tedbirlerin doğru bir biçimde belirlenmesini engelleyeceği ve kentsel dirençliliğin sağlanmasının önüne geçeceği'dir. Kentsel dirençliliğe ilişkin politikalarda bütünlük bir yaklaşımın geliştirilmesi planlamacılara ve yerel yönetimlere ARA ve İDU'ya ilişkin stratejilerdeki zayıf yönlerin aşılması konusunda önemli katkı sunacaktır (OECD Resilient Cities Report, 2016).

Yerel Yönetimlerin Kentsel Dirençlilik Doğrultusunda ARA ve İDU Faaliyetleri

Kentsel dirençlilik, daha önce de vurgulandığı gibi bir kentin veya toplumun doğal afetler, ekonomik krizler, demografik değişiklikler, salgınlar gibi risklere ve doğal afetlere hazırlıklı olma, bunlara yanıt verme ve bunlara uyum sağlama kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda risk; tehlike (*hazard*) ve kırılganlığın (*vulnerability*) bir fonksiyonudur. Yani olumsuz bir etkenin ortaya çıkma olasılığı (tehlike); bireyleri, toplumları ya da sistemleri olumsuz

yönde etkilemesi halinde risk haline gelecektir ve bu tehlikelere karşı bireyler kırılgandırlar. Yani risk, söz konusu tehlikenin potansiyel olumsuz etkileri ile ilişkilidir ve riske maruz kalma (*exposure*) ve buna bağlı olarak eyleme geçme kapasitesinin göz önünde bulundurulmasını gerektirir (EEA, 2017; World Bank-GFDRR, 2015). Kentlerde söz konusu riskleri ortaya çıkartan tehlikeler, Dünya Bankası tarafından Tablo 4'teki gibi sınıflandırılmaktadır.

Tablo 4. Kentlerde riskleri ortaya çıkaran tehlikelerin sınıflandırılması (World Bank-GFDRR, 2015, s.20).

Doğal	Teknolojik	Sosyo-ekonomik
Deprem	Yangın	Politik mücadele
Sel	İnşaat çökmesi	Sosyal mücadele
Fırtına	Patlama	İş gücü grevleri
Büyük yangınlar	Ulaşım kazaları	Terörizm
Aşırı sıcaklık	Gaz sızıntısı	Savaş
Kuraklık	Petrol sızıntısı	Ekonomik kriz
Tsunami	Kimyasal sızıntı	İş faaliyetlerinde aksamalar
Salgınlar	Zehirlenme	Yüksek işsizlik
Böcek istilası	Radyasyon	Yolsuzluk
	Sistem arızaları (örneğin; bilişim ve iletişim teknolojileri, su, enerji, sağlık, eğitim vb. altyapılarda)	Tedarik krizleri (örneğin; gıda, su, konut, enerji vb.)

Bu kapsamda kentlerin karşı karşıya bulunduğu doğal afet risklerinin sınıflamasına da bakılacak olursa; BM Afet Riskini Azaltma Ofisi (*United Nations Office for Disaster Risk Reduction-UNISDR*) tarafından yapılan sınıflandırmada;

- Hidrolojik (Sel ve taşkınlar, toprak kayması, dalga hareketleri),
- Meteorolojik (Fırtına, aşırı sıcaklıklar, sis),
- Klimatolojik (Kuraklık, buzul kopmaları, büyük yangınlar),
- Jeofizik (Deprem, büyük kitle hareketleri, volkanik aktiviteler), olarak ayrıldığı görülmektedir (Wallemacq ve House, 2018, s.9).

UNISDR tarafından 1998-2017 yılları arasında afetlere bağlı olarak ekonomik ve sosyal kayıpların araştırıldığı bir çalışmada; 2 milyar insanın sel ve taşkınlardan, 1,5 milyar insanın kuraklıktan, 726 milyon insanın fırtınalardan, 125 milyon insanın depremlerden, 97 milyon kişinin ise aşırı sıcaklıklardan etkilendiği tespit edilmiştir. 1998-2017 yılları arasında afetlerin küresel çapta ortaya çıkarttığı raporlanan ekonomik kayıplar 2,908 milyar dolar civarında gerçekleşirken, bunlardan iklim ile ilişkili kayıplar 2,245 milyar dolar yani tüm ekonomik kayıp miktarının %77'si oranında gerçekleşmiştir. Bu miktar 1978-1997 arasında raporlanan aşırı hava olaylarına bağlı ekonomik

kayıpların %68 fazlası bir orandır. Dolayısıyla bu iki ayrı 20 yıllık dönemde aşırı hava olaylarına bağlı kayıpların %151 arttığı anlamına gelmektedir (UNDRR, 2018, s.3; (Wallemacq ve House, 2018, s.8).

Afet risk yönetimi ve ARA çalışmaları özellikle iklim değişikliğinin kent- sel alanlarda etkilerinin azaltılmasını ve kentsel dirençliliğin sağlanmasını amaçlayan, bunun için de ulusal düzeyde eylemler ve planları önceliklendi- ren sistematik yaklaşımlardır (Etinay, Egbu ve Murray, 2018). ARA bağla- mında ulusal ölçekte ele alınabilecek araçlar; risk azaltım indeksleri, dirençli- lik ölçütleri ve yaygın kırılabilirlik indeksleri gibi araçlardır. Kent ölçeğine in- dikçe özellikle sosyo-ekolojik yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Bu aşamada kentin bütüncül bir yaklaşımla karmaşık bir sistem olarak ele alınması; kent- sel sistemde yapılacak bir değişikliğin sistemin diğer unsurlarını da etkileye- ceğinin göz önünde bulundurulması önemlidir. Yerel yönetimlerce kentsel dirençlilik sağlamak ve sürdürülebilir nitelikte yerleşimler oluşturulmak istenilmesinin temel sebebi de sürdürülebilir kalkınma, ARA ve İDU faaliyet- leri arasındaki önemli bağlantılardır (Figueiredo vd., 2018, Prasad vd., 2009, s.XIV).

Kentsel dirençliliği etkileyen ve afetlerin oluşumunda en büyük paya sa- hip olan iklim değişikliği, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Söz- leşmesi'nde (BMİDÇS) "uzun süre boyunca iklimde gözlenen doğal değişim- ler ile doğrudan ya da dolaylı olarak insan faaliyetlerinin neticesinde ortaya çıkan ve küresel atmosferin kompozisyonunu bozan değişiklik" olarak ifade edilmiştir (UNFCCC, 1992, s.7). Söz konusu etkiyi ve sera gazı salımlarını or- taya çıkaran husus, insanlar tarafından özellikle kentlerde gerçekleştirilen fa- aliyetlerdir. BMİDÇS kapsamında gerçekleştirilen müzakerelerde 2015 yı- lında yapılan Taraflar Konferansında kabul edilen Paris İklim Anlaşması'nın temel hedefi; "küresel ortalama sıcaklık artışını 2 derecenin altında tutmak ve 1,5 derece ile sınırlamak için gayret göstermek"tir. Endüstri öncesi dönemden günümüze sıcaklıklar halihazırda 1 derece civarında artış göstermiştir. IPCC tarafından küresel ısınmanın 2100 yılında 3 derece civarında gerçekleşeceği öngörülmektedir IPCC'nin 1,5 Derecelik Küresel Isınma Özel Raporu'nda, bi- lim insanları dünyanın iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden giderek daha fazla zarar göreceğini açıkça ifade etmişlerdir (Paris Agreement, 2015; IPCC SR15, 2018).

İklim değişikliğine bağlı olarak kentlerde afetler yaşanmaktadır. Isı dal- galanmaları, kentsel ısı adası oluşumu gözlenmekte ve aşırı hava olayların- daki artışa bağlı olarak sel ve taşkınlar, kuraklık, hastalık ve ölümler artmak-

tadır. Aşırı hava olayları ayrıca kentsel altyapıları etkileyerek; arıtım ve drenaj, ulaşım, enerji, içme suyu ve kanalizasyon gibi kentsel servisleri tehdit etmektedir. Kıyı bölgelerindeki yerleşimler artan deniz seviyesi sonucu taşkınlara maruz kalmaktadır. Dünyanın en büyük şehirlerinin 2/3'ünden fazlası iklim değişikliği sonucu yükselen deniz seviyelerine karşı savunmasız durumdadır. İklim mültecileri nedeniyle kentlerde zaten zor olan geçim koşulları daha da zorlaşmakta ve kent yoksulu sayısı artmaktadır. Çoğunluğunu iklim değişikliğinin tetiklediği doğal afetlere maruz kalan kent yoksulu sayısının 2030 yılına kadar 325 milyona ulaşması beklenmektedir. Bu durum kıt kaynaklar için mücadeleyi arttıracaktır. 616 büyük metropolde gerçekleştirilen risk analizi 1,7 milyar kişinin (yani dünya nüfusunun yaklaşık %25'inin) ve küresel GSYİH'nın yaklaşık 1/2'sinin sel ve taşkın riski altında olduğunu ortaya koymuştur (IPCC SR1.5, 2018; IPCC AR5-WGII, 2014; Bazaz vd., 2018, s.11; World Bank, 2011, s.10; UN Habitat, 2015, s.10).

Kentlerde yukarıdaki olumsuz etkilerle mücadelede sera gazı azaltımı (*mitigation*) ve uyum (*adaptation*) eylemleri geliştirilmesi önemli stratejilerdir. Sera gazı azaltımı faaliyetleriyle atmosferdeki sera gazlarının artışının önüne geçilmesi amaçlanırken; İDU faaliyetleriyle iklim değişikliğinin var olan sonuçlarıyla mücadele etmek ve bu etkileri azaltmak amaçlanmaktadır (Abeygunawardena vd., 2003, s.9).

IPCC'nin yapmış olduğu tanımlamada İDU, "insan sistemlerinin iklim değişikliğinin gerçekleşen ve beklenen etkilerinden daha az zarar görmesini ya da bu etkilerden yararlanmasını sağlamak üzere yapılacak düzenlemeler" olarak ifade edilmektedir. İDU ile amaçlanan ekolojik, sosyal ve ekonomik sistemlerin kırılganlığının azaltılması ve zararların en düşük seviyede tutulmasıdır (IPCC SR15 Glossary, 2019, s.2). İDU eylemleri belli kırılganlıkların ve problemlerin çözümü için başlangıç ve bitişi belli olan, örneğin; taşkın koruma sistemlerinin geliştirilmesi veya orman restorasyonu gibi tekil eylemleri ve projeleri kapsamaktadır.

Dirençlilik ise, devam eden ve tekrarlayan bir süreçtir. Dirençlilikte, kentler ve topluluklar ve bunların içindeki sistemler, araçlar ve kurumlar geliş-tikçe ve etkileşimde bulundukça, kırılganlıkların ve iklim risklerinin de sürekli olarak arttığı kabul edilmektedir (MacClune ve Optiz-Stapleton, 2012, s.4).

Kentsel dirençliliğe ilişkin güncel yaklaşımlarda üzerinde önemle durulan konu, ARA ve İDU'ya yönelik eylemlerin bir kombinasyonunun uygulanmasıdır (Abeygunawardena vd., 2003, s.X). ARA ve İDU faaliyetlerinin benzer ve farklılaşan yönlerine Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. ARA ve İDU faaliyetlerinin karşılaştırılması (EEA, 2017, s.16; World Bank, 2011, s.21)

İklim değişikliğine Uyum (İDU)	Afet Riski Azaltımı (ARA)
Ortak Amaç: Her ikisi de dirençliliğin artırılması ve kırılganlıkların azaltılması suretiyle afet risklerinden korunmayı ve söz konusu riskin azaltılmasını amaçlar.	
Geleceğe odaklanır ve belirsizlikleri ve yeni riskleri konu edinir.	Mevcut duruma ve risklere odaklanır.
Daha çok hava ve iklim ile ilişkili tehlikeleri ele alır.	Tüm tehlike ve afet tiplerini kapsar.
Temelini bilimsel teoriden alır.	Temelinde insani yardım ve sivil savunma vardır.
Temel aktörleri çevre bakanlıkları ve çevre kuruluşlarıdır.	Temel aktörleri sivil savunma bakanlıkları ve kuruluşlarıdır.
Geleneksel yöntemlerden çok yenilikçi yaklaşımları benimser.	Dirençlilik konusunda geleneksel ve yerel yöntemleri kullanır.
Afetlere ilişkin projeksiyonları temel alır.	Mevcut ve tarihi veriyi kullanır.
Kalkınmayla ilgili araçları kullanır.	Yasal ve kurumsal düzenlemeleri kullanır.
Politika odaklıdır.	Teçrübe ve teknik veri odaklıdır.

Kentsel dirençliliğin çok boyutlu bir olay olduğu göz önüne alındığında, yerel yönetimlerce ARA önlemleri ve İDU'ya yönelik eylemlerin bir kombinasyonunun uygulanmasının ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi günümüzde yaşanan ve kentsel dirençliliği etkileyen afetlerin büyük çoğunluğu iklim değişikliği kaynaklıdır. İklim değişikliğinin afetlerin sıklığını ve şiddetini arttırdığına dair IPCC'nin ortaya koyduğu bilimsel kanıtlar vardır. İklim değişikliği etkisiyle gerçekleşen bir afetin onlarca yıllık ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel birikimleri çok kısa bir sürede yok ettiği görülmektedir. Yerel yönetimler tarafından kentsel alanların yönetimi ve bunların gelişmesi ve mekânsal planlarının yapılması aşamasında ARA ve İDU'ya ilişkin eylemlerin bütünleşik ve kentsel gelişmenin önemli bir unsuru olarak ele alınması gereklidir (Prasad vd., 2009, s.XIV; EEA, 2017, s.15; IPCC SR15, 2018).

Uluslararası alanda da bütünleşik afet riski yönetimine ilişkin döngünün unsurlarının (önleme/azaltım, hazırlıklı olma, müdahale/yanıt ve iyileştirme), önemli bir risk tetikleyicisi olan iklim değişikliğiyle bir arada ele alınması ilişkin çalışmalar giderek artmaktadır. Bunun temel nedeni, kent yönetimlerince kentlerde artan nüfusa, alansal yayılıma ve iklim değişikliğinin sayı, sıklık ve şiddet yönünden artan etkilerine bağlı olarak kentlerin afetlerden etkilenme oranının artacağı konusunda duyulan endişedir. ARA ve İDU arasında kurulacak etkin bir ilişkinin;

- Kentlerin tehlikelere karşı hazır bulunuşluluğunu arttıracığı,
- Farklı yönetim kademeleri arasındaki koordinasyon eksikliklerini ortadan kaldıracığı,
- Risk azaltımına ilişkin yatırımların doğru bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlayacağı,
- Gerçekleştirilen eylemlerde tekrarları önleyeceği,
- Bu sayede sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacağı öngörülmektedir (eea, 2017, s.15).

Etkin İDU eylemleri ve politikaları, mevcut ARA çalışmalarını geliştirmeli, sürdürülebilir nitelikteki ARA çalışmaları ise iklim değişikliğinin etkilerini hesaba katmalıdır. Bu yaklaşım yerel yönetimler tarafından kentsel dirençliliği sağlamak için geliştirilecek temel stratejilerde ve uygulamalarda göz önünde bulundurulmalıdır.

Yerel yönetimlerin kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusunda geliştirilecek eylemlerde, bir kentin kendi özgün koşullarını göz önünde bulundurması elzem bir husustur. Çünkü risk ve afetleri ya da iklim değişikliğine uyumu gerektiren unsurları o yerin yerel koşulları belirlemektedir.

Bu kapsamda yerel yönetimlerce kentsel düzeydeki tehlikeleri, riskleri ve kırılganlıkları tanımlamaya dönük olarak, doğru ve güncel verilerin toplanması oldukça önemlidir.

Söz konusu verilerin temin edilmesinde bilimsel araştırmaların, etki ve etkilenebilirlik ve kırılganlık analizlerinin yanı sıra, yerel paydaşların tecrübelerinden de yararlanılmalıdır. Bir kentin sorunlarının, koşullarının ve olanaklarının en iyi bir biçimde orada yaşayanlar tarafından bilindiği yerel yönetimlerce göz önünde bulundurulmalıdır.

Afet riskinin anlaşılması ve azaltılması ve İDU doğrultusunda çok paydaşlı, katılımcı bir yönetim sürecinin işletilmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda yerel yönetimler tarafından toplumun tüm kesimlerini kucaklayan bir yaklaşım benimsenmelidir.

Yerel yönetimlerce toplumsal hassas grupların bunlar içinde özellikle kentlerde genellikle yerleşime uygun olmayan yerlerde barınmak zorunda kalan ve afet zararlarından da en fazla etkilenen toplum kesimi olan kent yoksullarının yaşam şartlarının iyileştirilmesine dönük uygulamalar ele alınmalı, ARA ve İDU eylemlerinde kullanılmak üzere uygun bir bütçenin tahsis edilmesi sağlanmalıdır.

Yerel yönetimler tarafından kentlerde yaşayan vatandaşların ve yerel yöneticilerin hak ve sorumluluklarını tanımlayan Gündem 21 Belgesi doğrultusunda kurulan Kent Konseylerinin aktif hale getirilmesi sağlanmalıdır.

Yerel yönetimlerce afetlere hazırlık konusunda kentlilerin bilinçlendirilmesini sağlayacak kapasite geliştirme ve farkındalık projelerine ağırlık verilmelidir. Yerel yönetimlerce özellikle dirençli kentsel altyapılara ve servislere yatırım yapılması ve düzenli bakımlarının gerçekleştirilmesi, bütünlüklü ARA ve İDU yaklaşımı için önemli bir stratejidir. Bu kapsamda özellikle kentsel alanda doğa temelli çözümler ve yeşil altyapı uygulamalarının yaygınlık kazandırılması gereklidir. Bunlara ek olarak kentsel dirençliliğin artırılması doğrultusunda erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi gibi önlemlerle ARA ve İDU faaliyetleri desteklenmelidir.

Uyum kapasitesinin geliştirilmesi doğrultusunda özellikle devlet kaynakları, yerel yönetimlerin kaynakları ve diğer kuruluşlara ait her tür kaynak konusunda bilginin, koordinasyonun ve iş birliğinin sağlanmasına dönük stratejiler belirlenmesi, acil durumlarda zamanında karar vermeyi ve hızlı müdahale etmeyi sağlayacaktır.

Kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusunda bütünlüklü bir yaklaşımla gerçekleştirilen ARA ve İDU faaliyetleri farklı sektörler kapsamında ele alınmalıdır. Bunun için sadece ulusal ve bölgesel düzeyde kalınmayarak; yerel yönetimler tarafından da Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları (YİDEP) hazırlanması oldukça önemli bir stratejidir.

Yerel yönetimler tarafından hazırlanacak olan YİDEP'ler kapsamında yerel düzeyde geliştirilen politikaların ve eylemlerin uygulanma durumunun düzenli olarak gözden geçirilmesi ve izlenmesi de sağlanmalıdır. Bunun için yerel yönetimlerce bilimsel verilere dayalı ölçüt ve gösterge setleri kullanılmalıdır (UNISDR, 2012, s.25; UN Habitat, 2015; Brugmann, 2013, s.21; JICA-Asean, 2018, s.88; Agenda 21, 2019).

Bu çalışmaların gerçekleştirilmesiyle kentsel dirençlilik konusunda elde edilen kazanımların ve bunların seviyelerindeki ilerlemelerin izlenebilmesi için OECD, Dünya Bankası, BM Habitat, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), USAID, UNSDR, Sürdürülebilir Kentlere ve Topluluklara İlişkin ISO37120 Standardı gibi farklı kuruluşlarca ve yaklaşımlarla tespit edilen ölçüt ve göstergeler mevcuttur. Söz konusu yaklaşımlarda sosyal, ekonomik, çevresel ve idari alanlarda kentsel dirençlilikteki gelişmeler değerlendirilmektedir. OECD tarafından 2018 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada, söz konusu farklı ölçüt ve göstergelerin bir arada ele alınmasıyla, hibrit bir ölçüt ve gösterge seti oluşturulmuştur. OECD'nin söz konusu yaklaşımı Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6. Kentsel dirençliliğin ölçülmesinde OECD yaklaşımı (Figueiredo vd., 2018, s.59)

Değerlendirme Alanı	Ölçüt	Gösterge
Sosyal	Gelir ve eşitsizlik (sosyal içerme)	<ul style="list-style-type: none"> Hane halkı geliri Yoksulluk oranı GINI İndeksi Mekânsal ayrışma oranı Her 100.000 kişide evsiz kentli sayısı Ücretli işlerin %'si
	Sosyal Kapital ve Sosyal Bütünleşme	<ul style="list-style-type: none"> Her 10.000 kişilik nüfusa düşen STK ve diğer sosyal sorumluluk kuruluşlarının sayısı Düzenli mahalle derneği toplantıları düzenleyen komşulukların %'si Sosyal ağ desteği algısının varlığı (aile, arkadaşlar) İnsanlar arasında yerel ağ desteği algısının varlığı (komşular vb.)
	Sağlık ve Esenlik	<ul style="list-style-type: none"> Özel veya resmi sağlık sigortasına sahip nüfus %'si 15 yaş üstü nüfusta bireysel sağlığına ilişkin algı, Ortalama yaşam kalitesi (memnuniyeti)
	Sağlık servisleri kapasitesi	<ul style="list-style-type: none"> Her 100.000 kişiye düşen doktor sayısı, Her 100.000 kişiye düşen hastane yatağı, Bir önceki sene afetlere hazırlık çalışması gerçekleştirmiş hastane %'si.
	Acil durum servisleri	<ul style="list-style-type: none"> İlk aramada yangın ihbarına ortalama cevap süresi, Bir önceki sene yıl polis ihbarlarına ortalama cevap verme süresi, Yerel yönetimin acil durum desteğinin algısı
	İletişim	<ul style="list-style-type: none"> Her 100.000 kişide telefon bağlantısı sayısı, İnternet servislerine erişimi olan hane halkı yüzdesi, Dil yeterliliği olan nüfus %'si.
Ekonomik	Ekonomik çeşitlilik	<ul style="list-style-type: none"> Tek-sektör ekonomik bağımlılığı Bireysel firmalara güven
	Ekonomik Yenilikçilik	<ul style="list-style-type: none"> Kentte bir önceki sene her 100.000 kişilik nüfus içinde yeni kurulan iş sayısı Her 1 milyonluk kentli nüfus içinde patent başvuruları, Yükseköğretim eğitiminin işgücü içindeki payı,
	Beceriler ve İstihdam	<ul style="list-style-type: none"> Kentsel işsizlik oranı, Ortaöğretim kurumlarını bitirme yüzdesi, 6 aydan daha fazla işsiz durumda olan nüfus %'si.
Çevre (Doğal ve Yapay çevre)	Konut	<ul style="list-style-type: none"> Konut yoksunluğu: kalabalık olarak kabul edilen konutta yaşayan nüfusun %'si, Nüfusun en fakir %20'si tarafından konutlara harcanan hane halkı geliri %'si, Yapı kod denetiminden geçen evlerin %'si, Afet tehlikesinin kuvvetine dayanacak şekilde tasarlanmış veya uyarlanmış yüksek düzeyde afet tehlikesine maruz kalan konut birimlerinin %'si.
	Geçici Barınma İhtiyaçları	<ul style="list-style-type: none"> Şehrin acil barınma imkanlarına 72 saat boyunca ulaşabilmesi için hizmet verebilecek nüfus %'si, Beklenen kamu talebine karşı güvenli tehlike barnağı, Bir şehirde 72 saat boyunca yiyecek rezervlerinin kişi başına %'si.
	Enerji	<ul style="list-style-type: none"> Yıllık müşteri başına ortalama elektrik kesintisi sayısı,

		<ul style="list-style-type: none"> • Elektrik üretim kapasitesinin en az%5'ini sağlayan farklı tedarik kaynaklarının sayısı, • Kentteki enerji kaynaklarının temel evsel işlevleri yerine getirebileceği gün sayısı.
	Su	<ul style="list-style-type: none"> • Sağlıklı içme suyuna erişebilen nüfus sayısı, • Su tedarik kapasitesinin en az %5'ini sağlayan farklı tedarik kaynaklarının sayısı. • İyileştirilmiş sağlık koruma kapsamına erişimi olan nüfusun %'si, • Kentsel toplam atık içinde düzenli olarak toplanan ve yeterli final deşarjı yapılan kentsel atık oranı.
	Ekoloji	<ul style="list-style-type: none"> • Hava kirliliğine tahmini ortalama maruziyet, • Sulak alan kaybı %'si, • Her 100.000 kişiye düşen yeşil alan miktarı (ha)
	Ulaşım	<ul style="list-style-type: none"> • Cinsiyete, yaşa ve engelli bireylere göre toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranı, • En az 1 araca sahip hane halkı %'si, • Kentteki ana arter sayısı, • Trafik kazalarına bağlı ölüm oranı,
Kurumsal	Risk-temelli planlama	<ul style="list-style-type: none"> • Risk değerlendirme raporu
	Acil durum yönetimi	<ul style="list-style-type: none"> • Yerel tehlike risk değerlendirmesine referansla geliştirilen ve resmi bir danuşma sürecine tabi tutulan arazi kullanım planları, • Enerji tesisleri ve endüstriyel kullanımlar dahil, tehlike haritalama çalışmaları.
	kapasitesine sahip kent yönetimi	
	Farkındalık ve uyarı	<ul style="list-style-type: none"> • Çok kapsamlı erken uyarı sistemleri, • Son iki yılda ilk yardım ve acil müdahale becerileri eğitimi almış nüfusun %'si, • Afet riskini azaltma konusunda eğitilmiş okul çocuklarının %'si, • Kapasite geliştirme platformları (çevrimiçi portal, broşürler, rehberler, araç setleri), • Acil durum grupları bulunan mahallelerin %'si, • Yönetime güven seviyesi.
	Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik	<ul style="list-style-type: none"> • Bütçe, organizasyon yapısı, farklı politika sektörlerinin planları ve projeleri dahil üzere şehir açık veri portalı, • 90 gün içinde işlenen bilgi taleplerine erişim %'si.
	Diğer yönetim kademeleri ile ilişkiler	<ul style="list-style-type: none"> • Ülkenin hükümet düzeyinde koordinasyonu sağlayacak mekanizmalarının varlığı, • Ülkenin uluslararası resmi yatay mekanizmalara/ teşviklere sahip olması
	Finansmana erişim	<ul style="list-style-type: none"> • Kentsel afetler için sigortalı binaların %'si, • Sera gazı azaltımı projeleri için 10 yıllık bütçede kişi başına ortalama pay, • Yangın, polis ve acil durum hizmetlerinde harcanan belediye bütçesinin %'si, • Temel hizmetlere (eğitim, sağlık ve sosyal koruma) toplam devlet harcamalarının oranı.

Yukarıda ifade edilen kavramlar ve yerel yönetimlere düşen görev ve sorumluluklar, küresel düzeydeki temel BM Sözleşmelerinde ve uluslararası çalışmalarda da önemle vurgulanmaktadır. Aşağıdaki başlık altında söz konusu uluslararası belgelerle kentsel dirençlilik bağlamında yerel yönetimlere ve devletlere düşen görevler ve ulaşılmak istenilen hedefler ele alınmıştır (UN Habitat CRPT, 2018, s.14; EEA, 2017, s.15).

Kentsel Dirençlilik Bağlamında Yerel Yönetimlerin Görev ve Sorumluluklarını Belirleyen Uluslararası Çalışmalar

Kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusundaki süreçler, kentlere ilişkin küresel gündem ve uluslararası temel dokümanlarla doğrudan ilişkilidir. Dirençliliğe dönük yerel planlamaların yapılması aşamasında, merkezi yönetimler kadar yerel yönetimlerin de göz önünde bulundurmaları gereken söz konusu belgeler; yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılması, iklim değişikliğiyle mücadele, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir yerleşimler, ARA ve İDU konularına vurgu yapmaktadır. Bu sayede kentlerin daha güvenli, katılımcılığın ve yönetişimin gerçekleştiği, sürdürülebilir ve dirençli mekanlar olmasının sağlanması amaçlanmaktadır (World Bank-GFDRR, 2015, s.29; UN Habitat CRPT, 2018, s.14). Aşağıdaki Tablo 7'de kentsel dirençlilikle bağlantısı içinde söz konusu temel uluslararası belgelere yer verilmiştir.

Tablo 7. Kentsel dirençlilik bağlamında temel uluslararası belgelerin yaklaşımları

Belge Adı	Kentsel Dirençlilik Yaklaşımı
BM 2030 Gündemi ve SKA'lar	<p>BM 2030 Gündemi ve SKA'ları ile kentsel dirençlilik doğrudan ilişkilidir. SKA'ların ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların bir arada ele alınmasına vurgu yapan yapısı, sürdürülebilir ve dirençli kentsel yerleşimlerin elde edilmesine, bunun için gerekli finans ve teknoloji imkanlarının sağlanmasına ve farkındalık ve kapasitenin geliştirilmesine dönük önemli unsurlar içermektedir. Özellikle;</p> <ul style="list-style-type: none">• SKA-1: Yoksulluğun her biçimine her yer de son verilmesi,• SKA-2: Açığa son verilmesi, gıda güvenliğinin sağlanması ve sürdürülebilir tarımın desteklenmesi;• SKA-3: Tüm yaş grupları için sağlıklı bir yaşamın ve esenliğin sağlanması• SKA-4: Kapsayıcı ve eşitlikçi eğitim olanaklarının sağlanması,• SKA-6: Sağlıklı su ve artımın herkes için erişilebilir olmasının sağlanması,• SKA-9: Dirençli altyapıların, sürdürülebilir sanayinin ve yenilikçiliğin desteklenmesi,• SKA-11: Kentlerin ve insan yerleşimlerinin güvenli, dirençli ve sürdürülebilir hale getirilmesi,• SKA-13: İklim değişikliği ile ve etkileriyle etkin mücadelenin sağlanması,• bu kapsamda ele alınabilecek önemli SKA'lardır (SDG11, 2015; UN-SDGs Knowledge Platform, 2019; UN-SDGs, 2019; UNDP-SDG11, 2019; UN-PADRRR, 2017, s.9).

Yeni Kentsel Gündem (YKG)	<ul style="list-style-type: none"> • YKG'de sürdürülebilir yerleşimlerin elde edilmesinde SKA'ların ve hedeflerinin kentlerde etkin bir biçimde hayata geçirilmesi üzerinde önemle durulduğu görülmektedir. Özellikle kentsel güvenliğin, dirençliliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanmasını içeren SKA-11, YKG'de vurgulanmaktadır. Kentsel dirençliliğin sağlanması konusunda YKG'de; • Dirençli ve sürdürülebilir nitelikte yerleşmelerin desteklendiği (Ortak Vizyon-madde 11), • Kentlerde ARA ve afet yönetimine ilişkin tedbirlerin ve insan kaynaklı afetlere karşı dirençliliğin ve müdahale esnekliğinin geliştirilmesinin ve iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında İDU faaliyetlerinin desteklendiği (Ortak Vizyon-madde 13/g), • Kentlerin demografik eğilimlerinin kaynak kullanımı, iklim değişikliği ile ilgili azaltım ve uyum faaliyetleri ve kentsel dirençlilik gibi unsurlarla doğrudan ilişkili olduğu (Çevresel olarak sürdürülebilir ve dirençli kentsel gelişme-madde 63), • Afet riskleriyle etkin mücadele kapsamında yerel bilinç düzeyinin artırılmasının ve yatırımların yapılabilmesi doğrultusunda da riskten korunma ve direnç oluşturmamanın önemli olduğu (Çevresel olarak sürdürülebilir ve dirençli kentsel gelişme-madde 78), • Ekosistem temelli yaklaşımların ve İDU önlemlerinin kentsel direnç oluşturmaya önemli katkısı olduğu (Çevresel olarak sürdürülebilir ve dirençli kentsel gelişme-madde 80), • Kentsel planlamada ARA, İDU ve sera gazı azaltımı faaliyetlerinin direnç tabanlı bir yaklaşımla bütünleşik bir şekilde ele alınacağı (Kentsel mekânsal gelişmeyi planlama ve yönetme, madde-101), • Kentsel altyapıların iklim değişikliğine dirençli, sürdürülebilir ve erişilebilir nitelikte olması gerektiği (Kentsel mekânsal gelişmeyi planlama ve yönetme, madde-119), • Sürdürülebilir kentsel gelişme ve dirençli yapılar bağlamında gerekli olan finans mekanizmalarının oluşturulması için çaba gösterileceği (Uygulama araçları-madde 139), • ifade edilmektedir (UN Habitat-NUA, 2017).
Sendai Afet Riski Azaltım Çerçevesi 2015-2030 (SARAÇ)	<p>İDU ve ARA'yı bütünleşik bir yaklaşımla ve iklim değişikliği sonucu ortaya çıkan afet risklerinin yönetimi ile bir arada ele alan SARAÇ 2015-2030'da 7 küresel hedef ve 4 öncelikli alan ortaya konulmuştur. 7 küresel hedef;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Afetlere bağlı yaşam kayıplarının azaltılması, • GSMH'nin ve kritik altyapıların gördüğü zararların azaltılması, • Kültürel, sosyal, çevresel ve ekonomik kazanımların ve varlıkların korunması, • ARA stratejilerinin geliştirilmesi, • Uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi, • Erken uyan sistemlerine ve afet verilerine ulaşımın artırılması, • Kentsel alanlarda, ARA faaliyetlerinin önemle ele alınarak; sel ve taşkınlar, aşırı hava olayları, kuraklık, yangın gibi risklerle deniz seviyesinin yükselmesi, sıcak hava dalgaları gibi tehlikelere karşı kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusunda tedbirler alınması, gibi hususları kapsamaktadır. <p>4 öncelikli alan ise;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Afet risklerinin anlaşılması, • Afet riski yönetiminin güçlendirilmesi, • ARA yatırımlarının artırılması, • Afetlerden korunmaya dönük olarak afet risklerine karşı hazır bulunuşluğun sağlanması,

	<p>gibi konulara odaklanmaktadır(UNDRR, 2019; UN-SDGs Knowledge Platform, 2019; Abeygunawardena vd., 2003, s.17; UNISDR, 2009, UN Habitat, 2015).</p>
Paris İklim Anlaşması	<p>Paris Anlaşması'nda iklim değişikliğiyle mücadele ve sıcaklık artışının sınırlandırılması temel hedeftir. Anlaşma kapsamında iklim değişikliğine uyum ve azaltım faaliyetlerinin eşit derecede önemle ele alınması gerektiğine ilişkin vurgu söz konusudur (Madde 7 ve 8) (Paris Agreement, 2015; UN Habitat-SUPA, 2017, s.3). Paris Anlaşmasının 2. Maddesinde ise İDU, "iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine adapte olunması geliştirmek ve iklim dirençliliği ve düşük sera gazı salımlı kalkınmayı gıda üretimini tehdit etmeksizin teşvik etmek" olarak ifade edilmiştir (Paris Agreement, 2015).</p> <p>Paris İklim Anlaşması'nın kabul edildiği BMİDÇS 21. Taraflar Konferansı 1/CP21 nolu karar metninde kentlerin iklim değişikliğiyle mücadele konusundaki önemli rolleri vurgulanmakta ve önemli paydaşlar olarak hem azaltım hem de uyum eylemlerinde çabalarını bir üst seviyeye taşımaya, iklim değişikliğinin etkilerine karşı dirençlilik oluşturarak, kırılganlıkları azaltmaya dönük eylemler geliştirmeye davet edilmektedirler. Bu kapsamda bütünlük yaklaşımını geliştirmeleri de tavsiye edilmektedir (1/CP21-Bölüm 5: Taraf Olmayan Paydaşlar, 133. madde) (UNFCCC, 2015, s.19).</p> <p>Anlaşmada vurgulanan uyum kapasitesinin geliştirilmesi konusunda en etkili yöntem; kentsel dirençliliğin desteklenmesidir. BM Habitat tarafından 2017 yılında yapılan bir çalışmada Paris İklim Anlaşması kapsamında ülkelerin Sekreteryaya sunmuş oldukları 164 Niyet Edilmiş Ulusal Katkı'nın (<i>Nationally Determined Contributions-NDC</i>) 113'ünde güçlü veya orta düzeyde kentsel içerik bulunduğu tespit edilmiştir. Özellikle hızlı bir kentleşme süreci yaşamakta olan Asya ve Afrika ülkelerince sunulan NDC'lerde güçlü bir kentsel içerik olduğu ve kapsayıcı, dirençli ve sürdürülebilir nitelikte kentsel gelişmeye dönük kapsamlara yer verdikleri tespit edilmiştir (UN Habitat-SUPA, 2017, s.IX)</p>
Diğer Çalışmalar	<p>UNDP Toplum Temelli Direnç Analizi Aracı, UNISDR Kentleri Dirençli Yapmak Kampanyası (2010-...), BM Habitat Kentsel Dirençlilik Profili Programı (2012-...), Dünya Bankası (2013) Dirençli Kentler Programı, Rockefeller Vakfı Kentsel Dirençlilik İndeksi (2016), Rockefeller Vakfı 100 Dirençli Kentler Programı (2013), ICLEI (<i>Local Governments for Sustainability- Sürdürülebilirlik için Yerel Yönetimler</i>) Dirençli Kent Programı, Avrupa Komisyonu (2016) Kentsel Alanlarda İklim Değişikliğiyle Mücadele Projesi (RESilience to cope with Climate Change in Urban arEas-RESCCUE), Avrupa Mekânsal Planlama Gözlem Ağı Metodolojisi (2014), Kentsel Dirençliliğe İlişkin Medellín İş Birliği (<i>Medellin Collaboration on Urban Resilience-MCUR</i>) (2014), gibi çalışmalar kentsel dirençlilik kapsamında ele alınabilecek ve farklı kuruluşlarca gerçekleştirilen çalışmalardır (UN-Habitat Trends in Urban Resilience, 2017; ESPON, 2014; UNISDR, 2013).</p>

Tablo 7'deki uluslararası belgelerin ve çalışmaların kentsel dirençlilik kavramının çeşitli yönlerini ele aldıkları, kapsam yönünden de farklı amaç ve hedefler kurguladıkları görülmektedir. Yerel yönetimlerce kentsel dirençliliğin kapsamlı bir biçimde sağlanmasında gerekli olan stratejilerin belirlenme-

sinde söz konusu uluslararası belgelerle yapılacak ilişkilendirmeler daha bütünleşik ve güçlü politikaların tespit edilmesini sağlayacaktır. Bu sayede kentlerde, uluslararası belgelerde belirtilen ayrı hedefler için ayrı eylemlere geçmek yerine hem ulusal hem de yerel düzeyde bütünleşik uygulama stratejileri geliştirilebilecektir.

Kentsel Dirençlilik Bağlamında İyi Yerel Yönetim Uygulamaları

İklim dirençliliği bağlamında yukarıda değinilen uluslararası belgelerde yer alan temel ilkeler doğrultusunda ve bütünleşik biçimde ARA ve İDU eylemlerinin gerçekleştirildiği iyi yerel yönetim uygulamalarının kapsamlarına aşağıdaki başlıklarda yer verilmiştir.

Endonezya/Jakarta

Endonezya'nın başkenti Jakarta'nın nüfusu 10,2 milyon kişidir. Ülkenin en büyük kenti özelliğini taşıyan Jakarta, düz bir topografyada ve çok sayıda nehir deltasında kurulmuştur. Bu nedenle kentin dirençliliğinin tehdit eden en önemli problem, kıyı bölgelerinde ve nehir kenarlarında taşkınlardır. Bunun yanı sıra kentin tropikal iklim karakteristikleri göstermesi yıl boyu 24-33°C'de seyreden yüksek sıcaklıkları, fırtınaları ve aşırı yağışları da beraberinde getirmektedir. Bunlar ise salgın hastalıkların kentte yayılımını kolaylaştıran etmenler olmuşlardır. Kentin dirençliliğini tehdit eden bir diğer sorun alanı ise yasal olmayan konut alanlarında artış ve sosyal bütünleşmeye dönük sorunlardır.

Bu nedenle kentin dirençlilik stratejisi, bu iki alana yönelerek bütünleşik İDU ve ARA faaliyetleri kapsamında taşkından korunma, sosyal bütünleşmenin sağlanması ve sürdürülebilir bir kente ulaşmak doğrultusunda Jakarta 2030 Mekânsal Planı, Jakarta Su Yönetim Stratejisi ve İklim Değişikliğine Uyum 2030 Yol Haritası hazırlanmıştır. Bunların yanı sıra Kentsel Canlandırma İçin Sosyal Kapsayıcı İklim Değişikliğine Uyum Projesi gerçekleştirilmiştir. Bu sayede 50.000 yasal olmayan konut taşınmış ve burada yaşayanların elektrik, su gibi kentsel temel servislere erişimi mümkün olmuştur. Söz konusu proje çalışmaları kapsamında nehir yatağı çalışmaları da gerçekleştirildiğinden, taşkınların azaltılmasına önemli katkı sağlanmıştır. Bu çalışmaların diğer bir faydası da hastalıkların yayılmasının önüne geçilmiş olmasıdır. Söz konusu çalışmalarda Endonezya hükümeti de çalışmalara destek vererek; projelere ilişkin farkındalık geliştirme çalışmalarını gerçekleştirmiştir (UN Habitat, 2015, s. 60).

Amerika Birleşik Devletleri-Meksika Sınırı: Paso del Norte Bölgesi

Paso del Norte Bölgesi Amerika ve Meksika arasındaki sınırda yer almaktadır. Amerika-Meksika sınır bölgelerinin ortak sorunu olan su tedariki problemi, bu bölgede de kentsel dirençlilik bağlamında önemli bir sorun alanını ifade etmektedir. Bu bölgede tarımsal su kullanımı genelde daha sabit bir düzeydeyken, kentsel alanda su kullanım oranı giderek yükselmektedir. Suyun tedariki yanında mevcut suyun kalitesinde de sorunlar mevcuttur. Bunun temel sebebi suyun yüzeyde sulama sırasında kullanımının ardından yer altına giden sudaki çözünmüş mineral seviyesinin yüksek olmasıdır. Sınır bölgesinin Amerika tarafında söz konusu su altyapısının düzenlenmesi doğrultusunda finansal ve teknik kapasite yüksekken; Meksika'nın bu şartlara yeterli derecede sahip olmaması kentsel dirençliliği sağlayacak tedbirlerin alınmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusunda temel strateji, bölgesel iş birliğinin sağlanması ve bütünlük su yönetimi çalışmalarının gerçekleştirilmesi olmuştur.

El Paso Su İdaresi ve Teksas Su Komisyonu iş birliğinde Sürdürülebilir Su Projesi gerçekleştirilmiş ve suyun kullanımı konusunda planlamalar yapılmıştır. Çalışmaların başarıya ulaşmasını desteklemek doğrultusunda proje kapsamında katılımcı bir anlayış benimsenerek; gönüllü organizasyonların da çalışmalara katkı vermesi sağlanmıştır (Figueiredo vd., 2018).

Rotterdam/Hollanda

Rotterdam, Hollanda'nın güney bölgesinde yer alan, yaklaşık 620.000 nüfusa sahip bir kenttir. Rotterdam'ın bütünlük İDU ve ARA faaliyetleri kapsamında en önemli sonuçları kentin dirençliliğini en çok tehdit eden deniz suyu seviyesinde yükselmeye karşı aldığı görülmektedir. Kentte taşkınlar ve eski altyapılar, kentsel dirençlilik bağlamında diğer sorun alanlarıdır. Bunların yanı sıra kentin ısı dalgalarından etkilendiği görülmektedir. Kentte fosil yakıt bağımlılığın yüksek olduğu bir yapı söz konusudur. Sorunların artısında sosyal boyut da önemle ele alınması gereken bir unsur olarak tespit edilmiştir, çünkü kentliler arasında bütünlük sorunları olduğu belirlenmiştir.

Kentsel dirençliliğin artırılması doğrultusunda Rotterdam'ın stratejisi, bütünlük İDU ve ARA faaliyetleri geliştirilmesi, bütünlük su yönetimi planlaması yapılması ve halkın sürece katılımının desteklenmesi doğrultusunda yönetişimin geliştirilmesi olarak tespit edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle 100 Dirençli Kentler Ağına üye olunmuştur. Depremler ve Mega Kentler İnisiyatifinden teknik yardım alınarak Afet Riski Azaltım Master Planlarını

hazırlanmıştır. Ardından kentin bütününe göz önüne alan bir Kentsel Dirençlilik Stratejisi hazırlanmıştır. Bütün bu çalışmalarda paydaş katılımına (yerel yönetim çalışanları, akademi, sektör temsilcileri, kamu-özel sektör ortaklıklarının temsilcileri) önem veren bir yönetim yaklaşımı benimsenmiştir. Kentsel güvenliğin sağlanması ve insan odaklı bir strateji geliştirilmesi doğrultusunda Microsoft ile de iş birliği yapılmış kentin geleceğine dönük olarak bütünleşik siber-dirençlilik altyapısının kurulması konusunda çalışmalar yapılmıştır (UN Habitat, 2015, s.40).

Amman/Ürdün, Makati/Filipinler, Mumbai/Hindistan

Bu kentlerin kentsel dirençlilik bağlamında temel sorun alanları depremler, siklonlar, kıyı erozyonları, toprak kayması, mega-kentlerde yaygın olarak görülen salgın hastalıklar ve sosyo-ekonomik açıdan da temel sorun alanları yasal olmayan konut alanlarının hızla artması ve kentsel servislere özellikle de temiz suya erişimde güçlükler olarak tespit edilmiştir. Söz konusu mega-kentler tarafından kentsel dirençliliğin artırılması doğrultusunda Afet Riski Azaltım Master Planları, Depremler ve Megakentler İnisyatifi'nin de desteği ile hazırlanmıştır.

Bu kentlerde söz konusu sorunların üstesinden gelinmesine yönelik olarak bütünleşik ARA ve İDU yaklaşımı benimsenmiş ve yukarıda değinilen Afet Riski Azaltımı Master Planı kapsamında kırılabilirlik analizleri, potansiyel fiziksel ve sosyo-ekonomik etkiler analizi ve bütünleşik risk azaltım çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca su ve arıtıma yönelik dirençlilik değerlendirme çalışması yapılarak; bu analizler ışığında uygulama fazında çalışmalar önceliklendirilmiştir. Özellikle afet riski yönetimi doğrultusunda kamu ve özel kuruluşların kritik kentsel servisler konusundaki iletişimi değerlendirilerek, afetlere hazırlık durumu incelenmiştir (UNISDR, 2012, s.67).

Addis Ababa/Etiyopya

Addis Ababa, Etiyopya'nın başkenti olmasının yanı sıra, ülke nüfusunun yaklaşık %25'ine ev sahipliği yapan hızlı büyüyen ve 3,3 milyon nüfusa sahip bir Afrika kentidir. Söz konusu hızlı nüfus artışının kentsel dirençlilik bağlamında ortaya çıkarttığı en önemli sorun alanları kentin aşırı kalabalıklaşması ve beraberinde salgın hastalıklarda artış görülmesidir. Bunun yanı sıra kentte sel ve taşkınlar, yangınlar, depremler, su kıtlığı ve sosyo-ekonomik bağlamda da sosyal kırılabilirliğin yüksek olması gibi temel sorun alanları tanımlanmıştır.

Kentsel dirençliliği sağlanması doğrultusunda kentin stratejisi özellikle yasal ve idari düzenleme ve yeniden yapılanma süreçlerinin başlatılması ve yönetişimin aktif olarak gerçekleştirilmesi olmuştur. Bütünleşik İDU ve ARA faaliyetlerini gerçekleştirmek doğrultusunda Bütünleşik Kalkınma Planı hazırlanarak etkin uygulamasının yapılması doğrultusunda gerekli idari ve yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Belediye bünyesinde bir Risk Yönetimi Birimi'nin kurulması sağlanmıştır. Dünya Bankası'ndan uzman desteği sağlanarak paydaşların kentsel riskler hakkında bilgilendirileceği bir sistem oluşturulmuştur. Dünya Bankası uzmanları tarafından yapılan çalışmalar ile kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusunda altı öncelikli sektör tespit edilmiştir. Bunlar kentsel gelişme, afet risk yönetimi, İDU, toplumsal ve sosyal koruma, ulaşım, enerji ve su ve arıtmadır.

Bu doğrultuda; tüm çalışmalara kentteki paydaşların katılımı sağlanarak sosyal bütünleşme geliştirilmiştir. Bu doğrultuda ayrıca ulaşım yatırımları yapılarak; toplu taşıma odaklı gelişme yatırımları desteklenmiştir. Kentsel dirençliliği sağlamak doğrultusunda diğer bir yatırım alanı da su tedariki ve arıtımına ilişkin olmuştur. Bu çalışmalar için Dünya Bankası'ndan finans desteği de sağlanmıştır (UN Habitat, 2015).

İzmir/Türkiye

İzmir küresel metropoliten kentler arasında 2018 yılında yapılan bir değerlendirmede, Türkiye'den İstanbul ve Ankara kentleri ile birlikte 2014-2016 yılları arasında ekonomisi en hızlı gelişen kentlerden biri olarak tespit edilmiştir (Bouchet, Liu, Parilla ve Kabbani, 2018). İzmir kenti yüksek oranda göç alan bir kenttir bu ise hızlı büyümesini tetiklemekte ve bir yandan da kentsel ekosistem de zarar görmektedir. Kentsel dirençlilik bağlamında bu sorunların yanı sıra bir diğer sorun alanı da su tedariki ve kalitesine ilişkin problemlerdir. Kentin lineer gelişimi ve yayılımı da ulaşım alanında sorunlar ortaya çıkartmaktadır.

Kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusunda temel strateji bütünleşik su yönetimi planlarının geliştirilmesi, su ve arıtım altyapısı projelerinin geliştirilmesi ve döngüsel ekonominin oluşturulması olmuştur. Bu kapsamda İzmir Büyükşehir Belediyesi ve belediyenin su idaresi IZSU, su hizmetinin gittikçe büyüyen kentte yaygınlaştırılması için Dünya Bankası-IFC ile iş birliği yapmıştır. Yapılan yatırımlar ve uygulamalar sayesinde kentlilerin %97,7'sine su hizmeti götürülmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra kurulan dört atık su arıtma tesisi ile döngüsel ekonominin oluşturulması ve suyun tekrar kullanılmasının sağlanması mümkün olabilmektedir (IFC, 2018).

Görüleceği gibi, yerel yönetimler bağlamında kentsel dirençliliğin sağlanmasına dönük stratejilerin belirlenmesinde temel sorun alanlarının iyi bir biçimde tespit edilerek; bütünleşik ARA ve İDU yaklaşımı içinde gerekli görülen idari, yasal ve/veya finansal kaynakların sağlanması ve iş birliklerinin oluşturulması oldukça önemli sonuçların elde edilmesini sağlamaktadır. Sürecin şeffaf bir biçimde yürütülmesinde ve stratejilerin hızlı bir biçimde hayata geçirilmesinde kentlilerin ve kentteki diğer paydaşların sürece katılımını temin eden bir yönetim yaklaşımı, kentsel dirençliliğin sağlanmasının elzem bir koşuludur.

Sonuç

Küresel ölçekte halihazırda pek çok kent, doğal ya da insan kaynaklı şok ve stresle karşı karşıyadır. Hızla büyüyen kentler ve nüfus artışı, şok ve streslerden etkilenebilirliği ve kırılabilirliği daha üst seviyelere taşıyacak ve farklı risk ve tehlikeleri kentlerin gündemine getirecektir. Kentsel dirençlilik, bir kent veya toplumun, doğal afetler, ekonomik krizler, demografik değişiklikler, salgınlar gibi pek çok tehlikeye, afetlere ve risklere hazırlıklı olma, bunlara yanıt verme ve uyum sağlama kapasitesidir. Kentsel dirençliliği sağlamak uzun dönemli bir hedef olarak kentlerin karşılaşacağı şoklara ve streslere karşı çeşitli çalışmaların yapılmasını gerektirse de aynı zamanda kentler için önemli imkanlar ve yatırım olanakları da ortaya çıkartmaktadır.

Kentsel dirençlilik, kent yoksulları ve diğer toplumsal hassas gruplar başta olmak üzere toplumun tüm kesimleri için şokların, streslerin ve afetlerin etkilerini eşitlik temelinde ve maliyet etkin biçimde çözerek, işlevlerini devam ettirecek imkânlarla ve uyum kapasitesine sahip olmayı sağlamaktadır. Kentsel dirençliliği sağlamak doğrultusunda geliştirilecek yeni metotlar ve araçlar, halihazırda yerel yönetimlerin gündeminde yer alan ve ortaya çıkabilecek yeni risklerle ve tehlikelerle mücadele etme kapasitelerini arttıracığı gibi; insanların, doğal varlıkların ve ekonomik yapının daha etkin bir şekilde korunmasını sağlayacaktır.

Kentsel dirençliliğin dinamik yapısı, ARA ve İDU çalışmaları arasında bütüncül bir yaklaşım geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Yerel yönetimlerce bütünleşik bir yaklaşımla gerçekleştirilen ARA ve İDU faaliyetlerinin, kentsel sektörler kapsamında ele alınması ve geliştirilen politikaların ve eylemlerin uygulanma durumunun düzenli olarak gözden geçirilmesi, kentlerin dirençliliğini artırılmasını sağlarken; aynı zamanda afetlere hazır olma, farklı yö-

netim kademeleri arasındaki koordinasyonu artırma ve dirençlilikle ilgili yatırımların etkinliğini geliştirme gibi faydalar sağlamaktadır. Kentlerin yerele özgü risklerini ve etki, etkilenebilirlik ve kırılma noktalarını doğru araç ve teknolojilerle tespit ederek, şok veya stres henüz oluşmadan önce kentsel dirençlilik stratejilerini belirlemeleri; ya da şok veya stresin oluşmasının engellenemediği durumlarda bununla başa çıkmayı sağlayacak kamu ve özel sektör ve gönüllü kuruluş imkanlarının ve toplumsal iletişim ağlarını tespit etmeleri, erken uyarı sistemleri ve acil durum yönetim planlarını geliştirmeleri önemlidir. Bu ise, sürekli gözden geçirilen ve kendini yeni şartlara göre güncelleyen kentsel dirençlilik çalışmalarını gerekli kılmaktadır.

Yerel yönetimlerce kentsel dirençliliği sağlamak doğrultusunda planlama ve kentsel karar verme süreçlerinde şimdiki ve gelecekteki iklim etkilerine uyumu ve afet risklerini göz önünde bulunduran ekonomik, çevresel, sosyal ve kurumsal dirençlilik boyutlarını bir arada içeren bütünlük ve sürdürülebilir stratejiler dâhil edilmelidir. Bu hususlar kentlerin mekânsal planlarının hazırlanmasında da göz önünde bulundurulmalı, dirençli bir kente ulaşmak doğrultusunda kent formu, binaların ve altyapının dağılımı önemle değerlendirilmelidir. Yerel yönetimlerin kentsel dirençlilik kapsamındaki çalışmalarını ve geliştirmiş oldukları stratejilerin uygulanma düzeyini ve etkinliğini değerlendirmede kentsel dirençlilik ölçüt ve göstergelerinden yararlanmaları objektif değerlendirme yapmalarını sağlayacaktır.

Ayrıca yerel yönetimlerin kentte katılımcı bir anlayışla tüm paydaşların dahil olduğu bir yönetim süreci geliştirmeleri, kentsel dirençlilik için temel bir konudur. Bu sayede yerel bilgidен ve tecrübeden yararlanma olanaklarının oluşturulmasının yanı sıra, kentsel dirençlilikle ilişkili farklı sektörler arasındaki içsel ilişkiler de daha net bir biçimde tanımlanabilecek ve daha etkin plan ve politikalar üretilebilecektir. Katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan söz konusu plan ve politikalar ise toplumsal hassas gruplar dahil kentlilerin tamamını kapsayan ve onların ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran nitelikte olabilecektir. Ayrıca toplumun tüm kesimlerinin kentlerinin karşı karşıya olduğu riskler konusunda bilinçlendirilmesi ve farkındalık artışının sağlanması kentsel dirençlilik için önemlidir.

Yerel yönetimlerin kentsel dirençliliği sağlamak doğrultusunda ihtiyaç duyduğu finansal araçların da sağlanması elzemdir. Bu kapsamda kentsel yatırımlar teşvik edilerek, kredi ve hibe olanakları kentler için çeşitlendirilmelidir. Bu sayede kentsel ekonomik dirençlilik sağlanabileceği gibi, kentsel altyapının güçlendirilmesi, yeni iş imkanlarının oluşturulması, sürdürülebilir kalkınma ve mevcut ekonomik kazanımların korunması da sağlanabilecektir.

Dirençli bir kente ulaşmak için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması, doğru bilgiye, iyi uygulama örneklerine ulaşmayı, bilgi paylaşımını mümkün kılmayı ve teknolojik gelişmelerden haberdar olmayı sağlamak doğrultusunda uluslararası kent ağlarına üye olunması da yerel yönetimler için önemli bir diğer stratejidir.

Kentsel dirençliliğin amacı, toplumun tüm kesimleri için yaşam kalitesinin tesis edilmesi, daha iyi ekonomik kazanımların ve daha güçlü bir yerel yönetim yapısının oluşturulmasıdır. Başta 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve SKA'lar olmak üzere, BM Habitat YKG'de, SARAÇ'da ve Paris İklim Anlaşması'nda ve diğer uluslararası çalışmalarda; öncelikle kentlerde yer alan kent yoksulları, mülteciler, kadınlar ve çocuklar gibi kesimlerin oluşturduğu ve kentlerin karşı karşıya bulunduğu afet risklerinden ve iklim ile ilişkili aşırı hava olaylarından en fazla etkilenen toplumsal hassas grupların gözetilmeleri ve toplumun hiçbir kesiminin geride bırakılmaması hususu önemle vurgulanmaktadır. Yerel yönetimlerce kentsel dirençliliğe dönük stratejilerin belirlenmesinde temel BM Sözleşmeleri ve uluslararası çalışmalar ile yapılacak ilişkilendirmeler, daha bütünlük ve güçlü politikaların tespit edilmesini sağlayacaktır.

Kentsel dirençlilik, sadece hayatta kalmak için değildir; bundan öte kentliler için daha iyi yaşam koşullarının oluşturulduğu, devamlılık arz eden bir süreçtir. Bu kapsamda yerel yönetimlerce kentlerin afetlere dirençli, sosyal olarak kapsayıcı, ekonomik olarak üretken ve çevresel olarak sürdürülebilir bir biçimde planlanması ve gelişmesi sağlanmalıdır. Çünkü kentsel dirençlilikle ilgili olarak yerel yönetimlerce gerçekleştirilecek eylemler, eş zamanlı olarak sürdürülebilir kalkınmaya da katkı sağlamaktadır.

BM Genel Sekreteri António Guterres'in 13 Ekim 2019 tarihinde düzenlenen Uluslararası Afet Azaltım Günü kapsamında yapmış olduğu açıklamasında belirttiği gibi "Afetler korkunç acılara neden olmakta ve onlarca yıllık kazanımları bir anda yok edebilmektedir. Önümüzdeki on yılda, dünya yeni konutlara, okullara, hastanelere ve diğer altyapılara trilyonlarca dolar yatırım yapacaktır. Dirençlilik bu yatırımların merkezinde olmalıdır." (un.org, 2019).

Extended Abstract

Duties and Responsibilities of Local Governments from Urban Resilience Perspective

*

Çiğdem Tuğaç

Ministry of Environment and Urbanization

ORCID: 0000-0002-2555-6641

Today, while cities are growing in terms of area and population, the hazards and risks they face are also increasing. While cities are growing rapidly, especially in developing countries, they have become places that are unplanned, lack adequate transportation and treatment infrastructures. Urban services are not sufficiently inclusive in the entire city, and cities are vulnerable to overcrowding, disasters and other risks. Therefore, there are important economic, social and environmental costs of rapid urbanization. Some of these are; an increase in the number of urban poor and illegal housing; problems with access to basic urban services and safe shelter, particularly high unemployment among young people, unsustainable use of natural resources; high levels of air and water pollution and increased green house gas emissions due to urban activities.

Cities are not only the focus of risks and hazards, but also the focus of resources, investments, infrastructure, social networks and innovations. In order to prevent decades of economic, social, cultural and environmental gains from sudden shocks or longer-term stresses, it is important to establish urban resilience. The concept of resilience can be handled at different scales. Studies on resilience range from global scale to country, region, city, community and household scale. Urban resilience is directly related to the capacity of a city or society to be prepared for, respond to, and adapt to risks and disasters such as natural disasters, economic crises, demographic changes, outbreaks. In this context, risk is a function of hazard and vulnerability.

At this point, the dual role of cities should be emphasized. On the one hand, the cities are responsible for disasters and other hazards that arise as a result of environmental destruction caused by the activities carried out within their bodies; on the other hand, they are the biggest victims of these disasters,

shocks and stresses. It is observed that the characteristics of disasters that have occurred in the past 10-20 years have changed. Harmful results of disasters not only affect a certain region, but also affect larger areas within the domino effect. Cities are highly dependent on ecosystem services. These disasters cause serious environmental and economic damages, loss of lives and significant losses in social and cultural areas.

Studies to date on resilience often focus on one aspect of this concept. Today, it is understood that an interdisciplinary and integrated approach to the urban system should be adopted in order to make a city resilient. The future of cities depends on their capacity to cope with these challenges. In order to achieve this, local authorities have important responsibilities and duties. Cities represent the most proper administrative level to take action against disaster risks and other hazards. Developing an integrated approach in urban resilience policies will contribute to planners and local governments in overcoming weaknesses in strategies related to disaster risk reduction and climate change adaptation.

Disaster risk management and disaster risk reduction studies are systematic approaches aimed at reducing the effects of climate change in urban areas and ensuring urban resilience and prioritizing actions and plans at national level. Tools that can be addressed on a national scale in the context of disaster risk reduction; tools such as risk reduction indices, resistivity measures and common vulnerability indices. As the city scale goes down, especially socio-ecological approaches come to the fore.

In the definition made by Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), climate change adaptation is expressed as the process of adjustment to actual or expected climate and its effects. In human systems, adaptation seeks to moderate or avoid harm or exploit beneficial opportunities. The aim of climate change adaptation is to reduce the fragility of ecological, social and economic systems and to keep the losses at the lowest level. Climate change adaptation actions have a certain beginning and end for the solution of certain vulnerabilities and problems, for example; It covers individual actions and projects such as the development of flood protection systems or forest restoration.

Today, it is understood that traditional disaster risk reduction studies or individual climate change adaptation actions that are carried out in cities with multiple parts and sectors are not contributing enough to increase urban resilience. Studies are increasing in the international arena to address the ele-

ments of the cycle of integrated disaster risk management (prevention/mitigation, preparedness, response and improvement) with climate change, an important risk trigger. The main reason for this is the concern that the city administrations will increase the rate of disasters due to the increasing population in the cities, spatial distribution and the increasing effects of climate change in terms of number, frequency and violence.

These issues reveal the urgency of determining the plans and policies in which disaster risk reduction and climate change adaptation actions are handled together with innovative and integrated approaches in order to ensure that the cities take the necessary responsibilities and to provide urban resilience by local governments. Effective climate change adaptation actions and policies should improve existing disaster risk reduction studies, while sustainable disaster risk reduction studies should take into account the impacts of climate change.

The aim of this study is to evaluate the responsibilities and duties of local governments from the perspective of urban resilience. In this study, firstly, the concept of resilience and the scope of urban resilience have been examined. The content of disaster risk reduction and climate change adaptation activities of local governments for urban resilience was examined and the United Nations (UN) Conventions that guide the work of local governments in the context of resilience and exemplary local government practices were evaluated.

In the study, it was found as a result that to consider disaster risk reduction and climate change adaptation actions with an integrated approach and to review their implementation situations will provide ensuring urban resilience and local governments' readiness for risks. It is important to consider the unique conditions of a city in the actions to be developed in order to ensure urban resilience. It was also found that it minimizes coordination deficiencies between different management levels and increases the efficiency of investments. Another important finding of the study was that associating with the basic elements of UN Conventions in determining strategies to be developed by local governments regarding urban resilience will contribute to the production of integrated, participatory, sustainable and strong policies.

Kaynakça/References

Abeygunawardena, P., Vyas, Y., Knill, P., Foy, T., Harrold, M., Steele, P., ...Sperling, F. (2003). *Poverty and climate change: reducing the vulnerability of the poor through adaptation*. Washington, DC: World Bank.

- Agenda 21 (2019). *Lesson 4: smart growth*. <https://www.agenda21course.com/lesson-4-smart-growth/#more-113> adresinden erişildi.
- Bazaz, A., Bertoldi, P., Buckeridge, M., Cartwright, A., Coninck, H., Engelbrecht, F., ..., Waisman, H. (2018). *C40 Summary for urban policy makers-what the IPCC special report on global warming of 1,5C Means for Cities*. <https://www.c40.org/researches/summary-for-urban-policymakers-what-the-ipcc-special-report-on-global-warming-of-1-5-c-means-for-cities> adresinden erişildi.
- Bouchet, M., Liu, S., Parilla, J. ve Kabbani, N. (2018). *Global metro monitor 2018*. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/06/Brookings-Metro_Global-Metro-Monitor-2018.pdf adresinden erişildi.
- Brugmann, J. (2013). *Building resilient cities: from risk assessment to redevelopment*. <https://www.cisl.cam.ac.uk/resources/publication-pdfs/building-resilient-cities-from-risk-assessment-to.pdf> adresinden erişildi.
- Chelleri, L. (2012). From the «resilient city» to urban resilience:A review essay on understanding and integrating the resilience perspective for urban systems. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 58(2), 287-306.
- Dubbeling M., Campbell, C., C.,Hoekstra F. ve Veenhuizen, R. (2009). Building resilient cities, *Urban Agriculture Magazine*, 22, 3-11.
- EEA. (2017). *Climate change adaptation and disaster risk reduction in Europe Enhancing coherence of the knowledge base, policies and practices*. EEA Report No 15/2017. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- ESPON. (2014). *ECR2 economic crisis: resilience of regions*. www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_AppliedResearch/ECR2.html adresinden erişildi.
- Etinay, N.; Egbu, C. ve Murray V. (2018). Building urban resilience for disaster risk management and disaster risk reduction. *Procedia Engineering*, 212, 575-582.
- Figueiredo, L., Honiden, T., Schumann, A. (2018). *OECD regional development working papers 2018/02- Indicators for resilient cities*. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/6f1f6065-en.pdf?expires=1571223262&id=id&accname=guest&checksum=A4F5DED2A3F513FA12F2A1EC225BE6CC> adresinden erişildi.
- Galderisi, A. (2014). Urban resilience: A framework for empowering cities in face of heterogeneous risk factors. *Z magazine (Boston, Mass.)*, 11(1), 36-58.
- Gunderson, L.H. ve Holling, C.S. (2002). *Panarchy: understanding transformations in human and natural systems*. Washington D.C.: Island Press.
- Holling, C., S. (1973). *Resilience and stability of ecological systems*. <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.es.04.110173.000245> adresinden erişildi.
- IFC. (2018). *Case study on IFC impact and additionality in the city of Izmir*. Washington DC: IFC & WRI Ross Center for Sustainable Cities.
- IPCC. (2014). *AR5 Report, working group II: Climate change: Impacts, adaptation and vulnerability, summary for policy makers*.
- IPCC. (2014). *AR5 Glossary*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/01/SYR-AR5-Glossary_en.pdf adresinden erişildi.

- IPCC. (2018). *SR15, special report: Global warming of 1.5 °C*. <https://www.ipcc.ch/sr15/> adresinden erişildi.
- IPCC. (2019). *SR15 Glossary*. <https://www.ipcc.ch/report/sr15/glossary/> adresinden erişildi.
- JICA-Asean. (2018). *Guidebook for urban resilience: building disaster and climate resilient cities in Asean*. Tokyo: Japan International Cooperation Agency.
- MacClune, K. ve Optiz-Stapleton, S. (2012). *Building urban resilience to climate change: what works where, and why*. Colorado: Institute for Social and Environmental Transition-International.
- Meerow, S., Newell, J., P. ve Stults, M. (2015). *Defining urban resilience: a review landscape and urban planning*. <https://pdfs.semanticscholar.org/b2e0/168ddede4aca228bd11f38fda67ccb99e60d.pdf> adresinden erişildi.
- OECD. (2016). *Resilient cities, preliminary version*. <https://www.oecd.org/fr/regional/resilient-cities-policy-highlights.htm> adresinden erişildi.
- Paris Agreement. (2015). https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf adresinden erişildi.
- Prasad, N., Ranghieri, F., Shah, F., Trohanis Z., Kessler, E. ve Sinha, R. (2009). *Climate resilient cities: a primer on reducing vulnerabilities to disasters*. Washinton D.C.: World Bank.
- Ritchie, H. ve Roser, M. (2018). *Urbanization, our world in data*. <https://ourworldindata.org/urbanization> adresinden erişildi.
- Türkcan, B. (2017) *Hiyerarşiye alternatif bir sentez: Panarşi*. https://www.researchgate.net/publication/321832713_Hiyerarşiye_Alternatif_Bir_Sentez_Panarsi adresinden erişildi.
- UN.(2015). *SDG11 sürdürülebilir şehirler: Neden önemlidir?* http://www.un.org.tr/wp-content/uploads/11_S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir_%C5%9Eehirler.pdf adresinden erişildi.
- UN.(2018). *World cities in 2018 data booklet*. https://www.un.org/en/events/cities-day/assets/pdf/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf adresinden erişildi.
- UN.(2019). *World population prospects 2019 highlights*, https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf adresinden erişildi.
- UN.(2019). *SDGs Knowledge platform*. <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> adresinden erişildi.
- UNDP.(2019). *SDG11* <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-11-sustainable-cities-and-communities.html> adresinden erişildi.
- UNDRR. (2018). *Economic losses, poverty & disasters: 1998-2017*. <https://www.unisdr.org/we/inform/publications/61119> adresinden erişildi.
- UNDRR.(2019). *Sendai framework for disaster risk reduction*. <https://www.unisdr.org/we/coordinate/sendai-framework> adresinden erişildi.

- UNFCCC. (1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change*. https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveg.pdf adresinden erişildi.
- UNFCCC. (2015). *1/CP.21 Adoption of the paris agreement*. <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2015/cop21/eng/10a01.pdf> adresinden erişildi.
- UN Habitat. (2015). *Local governments' pocket guide to resilience*. <http://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2018/07/Local-Governments-Pocket-Guide-to-Resilience.pdf> adresinden erişildi.
- UN Habitat. (2017). *Trends in urban resilience*. http://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2017/11/Trends_in_Urban_Resilience_2017.pdf adresinden erişildi.
- UN Habitat. (2019). *Climate change, city climate action*. <https://unhabitat.org/urban-themes/climate-change/> adresinden erişildi.
- UN Habitat CRPT. (2018). *City resilience profiling tool*. <http://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2018/02/CRPT-Guide.pdf> adresinden erişildi.
- UN Habitat NUA. (2017). *New urban agenda*. <http://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-English.pdf> adresinden erişildi.
- UN Habitat SUPA. (2017). *Sustainable urbanization in the paris agreement comparative review of nationally determined contributions for urban content*. https://urbanleds.org/wp-content/uploads/2019/resources/guidance_and_tools/Integrated_climate_action/Sustainable%20Urbanization%20in%20the%20Paris%20Agreement%20-%20Comparative%20Review%20of%20NDC%20-%20July%202018.pdf adresinden erişildi.
- UN-SDGs. (2019). *Sustainable development goals*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> adresinden erişildi.
- UNISDR. (2009). *2010-2015 Dünya afet zararlarının azaltılması kampanyası*. http://www.preventionweb.net/files/14043_campaignkittr03.09.pdf adresinden erişildi.
- UNISDR. (2012). *How to make cities more resilient a handbook for local government leaders a contribution to the global campaign 2010-2015 making cities resilient – my city is getting ready!* Geneva: UN.
- UNISDR. (2013). *Making cities resilient: summary for policymakers. A global snapshot of how local governments reduce disaster risk*. www.unisdr.org/files/33059_33059finalprintversionexecutivesu.pdf adresinden erişildi.
- UN.ORG. (2019). *For every dollar invested in climate-resilient infrastructure six dollars are saved, secretary-general says in message for disaster risk reduction day*, <https://www.un.org/press/en/2019/sgsm19807.doc.htm> adresinden erişildi.
- UN-PADRRR (2017). *United nations plan of action on disaster risk reduction for resilience, towards a risk-informed and integrated approach to sustainable development*, UN.
- Wallemacq, P. ve House, R. (2018). *UNISDR Economic losses, poverty & disasters: 1998-2017*. <https://www.unisdr.org/we/inform/publications/61119> adresinden erişildi.

- World Bank. (2011). *Guide to climate change adaptation in cities*. <http://siteresources.worldbank.org/INTURBANDEVELOPMENT/Resources/336387-1318995974398/GuideClimChangeAdaptCities.pdf> adresinden erişildi.
- World Bank-GFDRR. (2015). *Investing in urban resilience*. [https://www.gfdr.org/sites/default/files/publication/Urban%20Resilience%20Flagship%20Report%20FINAL%20\(10%2012%2016\).pdf](https://www.gfdr.org/sites/default/files/publication/Urban%20Resilience%20Flagship%20Report%20FINAL%20(10%2012%2016).pdf) adresinden erişildi.
- World bank-IFC. (2018). *Climate Investment opportunities in cities: an IFC analysis*, <https://www.ifc.org/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=wbkTBYajFadQmzBaaGNKVypXik9XPGhXEOKDAFWcUU> adresinden erişildi.

Dirençli Kentlerde Belediyelerin Suç Önlemedeki Rolüne Yeni Bir Bakış

*

Mehmet Murat Payam¹
ORCID: 0000-0002-5638-7414

Öz

Birleşmiş Milletlere göre, kentlerde beş kişiden biri suç mağduru olmakta ve kentsel suç, kent güvenliği açısından üç büyük tehditten biri olarak görülmektedir. Bununla birlikte, BM Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündeminin 11. hedefi, kentleri ve insan yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir hale getirmektir. Her ne kadar suçları önlemek ve suçla mücadele etmek merkezi yönetimlerin ana sorumluluğunda olsa da, yerel sorunlara yerel çözümler noktasında belediyelerin, suçları önlemede anahtar sorumluluğu olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, suç önleme ve kentlerin gelecek nesiller için daha güvenli hale getirilmesinde, güvenlik yönetişimi çerçevesinde belediyelerin oynaması gereken kilit roller açıklanmıştır. Bu amaçla öncelikle dirençli kent ve kentsel güvenlik, suç önleme, yönetim ve güvenlik yönetişimi kavramları yerel yönetimler bağlamında tartışılmıştır. Daha sonra güvenlik yönetişimi çerçevesinde belediyelerin suç önleme konusundaki rolüne değinilmiştir. Son olarak, kentlerde daha etkili suç önleme ve suçla mücadele bağlamında belediyelere uygulanabilir önerilerde bulunulmuştur. Bu makale, belediyelere suç önlemede yardımcı olabilecek politika, eylem stratejileri ve önerileri sunmayı amaçlaması bakımından önemlidir. Makalenin, suçu önleme ve suçla daha etkin mücadele bağlamında yerel düzeyde uygun politika uygulamalarının tanımlanmasına ve işe koşulmasına yardımcı olacağına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Dirençli Kent, Güvenlik Yönetişimi, Kentsel Güvenlik, Belediyeler, Suç Önleme.*

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, E-mail: mpayam@adiyaman.edu.tr

A New View on the Role of Municipalities in Crime Prevention in Resilient Cities

*

Mehmet Murat Payam²
ORCID: 0000-0002-5638-7414

Abstract

According to the United Nations, one in five people in cities has been a victim of crime and urban crime is seen as one of the three major threats in terms of urban security. However, the 11th objective of the UN 2030 Agenda for Sustainable Development is to make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable. Although it is the main responsibility of central governments to prevent and combat crime, it is thought that municipalities have a key responsibility in prevention of crime when local solutions to local problems are considered. In this context, the key roles that municipalities have to play in crime prevention and making their cities more secure through good governance for the next generations are explained. For this purpose, the concepts of resilient city and urban security, crime prevention, governance and security governance are discussed in the context of local governments. Then, the role of municipalities in crime prevention within the framework of security governance is discussed. Finally, recommendations were made to municipalities in the context of more effective crime prevention and crime fighting. This article is important for the purpose of providing policy and action strategies and recommendations that can help municipalities in crime prevention and increase security in cities. It is believed that this article will assist in identifying and implementing appropriate policy implementations at the local level in the context of crime prevention and fighting crime more effectively.

Keywords: *Resilient City, Security Governance, Urban Security, Municipalities, Crime Prevention.*

² Asst. Prof., Adıyaman University, E-mail: mpayam@adiyaman.edu.tr

Giriş

Yaşama hakkı ile temel hak ve özgürlüklere sahip olmak ve bunları etkin bir şekilde kullanmak, ancak emniyetli ve güvenli kentlerde mümkündür. Emin ve güvenli bir kentin en önemli koşulu ise, her insanın günlük hayatında kendisini emniyet ve güvende hissedebilmesidir. Bu bağlamda “her kent sakini, mümkün olduğunca suç, kabahat ve saldırılardan arındırılmış emin ve güvenli bir kentte yaşama hakkına sahip” (Council of Europe, 1992) olmalıdır. Fakat kentlerdeki suç oranı, dünyadaki her yerde olduğu gibi, Türkiye’deki kentlerde de artmaktadır. Birleşmiş Milletlere (BM) göre, kentlerde her beş kişiden biri suç ve şiddet mağduru olmaktadır (UN-Habitat, 2015). Türkiye’de ise suç oranları, 2011 ile 2014 yılları arasında %58 artmakla birlikte 2005 ile 2014 yılları arasında şiddet suçları, 14 kat artmıştır (Adalet Bakanlığı, 2015).

Kentsel suç, kent emniyeti ve güvenliği açısından kentlerde var olan üç büyük tehditten biri (UN-Habitat, 2007) olarak görülmektedir. Hatta dünyanın her kıtasından bir araya gelen 135 belediye başkanı, dünya kentlerinin maruz kaldığı dördüncü ‘en acı’ kentsel sorun olarak şiddet suçlarını sıralamışlardır (Shaw, 2001a). Kentlerde suç ve şiddetle ilgili en son gidişat tüm ülkeleri etkilediği için, kentsel sosyal ve ekonomik kalkınmayı sınırlandıran kentsel suç ve şiddet, günümüzde merkezi yönetimlerin en ana meşguliyetleri haline gelmiştir. Bu bağlamda “kent güvenliği, tüm vatandaşların ulaşma hakkına sahip olduğu kentsel yaşamın gerekliliklerinden biri” (UN-Habitat, 2007, s.93) olarak görülmektedir. Hal böyle iken, kent sakinleri için kentlerde emniyet ve güvenliği sağlamanın bir yolu, insani ve etkili bir suç önleme yöntemi geliştirmek olabilir. Bu açıdan “çağdaş suç önleme, kentlerde suç ve güvenlik sorunlarına cevap vermek için stratejik bir süreç ve yöntemdir” (UNODC, 2010, s.21). Böylece kentlerde yaşayan herkes için yaşam kalitesini iyileştirmek ve toplumsal emniyeti/güvenliği artırmak için “yerel sorunlara yerel çözümlerin” (Shaw, 2001a: ii) araştırılması gerektiği açıktır. Bununla birlikte, BM Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündeminin 11. hedefi, kentleri ve insan yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir hale getirmektir (UN, 2015).

Her ne kadar kentlerde suçları önlemek, suçla mücadele etmek ve güvenliği sağlamak merkezi yönetimlerin ana sorumluluğunda olsa da, yerel sorunlara yerel çözümler noktasında belediyelerin kentlerde suçları önlemede anahtar bir sorumluluğu olduğu düşünülmektedir. Yani bu hususlar, “artık yalnızca polise ve savcılara bırakılacak konular olmaktan çıkmış ve bu yüz-

den belediyeler, tüm aktörleri bir araya getirmek için daha stratejik bir konumda bulunmaktadır” (Shaw, 2001a, s.8; UN, 2009). Diğer bir anlatımla, kent güvenliğinin sağlanması, sadece polisiye tedbirlerle mümkün olmayıp (Ataç ve Gürbüz, 2009; Özbey ve Özel, 2015) bunun yanında sosyal, fiziksel ve ekonomik önlemleri de kapsayan bir güvenlik anlayışı geliştirilmelidir (Özbey ve Özel, 2015). Alanyazın taraması en genel olarak, kentlerdeki suç ve şiddet sorunsalıyla mücadele etmek için iki yaklaşım geliştirildiğini göstermektedir. Birincisi, suçla mücadele için merkezi yönetimler tarafından baskı yoluyla gerçekleştirilen klasik yaklaşımdır. İkincisi ise, iki yolla gerçekleştirilebilen ve kentlerde suçla mücadelede baskı yerine, daha suç oluşmadan önlemeyi tercih eden yaklaşımdır. İkinci yaklaşımda kullanılabilecek birinci yol, polisi suçla mücadelede ana aktör olarak kullanır. Diğeri ise, yerel makamları, polisin de katılabileceği sivil kuruluşlar arasındaki bir ortaklık yoluyla suçları önlemeye teşvik eder (Williams, 2014). Benzer şekilde, kent güvenliği ve suçla mücadele bağlamında güvenlik yönetişimi, merkezi yönetimlere bir takım görev ve sorumluluklar yüklediği gibi belediyelere de birçok görev ve sorumluluklar yüklemektedir.

Güvenlik yönetişimine uygun olarak, merkezi ve yerel yönetimler, kolluk kuvvetleri (polis, jandarma, sahil güvenlik), sivil toplum kuruluşları (STK), özel kuruluşlar, sosyal ve sağlık hizmetleri ve eğitim kurumları vb. tüm paydaşlar, kent güvenliği konusunda hayati sorumluluklara sahip olup suçları önlemek ve daha güvenli kentler inşa etmek için koordinasyon içinde hareket etmek zorundadırlar (European Council, 2009; ICPC, 2008; ICPC, 2010; UN, 1995; UN, 2002; UN, 2009; UN-Habitat, 2015). Bu bağlamda bu makale, kentlerde suç önlemede ve kentlerin gelecek nesiller için daha güvenli hale getirilmesinde, belediyelerin güvenlik yönetişimi çerçevesinde iyi yönetim yoluyla oynaması gereken kilit rolleri açıklamaktadır.

Bu amaçla, öncelikle dirençli kent ve kent güvenliği, suç önleme, yönetim ve güvenlik yönetişimi kavramları yerel yönetimler bağlamında ele alınmıştır. Ardından, güvenlik yönetişimi çerçevesinde belediyelerin suç önlemedeki rolüne değinilmiştir. Son olarak ise, daha etkin suç önleme ve suçla mücadelede kapsamında belediyelere uygulanabilir öneriler sunulmuştur. Bu makale, belediyelere suç önlemede yardımcı olabilecek politika ve eylem stratejileri ve önerileri sunmayı amaçlaması bakımından önemli görülmektedir. Bu açıdan bu makalenin, kentlerde suçu önleme ve suçla daha etkin mücadele bağlamında yerel düzeyde uygun politika uygulamalarının tanımlanmasına ve işe koşulmasına yardımcı olacağına inanılmaktadır.

Dirençli Kent ve Kent Güvenliği

Kentler, insanların günlük yaşamını tümüyle etkileyen her türlü insan ilişkisinin bulunduğu, kurumlaşmanın yoğunlaştığı merkezler olarak adlandırılabilir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014). Direnç, bireylerin veya toplulukların olumsuzluklara karşı direnmesine ve bunlardan kurtulmasına yardımcı olan bir niteliktir (Newman, 2002, s.5). Yani dirençli bir kentte bireyler ve toplum, tüm zorluklara direnebilir ve belirsizliklerle başarılı bir şekilde baş edebilir. Afet Risk Azaltma Uluslararası Ofisi (UNISDR) tarafından dirençlilik (resilience), “tehlikelere maruz kalan bir sistemin, topluluğun veya toplumun, gerekli temel yapılarının korunması ve yenilenmesi de dâhil olmak üzere, risk yönetimi yoluyla bir tehlikenin etkilerine zamanında ve etkili bir şekilde direnme, özümseme, uzlaştırma, uyum sağlama, dönüştürme ve iyileştirme yeteneği” olarak tanımlanmaktadır (unisd.org). Kent güvenliği bağlamında dirençlilik, kamu, STK, özel sektör ve kent sakinlerinin olası güvenlik risklerinin etkilerine karşı direnme, bunların üstesinden gelme ve tekrar önceki güvenli haline dönebilme becerisidir.

Bu bağlamda dirençli kent ise; “fiziksel, çevresel, sosyal ve ekonomik çerçevede kentlerin karşılaşılabileceği her türlü tehlike, tehdit ve olumsuz durumlarla kenti oluşturan birçok dinamiklerin, aktörlerin koordineli ve kapsamlı bir şekilde mücadele etmesinin sağlanması” (Çiriş, 2017, s.148) şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir anlatımla dirençli kent, kentlerde her türlü tehlike ve risklere karşı zayıf noktaları tespit ederek kapasite geliştirmeyi içerir. Bu kapsamda dirençli kentleri, kırılğan kentlerden ayıran özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Katılımcı bir modelle kamu (merkezi/yerel yönetim), STK, özel sektör ve kent sakinleri şehirlerini planlar ve karar verirler,
2. Sürdürülebilir kentleşmeyi sağlayıp, yetkin ve hesap verebilir bir yerel yönetime sahiptir,
3. Konut, yerleşim yeri ve mahallelerin altyapı ve hizmetleri yeterlidir,
4. Akla ve imar mevzuatına uygun yapılaşmalarla pek çok afetin önüne geçilmiştir,
5. Olası tüm tehlike ve risklerle ve bunlara maruz kalacak ve zarar görebilecekler hakkında güçlü bir yerel bilgi alt yapısına sahiptir,
6. Felaketi öngörme ve varlıkları korumak için adımlar atmıştır,

7. Her türlü afetten kaynaklanan fiziksel ve sosyal kayıpları en aza indirebilmiştir,
8. Afet öncesinde, sırasında ve sonrasında gerekli kaynakları taahhüt etmiş ve kendi kendini düzenleme yeteneğine sahiptir,
9. Afet sonrasında temel hizmetleri hızlı bir şekilde onarabilir ve bunun yanı sıra sosyal, kurumsal ve ekonomik faaliyetlerini devam ettirebilir kenttir (UNISDR, 2010).

Diğer yandan kentlerde toplumsal güvenliğe olumlu etkisi olan sosyal adalet ve eşitlik, kapsayıcılık, bağlılık ve direnç gibi faktörler, güvenli bir kentin ötesine bakmanın ayrılmaz bir parçasıdır (Melbourne Council, 2014). Bu bağlamda, BM Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündeminin 11. hedefi, kentleri ve insan yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir hale getirmektir (UN, 2015). Bu açıdan kent sakinlerinin yaşam döngüsünün tüm aşamalarında kentlerde dirençliliği destekleyen faktörler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. *“Güçlü sosyal destek ağları,*
2. *En az bir koşulsuz destekleyici veli veya bu görevi üstlenecek yakının varlığı,*
3. *Adanmış bir akıl hocası veya aile dışından başka bir bilge kişi,*
4. *Olumlu okul deneyimleri,*
5. *Uсталık duygusu ve kendi çabalarının bir fark yaratabileceği inancı,*
6. *Bir dizi müfredat dışı aktiviteye katılım,*
7. *Olumsuz yanı sıra zarar verici etkilerin de tanınması için olumsuzlukları yeniden değerlendirme kapasitesi,*
8. *Yarı zamanlı çalışma yoluyla başkalarına yardım ederek “fark oluşturma” yeteneği ya da fırsatı,*
9. *Başa çıkma becerilerini geliştirmek için fırsatlar sunan zorlu durumlardan aşırı korunaklı olmamak”* (Newman, 2002: 68; Newman, 2004).

Yaşadığı kente insanlar herhangi bir suça veya tehlikeye maruz kalmadan güven içerisinde yaşamak ve yaşam standartlarını artırmak istemektedirler (Bulut ve Kara, 2011). Kent güvenliği 1980’lerin sonlarında ön plana çıkmaya başlamıştır (Frevel, 2006). Kent sakinlerinin emniyet ve güvenliği, dünyanın birçok bölgesinde ülkeler ve şehirler için büyük bir endişe kaynağıdır (UNODC, 2016). “Kentsel güvenlik, suç ve şiddetin etkilenme derecesine bakılmaksızın, dünyadaki şehirlerde önemli bir sorun olarak görülme-

tedir. Güvenliğin açık bir şekilde dâhil edilmesi, sürdürülebilir kentsel gelişim için önemli bir koşul olarak kabul edilmesi ve kentsel güvenliği bir kalkınma sorunu olarak konumlandırması bakımından dikkat çekicidir” (ICPC, 2016, s.44). Türkiye’de işlenen suçların önemli bir bölümü kentlerde işlenmektedir. Kentlerin güvenlik sorunu, kamuoyunu giderek daha çok meşgul etmektedir (Karasu, 2008). 21. yüzyılın başlarında da kent güvenliği, terörizm ile birlikte kentler için daha önemli bir hal almıştır (Frevel, 2006). Kent güvenliği, kentleşme süreci içerisinde meydana gelen güvenlik gereksinimi ve buna yönelik geliştirilen stratejileri çağırıştırır. Bu açıdan kent güvenliği, her şeyden önce kente ait kırsaldan farklı olan bir güvenlik algısını ve buna yönelik hizmetleri içermektedir (Gökulu, 2010).

Kent güvenliği; bireylerin, kentsel yaşamın doğası gereği kurgulanan hizmetlerden faydalanmada huzur ve emniyet içerisinde olabilmeleridir. Güvenliğin sağlanması, tıpkı kent planlaması gibi, bir kamu hizmetidir. Kentsel güvenlik planlaması, tek başına polisiye hizmetler veya güvenlik kuvvetlerini ilgilendiren bir olgu değildir. Kente hizmet sunan tüm sektörler arasındaki işbirliği, kent güvenliğinin sağlanmasında en başat unsurdur (Henden ve Korkmaz, 2006). “Kentsel güvenlik, risk faktörlerini ve hepsinden önemlisi, şehirlerde güvensizliğin korunma faktörlerini ele almak, daha sürdürülebilir, kapsayıcı, uyumlu ve adil şehirlerin koşullarını yaratmak için şehir çapında ve katılımcı bir süreci benimser” (Habitat III, 2016, s.2). Kent genelinde iyi planlanmış, toplumsal cinsiyete duyarlı, toplum temelli, bütünlük ve kapsamlı kentsel suç önleme ve güvenlik stratejileri uygulamaya konulduğunda ancak sürdürülebilir kentsel gelişmenin gerçekleştirilebileceği tartışılmaktadır (WICI, 2016). İnsanları toplum içinde, evinde ve sokakta korkusuz ve güvende hissettirerek, kent sakinlerine rahat bir yaşam sunabilmek bağlamında güvenli kentlerin oluşturulması çok önemlidir. Kent güvenliğini ortadan kaldıran temel nedenlerden biri, kentsel mekân ve suç arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Çünkü kentlerde herhangi bir suçun oluşması için suçlu, mağdur ve mekânın aynı anda bir arada olması gerekmektedir (Mutlu, 2007).

En genel anlamda kent açısından güvenlik, kentlileri kasıtlı olaylara karşı korumadır. Kent güvenliği, önleyici kolluk faaliyetlerinin kentsel alanlarda uygulanmasını da kapsayan bir kavramdır (Gündüzöz, 2016). Diğer bir anlamıyla kent güvenliği, kent sakinlerini etkileyebilecek insan kaynaklı risk ve tehditlere karşı korunmanın sağlanması anlamına gelir. Suçluluk ve subjektif koruma algısı açısından ciddi bir tehdidin yokluğu olarak anlaşılan kentsel güvenlik, bugün çeşitli yapısal ve yerel faktörlere bağlıdır. Kentsel güvenlik

kavramı genellikle, kentlerde işlenen suçların önlenmesi ve bunlara müdahale edilmesi programları ile incelenir. Bu bağlamda kentsel güvenliğin iki yorumu yapılabilir:

1. Kent sakinlerinin bütünlüğü içinde güvenliği ya da kentsel alanların giderek artan militarizasyonu ile ilişkili olarak kent sakinlerin bireysel güvenliği,
2. Kentlerin bir bütün olarak güvenliği (Svitková, 2014).

Yani kentlerde güvenlik, öncelikli olarak her kent sakininin kişisel güvenliğine ve mal emniyetine odaklanır. Daha sonra ise, bir bütün olarak kentin güvenliğine odaklanır. Dolayısıyla kent güvenliği kapsamında yürütülen önlem ve eylemler, aynı zamanda kent emniyetini sağlamanın bir aracı olarak kullanılacaktır. Kentlerde güvenliğe yönelik “güvenli yaşam ajandası bileşenleri; bağdaştırıcı güvenlik, önleyici güvenlik ve insan güvenliği olarak saptanmıştır. Bu üç bileşen arasındaki ilişki kentlerdeki güvenli yaşamın çerçevesini çizmektedir” (Frevel, 2006, s.5). Kentlerde güvenlik herkesin endişesidir. Kentli hakkına, orada yaşayanların güvenliği garanti edilmeden ve suç korkusu azaltılmadan, gerçek anlamda tamamen sahip olunamaz (Council of Europe, 1992). Yerel güvenlik hizmetlerinin sunulmasında ve Avrupa Kentsel Sözleşmesinde yer alan “Güvenli Kent’in” tesisinde, İçişleri Bakanlığı iç güvenliği sağlama fonksiyonunu, kendisine bağlı kuruluşlarla sağlamaktadır (Çalı, 2012). Diğer bir anlatımla, yerel anlamda güvenlik hizmetleri genel olarak polis ve jandarma tarafından sunulmaktadır.

Suç Önleme

Kentleri, kentliler için daha yaşanabilir hale getirmek ve kent sakinlerinin üzerindeki suç baskısını azaltmak, kent güvenliği ile ilgili çalışmaların temel amacıdır (Ataç, 2007). Kentlerin yaşanılabilir bir yer olması için, öncelikle suçun oluşumunu engelleyebilmek gerekir. Suç önleme çalışmaları da, insanların kentlerde suç ve güvensizlik duygusu yaşadığını göstermiştir. Bu nedenle, kentlerde suçların ana nedenleri ve bunlara karşı alınacak önlemler, tarihin her döneminde kent sakinleri için bir sorun olarak görülmüştür (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014, s.3). Suçun ana nedenlerini ortaya koymak, daha güvenli kentler inşa etmek için gerekli olduğundan, ilgili tüm paydaşlar kentsel suçların kökenleri ve etkilerini anlamaya çaba sarf etmektedir.

Suç önleme, Avrupa Kentsel Sözleşmesinde belirtildiği gibi, kent sakinlerinin kentsel hakkı olarak görülmektedir. Bu sözleşmeye göre; “Avrupa kentleri vatandaşlarının güvenlik hakkı - mümkün olduğunca suç, kabahat ve saldırılardan arındırılmış emin ve güvenli bir kentte yaşama hakkı” (Council of Europe, 1992, s.1) olarak değerlendirilmektedir. Suç, insan güvenliğine yönelik temel bir tehdittir ve suçtan arındırılmış güvenlik “giderek uluslararası bir kamu yararı ve aynı zamanda temel bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir” (UN-Habitat, 2007, s.45).

Toplumsal güvenlik, kentlerde suç önlemeye yapılan yatırımının sadece ulusal düzeyde değil yerel düzeyde de suçun önlenmesinde çok önemli ve etkili olduğunu vurgulamaktadır (ICPC, 2001). Kentlerde “suç önleme ekonomik ve sosyal açıdan daha az maliyetlidir” (ICPC, 2016, s.2) ve kentlerde iyi planlanmış bir suç önleme uygulaması, birçok yarar sağlamaktadır (Shaw, 2001a; Shaw, 2001b; UN, 1995; UN, 2002). Alanyazın incelendiğinde kentlerde birçok farklı suç önleme yaklaşım ve programının geliştirildiği görülmektedir. Suç önleme en genel olarak, insan odaklı suç önleme, mekân odaklı suç önleme ve durumsal suç önleme stratejileri şeklinde sınıflandırılabilir. Durumsal suç önleme stratejisi, insan ve mekân odaklı stratejilerin birleşimidir. İnsan odaklı suç önleme stratejisi genellikle “Sosyal Gelişim Yoluyla Suç Önleme” olarak bilinirken, mekân odaklı stratejiler ise “Çevresel Tasarım Yoluyla Suç Önleme” yöntemi olarak bilinir. Durumsal suç önleme yaklaşımlarıyla birleştirildiğinde, bu stratejiler bütüncül ve etkili bir suç önleme paketi oluşturur. Diğer yandan, Suç Önleme Yönergesi (2002), çeşitli suç önleme yaklaşımlarını ve programlarını dört ana kategoriye ayırmaktadır (UN, 2002; UNODC, 2010, s.12-16):

1. Sosyal gelişim yoluyla suç önleme / sosyal, ekonomik, sağlık ve eğitim önlemleriyle sosyal suç önleme
2. Toplum ve örgütler aracılığıyla yerel temelli suç önleme,
3. Çevresel tasarım yoluyla durumsal suç önleme,
4. Hapishanedeki gençleri ve insanları kapsayan ve daha sonra topluma dönenler için tekrar topluma kazandırma programları

Dünyanın tüm bölgelerinde kullanılacak etkili suç önleme; emniyetli ve güvenli kentsel tasarım, yerel yönetimler ve polis dâhil kurumsal suç önleme, alternatif adalet biçimleri ve sosyal suç önlemeye odaklanılmasını içermektedir (Milliken, 2016). Uluslararası deneyimler, etkili suç önleme faaliyet-

lerinin toplumların sosyal uyumunu destekleyip güçlendirebildiğini ve yaşam kalitelerini iyileştirmek için toplu olarak hareket etmelerine yardımcı olabileceğini göstermiştir (Ulusal Suç Önleme Çerçevesi, 2012). Yukarıdaki açıklamalardan suç önleme stratejilerinin; tüm resmi ve gayri resmi tarafların koordinasyonunu içermesi, sosyal yönleri göz önünde bulundurarak suçun önlenmesi, bazı etkili proaktif polislik stratejileri, özellikle toplum polisliği ve zamanında ve etkili ceza adaleti programlarını gerektiği sonucuna varılabilir. Yukarıda belirtilen tüm suç önleme stratejileri, iyi yönetim yoluyla uygulamaya konmalıdır. İyi yönetimle ilgili olarak, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı, kentlerde başarılı bir suç önleme için temel anahtar olan “iyi yönetimin, üç temel koşulu kapsadığını ileri sürmektedir: etkili liderlik, etkin finansman ve etkin vatandaş katılımı” (UN-Habitat, 2007, s.96). Özetle kentlerde suç önleme konusunda; kent sakinleri, eğitim kurumları, dinî müesseseler, STK’lar, merkezî hükümet, belediyeler, kolluk kuvvetleri ve bütün toplumun koordine edilmiş çabaları çok önemlidir. Bu bağlamda, Avrupa Kentsel Sözleşmesinde öne sürülen kentsel güvenlik ve suç önlemenin temel ilkeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Tutarlı bir güvenlik ve suç önleme politikası, önleme, yasaları uygulama ve karşılıklı destek temeline dayanmalıdır.
2. Yerel bir kentsel güvenlik politikası, güncel kapsamlı istatistik ve bilgilere dayanmalıdır.
3. Suç önleme toplumun tüm üyelerini içerir. Etkili bir kentsel güvenlik politikası, kolluk kuvvetleri ile yerel toplum arasındaki yakın işbirliğine bağlıdır.
4. Yerel bir uyuşturucu önleme politikası tanımlanmalı ve uygulanmalıdır. Yeniden suç işlenmesinin önlenmesi ve hapis cezası yerine alternatiflerin geliştirilmesi için gerekli programlar esastır.
5. Mağdurlara destek, herhangi bir yerel güvenlik politikasının kilit bileşenidir.
6. Suç önleme bir öncelik olarak kabul edilmeli ve böylece mali kaynakların artırılması talimatı verilmelidir (Council of Europe, 1992, s.37).

Yönetişim ve Güvenlik Yönetişimi

Kamu hizmetlerinin daha etkin sunulmasında merkezi yönetimlerin yanı sıra yerel yönetim, STK'lar ve özel sektörün ilişki ve etkileşimleri ise genelde 'yönetişim' kavramı ile ifade edilmektedir. Günümüzde kamu yönetimi süreçlerinde, yerel yönetimlerden topluma daha fazla rol aktarımı gündeme gelmiştir. Bu çerçevede halkın farklı kesimlerinin, üniversitelerin, STK'ların, meslek örgütlerinin ve ilgili kamu kurumlarının yerel konulardaki idari ve karar alma süreçlerine etkin katılımı 'yönetişim' kavramıyla anlatılmaktadır (European Governance, 2001 aktaran; Oktay, 2017). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yönetişimin şu şekilde tanımı yapılmıştır: "Yönetişim, bir ülkenin işlerini her düzeyde yönetmek için ekonomik, politik ve idari otoritenin kullanılmasıdır. Yönetişim, vatandaşların ve diğer grupların çıkarlarını ifade ettiği, yasal haklarını kullandığı, yükümlülüklerini yerine getirdiği ve farklılıklarına arabuluculuk yaptığı mekanizmaları, süreçleri ve kurumları kapsar" (UNDP, 1997: 2). En genel anlamıyla yönetişim, "yönetim sürecinde hükümet dışı aktörlerin de etkin bir şekilde yönetime katıldığı, bu süreçte rol oynayan aktörler ve örgütler arasındaki etkileşimi, formal ya da resmi sıfatı bulunmayan kişi, grup ve kuruluşların katılımını" (Yüksel, 2000: 145) ifade eder. Yani yönetişim, kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde bir araya gelerek yönetime katılımı (Güzelsarı, 2008) demektir. Yukarıda yapılan tanımlar bağlamında yönetişimin, kamu, sivil toplum ve özel sektörü içermesinden dolayı, yönetmekten ve hükümetten daha geniş bir kavramı ifade ettiği söylenebilir.

5393 Sayılı Belediye Kanununda da üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, STK'lar ve uzman kişilerin belediye karar ve hizmetlerine katılımının teşvik edildiği görülmektedir. Habitat II Konferansında güvenliğin, kent planlaması ve yönetimiyle bütünleştirilmesi önerilmektedir. Kentsel gelişmeye katkısı açısından en çok güvenliğin, kent planlaması ve iyi yönetimle bütünleşmesi %78 oranıyla ilk sırada belirtilmiştir (Aksoy, 2007). Yılmaz (2012) güvenlik yönetimini, "bir ülkenin sınırları içindeki güvenliği, bilimsel yaklaşımlarla şekillendirilmiş bir örgüt yapılandırması içinde ele alan ve yürüten çağdaş bir yönetim anlayışı" şeklinde tanımlamıştır. Yönetim konusunda komuta birliği, verimlilik, etkinlik, koordinasyon, strateji vb. ilkelerinin büyük bir önemi vardır. Kent bağlamında güvenlik yönetimi, kentlerde suç ve güvensizlik hissi bağlamında potansiyel

ve olası risklerin belirlenmesi, bunların yönetiminin planlanması, eylem planının uygulanmasında karşılaşılan riskleri sistematik olarak tespit etme, anlama ve yönetme uygulaması şeklinde tanımlanabilir. Kentsel güvenlik risklerinin yönetimi bağlamında da iyi bir güvenlik yönetişimi; kamu, özel sektör, STK'lar ve bireysel olmak üzere dört düzeyde gerçekleşebilir.

Hiç kuşkusuz kent güvenliğinin sağlanmasında merkezi ve yerel yönetimler en önemli kuruluşlardır. Güvenlik yönetişimi, klasik olarak merkezi yönetimler (devlet) tarafından sunulan güvenlik hizmetlerinin, günümüzde artık yerel yönetimler, STK'lar ve özel sektör vb. aktörlerin de katılımıyla sunulmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu makalede güvenlik yönetişimi; kentsel suçların önlenmesi veya azaltılması ve bunun sonucu olarak kent emniyeti ve güvenliğinin sağlanmasında merkezi yönetim, yerel yönetim, kamu kolluk kuvvetleri ve özel güvenlik birimleri, özel sektör, STK'lar ve yerel halk arasındaki kentsel güvenlik konusundaki işbirliği ve koordinasyonu ifade eder. Merkezi yönetim birimi olan İçişleri Bakanlığının da son yıllarda benimsediği yönetim uygulamaları, kolluk kuvvetleri ile diğer kurumlar arasında etkin bir işbirliğini öngörmektedir. Burada yönetim, suçlara neden olan sorunların kolluk kuvvetleri ile diğer kamu ve özel kuruluşların ortak çabaları ile ortadan kaldırılması anlamında kullanılmıştır (Alaç ve Çalı, 2012).

Türkiye'de kentlerde kamu güvenliğini sağlama ve suç ve suçlularla mücadelede ana sorumluluk İçişleri Bakanlığınınadır. Bakanlık bu görevi, kolluk kuvvetleri (polis, jandarma ve sahil güvenlik) ve yardımcı kolluk olarak nitelendirilebilecek özel güvenlik görevlileri yoluyla yerine getirmektedir. Ancak yukarıda sayılan kolluk kuvvetlerinin tek başına tüm suçlarla ve suçlularla başa çıkması mümkün değildir. Bu bağlamda güvenlik yönetişimi gereği; üniversitelere, özel kuruluşlara, sivil toplum kuruluşlarına, derneklere ve diğer devlet kurumlarına birçok sorumluluk düşmektedir (Çakır vd., 2014). Öngörülen bu yönetim modelinin temel amacı, suçun çok boyutlu sosyal bir olgu olması ve suçlularla mücadelede ancak halkın, kurumların ve kolluk kuvvetlerinin ortak bir eylem planı çerçevesinde başarı sağlayabilecek olmasıdır (Alaç ve Çalı, 2012). Diğer bir anlatımla, suçların sadece polisye tedbirlerle önlenmesi imkânı bulunmamaktadır. Suçun önlenmesi tüm kurum ve kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların etkin katılımını ve işbirliğini gerektirmektedir (Doğan ve Sevinç, 2011).

Mümkün olduğunca suç önleme politikaları ve programları, hükümet genelinde ve toplumla kapsamlı stratejiler ve ortaklıklar temelinde inşa edilmelidir. Bu, akademik ve araştırma kurumları, STK'lar ve sivil toplum, medya ve bağış örgütlerinin yanı sıra çeşitli düzeylerdeki hükümet sektörlerini de

kapsamaktadır (UN, 2009, s.45: UNODC, 2010, s.21). Suçu önleme, oldukça geniş ve çeşitli faktörleri bünyesinde bulundurur. Bundan dolayı, suç önlemede toplumun farklı kesimlerinin ortak sorumlulukları vardır. Kolluk kuvvetleri ve mahkemeler, günlük yaşamda meydana gelen karışıklara karşı tek çözüm olarak görülemez. Bu yüzden yerel düzeyde suçla mücadele için sadece kamu kuruluşları ile yetinilmeyip daha çok sektörlü gelişmeler araştırılmalı ve uygulanması teşvik edilmelidir (EGM, 2005). Suçla mücadelede işbirliği yapması gereken kurumlar olarak, Adalet, İçişleri, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları sayılabilir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014). Belediyeler başta olmak üzere yerel yönetimler; merkezi yönetimin taşra kuruluşları olarak il ve ilçe düzeyinde örgütlenmiş bulunan tüm devlet kurumları diğer kurum ve kuruluşlarla uyum içerisinde çalışmalıdırlar. Çünkü suç sadece bir kuruluşun mücadelesi ile önlenebilecek bir olgu değil; aksine işbirliği halinde mücadele edilmesi gereken bir olgudur (Zengin ve Kesgin, 2013).

Özetle, vali veya belediye başkanı önderliğinde, dikkate değer esneklik ve fırsatlar sunan kentlerde güvenlik yönetişimi sürecine dâhil olması gereken ajanslar, kurum ve kuruluşlar ve bireyler oldukça kapsamlıdır. Uluslararası Suç Önleme Merkezi tarafından kentlerde suç önlemeye yönelik kapsamlı bir plan geliştirmek için potansiyel ortakların bir listesi geliştirilmiştir:

1. Yerel yönetim liderliği,
2. Kolluk kuvvetleri ve ceza adalet sistemi,
3. İnsan ve sosyal hizmet kurumları,
4. Mahalle ve sivil dernekler ve kulüpler,
5. Gençler ve yaşlılara yönelik kurulan dernekler,
6. Sağlık, güvenlik ve yaşam kalitesi ajansları,
7. Üniversiteler, okullar, okul kurulları, müdürler ve okul-aile işbirliği dernekleri,
8. Kültürel ve etnik popülasyonlar,
9. İşletme sahipleri ve kuruluşları,
10. Din âlimleri ve kanaat önderleri,
11. Yerel medya,
12. Kâr amacı gütmeyen gruplar,
13. Toplu konut sakinleri dernekleri ve yönetimi,
14. Askerler (ICPC, 2001, s.27)

Merkezi yönetim olarak İçişleri Bakanlığı ve kendisine bağlı taşra örgütleri (İl Emniyet Müdürlüğü, İl Jandarma Komutanlığı vb.) valilik çatısı

altında kent güvenliği bağlamında koordinasyon ve suç önleme ilkelerinin daha iyi anlaşılması dâhil yerel düzeyde yerel suç önleme kurum ve koordinatörlerinin kapasitelerinin artırılmasına yardımcı olmalıdır. Bu koordinasyon aşağıdaki gibi sağlanabilir:

- Öncelikle her kentin kendine özgü bir proje oluşturması sağlanır,
- Daha sonra Vali veya yardımcısının liderliğinde kent güvenliğiyle ilgili tüm paydaşların yer alacağı yerel bir koordinasyon ekibi oluşturulur,
- İlgili tüm paydaşlar ile kentin yerel bir güvenlik teşhisi çıkarılır,
- Koordinasyon ekibi, belediyenin, diğer kurumların ve kent sakinlerinin harekete geçirilmesi ve ortakların duyarlı hale getirilmesi sağlar,
- Aynı zamanda kentte bir yönlendirme komitesi ve işbirlikçi mekanizmaların oluşturulması sağlanır,
- Kentsel güvenlik ve suç önleme stratejisinin detaylandırılır
- Oluşturulan eylem planının geliştirilmesi, uygulanması, değerlendirilmesi ve eksikliklerin giderilerek kurumsallaşma aşamasına geçilmesi sağlanır (AFUS, 2017).

Belediyelerin Suç Önlemedeki Rolü

Yerel yönetimler³, coğrafi yetki sınırları içinde halkın yerel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kanunlar çerçevesinde kurulan ve karar organı halkın seçimi ile belirlenen, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir (Eryılmaz, 2006). Kamu yönetim sisteminin merkezi yönetimden sonraki en büyük ve en önemli parçası olan yerel yönetimler, merkezi yönetimle birlikte kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde görev alan kuruluşlardır (Ersöz, 2009, s.772 aktaran; Aydın, 2009, s.32). Diğer bir anlatımla yerel yönetimler, il, ilçe ve köylerde yaşayanlara sunulan yerel hizmetlerin sağlanması amacıyla kurulan idari organizasyonlardır. “Yerel hizmet, bir yer, mahal ve bölgeyi ve oraya yaşayan halkı ilgilendiren, yani tüm ülkeyi ve ülke halkını ilgilendirmeyen hizmetleri” (Aydın, 2009, s.142) ifade etmektedir. Yerel yönetimlerin, yerel düzeyde artan sosyal sorunlar, talep ve beklentiler nedeniyle

³ Türkiye’de yerel yönetim birimleri; İl özel idareleri, belediyeler ve köy idaresinden oluşsa da, bu makalede yerel yönetim kavramıyla özellikle belediyeler kastedilmiştir.

etkinlikleri ve gereklilikleri çoğu zaman merkezi yönetimin önüne geçmektedir (Zengin ve Kesgin, 2013). Yerel kamu hizmetleri, yerel yönetim kuruluşları ve merkezi yönetimin taşra teşkilatları tarafından yerine getirildiği gibi STK'lar ve özel sektör tarafından da yerine getirilebilmektedir.

İyi yönetişimin bir özelliği bazı hizmetlerin, bu makalede güvenlik hizmetlerinin, yerelleştirilmesini gerektirir. Yerel güvenlik hizmetleri de, merkezi yönetimin taşra teşkilatları (polis, jandarma, sahil güvenlik) ve yerel yönetim kuruluşları tarafından yerine getirilebileceği gibi özel sektör (özel güvenlik görevlileri) tarafından da yerine getirilebilir. Görev ve yetkileri sınırlı olsa dahi belediye zabıtası, kentsel trafik düzenlemesinin belediyeler tarafından yapılması ve muhtarlık sistemi, kentlerde güvenlik hizmetlerinin yerel olarak sunulabileceğine dair örneklerdir (Aydın, 2009). Diğer yandan yönetişim, bir ülkede merkezi yönetimin yerine getirdiği işlevlerin, özel sektöre aktarılmasını nitelendirmektedir (Tangör, 2004). Benzer şekilde, bazı belediyelerin güvenlik hizmetlerini kendilerine bağlı kuruluşlardan ve belediye şirketlerinden temin etmesi (Çalı, 2012) de güvenlik hizmetlerinin özel sektör tarafından da yerel olarak sunulabileceğine örnek olarak verilebilir. Bu noktada, "kamusal yönü ikinci derecede olup ticari yönü ağır basan alanlarda güvenlik hizmetlerinin devlete yük olmayacak biçimde özel sektöre devredilmesinde ayrıca fayda bulunmaktadır" (Bilgiç, 2005, s.116).

Her ne kadar merkezi yönetimler kentlerde suç önlemeyi planlama, sürdürme ve destekleme ve kent sakinleri için emniyetli ve güvenli ortamlar sağlama sorumluluğunu taşıyor olsalar da, belediyelerin kentlerde suçun önlenmesi ve bunun teşvikini sağlamak için yapabileceği şeyler çok önemlidir. Başka bir deyişle, merkezi yönetimler kadar belediyeler de, kentlerdeki sorunların çözümünde vazgeçilmez bir role sahiptir (Ergenç ve Aydın, 2009). Bu noktada belediyelerin, merkezi yönetimlerden daha çok doğrudan halkın şikâyetleri ile karşı karşıya kaldıkları gerçeği dikkate alınmalıdır (Aydın, 2009). Günümüzde belediyelerin kamu hizmetlerindeki rolü, kentleşme düzeyinin artması ve demokratik değerlerin gelişmesi ile daha da önemli hale gelmiştir. Kentlerdeki her türlü problemin çözümünde belediyeler anahtar konuma sahiptir (Oktay, 2017). Ancak Türkiye'de belediyelerin kent güvenliğine olan katkıları ve önemi henüz tam olarak anlaşılamamıştır. Güvenliğin sağlanmasında değişen paradigma ile birlikte ortaya çıkan proaktif yaklaşım, belediyelerin güvenliğin sağlanmasında önemli görevleri yerine getirmelerini gerektirmektedir (Güçer, 2012). Diğer bir anlatımla, belediyelerin toplumsal güvenliği sağlamada ve kentleri daha güvenli hale getirmedeki kilit

bir paydaş olarak önemi, merkezi hükümetler tarafından olduğu gibi, belediyelerin kendileri tarafından da tam olarak anlaşılammıştır.

Belediyeler, kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesinde kurulacak ortaklıklar için bir çerçeve oluşturulmasında önemli bir rol oynayabilir. Dolayısıyla, belediyeler bu sürece yalnızca istişare açısından değil, aynı zamanda suç önleme projelerinin üreticileri ve uygulayıcıları olarak da dâhil olmalıdır (UN-Habitat, 2007). Güvensizlik ve suç, yerel düzeyde gerçekleştiğinden etkili suç önleme politikaları, merkezi hükümetlerin desteğiyle yerel düzeyde ele alınmalıdır (Kulach vd., 2006). Suçun Önlenmesine Yönelik Kılavuz İlkeler (1995; 2002) de, belediyelerin kentlerde güvensizliğin ve suçun temel nedenlerini ortadan kaldırmadaki kilit rolüne vurgu yapmaktadır. Kentlerde toplum genelinde suç önleme stratejilerinde belediye başkanları ve yerel makamlar kilit rol oynamaktadır (UN-Habitat, 2007). Bu yüzden, artık belediyeler “yerel sorunlara yerel çözümler üretmek için kentte birçok aktörün ortaklığını gerektiren iyi yönetim meselesi olarak suçun azaltılmasına odaklanmaya başlamalıdır” (ICPC, 2001, s.33). Günümüzde “belediyelerin suçun önlenmesi konusunda kilit bir ortak olması gerekliliği” kabul edilmektedir (Shaw, 1998, s.8). Belediyelerin kentlerde suçun önlenmesi ve toplumsal emniyetin ve güvenliğin sağlanmasında bu kadar önemli bir paydaş olmasının üç temel nedeni vardır: a) hesap verebilirlik, b) çok sektörel stratejileri geliştirmek ve ilerletmek için liderlik, c) toplumla yerel ortaklıkların oluşturulması. Suç azaltma ve önleme planlarının belediyenin liderliği olmadan başarılı olamayacağı anlaşılmaktadır (Milliken, 2016: 5; NCPC, 2000: 17). Bu yüzden “kentlerde mevcut suç problemlerini çözmek ve gelecekte daha büyük sorunlardan kaçınmak için, belediyeler düşünme biçimlerini ve eylem tarzlarını değiştirmelidirler. Toplumsal güvenliği temel bir insan hakkı olarak gören iyi yönetim, belediye başkanlarının güvenli ve sağlıklı toplumları inşa etmede birincil sorumluluğu taşıdıkları konusunda ısrar etmektedir” (ICPC, 2001, s.10).

Suçla mücadele açısından kentleşme, kentlinin suçla mücadeleye katılımını öngörmektedir. Kentlilerin suçla etkili mücadelesi, mücadele anlayışlarının oluşturulmasıyla ve toplumsallaşmasıyla mümkündür (Derdiman, 2010). Belediyelerin güvenlik yönetimi kapsamında kentlerde güvenliğin sağlanması ve suç önlemede kolluk kuvvetlerine bir paydaş olarak katılması, hiç şüphesiz suçların önceden tespit edilmesinde ve suça sebebiyet verecek unsurların ortadan kaldırılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Halka en yakın olan ve demokratik katılımın en üst seviyede olduğu belediyeler, hizmet

sunduğu bölgeyi çok iyi analiz edebilme yeteneğine sahip oldukları için, kolluk kuvvetlerinden daha işlevsel bir şekilde suç önleme konusunda politika ve strateji üretebilecektir (Çakır vd., 2014). Belediyeler, kentte çeşitli sektörel politikaların hedeflerini etkileyerek sorumlu oldukları bölgeler için emniyet ve güvenlik sağlamak için dolaylı olarak kilit bir rol oynayabilir (Bursa Emniyet Müdürlüğü, 2013; Council of Europe, 2002). Belediyeler, suç önleme politikalarının geliştirilmesinde daha aktif rol oynamalıdır. Bu bağlamda, her ilçe, il veya bölgenin kendi koşulları dikkate alınmak suretiyle belediyeler tarafından suç önleme politikaları belirlenmelidir. Suç önleme faaliyetlerinin daha sağlıklı ve etkin bir şekilde yürütülebilmesi için, yerinden yönetim modeline uygun “yerel sorunlara yerel ölçekte çözümler” geliştirilip uygulamaya konmalıdır.

Belediyeler, risk altındaki gençlere özel bir dikkat göstererek suçun önlenmesine yönelik bütünlük ve stratejik yaklaşımlar oluşturmalıdır. Bu noktada belediyeler, sivil toplum kuruluşları, medya, özel sektör ve sivil toplumun yanı sıra diğer yerel yönetim birimlerinin ve endüstrinin tüm sektörlerinin çok sektörlü bir şekilde çalışmasını ve bu paydaşların etkin koordinasyonu ve yönetimini sağlayacaktır (Shaw ve Travers, 2007). Belediyelerin ve onların sunduğu hizmetler noktasında kentlerde toplumsal güvenliği sağlamak ve suç önlemek için bütünlük bir stratejinin uygulanmasının faydaları şunlardır:

1. *Yaşam kalitesini iyileştirmek ve belediyeleri daha çekici bir yer haline getirmek*
2. *Kamu güvenliği harcamalarının daha iyi kontrol edilmesini sağlamak (örneğin polis hizmeti, özel güvenlik)*
3. *Kamu araç-gereç ve binalarının yenilenmesi veya değiştirilmesi ile ilgili maliyetleri azaltmak*
4. *Evlerin, işyerlerinin ve sanayi kuruluşlarının mülkiyet değerinin arttırmak*
5. *Günün ve gecenin farklı saatlerinde, örneğin, parklar, kütüphaneler ve toplu taşıma gibi belediye olanaklarının ve hizmetlerinin daha fazla kullanılmasına fırsatlar oluşturmak*
6. *Belediyelerin sosyal, kültürel ve organize spor faaliyetlerine daha fazla kent sakinlerinin katılımını teşvik etmek” (Key to Safer Municipalities, 2004, s.19-20)*

Güçlü ve tutarlı bir liderlik ile birleştirilmiş iyi yönetim, kanıta dayalı suç önleme politikalarının ve programlarının gelişebileceği çerçeveyi sağlar. Bu bağlamda belediyeler, kentler arası bilgi, iyi uygulama, deneyimler ve yenilikçi yaklaşımların paylaşılmasında kilit bir role sahiptir (Kulach vd., 2006). Belediyeler, kentlerdeki suç ve şiddeti azaltmak için kamuoyunun artan yaklaşımlarını değerlendirmede önemli bir role sahiptir. Bu açıdan başarı, belediyeler ve diğer paydaşlar arasındaki ortaklıklara bağlıdır. Kentlerde toplumsal güvenliği sağlamaya yönelik yerel yönetim yaklaşımı, aşağıda sıralanan bazı temel unsurları içerir:

1. Tercihen Belediye Başkanının liderliğinde yerel düzeyde tüm kilit paydaşların ortaklığını,
2. Kentsel güvenlik bağlamında yerel sorunların ve bunların ana nedenlerinin belirlenmesi,
3. Sadece belirtilerini değil, risk faktörlerini hedefleyen yerel bir eylem planının geliştirilmesi,
4. Yerel düzeyde çok sektörlü eylemleri,
5. Sosyal dışlanmayı ve kentsel yoksulluğu hedefleyen kısa, orta ve uzun vadeli eylemler dengesini,
6. Eylemleri titiz ve koordineli bir şekilde uygulamayı,
7. Suç önlemeye yönelik tüm girişimleri izleme ve değerlendirmeyi,
8. Strateji ve sonuçları anlatmayı ve nakletmeyi,
9. Suç önlemenin uzun vadeli bir süreç olduğunu, yerel toplum faaliyetlerinin ve yerel yönetişimin normal bir parçası olduğu hakkında toplumu eğitmeyi ve bilinçlendirmeyi (ICPC, 2001; Sansfaçon ve Brandon, 1999; Shaw, 2001a; UN-Habitat, 2007).

Belediyeler, yerel toplulukların sorunlarını teşhis etmek ve daha sonra kentlerde bir dizi suç önleme girişimini uygulamak için il/ilçe kolluk kuvvetleri, sosyal, aile ve gençlik hizmetleri, sağlık ve eğitim müdürleri ve iş gruplarının yerel liderleri ile ortaklıklar kurmak için işbirliği stratejisinin geliştirilmesinden sorumludur (Shaw, 2001b). Belediyeler, diğer kurumlarla bütüncül bir çalışmayla daha çok alt gelir gruplarına mensup kişilerin yaşadığı bölgelerde rekreasyon alanlarını genişletmeli ve özellikle de çocukların ve gençlerin çeşitli sportif faaliyetlere yönlendirilmesini sağlamalıdır (Kılıç, 2011). Belediyeler tarafından gençlere yönelik spor ve boş zaman aktivitelerine önem verilerek kolluk kuvvetleriyle ilişkilerin geliştirilmesi gibi faaliyetler kentlerde suç oranını azaltacak etkenler olacaktır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,

2014). Yoğun suç alanlarında belediyelerin organize edeceği sosyal önleyici faaliyetler olarak; yerel halkın eğitim ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması, ekonomik yaşamın güçlendirilmesi, yerel hizmetlerin daha iyi sağlanması, insanların özellikle gençler tarafından alkol ve uyuşturucu madde kullanımının önlenmesi konusunda daha bilinçli hale getirilmesi, halk ile yerel topluluk arasındaki bağların güçlendirilmesi sayılabilir (Mutlu, 2007). Belediyeler tarafından yerine getirilecek sorumluluklar, suçun ortaya çıkmasına neden olan koşulların oluşumunu önleyici çalışmaları kapsadığı gibi bir şekilde suç işlendikten sonra mağdurlara yönelik veya suçun bir daha işlenmemesine yönelik tedbir ve çalışmaları da kapsamalıdır. Özetle, kentlerde güvenliğin sağlanması ve suç daha oluşmadan önlenmesi bağlamında belediyelerin daha aktif rol alması gerekir (Ergenç ve Aydın, 2009, s.78). Kısaca, kentlerde etkili suç önleme ve toplumsal emniyeti ve güvenliğini sağlamada belediyelerin yapabileceği hususlar dokuz kategoride özetlenebilir:

1. Merkezi yönetim ve benzerinden harici destek beklemek yerine dâhili önleme
2. Kolluk kuvvetlerinin hesap verebilirliğinin artırılması
3. Kaynakların ve hedeflerin suç önleme çerçevesinde sıralanması ve kullanılması
4. Suç önleme ilkelerini dikkate alan kalkınma projelerinin geliştirilmesi
5. Suç önleme koordinasyonunun etkin bir şekilde sağlanması
6. Kanun, yönetmelik ve yaptırımların etkili bir şekilde uygulanması
7. Trafik kanununun etkili bir şekilde uygulanması
8. Suç mağdurlarına maddi manevi yardım ve desteğin sağlanması
9. Hedeflenen suç önleme programlarının başlatılması (Shaw, 1998).

Kentlerde ideal olarak Vali veya Belediye Başkanı liderliğinde suç ve şiddeti azaltmaya ve önlemeye katkıda bulunabilecek çeşitli yerel ortakları tanımlamak, harekete geçirmek ve süreci işletmek gerekir. Bu bağlamda daha güvenli kentler süreci, etkin uygulama için aşağıdaki temel unsurları içermelidir (Un-Habitat, 2011):

- Yerel Güvenlik Koalisyonların Gelişimi
- Güvenlik Teşhisi / Değerlendirmesi
- Yerel Güvenlik Stratejisinin ve Eylem Planının Geliştirilmesi
- Değerlendirme ve Geribildirim
- Kurumsallaşma

Bu bağlamda kentlerde belediyelerin suç önleme konusunda etkinliklerini artırmak amacıyla kamu, STK ve özel sektörün bilgi ve tecrübelerini birleştiren ve çok disiplinli ortaklıklar tarafından kullanılacak yaygın iki program geliştirilmiştir. Bunlardan ilki, Birleşmiş Milletler (BM) - Habitat'ın "Daha Güvenli Kentler Programı", ikincisi ise CSIR Suç Önleme Merkezi tarafından geliştirilen "Yerel Suç Önleme Araçkiti" dir (Shabangu ve Petrella, 2007). Ayrıca, belediyeler için stratejik hedefler ve vizyon, temel değerler ve rehber ilkeler, öncelikli temalar, her bir tema için eylem planları ve izleme ve değerlendirme süreçlerinden oluşan daha emin, güvenli ve adil kent stratejisi hazırlanmıştır (Payam, 2018). Bu strateji, daha güvenli bir belde olma kararlılığına sahip belediyeler tarafından uygulamaya konulabilir.

Sonuç

Kentsel güvenlik, geçmiş dönemlerle kıyaslandığında günümüzde çok daha önemli bir hal almıştır. Bu açıdan Türkiye'deki her kentin öncelikli hedefi, sakinlerinin emniyetli ve güvenli hissettikleri ve yerel yöneticilerin herhangi bir suç, güvensizlik ve acil durumlarda ne yapmaları gerektiğini bildiğine, kentlilerin gerçekten inandıkları güvenli bir kent olmalıdır. Artık belediyelerin, yerel kaynakları daha verimli ve etkili bir şekilde kullanarak ve yerel ihtiyaçları merkezi yönetimlerden daha iyi tanımlayarak kamu hizmetlerini daha iyi üretebileceği de açıktır. Bununla birlikte, kentlerde etkili bir toplumsal güvenlik ve suç önleme, kamu, vatandaşların aktif karşılıklı katılımı, hizmet sektörü, ceza adalet sistemi ve tüm özel sektör temsilcilerinin yer aldığı iyi bir yönetim yoluyla ancak sağlanabilir. Her ne kadar bu makalede, kentlerde suç önlemede belediyelerin rolüne odaklandıysa da, suç önleme meselelerinin sadece belediyelerin gündeminde bir öncelik olması sorunu çözmede yeterli olmayacak, aynı zamanda merkezi yönetimin de gündeminde özel olarak yer alması gerekmektedir. Bu noktada belediyelerin, kentlerde güvenliği sağlamaya ve kentsel suç sorunlarına yönelik üretecekleri çözüm önerilerini hayata geçirmelerini destekleyecek mali gücü elinde bulundurmaları merkezi yönetim tarafından sağlanmalıdır. Yerel ve merkezi yönetim arasında yetki ve sorumluluk tanımları belirli olmalı, karşılıklı katılım ve diyalog sağlanmalıdır (Ceritli, 2003). Merkezi yönetimin, yerel yönetimlere daha fazla yetki aktarmasını bir an önce yapması lazımdır. Bu noktada merkezi yönetim sadece organizatör rolünü üstlenmelidir (Es ve Ateş, 2004).

Belediyeler, kent planlamasını güvenlik hizmetlerini kolaylaştıracak şekilde tasarlamalıdır. Belediyeler başta olmak üzere yerel yönetimler ile güvenlik hizmeti sunan kolluk kuvvetleri arasında sıkı bir işbirliği, dayanışma ve bilgi alışverişi büyük önem taşımaktadır. Kentlerde toplumsal sorunların çözümünde dernek, vakıf ve özel sektörün de yer alması sağlanmalıdır. Bu amaçla belediyelerle STK'lar işbirliği içine girmelidir (Es ve Ateş, 2004). Kentlerde suçluluğun önlenmesine yönelik uygulama ve politikalarda ilgili paydaşlar tam bir yönetim anlayışı içinde olmalı ve bu yönetim anlayışının organizasyonunu da yerel yönetimler yapmalıdır (Zengin ve Kesgin, 2013). Kentlerde suçun önlenmesi yukarıda sayılan paydaşların bütünleşmesi ve etkin koordinasyonundan kaynaklansa bile, suçun önlenmesinin başarısı büyük ölçüde kentlerde toplum emniyeti ve güvenliğinden sorumlu kilit bir aktörün liderliğine bağlıdır. Bu bağlamda, yerel koşulları tanımlayıp yerel ihtiyaçlara en etkin cevap verebilecek ve önleyici girişimleri hayata geçirmek için en uygun kilit aktörün belediyeler olduğu savunulmuştur. Bu nedenle, kentlerde yerel düzeyde suç ve şiddeti önleme ve azaltma konusunda belediyelerin iyi yönetim, uygun kent planlaması ve yönetimi kullanma kapasitelerini güçlendirmeliyiz. Bu anlamda belediyelerin, suç riskinin ön değerlendirilmesinde, gerekli önlemlerin alınması ve yerel düzeyde suç önleme politikalarının geliştirilmesinde daha aktif bir rol almaları gerekmektedir. Bu noktada belediyelerin önemi, yerel sorunlara etkin yerel önleme çözümleri üretmek ile bir kez daha anlaşılacaktır (Ergenç ve Aydın, 2009). Güvenli bir kent için yapılması gereken işlemler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Yerel kolluk kuvvetlerinin güçlendirilmesi,
2. Kente ve kentlilere karşı suç olgusunun azaltılması
3. Kentte suç korkusunun azaltılması
4. Suçun önlenmesi süreci (Çalı, 2012).

Kent güvenliği ve suç önleme bağlamında yönetim anlayışı içerisinde ilçelerde ve illerde güvenlik konseyleri oluşturulmalıdır. Bu konseyler, tavsiye niteliğinde kararlar alabilmeli ve yerel yönetimler ile taşra kuruluşlarını bağlayıcı nitelikte olmalıdır (Zengin ve Kesgin, 2013). Belediyelerin suç riskinin önceden değerlendirilmesi, gerekli tedbirlerin alınması ve suç önleme politikalarının geliştirilmesi konusunda daha aktif rol almaları gerekmektedir (Ergenç ve Aydın, 2009). 5216 Sayılı Kanun, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu da, Türkiye'deki yerel yönetimler için kent-

lerdeki sosyal hizmetlere ilişkin önemli görev ve yükümlülükler yüklemektedir. Bu bağlamda, belediyeler kentlerde güvenliğin sağlanması ve suçun önlenmesinde, suçla etkin mücadele sisteminin ana unsurlarından biridir. Kentlerde suç önlemede ve güvenliğin sağlanmasında belediyeler için aşağıda önerilen hususların önemli olduğu değerlendirilmektedir:

1. Suçu azaltmak için alınacak önlemleri ve işbirliğini azaltan aşırı bürokratik ve idari engelleri ortadan kaldırmak,
2. Suçun önlenmesi ile ilgili farklı kurumlar arasındaki düzensizliği önlemek ve ilgili tüm paydaşlarla iyi bir koordinasyon ve işbirliği sağlamak,
3. Yol kavşaklarında atık yönetimi, toplu taşıma, etkin sokak aydınlatması ve emniyet ve güvenlik önlemleri dâhil kamu hizmet alanlarını planlamak, tasarlamak ve yönetmek,
4. Çeşitli kamu hizmeti merkezleri, halk eğitim merkezleri, oyun alanları, stadyumlar, yüzme havuzları, toplum eğlence hizmetleri, sosyo-eğitim merkezleri sağlamak,
5. Ebeveynlerin sorumluluklarını daha iyi yerine getirmelerine yardımcı olmak için aile refahı ve yardım politikaları geliştirmek,
6. Kamu kurum ve kuruluşlarına güvenlik personeli sağlamak ve bu kurumlarda bakım ve denetleme faaliyetlerini gerçekleştirmek,
7. Özellikle gençlere okul dışı sosyal ve eğitim hizmetleri sunmak,
8. Kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen yaya devriyelerinin suçun daha iyi bir şekilde önlenmesi için iyi bir yöntem olabileceği ve devriyelerin sayılarının artırılmasının yalnızca suçla mücadeleyi iyileştirmekle kalmayıp aynı zamanda kolluk kuvvetleri-halk işbirliğini daha iyi bir şekilde geliştireceği konusunda yerel halkı bilgilendirmek ve ikna etmek,
9. Kolluk kuvvetlerinin bünyesine yerel halkın sosyal yapısını yansıtan kişileri seçerek işe almaları için teşvik etmek,
10. Merkezi hükümet ve polis makamlarıyla gerekli anlaşmaları güçlendiren bir belediye polis teşkilatı kurmak (Bu noktada belediye zabı-talarının görev ve yetkilerinde yeniden bir düzenlemeye gidilebilir),
11. Belirli bir kanunun oluşturulması, gerekli sorumlulukların, uygun mali kaynakların, yüksek standart teknik donanım ve yetenekli (profesyonel) personelin bulundurulması suretiyle tamamen belediyelerin kontrolü altında bir belediye polis teşkilatının kurulmasını sağlamak,

12. Farklı rol paylaşımlarında tamamlayıcı noktaları açıklığa kavuşturmak suretiyle, belediye polisi ile Ulusal Polis arasında bir işbirliği sistemi geliştirmek (Council of Europe, 2002; Emniyet Genel Müdürlüğü, 2005).

Sonuç olarak, kentsel suç önleme faaliyetlerini etkili kılan, yerel düzeyde stratejileri kolaylaştırmaya yönelik '*ulusal ve alt-ulusal destek*' ve yerel düzeyde kapsamlı stratejilerin geliştirilmesinde kilit rol oynayan '*belediyeler*'dir. Etkili suç önleme aynı zamanda, yerel topluma yönelik problem odaklı ve çözüm üreten bir tür '*toplum destekli*' veya '*yerel polislik*' gerektirir. Son olarak etkin suç önleme, yerel makamlar, polis, sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve halk ile iyi '*ortaklık*' (Shaw ve Travers, 2007) kurmayı gerektirir ki bu günümüzde '*yönetişim*' kavramı ile ifade edilmektedir. Kısacası, kentlerde suçun önlenmesi ve dolayısıyla toplumsal güvenliğin sağlanması bağlamında ne yapılacağı hakkında muazzam bir bilgi birikimine sahibiz. Bu bağlamda yapılması gereken, bu bilgiyi zamanında, etkin ve doğru bir şekilde uygulamaya koymaktır.

Extended Abstract

*

A New View on the Role of Municipalities in Crime Prevention in Resilient Cities

Mehmet Murat Payam
Adiyaman University

Having the right to life and fundamental rights and freedoms and using them effectively are only possible in safe and secure cities. The most important condition of a safe and secure city is that every person can feel safe and secure in their daily lives there. In this context, every citizen should have the right to live in a safe and secure city, free from crime, misdemeanor and attacks as much as possible (Council of Europe, 1992). But the crime rate in the cities, as it is everywhere in the world, is also increasing in cities in Turkey. According to the United Nations (UN), one in five people are victims of crime and violence in cities (UN-Habitat, 2015). The crime rates in Turkey increased by 58% between 2011 and 2014 and violent crimes have increased 14-fold between 2005 and 2014 (Ministry of Justice, 2015).

Urban crime is seen as one of the three major threats to urban safety and security (UN-Habitat, 2007). In fact, 135 mayors from all over the world have listed violent crimes as the fourth ‘most painful’ urban problem that world cities have exposed to (Shaw, 2001a). Urban crime and violence, which limits urban social and economic development, has become the main preoccupation of central governments, since the latest trend in crime and violence affects all countries. In this context, city security is seen as one of the requirements of urban life that all citizens have the right to access” (UN-Habitat, 2007, p.93). As such, one way of ensuring safety and security for urban residents is to develop a humanitarian and effective crime prevention method. In this respect, “contemporary crime prevention is a strategic process and method for responding to crime and security problems in cities” (UNODC, 2010, p.21). Thus, it is clear that local solutions to local problems” (Shaw, 2001a: ii) need

to be explored in order to improve the quality of life and improve social safety / security for all urban residents. However, the 11th objective of the UN 2030 Agenda for Sustainable Development is to make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable (UN, 2015).

Although it is the main responsibility of central governments to prevent, combat crime and ensure security in cities, municipalities are considered to have a key responsibility for preventing crime in cities in terms of local solutions to local problems. In other words, these issues “are no longer just issues to be left to the police and prosecutors, and therefore municipalities are in a more strategic position to bring all actors together” (Shaw, 2001a, p.8; UN, 2009). In other words, providing security in the city is not only possible with police measures (Ataç and Gürbüz, 2009; Özbey and Özel, 2015), but also a security approach including social, physical and economic measures should be developed (Özbey and Özel, 2015). The literature review shows that, in general, two approaches have been developed to combat the problem of crime and violence in cities. The first is the classical approach by the central authorities to oppose crime through oppression. The second is the approach that can be achieved in two ways and prefers to prevent crime before it occurs, rather than pressure in the fight against crime in cities. The first way in the second approach is to use the police as the main actor in the fight against crime. The other encourages local authorities to prevent crimes through a partnership between civilian organizations, including the police (Williams, 2014). Similarly, in the context of urban security and the fight against crime, security governance imposes a number of tasks and responsibilities on the central government as well as on municipalities.

In accordance with security governance, central and local authorities, law enforcement (police, gendarmerie, coast guard), non-governmental organizations (NGOs), private organizations, social and health services and educational institutions etc. all stakeholders have vital responsibilities for city security and must act in coordination to prevent crimes and build safer resilient cities (European Council, 2009; ICPC, 2008; ICPC, 2010; UN, 1995; UN, 2002; UN, 2009; UN-Habitat, 2015). In this context, this article describes the key roles that municipalities should play through good governance within the framework of security governance in preventing crime in cities and making cities safer for future generations.

For this purpose, first of all, the concepts of resilient city and urban security, crime prevention, governance and security governance are discussed in the context of local governments. Then, the role of municipalities in crime

prevention within the framework of security governance is discussed. Finally, recommendations were made to municipalities in the context of more effective crime prevention and crime fighting. This article is considered important in that it aims to provide policy and action strategies and recommendations to help municipalities prevent crime. In this respect, it is believed that this article will help identify and employ appropriate policy practices at the local level in the context of crime prevention and more effective combat in cities.

Kaynakça/References

- Adalet Bakanlığı. (2015). *Suç istatistikleri raporu 2015*. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Africa Forum for Urban Safety (AFUS) (2017). Local crime prevention toolkit. Draft version. *African Forum for Urban Safety Learning Exchange 2017*, 1-3 November, 2017, Durban, South Africa. <http://www.mile.org.za/AFUS2017/DocumentsAFUS2017/Safer%20Cities%20Toolkit.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Aksoy, E. (2007). Suç ve güvenli kent yaklaşımı. *Dosya 06 Kent ve suç*, 55, 11-15. TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Alaç, A. E. ve Çalı, H. H. (2012) Yerel yönetimler ve suç önleme. (S. Bozdemir ve U. Angun Ed.). *Suç Önleme Sempozyumu*, 7-8 Ekim 2011. Bursa.
- Ataç, E. (2007). Suçun kentsel mekândaki algısı 'güvensizlik hissi'. *Dosya 06 Kent ve suç*, 55, 16-23. TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Ataç, E. ve Gürbüz, D. (2009). Kentsel mekânda gelişen suça müdahale etmede disiplinler arası güvenlik politikaları. *PBD*, 11(1), 25-46.
- Aydın, A.H. (2009). Güvenlik hizmetlerinde yerelleşme. (V. K. Bilgiç Ed.). *Değişik yönleriyle yerelleşme*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Belediye Kanunu (2005). *Resmi Gazete*. Sayı: 25874. www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat-Metin/1.5.5393.pdf adresinden erişilmiştir.
- Bilgiç, V. K. (2005). *Yönetim ve güvenlik: Güncel sorunlar ve çözüm önerileri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bulut, Y. ve Kara, M. (2011). Mahalle muhtarlarının kent ve mahalle güvenliğine ilişkin yaklaşımları: Antakya örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 1-27.
- Bursa Emniyet Müdürlüğü. (2013). Kent suçlarını önleme. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Proje; *Bir demokratik toplumda günlük yaşam içinde şiddete cevaplar*. Avrupa Konseyi Yayını, 2013.
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004). *Resmi Gazete*. (Sayı: 25531) www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf adresinden erişilmiştir.
- Ceritli, İ. (2003). *Kentleşme sürecinin ekonomi politiği ve bir Türkiye uygulaması*. Ankara: Yargı Yayınevi.

- Council of Europe. (1992). European urban charter. *Conference of Local and Regional Authorities of Europe (CLRAE) on 18 March 1992, a Session held during the annual Plenary Session of the CLRAE (17-19 March 1992, Strasbourg)*. <https://rm.coe.int/168071923d> adresinden erişilmiştir.
- Council of Europe. (2002). *Urban crime prevention: A guide for local authorities*. ISBN 978-92-871-4943-5, Strasbourg, 2002.
- Çakır, E., Sarihan, Z. ve Sarihan, N. Ö. (2014). Yerel yönetimlerde suç önleme politikası olarak farklılıkların yönetimi: Seferihisar Belediyesinde bir uygulama. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I), 227-231.
- Çalı, H. H. (2012). Avrupa kentsel şartı çerçevesinde güvenli kent ve yerel yönetimler. *Türk İdare Dergisi*, 475, 9-32.
- Çiriş, S. (2017). Kentsel planlamada paradigma değişiminin bir ürünü: Dirençli ulaştırma ve İstanbul kenti üzerine inceleme. *12. Ulaştırma Kongresi (Ulaştırma Politikaları) Bildiriler Kitabı*, 24-26 Mayıs 2017. Ufuk Ofset. http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/18001_41_29.pdf adresinden erişilmiştir.
- Derdiman, R. C. (2010). Kentleşmenin suçta etkisi ve kentlilerin suçla mücadelesinin sosyal ve hukuki boyutları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 19(3), 49-73.
- Doğan, H. İ. ve Sevinç, B. (2011). Suç teorileri ve şehir güvenliği: Bitlis iliyle ilgili genel bir değerlendirme. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13 (4), 28-54.
- Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM). (2005). *Şehir suçlarının önlenmesi: Yerel yönetimler için bir rehber*. (Çev: İ. Yılmaz). EGM, APK Başkanlığı, Ankara
- Ergenç, S. ve Aydın, H. (2009). Yerel yönetimlerin çocuk suçluluğunu önlemedeki rolü. *Denetim*, 3, 73-78.
- Eryılmaz, B. (2006). *Kamu yönetimi*. İstanbul: Erkam Matbaacılık.
- Es, M., ve Ateş, H. (2004). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48, 205-248.
- European Council. (2009). Council decision setting up a European crime prevention network. *Brussels: Council of the European Union, 2009*, <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009D0902&vfrom=EN> adresinden erişilmiştir.
- Frevel, B. (2006). Urban safety. *German Policy Studies*, 3 (1), 1-18.
- Gökulu, G. (2010). Kent güvenliği kentleşme ve suç ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (1), 209-226.
- Güçer, M. S. (2012). Kent güvenliği: İstanbul örneği. (S. Bozdemir ve U. Angun Ed.). *Suç Önleme Sempozyumu*, 7-8 Ekim 2011, Bursa.
- Gündüzöz, İ. (2016). Türkiye ve dünyada güvenli kent yaklaşımı: Kentsel güvenlik mi? Güvenli kent mi? *Türk İdare Dergisi*, 482, 335-370.
- Güzelsarı, S. (2003). Neo-Liberal politikalar ve yönetim modeli. *Amme İdaresi Dergisi*, 36 (2), 17-34.
- Habitat II. (1996). *The habitat agenda İstanbul declaration on human settlements*, Habitat-II Declaration, United Nations Center for Human Settlements(UN-Habitat), <http://www.un.org/ga/Istanbul+5/declaration> adresinden erişilmiştir.

- Habitat III. (2016). *United Nations' new urban agenda*, Habitat III, Resolution adopted by the General Assembly on 23 December 2016, Seventy-first session, Agenda item 20, 2017.
- Henden, H. B. ve Korkmaz, G. (2006). Kentsel güvenlik ve kent planlaması ilişkisi: kent güvenliği planlaması. *Kent ve Sağlık Sempozyumu*, Bursa.
- International Centre for the Prevention of Crime (ICPC). (2001). *The role of local government in community safety, crime prevention*. Series No. 2, Bureau of Justice Assistance, U.S. Department of Justice, April 2001.
- International Centre for the Prevention of Crime (ICPC). (2008). *The international report on crime prevention and community safety: Trends and perspectives*. Montreal: ICPC.
- International Centre for the Prevention of Crime (ICPC). (2010). *The international report on crime prevention and community safety: Trends and perspectives*. Montreal: ICPC.
- International Centre for the Prevention of Crime (ICPC). (2016). *The 5th international report crime prevention and community safety: Cities and the new urban agenda*. Montreal: ICPC.
- İl Özel İdaresi Kanunu (2005). *Resmi Gazete*. Sayı: 25745. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf adresinden erişilmiştir.
- Karasu, M. A. (2008). Türkiye'de kentleşme dinamiklerinin suça etkisi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57 (4), 255-281.
- Key to Safer Municipalities. (2004). *The key to safer municipalities*. Fondation Docteur Philippe-Pinel and International Centre for the Prevention of Crime. National Crime Prevention Strategy of Canada, 2004. www.crime-prevention-intl.org/fileadmin/.../The_Key_to_Safer_Cities_ adresinden erişilmiştir.
- Kılıç, M. (2011). Serbest zaman etkinliklerinin (rekreasyonun) çocuk suçluluğunun önlenmesindeki işlevinin incelenmesi. *I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Yetişkin Bildirileri Kitabı*, İstanbul.
- Kulach, J., Whiskin, N. ve Marks, E. (2006). *Cultures of prevention - urban crime prevention policies in Europe: towards a common culture?* European Forum for Urban Safety, Securities Local Policies, Paris, France, 2006.
- Melbourne Council. (2014). *Beyond the safe city strategy: 2014-17*. City of Melbourne, Melbourne
- Milliken, J. (2016). Urban safety and security: Lessons from the last two decades and emergent issues, *Synthesis report of the conference - Reviewing the State of Safety in World Cities: Safer Cities +20*, Geneva 6-8 July 2016.
- Mutlu, S. (2007) *Türkiye'de yaşanan gecekondulaşma süreci ve çözüm arayışları: Ankara örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı.. Ankara.
- National Crime Prevention Center (NCPC). (2000). *Making South Africa safe. a manual for community based crime prevention*. Pretoria: National Crime Prevention Centre.
- Newman, T. (2002). *Promoting resilience: A review of effective strategies for child care services*. Centre for Evidence Based Social Services, University of Exeter, 2002.

- Newman, T. (2004). *What Works in Building Resilience*. Barkingside: Barnardo's Publications.
- Oktay, T. (2017). Gençliğe yönelik politika ve uygulamalarda yerel yönetimlerin rolü", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 309-336.
- Özbey, M. ve Özel, M. (2015). Kentsel haklar ve kolluğun işlevleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 17(1), 35-49.
- Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun (2004). *Resmi Gazete*. Sayı: 25504. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5188.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Payam, M. M. (2018). Daha emin, güvenli ve adil şehirler: Adıyaman yerel yönetimleri için bir strateji önerisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(30), 1270-1318., Doi:10.14520/adyusbd.438982
- Sansfaçon, D. ve Brandon, W. (1999). *Crime prevention digest II: Comparative analysis of successful community safety*. Montreal: International Centre for the Prevention of Crime.
- Shabangu, T. ve Petrella, L. (2007). The local crime prevention toolkit. (M. Shaw ve K. Travers Der.), *Strategies and Best Practices in Crime Prevention in particular in relation to Urban Areas and Youth at Risk* içinde (155-165). Proceedings of the Workshop held at the 11th UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice Bangkok, Thailand 18-25th April 2005.
- Shaw, M. (1998). The role of local government in crime prevention in South Africa". *Institute for Security Studies, Occasional Paper No 33*, August 1998.
- Shaw, M. (2001a). *The role of local government in community safety*. Montreal: International Centre for the Prevention of Crime.
- Shaw, M. (2001b). Crime prevention as an investment for cities: Experience from northern countries. *IFUP 4th International Conference*, Marrakesh, Morocco, October 16-19th 2001.
- Shaw, M. ve Travers, K. (2007). Strategies and best practices in crime prevention in particular in relation to urban areas and youth at risk. *Proceedings of the Workshop held at the 11th UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice*, Bangkok, Thailand 18-25th April 2005, Montreal, 2007.
- Svitková, K. (2014). Contemporary security from the urban standpoint: Cities in the face of risks and threats. *Journal of the Spanish Institute for Strategic Studies*, 3, 1-18.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2014). *Kentleşme-suç ilişkisi ve önlenmesi*. Proje Değerlendirme Kurulu Raporu.
- Tangör, B. (2004). Güvenlik yönetişimi yaklaşımı ve Avrupa güvenlik ve savunma politikası. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), 253-268.
- Ulusal Suç Önleme Çerçevesi (2012). *National crime prevention framework*. Prepared by the Australian Institute of Criminology on behalf of the Australian and New Zealand Crime Prevention Senior Officers' Group, 2012, http://www.aic.gov.au/media_library/aic/ncpf/ncp_framework.pdf adresinden erişilmiştir.

- UN-Habitat. (2007). *Enhancing urban safety and security: Global report on human settlements 2007*. United Nations Human Settlements Programme, Kenya: Nairobi.
- UN-Habitat. (2011). *Safer cities programme: A safer and just city for all*. Nairobi: UN-Habitat.
- UN-Habitat. (2015). *I make my city safer TOOLKIT. World Urban Campaign, 2015*.
- United Nations Development Programme (UNDP). (1997). *Governance for sustainable human development*. New York
- United Nations (UN). (1995). *Guidelines for cooperation and technical assistance in the field of urban crime prevention, ECOSOC resolution 1995/9 annex, 1995*.
- United Nations (UN). (2002). *Guidelines for the Prevention of Crime, ECOSOC resolution 2002/13 annex, 2002*.
- United Nations (UN). (2009). *Cross-cutting issues: Crime prevention assessment tool, criminal justice assessment toolkit 5*. New York, 2009.
- United Nations (UN). (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. A/RES/70/1, United Nations.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR). (2010). *Making cities resilient: My city is getting ready*. https://www.unisdr.org/files/14043_campaign-kit1.pdf adresinden erişilmiştir.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2010). *Handbook on the crime prevention guidelines: Making them work*. New York, 2010.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2016). *Governing safer cities: Strategies for a globalised world, a framework to guide urban policy-makers and practitioners*, South Africa, 2016.
- Williams, N. (2014). *100 Promising practices on safer cities: Collation of urban safety practices*. The Global Network on Safer Cities, 2014.
- Women in Cities International (WICI). (2016). *Partners' consultation towards un guidelines on safer cities, final report*. Montréal, Québec, Canada. http://femmesetvilles.org/wp-content/uploads/2018/04/PartnersCons_Final-Report_WICI.pdf.
- Yılmaz, S. (2012). *Terörle mücadelede yeni iç güvenlik yönetimi*. Ankara: Detay Yayınları.
- Yüksel, M. (2000). Yönetişim (Governance) kavramı üzerine. *Ankara Barosu Dergisi*, 58 (3), 145-160.
- Zengin, E. ve Kesgin, M. (2013). Yerel yönetimlerin çocuk suçluluğunun önlenmesinde ilgili kurumlarla etkileşimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 13-32.

Doğayla Sözleşme: Eko-merkezci Siyasetin İmkânı

*

Tuncay Önder¹

ORCID: 0000-0003-1266-8756

Öz

Doğayla sözleşme kavramı etrafındaki tartışmanın odak noktası şudur: Hukukun yegâne öznesi insan mıdır, yoksa biyosfer/ekosfer de hukukun kapsamına dâhil edilmeli midir? Eğer insan dışındaki dünya da hukuksal bir özne olarak kabûl edilecekse, insan, ontolojik ve ahlâki bakımdan başkaları arasında bir öğeden ibaret hâle gelecektir. Derin ekoloji ve doğayla sözleşme fikri, ekolojik sorunun çözümünü, insan dışındaki dünyanın benlik sahibi, dolayısıyla hukuk öznesi kılınmasında görmektedir. Bu bakış, hümanist bir hukuk görüşünden kozmik bir hukuk görüşüne geçişi çağırmakta, daha ötesi zorlamaktadır. Esasen doğayla sözleşme nosyonunun bizi götüreceği nihai nokta, bütün biçimleriyle hümanizmin tasfiyesidir. Doğayla sözleşme çağrısı, bir anlamda, insanlık tarihinin bir aşaması olarak hümanizmanın paranteze alınması talebidir. Serres, doğayla sözleşmeyi bir zorunluluk olarak görmektedir. Zorunluluğu, doğa ve insan arasında süregelen 'savaş'la temellendirmektedir. Nasıl ki toplum sözleşmesi insanlar arasındaki savaştan barışa geçişin yolunu göstermektedir, doğayla sözleşme de insanla doğa arasındaki savaşı nihayete erdirecek, barışı sağlayacaktır. Toplum sözleşmesinin siyaset ya da barbarlık biçiminde kurduğu denklem, bugün doğayla sözleşme cephesinden ekoloji ya da barbarlık biçiminde kurulmaktadır. Serres, tarihin bugünkü çatallanışını 'ölüm ya da ortak yaşam' ikiliği üzerinden formüle etmektedir. Bu makale, doğa ile sözleşme kavramını ve bu bağlamda 1980'lerden beri doğanın özneleştirilmesi konusunda tutarlı bir görüş oluşturma çabası içindeki derin ekoloji akımını birarada ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğayla sözleşme, derin ekoloji, eko-merkezci siyaset, hümanizm.

¹ Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, E-mail: onder.tuncay@gmail.com

The Natural Contract: Possibility of Eco-centric Politics

*

Tuncay Önder²

ORCID: 0000-0003-1266-8756

Abstract

The focus of the debate around the concept of the natural contract: Is human being the sole subject of law, or should the biosphere/ecosphere be included in the law? If the non-human world is to be accepted as a legal subject, human will become an element ontologically and morally among others. The idea of deep ecology and the natural contract sees the solution of the ecological problem in making the world outside the human being a self and therefore a subject of law. This view calls for the transition from a humanist view of law to a cosmic view of law, and further forces it. Essentially, the notion of contract with nature will lead us to the liquidation of humanism in all its forms. The call for a contract with nature is, in a sense, a demand for parentheses of humanism as a stage in human history. Serres sees the natural contract as a necessity. It is based on the ongoing war between nature and human. How that the social contract shows the way of the transition from war between people to peace, the contract with nature will end the war between human and nature and ensure peace as well. The equation established by the social contract in the form of politics or barbarism is today established in the form of ecology or barbarism from the natural contract front. Serres formulates the present bifurcation of history through the duality of 'death' or 'symbiosis'. This article contextualizes the concept of natural contract with and the deep ecology current which has had an effort to form a coherent view of the subjectification of nature since the 1980s in.

Keywords: *Natural contract, deep ecology, eco-centric politics, humanism.*

² Assoc. Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, E-mail: onder.tuncay@gmail.com

Giriş

Luc Ferry, *Ekolojik Yeni Düzen* adlı kitabının önsözünde, 16. yüzyılda gerçekleşen ve taraflarından birinin 'insan dışı dünya' olduğu çeşitli yargılamalardan bahseder: Bunlardan biri, 1545'de Saint-Julien Köyü sakinlerinin Maurienne'deki piskoposluk hâkimine müracaat ederek bağlarını istilâ eden yaparak biti sürüsüne karşı açtığı dâvâdır. Köylüler, haşerelerin 'afroz' edilmelelerini ve kurallara uygun olarak nasıl uzaklaştırılacaklarına dair yolun da kendilerine bildirilmesini talep ediyorlardı. Dâvâ, yargılama usûlünün öngördüğü biçimde piskoposluk hâkiminin atadığı bir avukat tarafından savunulan haşerelerin zaferiyle sonuçlandı. Hâkim, hayvanların da insanlar gibi Tanrı tarafından yaratıldığını, bitkilerle beslenme konusunda insanlarla aynı haklara sahip olduklarını ifade ederek afroz talebini reddetti. Kararda, köylülere topluca dua etmeleri ve Tanrı'dan günahlarından bağışlanmayı dilemeleri salık verilmişti. Aynı köyün sakinleri, 42 yıl sonra 1587'de benzer bir dava için yine piskoposluk hâkimine müracaat ederler. Hâkim, yine haşereleri savunacak bir dâvâ vekili ve ona yardımcı olacak bir avukat bulur ve piskopos naibini 1545'deki karar emrinin uygulanması için görevlendirir. Sanık avukatlarının ustaca savunmaları karşısında Kilise yargı kurulunda daha iyi bir sonuç elde edemeyeceklerini gören köylüler uzlaşmayı seçerler ve "işbu hayvanlar için Saint-Julien bağları dışında, anılan bağları kemirmelerini ve bozmalarını önlemek için, yaşayabilecekleri yeterli bir otlama alanı hazırlama"yı kabul ederler. İçinde haşerelerin istifadesine sunulan çeşitli bitki, meyve ve ağaçların bulunduğu bu otlığı, sürekli olmak ve hiçbir zarar vermemek kaydıyla sözleşmeyle bu hayvanlara devrederler (Ferry, 2000, s.9-10).

Ferry'ye göre bu, doğanın insan dışındaki bir parçasıyla yapılan anlaşmanın, bir başka deyişle 'doğayla sözleşme'nin, ilk örneğidir (Ferry, 2000, s. 11). Bu dâvâlar, modernizm öncesi, hümanizm öncesi bir hukuksal ilişki biçimini anlatmaktadır. Hayvanlara bir dâvâ vekilinin atanması, hayvanlara mahkeme celbi çıkarılması, hayvanlara yönelik afroz talebi gibi hususlar, modern-hümanist hukukun içerebileceği hususlar değildir.

İnsan-merkezci Toplum Sözleşmesi

Fakat bu davaların üzerinden henüz bir asır geçmeden 1651 yılında yayımlanan Thomas Hobbes'un *Leviathan*'ı insanlarla sınırlı bir sözleşmeden, bir toplum sözleşmesinden bahsediyordu. Devleti, rasyonalist bir temelde izaha gi-

rişen Hobbes, onu insanın hareket yasasından türettiyordu. Hobbes'a göre bütün canlılarda -insanda ve hayvanda- ortak olan iki hareket biçimi vardır. Birincisi, doğumla başlayan ve hayat boyunca kesintisiz devam eden hayatî harekettir. Kan dolaşımı, soluk alıp verme, sindirim, vb. Hayatî hareketlerin gerçekleşmesi için bir muhayyileye, muhayyilenin yardımına ihtiyaç yoktur. İkincisi ise, iradî ya da hayvanî harekettir. Gitmek, konuşmak, vurmak, el-kol oynatmak gibi bu hareketler önce zihinde tasarlanır. Gitmek, konuşmak, vurmak gibi iradî hareketler, daima, nereye, ne yoldan ve neyi gibi bir ön düşünceye dayandıkları için, muhayyile, bütün iradî hareketler için ilk içsel başlangıçtır. Hobbes, iradî eylemin öncesinde insan vücudunda beliren küçük hareket başlangıçlarını 'çaba' olarak adlandırır (Hobbes, 2017, s. 48-49).

Hayatî ve iradî/hayvanî hareketler, insanla hayvanı ayırmaya yetmez. Hobbes, insanı üstün kılan ve hayvanlarda bulunmayan iki özellikten söz eder: Konuşmak ve geleceği düşünmek/öngörmek. Konuşma, doğadan kaynaklanan bir yetenek/potansiyel değildir. İnsan kelimeleri kendi iradesiyle oluşturur ve onlar aracılığıyla konuşur. Dil, konuşma, akıl ve bilime, dolayısıyla doğal olanın, doğanın dışına çıkma kapasitesine işaret eder. Hayvanlardan farklı olarak insan kavramsal bir dünyaya sahiptir. Yapay varlıklar olan devleti ve toplumu bu dünyadan hareketle inşa eder. İnsan aklını kullanarak geleceği öngörebilir. Bu kaabiliyet, insanlarda geleceğe yönelik güven arayışının da temelini oluşturur (Hobbes, 2017, s. 33-35; Ağaoğulları, s. 439-440). Hobbes'çu doğa durumundaki "herkesin herkesle savaşı" bu sebeple sürdürebilir değildir. İnsanlar, buradan barışa doğru giderler ve sözleşmeyle siyasal toplumu var ederler.

Siyasal toplum, doğal olanın aşılmasıdır. İnsanlar doğal durumdan toplum durumuna, savaştan barışa, barbarlıktan uygarlığa geçerken, aklın genel kuralı olan doğal yasaya uyarlar ve barışı ararlar. Barışın gereği, doğal haklardan vazgeçmektir. Hobbes'ta doğa durumunda geçerli bir doğal yasa yoktur. Doğal durum, doğal hak üzerine kuruludur. Doğal hak, insanın; kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve, kendi muhakemesi ve aklı ile, bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapmak özgürlüğüdür. (...) Özgürlük'ten kelimenin doğru anlamıyla dış engellerin yokluğu anlaşılır. (...) Hak, yapmak ve yapmamak özgürlüğünden oluşur; Yasa ise bunlardan birini tesbit ve ilzam eder: yani, yasa ve hak, aynı konuda birbirleriyle tutarlı olmayan yükümlülük ve özgürlük kadar ayrı şeylerdir (Hobbes, 2017, s. 103-104).

Locke (2018, s.40-43) *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*'nin "Mülkiyet Üzerine" bahsinde insan ve insan dışı dünya arasındaki ilişkiyi şöyle kurar:

Dünyayı insanlara ortaklaşa veren Tanrı, onlara aynı zamanda Dünyayı, Yaşamdan en üst yararı ve rahatlığı sağlayacak biçimde kullanmaya yarayacak akli da vermiştir. Yeryüzü ve yeryüzündeki her şey İnsanlara varlıklarının Desteklenmesi ve Rahata kavuşturulması için verilmiştir. (...) Yeryüzü ve diğer bütün ast yaratıklar İnsanların tümüne ortaklaşa ait olmasına rağmen her insan yine de kendi *Kişisi* üzerinde bir *Mülkiyete* sahiptir. Bunda kişinin kendisinden başka Hiç Kimsenin hakkı yoktur. Kişinin Bedeninin *Emeği* ve Ellerin *İşi* diyebiliriz ki tam anlamıyla kendisindedir. Doğanın sağladığı ve içinde muhafaza ettiği şeylerden, İnsan, Emeğini kattığı ve kendi özüne ait olan bir şeyleri birleştirdiği şeyi bu Durumun dışına çekip çıkarır ve bu yolla bu şeyi *Mülkiyeti* haline getirir. (...) *Mülkiyet* olmaksızın Ortaklaşa olanın kullanımı sözkonusu olamazdı. Dolayısıyla şu ya da bu bölümü almak bütün Ortakların açık onayına bağlı değildir. (...) Atımın ısırıldığı Otlar, Hizmetlimin kestiği çimenler, herhangi bir yerde kazdığım maden cevheri hiç kimsenin onayı ya da dağıtımı olmaksızın benim *Mülkiyetim* haline gelir. (...) Dolayısıyla bu akıl Yasası, geyiği, onu öldüren Kızilderili'nin yapar. (...) İçimizde bile birilerinin avlamakta olduğu Tavşanın, onu kovalamaca sırasında takip eden kişiye ait olduğu düşünülür. (...) bir hayvan üzerinde hayvanı bulmak ve izlemek için yeteri kadar *emek* harcamış olan biri bu yolla hayvanı ortaklaşa olduğu Doğa durumundan çekip çıkarmıştır ve *bir Mülkiyet başlatmıştır*.

Locke için de döneminin ruhuna uygun biçimde, hak öznesi olan tek varlık insandır. Mülkiyet, insanın doğal hukuktan kaynaklanan hakkıdır. Mülkiyetin biri dar, diğeri geniş iki anlamı vardır. Dar anlamda mülkiyet, maddî mülkiyettir. Locke'a göre insanın kendini idame ettirebilmesinin gerek şartı, mülkiyet sahibi olabilmesidir. Hayatî ihtiyaçlar için bile mülkiyet gereklidir. Maddî mülkiyetin yolu, mülkiyetin konusu olan varlığın/eşyanın içine katılan emekten geçmektedir. Geniş anlamda mülkiyet ise, maddî mülkiyete olarak, yaşama ve özgürlük hakkını da içerir. Bu haklar insana özgüdür; akıl ve ahlâki ilkelerden oluşan doğal hukuktan çıkarsanabilirler. Locke, sivil/uygar yönetiminin temelinde de geniş anlamda mülkiyeti koyar. Siyasal toplum, geniş anlamda mülkiyetin korunması gereğinden türetilir.

Rousseau da insanla insan dışı dünya arasındaki farkı doğa ile özgürlük arasındaki karşıtlıkla temellendirir. Doğal-vahşi-özgür insan, konuşmuyor ve toplumsal ilişki geliştirmiyor olsa da hayvandan farklıdır. Rousseau'ya göre, hayvanların duyuları varsa fikirleri olduğu da söylenebilir. Hattâ hay-

vanlar, fikirlerini bir dereceye kadar sıraya koyup düzenleyebilirler. Bu bağlamda insanı hayvan karşısında üstün kılan şey, kavrama, anlama ve yargılama yetisinden ziyade onun özgür olma vasfıdır. Doğa hayvanlara emreder ve hayvan bu emre uyar. İnsan da aynı etki altındadır, fakat o bu emre uymakta ya da direnmekte kendisini özgür bilir (Rousseau, 1990, s. 103). Hayvanlarda “doğanın yön verdiği, ustalıkla yapılmış bir makine”yi gördüğünü belirten Rousseau, bir farkla insan makinesinde de benzer şeyler gördüğünü söyler. Bu fark, hayvanın bütün işlerinde her şeyi sadece doğanın yapması, insanın ise kendi işlerinin yapılmasına özgür bir unsur olarak katılmasıdır: “Biri, içgüdüleriyle, ötekirse özgür eylemiyle seçer ya da reddeder; bunun sonucu şu oluyor: Hayvan, kendisine hükmeden kuraldan uzaklaşması kendisi için daha yararlı olduğu zaman bile, sapamaz; insan ise, kendi zararına olsa bile, çoğu kez uzaklaşabilir” (Rousseau, 1990, s. 102-105). Hayvan, davranışlarını yönlendiren doğal kuralın dışına çıkamaz. İçgüdü adlı bir kodlamayla programlanmıştır. Determinizme tabidir. İnsan ise bunun tam tersi olarak, belirlenmemiştir. İnsan özgürdür ve bu özgürlük, kötülüğün mümkün olmasıdır. İnsan iyiyi görür, ama kötüyü seçebilir; doğa karşıtı bir varlık oluşunun formülü tam da budur. İnsanın özü, bir öze sahip olmamaktır (Ferry, 2000, s. 37-38)

Rousseau, Descartes’in hümanizmini ve makine-hayvan kuramını benimsemiş görünmektedir. Ona göre, insanla hayvanı ayıran tartışma götürmez bir gerçek de insanın “yetkinleşme, olgunlaşma yetisi”dir: “Bu yeti şartların da yardımıyla bütün öteki yetileri art arda geliştirir ve bizde gerek tür olarak gerek kişi olarak bulunur, oysa bir hayvan bütün hayatı boyunca değiştiremeyeceği kesin şekli birkaç ay içinde alır ve bu hayvanın türü de bin yılın sonunda bu birinci yılının sonunda olduğu gibi kalır” (Rousseau, 1990, s. 104). Hayvanlar tarihsizdir. Çünkü hayvanlardaki doğal normlardan sapma, bir kültür dünyası doğurmaz. Çünkü doğanın buyruklarına karşı duruş, bir tarih inşa etmek üzere, kuşaktan kuşağa aktarılmaz. İnsanın hayvandan farkı, doğanın karşısında kültürü var etmesi ve aktarmasıdır. İnsanı tarihlendiren şey de budur. Eğer kültür olmasaydı, insanlar da hayvanlar gibi tarihsiz olurlardı.

Bütüncü Görüş Olarak Ekolojizm

Her ideoloji gibi ekolojizm de bize bir tarih anlatısı sunar. Bu anlamda ekolojizm, tarihin doğa-insan, doğa-toplum ilişkileri ekseninde yeniden okunma-

sıdır. Fakat ekolojizmi diğer bütün ideolojilerden ayıran, farklılaştıran bir hususun altını kalınca çizmek gerekir. Bu husus, ekolojizmin sadece insanı ve toplumu referans almaması, aynı zamanda insan dışındaki doğal dünyadan çıkarsanan ilke ve normlara dayanmasıdır. Bilim olarak ekoloji, biyolojinin bir alt dalıdır. Yüzyılı aşan bir geçmişe sahip olmakla birlikte, daha sık gündeme gelmesi ve popüler bir nitelik kazanması 1970'li yıllara rastlamaktadır. Ekoloji hareketinin yükselişiyle birlikte, ekoloji de bir bilim olmaktan bir dünya görüşü olmaya doğru evrilmiştir. Ekolojinin gördüğü kitlesel ilgi, bir kurtuluş yolu göstermesinde değil, bir felaket teorisi olmasında aranmalıdır (Zeka, 1985, s. 89). Çünkü ekoloji, Batı bilimciliğinin indirgemeci yaklaşımı karşısında sahip olduğu bütüncü yaklaşımla (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1990, s. 28) insanlığı bütünüyle felâkete sürükleyecek çelişkileri ortaya koymaktadır.

Ekoloji kavramı bugün yaygın olarak biyolojik değil, normatif bir çağrışıma, içeriğe sahiptir. Bunun kökeninde, ekolojinin baştan beri zimnen içerdiği 'siyasal öz' yatmaktadır (Bramwell, 1989, s. 4). Pepper (1999, s. 184), ekoloji biliminin kurucu babası Heackel'in yaklaşımının açık bir biçimde 'siyasal' olduğunu düşünmektedir. Ekolojinin ampirik anlamı, doğa bilimlerinden kaynaklanmaktadır; insan toplumlarına ilişkin gözlemlerden ve öngörülerden yola çıkılarak geliştirilmemiştir. Fakat ekoloji bilimi, ekolojistlerin gözlemlerini insan toplumlarını kapsayacak biçimde genişletmesinden önce de insan ve hayvanı karşılaştırılabilir olarak gören bir etiğe sahipti. İşte ekolojinin içinde saklı politik anlam tam da bu noktada belirginlik kazanmaktadır. Bu aşamada bir uyarının yapılmasında fayda var: Ekolojizm, bir bilim olarak ekolojinin derin izlerini taşımaktadır; ancak ekolojizm, biyolojik analizden hareketle üretilmiş bir siyasal söyleme indirgenemez (Simonnet, 1993, s. 29).

Ekolojizmin doğa kavrayışı toplumsal, siyasal ve kültürel içerimlere sahiptir. Doğa ve onun tarihi, 'toplumsal' olandan ayrıştırılmaz (Çiğdem, 1997, s.31); doğa-insan ilişkisi, toplumsal arka planından soyutlanarak ele alınamaz. Çünkü insanın doğaya müdahalesi, bu müdahale hangi kültürel kodlar çerçevesinde gerçekleşirse gerçekleşsin, doğayı toplumsallaştırmaktadır. Yani, ekolojizmin bakış açısından doğa-insan ilişkisi, başlı başına bir toplumsal ilişkidir. Zira doğa, insan zihnine dışsal bir kategori değildir. Doğa hep doğadır; ancak insanlığın doğa kavrayışı sabit değildir. Bu anlamda doğa, doğallığı içinde kavranabilir olmaktan uzaktır. İnsanın doğa ile ilişkisi, her zaman zihinsel, kültürel, ideolojik bir bağlam içinde gerçekleşir.

Doğayla Sözleşme Arayışı Olarak Derin Ekoloji

Derin ekolojistler³ 1980'lerin başından beri, yaklaşık 40 yıldır, doğayı hukuk öznesi olarak tanımlayan tutarlı bir doktrin inşa etmek için uğraşmaktadırlar. Derin ekolojistler, genel itibarıyla eski 'toplum sözleşmesi'nin yerini, bütün evreni bir hukuk öznesi olarak kapsayacak bir doğa sözleşmesine bırakması gerektiğini düşünmektedirler. Derin ekoloji, doğayı ve insanı birbirinden ayıran ve farklılaştıran insan-merkezci düalizmi kesin bir biçimde reddeder. İnsan ve doğayı 'bir' ve 'bütün' olarak ele alır (Pepper, 1999, s. 17). İnsanı, başka hiçbir şeyden ayırmadığı gibi doğadan da ayırmaz. Doğayı birbirinden bağımsız nesnelere bir araya toplanması biçiminde değil, karşılıklı bağımlılık ve bağlantı içindeki bir olgular ağı olarak değerlendirir. Derin ekoloji, insan olmayan doğanın kendinde/içsel bir değere sahip olduğu fikrinden hareket etmektedir. Bu çerçevede insan, hayat ağının iplerinden yalnızca biri konumundadır. Doğanın kendindeki değer farkında oluş, doğa ile insan benliğinin 'bir'liğine ilişkin derin ekolojik bilinçten kaynaklanmaktadır (Capra, 1995, s. 20).

Derin ekoloji, eko(biyo)-merkezci⁴ bir yaklaşıma sahiptir. Eko-merkezcilik, doğanın ve doğadaki çeşitliliğin korunmasını, insana getireceği yararlar değil, doğanın kendisindeki değerlerle temellendirir. Eko-merkezci ya da biyo-merkezci bir pozisyon, insanın iyiliğinin yanında, insan olmayan dünyanın iyiliğinin gözetilmesini de zorunlu kılmaktadır (Barry, 1994, s. 371). İnsan-merkezcilik (*antropocentrism*), kabaca iki varsayım üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, insan ve insanın değerleri, bütün değerlerin kaynağıdır. İkincisi, insan

³ Derin ekolojinin isim babası Norveçli filozof Arne Naess'dir. Naess, derin ekoloji-sığ ekoloji ayrımını ilk defa 1972 yılında Bükreş'teki "Üçüncü Dünyanın Geleceği" Konferansında yapmıştır. 1973 yılında yayınlanan *The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movements: A Summary* adlı makalesiyle derin ve sığ ekolojiler arasındaki farklılıkları ortaya koyarak derin ekolojinin ilkelerini belirlemiştir, 1986 tarihli *The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects* makalesiyle de bu ilkeleri daha ayrıntılı bir hâle getirmiştir. Naess dışında derin ekolojiye en çok katkı yapan isimler Gary Snyder, Bill Devall ve George Sessions'dır. Roussopoulos (1993, s. 75), derin ekoloji literatürünün geniş ama fazlasıyla tekrarcı olduğu görüşündedir.

⁴ Derin ekolojinin yaklaşımı, eko-merkezcilik yanında biyo-merkezcilik olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımda, insana "bir dağ gibi düşünmek"i öğütleyen Aldo Leopold'un *Toprak Etiğinin* çok önemli bir katkısı vardır. Leopold'un 1949'da yayınlanan *A Sand County Almanac* adlı derlemesinde yer alan *A Land Ethic* başlıklı deneme, insanın toprakla ilişkisinin "ekonomik" bir ilişki olduğu, bunun etik ve estetik bir ilişkiye dönüştürülmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Amerikan ekoloji hareketi üzerinde çok etkili bir isim olan Leopold, eko-merkezci bakışla derin ekolojinin de 'fikir babası' olarak nitelendirilmektedir. Bu konuda bkz. (Leopold, 1991; Ünder, 1996, s. 205-210).

arzularının tatmini için doğanın kullanılması ve manipüle edilmesi meşrudur. Dolayısıyla insan-merkezcilik, insan dışında ahlâkî bir özne tanımaz. Eko-merkezcilik, tam aksine, insan olmayan dünyayı da ahlâkî topluluğun bir parçası hâline getirmektedir. Manes (1990, s. 141), derin ekolojinin eko-merkezciliğini “İkinci Copernicus Devrimi” diye nitelendirmektedir. Nasıl ki, Birinci Copernicus Devrimi yer-merkezli (*geocentric*) dünya görüşünü tasfiye etmiştir, derin ekoloji de insan-merkezci dünya görüşünün yıkılışına işaret etmektedir. Bu çerçevede derin ekoloji, doğaya ilişkin yeni bir dil ile konuşmayı zorlamaktadır. Derin ekolojinin biyo-merkezciliği, insanın doğadan ayrı ve onun üzerinde değil, içinde olduğuna dair yeni bir kozmik/ekolojik metafizik gerektirmektedir. İnsan ile doğanın bütünleşmesine yönelik bu metafizik, doğanın *Gaia* olarak kişileştirilmesini, ona bir benlik atfedilmesini içermektedir. *Gaia*, Yunancada Yerana veya Yer Tanrıçası anlamına gelmektedir. James Lovelock tarafından 1970’li yıllarda geliştirilen, “Gaia hipotezi”ne göre, yerküre yalnızca bir oturma alanı değil, bir hayatı olan, nefes alıp veren canlı bir organizmadır; dünya, rastgele biraraya gelmiş hayat biçimlerinin toplamı değildir (West, 1994, s. 113-120). Naess, “Derin Ekoloji Hareketi’nde biz kendimizi biyosentrik ya da ekosentrik olarak kabul ederiz. Bize göre temel birim ekosferdir, bütün gezegendir, Gaia’dır ve her canlı varlığın doğal bir değeri vardır” (Naess, 1994, s. 14) derken, biyo-merkezcilik ile bu ekolojik metafizik arasındaki ilişkiye gönderme yapmaktadır.

Derin ekolojinin insan-doğa ilişkisine dair önkabûlleri şöyle özetlenebilir (Naess, 1995c, s. 68): (1) Yeryüzündeki insanların ve insan olmayan hayatın iyi durumda olması ve serpilip gelişmesi kendinde değerlidir -içsel bir değere sahiptir. Bu değerler, insan olmayan dünyanın insanın amaçları için yararlı olmasından bağımsızdır. (2) Hayat formlarının zenginliği ve çeşitliliği, bu değerlerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunur. Bu zenginlik ve çeşitlilik, aynı zamanda kendi içinde değerlidir. (3) Hayati ihtiyaçlarını karşılamak dışında, insanların bu zenginliği ve çeşitliliği azaltmaya hiçbir hakları yoktur. (4) İnsan hayatının ve kültürlerinin serpilip gelişmesi, insan nüfusunun ciddi ölçüde azaltılmasıyla mümkün olabilir. İnsan olmayan hayatın serpilip gelişmesi de daha az bir insan nüfusunu gerektirir. (5) Halihazırda, insanın insan olmayan dünyaya müdahalesi aşırı düzeydedir ve durum hızla kötüleşmektedir.

Derin ekoloji iki nihaî ilkeye sahiptir. Bunlardan biri, kendini gerçekleştirme (*self-realization*) ilkesidir (Naess, 1995d, s. 80). Derin ekoloji bağlamında kendini gerçekleştirme, insana özgü olmayan, insan ve insan dışındaki bütün varlıklar için geçerli bir hakktır. İnsanın ve insan olmayan türlerin kendi doğal

tarzına göre yaşama ve potansiyellerini geliştirme iradelerine işaret eder. Naess'e göre kendini gerçekleştirme, doğadaki çeşitliliği (*diversity*) en üst düzeye çıkarmayı gerektirir. Çeşitlilik, hayatın potansiyellerini artırır, yeni hayat biçimlerine ve bu biçimlerin zenginliğine fırsat verir. Bu bağlamda, kendini gerçekleştirme nihaî ilkesinden çıkarsanabilecek ilk norm, 'azamî çeşitlilik'tir. Çünkü bir hayat formunun daha yüksek bir kendini gerçekleştirme düzeyine varması, diğer formların kendini gerçekleştirmeleriyle doğrudan ilişkilidir. Bir başka deyişle, azamî kendini gerçekleştirme, "her hayat biçiminin manifestolarının azamileştirilmesi"ne tekabül etmektedir. Kendini gerçekleştirme ilkesinden çıkarsanacak ikinci norm ise 'azamî ortak hayat'dır (*maximum symbiosis*) (Naess, 1995c, s. 80). Yani kendini gerçekleştirmenin en üst düzeye çıkarılması, 'evrensel ortak yaşarlık'la mümkün olabilmektedir. Darwinist şemadaki hayat için çatışma ve en çok uyum sağlayanın hayatta kalması fikri, öldürme, sömürme ve bastırma yeteneğinden çok, karmaşık ilişkilerde bir arada varolma ve işbirliği yapma yeteneği biçiminde yorumlanmalıdır. Bu çerçevede, "yaşa ve yaşama izin ver" ilkesi, "ya sen ya ben"den çok daha güçlü bir ekolojik ilkedir (Naess, 1995d, s. 152).

Kendini gerçekleştirmeyle ilgili çok önemli bir kavram da 'özdeşleşme'dir (*identification*). Özdeşleşme kavramı, insanın kendini gerçekleştirme süreciyle ilişkilidir. Kendini gerçekleştirme, insan benliğinin bir bütün olarak kozmos/evren düzeyine varana kadar hep kendinden daha büyük bütünlerle özdeşleşmesini gerektirmektedir. Hümanist etikte doğa, bu benlik genişlemesinin dışında bırakılmıştır. Oysa doğa insan için bir evdir ve ekolojik benlik insan olmayan doğayla özdeşleşmeyi de içermektedir (Naess, 1995b, s. 225-226). Kendini gerçekleştirme ile özdeşleşme arasında doğru oranlı bir ilişki vardır. Bu anlamda kendini gerçekleştirme, insan benliğinin doğal benliğin organik bütünlüğü içine dağılmasına karşılık gelmektedir (Luke, 1988, s. 73). Benliğin ancak başka benliklerle özdeşleşip bütünleşebildiği düşünülürse, derin ekolojinin doğaya bir benlik atfettiği söylenebilir. Dolayısıyla derin ekoloji, animistik bir yönelişi potansiyel olarak barındırmaktadır. Ünlü "dağ gibi düşünmek" sloganı da bu durumun bir göstergesi sayılabilir. İnsanın doğayla özdeşleşmesinin en önemli sonucu, doğanın, 'nesne' biçiminde algılanmaması, bir benliğe sahip 'özne' konumuna yükselmesidir.

Derin ekolojinin ikinci nihaî ilkesi, 'biyosferik eşitlik' ilke/normudur. Bu ilke, bütün hayat formlarının içsel bir değere ve kendini gerçekleştirme düzeyinde bir eşitliğe sahip olmasının doğal sonucudur. Biyosferik eşitlik, insanın hayat formlarının yalnızca dar bir bölümü olduğu anlayışına dayanmaktadır.

Ekolojik bilinçlilik açısından doğadaki bütün varlıkların eşit haklara sahip olduğu düşüncesi, sezgisel olarak anlaşılabilir ve açık bir değer-aksiyomdur. İnsanın daha büyük bir bütüne bağlılığını görmezden gelmek ve efendi-köle rolüne sarılmak, insanın kendine yabancılaşmasına yol açacaktır (Naess, 1995d, s. 152). Ancak biyosferik eşitlik normu, 'mutlak' bir eşitliğe değil, 'ilkece' bir eşitliğe işaret etmektedir. Çünkü gerçek pratik, bazı öldürmeleri, kullanmaları ve bastırmaları zorunlu kılmaktadır. Bir ekosistem içindeki herhangi bir organizma, varlığını sürdürebilmek için başkalarını besin veya sığınak olarak kullanmak zorundadır. Aksini düşünmek, bütünüyle hayatın yok olmasına rıza göstermek demektir. Bu çerçevede biyosferik eşitlik ilkesi, esas itibariyle "insanın diğer canlı türlerinin yaşamına ve yaşama alanına ve kendilerini kendi doğal tarzlarına göre geliştirme hakkına müdahalesini 'en az' düzeyde tutmasını, 'gereksiz' öldürme ve kullanmalardan kaçınmasını emreder" (Ünder, 1996, s. 203).

Naess, biyosferik eşitliğin bütün türlerin mutlak eşitliği anlamına gelmediğini anlatmak için, 'eşit haklara sahip olmak' ile 'eşit kendini gerçekleştirme hakkına sahip olmak' arasında ayırımı gitmektedir. Ona göre, bütün hayat formları için evrensel yaşama hakkından ve kendini gerçekleştirme düzeyinde eşitlikten söz etmek, bütün türlerin eşit olduğunu savunmaktan farklıdır. Her türün ihtiyaçlarının ve potansiyellerinin eşit olmadığı, apaçık bir gerçektir. Naess, biyosferik eşitliğin tek başına bir norm gibi değerlendirilmemesini, bir normlar bütünü'nün parçası olarak ele alınmasını istemektedir. Bu norm tek başına anlaşılacak istenirse, eşitlik gereği insanın ihtiyaçlarının insan olmayan türlerin ihtiyaçlarından asla öncelikli olamayacağı gibi yanlış bir sonuca varılabilir. Oysa biyosferik eşitlik normu, temelde, insanın hayatı olmayan ihtiyaçlarıyla insan dışındaki türlerin hayatı ihtiyaçları arasında bir çatışma olması durumunda, bunların karşılaştırılması gerektiğini ifade etmektedir (Naess, 1992, s. 166-171). Derin ekoloji, biyosferik eşitlik ilkesi bağlamında insan-merkezci etikteki toplumsal eşitlik fikrini biyosfer düzeyine taşıyarak bir tür "biyo-demokrasi"ye (Stark, 1995, s. 262) yönelmektedir. Böylelikle doğa-insan ilişkisini etik bir temele oturtmakta, ahlâkî topluluğun sınırlarını insan olmayan dünyayı da içerecek biçimde genişletmektedir. İnsan ve doğa arasındaki özne-nesne, amaç-araç, efendi-köle ilişkisini ortadan kaldırarak ahlâkî bir ilişkinin önünü açmaktadır.

Eko-merkezci Siyasetin Şifreleri

Derin ekolojinin iyi tanımlanmış, kapsamlı bir siyasi programı olduğu söylenemez. Naess'in siyasete yaklaşımı, "herşey siyasetle ilgilidir, fakat siyaset

herşey değildir” (Naess, 1992, s. 131) teziyle özetlenebilir. Ona göre derin ekoloji, siyasete, onun doğasını değiştirebilecek düzeyde yenilikler getirmektedir. Bunların en önemlisi, siyaseti toplum düzeyinden biyosfer/ekosfer düzeyine taşımasıdır. Derin ekoloji, insan-merkezli ve kısa dönemli argümanları reddederek, yeryüzü merkezli ve uzun dönemli argümanları öne çıkarmaktadır. Bu aynı zamanda, “çevre içinde insan” ve “ekosistemler içinde siyaset” düşüncesine yönelmeyi içermektedir. Derin ekoloji, bu çerçevede, eko-politik temaları da genelleştirmektedir. “Kaynak”, “hayat kalitesi” gibi kavramları, insan için olmaktan çıkarmakta, insan ve insan olmayan tüm canlılar için geçerli hâle getirmektedir (Naess, 1995a, s. 452).

Biyosferik eşitlik normunu ‘organizmik demokrasi’ diye niteleyen Merchant (1992, s. 86) da siyasetin alanına ilişkin genişlemeye işaret etmektedir. Kendini gerçekleştirme ilkesi bağlamında insan olmayan doğanın haklarından söz etmek, doğayı bir nesne olmaktan çıkararak, özne konumuna taşımaktadır. Serres (1994)’in 17. ve 18. yüzyıl filozoflarının toplum sözleşmesi düşüncesine benzeyen ‘doğayla sözleşme’ fikri de doğanın özneleşmesiyle ilgilidir ve doğayı hukuken özneleştirmeyi amaçlamaktadır. Doğayla sözleşme, insan ile doğa arasındaki ilişkinin tek yönlü ve eşitsiz bir ilişkiden uzaklaşarak bir ortak yaşam ilişkisine dönüştürülmesini ifade etmektedir.

Derin ekoloji, toplumsal örgütlenme bakımından yerel özerklik ve adem-i merkezîyet ilkelerini benimsemektedir. Temel toplumsal birim ‘biyo-bölge’dir. Biyo-bölge, insani, ekolojik bir topluluk, bir yuvadır. İnsanların yaşadığı yeri ve çevresinde insanların, yetişen bitkileri, yaşayan hayvanları, akarsuları, ormanları ve özelliklerini tanıdıkları bölgeyi ifade etmektedir. Biyo-bölgecilik (*bio-regionalism*), insanların toprakla ve mevsimle uyum içinde yaşamaları fikrine dayanmaktadır. Doğal dünyanın, yerel çevre ve topluluktaki siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatı belirlemesine işaret etmektedir (Barry, 1994, s. 378). ‘Doğa en iyisini bilir’ varsayımından hareket eden biyo-bölgeciliğin radikal yönü, toplumsal örgütlenmenin ‘doğal sınırları’ ile ‘siyasal sınırları’ arasındaki çelişkiyi ortaya koymasındır.

Dobson (2000, s. 43-44) derin ekolojinin güçlü bir siyasal bir potansiyel taşıdığı görüşündedir. Naess’in gerçek hayatın bazı öldürme ve kullanmaları zorunlu kılmasından hareketle biyosferik eşitlik ilkesine eklediği ‘ilkece’ hükmü, derin ekolojinin siyasal olmadığı iddia edilen doğasını siyasallaştırmaktadır. Çünkü öldürmenin, kullanmanın ve sömürünün sınırının ne olacağı tartışması, pratik bir tartışmadır ve ekolojik siyasetin de özünü yansıtmaktadır. Bu tartışmanın insan eylemini bütünüyle kuşatan bir tartışma olduğu şüphe götürmez.

İnsan: Doğanın Doğal Olmayan Parçası

Hümanizm karşıtlığı ya da insan sevmezlik, derin ekolojiye yöneltilen eleştiriler içinde önemli bir yer tutmaktadır. Mellor, insanın ve toplumun gelişmesinin, doğal dünyanın varoluş hakkını gözetken bir sınırı olması gerektiği fikrinin saygıyla karşılanabileceğini, ancak derin ekolojinin insan-doğa ilişkisini yeniden sağlıklı bir zemine kavuşturma amacını aşan boyutlara sahip olduğunu belirtmektedir. Bu, insanî ortamın kaybolması, daha ötesi reddedilmesi tehlikesidir (Mellor, 1993, ss. 102-103). Bu çerçevede, derin ekolojinin insanı 'doğanın doğal olmayan parçası' konumuna sürüklediği belirtilmektedir. Hümanizm karşıtlığı esas alındığında, derin ekolojinin biyo-merkezci olmanın öte, sadece "insan karşıtı merkezli" olduğu iddia edilmektedir (Pepper, 1999, s. 30).

Doğa kaygısı ile hümanizmi nasıl bağdaştırılabilir? Derin ekolojinin bakış açısından, kendi kendisinden korunması gereken, dünyanın merkezi olarak düşünülen insan değil, ama bu haliyle ve insanlara karşı savunulmak zorunda olan kozmos'tur. Sonuçta, ekosistem -biyosfer- insan olarak adlandırılan bu zararlı türden çok daha üstün bir içsel değerle donatılmış durumdadır (Ferry, 2000, s. 20, 26).

İnsan dışındaki doğal hayatın gelişmesi için insan nüfusunun azaltılması gereği üzerinde durulması, derin ekolojinin insan sevmezliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bramwell, derin ekolojiyi hümanizm karşıtı bir ekoloji biçiminde nitelendirmektedir. Ona göre, derin ekolojinin insana bakışı, "doğal bir yıkıcı, tahripkâr bir virüs" şeklindedir (Bramwell, 1994, s. 161). Derin ekoloji, insana/topluma ait değerler sistemine güvenmemektedir. Çünkü insan kusurlu, defolu bir varlıktır. Onun eğilimi, ekosistemin istikrarını bozmaya yöneliktir. İnsanın özündeki bu manevî kusur, geliştirdiği toplumsal yapılara, medeniyete, tarıma, teknolojiye, dine, vb. yansımıştır. O nedenle derin ekolojinin dayandığı ahlâkî değerler ve eylem programına yön veren ilkeler, insan tarafından üretilen değerler sisteminin dışındadır.

Biyosferik eşitlik ile biyo-merkezci yaklaşım arasındaki çelişkiye işaret eden Mellor (1993, s. 104), derin ekolojinin, bütün varlıkların eşitliğini savunduğu halde, doğal dünyanın örgütlenme ilkelerini toplumsal örgütlenme ilkelerine üstün tuttuğunu belirtmektedir. Bütüne ait parçaların hepsi ontolojik düzeyde eşittir, ancak parçalardan biri (insan) ile bütün (doğal dünya) ve bu ikisinin ihtiyaçları arasında bir çelişki söz konusudur. Derin ekoloji, önce-

liği doğal dünyanın ihtiyaçlarına vermektedir. Bu bağlamda biyo-merkezçilik, hümanizm karşıtı bir potansiyel içermektedir. Luke (1988, s. 71-72)'a göre derin ekoloji, açık bir biçimde "Aydınlanmacı şemanın sistematik reddi"dir. Derin ekolojinin inşa etmeye giriştiği insan ile doğa arasındaki yeni ahlâkî ilişki, metafizik bilgi, doğanın 'canlı' kavramlaştırılması ve Aydınlanma karşıtı muhakeme tarzı üzerinde yükselmektedir. Doğaya beslenen aşk ile insana duyulan nefret arasında ince bir çizgi olduğu şüphe götürmez.

Sonuç Yerine: İnsan Dışında Siyasal Bir Özne Mümkün Olabilir mi?

Bugün ekolojizm etrafında, canlı hakları, hayvan hakları gibi kategoriler üzerinden gelişen tartışmanın odağındaki soru şudur: Hukukun yegâne öznesi insan mıdır, yoksa biyosfer, ekosfer geçmişteki adlandırmayla 'kozmos' da hukukun kapsama alanına dâhil edilmeli midir? Eğer insan dışındaki dünya da hukukun kapsamı içine alınacaksa insan, ontolojik, etik ve hukuksal bakımdan başkaları arasında bir öğeden ibaret hâle gelecektir. Eğer öyleyse insan ve insan dışındaki dünya arasında kaybolan uyumu yeniden kuracak bir doğa sözleşmesine ihtiyaç var demektir. Bu ihtiyaç, hümanist bir hukuk görüşünden kozmik bir hukuk görüşüne geçişi çağırılmakta, daha ötesi zorlanmaktadır. Esasen doğayla sözleşme nosyonunun bizi götüreceği nihâi nokta, bütün biçimleriyle hümanizmin tasfiyesi, aşılmasıdır. Doğayla sözleşme çağırısı, bir anlamda, insanlık tarihinin bir aşaması olarak hümanizmanın paranteze alınması talebidir.

Serres, 'Doğayla Sözleşme'yi bir zorunluluk olarak görmektedir. Zorunluluğu, doğa ve insan arasında süregiden 'savaş'la temellendirmektedir. Nasıl ki toplum sözleşmesi insanlar arasındaki savaşa son vererek barışın nasıl sağlanacağını yolunu göstermektedir, doğayla sözleşme de insanla doğa arasındaki savaşı nihayete erdirecek, barışı sağlayacaktır:

İlkel toplum sözleşmesini yeniden gözden geçirmenin ve hattâ yadsımının gerekliliği. Bu sözleşme, bizi, iyi ve kötü günde, dünyanın yer almadığı birinci köşegen boyutunda birleştiriyor; şimdi, tehlike karşısında birleşmeyi öğrendiğimize göre, öteki köşegen boyunca, dünya ile imzalanması gereken yeni bir ittifak gerekiyor: doğayla sözleşme. (Serres, 1994, s.27)

Toplum sözleşmesi fikri, siyaset öncesi doğal/ilkel hâl ile sözleşme sonrası inşa edilen siyasal toplum arasındaki farkı, barbarlık-uygarlık ikilemi içinde açıklar. Doğa durumundan çıkış, savaştan barışa, siyaset öncesinden siyasete, barbarlıktan uygarlığa geçişle eş anlamlıdır. Toplum sözleşmesinin siyaset ya

da barbarlık biçiminde kurduğu denklem, bugün doğayla sözleşme cephesinden ekoloji ya da barbarlık biçiminde kurulmaktadır. Serres (1994, s.48), tarihin bugünkü çatallanışını “ölüm ya da ortak yaşam” ikiliği üzerinden formüle etmektedir.

Buradaki can alıcı, kritik sorular şöyle formüle edilebilir: İnsan dışındaki dünyanın siyaseten özneleşmesi pratikte nasıl gerçekleşecek? İnsan dışındaki dünya, kendi iyiliğini, kendi çıkarlarını, ‘gezegensel ortak iyi’sini nasıl ifade edecek? Bunları sağlamaya dönük siyasal eylemini nasıl kurgulayacak? Esasen bu sorulara ekolojistlerin, doğayla sözleşmeyi savunanların insana sınır koyma, insanı insan dışındaki dünya ile sorumlu ve ahlâkî bir ilişkiye dâvet etme dışında bir cevap vermediklerini biliyoruz. Bu soruları cevaplamaya dönük her teşebbüsün, kaçınılmaz olarak, doğal olanın ne olduğuna, ‘doğanın sesi’nin bize ne söylediğine, doğanın örtük mesajının ne olduğuna dair içinden çıkılması zor tartışmaları beraberinde getirdiği, getireceği muhakkak.

Son söz olarak Bookchin (1996, s.153)’e referansla şu gerçeğin altını çizmekte fayda var: Özellikle derin ekolojistlerin ‘kendini gerçekleştirme’ ve ‘biyosferik eşitlik’ hakkı üzerinden doğaya yaptıkları yüklemeler, toplumsal dünyaya ait kavramların doğal dünyaya yansıtılmasından öte pratik bir anlam taşımamaktadır. Zira baştan beri ifade ettiğimiz gibi, insan-doğa ilişkisinde ulaşabileceğimiz ‘doğal’ bir doğa mevcut değildir. Daha ötesi, ekolojik siyasetlerin insan eylemini muhayyel bir ‘doğa’ ekseninde tasarlama teşebbüsünün dışına çıkamaması, ciddi bir demokrasi sorununu da beraberinde getirmektedir. Doğanın ve hayvanların korunmasına yönelik insanlığın gördüğü en gelişmiş yasal düzenlemelerin Nazi rejiminin eseri olduğu ve bunun bir tesadüf olmadığı unutulmamalıdır.

Extended Abstract

The Natural Contract: Possibility of Eco-centric Politics

*

Tuncay Önder

Ankara Hacı Bayram Veli University

ORCID: 0000-0003-1266-8756

In the preface to his book *The New Ecological Order*, Luc Ferry mentions various judgments that took place in the mid-16th century and where one of the sides was the “non-human world”. In these cases seen in the church, field mice or pests are one of the parties to the cases. According to Ferry, these cases agreement with a non-human part of nature is the first example of, in other words natural contract. These cases express a pre-modern, pre-human form of legal relationship. Appointment of an attorney to animals, subpoena for animals, anathema demand for animals are not the issues that modern-humanist law may include. However, before even a century has passed, in Hobbes's *Leviathan*, which put forward the theory of the modern state, we encounter a social contract that does not take into account the non-human world because the emergence of modern physics has pushed traditional cosmology out of history. Locke's and Rousseau's contracts also do not recognize the non-human world.

This article contextualizes the concept of natural contract with and the deep ecology current which has had an effort to form a coherent view of the subjectification of nature since the 1980s in. The focus of the debate around the concept of the natural contract: Is human being the sole subject of law, or should the biosphere/ecosphere be included in the law? If the non-human world is to be accepted as a legal subject, human will become an element ontologically and morally among others. The idea of deep ecology and the natural contract sees the solution of the ecological problem in making the world outside the human being a self and therefore a subject of law. This view calls for the transition from a humanist view of law to a cosmic view of law, and further forces it. Essentially, the notion of contract with the nature will lead us to the liquidation of humanism in all its forms. The call for a contract with

nature is, in a sense, a demand for parentheses of humanism as a stage in human history. Serres sees the natural contract as a necessity. It is based on the ongoing war between nature and human. How that the social contract shows the way of the transition from war between people to peace, the contract with nature will end the war between human and nature and ensure peace as well. The equation established by the social contract in the form of politics or barbarism is today established in the form of ecology or barbarism from the natural contract front. Serres formulates the present bifurcation of history through the duality of "death" or "symbiosis".

Like any ideology, ecology offers us a narrative of history. In this sense, ecology is the re-reading of history in the axis of nature-human, nature-society relations. But it is necessary to underline a matter that differentiates ecology from all other ideologies. This is because ecology does not only refer to people and society, but also to the principles and norms derived from the natural world other than human. Deep ecology strictly rejects human-centric dualism that separates and differentiates between nature and human. It discusses man and nature as 'one' and 'whole'. Deep ecology derives from the idea that non-human nature has an in-itself/inner value; has an eco/bio-centric approach. An eco-centric or bio-centric position necessitates the well-being of the non-human world as well as the well-being of human.

Deep ecology has two final principles. One of them is the principle of self-realization. Self-realization in the context of deep ecology is a valid right for all beings, both human and non-human not peculiar to human. It refers to the will of human and non-human species to live and develop their potential according to their natural style. The second ultimate principle is the 'biospheric egalitarianism' principle/norm. This principle is the natural consequence of the fact that all life forms have an internal value and equality at the level of self-realization. Biospheric egalitarianism is based on the understanding that human is only a narrow part of life forms. The biospheric egalitarianism norm does not refer to an 'absolute' equation, but to a 'principle' equation. Each species has different needs and potentials, but the species are equal on the basis of the self-realization right. Deep ecology, in the context of the principle of biospheric egalitarianism, leads to a kind of 'bio-democracy by spreading the idea of social egalitarianism in human-centric ethics to the level of biosphere. Thus, it establishes the nature-human relationship on an ethical basis and expands the boundaries of the moral community to include the non-human world. Anti-humanism or misanthropy is the most important criticism of deep ecology.

The crucial critical questions can be formulated as follows: How will be the political subjectification of the non-human world realized in practice? How will the non-human world express its own good, its interests, its mutual planetary common good? What will be the method of political action to achieve them? Essentially, we know that ecologists, those who advocate natural contract, do not answer anything other than limiting human beings and inviting them to a responsible and moral relationship with the non-human world. Any attempt to answer these questions will inevitably lead to difficult discussions about what is natural, what 'the voice of nature' tells us, and what the implicit message of nature is.

Finally, with reference to Bookchin, it is important to underline the fact that: in particular, deep ecologists' imposition on nature through the right to 'self-realization' and 'biospheric egalitarianism, has no practical meaning beyond the projection of the social world into the natural world. Admittedly, there is no 'natural' nature that we can refer to when discussing the human-nature relationship. Furthermore, the fact that ecological politics cannot go beyond the attempt to design human action on the axis of an imaginary 'nature' raises a serious problem of democracy. It is not a coincidence that the most developed legal arrangements for the protection of nature and animals are the work of the Nazi regime.

Kaynakça/References

- Ağaoğulları, M. A. (Ed.) (2011). *Socrates'ten Jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barry, J. (1994). The Limits of the shallow and the deep: Green politics, philosophy and praxis. *Environmental Politics*, 3, 369-394.
- Bookchin, M. (1996). *Toplumsal ekolojinin felsefesi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Bramwell, A. (1989). *Ecology in the 20th century: A history*. New Haven, London: Yale University Press.
- Bramwell, A. (1994). *The fading of the greens: The decline of environmental politics in the West*. New Haven: Yale University Press.
- Capra, F. (1995). Deep ecology: A new paradigm. *Deep ecology for the twenty-first century*. G. Sessions (Ed.). Boston: Shambhala Publications, Inc.
- Çiğdem, A. (1997). Toplum, doğa ve eko-politik hareketler. *Birikim*, 98, 31-38.
- Dobson, A. (2000). *Green political thought*. London: Routledge.
- Elkins, S. (1994). Mistik ekolojik politika. *Birikim*, 57-58, 75-86.
- Ferry, L. (2000). *Ekolojik yeni düzen*. (T. IlgazÇev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobbes, T. (2017). *Leviathan*. (S. Lim Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Kışlalıoğlu, M. ve F. Berkes. (1990). *Çevre ve ekoloji*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Leopold, A. (1991). A land ethic. *The green reader*. A. Dobson (Ed.). San Francisco: Mercury House, Inc.
- Locke, J. (2018). *Yönetim üzerine ikinci inceleme*. F. Bakırçı (Çev.). Ankara: Eksi Kitaplar.
- Luke, T. (1988). The Dreams of Deep Ecology. *Telos*, 76, 65-92.
- Manes, C. (1990). *Green rage: Radical environmentalism and the unmaking of civilization*. Boston: Little, Brown and Company.
- Mellor, M. (1993). *Sınırları yıkmak: Feminist, yeşil bir sosyalizme doğru*. O. Akınhay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Merchant, C. (1992). *Radical ecology: The search for a livable world*. New York, London: Routledge.
- Naess, A. (1992). *Ecology, community and lifestyle: Outline of an ecosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Naess, A. (1994). Derin ekolojinin temelleri. *Derin ekoloji*. G. Tamkoç (Der.). İzmir: Ege Yayıncılık.
- Naess, A. (1995a). Politics and the ecological crisis: An introductory note. *Deep ecology for the twenty-first century*. G. Sessions (Ed.). Boston: Shambhala Publications, Inc.
- Naess, A. (1995b). Self-realization: An ecological approach to being in the world. *Deep ecology for the twenty-first century*. G. Sessions (Ed.). Boston: Shambhala Publications, Inc.
- Naess, A. (1995c). The deep ecological movement: Some philosophical aspects. *Deep ecology for the twenty-first century*. G. Sessions (Ed.). Boston: Shambhala Publications, Inc.
- Naess, A. (1995d). The shallow and the deep, long-range ecology movements: A summary. *Deep ecology for the twenty-first century*. G. Sessions (Ed.). Boston: Shambhala Publications, Inc.
- Pepper, D. (1999). *Modern environmentalism: An introduction*. London: Routledge.
- Rousseau, J. J. (1990). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı*. R. N. İleri (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Roussopoulos D. I. (1993). *Political Ecology: Beyond Environmentalism*. Montreal: Black Rose Books.
- Serres, M. (1994). *Doğayla sözleşme*. T. Ilgaz (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,
- Simonnet, D. (1993). *Çevrecilik*. M. S. Şakiroğlu (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stark, J. A. (1995). Postmodern environmentalism: A critique of deep ecology. *Ecological resistance movements*. B. R. Taylor (Ed.). Albany: State University of New York Press.
- Önder, H. (1996). *Çevre felsefesi*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- West, R. E. (1994). Yeranamız Gaia: James Lovelock ve gezegen birliği görüşü. *Derin Ekoloji*. G. Tamkoç (Der.). İzmir: Ege Yayıncılık.
- Zeka, N. (1985). *Batı Almanya'da alternatif hareket*. İstanbul: Metis Yayınları.

Kentsel Gelişim ve Yeşil Alan Planlama Sürecinin Katılımcı Swot Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi: Bingöl Kenti Örneği

*

Hüccet Vural¹

ORCID: 0000-0001-6115-1572

Alperen Meral²

ORCID: 0000-0001-6714-7187

Sülem Ş. Doğan³

ORCID: 0000-0002-8370-4593

Öz

Değişen yaşam koşulları ve insanların ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının kırsal yerleşim alanlarında karşılanamaması kentsel alanlara göçü meydana getirmiştir. Beklenmeyen nüfus artışları konut ihtiyacını ortaya çıkarmış ve kentlerin merkezden dışarıya doğru hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmuştur. Kontrolsüz ve plansız yayılma özellikle açık ve yeşil alanlar, tarım alanları, meralar ve orman alanları gibi ekolojik yaşam alanları üzerinde önemli baskı unsuru haline gelmiştir. Bu durum aynı zamanda kent yönetimi sorununu da ortaya çıkarmıştır. Kent yönetimi kentsel hizmetlerin sunumundan kent yerleşiminin sağlıklı bir şekilde planlanmasına kadar birçok konuyu içeren bir kavramdır. Kentlerin yönetimi katılımcı bir yaklaşımla uzun önemli planlama stratejilerinin oluşturulmasını ve şeffaf bir şekilde yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada Bingöl İlinin kentleşme süreci ve yeşil alan planlaması ilişkisinin mevcut durumunu ortaya koymak, ekonomik, idari ve politik değişimler doğrultusunda kentleşme stratejilerini katılımcı yaklaşımla ele almak amaçlanmıştır. Araştırmada planlama yöntemi olarak kabul edilen SWOT (GZFT) ve TOWS (TFZG) analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Farklı kurum temsilcilerinden oluşan 18 kişilik çalışma grubu ile yapılan SWOT analizinde Bingöl ilinin kentleşme-peyzaj ilişkisini etkileyen 62 içsel ve dışsal faktör belirlenmiştir. Bu faktörler amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenen 41 kişilik değerlendirme grubu tarafından 0-4 puan arasında puanlanmıştır. Puanlama sonucuna göre zayıf yönler 2,93-3,73, güçlü yönler 1,66-2,59, fırsatlar 1,95-3,07 ve tehditler ise 2,59-3,46 ortalama puan aralığında bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar ve öncelikler doğrultusunda TOWS yöntemi kullanılarak araştırma alanı için sürdürülebilir kentleşme ve yeşil alan gelişim stratejileri önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, kentleşme, yeşil alan planlama, GZFT-TFZG, kentsel gelişim stratejisi.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, E-mail: hvural@bingol.edu.tr

² Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi, E-mail: alperenmeral@bingol.edu.tr

³ Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi, E-mail: sulemsenyigit@hotmail.com

Assessment of Urban Development and Green Area Planning Process by Participant Swot Analysis Method: A Case of Bingol Province

*

Hüccet Vural⁴
ORCID: 0000-0001-6115-1572

Alperen Meral⁵
ORCID: 0000-0001-6714-7187

Sülem Ş. Doğan⁶
ORCID: 0000-0002-8370-4593

Abstract

The changing living conditions and the inability to meet the economic, social and cultural needs of the people in the rural areas, caused migration to urban areas. Unexpected population increases revealed the need for housing and caused the cities to spread rapidly from the city center to outside the city center. Uncontrolled and unplanned sprawl has become an important element of pressure on ecological habitats such as open-green areas, agricultural areas, pastures, and forest areas. This situation also revealed the problem of urban management. Urban management is a concept that includes many of the issues in a healthy way up to the planning of urban settlements from the provision of urban services. The urban management necessitates a long-term planning strategy with a participatory approach and transparent management. In this study, it is aimed to present the current state of the relationship between urbanization process and green area planning of Bingol Province and to examine urbanization strategies in line with economic, administrative and political changes with a participatory approach. SWOT and TOWS analysis methods, were used in the study, which is accepted as planning methods. In the SWOT analysis conducted with the 18-person working group consisting of representatives from different institutions, 62 internal and external factors affecting urbanization-landscape relationship were determined for Bingol city. These factors were scored between 0 and 4 points by the 41-person evaluation group. According to the score, the weaknesses were found to be 2.93-3.73, strengths 1.66-2.59, opportunities 1.95-3.07 and threats 2.59-3.46. According to the results and priorities, sustainable urbanization and greenfield development strategies have been proposed for the research area by using TOWS method.

Keywords: *Bingol, urbanization, green space planning, SWOT-TOWS, urban development strategy.*

⁴ Asst. Prof., Bingöl University, E-mail: hvural@bingol.edu.tr

⁵ Research Asst., Bingöl University, E-mail: alperenmeral@bingol.edu.tr

⁶ Research Asst., Bingöl University, E-mail: sulemsenyigit@hotmail.com

Giriş

Gerçek anlamda sanayi devrimi ile başladığı öngörülen kentleşmenin (Yılmaz ve Çitci, 2011, s.257; Güven, 2017, s.1048) 21. yüzyılın başında insanlık için üç temel zorluk ortaya çıkardığı bilinmektedir. Bunlardan birincisi küresel nüfus artışıdır. Günümüzde 7,53 milyar olan Dünya nüfusunun 2025 yılında 8,2 milyar, 2050 yılında 9 milyar seviyesine ulaşacağı öngörülmektedir. Diğer bir sorun kentleşme sorunudur. Günümüz nüfusunun yaklaşık %60'ı kentsel alanlarda yaşamakta olduğu ve 2030 yılına kadar bu oranın üzerine çıkacağı şimdiden beklenmektedir. Üçüncüsü ise hızlı nüfus artışı ve kentleşmenin bir sonucu olarak ekosistemin bozulması sorunudur (Steiner, 2014, s.304). Türkiye'de ise 1950 li yıllarda nüfusun %25 kentlerde yaşarken bu oran 1980 yılında %44'e, 2000 yılında %65'e, 2012 yılında %77'ye ve 2016 yılında %88'e yükselmiştir. 2050 yılında dünya nüfusunun üçte ikisinin, Türkiye nüfusunun %95'inin şehirlerde yaşayacağı öngörülmektedir (Anonim,2017, s.9).

Geçmişten günümüze kentlerin sunduğu sosyal, kültürel ve ekonomik imkânlar kentlerin büyüme sürecine önemli etki etmiş ve bazı kentlerin kapasiteleri üzerinde büyümelerine neden olmuştur. Hızla artan kent nüfusu, kentsel alanların sınırlarını genişletmiş ve yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır (Anonim, 2016, s.24; Esen, 2019, s.104). Kentleşme artan nüfus nedeniyle oluşan konut talebi sonucunda kentin merkezden dışa doğru büyümesi, büyürken de mevcut kent dokusunun yenilenmesi ve genişlemesi anlamı taşımaktadır. Plansız, programsız ve rastgele yapılaşma ile kent dokusunun bozulması ve ekosistemin zarar görmesi ise çarpık kentleşmeyi ortaya çıkarmaktadır. Gelişigüzel, düzensiz ve kontrolsüz bir yapılaşma sonucunda bir taraftan kent dokusu tahrip edilirken diğer taraftan da doğal kaynakların (hava, su, toprak, çevre) bilinçsizce bozulmasına ve zarar görmesine sebep olunmaktadır (Aksoy ve Ergun, 2009, s.429). Ayrıca çarpık ve yayılcı kentleşme ile kentin ekolojik yaşam alanları olan açık ve yeşil alanlar, tarım alanları, meralar ve orman alanları üzerinde baskılar oluşmaktadır. Çünkü yayılma ile şehir kenarlarında bulunan doğal ve yarı doğal alanlar ile mevcut yerleşim alanlarında bulunan açık alanların ve potansiyel yeşil alanların parçalanmasına ve yok olmasına sebep olunmaktadır (Gavriliadis, et al., 2019, s.67, Abo-El-Wafa, et al., 2019, s.309). Bu ise küresel ölçekte iklim değişikliği başta olmak üzere önemli çevresel problemlere yol açmaktadır.

Kentsel nüfus artışı ve yerleşim alanlarının genişlemesi sonucu oluşan çarpık ve düzensiz kentleşme kent yönetimi sorununu ortaya çıkarmıştır.

Kent yönetimi kentin mali, beşeri, fiziki ve doğal kaynaklarının mevcut nüfusun ve gelecekteki nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda en doğru ve en sağlıklı bir şekilde kullanılması ve yaşanabilir mekânlar oluşturmak için gerekli kararları alma, uygulama ve sonuçlarını denetleme işidir. Kent yönetimi kentsel hizmetlerin sunumundan kent yerleşiminin sağlıklı bir şekilde planlanmasına kadar birçok konuyu içeren bir kavramdır (Güven, 2017, s.1049). Günümüzde kent yönetimi katılımcılığa ve şeffaflığa önem veren bir anlayışı zorunlu kılmaktadır. Paydaşların ekonomik, kültürel ve sosyal değerlerini göz önünde bulundurarak ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayan bir planlama anlayışı ortaya konulmalıdır. Bunun yanında kent yönetim plan ve politikalarının uzun dönemli ve şeffaf olması da sağlıklı bir kent oluşumunu sağlayacaktır. Türkiye’de kentlerin yönetimi merkezi hükümet politikaları doğrultusunda yerel yönetimler tarafından icra edilmektedir. Bu bakımdan kent yönetim planlamalarında yöreden yöreye değişen planlama politikalarını görmek mümkündür.

Avrupa Birliği’ne girme isteği ile birlikte Türkiye 2000’li yıllarda küreselleşmenin getirdiği sorunlarla mücadeleye başlamış ve kamu yönetimi alanında köklü bir yapılanmanın içerisinde girmiştir. Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı altında çeşitli reform paketleri ile yerel yönetimlere (Belediye ve İl Özel İdareleri) kentsel dönüşüme yönelik rol ve yükümlülükler verilmiştir (Özden, 2010, s.2). Ayrıca 2003 yılında çıkarılan 5018 sayılı “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” ile kamu yönetimlerine katılımcılığa ve şeffaflığa dayalı stratejik plan hazırlama zorunluluğu getirilmiştir. Bu kanunla beraber yerel, ulusal ve bölgesel ölçekte çok sayıda planın ve programın hazırlanarak uygulamaya konulduğu bilinmektedir. Özellikle son on yılda bu tür planların daha ağırlık kazandığı görülmektedir.

Mekânsal planlama ve imar konusunda en önemli yasal düzenleme 1985 yılında kanunlaşan 3194 sayılı İmar Kanunu’dur. Bu kanun bile kentleşmenin başladığı 1950 yılından yaklaşık 35 yıl sonraya dayanmaktadır. Mekânsal planlama süreci kalkınma planları temel alınarak bölge planları, metropoliten planlaması, alt bölge ve il planlaması, çevre düzeni planları, nazım ve uygulama imar planları, sektörel planlamalar olarak altı evrede incelenen bir süreci içermektedir (Anonim, 2012. s.2). Bu planlara ilave olarak kentsel yerleşmelerin mekânsal yaşam kalitesinin artırılması, ekonomik ve toplumsal yapının güçlendirilmesi, mekânsal planlama sisteminin yeniden yapılandırılması amacıyla “Orta Vadeli Program” ve AB Uyum Süreci kapsamında “2010-2023 Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı-KENTGES” hazırlanmıştır. KENTGES, mekânsal planlama sisteminin

yeniden yapılandırılması, yerleşmelerin mekân ve yaşam kalitesinin artırılması ve yerleşmelerin ekonomik ve toplumsal yapılarının güçlendirilmesi eksenleri üzerinde amaç, hedef ve stratejiler geliştirmektedir (Anonim, 2010, s.2-3). KENTGES; 2009 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinasyonu ile 151 kurum ve kuruluştan 500 uzmanın katılımıyla yapılan “Kentleşme Şurası” sonuçlarına dayanan şehirleşme ve imar vizyon belgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 2017 yılında yapılan Şehirleşme Şurası’nda ise oluşturulan dört komisyon tarafından “kimlikli şehirler”, “Türkiye’nin yeni kentsel dönüşüm yaklaşımı”, “toplumsal bütünleşme ve sosyal uyum”, “güçlü yerel yönetimler ve şehircilik uygulamaları” konularına yönelik tedbirler ve mevzuat önerileri ortaya konulmuştur (Anonim, 2017, s.13).

Türkiye’de uygulanmakta olan kentsel planlamanın daha çok üst ölçekte ele alındığı, hazırlanan planların yerelde uygulanmasına yönelik sorunlar olduğu ve plan-program hedeflerine ulaşmakta sıkıntılar yaşandığı bilinmektedir. Üst ölçekli planlar doğrultusunda hazırlanmayan alt ölçekli planlar ülke kaynaklarının akılcı olmayan biçimde kullanılmasına yol açmaktadır. Nitekim kentlerimizde %50’yi aşan hatta %90’a kadar uzanan ruhsatsız, düzensiz ve yasal olmayan yapılaşma bunun en belirgin göstergesidir (Belde, 2006). Bunun yanında makro ölçekten mikro ölçeğe giden yeşil alan planlama stratejilerinin oluşturulmaması, halkın yeşil alan ihtiyacının günübirlik çözümlerle giderilmeye çalışılması ve mevcut yeşil alanların bir sistem bütünü içerisinde olmayıp birbirinden kopuk olması sağlıklı ve sürdürülebilir yeşil alan planlamasına engel olmaktadır (Manavoğlu ve Ortaçşme, 2007, s.262).

Araştırma alanı olarak seçilen Bingöl’de de benzer durum söz konusudur. Kentin uzun dönemli sürdürülebilir kentleşme ve yeşil alan planlama stratejilerini ele alan resmi strateji belgesi ve bilimsel bir araştırmanın bulunmaması bu çalışmanın yapılmasına dayanak oluşturmuştur. Araştırmada Bingöl İlinin kentleşme süreci ve yeşil alan planlaması ilişkisinin mevcut durumunu ortaya koymak, ekonomik, idari ve politik değişimler doğrultusunda kentleşme stratejilerini katılımcı yaklaşımla ele almak amaçlanmıştır. Ayrıca kentsel gelişim sürecinde kentleşme-peyzaj ilişkisini etkileyen içsel faktörlere bağlı güçlü ve zayıf yönler ile dışsal faktörlerden kaynaklanan fırsat ve tehditlerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Araştırma sonuçlarının kentleşme ve yeşil alan planlaması konusunda hazırlanması muhtemel strateji belgelerine ve gelişim senaryolarına kaynak oluşturması öngörülmektedir.

Yöntem

Araştırma Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Fırat bölümünde yer alan Bingöl ilinde gerçekleştirilmiştir. Kent doğuda Muş, kuzeyde Erzurum ve Erzincan, batısında Tunceli ve Elazığ, güneyde ise Diyarbakır illeri ile komşudur. Bingöl İli 41° 20 ve 39° - 56° doğu boylamları ile 39° - 31 ve 36° - 28° kuzey enlemleri arasında yer alır. Bingöl kenti karayolu ulaşımı açısından önemli konuma sahiptir. Kent merkezi içinden hem ulusal ve hem de uluslararası öneme sahip D300 karayolu geçmektedir.

Araştırmada yöntem olarak planlama ve strateji belirleme aracı olarak bilinen SWOT (GZFT) ve TOWS (TFZG) yöntemlerinden yararlanılmıştır. SWOT analizi bir bölge veya kurum ile ilgili bir konuda iç ve dış faktörleri analiz etmek ve mevcut durumunu ortaya koymak için kullanılan bir yöntemdir. Bu faktörler üstünlükler, zayıflıklar, fırsatlar ve tehditler olarak dört grupta sınıflandırılmaktadır. TOWS analizi ise SWOT analizinde belirlenen faktörlerin değerlendirilerek geleceğe yönelik stratejilerin belirlendiği bir yöntemdir. Ancak bu yöntemlerin en bilinen sınırlılığı karar faktörlerinin 2-3 kişilik küçük gruplarla belirlenmesi ve faktörlerin önem derecesinin sayısallaştırılmamasıdır. Araştırmada bu açığın giderilmesi amacıyla 18 kişilik çalışma grubu ve 41 kişilik değerlendirme grubu oluşturulmuştur. Çalışma ve değerlendirme grubunun belirlenmesinde amaçlı (yargısal) örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Amaçlı örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve en uygun olanlarını çalışmaya dâhil eder.

SWOT Analizinin Uygulanması

SWOT analizinin uygulanması 18 kişilik çalışma grubunun katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubuna konu ile ilgili farklı kurum ve kuruluş temsilcileri katılmıştır. Çalışmada fikir tepsisi uygulaması ile Bingöl ilinin kentleşme süreci ve yeşil alan planlamasını etkileyen olumlu ve olumsuz faktörler moderator eşliğinde belirlenmiştir. Çalışma başlamadan önce katılımcılara fikir vermek için araştırma konusu ile ilgili kavramların yer aldığı kelime bulutu oluşturulmuştur. Her bir katılımcıya kelime bulutunun yer aldığı A4 formları dağıtılmış ve katılımcılardan bir fikir yazmaları istenmiştir. Her bir komutla katılımcılar elinde bulundurduğu dönüt formunu yanındaki katılımcıya vererek yeni bir fikir yazmaları sağlanmıştır. Her bir komutta katılımcıların fikrini yazmaları için bir dakikalık süre verilmiş ve bu işlem 20 kez tekrarlanmıştır. Dolayısıyla bir formda tüm katılımcıların

fikirlerine yer verilmiş ve olumlu ve olumsuz faktörler ayrı ayrı olmak üzere toplam 720 fikir elde edilmiştir. Daha sonra olumlu ve olumsuz faktörler ayrı ayrı içerik analizine tabi tutulmuştur. Benzer cümleler çalışma grubu ile birlikte tek ifade haline getirilmiş ve katılımcıların oylamasına sunulmuştur. Çalışma sonunda her bir fikrin ayrı ayrı oylanması ile 62 olumlu ve olumsuz faktör belirlenmiştir.

Puanlama

Çalışma grubunca belirlenen 62 olumlu ve olumsuz faktör araştırmacılar tarafından güçlü yön, zayıf yön, tehdit ve fırsat olarak 4 gruba ayrılmıştır. Buna göre 23 zayıf yön, 13 güçlü yön, 14 fırsat ve 12 tehdit belirlenmiştir. Belirlenen faktörlerin kendi içerisinde öncelik ve üstünlüklerinin belirlenmesi amacıyla 41 kişilik değerlendirici grubun puanlamasına sunulmuştur. Puanlama 0-4 puan arasında yapılmış; "0" rakamı "belirtilen fikre hiç katılmadığını", "1, 2, 3, 4" rakamları ise katılma derecesini (1 düşük, 4 yüksek) belirtmek için kullanılmıştır. Puanlamaya katılanların 25'i (%61) erkek, 16'sı (%39) ise kadın katılımcılardan oluşmuştur. Katılımcılardan 20 kişi (%49) yüksek lisans veya doktora mezunu, 21 kişi (%51) ise lisans veya ön lisans mezunudur. Puanlama ile her bir faktöre ait ortalama ve standart sapma puanı hesaplanmış ve bu sonuçlar doğrultusunda kentleşme ve yeşil alan planlamasına yönelik sorun alanları-gelişim alanları ile bu sorunların çözümüne yönelik öncelikler belirlenmiştir.

TOWS Matrisi Ve Strateji Analizi

Genel olarak SWOT analizi mevcut durumu ortaya koymak, TOWS analizi ise geleceğe yönelik planlama stratejileri belirlemek için kullanılmaktadır. Araştırmada kentleşme-peyzaj ilişkisi ile ilgili planlama stratejileri belirlemek amacıyla Şekil 1'de verilen TOWS matrisi kullanılmıştır. Buna göre iç ve dış faktörlerin karşılıklı etkileşimi ile planlama stratejileri geliştirilmektedir.

	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Fırsatlar	G-F stratejileri: Fırsatlardan yararlanmak için güçlü yönlerini kullan	Z-F stratejileri: zayıflığını yenmek için fırsatları kullan
Tehditler	G-T stratejileri: tehditleri uzaklaştırmak için güçlü yönlerini kullan	Z-T stratejileri: zayıf yönlerin ve tehditlerin etkilerini en aza indir veya alandan çekil

Şekil 1. TOWS Matrisi

Bulgular

Araştırma bulguları katılımcı yaklaşımla yapılan SWOT analizi sonuçlarını içermekle birlikte kentleşmeye neden olan nüfus verileri ve kentin fiziki gelişimi ile ilgili bulgulara da yer verilmiştir. Kentleşmeye esas nüfus verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanlarına, kentin fiziki gelişimi ile ilgili veriler ise araştırma alanında daha önce yapılan benzer araştırma sonuçlarına dayanmaktadır.

Demografik gelişmeler

Kentleşmeye etki eden en temel faktör nüfus hareketliliğidir. Kentleşme ile nüfus arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için nüfusun hareketliliği, niteliği ve dağılımının uzun süreli olarak ele alınması gerekmektedir. Bir yerleşme bölgesinde meydana gelen nüfus yoğunluğu yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Araştırma alanı olarak ele alınan Bingöl İlinin TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'e göre 2018 yılı nüfusu 281.205'dir. Bu nüfusun 168.180'i kentsel (il ve ilçe merkezleri) bölgelerde, 113.025'i kırsal (belde, köy,...) bölgelerde ve 117.556'sı ise Bingöl kent merkezinde yaşamaktadır. 1968-2018 yıllarını kapsayan 58 yıllık döneme ait kentleşmeyi etkileyen temel nüfus verileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Kentleşmeyi etkileyen temel nüfus verileri (TÜİK, 2019)

Yıl	İl Nüfus	Kentli Nüfus	Kırsal Nüfus	Kent Merkezi Nüfusu	Kentleşme Oranı*(%)	Kentleşme Oranı**(%)	Artış oranı***(%)
1960	131.364	14.723	116.641	8.526	11,21	6,49	
1965	150.521	20.401	130.120	11.727	13,55	7,79	37,54
1970	177.951	35.451	142.500	17.220	19,92	9,68	46,84
1975	210.804	45.961	164.843	22.047	21,80	10,46	28,03
1980	228.702	54.997	173.705	28.146	24,05	12,31	27,66
1985	241.548	61.199	180.349	34.024	25,34	14,09	20,88
1990	250.966	86.648	164.318	41.590	34,53	16,57	22,24
1997	234.790	127.518	107.272	67.022	54,31	28,55	61,15
2000	253.739	123.470	130.269	68.876	48,66	27,14	2,77
2007	251.552	141.703	109.849	86.511	56,33	34,39	25,60
2008	256.091	137.286	118.805	86.113	53,61	33,63	-0,46
2009	255.745	138.574	117.171	89.224	54,18	34,89	3,61
2010	255.170	138.069	117.101	87.918	54,11	34,45	-1,46
2011	262.263	147.081	115.182	95.669	56,08	36,48	8,82
2012	262.507	150.166	112.341	98.424	57,20	37,49	2,88
2013	265.514	150.556	114.958	99.260	56,70	37,38	0,85
2014	266.019	155.697	110.322	103.441	58,53	38,88	4,21
2015	267.184	160.614	106.570	108.267	60,11	40,52	4,67
2016	269.560	167.917	101.643	111.364	62,29	41,31	2,86
2017	273.354	175.824	97.530	117.014	64,32	42,81	5,07
2018	281.205	168.180	113.025	117.556	59,81	41,80	0,46

* Bingöl kentli nüfus oranı - ** Bingöl kent merkezi nüfusunun il nüfusuna oranı -

*** Kent merkezi nüfusunda meydana gelen artış oranı

Yukarıdaki verilere göre Bingöl ilinin nüfusu 1960 yılında 131.364 iken 2018 yılında %114,07'lik artışla 281.205 olmuştur. Buna karşılık kent merkezi nüfusunun 58 yıllık süreçte 8.526'dan 117.556'ya yükseldiği ve %1279'lık (yaklaşık 13 kat) artış meydana geldiği görülmektedir. Benzer olarak 1960 yılı Bingöl nüfusunun %6,49'u kent merkezinde ikamet ederken 2018 yılında nüfusun %41,80'inin kent merkezinde yaşadığı belirlenmiştir. Temel kentleşme oranının ise %11,21'den %59,81'e yükseldiği görülmektedir. Bu iki veri birlikte değerlendirildiğinde Bingöl'de bir taraftan kentleşme oranı artarken diğer taraftan kent merkezi nüfus yoğunluğunun daha fazla yükseldiği görülmektedir. Kent merkezi nüfus artışında dönemlik bazda en fazla artış 1965-1970 ve 1990-1997 yılları arasında, yıllık bazda ise 2011 yılında (%8,82) gerçekleşmiştir. Bingöl kent merkezi nüfus artış hızının yüksek olmasına karşılık şehirleşme anlamında gelişimini henüz tamamlamamış orta büyüklükte bir kenttir (Kan, 2018, s.59). Kent merkezi nüfusunun artışında başta 1971 ve 2003 yılı depremleri olmak üzere 2007 yılında Bingöl Üniversitesi'nin kurulması, kamu kurumlarının yaygınlaşması, tarım ve sanayide meydana gelen gelişmeler, sosyal, ulaşım ve sağlık sektöründe meydana gelen olumlu gelişmelerin etkisi olduğu bilinmektedir (Üstündağ, 2011, s.91; Kan, 2018, s.59; Doğan ve Yılmaz, 2019, s.543).

Kentin Fiziki Gelişimi

Araştırma alanı olarak belirlenen Bingöl'ün tarihsel süreçte yerleşiminin M.Ö. 3500 yıllarına dayandığı tarihi belgelerle ortaya konulmuştur. İlk yerleşim yeri olarak günümüz kentsel yerleşim alanı içerisinde yer alan Çapakçur Vadisi civarında olduğu ve 1936 yılına kadar Çapakçur olarak adlandırıldığı görülmektedir. 7 Aralık 1935'te kabul edilen ve 04.01.1936 tarihli Resmi Gazete'de ilan edilen 2885 sayılı kanun ile Bingöl adında bir il kurulmuş, Çapakçur ise Bingöl merkez ilçenin ismi olarak tescillenmiştir. 1945 yılında Çapakçur ismi de kaldırılarak Bingöl hem merkez ilçe adı, hem de il adı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Üstündağ, 2011, s.85). Günümüzde Çapakçur, kentin ortasından geçen Çapakçur çayı ve vadisi içerisinde kalan eski yerleşimin adı olarak kalmıştır. Çapakçur vadisinin Bingöl'ün kentleşme sürecinde belirleyici rol oynadığı görülmektedir.

Bingöl kent merkezi Çapakçur vadisinin güney yamacında kurulmuş, kentin nüfus artışına paralel olarak vadinin iki yakasında bulunan taraçalar üzerinde gelişmiştir (Kan, 2018, s.62). Tarihsel süreç içerisinde önemli doğal olaylar (deprem, sel, heyelan, vb...) nedeniyle kent merkezinin konumu

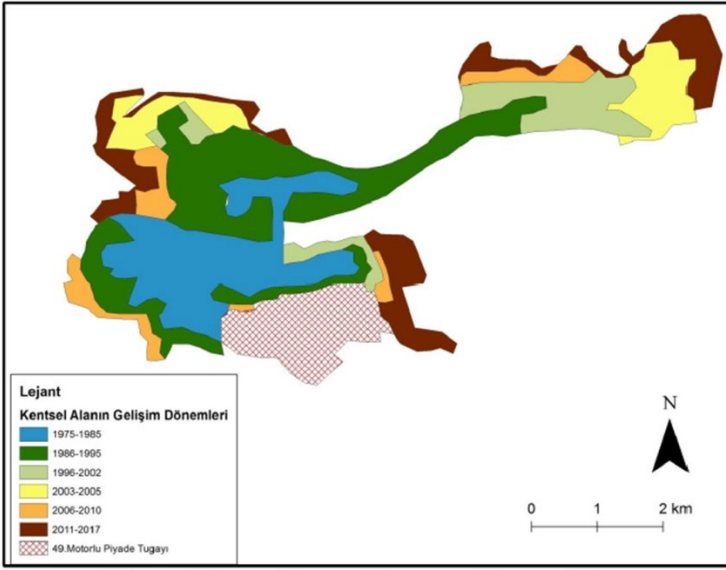
değişmesine rağmen genel olarak Çapakçur çayının kenarlarında mahallelerin oluştuğu görülmüştür (Üstündağ, 2011, s.88). Bingöl'ün vilayet olarak ilan edildiği 1936 yılında kent merkezi olarak Çapakçur vadisi içerisinde bulunan ve aşağı çarşı olarak adlandırılan bölgenin kullanıldığı belirlenmiştir (Şekil 2). Nüfus artışı, kentleşme bilincinin oluşması, jeolojik ve jeomorfolojik oluşumlardan dolayı kentleşmenin zamanla vadinin iki yakasında bulunan taraçalar üzerine doğru kaydığı belirlenmiştir. 1935-1955 yılları arasında vadi boyunca doğu-batı yönünde dikey olarak yapılan şehirleşme daha sonra güney taraça üzerine doğru kaymıştır (Üstündağ, 2011, s.83, Kan, 2018, s.47). Bu yer değiştirmede vadi yamaçlarından yerleşim bölgelerine olan yoğun toprak kayması ve kaya düşmelerinin de etkili olduğu vurgulanmaktadır (Soylu, 2009, s.90).

Şekil 2. Çapakçur vadisinde yer alan eski Bingöl/Çapakçur'dan bir görünüm (Soylu, 2009, s.90)

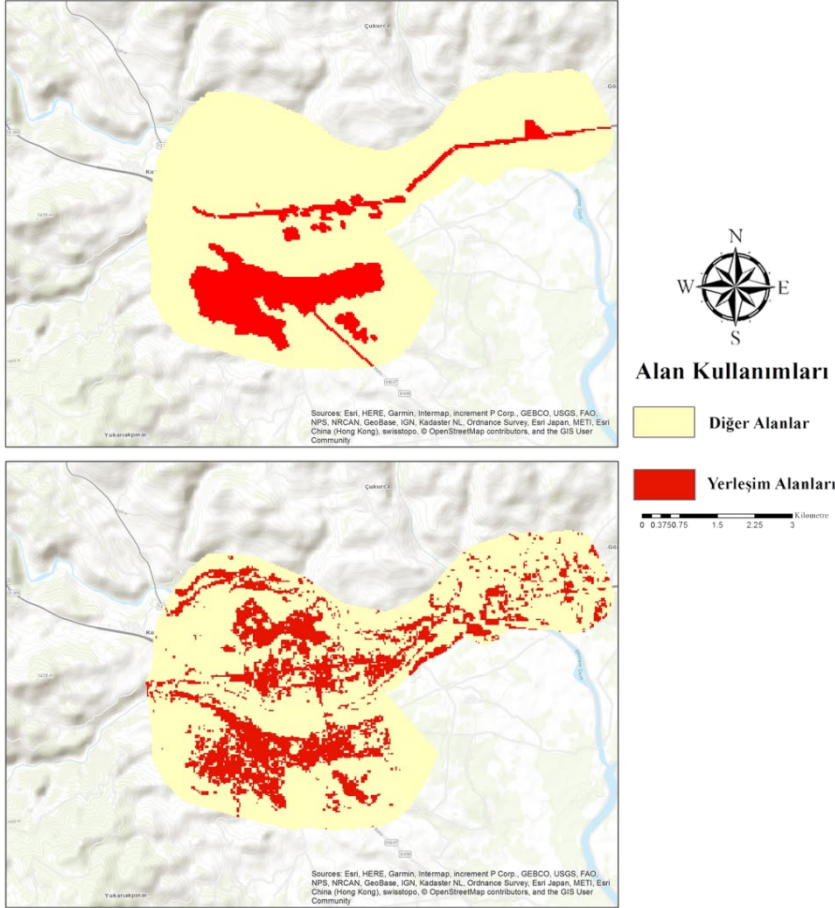
1965 yılından günümüze kadar Bingöl kent merkezi nüfusunda meydana gelen yüksek oranlı artış ile kentin yerleşim alanlarında hızlı bir büyüme meydana gelmiştir (Şekil 3). Bingöl'ün kentleşme sürecinde ilk imar planı 22.10.1965 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu imar planı ile vadi içerisinde yerleşimlerin uygun olmadığı belirlenmiş, Bahçelievler, Karşıyaka, İnönü ve Kültür mahalleleri için imar uygulamalarına yer verilmiştir. 1971 depremi ile hem yeni imar planına hem de yeni yerleşim alanlarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu tarihten sonra kentin gelişimi Çapakçur vadisinin güneyinde

Genç yolu kenarında bulunan düz alanlara doğru kaydırılmıştır (Üstündağ, 2011, s.83). Resmi kurumlar ise vadinin kuzeyinde Elazığ-Bingöl karayolu paralelinde konumlandırılmıştır. Daha sonra 1976 yılında ek imar planı ile şehrin gelişimi Bingöl-Muş karayolu üzerine ve doğuya doğru biçimlendirilmiştir (Kan, 2018, s.47).

Şekil 3. Bingöl kentinin fiziki gelişim süreci (Kan, 2018, s.46)

1983 yılında kentin artan iç göç neticesinde yeni yerleşim alanı ihtiyacını karşılamak ve günün mevcut koşullar altında en uygun gelişim aksını belirlemek amacıyla İller Bankası tarafından günümüzde halen daha kullanılmakta olan uygulama imar planı hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. 1975-2000'li yıllarda İnalı ve Saray mahalleleri ile kentin genişleme serüveni devam etmiştir (Kan, 2018, s.48). Bingöl'de makro ölçekte büyüme 1985-2000 yılları ile 2000-2017 yılları arasında iki dönemde meydana gelmiştir. Birinci dönemde kent daha çok batıya, ikinci dönemde ise kuzey, güney ve doğuya doğru büyümüştür (Esen, 2019, s.107). 1985 yılında kentin yerleşim alanları 361,69 ha yüz ölçümüne sahipken 2019 yılında 593,76 (ha)a yükselmiştir (Şekil 4). 34 yıllık süreçte yerleşim alanlarında %142'lik bir artış hesaplanmıştır. Kentin bugünkü fiziki gelişiminde 2003 yılı depremi ile 2007 yılında Bingöl Üniversitesinin kurulması çok önemli rol almıştır. Recep Tayyip Erdoğan, Şehit Mustafa Gündoğdu, Kaleönü ve İçmeler mahallelerinin kurulması bu tarihlerden sonraya denk gelmektedir.

Şekil 4. Bingöl kentinin 1985-2019 yılları arasında yerleşim alanlarının değişim haritası

Araştırma alanının günümüz kentleşme durumu için gelişimden çok dönüşümünden bahsetmek daha doğru olur. Kentte büyük oranda kentsel dönüşüm projelerinin uygulandığı görülmektedir. Özellikle Şehit Mustafa Gündoğdu, Mirzan ve Karşıyaka mahallelerinde eski binaların yerini yüksek katlı binalara bıraktığı göze çarpmaktadır. 2003 depremi sonrasında yapılan iki katlı deprem evlerinin yerine yeni konutların yapıldığı görülmektedir. Ancak yeni yapılaşmada rastgele ve gelişigüzel bir yapılanmanın olduğu ve bunun sonucu olarak düzensiz ve çarpık yapılaşmanın giderek kendini hissettirdiği belirlenmiştir. Kentin bugünkü fiziki durumu ile ilgili görünüm Şekil 5’de verilmiştir.

Şekil 5. Bingöl kentinin günümüzde ki durumu

SWOT (GZFT) Analizi Sonuçları

Araştırma alanının kentleşme ve yeşil alan planlama sürecini etkileyen içsel ve dışsal faktörlerin belirlenmesi amacıyla SWOT analizi yapılmıştır. 18 kişilik çalışma grubu tarafından belirlenen içsel ve dışsal faktörlerin kendi içerisinde önceliklendirilmesi amacıyla 41 kişilik değerlendirici grup tarafından yapılan puanlamada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

İçsel faktörler (Güçlü-zayıf yönler): İçsel faktörler güçlü ve zayıf yönler olarak kategorileştirilmiştir. Araştırma alanının kentleşme ve yeşil alan planlama sürecinde etkili olan 23 zayıf yön ve 13 güçlü yön belirlenmiş olup araştırmaya katılan değerlendirme grubu tarafından önceliklendirilmiştir. Buna göre araştırma alanında kentleşme ve yeşil alan planlama sürecinde karşılaşılan olumsuzluklar ve geliştirilmesi gereken alanlara ilişkin zayıf yönlere değerlendirici grup tarafından verilen puanların ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Bingöl kentleşme ve yeşil alan planlama süreci SWOT analiz sonuçları-zayıf yönler

S.N	Zayıf yönler	Ort.	S.s
Z1	Çarpık ve plansız yapılaşma	3,73	0,55
Z2	Kentsel yeşil alanların nitelik ve nicelik bakımından yetersizliği, kullanıcı isteklerini karşılayamaması	3,71	0,65
Z3	Yerel yönetimlerin örgütlenme yapısındaki eksiklikler, planlama ile ilgili mevzuatın uygulanmaması	3,68	0,53
Z4	Kent ekolojisi gözetilmeksizin yapılan planlamalar	3,66	0,70
Z5	Kent kimliğini - kent imajını yansıtacak fiziki çalışmaların yetersiz oluşu	3,63	0,63
Z6	Konut alanlarında yeterli yeşil alanlara yer verilmemesi, bu konuda mevcut mevzuatın uygulanmaması	3,56	0,81
Z7	Kent yakını mesire (rekreasyon) alanlarının yetersizliği ve bu ihtiyacın kent merkezindeki yeşil alanlardan karşılanma isteği sonucu yeşil alanların amacı dışında kullanılması	3,51	0,78
Z8	Kent için kurgulanmış yeşil altyapı sisteminin bulunmaması, yeşil alanların kent içindeki dağılımında ve erişimlerdeki eşitsizlikler	3,51	0,84
Z9	Mevcut su kaynaklarının (Çapakçur, Gayt derelerinin) kent peyzajının planlanmasında yeterince etkili kullanılmaması	3,49	0,90
Z10	Kent yakınında bulunan doğal kaynakların bilinçsizce tahribatı	3,44	0,71
Z11	Yerel yönetimlerde kentleşme ve yeşil alan planlamasında uzman teknik personel eksiklikleri	3,41	0,71
Z12	Kent için uzun dönemli planlama stratejilerinin bulunmaması	3,39	0,92
Z13	Kent genelinde kamusal alanlarda yapılan fiziki düzenlemelerde "Herkes İçin Tasarım, Evrensel Tasarım" ilkelerine ve standartlarına uygun planlamanın olmayışı,	3,39	0,92
Z14	Kentsel altyapı sorunları	3,39	0,80
Z15	Kentleşme ve yeşil alanlar konusunda çalışma yapacak sivil toplum örgütlenmesinin olmayışı, bu konuda yeterli kamuoyu bilincinin oluşturulamaması	3,39	0,77
Z16	Sosyal ve sportif faaliyet alanlarının azlığı	3,39	0,86
Z17	Doğal afetlerin (sel, deprem, taşkın) etkilerini azaltmaya ve önlemeye yönelik planlama yetersizlikleri	3,39	0,83
Z18	Kent genelinde ve yeşil alanlarda kullanılan kent mobilyalarının sayı ve nitelik bakımından yetersizliği	3,39	0,89
Z19	Donatı (aydınlatma, yönlendirme levhaları, tabelalar) yetersizliklerinin güvenlik sorunlarına yol açması	3,34	0,91
Z20	Kent içi araç-yaya trafik sirkülasyonunun iyi kurgulanmamış olması,	3,29	0,93
Z21	Süs bitkisi üretim alanlarının, fidanlıkların yetersiz oluşu	3,20	1,03
Z22	Akıllı kent uygulamalarından ve teknolojik yeniliklerden yararlanılamaması	3,05	0,97
Z23	Otopark alanı yetersizliği ve düzensiz park yüzünden ulaşımda meydana gelen aksamalar	2,93	1,25

Tablo 2’de ki sonuçlar incelendiğinde zayıf yönlerin katılımcılar tarafından ortalama 3,73 ile 2,93 arasında puanlandığı görülmektedir. Dört puan üzerinden yapılan değerlendirmede zayıf yönlerle ilişkin sonuçların birbirine yakın olduğu ve katılımcıların bu fikirleri yüksek oranda destekledikleri belirlenmiştir. Katılımcılar kentte çarpık ve plansız yapılaşmayı en yüksek oranda zayıf yön olarak belirlerken otopark

yetersizliği ve ulaşımda meydana gelen aksamaları daha düşük oranda zayıf yön olarak görmektedir. Bunun yanında kentin ekolojik altyapısını oluşturan yeşil alanların nitelik ve nicelik bakımından yetersizliğini içeren faktörlerin yüksek oranda zayıf yön olarak değerlendirildiği belirlenmiştir. Belirlenen 23 zayıf yönün dört tanesinin kent planlaması ile, yedi tanesinin ekolojik planlama ile, altı tanesinin kent alt yapısı ile ve altı tanesinin ise kentin kurumsal kapasite ile ilgili olduğu görülmektedir.

İçsel faktörler içerisinde değerlendirilen diğer bir faktör güçlü yönlerdir. Güçlü yönler başarılı ve olumlu görülen alanları kapsamaktadır. Çalışma grubu tarafından belirlenen 13 güçlü yön değerlendirme grubu tarafından puanlanmış ve puanlama sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3.Bingöl kentleşme ve yeşil alan planlama süreci SWOT analiz sonuçları-güçlü yönler

S.N	Güçlü yönler	Ort.	S.s
G1	Kentin doğal yapısının yeşil ve mavi altyapı sisteminin kurgulanmasına uygun olması	2,59	1,41
G2	Kent güvenliği ve huzuru konusunda olumlu atmosferin olması	2,39	1,12
G3	Kentsel dönüşüm çalışmaları ile kentin yenilenme sürecinde olması	2,32	1,25
G4	Kent merkezinde aktif yeşil alana dönüştürülebilecek açık alanların fazlalığı	2,17	1,40
G5	Yakın bölge kentlerine göre gecekondulaşmanın daha az olması	2,17	1,14
G6	Kent yakınında tarım alanlarının fazlalığı	2,12	1,45
G7	Kentte yüksek katlı yapılaşmaya izin verilmemesi	2,07	1,33
G8	Kentlilik bilincinin her geçen gün artması, kentin değişime açık olması	2,00	1,18
G9	Kent yakını doğal peyzaj alanlarının ve rekreasyon amaçlı orman alanlarının varlığı ve korunmuş olması	1,95	1,30
G10	Kent yakını tarım alanlarının imara kapatılması, yapılaşmaya izin verilmemesi	1,90	1,43
G11	Kadınların kişisel gelişimi konusunda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin bulunması ve kentin farklı sorunları konusunda faaliyetler yürütmesi	1,83	1,22
G12	Halkın yeşil alan ve doğaya karşı olumlu tutum göstermesi	1,78	1,35
G13	Marka kent oluşumu yönünde kamuoyu talepleri	1,66	1,20

Katılımcıların güçlü yönlere verdiği puanların ortalamalarının 2,59 ile 1,66 puan arasında olduğu belirlenmiştir. Zayıf yönlere göre hem sayı hem de puan ortalaması bakımından daha düşük olan güçlü yönlerin dört tanesinin kent planlaması ile, beş tanesinin ekolojik planlama ile ve dört tanesinin ise kentin kurumsal kapasite ile ilgili olduğu görülmektedir. Kentin doğal yapısının mavi ve yeşil alt yapıya uygun olması en yüksek güçlü yönü, marka kent oluşumu konusunda kamuoyu talepleri en düşük oranlı güçlü yönü ifade etmektedir. Güçlü yönler kentleşme sürecinde mutlaka korunması ve geliştirilmesi gereken faktörleri içermektedir.

Dışsal faktörler (Fırsatlar-Tehditler): Dışsal faktör olarak değerlendirilen fırsat ve tehditler üzerinde çalışılan konu üzerinde doğrudan etkisi bulunmamakla birlikte mutlaka göz önünde bulundurulması gereken faktörlerdendir. Planlamada zayıf yönlerin iyileştirilmesi için fırsatlardan yararlanılırken, tehditlerin ise sürekli kontrol altında tutulması önerilir. Bu bakımdan Bingöl ilinin kentleşme sürecinde göz önünde bulundurulması gereken fırsat ve tehditler belirlenmiştir. Dışsal faktörlerden planlama sürecini olumlu olarak etkileyeceği değerlendirilen fırsatlar ve buna ilişkin sayısal sonuçlar Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Bingöl kentleşme ve yeşil alan planlama süreci SWOT analiz sonuçları-fırsatlar

S.N	Fırsatlar	Ort.	S.s
F1	Kentin coğrafi konumunun elverişli olması ve büyükşehirlere yakınlığı	3,07	1,03
F2	Farklı turizm alternatiflerine uygun olanaklarının bulunması (kış turizmi, termal turizm, yayla turizmi, güneşin doğuşu-kültür turizmi)	2,71	1,23
F3	Çeşitli kurumlar tarafından (Fırat Kalkınma Ajansı, Doğu Anadolu Projesi (DAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, ..) kentin gelişimine katkı sağlayacak ekonomik teşvikler	2,71	1,06
F4	Bingöl Üniversitesinin kentin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlaması	2,71	1,19
F5	Üniversitede kentleşme, doğal kaynaklar ve yeşil alan yönetimleri konusunda çalışılan programların bulunması	2,68	1,35
F6	Kentleşme ve yeşil alan planlamasına yönelik mevzuatın olması ve yerel yönetimlere çeşitli yetkilerin verilmiş olması	2,61	1,26
F7	Kent merkezi ve yakın çevresinde rekreasyonel aktivitelere katkı sağlayacak doğal peyzaj elemanlarının (orman, dağ, akarsu, dere, baraj ve göller) varlığı	2,46	1,47
F8	Geçiş bölgesi olması nedeniyle zengin floraya sahip olunması	2,39	1,32
F9	Jeotermal kaynakların fazlalığı (Seraçılık faaliyetleri açısından değerlendirilmesi)	2,39	1,24
F10	Kalkınmada öncelikli iller arasında olunması	2,27	1,23
F11	Zengin mera alanlarına sahip olunması	2,20	0,95
F12	Nüfus yoğunluğunun az, genç nüfusun fazla olması	2,17	1,18
F13	Mikro havza planlama çalışmaları ile bölgesel doğal kaynak yönetim stratejilerinin oluşturulması	2,00	1,20
F14	Kentin tarihi ticaret yollarının kesişim noktasında bulunması	1,95	1,32

Dışsal faktörler olarak ele alınan 14 fırsat faktörü 3,07 ile 1,95 arasında önemli bulunmuştur. Katılımcılar kentin coğrafi konumu ve büyükşehirlere olan yakınlığını en güçlü faktör olarak kabul etmişken, kentin tarihi ticaret yolları üzerinde bulunmasını en az etkili fırsat olarak kabul etmiştir. Fırsatları coğrafi, mali, kamusal kapasite, doğal kaynaklar ve demografik faktörler olarak sınıflandırılırsa özellikle Bingöl’ün sahip olduğu doğal kaynak faktörlerinin en önemli fırsat olarak görüldüğü belirlenmiştir. Bu

bakımdan doğal kaynakların kentleşme ve yeşil alan planlama sürecine katkı sağlayacak stratejiler üzerinde çalışılabileceğini göstermektedir.

Dışsal faktörler içerisinde değerlendirilen diğer bir faktör tehditlerdir. Tehditler planlama sürecinin en zor ve etkili faktörlerindedir. Araştırma konusunu etkileyebileceği düşünülen temel tehdit faktörleri Tablo 5’de verilmiştir. 12 tehdit bulgusu 3,46 ile 2,66 arasında puanlandığı ve oranlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. En önemli tehdit unsuru olarak katılımcılar kentte yapılaşma ve rant baskısını, en düşük tehdit faktörü olarak nüfus hareketleri ve nitelikli göç unsurunu bulmaktadır. Belirlenen 12 tehdit unsurunun geçmişten günümüze Bingöl’ün kentleşme sürecinde önemli rol oynadığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Bingöl kentleşme ve yeşil alan planlama süreci SWOT analiz sonuçları-tehditler

S.N	Tehditler	Ort	S.s
T1	Kentsel dönüşüm üzerinde plansız ve uygun olmayan yapılaşma baskısı, rant sağlama talepleri	3,46	0,78
T2	Kent yakınında bulunan tarım alanları üzerinde amaç dışı kullanım baskısı (yapılaşma, rekreasyon,...) ve verimli tarım topraklarının korunamaması,	3,46	0,75
T3	Ağır geçen kış koşulları sonucunda meydana gelen alt yapı sorunları	3,41	0,77
T4	Doğal afet riskleri, özellikle kentin 1. derece deprem bölgesinde olması	3,39	0,97
T5	Coğrafi yapının kentsel gelişim yönünü sınırlandırması	3,27	0,95
T6	Kent merkezinde turizm cazibe alanlarının bulunmaması	3,27	0,81
T7	Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ilişkin doğal kaynak koruma politikalarının yetersizliği	3,27	1,03
T8	Mali kaynak yetersizlikleri, mevcut kaynakların iyi değerlendirilememesi	3,17	0,83
T9	Giderek artan çevre, hava, gürültü ve görüntü kirliliği	3,12	0,90
T10	Eğitim olanakları ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği	3,12	0,91
T11	Çevre yolunun kent içinden geçmesi (kent planlamasındaki bütünlüğün sağlanamaması)	2,88	0,84
T12	Sıkça yaşanan nüfus hareketleri, nitelikli göç verilmesi	2,66	1,06

Gelişim stratejileri

Bu kısımda araştırma alanı için göz önünde bulundurulması önerilen kentleşme ve yeşil alan planlama stratejileri belirlenmiştir. Stratejilerin belirlenmesinde SWOT analiz sonuçlarına dayanarak oluşturulan TOWS matrisi kullanılmıştır. Araştırma alanı için içsel ve dışsal faktörlerin karşılaştırılması ile elde edilen 12 adet kentleşme ve yeşil alan planlama stratejisi örnek olarak belirlenmiş ve Tablo 6’da verilmiştir. Şüphesiz ki araştırma alanı için geliştirilebilecek kentleşme stratejileri bunlarla sınırlı değildir. Özellikle zayıf yönlerin iyileştirilmesinde fırsatların değerlendirilmesi, mevcut güçlü yönlerle tehditlerin etkisini azaltma, fırsat ve güçlü yönlerin birlikte değerlendirile-

rek daha güçlü stratejilerin oluşturulması mümkündür. Stratejilerin belirlenmesinde en riskli alan zayıf yön ve tehditlerin ele alındığı Z-T stratejileridir. Burada zayıf yön ve tehditlerin etkisini azaltmaya yönelik tedbirler ele alınmaktadır.

Tablo 6. Gelişim stratejileri (TOWS analiz sonuçları)

	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Fırsatlar	G-F stratejileri 1.Sağlıklı kentleşme için sürdürülebilir mavi ve yeşil alt yapı sisteminin kurgulanması stratejisi (G1-F5). 2.Mevcut yasal düzenlemeler ile kentsel dönüşüm ve marka kent oluşumu stratejisi (G3-F6). 3.Kadın sivil toplum örgütlerinin kentleşme ve kentleşme süreçlerine aktif olarak katılımı stratejisi (G11-F3).	Z-F stratejileri 1.Kent kimliği ve kent imajının iyileştirilmesine yönelik projelerin desteklenmesi stratejisi (Z5-F3) 2.Kent yakını doğal peyzajın kentli halkın rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılanmasında koruma-kullanım stratejisi (Z7-F7) 3.Kentleşme ve yeşil alan planlamasında üniversite-yerel yönetim işbirliklerinin geliştirilmesi stratejisi (Z11-F5)
Tehditler	G-T stratejileri 1.Şeffaf yönetim ve halkın planlama süreçlerine katılımı ile uygunsuz yapılaşma baskısının azaltılması stratejisi (G8-T1). 2.Kentsel yenilenmede doğal afetler ve deprem öncelikli planlama stratejisi (G3-T4). 3.Açık alanların aktif yeşil alanlara dönüşümü ile çevresel sorunların azaltılması stratejisi (G4-T9).	Z-T stratejileri 1.Kent yakını tarım alanlarının amaç dışı kullanımının uzun dönemli planlama stratejileri ile korunması stratejisi (Z12-T2). 2.Çevre yolunu da içine alan yeni ve etkin bir yaya-araç ulaşım planlamasının hazırlanması stratejisi (Z20-T11). 3.Mali kaynakların yetersizliği sonucu arzulanan fiziki gelişimin kent yakını doğal kaynakların korunması yolu ile sağlanması stratejisi (Z10-T8).

Tartışma ve Sonuç

Geçmişten günümüze Bingöl ilinin kentleşme sürecinde geldiği aşamada olumlu ve olumsuz yönlerinin ele alındığı bu çalışmada çok yönlü sonuçlar elde edilmiştir. Araştırma sonuçları sayısal veriler ve katılımcı yaklaşımla ele alınan SWOT analizi sonuçlarından elde edilmiştir. Sayısal veriler nüfus değişimleri ve beraberinde kentin fiziki gelişimi sonuçlarına dayanırken SWOT analizinde bu değişimlerin kentleşme ve yeşil alan planlaması bakımından günümüze yansımaları ele alınmıştır. Sayısal veriler temelinde en net bulgu kent merkezi nüfusunun Bingöl'ün vilayet olarak ilan edildiği 1936 yılından günümüze kadar yüksek oranlarda arttığı, ulaşılabilen nüfus sayım sonuçlarından 1960-2018 yılları arasında 58 yıllık süreçte 13 katlık artış meydana geldiği görülmektedir. Bir taraftan kent merkez nüfusu artarken diğer taraftan kent merkezi yerleşim alanı da büyümüştür. 1985 ile 2019 yılları arasında

belediye mücavir alanı da dikkate alınarak yapılan hesaplamada 34 yıllık süreçte %142'lik büyüme meydana gelmiştir. Aynı dönemde kent merkez nüfusunun %244 oranında arttığı düşünüldüğünde nüfusa oranla yerleşim alanlarının daha düşük oranda arttığı görülmektedir. Bu sonuçlar kentsel dönüşümün dikey yapılaşmaya yol açtığını göstermektedir. Aynı zamanda yeşil alana dönüştürülebilecek açık alanların yapılaşmaya açıldığını da göstermektedir.

Araştırma alanının gerek nüfus değişimleri gerekse de alansal büyümesi kadar bu büyümelerin kentleşme sürecini nasıl etkilediği ve yönetildiği de önemlidir. Yapılan SWOT analizi sonucunda kentleşme sürecinde zayıf yönlerin hem sayısal bakımdan hem de sorun derecesi bakımından daha yüksek olduğu görülmektedir. “Çarpık ve plansız yapılaşma” en yüksek oranda zayıf yön olduğu tespit edilmiştir. Bununla bağlantılı olarak kentsel dönüşüm üzerinde uygun olmayan yapılaşma talepleri ve yapısal rant baskısının kentin gelişimi üzerinde önemli bir tehdit unsuru olarak görüldüğü belirlenmiştir. Esasen hızlı ve düzensiz kentleşme sadece Bingöl İlinin bir sorunu olmayıp Türkiye kentlerinin birçoğunun en temel sorunudur (Tatlıoğlu, 2015, s.47).

Kentsel planlama kentlerin büyümesinde etkili olan önemli bir faktördür. Kentler merkezi bir plan ile geliştiğinde insanların günlük yaşantılarının düzgün bir şekilde sürdürülmesi ve kent içindeki yoğunluğun olumsuz etkilerinin daha az hissedilmesini sağlamaktadır. Karmaşık bir düzene sahip olan kentlerde halkın yaşam kalitesi düşmektedir (Şarkaya İçellioğlu, 2014, s. 39). Hızlı ve plansız kentleşmenin temelinde gününbirlik çözümlerin ve etkili olduğu uzun dönemli planlama stratejilerinin ortaya konulmamasının önemli rolü vardır. Kentsel planlama kentlerin arazi yönetiminde ve gelişiminin kontrol edilmesinde yol gösterici belge niteliğindedir (Deng, et al., 2018, s. 126). Ancak planlama kadar planlama yönteminin belirlenmesi de oldukça önemlidir. Tüm fiziki planlamalarda olduğu gibi kentsel planlamanın da paydaş katılımlı stratejik yönetim anlayışıyla ele alınması gerekmektedir. Planlamada kent paydaşlarının da sorumluluk alması, kendi yaşam alanlarının geleceğinde söz sahibi olmaları bakımından önemlidir (Güven, 2017, s.1060, Faehnle, et al., 2014, s.141).

Araştırma kapsamında yapılan SWOT analizi ile belirlenen 23 zayıf yön içerisinde dört faktör kent planlaması ile ilgili içeriklere sahiptir. Kent için uzun dönemli yerel planlama stratejilerin olmaması, paydaş katılımını sağlamak adına ihtiyaç duyulan sivil toplum örgütlenmesinin oluşturulmaması ve kamu-yerel yönetim-üniversite işbirliklerinin geliştirilmemiş olması önemli zayıf yönler içerisinde yer almaktadır. Planlamaya katılım açısından

kentlilik bilincinin artması ve yerel kamuoyu talepleri güçlü yön, kentin coğrafi konum açısından büyük şehirlere yakınlığı, kalkınmada birinci derece il olması, nüfus yoğunluğunun az genç nüfusun fazla olması ve kentte üniversitenin bulunması fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bu sonuçlar planlama başlığı altında zayıf yön olarak kabul edilen unsurların güçlü yön ve fırsatlarla iyileştirilmesinin mümkün olacağını göstermektedir.

Kent planlamasını etkileyen diğer bir unsur kentlerin kurumsal kapasiteleridir. Türkiye’de kentlerin büyük oranda planlanmasından, gelişimlerinden ve kentsel sorunlarla mücadeleden birinci derecede yerel yönetimler sorumludur (Güven, 2017, s.1048). Bingöl gibi Türkiye ölçeğinde orta, dünya ölçeğinde küçük kentler, büyüyen nüfusun temel ihtiyaçlarını yönetebilecek kurumsal kapasiteye sahip değildirler. Küçük şehirler büyük şehirlere göre daha hızlı büyümektedir. Şehirler büyüdükçe ve geliştikçe yönetme görevi gittikçe karmaşık hale gelmektedir. ABD Ulusal Bilimler Akademisi’nin 90’dan fazla ülke verilerine dayanarak hazırladığı rapora göre küçük şehirlerde yaşayanlar kentleşmenin getirdiği birçok problemler ve temel hizmetler açısından daha dezavantajlı durumdadır (Antrop, 2004, s. 9; Wang, 2018, s. 75). Nitekim araştırma alanında yerel yönetimlerin örgütlenme yapısındaki eksiklikler ve uzman personel eksikliği kurumsal kapasite başlığı altında zayıf yön olarak kabul edilmiştir. Bu durumun imar ve kentleşme mevzuatın uygulanamaması sonucunu doğurduğu belirlenmiştir. Ayrıca akıllı kent uygulamalarından ve teknolojik yeniliklerden yararlanamadığı da zayıf yön olarak görülmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerin her şeyden önce yeterli sayıda uzman teknik personel eksikliğini gidermesi ve kurumsal örgütlenmesini güçlendirmesi gerekmektedir.

Kentleşmenin getirdiği bir diğer sonuç kentsel alt yapı sorunlarıdır (Yüksel, 2004, s.8). Hızlı kentleşme su ve kanalizasyon yönetimi, katı atık yönetimi, ulaşım yönetimi, çevre yönetimi, toprak yönetimi gibi çok yönlü alt yapı hizmetlerinin sunulmasında zorluklara neden olmaktadır (Özel, 2005, s.139, Özdemir ve Özekicioğlu, 2006, s.24). Bingöl ilinde temel alt yapı hizmetlerinin sunulması ve sorunların yönetimi ile ilgili bir takım zayıf yön ve tehdit unsurları belirlenmiştir. Kentsel alt yapı sorunları (temiz su, kanalizasyon, çöp, yol, kaldırım...), sosyal ve sportif faaliyet alanlarının azlığı, kent mobilyalarının ve donatı elemanlarının (aydınlatma, yönlendirme levhaları, tabelalar...) yetersizliği Bingöl ilinin kentleşme sürecinde kentsel alt yapıya yönelik zayıf yönlerdendir. Ağır geçen kış şartları, deprem ve giderek artan küresel çevre sorunları kentsel alt yapıyı etkilemesi muhtemel tehdit unsurları olarak katılımcılar tarafından belirlenmiştir.

Kentlerin genişleme sürecinde göz ardı edilen en önemli hususlardan bir tanesi ekolojik alt yapıdır. Kent planlaması yapılırken ekolojik alt yapının korunması ve ekolojik gelişim planlarının hazırlanması sağlanmalıdır (Atıl vd., 2005, s.222). Yapılaşmanın doğal ekolojik alt yapı üzerine olan baskılarının azaltılmasının yanında kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması da hedeflenmektedir. Sürdürülebilir bir kentin temel özelliği doğal kaynaklara en az zararın verilmesi, uzun ve verimli ekonomik gelişimin mümkün kılınması, kentin kendisini enerji ve materyal açısından kararlı bir sistem dâhilinde sürdürerek kentlinin refahını sağlamasıdır (Cohen, 2006, s.63; Tuğaç 2019, s.734).

Kentlerin ekolojik alt yapısında yeşil alanların önemli rolü vardır. Yeşil alanlar kentin fiziki gelişimine yön verme, kent kimliğini oluşturma ve görsel cazibesinin artırılmasında etkin olarak kullanılmaktadır. Kentlerin etrafında yer alan orman alanları yüksek oranda şehirleşmenin baskısını azaltmada büyük bir koruma derecesine sahiptir (Fahey and Casali, 2017, s.23,). Orman alanları üzerinde öngörülen her bir koruma stratejisi doğal kaynakların korunmasında ve peyzaj alanlarının parçalanmasının önlenmesinde anahtar rol oynamaktadır (Dorning, et al. , 2015, s.36). Kent yakınında ormanlık alan tesis edilmiş kentler hem halkın rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılanması hem de kentleşme baskısının azaltılmasında önemli bir fırsata sahip durumdadır. Bu durum araştırma alanı için de geçerlidir. Araştırma alanı için yapılan SWOT analizinde kent ekolojisi için yedi zayıf yön belirlenmişken kentin yakın çevresinde bulunan doğal peyzaj elemanlarının (orman, dağ, akarsu, dere,...) bu zayıf yönlerin iyileştirilmesinde bir fırsat olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle kentin güney batısında bulunan çamlık, su deposu ve kent ormanı mevkileri halkın rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayarak kent parklarının bir mesire alanı olarak kullanılmasına yönelik baskıyı azaltabilecek potansiyele sahip alanlardandır (Şekil 6). Nitekim zayıf yönler içerisinde 7. sırada yer alan “Kent yakını mesire (rekreasyon) alanlarının yetersizliği ve bu ihtiyacın kent merkezindeki yeşil alanlardan karşılanma isteği sonucu yeşil alanların amacı dışında kullanılması” maddesi 3,51 ortalama ile ekolojik alt yapıya yönelik zayıf yönler arasında yer almaktadır.

Şekil 6. Kent yakını doğal peyzajlardan bir görünüm (Çamlık mevki)

Araştırma bulguları Bingöl'ün kentleşme sürecinde yeşil alan planlamasına yeterli özenin gösterilmediğini açıklamaktadır. Çalışma grubu tarafından tespit edilen 23 adet zayıf yönün yedi tanesi yeşil alanların mevcut durumunu ortaya koyduğu ve değerlendiriciler tarafından yüksek oranda puanlandığı bunun en belirgin kanıtıdır. “Kentsel açık-yeşil alanların nitelik ve nicelik bakımından yetersizliği” 2. sırada, “Kent ekolojisi gözetilmeksizin yapılan planlamalar” 4. sırada, “Konutlarda yeterli yeşil alan bulunmaması” 6. sırada, “Kent yakını rekreasyon alanlarının yetersizliği” 7. sırada, “Yeşil alt yapı sisteminin olmaması” 8. sırada, “Mevcut su kaynaklarının kent peyzajının planlanmasına katılamaması” 9. sırada ve “Kent yakını doğal kaynakların bilinçsizce tahribatı” 10. sırada zayıf yön olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında yeşil alan planlamasına katkı sunabilecek güçlü yönler de bulunmaktadır. Mevcut açık-yeşil alanlar ile doğal ve kültürel peyzaj unsurları birlikte değerlendirildiğinde kentin yeşil-mavi alt yapı sisteminin kurulmasına uygun olması ve yeşil alana dönüştürülebilecek açık alanların fazla olması en önemli güçlü yönlerdendir. Bu kapsamda Çapakçur ve Gayt vadileri önemli bir değerdir. Nitekim su kaynağının hem kentin iklim özelliğine hem de kent formunun oluşmasına önemli katkı belirlenmiştir (Park et al. (2019, s.26). Ayrıca halkın yeşile ve doğaya karşı olumlu tutum göstermesi de güçlü yönler arasındadır. Yerleşim alanları için belirlenen fırsat ve tehdit unsurları yeşil alanlar için de geçerlidir. Amaç dışı kullanım baskısı en belirgin tehdit, doğal kaynak potansiyeli ise en önemli fırsat olarak görülmektedir. Dolayısıyla kentin sağlıklı bir şekilde büyümesinde ve gelişmesinde yeşil alanların önemli olacağı ve gelecekte bu önemin daha da belirgin olacağı öngörülmektedir. Bu bakımdan bir an önce uzun dönemli

yeşil alan planlamasını ele alan yeşil alt yapı sistemi ve planlama stratejilerinin belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü ekolojik bir gündem ne kadar erken başlatılırsa, o kadar üretken ve sistemik olabilir. Kentleşmenin geleceğini sadece demografik gelişmeler ve yerleşim alanlarının gelişmesi üzerine kurgulamak yanlıştır. Bu unsurlarla beraber peyzajı da kentleşme sürecinde ana gündem maddesi olarak elde tutmak gerekir (Wang, 2018, s.39).

Sonuç olarak, araştırma bulguları Bingöl ilinin hızlı nüfus artışı ve kentleşmenin bir sonucu olarak çok sayıda zayıf yönünün ortaya çıktığı belirlenmiştir. Bunların içerisinde çarpık ve plansız yapılaşmanın her geçen gün kendini iyice hissettirdiği, kent bir taraftan fiziki olarak büyürken diğer taraftan yeşil alt yapının ihmal edildiği görülmektedir. Ancak kentin, zayıf yönlerinin iyileştirilmesine destek olabilecek fırsatlara da sahip olduğu belirlenmiştir. Güçlü yönleri ortaya çıkaracak zayıf yönleri ise ortadan kaldıracak planlama stratejilerinin geliştirilmesi önerilmektedir. Bu nedenle vakit kaybetmeksizin bir an önce Tablo 6'da örnek olarak verilen kentsel gelişim ve yeşil alan planlama stratejileri benzeri stratejilerin belirlenerek fiziki planların hazırlanması ve uygulanması gerekmektedir. Bununla beraber bütün planlama politikalarının stratejik yönetim anlayışı gereği şeffaflık ilkesi doğrultusunda ve katılımcılık esasını içerisinde yürütülmesinin kentin geleceği için önemli olduğu belirlenmiştir. Ancak bunları başarabilmek için özellikle yerel yönetimlerin mali, teknik, hukuki ve insan kaynağı bakımından merkezi hükümet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Yerelde ise başta üniversiteler olmak üzere valilik, diğer kamu kurumları, sivil toplum örgütleri, yerel halk ve iş insanlarının yerel yönetimlere katkı sunması beklenmektedir.

Teşekkür

Bu araştırma, "Bingöl Kent Merkezi Açık-Yeşil Alanların Yeterliliği, Kentleşme ile İlgili Temel Sorunlar ve Gelişim Senaryolarının Çoklu Araştırma Yöntemleri Kullanımı ile Belirlenmesi" isimli BAP-ZF.2018.00.011 no'lu BÜBAP projesi tarafından desteklenmiştir. Proje kapsamında maddi ve manevi katkılarından dolayı Bingöl Üniversitesine teşekkür ederiz.

Extended Abstract

Assessment of Urban Development and Green Area Planning Process by Participant Swot Analysis Method: A Case of Bingöl Province

*

Hüccet Vural
Bingöl University

Alperen Meral
Bingöl University

Sülem Ş. Doğan
Bingöl University

Urbanization, which is supposed to start with the industrial revolution in the real sense, has caused three basic problems for humanity at the beginning of the 21st century. These problems are global population growth, urbanization and degradation of ecosystem. Improvement of human living standards and technological developments reveal the desire to live in a better environment. The social, economic and cultural opportunities of the city centers are more attractive than rural areas, which have increased the migration to the city centers.

Unplanned, unscheduled and random construction, deterioration of the urban fabric and damage to the ecosystem reveal unplanned urbanization. Distorted and irregular construction becomes more complex with poor governance of the city. On the other hand, city administration is the job of taking the necessary decisions, applying and controlling the results for the most accurate and healthy use of financial, human, physical and natural resources in line with the needs of the current population and the future population.

Today, the city management requires an understanding that attaches importance to participation and transparency. A planning approach that needs and requires considering the economic, cultural and social values of the stakeholders should be put forward. In addition, long-term and transparent plans and policies will ensure a healthy city. In line with central government policy of urban management in Turkey this is carried out by local governments. In this respect, it is possible to see planning policies that vary from region to region in urban management planning. It's known that the current urban planning is mostly handled at a higher scale. There are problems regarding the local implementation of the prepared plans and prob-

lems in reaching the plan-program targets. Indeed, Turkey frequently voiced their inability distorted by unplanned urbanization and green areas of the city can be regarded as being mainly driven by the lack of planning.

Bingöl, which is selected as the research area of this study, has a similar situation. The lack of a formal strategy document addressing the long-term sustainable urbanization and green space planning strategies of the city were the basis for this study. In this research, it's aimed to reveal the current status of the relationship between urbanization process and green area planning of Bingöl province and to address urbanization strategies in line with economic, administrative and political changes with a participatory approach. In addition, in the process of urban development, it's aimed to identify the strengths and weaknesses related to the internal factors affecting the urbanization-landscape relationship and the opportunities and threats arising from external factors.

In this research, SWOT and TOWS methods, which are known as planning and strategy determination tools, were used. SWOT analysis is a method used to analyze the internal and external factors in a subject related to a region or institution and to present the current situation. However, the most common limitation of these methods is the determination of decision factors in small groups of 2-3 people and the importance of these factors cannot be quantified. In order to eliminate this deficit, 18 working groups and 41 evaluation groups were formed and the research findings were obtained. The opinions obtained from the study group were subjected to content analysis and 62 internal-external factors were determined. In order to determine the priorities and advantages of the determined factors within themselves, 41 evaluators were submitted to the scoring of the group. Scoring was made between 0-4 points; the number "0" is used to indicate "disagree" and "1, 2, 3, 4" figures involvement (1 lowest, 4 highest)" were used to specify. In addition, planning strategies were developed by using TOWS (strategic analysis) with the interaction of internal and external factors. Furthermore, planning strategies have been developed by using TOWS (strategic analysis) with the interaction of internal and external factors.

First of all, when the change of the population which is the main factor affecting urbanization is examined; The population of Bingöl Province was 131,364 in 1960 and in 2018 it was 281,205 (with an increase of 114,07%). On the other hand, the population of the city center increased from 8.526 to 117.556 in 58 years and the percentage increase is 1279% (approximately 13 times). The basic urbanization rate increased from 11.21% to 59.81%. While

the population of the city center increased on the one hand, the settlement area of the city center also grew.

As well as population changes and spatial growth of the research area, how these growths affect and manage the urbanization process is important. As a result of the SWOT analysis, it is seen that the weaknesses in urbanization process are higher in terms of both numerical and problem level. "Distorted and unplanned construction" is the weakest aspect, "natural structure of the city is suitable for the construction of the green and blue infrastructure system" is the strongest aspect, "unplanned and improper construction pressure on urban transformation, demand for rent" biggest threat, "the geographical position of the city and proximity to metropolitan cities" is seen as the biggest opportunity factor.

One of the most important issues ignored in the process of enlargement are the ecological infrastructure. The findings of the study explain that Bingöl is not paying enough attention to the planning of green areas during the urbanization process. Seven of the 23 weaknesses identified by the study group reveal the current state of the green areas and are highly rated by the evaluators.

As a result, it's determined that as an outcome of rapid population growth and urbanization of Bingöl province, many weaknesses have emerged. It's seen that the skewed and unplanned construction makes itself felt with each passing day, while the city grows physically on one side the green infrastructure is neglected on the other. However, it has been determined that the city also has opportunities to support the improvement of its weaknesses. It's recommended to develop planning strategies to eliminate the weaknesses that will reveal the strengths and to prepare long-term urban development plans with the participation of different disciplines. However, it's determined that it's important for the future of the city that all planning policies are carried out in line with the principle of transparency and participation compatibly the strategic management approach. However, in order to achieve these, local governments need to be supported by the central government, especially in terms of financial, technical, legal and human resources. At the local level, it's expected that governors, especially public universities, other public institutions, non-governmental organizations, local people and business people will contribute to local governments.

Kaynakça/References

- Abo-El-Wafa, H., Yeshitela, K. ve Pauleit, S. (2018). The use of urban spatial scenario design model as a strategic planning tool for Addis Ababa. *Landscape and Urban Planning*, 180, 308-318.
- Aksoy, Y. Ve Ergun, N. (2009). Kentleşme ve yeşil alan sorunu üzerine bir araştırma İstanbul kenti Bakırköy ilçesi örneği. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 2(4), 426-438.
- Anonim, (2010). *Bütünleşik kentsel gelişme stratejisi ve eylem planı (2010-2023)*. <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/bk0sC+KENTGES.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Anonim, (2016). *Bingöl ili sosyal analiz çalışması*. Ankara:Hegem Vakfı Yayınları, ISBN: 978-605-8295-10-0,
- Anonim, (2017). *Şehircilik şûrası bilgilendirme kitapçığı*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, www.csb.gov.tr/projeler/sehirciliksurasi/ adresinden erişilmiştir.
- Antrop, M. (2004). Landscape change and the urbanization process in Europe. *Landscape and urban planning*, 67(1-4), 9-26.
- Aslı, A., Gülgün, B. ve Yörük, İ. (2005). Sürdürülebilir kentler ve peyzaj mimarlığı. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 42(2), 215-226.
- Belde, (2006). *Planlama sürecinin yenilenmesi projesine ait etüt ve teşhis evresi: Tasarım evresi süreci*. Final Raporu TC Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü.
- Cohen, B. (2006). Urbanization in developing countries: Current trends, future projections, and key challenges for sustainability. *Technology in society*, 28(1-2), 63-80.
- Deng, Y., Fu, B. ve Sun, C. (2018). Effects of urban planning in guiding urban growth: Evidence from Shenzhen, China. *Cities*, 83, 118-128.
- Doğan, S. Ş. ve Yılmaz, S. (2019). Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Yöntemleri ile Arazi Örtüsü/Alan Kullanım Değişimlerinin Belirlenmesi: Bingöl Kent Merkezi Örneği. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 6(3), 536-545.
- Dorning, M. A., Koch, J., Shoemaker, D. A. ve Meentemeyer, R. K. (2015). Simulating urbanization scenarios reveals tradeoffs between conservation planning strategies. *Landscape and Urban Planning*, 136, 28-39.
- Esen, F. (2019). Coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ve uzaktan algılama (UA) ile Bingöl Şehri ve çevresindeki yerleşmelerin mekânsal gelişimi için uygun alanların tespit edilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 101-112.
- Faehnle, M., Bäcklund, P., Tyrväinen, L., Niemelä, J. ve Yli-Pelkonen, V. (2014). How can residents' experiences inform planning of urban green infrastructure? Case Finland. *Landscape and Urban Planning*, 130, 171-183.
- Fahey, R. T. ve Casali, M. (2017). Distribution of forest ecosystems over two centuries in a highly urbanized landscape. *Landscape and Urban Planning*, 164, 13-24.
- Gavrilidis, A. A., Niță, M. R., Onose, D. A., Badiu, D. L. ve Năstase, I. I. (2019). Methodological framework for urban sprawl control through sustainable planning of urban green infrastructure. *Ecological Indicators*, 96, 67-78.

- Güven, A. (2017). Kentsel sorunların çözümünde kent yönetimi ve paydaşlarının rolü. *Journal of International Social Research*, 10(52).
- İçellioglu, C. Ş. (2014). Kent turizmi ve marka kentler: turizm potansiyeli açısından İstanbul'un swot analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 37-55.
- Kan, C. (2018). *Bingöl şehrinin deprenselliği ve yerleşme ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Manavoğlu, E., Ortaçesme, V. (2007). Konyaaltı kentsel alanında bir yeşil alan sistem önerisi geliştirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 261-271.
- Mehmet, Ö. (2005). Kentsel gelişme ve kentleşme sürecinde Niğde. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2005(2), 120-144.
- Özdemir, Z., Özekicioğlu, A. (2006). Kentleşme ve çevre sorunları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 17-30.
- Özden, P. P. (2010). Türkiye'de kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarına eleştirel bir bakış. (Der. D. Özdemir), *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat ve Uygulama, Avrupa Deneyimi, İstanbul Uygulamaları*, içinde 1-22.
- Park, C. Y., Lee, D. K., Asawa, T., Murakami, A., Kim, H. G., Lee, M. K. ve Lee, H. S. (2019). Influence of urban form on the cooling effect of a small urban river. *Landscape and urban planning*, 183, 26-35.
- Soylu, H. (2009). Bingöl'de hızlı şehirleşmeden kaynaklanan çevre sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 87-104.
- Steiner, F. (2014). Frontiers in urban ecological design and planning research. *Landscape and Urban Planning*, 125, 304-311.
- Tatlıloğlu, K. (2015). Kentleşme ve sürdürülebilir kalkınma sürecinde Bingöl ilinin sosyo-kültürel ve ekonomik durumu üzerine genel bir değerlendirme. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 29-54.
- Tuğaç, Ç. (2018). Uluslararası sürdürülebilir kent ölçütleri bağlamında Türkiye için bir değerlendirme. *Kent Akademisi*, 11(36), 703-740.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], (2018). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları* <http://tuik.gov.tr/Start.do> adresinden erişilmiştir.
- Üstündağ, Ö. (2011). *Bingöl şehir merkezinin doğal ortam analizi ve fiziksel planlaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Elazığ.
- Wang, Z. (2018). Evolving landscape-urbanization relationships in contemporary China. *Landscape and Urban Planning*, 171, 30-41.
- Yılmaz, E., Çiftçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan Türkiye'de kentleşme dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 252-267.

Bir Manipülasyon ve Motivasyon Alanı Olarak Kentsel Ortam [Milieu]¹

*

Duygu Ovacık Çoruh²
ORCID: 0000-0002-2584-5312

Öz

Mekâna ilişkin modern bir bilgi alanı ve pratikler bütünü olarak mimarlık kendi üretim alanını biçimlendiren bir disiplin olmanın ötesinde, özel deneyimi belirlemeye yönelik normatif sınırların üretimine katılır. Öte yandan mimarlık bir tasarım pratiğidir ki bu sınırlara karşı, yeni bir deneyim arayışı anlamında eleştirel eğilimleri üretmek durumundadır. Ancak mimarlığın eleştirel pozisyonu modern kapitalist kentle ilişkisi bağlamında tartışmalıdır. Bu anlamda güncel koşulların devamı; ama aynı zamanda tasarım pratiklerinin olanağından ayrılmayan bir mekân kavrayışı mümkün müdür? İnsan ve yaşam çevresinin bağlaşıklık ilişkisinde temellenen 'ortam', bu soru bağlamında çalışmayı yapılandıran yöntemsel bir araçtır. Çalışma özelinde ortam, bilim ve felsefi tarihinde özel bir içeriğe sahip olan milieu kavramından türetilmektedir. Canguilhem, Foucault, Deleuze ve Guattari'nin metinlerine dayanan milieu, Foucault'nun modern özneleşme perspektifiyle bir arada ele alınarak ortama genişletilmektedir.

Çalışmada özne-nesne ayırımından değerler ve pratiklere hareket eden ortam aracılığıyla, mekânsal pratiklerin stratejik etkileri sorunsallaştırılırken; tasarım pratiği yeni bir deneyimin üretim olanağı olarak ortaya konulmaktadır. Böylece kentsel ortam, özel tarihsel koşullarda nesneleşme ve özneleş[tir]menin gerçekleştiği mekândır; ancak bu belirlenim bir kabul değildir. Performatif bir araç olarak ortam [medium], stratejik değer kategorilerinden, içinde bulunduğumuz şeyi; kenti 'çoğaltarak' sıyrılır. Böylece 'gerçek olan' normatif sınırlara karşı yeniden-üretilebilir ki tarihsel sınırlar aşılabilir.

Anahtar Kelimeler: Ortam [milieu], pratik, değer, mimari tasarım, sınır-tutum.

¹ Bu makale Duygu Ovacık Çoruh tarafından, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimari Tasarım Programı'nda, Prof. Dr. Belkıs Uluoğlu danışmanlığında 2018 yılında tamamlanan "Kentsel ortam [milieu]: Özneleş[tir]meye yönelik manipülasyon ve 'karşı-özneleşme' pratiği için motivasyon alanı" adlı doktora tezi temel alınarak hazırlanmıştır.

² Arş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, E-mail: duyguovacik@gmail.com

Urban Milieu as a Space of Manipulation and Motivation

*

Duygu Ovacık Çoruh³
ORCID: 0000-0002-2584-5312

Abstract

In this study, the concept of milieu is understood as space that is based on the correlative relationship between human and the environment. In this context, the aim of the study is to assess the strategic effects of spatial practices in the process of defining the historical boundaries of subjective experience, and to demonstrate how the architectural design practices create new subjective experience opportunities against these boundaries. The milieu is constituted as a conceptual medium that configures this problematization process. In this study, the framework that the texts by Canguilhem, Foucault and Deleuze & Guattari provide to describe the concept of milieu were investigated together with the perspective of modernity, which Foucault defined as the 'subjectification' process.

In this regard, the city is considered as a space where possible problematization, objectification and subjectification are realized in unique historical conditions. However, this determination is not an acceptance; on the contrary, it can be reproduced in milieu design practices where historical boundaries can be transcended. Thus, the 'reality' can be reproduced against the normative boundaries, since milieu is the medium for new and different configurations.

Keywords: *Milieu, practice, value, architectural design, critical-attitude.*

³ Research Asst., Erciyes University, E-mail: duyguovacik@gmail.com

Giriş

Mimarlık, tarihsel hakikatin sınırlarını belirleyen siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel olaylar bütünüdür. Bu bağlamda günümüzün küresel kapitalist dünyasına genişleyen mimarlık, öznel deneyimi belirlemeye yönelik normatif sınırların üretimine katılır. Öte yandan mimarlık mekâna ilişkin bir tasarım pratiğidir ki olası yapma biçimlerine karşı öznelliği; yeni bir deneyime yönelik eleştirel eğilimleri üretmek durumundadır. Dolayısıyla mimarlık, 'özneleşme' ve 'öznellik' olarak tanımlanabilecek iki konumu da içeren pratiklerin alanıdır.

Ancak modern mimarlığın tarihsel gerçeklikle kurduğu eleştirel ilişkisi tartışmalıdır. Bu bağlamda eleştirel bir pozisyonun olanağını savunan Hays (2015) ve Martin (2017), tartışmayı yirminci yüzyılın savaş-sonrası özel koşullarında bu pozisyonun olanaksızlığını savunan M. Tafuri'nin çözümlemesi temelinde geliştirmişlerdir: Tafuri'ye göre mimarlığın eleştirdiği dışsal güçlerle, sistemin içinde kalmak üzere kurmak durumunda olduğu *a priori* iş birliği zorunludur ve bunun en önemli kanıtı tarihsel avangarttır (Hays, 2015, s.3-4; Martin, 2017, s.325). Hays'e (2015, s.6-13) göre yirminci yüzyılın başında "devrimci/tarihsel avangart"ın özne ve değerler sisteminden özerk hale gelen biçim dili, mimarlığın tarihsel düzene karşı durmasını sağlayan etkidir; ama aynı zamanda modern kapitalist kentle ilişkisi temelinde gerçeklikten sıyrılan bir mekân kavrayışına neden olmuştur. Aynı tarihsel perspektifte Tschumi'nin "*Architecture and Transgression*" metnini Vidler (1976, s.55) "yeni bir deneyim alanın açılmasına yönelik bir eleştiri için gereken araçları sağlayacak mı; yoksa yeni bir ütopya yapım aşamasında mı?" sorusu üzerinden tartışmıştır. Dolayısıyla yirminci yüzyılın sonunda mimarlığın araçsal pozisyonunu kabul etmek ya da yaşam pratiğinin dışına sürüklenmek durumunda olduğu bir çifte açmaz üzerinden tartışıldığı koşullar söz konusudur (Hays, 2015, s.4). Bu bağlamda da mimarlığın gerçeklikle ilişkisi giderek tasarım pratiklerinin arayışına yönelik bir olanaksızlık üzerinden değerlendirilmiş; mimarlığın önemini kaybettiği görüşüne neden olmuştur (Hays, 2015; Sykes, 2017).

Modern mimarlığın bu paradoksal pozisyonu daha genel bir modernlik perspektifinde değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda Calinescu'dan (1987, s.55) hareketle modernliği, kendi üzerine düşünen bilinçli bir tutum olarak tanımlamak mümkündür. Bu dönüşlü jest [*reflexive*] özneye ve fail olma durumuna işaret etmektedir ki modernlik aynı zamanda 'kurucu özne' kavrayışı ve dolayısıyla normatif bilgi üretimiyle de doğrudan ilişkili olmuştur (Fo-

ucault, 2011a, s.176, 185-186). Bu bağlamda yeni bir deneyim olanağının, yaşamın dışında arandığı ve bilgi rejimlerinin olası eğilimleri belirlemeye yönelmiş bir modernlik tarif edilebilmektedir. Kwinter (2002, s.33-40) bu anlamda “klasik mekân boyutu”; öznel deneyimi belirleyen nesne kabulünden ve “klasik zaman boyutu”; aşkın bir özne konumundan hareket ederek belirli bir mimarlık yapma biçimini öngören iki eksen tanımlamıştır. Başka bir ifadeyle yaşamın olası eğilimlerinin çokluğu ve mimari temsilin çoğulcu biçimlerindense, mimarlığın modern söylem dilinin özne-nesne temel ayrımı üzerine kurulduğu iddia edilebilmektedir (Stoppani, 2006, s.155).

Bu okumadan hareketle çalışmanın amacı, mimarlık bilgi alanında hem tarihsel gerçeklikten kopuk olmayan hem de tasarım pratiklerinin olanağından ayrılmayan bir yaklaşımın geliştirilmesidir. Bu bağlamda modern kent sel koşullardan hareket eden ama aynı zamanda normatif üretim biçimlerine karşı eleştirel bir mimarlık pratiği mümkün müdür? Böyle bir pratikle birlikte mekân, üzerine düşünülen koşulların aynı zamanda yeniden-üretilebildiği diyagramatik bir araç olarak ele alınabilir mi? Mekânın eleştirel pratiklerin nesnesi olduğu bir yaklaşım, çalışmada mimari tasarım pratiğinin üretim olanağı olarak ele alınmaktadır ki ‘ortam’ bu doğrultuda oluşturulan bir mekân kavrayışıdır.

Bu bağlamda bir kavramsallaştırmayı oluşturmak üzere; mekânsal pratikler, özne, öznenin deneyimi, deneyimin nesnesini ayrı ayrı değerlendiren yaklaşımların dışına çıkarak, varoluşun ilişkisel yapısı içerisinde unsurların karşılıklı olarak kurulduğunu temel alan bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Çalışmada özne ve mekân arasında ilişkisel ontolojik bir yaklaşım, Foucault’ın (1988) deneyimin tarihsel olarak kurulması sürecini açıkladığı modern özneleş[tir]me teorisi temelinde geliştirilmektedir. Bu perspektifte deneyimi belirleyen ne kendi başına bir nesne ne kendi başına bir öznedir, belirleyici olan birtakım pratiklerdir (Foucault, 2011d; 2011g). Bu pratiklerin ve dolayısıyla özne ve nesne biçimlerinin belirlenmesinin arkasında, Foucault’ın (2011e; 2013) “hakikat rejimi/oyunları” olarak tanımladığı süreçler vardır.

Bu çerçevede Keskin (2002) tarihsel deneyimin nasıl kurulduğu ile doğrudan ilişkili olarak bilimsel bilginin üretimini “sorunsallaştırmalar” olarak açıklamıştır. Keskin’in (2002) yorumundan hareketle, nesne ve öznenin birtakım pratikler aracılığıyla aynı anda karşılıklı olarak birbirlerini belirledikleri bir “hakikat rejimi”nin üretimini şu şekilde açıklamak mümkündür: Sorunsallaştırma sürecinde üzerine düşünülen şey söylemsel ve söylemsel olmayan birtakım pratiklere; Foucault’ın (2011e, s. 86) “söylem” olarak tanımladığı şeye maruz kalır ki söylem, üzerine düşünülen gerçekliğin hakikatini

söylemeye başlar. Bu süreçte varlık ya da davranış biçimi bir düşünce nesnesi haline gelirken, deneyimin tarihsel sınırları belirlenmiş olur. İnsan, “kendilik pratikleri”ni tarihsel olarak belirlenen normatif sistemler üzerinden gerçekleştirdiğinde deneyimin öznesi pozisyonuna geçerek özneleşir (Foucault, 1988, s.10; 2011a, s.191).

Burada sorunsallaştırma ne var olan gerçekliği temsil etmek ne de olmayan bir şeyi icat etmek değil, varlığı tarihsel gerekliliklerin koşullandırdığı belirli bir söylemle eklemlendirmek anlamında kullanılmaktadır (Foucault, 2011e; Keskin, 2002). Dolayısıyla Foucault perspektifinden hareketle hakikatin olumsal ve bu bağlamda deneyimin tarihsel sınırlarının aşılabilir olduğu bir yaklaşım ortaya konulabilmektedir. Bu analizi aracılığıyla Foucault (2011a, s. 188), gerçekliğin öznel pratikler içinde çoğaltıldığı tarihsel-eleştirel bir tutumu “sınır-tutum” olarak önermiştir.

Bu çerçeve mimarlık bilgi alanının öznel eğilimleri içinde kentin bir problem ve analiz konusu olarak ortaya çıktığı ve bu bağlamda gerçekliğin yeniden üretildiği kronolojik bir okumayı geliştirmektedir. Bu doğrultuda, Hays’in (2015) “geç avangart” olarak tarif ettiği, Aldo Rossi’nin “Şehir” kavrayışı teoriyi yaşam pratiğinin alanına taşırken; kenti de söylemde sorunsallaştırılan ve yeniden üretilebilen kavramsal düzeye taşıyan bir eksen değişimi olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda 60’lı yıllardan günümüze mimarlık nesnesinin diğer nesnelere ve özneye ilişkisi, önce kente sonra S. Allen’in (1999; 2017) değişimiyle “alan koşulları”na [field conditions] genişletilebilmektedir.

Benzer bir okuma yirminci yüzyılın savaş sonrası koşullarında, özne ve nesne ilişkiselliğini temel alan eleştirel yaklaşımların mekânı ele alma biçiminde ortaya konulabilmektedir. Bu çerçevede G. Canguilhem’in (2001) canlı yaşamı ve çevre ilişkisinin değerler ve pratikler aracılığıyla bağlantılı hale geldiği *milieu* kavramsallaştırması temel alınmaktadır. Deleuze ve Guattari’nin (1987) düşüncesinde ise tüm unsurların ilişki olarak bir arada bulunduğu mekân-zaman bloğu *milieu* olarak tanımlanmaktadır. Son olarak Foucault’nun (2013) “biyo-iktidar” analizi aracılığıyla modernlik ve kentleşme süreçleriyle birlikte bu bağlantılı ilişkinin “yönetimsel” [governmentality] iktidar pratiklerine dâhil olduğu ve bu bağlamda *milieu* olarak ele alınan mekânın müdahalenin alanı olarak ortaya çıktığı bir kavramsallaştırma mümkün olmaktadır. Özne ve nesne ayırımından değerler ve pratiklere yönelen bu teorik çerçevede, özneleş[tir]me ve nesneleş[tir]me süreci olarak tarif edilen “yurtlanma” düzeylerinin sanat ve yaratıcılığa açıldığı üretici yaşam döngüsüne ait bir mekân kavrayışı mümkün olmaktadır. Son olarak, bu

teorik çerçeve aracılığıyla mekânın hem öznenin eğilimlerini belirlemeye yönelik stratejik pratiklerle hem de yeni bir deneyime yönelik tasarım pratikleriyle yeniden üretilebilir bir araç haline geldiği güncel örnekler tartışılmaktadır.

Bu bağlamda çalışmada kentsel mekân, Foucault'nun (2011h, s.76) "çekişme" [*agonisma*] biçiminde tarif ettiği yaratıcı "oyun"un alanı olarak ele alınmaktadır. Böylece kentsel mekâna yönelik ayırım ve sınıflandırmalar-dansa kentlerin bir arada tuttukları ilişkiler ortaya konulabilmekte ve mimarlık bilgi alanında özne ve nesneden koşullara; değerler ve pratiklere yönelik bir bakış açısı geliştirilebilmektedir. Mekânı ele alınış biçiminde ortaya çıkan varoluşsal farklılık, mekânsal müdahalenin koşullarını ve tasarım pratiklerinin araçlarını belirlemektedir.

Yöntem

Çalışmanın ilişkisel ontolojik yaklaşımı, felsefi bir tavır olarak teorik içeriğini ve yöntemini belirlemektedir. Bu yaklaşım temelinde çalışmada literatür taraması ve gömülü teori araştırma modeli kullanılmaktadır. Mimarlığa ve *milieu* kavramına ilişkin teorik içeriğin sağladığı ve sınırladığı çerçeve, modern özneleş[tir]me perspektifiyle yeniden üretilerek bir kavramsal model geliştirilmektedir.

Bu bağlamda *milieu* kavramından türetilen ortam, mimarlık bilgi alanında diyagramatik doğaya sahip bir mekân kavrayışıdır. Tersten bir okumayla ortam olarak ele alınan kentsel koşulların çeşitli pratikler içinde yeniden-üretim olanağı, *milieu* kavramına ilişkin içerik ve Foucault'nun modernlik perspektifine dayanmaktadır.

Fransızca kökenli *milieu*, İngilizcede aynen kullanılmakla birlikte '*surroundings*', '*medium*' ve '*middle*' gibi farklı alanlarda farklı sözcüklerle çevrilebilmektedir. Bilim ve felsefe tarihinde üç anlamının da birleştiği özel bir içerik kazanmış olan *milieu* kavramı bu bağlamda '*environment*' (çevre) sözcüğünden de farklılaşmaktadır: İngilizce '*environment*' sözcüğü Türkçede 'çevre' (dışarı) kategorisine karşılık gelirken, '*milieu*' sözcüğü için canlı ve çevresini ilişkisel olarak düşündüren 'ortam' sözcüğü kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, [TDK], 2017). Çalışmada Canguilhem, Foucault ve Deleuze-Guattari'nin orijinal metinlerine gönderme yaparken doğrudan '*milieu*' sözcüğü ya da 'ortam [*milieu*]' olarak kullanılmaktadır.

Özne ya da Nesneden Alan Koşullarına

Bu çalışmada ortam kavramsallaştırması, savaş sonrasının özel koşullarında ortaya çıkan eleştirel düşüncelerin yarattığı eksen değişiminde temellendirilmektedir. Bu bağlamda ilk olarak mimarlıkta 1960'lı yıllarda başlayıp 1990'lı yıllara uzanan soyut kavramsal araçlarla başka bir mimarlık olanağını ortaya koymaya yönelik eleştirel teori temelli eğilimler ve Hays (2017) tarafından "atmosfer mimarlığı" olarak tanımlanan 1990 sonrasının pratikleri ortaya konulmaktadır. İkinci olarak *milieu* kavramının içeriği sunulmaktadır.

Mimarlık Bilgi Alanında Eksen Değişimi

Modern bir bilgi alanı olarak mimarlığın pratiğine ilişkin sorular, her durumda 'kural' koyma ve yapma biçimlerini belirlemeye yönelik bir istekten değil, deneyimin tarihsel sınırlarına karşı özgür bir başlangıç arayışından kaynaklanabilmektedir. Bu bağlamda Kwinter (2002) ne yalnızca öznenin yorumuna ne de çıkarımına bağlı olmayan, modernliğin "klasik zaman ve mekân" yaklaşımlarından ayrılan bir eksen "radikal perspektivizm" olarak tanımlamıştır: Bu alan içerisinde özne ve nesne aşkın olarak değil bir arada üretilmiş etki olarak bulunurlar. "Şeyler" ve olaylar artık ilişkisel bir düzlemde olmak dışında başka hiçbir yerde olmama ilkelerine kavuşurlar (Kwinter, 2002, s.40). Bu bağlamda Kwinter (2002, s.34) modernliği tüm tarihsel akımların ve –daha sonra araçsal hale gelmiş olsa da– deneysel temelleyle avangardın "olasılık alanı" olarak tanımlamıştır.

Dolayısıyla mimarlığın ontolojik değerlendirmesi, modernliğin rasyonalizminin çerçevelediği sınırlar içinde kalma zorunluluğu anlamında bir son olarak değil; sınırda olmak gerekliliği pratiğin araçları ve yöntemleri üzerine bir arayışın alanı olarak ele alınabilmektedir. Öyle ki mimarlık, Foucault'nun (2011a, s.181-184) düşüncesinde tarihsel düzen ve öznellik pratikleri arasındaki "çekişme"yi ve "felsefi döngü"yü mümkün kılacak bir tasarım alanı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda mimarlığın koşullarla ilişkisi bir açmaz üzerinden değil, güncel ve eleştirel bir tutumun üretilmesi gerekliliği üzerinden ele alınmaktadır. Yirminci yüzyılın savaş-sonrası özel koşulları mimarlık bilgi alanında bu arayışın hâkim olduğu, Kwinter'ın "tarihsel kopma" ve Megill'in "kriz" sözcüğüyle nitelendirdiği, belirli bir tarihsel anı ortaya çıkarmıştır (Kwinter, 2002, s.34; Megill, 2008, s.13).

Bu bağlamda Sykes (2017, s.15) büyüyen tüketim toplumunun belirlediği tarihsel koşullarda mimarlığın ideolojik-temsili bağlarını ve rolünü mimarlık için bir alan yaratma çabasıyla sorgulayan eleştirel teori temelli eğilimleri,

1960'lı yıllarda başlayan bir hareketlenme olarak belirlemiştir. Hays (2015, s.3) ise "geç avangart/savaş sonrası avangart" okuması aracılığıyla mimarlık teorisinin [öz]eleştirel olarak kendi içine döndüğü görüşünü geliştirmiştir. Hays'e göre Aldo Rossi'nin tipoloji mantığı, Peter Eisenman'ın çerçeveleri, düzlemleri ve ızgaraları, John Hejduk'un duvarı ve Bernard Tschumi'nin sinegramatik kesitleri kapitalist kentsel koşulların öngördüğü yapma biçimlerine karşı eleştirel bir öz-bilincin ürettiği felsefi pratiklerdir (Hays, 2015, s.2).

Bu okumadan hareketle Rossi'nin tipolojik düşünme biçimi, mimarlıkta bir eksen değişimi olarak ele alınabilmektedir. Hays'e göre Rossi, 1966 tarihli "Şehrin Mimarlığı" kitabında tipoloji aracılığıyla şehri mimarlığın zorunluluğu olarak kavramsallaştırarak ve tarihi güncelliğin içine dâhil ederek yaşam pratiğini kavramsal bir düzeye genişletmiştir (Hays, 2015, s.14,44). Burada "Şehir", Hays'in ifadesiyle "duygu durumları, atmosferler ve duygulanımlar yaratan saf bir gücüllük [virtuality] ağıdır" (Hays, 2015, s.33). Bu kavramsallaştırmaya olanak veren şey ise tipoloji mantığını kuran iki farklı türde zaman anlayışının; artsüremli ve eşsüremli zamanın birleşimidir (Hays, 2015, s. 32). Böylece simgesel bir "ifade alanı" aracılığıyla nesne, yalnızca mekâna ya da yalnızca zamana değil her ikisine birden yayılarak biçimin "olanaklılık koşulu" haline gelir (Hays, 2015, s.41-42). Bu yaklaşımla mimari nesne, "Şehir" denilen kendine özgü ilişkiselliğin içinde dolayımli hale getirilir ki bu dolayım aynı zamanda tarihsel gerekliliklerin öngördüğü deneyim biçimine müdahale etmenin yolu olarak ele alınabilmektedir. Rossi, geçmişten geleni -özneye ilişkin değer kategorilerini- biçimin içine ve güncel olanı "Şehir" dediği zorunlu yapının içine doğru genişleterek, nesnenin kendi başına var olma hakkını elinden almıştır (Hays, 2015, s.44-47).

Daha genel bir perspektifte Hays'in (2015, s.3) "söylem çağında mimarlık" olarak ele aldığı bu dönem Tschumi'ye (1976, s. 57-58) göre, tipler ve modeller gibi mimarlığın kendi tarihi ve diline, dolayısıyla yaşam pratiğine işaret eden kavramları yeniden gündeme getirmiştir. Bu bağlamda 1990'lı yıllara kadar gelişen tarihsel eleştirel bir harekete Hays'i da dahil etmek gerekmektedir. Baird (2004) bu hareket içinde Hays'in ve Eisenman'ın "eleştirelilik" ve "olumsuzlama" kavramları üzerine odaklanan baskın bir pozisyonu geliştirdiklerini ifade etmiştir. 1984 yılında "*Critical Architecture: Between Culture and Form*" isimli makalesinde Hays, tarihsellik ve disiplin arasında "eleştirel bir mimarlık" olasılığını, modernist arayışı gerçekleştiren tarihsel avangartta temellendirmiştir (Baird, 2004; Somol ve Whiting, 2017, s.178). Bu bağlamda "söylem çağında mimarlık" rasyonelleştirmeye yönelen toplumsal kodlar ve

sistemlere karşı, tarihsel kapitalist sınırların sorgulandığı disiplinler olarak eleştirel yaklaşımları içerir (Hays, 2015).

Tarihsel bir süreçte nesnenin, koşulların devamı olan aracı bir madde ve bir etki olarak kente genişlediği ama aynı zamanda on dokuzuncu yüzyılın başından bu yana modern mimarlık olarak ortaya çıkan disiplinin çözülmesine neden olduğu düşüncesi ortaya konulabilmektedir. Bu anlamda Speaks (2017, s.194-195) “teori temelli öncüller” olarak tanımladığı 1960’lar ve 70’lerin eğilimlerinin sürekli olarak karşıt konumda olduklarını, sonuçta Modernizm ve gerçeklik arasına sıkışarak eleştirdikleri Modernizm ile aynı kaderi paylaştıklarını iddia etmiştir. Speaks’e göre esnek birikime geçişin getirdiği rekabetçi koşulları ve yenilikleri fark etme konusundaki başarısızlık, yirminci yüzyılın sonunda teorinin tükenişinin nedenidir.

Bu bağlamda 1990’lardan itibaren mimarlık bilgi alanına, soyut kavramsal süreçlerin maddi pratiklerle bağını eleştiren ve pratiğin inşa gerekçelerine odaklanan, Speaks’in “öncüller-sonrası” [*post-vanguards*] mimarlığı olarak tanımladığı, eğilimler hâkim olmuştur (Speaks, 2017, s.196). Sykes (2017, s.19-20) yenilik arayışına yönelen bu eğilimleri “teknoyöneticiler”, “eleştirel-sonrası-cılar” ve “yeni-pragmatistler” olarak gruplandırmıştır. Bu bağlamda yüzyıl dönümünde mimarlık bilgi alanını, maddi pratiklerin konu edildiği çalışmaların biçimlendirdiği iddia edilebilir ki öne çıkan temanın, pratiğin sonuçlarını ve toplumsal etkilerini önceden kurma/öngörme biçimi anlamında, *projektif* pratikleri üretmek olduğu değerlendirilmesi yapılabilmektedir (Sykes, 2017).

Ancak Hays’in (2017, s.441) “yeni paradigma” olarak tanımladığı şey yalnızca yenilik arayışından kaynaklanmaz. Öyle ki yeni paradigma sayısal çağın araştırma alanları, nesne üretimi anlamında yeni olasılıkları sunarken, tasarımın konvansiyonel biçimlerini ve üretimlerini sorgulamaktadır. Bu bağlamda Sykes’e (2017, s.29) göre, Greg Lynn 1993 tarihli “*Architectural Curvilinearity: The Folded, the Pliant, and the Supple*” metninde, bir dizi farklı kaynağı mimarlığın teorik üretimine alternatif sunmak üzere ilişkilendirmiştir. Aynı bağlamda Sykes’e (2017, s.109) göre Allen de tarihsel etkilerin hem ürünü ama aynı zamanda onlara cevap veren; öznenin deneyiminin tamamen belirlenmiş olması yerine değişim olanağını içeren “alan koşullarına dayalı bir mimarlık” önermiştir. Allen’in (1999; 2017) “alan koşulları” olarak ele aldığı sayısal teknolojiler, iletişim ve enformasyon sistem ve ağlarıyla kullanıcı davranışlarıdır. Bu bağlamda “alan koşulları, birden çoğa, bireylerden kolektifitelere, nesnelere alanlara hareket eder” (Allen, 1999, s.92). Hays’in (2017,

s.441) “atmosferik” kavramıyla ifade ettiği bu yeni mimarlık, bir taraftan pratiğini yeni olanaklara açarken aynı zamanda nesneden ya da öznenen çok koşullar ve kuvvetler üzerine düşünen bir teoriyi ortaya çıkarmıştır.

Bu bağlamda yirmi birinci yüzyılda mimarlığın hesaplaşması gereken koşulların disiplinin sınırlarından gerçekliğin tarihsel düzlemine genişlediği iddia edilebilmektedir. Bu durum mimarlığın kendinden farklı başka bir sisteme araç kılınmasından ziyade üretildiği karmaşık koşullara gönderme yapar ve onları yeniden düzenler. Dolayısıyla disiplinin sınırları genişlerken, mimarlığın deneyimiyle birlikte eleştirel uğraşını da başka bir düzeye taşıdığı iddia edilebilmektedir. Sykes (2017, s.27) mimarlığın bu genişleyen kapsamına verilebilecek “paradigmatik örneği”, mimari tasarım pratiği ve Manhattandan üzerine kitabıyla R. Koolhaas olarak belirlemiştir. Baird’e (2004, s.18-19) göre de Koolhaas, “uygulamanın yaratıcı metotları’na ve post-eleştirel gündemin diğer parçalarına gösterdiği ilgiye rağmen yine de güçlü eleştirel angajmanlara katılmıştır”. Bu bağlamda Somol ve Whiting’in (2017, s.182-183) ifadesiyle 1970’li yıllardan itibaren “özerklik ve süreç olarak disiplinlilik”; 1990’lı yıllardan itibaren “güç ve etki olarak” tasarıma katkıda bulunan mimarlık vizyonlarına parçalanmıştır. Dolayısıyla süreç, eleştirinin pratiklerin etkilerinden doğan bir mimarlıkla da mümkün olduğu biçimlerini geliştirmiştir. Tarihsel koşulların içinde bu türden bir mimarlık aynı zamanda araçlarını bu gerçeklikten çıkarmak durumundadır. Bu anlamda mimarlık, yirminci yüzyılın ikincisi yarısından itibaren hem kentsel koşullara hem de, dil içinde ve dil içinde olmayan pratiklerin birleştiği şey olarak tanımlarsak, söyleme doğru açılmıştır.

Bu bağlamda gereksinime yönelik nesne üreten bir pratik olmasının ötesinde, yeni bir deneyim arayışı anlamında tasarım pratiğinin üretim olanağı, mimarlığın tarihsel sınırlarla eleştirel ilişkisinde aranmaktadır. Tschumi (1976) ortaya çıkan paradoksu şöyle ifade etmiştir:

Mimari, sadece kendisini inkâr ettiği yerde ‘erotik’ kapasitesi içinde hayatta kalabilir gibi görünür, toplumun kendisinden beklediği formu inkâr ederek kendi paradoksal mahiyetini aştığı yerde. Başka bir ifadeyle, bu bir imha ya da ‘avangart’ devrim değil, sınır aşımıdır (s.60).

Bu okuma aracılığıyla disiplinler sınırlarının yok olduğu günümüz koşullarının temel bir ayrımı ortaya koyduğu iddia edilebilmektedir: Tarihsel deneyimin sınırlarını kabul ederek normatif değer sistemlerinin üretimine katılmak yani özneleş[tir]me ya da bu sınırların eleştirisini mümkün hale getirecek bir arayışı, dolayısıyla sınır-tutumu üretmek üzere koşullarla ilişkilenmek.

Milieu

Milieu sözcüğünün etimolojisi anlamını çözenin iki yolunu ortaya çıkartmaktadır: *Mi-lieu* sözcüğünün ‘*lieu*’ kökü bir canlıyı destekleyen sınırlı bir alanı imlemektedir ki canlı alanından ayrı düşünülür (Chien, 2006, s. 62). Öte yandan ‘*mi-*’ önekiyle birlikte, canlıyı mevcut konumunun ötesine geçen yeni bir “aracı alan” oluşturmak üzere vücudunu sürekli genişletirken hayal etmek mümkündür (Chien, 2006, s.62). İlk durumda canlı ve çevresi ayrı ayrı düşünülebiyecek iki varlık kategorisi olarak ortaya çıkmaktadır; ikinci durumda ise her bir işlevsel döngünün üst üste binebileceği anlamında “birey-ötesi” [*trans-individual*] bir alandır (Chien, 2006, s.63). Bu ikinci anlam, *milieu* kavramının yirminci yüzyılda çeşitli kullanımlarının genel felsefi etkisini belirlemiştir.

“Aracı alanlar” teorisiyle Canguilhem (2001, s.25), canlı ve koşulları arasında bağlantılı bir ilişki tanımlamıştır. Bu ilişkide canlının eğilimi etki-tepki ilişkisinden ziyade, belirli bir değere ve öneme sahip bir dizi uyarana yönelik yorumlamalardır. Dolayısıyla bir ortamda [*milieu*] fiziksel uyaranların etkili olabilmesi için yalnızca üretilmesi yetmez, aynı zamanda fark edilmesi de gerekir. Canguilhem’e (2001, s.16-20) göre bu iletişim ilişkisinin temelinde gereksinim vardır ve yönelim biçimini belirleyen şey, canlının geri planda sahip olduğu değerler sistemidir. Bu bağlamda Canguilhem’in düşüncesinde *milieu*, önceden yapılandırılmış olmayan; ancak değerler, gereksinimler ve eğilimler aracılığıyla “kendini yapılandıran” varoluşa ait bir mekân kavrayışıdır. Sürekli yapılandırılmakta olan bu işlevsel döngüler, Canguilhem’e (2001, s.26) göre canlı için yaşamın anlamıdır.

Çeşitli döngüler üzerinden bağlantılı hale gelen bu ilişkisellik doğal olarak yapılandırıcıdır. Bu bağlamda Deleuze ve Guattari (1987) ortamı [*milieu*], “sonuçsuz, gücül bir boşluk olarak” tanımladıkları “kaos”tan sonra gelen, yönlü bileşenlerin bir parça düzenle birlikte yeniden gruplandığı “mekân-zaman bloğu” olarak tanımlamışlardır: “Şimdi evdeyiz. (...) Sınırları olan bir mekân üretmek için o bilinmez ve kırılğan merkezin etrafında bir daire çizmek gerekir” (Deleuze ve Guattari, 1987, s.311). Bu bağlamda ortamın [*milieu*] unsurlarını biçimlendiren eylemi söz konusudur ki yurtlanma olarak tanımlanabilecek bu süreçte dış dünyadan herhangi bir şey, içeriye yeniden kodlanarak alınır (Deleuze ve Guattari, 1987, s.321). Kaosa direnen bu eylem, Deleuze ve Guattari’nin düşüncelerinde “ortam gücü” [*umwelt*] olarak ortaya çıkmıştır (Ballantyne, 2010, s.85). Biçimlendirici yurtlanmaya karar veren ortam gücü, işlevsel döngülerin karşılaşmasının, dolayısıyla ortamların iç içe geçmesinin sonucudur (Deleuze ve Guattari, 1987, s.51, 317, 321). Bu bağlamda

Deleuze ve Guattari'ye (1987, s.311-313) göre yurtlanmada çeşitli bileşenlerin, sınır çizgilerinin ve işaretlerin rolü vardır. "Kontrpuan" olarak tanımlanan bu sınır çizgileri, ilişkileri bir araya getirerek mekân-zaman bloklarını heterojenleştirir (Deleuze ve Guattari, 1987, s.314). Bu anlamda ortamlar [*milieu*] ilişik, bileşik, bağlaşıklık hale gelir.

Bu heterojen koşullarda yurtlanma, çoğul ilişki kurma biçimlerinin ortaya çıkardığı bir 'ifade gücü' olarak tanımlanabilir. Burada Deleuze ve Guattari'nin ritim dedikleri, etkileşim ve gerilim söz konusudur ki ortamların [*milieus*] bileşenlerinin periyodik hale gelen tekrarı, *trans-kodlamalar* veya geçişlerle "fark"ın üretimine katılabilir (Deleuze ve Guattari, 1987, s.314). Dolayısıyla ifade gücü bir taraftan unsurları biçimlendirirken; aynı zamanda kendiliğinden bir hareketi, ritmi ortaya çıkarabilmektedir. Bu hareketle birlikte ortamın gücünü oluşturan bilindik yollar, daire; farklı ilmekler, bağlar, hareketlerle birlikte "kaçış çizgileri" boyunca devinimli başka çizgilere dönüşür (Deleuze ve Guattari, 1987, s.311). Sürekli yapılandırılmakta olan böyle bir ilişkide yüzeye çıkan "organik oluşum"; söz gelimi yapı, ev, bir kentin kurulması, farklı ortamların [*milieus*] çok çeşitli bileşen ve kuvvetlerini, seçme, eleme ve çıkartma işlemiyle tek bir bağlam içinde toplanması olarak ele alınabilir. Bu bağlamda "oluşum" basit bir yapı değildir, "yapılaştırmadır" ki tâbi olduğu ortamın [*milieu*] kuvvetlerini çoğaltır (Deleuze ve Guattari, 1987, s.51).

Ballantyne'a (2010, s.103) göre Deleuze ve Guattari'nin düşüncelerinde ifade gücü hem ötesine geçmeyi önerdikleri şey, yani sağduyunun ve alışkanların yapılandırıcı dünyası hem de yaratıcı faaliyetin kökenidir. Bu bakış açısını kente uygulamak mümkündür. Kent, Deleuze ve Guattari'nin düşüncelerinde gücül kuvvetlerin yer aldığı "içkinlik düzlemi" olarak ortaya çıkmıştır ki kentler de kendi özel koşullarıyla bir ortam gücü oluştururlar (Deleuze ve Guattari, 1987, s.431-434; Ballantyne, 2010, s.84).

Dolayısıyla insan ve yaşam ortamı olarak kent de bu bağlaşıklık ilişki kavrayışının dışında kalmaz. Ancak insan ve kent söz konusu olduğunda bu ilişki karmaşıktır; çünkü insan öznesinin yaşam ortamı [*milieu*] aynı zamanda insanın "kendi olasılıklarını ve gereksinimlerini oluşturabildiği bir alandır" (Canguilhem, 2001, s.19). Tam da bu noktada bu ilişkisellik aynı zamanda manipülasyona yönelik pratiklerin alanına dönüşebilmektedir. Bu bağlamda bir aracı alan olarak mekân teorisi Foucault'nun "biyo-iktidar" tezine bağlanabilmektedir.

Özneleş[tir]meye Yönelik Bir Müdahale Alanı Olarak Milieu

Foucault'nun iktidar teknikleri analizinde *milieu*, bu bağlantılı ilişkinin yönetsel iktidar stratejisine dâhil oluşunu açıklayan mekân terimidir. *Milieu* kavramının bu bağlamda kullanımı, daha genel bir analiz üzerinden anlaşılabilir. Yönetimsellik, Foucault'nun "insan türünün temel biyolojik özelliklerini oluşturan şeylerin bir politikaya (...) dâhil olmalarını sağlayan mekanizmaların bütünü" (Foucault, 2013, s.3) şeklinde tanımladığı biyo-iktidar analizinde bir aşama olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşam üzerine gelişen iktidar modelinin mekânı ele alma biçiminde ortaya çıkan temel bir dönüşüm 'şehir sorunu' [mekân] ve modern özneleş[tir]me [insan-nüfus] süreci üzerinden açıklanabilmektedir.

On sekizinci yüzyılda ortaya çıkan kentleşme süreçlerini, idari devletlerin ve sınır ötesi ticaretin gelişimine bağlı olarak fiziksel sınırları belirli ve kontrollü bir mekânsal yapılanmadan, dolaşımlara açılmak üzere sürekli büyümeyi öngören bir kentsel yapılanmaya geçiş olarak özetlemek mümkündür (Foucault, 2013, s.13-14). Bu, yalnızca malların değil, insanların, fikirlerin, istençlerin dolaşımlarını sağlamaya ve sürekli yeni döngülere açılmayı gerektirmiştir (Foucault, 2013, s.20). Bu anlamda "şehir sorunu" Foucault'ya göre asıl sorunun ta kendisidir: "Şehrin yeni gelişme imkânları, hâlihazırda mevcut olan bir plana nasıl dâhil edilecek?" (Foucault, 2013, s.20, 57-58).

Kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan sorunların ele alınış biçimi, ekonomi-politik olarak tanımlanabilecek yeni bir politik analizle ilişkilidir. Foucault'ya (2013, s.46-47) göre, ekonomi-politiğin olayı ele alma biçimi, yani liberalizm denilen şey gerçekliğin kendi fiili sürecinde akmasını sağlamaktır. Bu bağlamda bir takım analizlerle "gerçeklik ögesi" üzerine çalışan ve işlevsel döngüleri düzenlemeye yönelik yeni bir "iktidar aklı"nın mekânı ele alış biçimini Foucault *milieu* olarak tanımlamıştır: *Milieu*, "rastlantısal öge dizelerinin içinde olup bittiği", ancak "geleceğin ve olasılığın da dâhil olduğu" bir mekân kavrayışıdır (Foucault, 2013, s.46-48).

Burada bir öğeler ve süreçler toplamı olarak kullanılan olayın/mekânın öznesi insandır ve *milieu* insanların tutumlarını belirlemeye yönelik bir müdahale alanıdır. Ancak bu noktada şu soruya cevap vermek gerekmektedir: Eğilimlerinin çeşitliliği anlamında bir olasılık alanı olan insanın tutumları *milieu* aracılığıyla nasıl manipüle edilebilmektedir?

Bu sorunun cevabı; söylemsel pratikler, söylemsel olmayan pratikler ve kendilik pratikleri eksenlerinde gelişen modern özneleş[tir]me süreciyle doğrudan ilişkilendirilebilmektedir. Öyle ki burada insan, "kollektif bir özne" ola-

rak nüfus düzleminde ele alınmaktadır ve modern bilgi alanları içinde insanın nüfus düzeyinde bir bilgi nesnesi olarak ortaya çıkması bu süreçte temel önemdedir (Foucault, 2013, s.41, 57-58; Senellart, 2013, s.335). On sekizinci yüzyıldan itibaren modern bilimlerin bilgi üretim süreçlerinde insan ve davranışları çeşitli hesaplama, çözümlenme ve düşünsel çabanın, dolayısıyla özneleş[tir]menin etkilerine açılmıştır (Foucault, 2013, s.70-71).

Ancak modern özneleş[tir]me, insanın kendilik pratiklerinde; yani varlığına ve davranışlarına yüklediği anlamda ve değerinde belirli bir farklılık olmadan gerçekleşmez. Dolayısıyla özneleş[tir]me öznenin bir çeşit kabullenmesiyle, hem insanın tutumlarını yönlendirmesini hem de yönlendirilmesini içerir (Foucault 1988, s.13, 2011d). Burada müdahale, nüfus üzerinden elde edilen verilerin gösterdiği normallerden yani bireylerin değer sistemlerinden hareketle, gerçeklik ögesindeki kabul edilebilir sınırları saptamak ve kimi istençleri, arzuyu desteklemek, çoğaltmak suretiyle gerçekleşir (Foucault, 2013, s.67). Foucault'nun bu müdahaleyi üreten "bir dizi mekanizma ve usul olarak" tanımladığı modern iktidar, bu süreçte gerçekleşen "bilme [*savoir*] etkileri"nin üretimiyle ilgilenir (Foucault, 2013, s.4-5). Modern özneleş[tir]meyi mümkün hale getiren pratikler bütünü, bu bağlamda yönetimsellik analizi içerisinde "dispozitif" olarak tanımlanan şeyi oluşturur (Foucault, 2011f, s.118). Bu noktada *milieu* anahtar bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır: *Milieu* bir varoluşu düzenlemeye yönelen yönetsel iktidar modelinin stratejik pratiklerinin, dolayısıyla dispozitiflerin müdahale alanı olarak tanımlanmıştır.

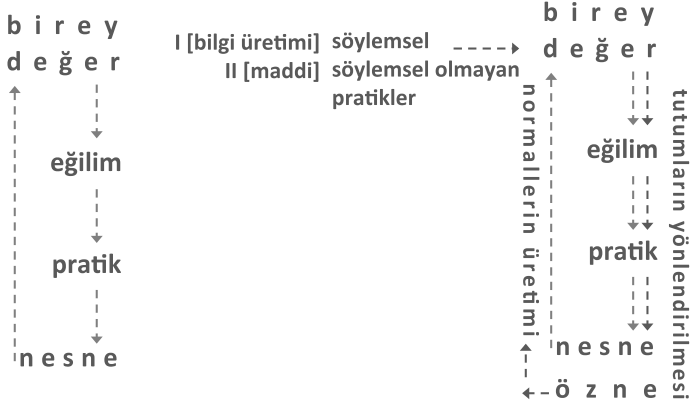
Birlikte var olma sorunu olarak ele alınabilecek "şehir sorunu" yönetimselliğin kalbindedir ki iktidar mekanizmalarının üzerinde çalıştığı *milieu*, bu perspektifte kentsel mekânı karşılamaktadır (Foucault, 2013, s. 67). Bu çerçevede şu çıkarımı yapmak mümkündür: Modern iktidarın öznesi ve nesnesi nüfus, en önemli mekanizması da modern özneleş[tir]medir (Foucault, 2013, s.12). Dolayısıyla *milieu* olarak ele alınan mekânda özne ya da nesne değil, özel tarihsel gerekliliklerin koşullandırdığı pratikler bütünü belirleyicidir (Foucault, 2011d). Burada iktidar pratikleri olarak dispozitifler; söylemler, teoriler, mekân düzenlemeleri, kent planları, mimari biçimler, stratejik kararlar, yasalar, ahlaki önermelerden oluşan genel bir perspektifte işlerken, aynı zamanda bu unsurlar arasındaki ilişkiler ağıdır (Foucault, 2011f, s.118).

Foucault düşüncesinde özneleş[tir]meyi mümkün hale getiren bu manipülasyon, insan ile coğrafi, iklimsel ve fiziksel bir ortamının [*milieu*] iç içe geçmesi, kesişmesinde temellenmektedir (Foucault, 2013, s.25). Bu bağlamda ortama [*milieu*] müdahale, insanın değer sistemine, dolayısıyla fiziksel ve ahlaki

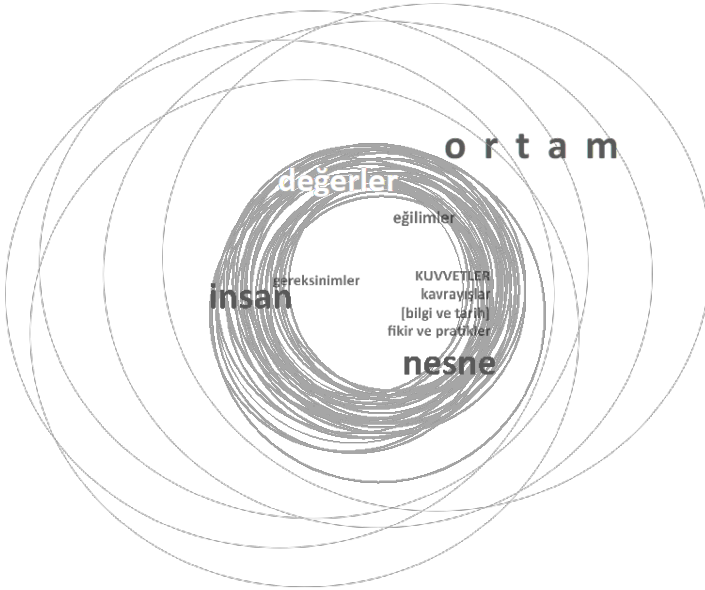
varoluşuna müdahale demektir. Foucault'ya göre on sekizinci yüzyıldan itibaren insanın değerler sistemi, yaşam ortamı [*milieu*] üzerinden yönetim mekanizmalarına bu süreçler ve bileşenler aracılığıyla dâhil olmuştur (Foucault, 2011b, s.233; 2011d, s.354).

Ortam: Nesne ya da Öznenen Değerler ve Pratiklere

Milieu kavramına ait teorik içerik aracılığıyla, merkezi bir oluşum önsezisiyle beraber ortaya çıkan kategorilerin karşısında, saf bir ilişkiler sistemine ait bir mekân kavrayışı ortaya konulabilmiştir. Bu içeriği üreten temel kavram ve düşüncelerden hareketle ortam, değerler tarafından yönlendirilen çeşitli eğitimlerin yapılandığı koşullar olarak ele alınmaktadır. Bu tanım bağlamında, ortamın ilişkileri zamansal olarak pekişerek bir sıklık dayatmaktadır ki ortamın kendi gücü/eylemi söz konusudur. *Milieu* ve özneleş[tir]meye ilişkin teorik çerçeve bir arada ele alındığında modern kentler, aynı zamanda ortamın eyleminin yönlendirildiği amaçlı müdahalelerin alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yurtlanma olarak ele alınan *milieu* döngüsü, kentleşmeyle gelişen modern bir iktidar biçiminin mekanizmalarını temellendirmektedir. Bu bağlamda iktidarın işleyişinin bu döngülere ve güce dâhil olduğu kentsel süreçler ve teknikler toplamı modernleşme eşiği olarak ele alınabilmektedir (Şekil 1). Kentsel ortam olası bir sorunsallaştırmanın, nesneleşme ve özneleş[tir]menin gerçekleştiği mekân olarak tanımlanabilmektedir (Şekil 2). Tersten bir okumayla; özne, nesne, kavram ve fikirler kentsel ortamın ilişkisel kuvvetlerinin bir devamıdır. Bu kavrayışla birlikte, artık özneyi ve nesneyi ortamın dışında özel bir bakış noktası olarak konumlandırmak olanaksızdır. Aksine öznenin ve nesnenin aynı anda ve karşılıklı olarak birbirlerini belirleyen ilişkisi ortaya konulmuş; insan ve çevre arasındaki bağımlı ilişki özne-nesne düzeyine taşınabilmiştir.

Şekil 1. (solda) İnsan ve çevre arasında değerler ve pratikler aracılığıyla kurulan varoluşsal ilişki ve (sağda) iktidar mekanizmalarının bu döngülere dahil olması; modernleşme eşiği.

Şekil 2. İnsan ve çevre; özne ve nesne arasında değerler ve pratikler aracılığıyla kurulan varoluşsal ilişkinin oluşturduğu mekân-zaman bloğunun diyagramatik anlatımı.

İnsan ve çevre, özne ve nesne arasındaki varoluşsal ilişkide sınırları bulanık hale getiren değerler [anlam] ve pratikler olarak belirlenebilmektedir ki modern kentler de bu düşüncenin dışında kalmaz. Günümüzde yönelimleri, dolayısıyla ilişkileri ortaya çıkararak daha genel bir perspektifte ekonomi, poli-

tika, bilgi üretimi ve iktidar ilişkilerinin koşullandırdığı özel tarihsel gereksinimler ve biçimini belirleyen ise değer sistemleri olarak ortaya konulabilir. Bu bağlamda özneleş[tir]meye yönelik manipülasyonu mümkün hale getiren müdahalenin esasen değerler sistemine ve dolayısıyla anlama yönelik olduğu iddia edilebilmektedir.

Başka bir ifadeyle müdahale ortamın değerler sisteminden hareketle, kendilik pratiklerini manipüle etmek üzere gerçekleşmektedir. Öyle ki modern özneleş[tir]me sürecinde tarihsel koşulların gerekliliklerine yönelik sorunsallaştırılan kentsel unsurlar ve olaylar, insanın kentle ilgili anlam ve değer sisteminde bir farklılığı koşullandırabilmektedir. Bu bakış açısıyla birlikte ortam, müdahalenin hem dayanağı hem de alanı olarak ortaya çıkarken, bireylerin eğilimleri de yönlendirilebilmektedir.

Bu çerçevede tarihsel gerekliliklerin koşullandırdığı mekânla ilgili bilgi üretimleri, mekânsal düzenlemeler, üretim, yıkım, muhafaza ve yeniden inşaa gibi pratiklerin değerleri ve dolayısıyla ortamı manipüle ederek özne ve nesneyi belirlemeye yönelik stratejik işlevleri söz konusudur. Bu bağlamda mekânsal pratikler dispozitif olarak ortaya çıkarken, insan da bu pratiklerin kendine nesne olarak aldığı kente, doğal ve yapıllı çevreye belirli bir normatif sistem içinde anlam ve değer yükler ki pratikleri bu normlar üzerinden gerçekleşir. Ortamın eğilimleri belirlemeye yönelik bir müdahale alanı olarak tanımlanabildiği bu durumda kimi yapma biçimleri normal hale gelerek kentsel ortamı yapılandırır.

Tasarım Pratiklerinin Üretimine Yönelik Performatif Bir Araç Olarak Ortam [Medium]

Bu çalışmada ortam aracılığıyla özne ve nesne arasındaki bağıllaşık ilişki üzerine düşünme çabası, mimarlık alanında tasarım pratiğinin üretim olanağından ayrılmaz. Bu doğrultuda sınır-tutum ve ortam gücü arasındaki çekişmenin tasarım pratiklerinin aracı olabileceği bir yaklaşım geliştirilmektedir.

Bu bağlamda ilk olarak yeniden gündeme getirmek gerekir ki *milieu* kavrayışı içinde öznenin değerler sistemi ve eğilimleri bu alanı oluşturan kuvvetlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak modern özneleş[tir]me süreci kendilik pratiklerini içerir ki tutumların yönlendirilmesinin karşısına öznellik arayışına yönelik pratikler yerleştirilebilmektedir. Burada amaç, hakikatin tarihsel olarak koşullandırıldığı ve kurulduğu düşünüldüğünde, bu hakikatin çizdiği sınırların dışında yaratıcı pratiklerin olanağını ortaya koymaktır. Bu bağlamda ortam koşullarında öznellik; ortamın normallerine yönelik

eleştirinin tesis edilmesi ve öznenin kendilik pratikleri üzerine düşünmesi anlamında sınır-tutumun üretimi olarak değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla yönetsel mekanizmaların dolaylı olarak dayattığı normatif yapıdan, yeni bir takım normlar üreterek değil, eleştirel bir tutumla sıyrılan pratikler öznel deneyimin üretimi için olanaktır. Bu arayışla birlikte ortam, öznenin tarihsel eleştirel tutumunun nesnesi olarak ele alınabilmektedir.

Öte yandan öznenin üretimi; böyle bir tutumu koşullandırabilecek değerlerin ortamda var olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Burada değer, *milieu* kavrayışından hareketle, kentsel ortamı yapılandıran özel ilişki kurma biçimlerini aktaran ve artık kendi eğilimlerine sahip unsurların niteliğidir –ki şimdinin hakikatini üretmeye yönelik kurulan bir tarihin sürekliliğine uygunluk anlamında kullanılmamaktadır–. Bu anlamda içinde barındırdığı kuvvetler ve olay çokluğu ile sürekli yapılandırılmakta olan ve aynı zamanda ortamı yapılandıran oluşumlar değer olarak ele alınmaktadır. Birer oluşum olarak ele alındığında mekânsal unsurlar, bu bağlamda artsüremli ve özneye bağlılaşık ilişkisi temelinde eşsüremli olarak fiziksel sınırlarının ötesine genişletilmektedir. Dolayısıyla mimari nesne varlık kategorisi olmanın ötesinde, ortamın heterojen ilişki kurma biçimlerini kristalize etmesi nedeniyle değer olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda ortam, mekânsal unsurların yalnız başına değil, aksine bir birliktelik içinde değerlendirildiği bir mekân kavrayışdır ki ortam gücü varlıktan ziyade, bu ilişkiselliğe bağlıdır.

Bu yaklaşımla birlikte mimarlık nesnesinin biçimsel sınırlarını hem mekâna hem de zamana yayılırken düşünmek mümkündür. Böylece değer tartışması içinde nesnenin yalnızca kendi özellikleri; söz gelimi işlev, biçim vb. değil ortama ve dolayısıyla özneye kurduğu anlamlı ilişki biçimleri önemli hale gelir. Bu nedenle organik ya da yönetsel mekanizmaların döngülere dâhil olması anlamında inorganik olsun, üretici potansiyellere sahip olan unsurlar değer olarak ortaya konulabilmektedir. Bu bağlamda coğrafi özellikler, topolojik veriler ve bu verilerin belirlediği kimi yapma biçimleri, malzeme ve teknik gibi kültüre özel pratikler zamansal süreçte yurtlanma düzeylerini; ifade gücünü, bildik yolları (daireyi) üretmektedir. Öte yandan modern pratikler; planlama, büyük tarihi sosyal/siyasal değişimlere ve de özel tarihsel gerekliliklere yönelik cevaplar, yeni döngüler üreterek değerleri heterojen hale getirebilmektedir.

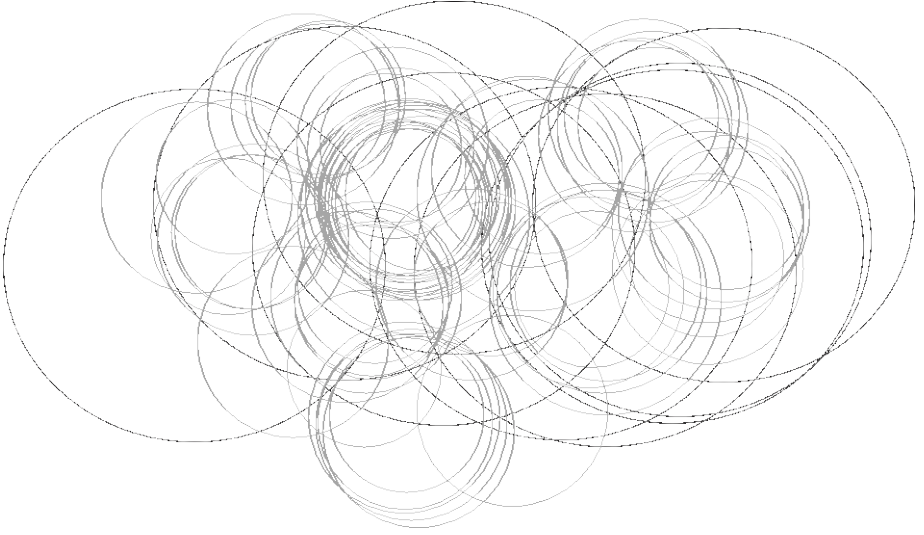
Bu bağlamda bir değer tanımı, Rossi'nin (2006) "ifade yapıları" ve "geçici öğeler" olarak tanımladığı, "olağan" ve "zamansız" kategorilerinin önemini yitirmesine neden olur. Bu kavrayışla birlikte kimi gereksinimlere yönelik

üretilen yapı, mimari niteliği kadar zamansallığı barındırdığı için değer olarak ele alınabilmektedir. Bu bağlamda zamanın 'bozucu' etkisi olan harabe, patina gibi izler ortamın özel bileşenlerini ve zamansallığını işaret eden oluşumlardır. Daha genel bir perspektifte dışardan dayatılan unsurlar, ortam içinde yeniden kodlanabilir ki biçim, yapım tekniği gibi özneyle kurulan anlamlı bir ilişki üretebilir. Öte yandan modern bir mekânsal pratik olan planlama, gelecekteki eğilimleri belirlemeye yönelik önemli bir dispozitif olarak çalışırken, aynı zamanda yükseklik, gabari, dizi oluşturmak gibi hareket tekrarları üreterek unsurların eşsüremlili ilişkilerini düzenleyebilir, bu ilişkiler zamansal olarak pekişerek ortamın varoluşsal döngüleri haline gelebilmektedir. Ortamın çeşitli kuvvetlerinin olayın tekil rastlantısında belirlediği, bu bağlamda öznenin sınır-tutumunu işaret eden tasarım nesnesi bir oluşum ve değer olarak ele alınabilmektedir.

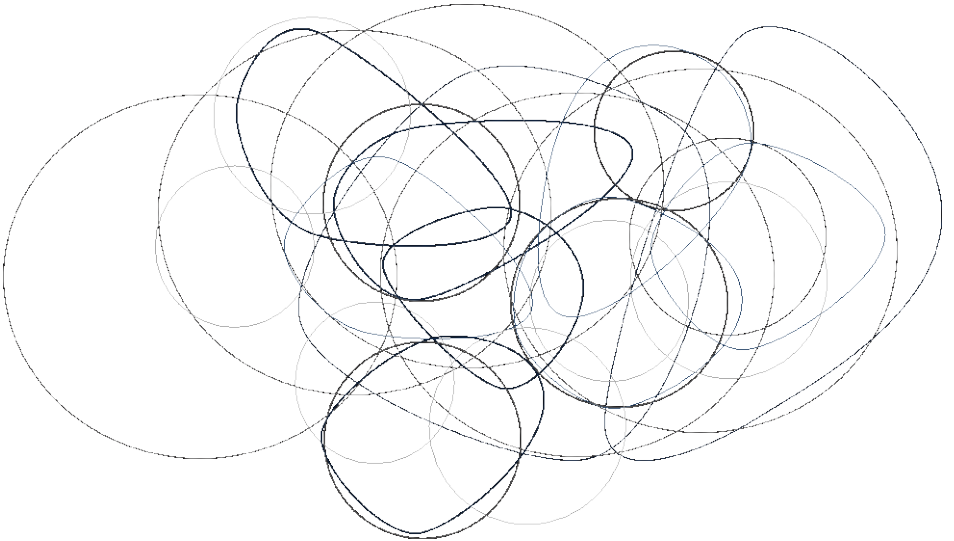
Bu çerçevede kentsel ortamlar, zamansal süreçte kendisine şekil veren – modern ya da geleneksel– bir dizi rejime dâhil olur ki uyum ya da saflıkla tanımlanamaz. Dolayısıyla kentler, Deleuze ve Guattari'nin düşüncelerinden hareketle, türdeş bir mekân-zamanda değil, heterojen katmanlar arasında çalışan çoğul ortamlar olarak ele alınabilmektedir (Şekil 3). Bu bağlamda kentsel ortamın heterojenliği yeni değerlerin üretimi için kendiliğinden bir hareket, gerilim ve etkileşimi içerir (Şekil 4) ki bilindik yollar ortamları kat eden kaçış-çizgilerini üretir (Şekil 5).

Böylece kentsel ortamın onu tanımlamaya ve sınırlandırmaya çalışan bağa karşı kendi ilişkisel çeşitliliği ortaya konulabilmektedir. Ortamın değerler açısından heterojenliğinin fikir ve pratiklerin çeşitliliğini önelediği, bu bağlamda özneleş[tir]me süreçleri içinde normal kabul edilmiş pratiklere karşı eğilimleri çoğalttığı bir bakış açısı ortaya konulabilmektedir.

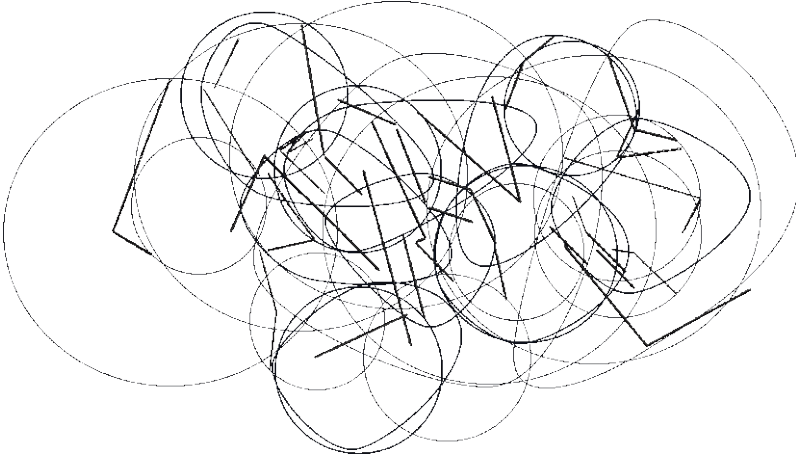
Değer olarak ele alınan unsurların sürdürülme gerekliliği paradoksal biçimde bu noktada ortaya çıkmaktadır: Çoğul ortamların biraradalığı olarak kent, herhangi bir bilgi ya da iktidar sisteminin tamamıyla elde edemeyeceği bir şeydir ki aynı zamanda iktidar pratiklerine için de bir sınır oluşturmaktadır. Bu çerçevede hakikat kurucu olarak işlev gören bir "Tarih" söyleminin sürekliliğini kuran stratejik değer kavrayışına karşılık, Foucault'nun (2011c, s.220) "karşı-hafıza" olarak tanımladığı soybilimsel yöntemin aracı olabilecek bir değer tanımı mümkün olmaktadır. Öznelliği ve tasarım pratiklerini koşullandıran bu değer tanımıyla, ortam sadece fiziksel değil bilişsel bir süreç olarak ele alınabilmektedir.

Şekil 3. Heterojen mekân-zamanların bir arada olduğu kentsel ortam diyagramı.

Şekil 4. Heterojen mekân-zamanlar arasında gerilim ve etkileşimin diyagramatik anlatımı.

Şekil 5. Kentsel ortamın heterojen katmanlarını kat eden oluşumların üretimini diyagramatik anlatımı.

Ortam: Motivasyon ve Manipülasyona Yönelen Çekişmenin Alanı

Mimarlık üzerinden geliştirilen özneleş[tir]me ve öznellik paradoksu, bu çalışmanın kavramsal modelinin içeriğini de belirlemiştir. Bu bağlamda ele alınan değer tanımı aracılığıyla ortamı hem manipülasyon durumuna hem de motivasyon potansiyeline yaklaştıran çatışkılı [*antinomy*] kuvvetler ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla kentlerin olası pratikler üzerindeki eylemini, ortam değerleri ve özne ile ilişkili olarak çift yönlü ve tersinebilirdir.

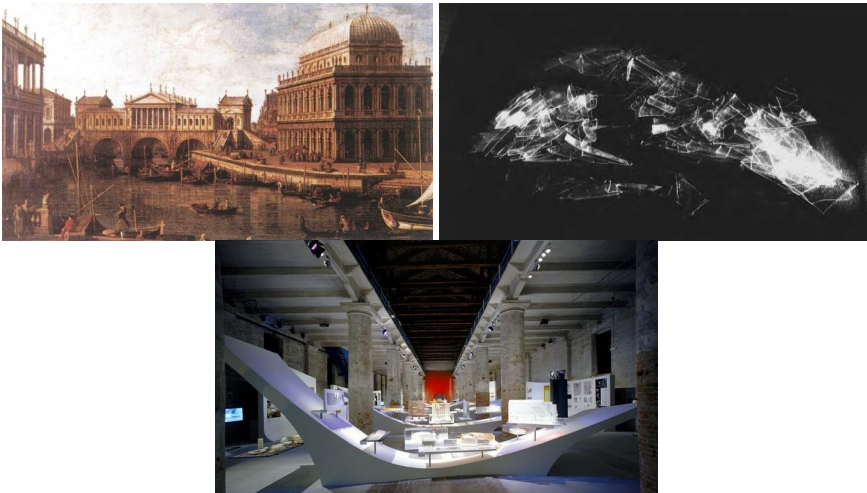
Mimarlık bilgi alanında, mimarlığın nesnesinin varlık kategorilerinden kente ve alan koşullarına doğru genişlediği kronolojik bir okuma, deneyimin dışında bir gerçeklik olarak mekân kavrayışına ilişkin bakış açısı değişimi yaratmış ve ortam bu bağlamda ortaya konulmuştur. Bu anlamda bir paradigma değişiminin temsili olarak sunulan Koolhaas (1994) ve Manhattan okuması, ortam eyleminin çok güçlü olduğu kentlerin dahi öznenin performansı içinde çoğaltılabildiği, böylece yeniden-üretilebildiği bir pratik biçiminin örneğidir.

Izgara kent planına sahip Manhattan'ın doğası olarak "gösterge ve küre" [*needle and globe*] kavramsallaştırması öznel bir kent sorunsallaştırmasının kavramsal araçlarıdır. Maksimum iç hacmi en küçük harici dış katmanla kaplayan "küre" nesnelere, insanları, ikonografi ve sembolleri gelişmiş güzel kavrayacak bir kapasiteye; gösterge ise ızgara içinde yeri işaretlemek için en ince ve en az hacme sahiptir. Koolhaas'a göre ancak bu sayede Manhattan birbiriyle yarışan bir olaylar mozaiki haline gelmektedir (Koolhaas, 1994, s.18-20, s.100). Bu dü-

şünel çaba yeni bir pratiğin üretim stratejisini belirler: Koolhaas, Manhattan'ını daha fazla kontrol alanına bölerek üreten ızgara sistemin aynulaştırın bütünlüğü içinde, azami birim olan bir tekil bloğu diğlerinden ayıran stratejileri "ihlal" olarak tanımlamıştır (Stoppani, 2006, s.155).

Bu ilişkişel perspektifte ortam olarak kent; Foucault'nun (2011c, s.210) değışiyile üzerine çalışılan bir etkinliğin, dikkatin ve bilginin nesnesidir. Bu bağlamda motivasyon, ortama yeni bir ilişkiyi üretmek üzere yönelmekle ilişkilidir. Bu eğilimler özneyi işaret etmektedir; ancak ortam gücünün mevcut olduğu koşullarla ilişkileneşmeye çalıştığımızda, ortamın eylemi her zaman kendisini dayatacaktır. Bu direnç, bu yaklaşım içinde aynı zamanda bir olanaktır. Ortamın sunduğı somut ve soyut araçları ya da başka bir deyişle sınırlılıkları, özne kendi araçlarıyla birleştirdiğinde yaratım anlamında yeni olanın üretim olanağı doğar. Bu bir tasarım pratiğidir; hem ortama özgüdür hem farkın üretimidir; bir ortamın özneye yeniden kurulmasıdır.

Tersten bir okumayla ortam, diyagramatik doğaya sahip bir gerçekleştirici olarak ele alınabilmektedir ki ortam gücü çeşitli pratiklerle yüzeye çıkabilmektedir. Rossi'nin (2006) "Şehir" olarak kavramsallaştırdığı ve T. Stoppani'nin (2006) "Venedik hassasiyeti" [*The chorality of Venice*] olarak tanımladığı şey; Canaletto'nun 1740'larda yaptığı hayali Venedik manzarasında, Kazuhiro Murayama'nın 2001 yılında Londra, *Architectural Association*'daki "Glass Venice" in üretiminde ya da Asymptote'un 2004 yılında dokuzuncu Venedik Mimarlık Bienali'ndeki "Metamorph" unda analojik olarak üretilmeye devam eder (Stoppani, 2006, s.175), (Şekil 6).

Şekil 6. Kentsel bir ortamın analojik olarak özneye kurulması

(solda) Canaletto, 1743, (Giovanni Antonio Canal, *Canaletto Gallery*, (29.12.2017) <https://www.canalettogallery.org/The-Rialto-Bridge-Venice.htm>)
(sağda) Kazuhiro Murayama, "Glass Venice", 2001, (Stoppani, 2006)
(altta) Asymptote, H. Rashid ve L. Anne Couture, *Metamorph*, Venedik Bienali, 2004
(Asymptote Architecture, *Asymptote Arc.* (29.12.2017) <https://www.asymptote.net/metamorph-slideshow?lightbox=i51cks>)

Öte yandan stratejik pratikler ve normal haline gelen yapma biçimleriyle ortamı bir manipülasyon alanı olarak ortaya çıkaran kuvvetleri, ekonomik değer üretiminin koşullandırdığını iddia etmek mümkündür. On sekizinci yüzyıldan itibaren kentleşme ve 'modernleş[tir]me' eğilimlerinin etkisiyle dolaşımlara açılma zorunluluğu ve devamında yirminci yüzyılın ikinci yarısında kapitalistleşme süreçleriyle birlikte sermayenin genişlemesi gerekliliği, değişim ve korumaya ilişkin kimi kavrayışları koşullandırmaktadır.

Bu tarihsel perspektifte mekânsal değişime yönelik arzu, ortamın varoluşsal ilişkilerini yok eden yıkım gibi stratejik kararların gerekçesi ve yeni norm üretiminin etkili bir aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu stratejik müdahalelerin ortam için ortaya çıkardığı hayati sorun, fiziksel sınırlarına çekilme, yani bir unsurun etkileşim halinde olan çeşitli kuvvetlerle ve diğer unsurlarla ilişkisinin zayıflaması, tekil hale gelmesi olarak belirlenebilir. Ortam söz konusu olduğunda, varoluş ile varlık arasındaki mesafenin arttığı böyle bir durumda unsurların önemli kapasitesi azalır. Bu durum aynı zamanda nesneyi güçsüz kılar ki kolayca yıkılabilmesinin de nedeni haline gelir. Bu bağlamda güçlü zamansal ilişkilere sahip tarihi kentlerin dahi ortam gücü çözünebilme, ortam türdeş hale gelebilmektedir. Dolayısıyla normatif değerler üzerinden gelişen pratiklerin sonucunda statik ve çözülmüş konfigürasyonlar ortamı yapılandırabilmektedir (Şekil 7).

Aynı süreçte tarihi değere sahip olduğu ve sürdürülmesi gerekliliği konusunda toplumsal bir hassasiyetin ortaya çıktığı unsurlar, 'muhafaza' pratikleriyle birlikte fiziksel sınırlarına çekilerek, Rossi'nin 'patolojik' olarak tanımladığı unsurlara dönüşebilmektedir (Rossi, 2006, s.24-29; Hays, 2015, s.34). Dolayısıyla bu unsurların gelecekteki oluşlar üzerinde etki ve tasarım pratikleri içinde araç olma potansiyeli azalır ki bu müdahalelerde ortaya çıkan temel sorun değer kategorisiyle ilişkilidir. Bu pratiklerle yaşamın dışına itilen nesne, ortamın varoluşsal ilişkilerinin dışında aynen üretime tabi kalabilmektedir. Böyle bir üretimin zamana ve mekâna bağlı olmayan, bu bağlamda 'jenetik' hale gelen özelliği; öznenin duygulanımlarını, özel karşılaşmalarını olanaksız hale getirir. Bu durum artsüremli zaman algısını etkileyerek, tasarım

pratiğinin kentle analogisi kurularak tasarlanabileceği potansiyellerini de engelleyebilmektedir.

Şekil 7. Günümüz kentlerini yapılandıran nokta-blok (+yol) konfigürasyonu (Kayseri, 2016).

Ortamın bağlulaşık ilişkisi temelinde, öznenin değerler sistemine varoluşsal bir müdahale olarak bu pratikler, biçimlendirici yurtlanma ve özneleş[tir]me düzeylerinde çalışır. Bu anlamda güçten düşen, yaratma olanaksızlığı yaşayan tarihi kentlerin bir özelliği, önceden ve ortam dışında yapılmış olanı dayanak alma zorunluluğu olarak ortaya çıkmaktadır. Geçmişten gelen biçimler ya da 'tarih' temalı aynen üretimlerin bu bağlamda ortaya çıkması muhtemeldir. Böyle bir durumda değerli olanı yalnızca öznenin söylemi ya da nesnenin niteliği belirler ki iktidar ve özne konumlarıyla doğrudan ilişkilenebilmektedir. Dolayısıyla hakikat rejiminin üretimine yönelik stratejik olarak güçlü mekânsal pratiklerdir. Ortamın unsurlarının sürdürülemediği bu durumda, küresel kapitalist sistemin dayattığı değişim baskısının unsurları önce ayırıştırıcı ve sonra eşitleyen etkileri benzer fiziksel özelliklere sahip kentsel yapılanmalar, 'aynulaşma' gibi güncel sonuçları ortaya çıkarmaktadır.

Mekânsal ilişkilerin bağlayıcılığının yokluğunda, önemli olma kapasitesine sahip olamayan ilişkisiz parçaların yan yana olduğu bir kentsel ortamda tekil unsurlar; büyüklük, yükseklik, malzeme, renk gibi nesneden ya da tasarımcı öznenin özel konumdan kaynaklanan biçim üretimi etkisiyle -'efekt'-var olur. Fark, yalnızca biçim arayışına dönüştüğü noktada, özneliğin yerini "kontrolsüz mimari egonun sergilenmesi" anlamında "teşhircilik" alır (Stoppani, 2006, s.159). Ancak böyle bir durumda özne ayrıcalıklı bir konuma geçer.

Buradan hareketle diyebiliriz ki yıkım, tekillik, jenerik üretim, hassasiyet yokluğu, aynılaştırma, efekt, öznenin özel konumu, dolayısıyla eğilimleri belirlemeye yönelik manipülasyon kentsel ortamın türdeş bir mekân-zamanda çalışmasıyla ilişkilidir.

Diğer taraftan hızlı değişim koşullarıyla birlikte gelen sorunlar, değerlerin ve oluşum olarak mekânsal unsurların sürdürülebildiği kentsel ortamlarda tasarım pratikleri içinde zaman, geçmiş, geçicilik ve yeni gibi kavramlara bakış açısı değişimleri yaratabilmektedir. Bu bağlamda muhafaza pratiklerinin ötesinde, geçmişi güncelle doğru genişleterek, oluşan etkileşimi ve gerilimi tasarım fikri olarak ele alan yaklaşımlar ek, ekleme, adaptasyon ve genişletme [*extension*] gibi pratikler ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ortama genişleyen mimari nesne, yeni bir mimarlık varoluşunun, pratiğinin konusu haline gelmiştir.

Bu kapsamda *Architectural Record* (2012) dergisinde, motivasyonunu farklı zamanlarla ilişki kurmaktan alan tasarım pratikleri tartışılmıştır. Bu pratiklerden biri olan David Chipperfield ve Julian Harrap tasarımı Berlin *Neues* müzesi, geleneksel anlamda restorasyonla tanımlanamayacak bir içeriğe ve deneyim olanağına sahip bir üretim biçimi olarak değerlendirilmiştir. Pailos'a (2012) göre, müzeyi önceki modellerden ayıran fikrin kaynağı "yankı" [*echo*] yaklaşımıdır. Yankı olarak tanımlanan ve gücünü gelecekte alan şey saf formdaki orijinalin geri dönüşümü değildir, daha ziyade orijinalinden ayrılarak zamana transfer edilen bir şeydir. Bu geri dönüş, şimdiki zamanın parçası olarak kolayca yerleştirilemeyen zamansallık ruhunun ayırıcı işaretini taşıyan orijinal bir "çatlak"tır (Pailos, 2012, s.45). Konu kapsamında tartışılan bir diğer proje *New York High Line* ise mimarlığın bilgi alanında temel bir yenilenme olarak değerlendirilmiştir. Lentz'e (2012) göre "uyarlanmış yeniden kullanım" [*adaptive reuse*], çağdaş mimarlığın genel bakış açısında eski yapıya yeni kullanım arzusu aracılığıyla zarar verildiği süreç olarak anlaşılırken, *High Line* ile terimin anlamı çağdaş mimarlık ve eski yapının birbirleri için karşılıklı adaptasyonu olarak değişmeye başlamıştır.

Bu bağlamda insanın bağlılık dünyasının en önemli bileşeni olan mekân üzerine düşünen mimarlıkta müdahalenin koşulunu değer olarak tarif edilen unsurlar üzerinden belirlemek ve bu değerleri pratikler içinde sürdürmenin stratejilerini geliştirmek bir tasarım motivasyonu olarak ortaya konulabilmektedir.

Ortam kavrayışıyla birlikte mekân, mevcut koşullar ile olası pratikler arasında bir deneyim alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla mimari tasarım yalnızca nesne üretim süreci değil, aynı zamanda öznel bir çabanın üretildiği düşünsel bir süreçtir. Bu süreçte sınırları aşmak üzere, ortam koşulları

temsil edilebilir/yeniden-üretilebilir bir araçtır [*medium*] ki tarihsel sınırlar ifade gücüyle aşılabildir. Böylece mimari tasarım, yeni bir mekânsal deneyimin arayışı; ama aynı zamanda 'gerçek olan'ın çoğul hale geldiği performatif bir pratik olarak eleştirinin somut bir ifadesi olarak tanımlanabilmektedir.

Sonuç

Ortam [*milieu*] kavramsallaştırması aracılığıyla kentleri yapılandıran mekânsal pratiklere, mimarlık bilgisinin konvansiyonel kavrayışlarının dolaşımıyla ilk anda sınırlı bir ilişki alanını düşündüren –mekân, yer [*territory*] vb.– ya da merkezi ve ikincil konumlar üreten –çevre, etraf, form, bina, anıt vb.– temel kavramları yerine, ilişkisel koşullara vurgu yapan kavramsal bir bakış açısıyla yaklaşmak mümkün olmuştur. Ortaya konulan ilişkisel perspektif mekânsal pratiklere, dolayısıyla mimarlığa yönelik ontolojik bir değerlendirmeyi beraberinde getirmektedir.

İktidar mekanizmalarının ürettiği 'bilme etkileri' içinde tarihsel olarak belirlenen bilgi ve yönlendirilen deneyim ve tutumlar aracılığıyla yaşanan modern özneleş[tir]me perspektifinden ele alındığında, mimarlığın bilgisi ve pratikleri de tüm bu ilişkiler yumağı içerisinde yer alır. Bu bağlamda mimarlık, kendilik pratiklerinin üretimini yönlendiren bir kuvvet alanı ve mimarlık nesnesi de özel tarihsel koşullar içinde hakikatin üretimine katılan ideolojik bir şeydir. Tam da bu nedenle tasarım değeri, pratiğin gerçeklikten izole olduğu bir durumla değil, aksine ortam değerleriyle güncel ve eleştirel bir ilişkiyi karşılayan sınır-tutumla ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda yönetsellik çağında mimarlık bilgi alanını belirleyen geleneksel ya da modern konvansiyonlardan ziyade hem özneleş[tir]meye hem de öznellik ve tasarıma arayışına yönelik çeşitli pratiklerdir. Bu değerlendirme aynı zamanda modern kentlerin karmaşık koşullarına gönderme yapmaktadır.

Bu bağlamda mimari tasarımın araçları belirlenebilmektedir: Sınır-tutum –öznellik arayışı–, kentsel ortam gücü ve ikisi arasındaki gerilim ve etkileşim; çekişme. Ancak ortam koşullarında sınır-tutumu mümkün hale getirebilecek, insanın farklı bağlantılarının kaynağı olabilecek oluşumlar olarak mimari unsurların sürekliliği, hem ortam değerlerini hem de insanın 'kendiliğini' güçlendirmesi için gereklidir. Dolayısıyla insan ve çevre, özne ve nesnenin bağlantılı ilişkisi temelinde tasarım pratiklerinin aracı olabilecek ortam değerlerine yönelik hassasiyet, müdahalenin koşulu olarak ortaya konulabilmektedir. Bu bağlamda mekânla ilişkili tüm pratikler; değerlere yönelik stratejik etkileriyle tartışılmalıdır.

Bu bağlamda çalışmanın paradoksal sonucudur şudur: Deneyimi tarihsel olarak koşullandıran normatif sınırlarına karşı, tasarım pratiği anlamında bir çoğulluğu üretmek için daha fazla heterojenliğe ihtiyacımız vardır. Bu nedenle içinde bulunduğumuz tarihsel dönemin hızlı değişim koşullarında, başat değer olarak ortaya çıkan ekonomik değeri yaratmaya yönelik istekle normal haline gelen fikirlerden ve yapma biçimlerinden kaynaklanan kararları yeniden değerlendirme gerekliliği tasarım pratiklerinin üretim olanağı için hayatidir. Çünkü her bir kentsel ortam, zamansallığıyla kendini, kendilik pratiklerine dayatan değer sistemlerini, kodlar ve kuralları, ilişki kurma biçimlerini, dolayısıyla atmosferik koşulları taşır. Bu bağlamda kentsel ortamın insanlara verdiği şey, esasen insanların pratiklerinin bir sonucudur.

Extended Abstract

Urban Milieu as a Space of Manipulation and Motivation

*

Duygu Ovacık Çoruh
Erciyes Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-2584-5312

The concept of milieu in this study reflects a spatial conception based on a correlative relationship between human and the environment. Accordingly, space has been formed as a conceptual medium within this study. The strategic effects of spatial practices are assessed through the concept of milieu via the process of determining the historical boundaries of subjective experience, and architectural design practices are considered to be the potential for generating new experiences against those historical boundaries. The relational ontological approach developed in this context determined the theoretical content and method of this study.

The study is grounded in a paradigm shift that emerged in the architectural literature after the 1960s. Accordingly, Aldo Rossi's concept of 'city' in the work *Reading the Late Avant-Garde* by K. Michael Hays (2010/2015) was examined first. Then, the theoretical studies of Hays (2010/2017), which he generalized as a "new paradigm" and called "atmospheric architecture" formed after the 1990s, was reviewed. The relationship of architectural objects with other objects and subjects has been extended and associated to the concept of city and "field conditions" as noted by Stan Allen (1999; 2010/2017) since the 1960s.

On the other hand, the conceptual model of this study is derived from the concept of milieu, which, has a unique content in the history of science and philosophy. The content of milieu stresses a trans-individual area that is different compared to the category of environment (outside). Accordingly, Georges Canguilhem defined a correlative relationship between living creatures and their conditions with the "intermediary spaces" theory he developed in his lectures entitled *Le Vivant et son Milieu* (1954). Gilles Deleuze and Felix Guattari applied this correlative relationship approach to all categories

including living creatures and objects in *Capitalism and Schizophrenia 2*. In addition, Michel Foucault used the concept of milieu in an analysis of 'governmentality' with regard to the concept of biopower reflected in his courses entitled *Collège De France 1977-78*. In this analysis, Foucault conceptualized a basic difference that emerged from examining space in direct relationship to modernization and urbanization through the concept of milieu that can be defined—from Foucault's perspective—as the field of interventions for the governmental practices that are likely to manipulate the tendencies of subjects.

The relational ontological approach of this study is developed from the modernist perspective reflected by Foucault in the *Histoire de la Sexualité: L'usage des plaisirs* (1988). This analysis referred to as 'subjectification' in the study, is related to the historical establishment of the experience. To make it clearer, according to this subjectification theory, subjects and objects simultaneously and mutually determine one another through values and practices. This theoretical framework, with regard to architectural literature and the concept of milieu, was assessed through the approach presented by the theory of modern subjectification.

What defines the categorical boundaries in the space regarded as milieu are the values and practices that can turn into normative concepts and which are related to determining the subjective practices; in other words, the historical boundaries of subjective experience. Accordingly, cities, as a living milieu of modern human, were reviewed as the spaces where possible problematization, objectification and subjectification have occurred under particular historical conditions.

However, this determination does not mean acceptance. Milieu is a reproducible spatial concept within design practices. Accordingly, the milieu examined in the production of a spatial practice was examined as a performative intermediary space where reality can be regenerated and reproduced against historical boundaries. This problematization, based on the aforementioned correlative relationship, means reflexivity over the subjective tendencies, which is a critical approach. Therefore, within the practices for discovering a new experience, milieu can emerge as the object related to the critical attitudes of the subject in historical terms.

Thus, an approach was presented to indicate that cities develop as a sort of experience in the design period, and that objects and subjects are mutually transformed by practices. With this approach, a new perception was formed in the architectural literature by the orientation of the subject and object to

space, values and practices. In this regard, the conditions of spatial intervention and means of design practices were re-examined.

The milieu values have an effect in directing the practices based on this correlative relationship. The quality defined here as 'value' indicates the repeated forces of the milieu. While values form the cyclical elements of the milieu, they also act as the signs and affections which are the potential for creative 'lines of drift'. Therefore, there are relationships and emerging factors configured in the milieu. While architectural elements configure the milieu, they are reviewed as factors multiplying the forces to generate difference. Therefore, the action of milieu over possible practices is bidirectional and reversible. In other words, milieu is the area of a configurative force where the possible effects of problematization and awareness emerge, and it is the area of 'critical attitude' with the style of examining subjectivity in this study.

Moreover, such an approach implies spatial practices, in other words, an ontological evaluation regarding the field of architecture. It is claimed that strategic interventions are related to the concepts with the quality referred to as 'value'. Thus, spatial practices should be reassessed for their strategic effects regarding their values and subjectification. On the other hand, the action of milieu regarding the diverse values in the relevant process can become the driving force for different attitudes, meaning that the need to maintain actions, and the demands for sensitivity, are existential in this context.

Ultimately, the milieu that emerges as a performative intermediary space during the production of design practices is removed from the historical normative boundaries, and hence, from the strategic value categories that define our performance, by multiplying the current conditions. Thus, the 'reality' can be reproduced against the normative boundaries, since milieu is the medium for new practices and different configurations.

Kaynakça/References

- Allen, S. (1999). *Field conditions. Points and lines: Diagrams and projects for the city*, New York, NY: Princeton Architectural Press.
- Allen, S. (2017). Alan koşulları. (K. A. Sykes Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek mimarlık kuramı 1993-2009 içinde* (s. 109-123). (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Baird, G. (2004). 'Criticality' and its discontents - rising ambitions, expanding terrain, realism and utopianism. *Harvard Design Magazine, Fall 2004/Winter 2005*, 16-21. <http://www.harvarddesignmagazine.org/issues/21> adresinden erişilmiştir.

- Ballantyne, A. (2010). *Mimarlar için düşünürler 01: Deleuze ve Guattari*. (R. Öğdül, Çev.). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2007).
- Calinescu, M. (2011). *Modernizm, avangard, dekadans, kitsch, postmodernizm*. (S. Gürses, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1987).
- Canguilhem, G. (2001). The living and its milieu. (J. Savage, Çev.). *Grey Room*, içinde (s.7-31). <http://www.jstor.org/stable/1262564> adresinden erişilmiştir.
- Chien, J. P. (2006). From animals to humans: Uexküll's umwelt as read by Lacan and Canguilhem. *Concentric: Literary and Cultural Studies*, 32(2), 45-69. <http://www.concentric-literature.url.tw> adresinden erişilmiştir.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (1987). *Capitalism and schizophrenia 2: A thousand plateaus*. (B. Massumi, Çev.). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. (Orijinal eserin yayın tarihi 1980).
- Foucault, M. (1988). *Cinselliğin tarihi* (Cilt 2). (H. Tufan, Çev.). İstanbul: Afa Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1984).
- Foucault, M. (2011a). Aydınlanma nedir? (F. Keskin Yay. haz.), *Seçme yazılar 2: Özne ve iktidar* içinde (s. 173-192). (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Foucault, M. (2011b). Bir özgürlük pratiği olarak kendilik kaygısı etiği. F. Keskin (Yay. haz.), *Seçme yazılar 2: Özne ve iktidar* içinde (s. 221-247). (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Foucault, M. (2011c). Etiğin soybilimi üzerine: Sürmekte olan çalışmaya ilişkin bir değerlendirme. F. Keskin (Yay. haz.), *Seçme yazılar 2: Özne ve iktidar* içinde (s. 193-220). (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Foucault, M. (2011d). Foucault. F. Keskin (Yay. haz.), *Seçme yazılar 2: Özne ve iktidar* içinde (s. 349-354). (İ. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Foucault, M. (2011e). Hakikat kaygısı. F. Keskin (Yay. haz.), *Seçme yazılar 2: Özne ve iktidar* içinde (s. 83-97). (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Foucault, M. (2011f). Michel Foucault'nun oyunu. F. Keskin (Yay. haz.), *Seçme yazılar 1: Entelektüelin siyasi işlevi* içinde (s. 117-155). (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Foucault, M. (2011g). Nietzsche, soybilim, tarih. F. Keskin (Yay. haz.), *Seçme yazılar 5: Felsefe sahnesi* içinde (s. 230-253). (İ. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Foucault, M. (2011h). Özne ve iktidar. F. Keskin (Yay. haz.), *Seçme yazılar 2: Özne ve iktidar* içinde (s. 57-82). (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, toprak, nüfus, Collège De France dersleri (1977-1978)*. (F. Taylan, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Hays, M. K. (2015). *Mimarlığın arzusu: Geç avangardı okumak*. (V. Atmaca ve B. Demirkan, Çev.). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).
- Hays, M. K. (2017). Sonsöz. K. A. Sykes (Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek mimarlık kuramı 1993-2009* içinde (s. 439-442). (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).
- Keskin, F. (2002). *Problematization and games of truth: Michel Foucault's analytics of constitution of the subject in political Modernity*. Yayınlanmamış doktora tezi, Graduate School of Arts and Sciences, Department of Philosophy, Columbia University, New York.
- Koolhaas, R. (1994). *Delirious New York A retroactive manifesto for Manhattan*. New York, NY: The Monacelli Press.
- Kwinter, S. (2002). *Architecture of time, toward a theory of the event in Modernist culture*. Londra, United Kingdom: MIT Press.
- Lentz, L. C. (2012). Raise high the roof: Renovation, adaptation, addition. *Architectural Record*, 200, 56-60.
- Lynn, G. (2017). Mimari eğrisellik: Kıvrılmış, esnek, bükülgen. (K. A. Sykes Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek mimarlık kuramı 1993-2009* içinde (s. 29-56). (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).
- Martin, R. (2017) Neye karşı eleştirel? Ütopya Bir gerçekliğe doğru. K. A. Sykes (Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek mimarlık kuramı 1993-2009* içinde (s. 321-336). (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).
- Megill, A. (2008). *Aşırılık peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Ayraç Kitabevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1985).
- Pailos, J. O. (2012). Restoration redux: Renovation, adaptation, addition. *Architectural Record*, 200, 44-45.
- Rossi, A. (2006). *Şehrin mimarlığı*. (N. Gürbilek, Çev.). İstanbul: Kanat Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1996).
- Senellart, M. (2013). Derslerin bağlamı. *Michel Foucault: Güvenlik, toprak, nüfus, Collège De France dersleri (1977-1978)* içinde (s. 323-349). (F. Taylan, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Somol, R. ve Whiting, S. (2017). Doppler etkisi ve Modernizmin öteki ruh halleri üzerine düşünceler. (K. A. Sykes Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek mimarlık kuramı 1993-2009* içinde (s. 175-178). (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).
- Speaks, M. (2017). Tasarım zekası. (K. A. Sykes Ed.), *Yeni bir gündem inşa etmek mimarlık kuramı 1993-2009* içinde (s. 189-200). (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).
- Stoppani, T. (2006). The reversible city: Exhibition(ism), chorality, and tenderness in Manhattan and Venice. (C. Lindner Ed.), *Urban space and cityscapes - perspectives from modern and contemporary culture* (s. 155-175) içinde. New York, NY: Routledge.

- Sykes, K. A. (Ed.). (2017). Giriş. *Yeni bir gündem inşa etmek mimarlık kuramı 1993-2009* içinde (s. 15-28). (G. Akyürek, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).
- Tschumi, B. (1976). Theory: Architecture and transgression. *Oppositions, winter 7*, 55-63. Cambridge: The MIT Press.
- Türk Dil Kurumu. (2017). *Türkçe sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc4f349900a22.90175781 adresinden erişilmiştir.
- Vidler, A. (1976). Introduction: Theory: Architecture and transgression. *Oppositions, winter, 7*, 55. Cambridge: The MIT Press.

Kentsel Politik Ekoloji Literatürü İçerisindeki Tartışmalar: Milieu Fikri Bir Çözüm Olabilir mi?

*

Ebru Tekin Bilbil¹
ORCID: 0000-0001-9916-1047

Öz

Bu makale, disiplinler arası bir araştırma alanı sunan Kentsel Politik Ekoloji (KPE) literatürünün nasıl yeni fikirlere ve kavramlara açık olduğunu göstermeye çalışırken aslında bu yeni alanda karşılaştığı sorunları vurgulamayı ve bu sorunlara çözüm önermeyi amaçlar. Bu yeni sayılan KPE literatürü, şehir kavramı, kentsel-kırsal ayrımı, metodoloji sorunu ve benzeri konularla ilgili yeni tartışmalar yapılmasını önerir fakat yine de tam başarılı olamaz. Bu makale, KPE literatürü üzerinden bu kavramsal sorunları tartışmaya açar. KPE içerisindeki kuramsal tartışmalarda göz ardı edilen milieu kavramını harekete geçirmeyi amaçlar. Böylelikle bu tartışmalara katkı sağlamayı hedefler. Makale, üç amacı içerir: Birincisi, kentsel politik ekoloji araştırma programının farklı kuramsal okumalar, farklı sorun alanları ve farklı kavramsallaştırma biçimleri ile çerçevesinde incelenmesi; ikincisi, son 15 yıllık süreyi kapsayan bu yeni literatür içerisindeki kuramsal tartışmaların irdelenmesi; üçüncüsü, bu tartışmalara hitaben milieu (kentsel ortam) kavramının önerilmesini içerir. Bu çalışma kuramsal bir tartışma içerdiği için yöntem olarak ikincil kaynaklara dayalı bir araştırma metodolojisi izler.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Politik Ekoloji, Milieu, Siyaset, Deleuze, Foucault.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Özyeğin Üniversitesi, E-mail: ebrutekin@hotmail.com

Discussions within the Urban Political Ecology Literature: Does the Concept of Milieu Offer a Solution?

*

Ebru Tekin Bilbil²
ORCID: 0000-0001-9916-1047

Abstract

This article analyzes the Urban Political Ecology (UPE) literature as an interdisciplinary field of research by examining its emerging ideas and concepts. This literature urges new discussions regarding the concept of the city, the urban-rural distinction, the methodology problem with comprehensive empirical analyses. Despite this, there are still gaps in understanding social transformations and changes with the concepts of cyborg, planetary urbanization, metabolism, hybrid and so on. This article addresses these constraints by means of the concepts and discussions revealed within the literature of UPE. Therefore, by mobilizing the term of milieu, which is largely ignored in theoretical discussions within UPE, this article aims to contribute to the conceptual and empirical problems of the UPE literature. First, this paper analyzes the urban political ecology research program with different theoretical frameworks, different problem areas and different forms of conceptualization. Second, it examines the theoretical debates in the last 15 years. Third, the concept of milieu is addressed in order to contribute to these discussions. The study follows a research methodology based on secondary sources, since it includes a theoretical discussion.

Keywords: *Urban Political Ecology, Milieu, Politics, Deleuze, Foucault.*

² Asst. Prof., Özyeğin University, E-mail: ebrutekin@hotmail.com

Giriş

Gilles Deleuze ve Felix Guattari (1987) kategoriler arasındaki anlamlar ve kısıtları tartışırken tekniğin sosyal ya da doğal olandan ayrı olmadığını vurgular. Son 15 yıllık bir sürede ortaya çıkan Kentsel Politik Ekoloji (KPE) literatürü de bu ayrımları reddederek kent, doğa, kır, taşra kavramlarının genel geçer anlamlarının ötesindeki ilişkiyel bağlantılarını irdeler. Bu makale, bu yeni literatürün incelemesini yapmak ve literatürün kendi içerisinde tartışılan sorun alanlarını analiz etmeyi amaçlar. Bunu yaparken de yeni oluşan bu literatürün imkân ve kısıtlarını da canlı tutmaya ve bu kısıtları aydınlatacak yeni kavramları harekete geçirmeye çalışır.

KPE literatürü kentlerin kırsala ve kentin çeperlerine bağlı olduğunu ileri sürerken kentlerin başlı başına yekpare ve tekil olmadıklarını bu sebeple de kendi sınırları içerisinde değerlendirilemeyeceğini vurgular³. KPE ile kentleşme pratiklerinin oluşum ve üretim süreçlerinin toplumsal ve tarihsel zemine gömülü olduğu öne sürülür. Bu süreçlerin insanlar arası ve insan ile insan-olmayan arası iktidar ilişkilerinden etkilenmesi; bu süreçlerin dinamikleri; sebep olduğu olası istikrarsızlıklar, süreksizlikler ve çatışmalar incelenir. Bu açıdan, pratikler, söylemler, sosyal ilişkiler ile doğa ve toplumsal ilişkiler bir arada irdelenir. Bu evrilme sürecinde kentte çevresel ve sosyal değişimin birbirini belirleyici süreçler olarak ortaya çıkmasına işaret edilirken bu süreçlerde daha demokratik siyasetin uygulanabilmesi önerilir (Heynen, 2014). KPE, kim kimin için sosyo-ekolojik konfigürasyonlar üretir sorusu üzerinden farklı toplumsal ve siyasi dinamikleri irdeler ve adil olmayan süreçleri açığa çıkarır. Bu bir tür kentsel çevrenin sosyo-materyal inşası olarak da dile getirilebilir (Lawhon, Ernstson ve Silver, 2014).

Türkiye'den araştırmacılar ise, KPE üzerinden kentin doğasını, yeni kentleşme söylemi, pratikleri ve süreçlerini ve bunlarla birlikte ortaya çıkan çatışmalı ve çetrefilli yeni siyaset alanlarını irdeler. Örneğin, Yeni İstanbul Çalışmaları kitabı ile Bengi Akbulut ve Ayfer Bartu Candan kapalı siteler, su kullanımı ve mega projeleri; Mekanda Adalet Derneği çalışmaları ile Yaşar Adanalı ve Sinan Erensü, farklı ampirik çalışmalar ile kentin doğasının adaletsiz kullanımı ve toplumsal hareketliliklere işaret eden Suna Kafadar ve Sezai Ozan Zeybek (Zeybek, 2011; 2016), atık politikası incelemesi ile Gül Tuçaltan,

³ Maria Kaika'nın, KPE literatürünün çıkış argümanları ile ilgili kısa videosu için tıklayınız: <https://vimeo.com/180669461>. Ayrıca, KPE okuması üzerinden bir foto-yazı örneği için, Bkz: Ek - 1.

antroposen yaklaşımları eleştiren Emrah Altınok, Zeynep Enlil; kent ve çevre tarihi çalışmaları ile Çiğdem Kafescioğlu (Beyond Istanbul, 2019).

KPE'nin temel amaçları arasında, kentsel ekolojinin sosyal bilimlerin diğer alanları ile nasıl ilişkili olabileceğini anlayabilmek; zeminde ve sahada yerel anlamda elde edilen verilerin uluslararası örneklerdeki ve demokratikleşmedeki anlamını ortaya çıkarmak; toplumsal sorunları anlamak ve bunlara çözüm getirebilmek için yeni araştırma alanları ve kavramları keşfetmek yer alır. Kentlerin çöpleri ve su tüketimi, kentlere enerji tahsisi, kent yönetiminin hesap verebilirliği ve denetimi, mega projelerin yarattığı çevre tahribatı, gıda güvenliği ile kentin sürdürülebilirliğine katkı sağlanması, kent köyleri, alternatif gıda ağları, vb. konular KPE'nin çalışma alanına girer. Bu konuların her birinin farklı yönetsel, siyasi, kültürel, sosyolojik ve iktisadi alanları içerdiği bu alanları çapraz kesen doğrusal, çok yönlü ve çok boyutlu asambraj, kentsel ortam, milieu ve kolektiflerden bahsedilebilir⁴.

Bu makale, disiplinler-arası bir araştırma alanı sunan KPE'nin disiplinler ötesi alanda nasıl yeni fikirlere ve kavramlara açık olduğunu göstermeye çalışırken aslında bu yeni alanda karşılaştığı sorunları vurgulamayı ve bu sorunlara çözüm önermeyi amaçlar. Bu haliyle, toplumsal dönüşüm ve değişimleri mevcut kavramlar ile anlamaya çalışmanın kısıtları göze çarpar ki bu makale, KPE literatürü üzerinden bu kısıtları tartışır. KPE içerisindeki kuramsal tartışmaları ele alırken bu makale *milieu* kavramı üzerinden öneriler sunarak bu tartışmalara katkı sağlamayı hedefler. Makale, KPE araştırma programının bir analizini yaparken buna istinaden de öneriler sunar.

Makale, kentsel politik ekoloji araştırma programının farklı kuramsal okumalar, farklı sorun alanları ve farklı kavramsallaştırma biçimleri çerçevesinde inceler. Daha sonra son 15 yıllık süreyi kapsayan bu yeni literatür içerisindeki kuramsal tartışmaların irdeler. Son olarak bu tartışmalara bir çözüm olarak *milieu* (kentsel ortam) kavramının tartışmaya açılmasını içerir. Bu çalışma kuramsal bir tartışma içerdiği için yöntem olarak ikincil kaynaklara dayalı bir araştırma metodolojisi izler.

Kentsel Politik Ekoloji: Farklı Kuramsal Okumalar

⁴ Foucault'da, aparat (apparatus) olarak ifade edilen, davranış, kurum, milieu, rejim, diyagram ve yönetsellik, Deleuze'da, Sınırlı düşüncüyü, en azından arzu, bölge, felsefe, bedenler ve hareketler açısından parçalamak amacıyla, assambraj kavramına bürünür (Legg, 2011). Latour (2009) ise, kolektif (collective) ifadesini insan ve insan-olmayan unsurların eşdeğerliğinden bahsederken kullanır. Ayrıca, Deleuze-Althusser içkinlik ve yapısalılık üzerine derinlemesine bir tartışma için Bkz: Karaman, 2012.

KPE araştırma programı, Marksizim, post-humanizm, antropoloji ve sosyal ağlar gibi farklı kuramsal okumalardan ortaya çıkar. Nik Heynen, Maria Kaika, ve Erik Swyngedouw, 2006 yılında, Kentsel Politik Ekoloji adı altında bir araştırma programı tasarlarlarken bunu 10 maddelik bir manifesto ile detaylandırır (Heynen, Kaika ve Swyngedouw, 2006, s.11-12).

Nik Heynen (2014), kentsel politik ekolojinin iki dalgasını teşhis eder: (1) Marksist yaklaşımlar üzerinden üretim ve kent doğasının anlamı tartışmaları yer alır; (2) Bu yaklaşımlara eleştirel yaklaşan aktör-ağ teorisi, post-insancılık ile Swyngedouw'ın kullandığı daha geniş teorik çerçeveler yer alır. Yine, bu dalgada, şehirden küresel kent kavramına geçiş kavramsallaştırarak kent ve kentleşme ile sınırlı olmayan daha geniş bir metodolojik alandan bahsedilir. KPE, Neil Smith ve David Harvey önderliğindeki neo-Marksist ve yapısalcı yaklaşımın post-hümanist yaklaşımlara göz kırpan bir kuramsal temelde oturur. Ayrıca, doğa bilimlerinde doğanın failliğinin göz ardı edilmesi tartışmaya açılır. Buna göre, politik ekolojinin nesnesinin ne olduğu sorusu sorulur (Zimmer, 2010, s.345).

KPE, sosyo-ekolojik süreçlerin incelenmesine dair bir araştırma programı önerirken, nesnelere hibrit biçimi ve insan ile insan-olmayanların eş-üretim süreçlerinin incelenmesine işaret eder. Sosyo-ekolojik süreçlerde araştırılması öne sürülen alanlar arasında (Kaika ve Swyngedouw, 2011): kentsel metabolizmalar, kentsel çevrenin neoliberalleşmesi, kentsel sosyo-ekolojik hareketler ve protestolar ile kentsel çevresel tezahürler ve söylemsel biçimler yer alır. Bu noktadaki bir amaç da araştırma gündeminde kentleri, siborg şehirler olarak kavramsallaştırmaktır. Böylece, insanlar ve insan olmayan unsurları içerisine katarak bunların nasıl "hem mümkün kılan hem de engelleyen bir biçimde" siyaset ürettiklerini incelerken demokratikleşmeye yönelik "politik bir platform oluşturmaya" çalışır (Swyngedouw, Kaika ve Heynen, 2006, s.10).

Erik Swyngedouw (1996), henüz KPE adlandırması olmadan bu literatürün temel okumalarına ve sorunsallarına işaret eder. Swyngedouw (1996), bir bardak su metaforu ile anlatmaya çalıştığı sosyo-ekolojik süreçler üzerinden öne sürdüğü bu araştırma programının teorik çerçevesini materyalist yaklaşım ile anlatmaya başlar. Marx'ın toplumsal gelişimin doğal temellerini irderlerken doğanın toplumsal hayatın temel metabolizmasını oluşturduğu fikrine atıf yapar. Bu noktada, Marksist perspektifte, sosyal ilişkiler, yeni sosyo-doğal biçimlerin üretildiği doğal çevrede "metabolize edilerek" işler (s. 4). Swyngedouw (1996), Markist perspektifi, doğal süreçleri emek ve toplum ilişkileri dışındaki süreçler olarak görmesini eleştirir. Neil Smith (1984)'e

atıfta bulunarak üretim süreçlerinde doğanın bütünleştirici rolüne işaret eder ve buradan Lefebvre'ye geçiş yapar. Doğanın bizzat tarihi-coğrafi bir süreç olarak doğanın toplumdan ayrılamayacağına ve bu sosyo-doğa birliğinin üretilen bir şey olduğuna vurgu yaparken hem materyal hem de söylemsel ve sembolik temsiliyetlerin eş-süreçlerine işaret eder (Lefebvre, 1991). Bu noktada işaret ettiği "çelişki" ise, doğanın sosyal olarak üretilen bir unsur olarak görülmesinin bir tür determinizm yaratmasıdır. Bu sebeple, doğal süreçlerin salt sosyal olarak üretilen, kontrol edilebilen ve yönetilebilir olduğu fikrine karşı gelir ve bu süreçlerin edilgen değil etken süreçlere olarak birbirlerini karşılıklı etkilediklerini vurgular (Swyngedouw, 1996, s. 5).

David Harvey ve Neil Smith gibi Marksist okumalar çerçevesinde kentin çevresinde ve kentleşme süreçlerinde eşitsizliklere işaret edilir (Swyngedouw ve Heynen, 2003, s.906). Burada, sosyo-doğal süreçlerin kavramsallaştırılması sorunu tartışılırken Marksist materyalist bağlamdan dışarı çıkılamayacağı vurgulanır ve Bruno Latour'a da atfen insan-dışı varlıkların önemine işaret edilir. Bu sebeple, Michel Callon, ve John Law tarafından geliştirilen ve toplumsal süreçlerde insan ve insan dışı varlıkları ayırmayan ve hibrit ağların önemini vurgulayan aktör-ağ teorisi, KPE literatüründeki Marksist yaklaşımları da etkiler (Swyngedouw, 1996). Yine, KPE çalışmalarına etnografik ve antropolojik perspektiften katkı sağlayan çalışmalar da mevcuttur (Cornea, Véron ve Zimmer, 2017). Ayrıca, kentlerin çeperlerine ve kenti doğasına atfeden çalışmalar, doğal kaynakların kenti besleyen ve aynı zamanda dönüştüren ağsal süreçlerine işaret eder. Örneğin, su tüketim ve dağıtımı (Swyngedouw, 1997); atık yönetimi (Demaria ve Schindler, 2016); kentsel dönüşüm (Özberk, 2017); soylulaştırma (Adanalı, 2011) gündelik yaşam ve siyaset (Akşümer ve Yücel, 2018); kentin edimsel, söylemsel ve rastlantısal süreçleri (Sammec ve Gibas, 2018) vb.

Bir grup araştırmacı ise kent-çevresi, kentin doğası ve politik ekoloji üzerine inceleme yaparken geniş çerçevede kentsel politik ekolojinin altında kent çevresindeki doğal kaynakların dağıtımı, iktidar ve siyaset ilişkileri ve alanları üzerine incelemeler sunar (Karpouzoglou, Marshall ve Mehta, 2018). Kentsel politik ekoloji içerisinde, kentlerde doğanın ekosistem hizmetleri içerisinde nasıl kullanıldığında ve tüketildiğine odaklanırken (Liu, vd., 2010) bu hizmetlerin sosyo-ekonomik ve politik faktörler ile insan faktörünün göz önüne alınması gerektiğini vurgular (Depietri, vd., 2016). Bu açıdan kontrol ve denetimin farklı mikro siyaset biçimleri irdelenir (Truelove, 2011, s. 145). Kentsel politik ekoloji ile Bilim ve Teknoloji Çalışmalarının (Science, Techno-

logy Studies) etkileşim noktasını inceler. Örneğin, bazı araştırmacılar haritalandırma uzmanlığının toplumsallık ve politik süreçlerden bağımsız olamayacağını tartışır. Kritik haritalandırma ile seller önlenebilir sorusuna salt haritalandırmanın bunda yetersiz olduğu yanıtını verir ve yerel epistemik siyasetin rolüne işaret ederler (Gustafson, 2015). Böylelikle, KPE, kavramsal çerçevede politik ekonomi, politik ekoloji ve Bilim ve Teknoloji Çalışmaları gibi birçok alanı kapsayan bir alan olarak görülür (Heynen, 2014, s.599).

Sorun Alanları

KPE literatürünün çıkış ve başlangıç noktası farklı sorun alanları ve sorunlarla ilişkilidir. Bunlar arasında metodolojik çelişkiler; kent-doğa ayrımı sorunsalı; eşitsiz gelişme ve dolayısıyla artan küreselleşme ve kapitalizm; güç ve iktidarın kavramsallaştırılması; faillik; değişim ve dönüşüm dinamikleri; ile sürdürülebilirlik yer alır. Her ne kadar her bir sorunsal kendi içinde derin ve çeşitli literatür ve kuramsal bağlar barındırsa da doğa-kent ayrımı sorunsalı KPE literatürünün bir tür oluşturucu sorunsal olduğu söylenebilir.

KPE literatürünün de her defasında vurgulamaya çalıştığı şudur: La-tour'un (2004) ifadesiyle, "ne nesnelere doğaya aittir ne de özneler topluma aittir" (s. 90). KPE literatürünün tartışmaya açtığı, kentleşme süreçlerinde doğa-toplum, doğa-kent ve kent-kır ayrımlarının ortadan kalkmasıdır. Bu anlamda kentsel politik ekoloji, doğa ve toplum ikilemine farklı bir bakış açısı getirir ve her ikisinin de kendi öz varlığı süreçlerinin olduğu fakat toplum-doğa ile birlikte toplum ve doğanın da eş-oluşum süreçleri yarattığını vurgular. Bir başka deyişle, kendi saf süreçleri içerisinde devam eden yaşamları aynı zamanda birbiri ile de etkileşim içerisindedir. Hem şehrin doğasını hem de doğanın şehri dönüştüren, çekişen ve yöneten bir etkileşimden bahsederken tam metabolizma metaforunu kullanır (Swyngedouw, 1996, s. 7; Candan ve Kolluoğlu, 2015; Erensu, 2015). Bunu yaparken iki unsura da eşit oranda yaklaşır. Bu sosyo-doğal oluşturma süreçlerindeki eşitsiz konfigürasyonlar tam da kentsel politik ekolojinin çalışma alanıdır. Kentsel ve doğal ortamlar arasındaki kentsel toplumsal süreçler ile politika içindeki ikilikleri ve sınırları deşer (Heynen, 2014, s. 600).

Şehirleri (kültürel ve toplumsal boyutu da dahil) doğanın tersi olarak algılayan, salt insan aktivitelerinin yerleşimi olarak gören yaklaşımları eleştiren KPE doğa-kültür ve dolayısıyla doğa-şehir ayrımını modernitenin getirdiği ayırım olarak görür ve buna karşı çıkar (Soens, vd. 2019; Özberk, 2017). Politikarlardan ziyade politika yapım süreçleri ve bunların açtığı siyaset alanlarına

odaklanarak aktörlerin kim olduğunu sorar ve bunlar arasındaki etkileşimi inceler. Ayrıca, ekolojik ve toplumsal süreçleri zedeleyen kentleşme pratiklerini irdelerken (Coates, 2019); yeniden-kentleşme ve yeniden-kırsallaşma süreçleri arasındaki diyalektiğe işaret eder (Rice ve Tyner, 2017). Doğanın kentselleşmesi ve eşitsiz coğrafi gelişme eleştirilirken bu metabolizmalar güçlü birey ve grupları mümkün kıldığı, marjinal grupları devre dışı etkisiz bıraktığı bir seri toplumsal ve çevresel koşullar yarattığı dile getirilir (Swyngedouw ve Heynen, 2003). KPE, Lefebvre'nin gezengensel kentleşme teorisinde belirttiği, kentleşmenin zamanla kentsel ve kırsal mekân ayrımlarını ortadan kaldıracığı öngörüsünün peşinden gider (Öztürk, Hilton ve Jongerden, 2014).

KPE, literatüründe birçok sefer atfedilen, David Harvey'nin (1996) "New York'ta doğal olmayan hiçbir şey yok" (s. 186) ifadesi KPE'nin temel çıkış sorunsalıdır. David Harvey ve Neil Smith ile Marksist teorilerin etkisinde, kentin ve mekânın eşitsiz ve adil olmayan şekilde gelişimi ve üretimini irdeler. Buna göre, KPE, mekânın çevre, insan ve siyaset ile ilişkisinin imkanlarını ve kısıtlarını teşhis eden bir alan olarak çok geniş bir referans noktasına sahiptir. Harvey (1996; 2009), doğa, çevre ve toplumsalın eş-meydana gelme süreçleri içerisinde toplumsal ilişkilerin oluşturucu ve yapılandırıcı biçimleri sonucu oluştuğunu, şekillendiğini ve yeniden biçimlendiğini ifade eder. Bu eş meydana gelme kentsel mekânda kapitalist ilişkilerin üretildiğine ve bu üretimin karşılıklı hem toplumsal ilişkilerin hem de mekânın ve çevrenin üretimine işaret eder. Bu anlamda, mekân, çevre, doğa, bağlantılar ve ilişkilerin birbirinden ayrı oluşum süreçleri olmadığını, birbiri ile ilişkili olduğunu dile getirir. Sosyal ilişkilerin çevresel ve mekânsal dönüşüme gömülü olduğunu vurgularken bir kentin inşasında bu gömülü ilişkinin hem doğa hem de toplumsal inşaya ederken doğa ve toplumun birbirinde ayrı olmayan bir tezahürü olarak kentin inşasını anlatır. Bu gömülü ilişkilerde, insanın bedeni, ihtiyaçlarının doğal unsurlar olduğunu vurgularken ruh-beden, akıl-ruh ikilemelerinin bilişsellik ile birlikte insanın faaliyetleri ve sosyal ilişkilerin doğal bir ürünü olduğunu anlatır. Burada doğa/çevre sosyal insan ve sosyal ilişkilerce üretilen bir alandır.

Kentsel mekânın bu şekildeki bir tezahürü, o alanda ortaya çıkan kapitalist ilişkilerin, güç ilişkilerinin, dengelerin, pazarlıkların ve çıkar ilişkilerin incelenmesine imkân verir. Burada kim hangisinden nasıl ve ne sebeple daha çok kazanç elde etti, rant sağladı, bunların açığa çıkmasını sağlar. Burada, kurumlar ve mikro iktidar ilişkilerinin ortaya çıkarılabilmesine bir altlık da oluştuğu söylenebilir. Zira, salt kapitalist ya da salt kurumsal ilişkilerin ötesinde

mikro iktidar ilişkilerinin kentsel mekânı ve çevreyi nasıl dönüştürdüğü, kimin ne elde ettiği, hangi iktidar teknolojileri ile bu kazanımın sağlandığı, konfigürasyonların nasıl değiştiği ve bunların nasıl farklı biçimlerde yeniden yerinde üretildiği de sorgulanabilir. Örneğin, değiş-tokuş ilişkilerinden kimin daha çok elde ettiği sorusunun ötesinde bu ilişkinin nasıl ortaya çıktığını, nasıl dönüştüğünü, bu ilişkinin kentsel mekânı nasıl mümkün kılan bir araç haline getirdiğini ve bunun da başka mümkün kılınabilen ilişkiler ürettiğinin teşhisi Harvey'nin bahsettiği doğa ve toplumsallık arasındaki eş oluşum süreçlerinin incelenmesi ile ortaya çıkabilir.

Kentsel kaynakların eşitsiz dağıtımı, kullanımı, dolaşımı, ve bunların toplumsal ilişkiler üzerinden eleştirisini içerir. Bunlar arasında, alan kullanımı, suyun dağılımı, enerji ve gıda kaynakları yer alabilir (Heynen, Kaika, ve Swyngedouw 2006; Heynen, 2006). Yine, bu süreçlerdeki karar alma mekanizmaları ve yapıları incelenirken kimlerin kazandığına kimlerin kaybettiğine kimlerin zarar gördüğünü inceler. Bunu yaparken de kimin neye ihtiyacı olduğunu ve bu ihtiyaçların nasıl sürdürülebilir olacağını dile getirir. Bu anlamda, sınıf, etnik kimlik, toplumsal cinsiyet ve güç mücadeleleri alanları üzerine gider. Sosyal gücün geometrisinin varlığı üzerinden bir anlamda yapısalcı analiz sunan KPE, bu geometrinin süreç bazlı bir incelemeyle açığa çıkarılabileceğini ve bu şekilde toplumsal çatışmalar ve politik ekonomik mücadelelerin anlaşılabilceğini söyler (Swyngedouw ve Heynen, 2003, s. 901).

İktisadi ve siyasi gücün kaynakların tahsisi, kullanımı ve dağılımı süreçlerindeki rolüne işaret eder. Metalaştırma, özelleştirme, kentsel krizler, altyapı inşası ve altyapı problemleri, gıda sorunları, kentsel dönüşüm, bulaşıcı hastalıklar, kentlerin sürdürülebilirliklerinin kentin doğası ile olan bağlı olma süreçlerinin kara kutularını açar (Swyngedouw 1997; Monstadt, 2009). Bunu yaparken de "kentsel yaşamı destekleyen ve koruyan sayısız dönüşüm ve metabolizma" tanımlar (Swyngedouw ve Heynen, 2003, s.899). Yapısalcı ve tözcü yaklaşımlar tarafından kapitalist gelişmenin ve modernitenin bir nesnesi olarak görülen doğa ve kentin farklı tezahürlerinin incelenmesi ve bunların çetrefilli olmasının tartışmaya açılmasına sebep olur. Buna göre, "şehrin doğası - hem sosyal hem de fiziksel - doğanın kentleşmesinin tarihsel-coğrafi bir sürecinin sonucudur" (Swyngedouw ve Kaika, 2000, alıntı: Swyngedouw ve Heynen, 2003, s.900). Değişim, dönüşüm ve toplumsal olayların anlaşılması ve kent ile doğayı oluşturan unsurların sosyal olarak oluşturulması, sosyal olarak harekete geçirilmiş ve sosyal olarak yetkilendirilmiş güç ve iktidar ilişkilerinin irdelenmesini mümkün kılar (s. 902)

KPE ve Kenti Kavramsallaştırma Biçimleri

David Harvey (1973), kenti, “açıkça karmaşık bir şey”⁵ (s. 22) olarak tanımlarken kenti kavramsallaştırma sorunsalına işaret eder. Kaika ve Swyngedouw (2011), kenti “kolektif olarak üretilen sosyo-doğal eserlerin bir külliyyat” olarak tanımlarken Swyngedouw ve Heynen, (2003), “zaman ve mekân içerisinde süregelen metabolizma” olarak kenti kavramsallaştırır. Bu metabolizma oluşum ve devamlılığı sürecinin “bitimsiz ve sürekli devam eden anlar” içerdiğini söylerken ölçek sorununa değinilir (s. 912). Fakat bu, bir “coğrafi ölçek” değil, “belirli sosyal ve çevresel ölçeklerin oluşturulduğu ve daha sonra yeniden oluşturulduğu sosyo-ekolojik süreçtir” (s. 914).

KPE içerisinde kent ve kentsel mekânın kavramsallaştırılması farklılık gösterse de birincil çıkış noktası kentin siborg ve metabolizma olarak görülmesidir. KPE, güç dengesizliklerinin temsiliyet, söylem, ideoloji, materyal ve biyo-kimyasal kümelenmesini “kentsel metabolizma” kavramı ile inceler. Metabolizma, bir metafordan öte, şekillendirilmiş/gömülü siyaset olarak anlamlandırılır (Doshi, 2017). Swyngedouw (1996) kentsel politik ekoloji araştırma programını öne sürerken salt toplumsallıktan ya da salt teknikten ve salt kurgudan bahsedemeyeceğini sorunsallaştırır. Bunu yaparken de kentlerin şehir ve kentsel süreçlerin insani, doğal, gerçek ve kurgusal, mekanik ve organik yönlerinin olduğunu vurgular. Bu yönlerin ise, birbiriyle hem iç içe geçen ve bütünleşik hem de birbirleriyle huzursuz, çelişkili ve gerilimli bir ilişki halinde olduğunu vurgular (s. 2). Burada şehir, “hibrit sosyo-doğal şey” olarak ifade edilirken sosyo-ekolojik süreçlere işaret edilir (s.2).

Bu Marksist materyalizminden gelen bir altyapısal fikirdir. Metabolizma kavramsallaştırması ile kentlerin toplumsallıkla harekete geçirilen doğal süreçlerce, doğal kaynaklar tarafından inşa edildiği ifade edilir. KPE literatürünün, Lefebvre (1976)’den canlandığı argümanı, “ikinci doğa”dır ve kentsel çevrenin toplumsal üretimine odaklanılır. Buna göre, ikinci doğa, kentleşme sürecinde “doğanın yıkılması ve başka bir seviyede yeniden inşasıdır” (s. 15). Böylesine bir metabolizma kavramsallaştırmasında, toplumsal süreçler, materyal metabolizma ve mekânsal biçim iç içe geçer. Metabolizmanın kendini beslediği ve kendi içerisindeki sorunları, yeni alanları ve formları yeniden ürettiği süreçler tartışmaya açıktır. Swyngedouw (1996), metabolik kentleşmeyi anlatırken siborg kentlerin inşasını da bir tür eş-oluşum süreci olarak anlatır ve bunu materyal dolaşım süreçleri (örneğin, su, gıda, arabalar, para, vb.) üzerinden ifade eder. Örneğin, kente gelen ve kent içinde dolaşıma giren

⁵ Orijinal cümle: “The city is manifestly a complicated city”.

elektrik enerjisinin ve suyun yarattığı çetrefilli politik ve siyasi alanlar incelenir (Usher, 2014). *Nature's Metropolis (Doğa'nın Metropolü)* adlı kitabı ile William Cronon anlatmaya çalıştığı, doğanın kentleşmesinin nasıl huzursuz müdahale alanları yarattığıdır.

“Kentın bir siborg olarak üretimi, hibrit su sirkülasyonunun analizi yoluyla kazılan, kent üzerinde düşünmek ve hareket etmek için yeni bir arena açar; ne yerel ne de küresel olan, ancak her zaman aynı anda derinden lokalize olan ve belli bir mekansal yüzey olan belirli bir ölçekte erişimini genişleten bir ağı ören bir arena. Vücuda, şehre, bölgeye ve dünyaya suyla akan gerilimler, çatışmalar ve kuvvetler çatlaklardaki çizgileri, ağların örgülerini, direnç ve iktidar alanlarını ve platolarını gösterir” (Swyngedouw, 1996, s. 18).

Böylesine bir kavramsallaştırmada, metabolizma ve dolaşım süreçleri sornsallaştırılır. Metabolizma, Donna Haraway'in siborg (2013) ve Bruno Latour'un (2009) yarı-nesne kavramlarına atfen kentın hibrit konfigürasyonlarına da işaret eder ve kentler bir parça toplumsal, bir parça doğal olan oluşumlar olarak incelenir (Demaria ve Schindler, 2016). Bu oluşum süreçlerindeki eşitsiz ve adil olmayan uygulamalar eleştirilir (McKinnon, vd., 2017).

Swyngedouw (2006) kenti “bir bütün olarak, insan/insan olmayan gömülü yapıların bir sosyo-fiziksel birikimi” olarak görür (s. 25). Bu anlamda, metabolizma ve dolaşım kavramları temelinde bir kavrayış söz konusudur. Richard Peet ve Michael Watts (2000) tarafından hibrit ve sosyal yapılandırıcılık kavramları doğanın sabit kategorisine karşı geliştirilir (alıntı: Angelo ve Wachsmuth, 2015). Doğa ve toplum etkileşiminde iktidar, güç ilişkileri ve siyaset alanlarına, doğanın ve toplumun idarî düzen altına alınmasına odaklı bir politik ekoloji yaklaşımı olarak değerlendirilebilir (Özberk, 2017, s. 202). Kentsel politik ekoloji tartışması kentlerin hibrit oluşumlar olarak görülmesi yaklaşımı ile canlanır (Swyngedouw, 1996). Bu açıdan KPE doğanın ve toplumun içe içeliği nesnelere de bu süreçteki yerinin birlikte ele alınması gerektiğini dile getirir. Bu hibrit oluşum fiziksel materyal olan; pratik ve meta olan; söylemsel ve yapılandırıcı olan unsurları işaret eder (s.6).

KPE içerisinde, kentler yönetimsellik sorunu etrafında da kavramsallaştırılır. Gabriel (2014), kentın yönetilebilen bir alan olarak görülmesi ve yönetimsel ve altyapıya ilişkin unsurların bitimsizce tartışılması istenir.

“Kentsel ekolojik araştırma ve uygulamalarla politik olarak ilgilenmek, şeylerin ve koşulların algılandığı çerçeveyi değiştirmek, imkânsızlık koşullarını sadece mümkün olana değil gerekli olanlara dönüştürmekle ilgilidir. Yine, neoliberal bir çerçevenin ötesine geçen kentsel çevre ütopiyalarını hayal etmek zorunludur.

Tekrar denemeye cesaret göstermeliyiz, tekrar düşünmek zorunda kalsak bile, tekrar düşünmek zorundayız” (Kaika ve Swyngedouw, 2011, s.104).

Bu anlamda, KPE içerisindeki tartışmalar taze ve sıcaktır. KPE, bu yaklaşımı sürekli sınamak, test etmek ve zorlukları ile de başa çıkmak üzere bir anlayışa da sahiptir.

KPE Literatürü İçindeki Kuramsal Tartışmalar

KPE, kendi içerisinde farklı disiplinler ve kuramsal yaklaşımlar barındırır ve kendi içerisinde tartışmalı, çelişkili ve ikircikli bir durum ortaya çıkarır. Angelo ve Wachsmuth (2015), KPE'nin iki temel amacından (birincisi politik ekolojinin kenti çalışması; ikincisi, kentleşmenin kavramsallaştırılması ve teorize edilmesi) ilkinin gerçekleştiğini fakat kentleşmenin teorize edilmesinin başarılı olmadığını vurgular. Buradaki sorunsalın kentleşme ve kent kavramlarının Swyngedouw tarafından aynı anlamlarda kullanılmasıdır oysa biri sonuç diğer ise sürece işaret eder (s. 5). Bu açıdan, KPE'nin, Lefebvre'nin şehircilik yaklaşımını harekete geçirme vaadini yerine getiremediğini de vurgularlar. Onlara göre, kentlerin metodolojik olarak analiz edilmesi anlamlı olabilir fakat bunun metodolojik determinizme götürmesi kısıtlar yaratabilir. Bu şekilde bir determinizm aynı zamanda şehirlerin kentsel analizde yegâne analiz alanı olarak rasyonalize edilip doğallaştırıldığı eleştirilir. Bu açıdan sosyo-doğal süreç analizine dayanan araştırma programının ampirik incelemeler ile paralellik göstermemesi ve tutarlı olmaması vurgulanır (Angelo ve Wachsmuth, 2015).

Kentsel politik ekolojide, şehre ait olan unsurların dönüşümünün, dolaşımının, dağıtımının ve metabolizmasının toplumsal ve doğal olan ile ilişkisinin araştırılması, kent dışındakinin “sessizliğe” gömülmesi olarak düşünülür (Angelo ve Wachsmuth, 2015, s. 21). Bu açıdan yerelin, kent çeperleri, kent merkezi dışından ve sınırlar ötesinden gelen unsurların da analizi önemlidir, örneğin, nükleer santraller, teknoloji ile zaman ve mekân sınırlarının ötesinde kalan unsurlar vb. Ayrıca, bu eleştirilerde şehirlerin ne şekilde doğal kaldığı, onların nasıl kente dönüştüğü veya kent tezahürünün nasıl oluştuğu yanıtız kalır (Angelo ve Wachsmuth, 2015). Bu anlamda, Swyngedouw'ın Lefebvre içinde ortaya koyduğu ayrımlar sonraki çalışmalarda da yer almaz.

Bu eleştiriler ışığında, Angelo ve Wachsmuth (2015), kent değil, kentleşmenin politik ekolojisi yaklaşımını önerirler. Angelo ve Wachsmuth (2015)'e göre, kentsel politik ekolojinin ilk dönemlerinde yapmak istediği “kentleşmeyi küresel bir süreç olarak keşfederek, kent / kırsal ve toplum / doğa ara-

sındaki geleneksel ayrımların ötesinde Lefebvre'nin teorik çerçevesini harekete geçirmek[tir]" , fakat KPE'nin Lefebvre'nin izinden gidemediğini vurgularlar (s. 16). KPE'nin metodolojik şehircilik yaklaşımı olarak – geleneksel şehir üzerinde ezici bir analitik ve ampirik odaklanma – (s. 16) olarak bahsedilen süreçte çağdaş kentleşme süreçlerinin farklı ve karanlıkta kalan yönlerinin dışlanması ile açmaza girdiği düşünülür. Buna göre, KPE, bir Lefebvre eleştirisi üzerinden, kentleşmenin politik ekolojisinden ziyade salt kentlerin politik ekolojisine odaklanmıştır. Politik bir metodoloji geliştirememesi de Roger Keil (2005) tarafından dile getirilir ve KPE'nin kentsel doğa için yeni bir politik metodoloji tanımlayamaması eleştirilir.

KPE, her ne kadar, doğa-kent ikilemini sorunsallaştırma üzerine kurulu bir araştırma programı olsa da bu noktada ne kadar radikal olduklarını her fırsatta tahlil etme ihtiyacı içerisinde olurlar. Bu açıdan da kendi içerisinde tartışma halindedir. Kent-doğa ayrımını yıkmaya çabasında sınır tanımadan ilerleme gayretini öne sürerler (McKinnon, vd., 2017), örneğin göç, soylulaştırma, Küresel Güney, gıda (Keil, 2003; 2005; 2011) vb.⁶ Bu bağlamda, Arboleda (2016), en acımasız eleştirileri yönlendirir ve KPE'nin geniş toplumsal boyutları keşfedemediğini (Angelo ve Wachsmuth, 2015) ve "kentsel aglomerasyonların ötesine geçilemediğini" söyler (Arboleda, 2016, s. 99).

Eleştirel bir yaklaşım ile 'kent teorisinde' kentsel olanın ne olduğu sorusu soran Roy (2016), Dipesh Chakrabarty'nin *Avrupa'yı Taşralaştırmak* kitabına atıfla, taşranın sermayeleşmesi ve kırsalın çoğaldığına işaret ederek Batı-dışı kentleşme pratiklerinin kent olgusunu nasıl yeniden tasavvur edeceğini sorgular. Post-kolonyel toplumlarda kentin ne dereceye kadar kent olarak düşünülebileceğini sorunsallaştırır. Bu eleştirinin devamında,

⁶ Heynen (2016), 3 makalede İlerleme Raporu KPE'nin gelişimini ve olası araştırma alanlarını anlatır. İkinci makalesinde, kentsel politik ekoloji çalışmalarında cinsiyet ve eşit ve adil olmayan sosyal ilişkilere de odaklanılmasını önerir (McEntee, 2014). Heynen (2018), üçüncü makalesinde feminist ve dezavantajlı gruplar üzerinden daha eşitlikçi politik olasılıklar açısından KPE tartışması yaratır. Bu tartışmayı kent metabolizmasındaki değişimleri incelemek üzere tasarlar ve ev, akrabalık, aile ilişkileri, tüketim, atık ve kaynak dağılımı üzerinden tartışmaları önerir. Benzer şekilde, Doshi (2017) feminist, ırkçılık-karşıtı ve post-kolonyal yaklaşımlara yönelik geçmiş yapısalcı tezahürleri eleştirel biçimde beş öneri sunar. Bunlar, metabolizma, sosyal üreme, kesişme ve eklemleme, duygu ve tesir, politik öznelik. Bu önerilerdeki temel prensip beden üzerinden bir düşünce geliştirmesidir. Keil (2005), KPE literatürünün yine ilerleme raporu adı altında kaleme aldığı makalesinde KPE'nin, gıda ve Küresel Güney ile ilgili daha çok ampirik çalışma yapılmasını önerir. Yine, çalışmaların daha siyasi ve siyaseten etkiler üzerine düşünmesi gerektiğini öne sürer. KPE literatürü içerisinde siyasi metodoloji geliştirmemesi eleştirilir (Whitehead, 2005).

Lawhon, Ernstson ve Silver (2014), farklı kent tezahürlerinin Batı-dışı biçimlerinin araştırılması gerektiğini savunurken “konumlandırılmış KPE” ifadesini kullanırlar. Buna göre, analiz birimi için gündelik hayata odaklanmayı önerirler ve geleneksel KPE’deki akış ve hareketlilikler ile sistemik değişim yerine iktidarın yayılma biçimleri ve politika oluşturmada radikal ilerlemeyi önerirler (s. 506). Yine, Eckers ve Loftus (2008), Foucault ve Gramsci okuması üzerinden iktidarın davranışı yöneten bir yapısal alan olarak düşünülmesini eleştirir ve iktidarın merkezsizleştirilmesi gerektiğini düşünerek sosyo-doğal ilişkilere işaret eder (s.700).

KPE, antroposen yaklaşımları kesin bir çizgiyle reddeder. İnsan hayatının çevresindeki doğal koşullarla iç içe olması ve Zizek’in (2012) “hayatta kalma tarzımız kolektif aklımızın olgunluğuna bağlı” yaklaşımının tam tersi insanların başka türlere hâkim olma sürecinde kuvvet statüsü kazanmış oldukları[nı]” savunan antroposen yaklaşımlar da sert biçimde eleştirilir (s. 33).

Bu bölümde anlatılan KPE içerisindeki sorunlar şu şekilde özetlenebilir: (1) Ampirik bulgular ile teorik kavramlar arasındaki tutarsızlık; (2) Analiz biriminin sınırlarının çizilememesi; (3) Metodolojik determinizm sorunu; (4) Akış ve değişimleri takip etmekteki zorluklar; (5) İkilemler (doğa-insan-nesne) içerisinde kalmak. KPE literatürünün kendi içerisindeki bu tartışmalar bir sonraki bölümde önerilecek *milieu* kavramının tohumlarını da ekmektedir aslında.

Milieu Kavramı

Deleuze ve Guattari (1937), milieu ve ritimlerin kaostan doğduğunu söyler. Ritimlerin birbirlerini sürekli olarak dönüştüren ve değiştiren birçok milieu arasında meydana geldiğini öne sürerken ritimlerin toprak, bölge ve il/taşra ile ilintili olduğunu dile getirir (s. 313). Milieu’lerin ise periyodik tekrarlama ile kodlandığı fakat bu tekrarların metrik kadar kesin ve statik olmadığı; milieu’ler değiştikçe, birleştikçe ve eklemledikçe sürekli dönüştüğü, farklılaştığı ve değiştiğini dile getirir. Bu anlamda, milieu fiziksel mekânın ötesindeki ilişki dinamikleri, olasılıkları ve rastlantısallıkları ortaya çıkaracak bir analiz alanına işaret eder. Kentlerin karmaşıklık ve çoğullukları göz önüne alındığında ise, “Simond’un ilişik milieu” ifadesi ile “nesnelerin ve durumların birlikte oluşumunu ve birlikte ortaya çıkmasını belirten bir yol olarak” milieu kavramı harekete geçirilmeye çalışılır (Venn ve Terranova, 2009, s.10).

Foucault’ya göre, milieu, “üzerinde çalışan ve sırayla üzerinde çalıştıkları bir dizi maddi unsurla birlikte çalışan ve birlikte yaşayan çok sayıda birey

arasındaki kesişimi" dir (Foucault, 2009, s. 36). Bir tür müdahale ve ilişkilerin kontrol alanı olarak milieu'nün iktidar tarafından dolaşım ve nedensellik arasındaki ilişkileri güvenlik rejimi içerisinde tartışılır (Foucault, 2009, s.21). Milieu, problem ve müdahale alanı olarak kent ve şehirle bağdaştırılır ve "dünyalaşan kentin müdahale ortamları" olarak tanımlanır (McCann, Roy ve Ward, 2013, s.584; Ovacık Çoruh ve Uluoğlu, 2018; Ovacık Çoruh, 2018). Burada milieu'ler pasif ya da pasif olmayan tanımlarına bürünür (Lewis, 2017; Söderström, vd., 2016).

Oysa, Lefebvre'nin eleştirdiği gibi milieu'ye pasif bir anlam yüklemenin ötesinde milieu'nün edimsel ve mümkün kılan rolü ön plana çıkarılabilir ve milieu'lerin ilişkisel, araçsal ve mümkün kılan etmenleri tartışılabilir. Dönüştürülebilir bir alan içerisinde biyo-iktidar tarafından düzenlenmiş bir seri ve mekansal-zamansal belirsizliğin milieu'sü olarak (Johnson, 2008; Rose-Redwood, 2012) bu milieu'nün oluşturucu unsurları ortaya çıkarılmalıdır. Teknolojinin gelişmesi ve iletişim ağlarının teknolojiye entegre olması ile birlikte, Terranova (2004) bilgi ve teknolojinin topraksız milieu'lerinden bahsederken yerlerin alanlarından (*space of places*) ziyade akışların alanlarına (*space of flows*) işaret eder. Yine piyasa mekanizmasına atıfla – örneğin, mega kentler (Adey, 2013; Ribeiro ve Santos Junior, 2017) – piyasanın kendisinin de soyut milieu haline gelir (Terranova, 2009).

Örneğin, milieu bir yandan piyasayı mümkün kılan ve çevrenin marke-tize edildiği bir ortam iken bu ortam bir tür "girişim toplumu" olarak işle-tilme, çoğaltılma ve yayılma pratiklerinin alanı olarak yönetilir (Venn, 2009, s. 211). Kamusal alanların imara açılması ile ortaya çıkan milieu içerisinde mekân ve alanının piyasa aracı olarak kullanması, bu sürede ortaya çıkan belirsizlikler silsilesi ve bunların yönetimi irdelenebilir. Mesela, mega projeler ile değişen regülasyonlar, değişen yönetimler, altyapı sorunları, kurumlar arası iletişimsizlik ve çıkar ilişkileri bir milieu içerisinde varlık gösterir. Projenin yürütülmesi esnasında, örneğin, ortaya çıkan bir tarihi eserin ya da su kanalının nasıl ve hangi kurum tarafından korunacağı, bunun projeye etkisi gibi unsurlar milieu içerisinde çıkan farklı belirsizlik unsurlarıdır. Bu unsurlar milieu'nün zaman içerisinde değişimini gösterdiği gibi yeni milieu'lerin oluşmasına da yol açabilir. Yine, ulaşım özelindeki mega projelerde, milieu'lerin bütünlüştük milieu'ler olarak değil de parçalı kurumsal yapıların ürettiği projeler olması ve doğa-insan-nesne ilişkisini kesmesi bağlamında incelenebilir. Yine mesela, deniz-kara-raylı ulaşım alternatiflerinin birbirlerini tamamlayıcı olması gerekirken iktidar ilişkileri içerisinde birleştirici ve bü-

tüncül faaliyetler yerine rekabetçi unsurların ortaya çıkması bazı ulaşım alternatiflerini geri planda bırakırken bazılarını da ön plana çıkarabilir. Bu anlamda, hem karar alma hem de uygulama süreçlerinde milieu yaklaşımı planlama ve politik analiz ölçüsünde bütüncül bir bakış açısı da sunabilir.

KPE ve Milieu Kavramı

Nik Heynen, Maria Kaika, ve Erik Swyngedouw, 2006 yılında “Şehirlerin Doğasında: Kentsel politik ekoloji ve kentsel metabolizmanın siyaseti” adı altında derledikleri kitabın giriş kısmında kentsel politik ekoloji literatürü olarak adlandırdıkları bir araştırma programını 10 Maddelik bir manifesto ile (Bkz: Ek-2) tartışmaya açtılar. Bu manifestonun ilk maddesinde, çevresel ve toplumsal değişimlerin birbirini eş zamanlı belirledikleri vurgulanırken sosyo-çevresel metabolik dolaşım süreçlerinin hem toplumsal hem de fiziksel çevreleri dönüştürdüğü ayrıca bunların toplumsal ve fiziksel milieu’ler ürettiklerini söylerler. Burada, milieu olarak bahsettikleri “şehirler”dir. Bu literatür milieu’nün üretilen ve içerisinde çelişkiler barındıran bir alan olarak kavramsallaştırmaktadır.

Ayrıca, Swyngedouw ve Heynen (2003), makalelerinin bir yerinde geçirdikleri “yerel milieu” ifadesi ölçek bazlı ve skaler bir biçimde yerelden küresele uzanan ilişkilerin mekansal ve yakınlıkla alakalı bir alana işaret ettiğini ifade eder. Fiziksel çevre olarak milieu kavramını kullanan, Crevoisier (2004), yenilikçi milieu’ler adı altında 1980’lerin ortalarında Philippe Aydalot (1986) ve Roberto Camagni (2005) tarafından kavramsallaştırılan terimi iktisadi ilişkilerle sınırlı bir yakınlık ilişkisine bağlar (Malmberg, 1996). Kentin farklı işlevlerin gerçekleştirildiği tarihe eklenenen karmaşık bir fenomen olarak imgenmesi ile yerel *milieu* tanımlanır (Camagni, 2005)⁷.

Fakat milieu kavramı KPE içerisinde genel geçer kabul edilmektedir. Oysa, bu kavramın saklı kalan analiz boyutlarının ortaya çıkarılmaya ihtiyacı vardır. KPE içerisinde tartışılan bu hususlar, milieu ifadesi üzerinden bir kavramsallaştırma ile daha serbest ve özgür bir analiz alanı açabilir. Bu bölüm,

⁷ İşlem maliyeti teorisinin beslediği yakınlık, güven, belirsizlik kavramlarına dayanan yenilikçi milieu’ler olarak kavramsallaştırılan yakınlık mekânı ve yerel ilişkilerin toprağı düşünülür. Burada iktisadi ilişkiler ve endüstriyel bağlantılar, firmalar arası yakın mesafeler ön plana çıkar ve bu unsurların öğrenme, yerel süreçler ve yenilikçiliği arttırdığı yeni teknolojilerin gelişmesine ve üretilmesine sebep olduğu düşünülür ki yenilikçi milieu ifadesi buna dayanır (Malmberg, 1996). Ayrıca, firmaları, müşterileri, araştırma kurumlarını, okul sistemini ve yerel yetkilileri bağlayan milieu eklemleri (*milieu linkages*, Camagni, 2005, s.125) belirli bir maddi (firmalar, altyapı), maddi olmayan (bilgi, teknik bilgi) ve kurumsal (otoriteler, yasal çerçeve) unsurlar ile karakterize edilir (s.397).

milieu kavramının KPE içerisindeki tartışmalara iki açıdan çözüm getirebileceğini tartışmaya açar: (1) Fiziksel sınırlar yerine ilişkiler sistemi; (2) Metodolojik şehircilik yerine olasılıklar ve rastlantısallıklar.

1. Fiziksel Sınırlar Yerine İlişkiler Sistemi: Milieu kavramı mekân, karmaşıklık ve ilişkisel dinamikler üzerinden ele alınır. Georges Canguilhem (2001), milieu kelimesini bir yaşam çevresi olarak düşünür (s. 25). Amin ve Thrift'in (2002) bahsettiği, akışlar ve akışkanlar bireyler ve nesnelere arasındaki etkileşimin bir aracı olur. Bu etkileşimin soyutlaştırıldığı *akışkanlar* ifadesi bir aracı rolü üstlenir ve bu akışkanlıklar üzerinden *milieu* ifadesi kullanılır. López-Durán ve Moore (2018), milieu kavramını alanı ve toplumu rastlantısallık hallerinde bir araya getiren ilişkisel bir sistem olarak ele alır. Sınırlar yerine düzlem ve ilişkiler sistemi tartışılır (Canguilhem, 2001):

“Milieu” teriminin başarısında, çizginin metaforu veya süresiz olarak genişletilebilir düzlem, hem sürekli hem de homojen olan, kesin bir şekli veya ayrıcalıklı bir konumu olmayan, küre veya dairenin metaforu üzerinde, yine de şekilleri kazanır. Milieu gerçekten desteksiz, saf bir ilişkiler sistemidir. Milieu, unsurların ve evrensel hareketlerin anonimliğindeki bireyselleştirilmiş organik sentezin çözümlenmesinin evrensel bir aracı haline gelir” (s. 11).

Akışlar üzerinden bu analiz KPE'nin kent-doğa ayrımı üzerindeki tartışmaların kolaylaştırılmasını sağlar zira davranışsal, coğrafi ve fiziki milieu arasındaki bağlantıların ayrılması milieu kavramsallaştırmasında söz konusu değildir (Canguilhem, 2001, s. 15). Örneğin, çizgilerle sınırlandırılmış kent haritaları artık anlamını yitirmeye başlamıştır. Zira coğrafi ve fiziksel sınırlar doğal olanın ve doğa-nesne-insan etkileşimlerinin yarattığı karmaşık konfigürasyonların sınırları ile örtüşmez. Hatta kentsel hareketlilik, teknolojik unsurların devreye girmesi, insan-nesne etkileşimi, sınırların ötesinde bu etkileşimlerin süresiz bir şekilde genişletilmesi ile farklı düzlemlerde ilişki şebekeleri ve katmanları oluşturmaktadır.

2. Metodolojik Şehircilik Yerine Olasılıklar ve Rastlantısallıklar: Milieu'ler toprak ve mekânla ilintilenmez ve herhangi bir mekân içerisindeki unsurların örtüşen ve kesişen yönleri, hareketleri, bileşenler, halleri ile algı ve eylemlerinin boyutsal bir soyut düzlemden bahsedilir. Bu düzlemde yazılı olmayan bir hukuk olduğunu ve bunun mekânın dağıtımını ve mekân içindeki dağıtımdan ayrı düşünülemez (Deleuze ve Guattari, 1987, s. 312). Böylelikle, KPE'nin metodolojik şehircilik tartışmasındaki birim analiz olarak süreç

(kentleşme) ya da nesnelerin (kent) yerini milieu'ler alır. Böylelikle olasılıklar ve rastlantısallıklar ile birlikte bunları yarattığı siyaset ve güç ilişkileri açığa çıkar. Philo (2012), kentin çeperlerini, çevresini ve kırsal alanlarını da içerisinde barındırdığını ve hatta bunlara bağımlı olduğunu söyler. Milieu'yü, ekolojik birbirine bağımlılıkların birbirini nasıl etkilediği ve olasılık dengelerini hesaplamak için araştırılması gereken bir ortam olarak tanımlar (s.508).

Bileşenin periyodik tekrarı ile oluşan "bir zaman-mekân bloğu" (Deleuze ve Guattari, 1987, s.313) olarak tanımlanan milieu'nün dört biçimi tanımlanır: (1) Materyallerden oluşan dış milieu; (2) Element ve maddelerin oluşturduğu iç milieu; (3) Çeperlerin oluşturduğu aracı milieu; enerji kaynakları; (4) Eylem algılarının oluşturduğu ilişik milieu. Böylelikle, zaman ve mekândan bağımsız milieu, sosyo-bilişsel alan olarak ele alınabilir (Longhurst, 2015).

Bu açıdan da kentsel sınırların ortadan kalktığı bir analiz alanı imkânı ortaya çıktığı söylenebilir. Örneğin, kent suçu kapsamına giren "toprak üzerinde yapılan her türlü insan yapımı faaliyetin, canlı yaşamı, ekolojik döngüler, kentsel yaşanabilirlik ve sağlıklı bir çevre üzerinde yarattığı ve yaratacağı tahribat ve bozulmanın ortaya çıkmasına neden ol[ma]" (Kent Suçları, 2019) faaliyetleri bir tür sosyo-bilişsel alanın bir iktidar alanı haline gelmesi neticesindedir. Fiziksel mekân ötesindeki yatırımlar (dış milieu), dağıtım ilişkileri (iç milieu), bunlar arasındaki ilişkiler (aracı milieu) ile aktör ve aktanlar arasındaki çekişmeler, retorikler ve söylemler (ilişik milieu) üzerinden bir analiz metodolojik şehircilik eleştirisine yanıt olabilir.

Sonuç Yerine

Her ne kadar KPE kentleşmenin olgusunun ve sürecinin kavramsallaştırılmasında eksiklikleri ortaya çıkarmak ve yeni analiz alanları açmak için ortaya atılmış olsa da mevcut kavramları hala yetersiz kalmaktadır. Benzer bir sorunu, Ekim 2019 tarihinde Ankara'da düzenlenen 4. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresinde İlhan Tekeli de ifade etmiştir. Değişim ve dönüşümleri anlamda mevcut kavramların yeterli olmaması ve yeni kavramlara ihtiyaç duyulmaması dile getirilmiştir. Bu makale, bu tartışmalara katkı niteliğinde milieu kavramının harekete geçirilmesini önerir.

Makale, milieu kavramı üzerinden bir analiz ile, KPE literatüründeki tartışmaları irdeler. Bunlar özetle şu şekildedir: kentin ne olduğu ve kent-doğa ayrımına ilişkin tartışmalar; inter-disipliner, disiplinler-ötesi, politika, ekoloji ve siyasetin kent-doğa ayrımının ötesindeki araştırma alanlarında incelenebilmesi; kentleşme/kent tartışması; metodoloji tartışması; konumlandırılmış KPE ve

post-kolonyal yaklaşımlar ile antroposen bakış açısının eleştirilmesi; analiz biriminin sınırlarının çizilememesi; metodolojik determinizm sorunu; akış ve değişimleri takip etmekteki zorluklar; ikilemler (doğa-insan-nesne) içerisinde kalmak. Milieu kavramsallaştırması bu tartışmaların geride kalmasına ve daha eleştirel araştırma ve incelemelerin üretilmesine de fırsat verir.

Milieu kavramı bir süreç analizi olarak bahsi geçen sorun alanlarına çözüm olabilir. Foucault'nun dolaşım ve nedensellik ilişkisi içinde tartıştığı milieu kavramı kent-kentleşme ile neden-süreç analizleri de bir bütünlük ve derinlik kazanmış olur. Bedenler, nesnelere, teknikler ve söylemlerin milieu kavramı içerisindeki analizi ampirik incelemeler ile KPE araştırma programı arasındaki bağlantıyı daha da kuvvetlendirebilir. Ayrıca, kent-kır, merkez-çeper, iç-dış ayrımları da ortadan kalkar ve milieu'yü oluşturan unsurlar arasındaki etkileşimler silsilesi ve ilişkiler sistemi olarak incelenebilir. KPE içerisinde kent-doğa ve Batı ve Batı-dışı ayrımlarını yıkma çabası milieu kavramı üzerinden daha etkin bir hale dönebilir ve salt ampirik veriler üzerinden vaka analizleri ile zengin KPE literatürünü kavramsal bir tutarlılığa da ulaştırabilir. Böylesine bir kavramsallaştırma metodolojik determinizmin eleştirisine de yanıt olur zira salt kentler, kentleşme ya da salt fail, nesne ve doğa değil bu aktan, aktör ve süreçlerin etkileşime girdiği fiziksel ve kavramsal alan incelemesi de yaratıcı bir politika analizine evrilebilir.

Yine, insanın doğaya hükmettiği, doğanın ve çevrenin edilgen kılındığı ve teknoloji-insan-doğa çekişmesinin ötesine geçmeyen tartışmalar daha demokratik bir zeminde Foucault(2009) ve Latour'un(2009) nesne ve insanların eşit ele alındığı bir analizde ve milieu kavramının harekete geçirilmesi ile daha da anlam kazanabilir. KPE literatüründeki tartışmaların milieu kavramını anımsatan kavramsal tartışmaları mevcuttur. Fiziksel mekânın ötesindeki sosyo-ekolojik süreçlerin incelenmesi çabası bunu göstermektedir. Fakat fiziksel mekânın ötesine geçme noktasında çekingen davranan bu literatür metabolizma ve dolaşım süreçlerini salt fiziksel dolaşım olarak ele almaktadır. Bunlara etkileşimlerin siyaseti ile söylem ve retoriklerin girmesi ile daha geniş bir kavramsal alanda tartışılması gerekmektedir. Bu alan milieu olarak kavramsallaştırılabilir.

Henri Lefebvre milieu kavramını kültürel ve davranışsal boyutuyla ele almış olsa da, Lefebvre'nin kent teorisini açmayı ve harekete geçirmeyi ön gören KPE'nin, bu amacına ulaşmada bu milieu kavramı özelinde de bir ilerleme sağlamadığı söylenebilir. Lefebvre'nin (1991) "moda tabir" (s. 196) olarak ifade ettiği milieu ifadesinin KPE tartışmalarında göz ardı edilmiştir. Lefebvre'nin de belirttiği, tekrarlar ve ilişkiler, mekânın da ikili belirleyicilerini

ortaya çıkarır. Burada, milieu doğrudan ya da aracılı bir geçiş ve bağlantı alanıdır (s.187). Oysa böylesine bir kavramsallaştırmanın zenginleştirilmesi KPE içerisindeki çelişkileri ve tutarsızlıkları da hafifletebilir. Böylelikle, KPE araştırmacıları yöntem ve ikilemler arasında kalmak yerine ilişki dinamikleri ve bağlantı sistemlerini irdeleyip daha eleştirel bir araştırma için daha üretken olabilirler. Lefebvre'nin (1991) milieu kavramına bakışı, yaşayan varlığın çevresinde ve onun eylemleri ile üretilen davranışsal alan olarak bir ilişkiler ağını resmeder ve bu mekansal milieu'de bu ağ bağlantılı olarak onunla birlikte hareket eden ve yine canlı tarafından belirlenen ve aynı anda gerçekleşen bir ağdır (s.175). Bu makale ise, davranışsal boyutun ötesinde bir milieu tanımı benimser. Buna göre, milieu, insan ve insan-olmayan unsurların oluşturduğu rastlantısallığın siyasetidir.

Araştırmanın Kısıtları ve Yeni Araştırma Önerileri

Makale doğrudan kentsel politik ekoloji literatürü ve onun yarattığı tartışmalara odaklandığı için politik ekoloji literatürüne değinmemiştir. Bir sonraki araştırma politik ekolojiden KPE'ye geçişin sebeplerini irdeleyebilir. Bu makale, KPE adı altında önerilen araştırma programının kısıtları dahilinde bir kuramsal bir tartışmayı açığa çıkarmaya çalışır. Bu tartışmanın ampirik düzlemde örneklerle zenginleştirilmesi anlamlı olabilir. Bu anlamda milieu üzerine yeni kuramsal açılımlar sağlayan farklı kaynaklara da danışılabilir (örneğin, Tekin Bilbil, 2019). Bir sonraki çalışmalar milieu kavramı tartışmalarında soru işareti yaratan "belirli bir mesafede" ifadesinin deşilmesi gereğidir. Foucault bunu, "within a given space" (bilinen/belirli bir alan/mekânda) ve "action at a distance of one body on another" (bir vücudun diğerine bir belirli/uzak bir mesafedeki hareketi) ifadelerinde mesafe kavramının nasıl farklı çağrışımlar ve analiz alanları yarattığı incelenebilir. Bilginin siyaseti sorgulamasında, bu mesafe neye göre belirlenir, kim belirler ve burada herhangi bir sınır ön görülebilir mi?

Extended Abstract

Discussions within the Urban Political Ecology Literature: Does the Concept of Milieu Offer a Solution

*

Ebru Tekin Bilbil
Özyeğin University
ORCID: 0000-0001-9916-1047

This article analyzes the Urban Political Ecology (UPE) literature as an interdisciplinary field of research by examining its emerging ideas and concepts. This literature urges new discussions regarding the concept of the city, the urban-rural distinction, the methodology problem with comprehensive empirical analyses. Despite this, there are still gaps in understanding social transformations and changes with the concepts of cyborg, planetary urbanization, metabolism, hybrid and so on. This article addresses these constraints by means of the concepts and discussions revealed within the literature of UPE. Therefore, by mobilizing the term of milieu, which is largely ignored in theoretical discussions within UPE, this article aims to contribute to the conceptual and empirical problems of the UPE literature. First, this paper analyzes the urban political ecology research program with different theoretical frameworks, different problem areas and different forms of conceptualization. Second, it examines the theoretical debates in the last 15 years. Third, the concept of milieu is addressed in order to contribute to these discussions. The study follows a research methodology based on secondary sources, since it includes a theoretical discussion. The origins and starting point of the UPE literature is grounded on different problems in understanding the process of urbanism and urbanization. These include methodological contradictions; the problem of urban-nature distinction; uneven development and thus increased globalization and capitalism; the conceptualization of power and force; agency; dynamics of change and transformation; and sustainability. Although each problem area has deep literature and conceptual links within itself, the urban-nature distinction is the constitutive problematic of the UPE literature.

Deleuze and Guattari (1937) say that milieu and rhythms are born out of chaos. They argue that rhythms occur among many milieus that constantly transform and change each other while rhythms are related to land and region (p. 313). Milieus are coded by periodic repetition but these repetitions are not as precise and static as the metric. As milieus change, unite and articulate, these repetitions constantly transform, differentiate and change. In this sense, milieu emerges as an area of analysis that will reveal relational dynamics, probabilities and conditionality beyond a physical space. For Foucault, milieu's relations between circulation and causality as a field of intervention and control of relations are discussed within the security regime (Foucault, 2009, p. 21). Beyond the passive conceptualization on the milieu, the performative and enabling role of it can be highlighted and thus its relational, instrumental and enabling factors can be discussed and revealed further micro power relations and hidden aspects of social problems. The constitutive elements of this milieu need to be revealed with a series and spatial-temporal uncertainty. This is regulated by bio-power within a transformable field (Johnson, 2008; Rose-Redwood, 2012), which is open to infinite intervention. For instance, milieu is a kind of platform in which the market is enabled as well as this platform is marketized and managed as a field of operation, reproduction and diffusion practices within a kind of "enterprise society" (Venn, 2009, p. 211). Moreover, with the opening of public spaces for market use, such a milieu might be analyzed in relation to the space emerged as a market instrument, uncertainties produced by means of power relations, as well as the governing of all these dynamics. For example, whilst urban projects create different milieus; the changing regulations and administration, infrastructure problems, lack of communication between institutions and interest relations interact within this milieu and produce conditionality.

The taken-for-granted concept of milieu by the UPE needs to be uncovered for an in-depth empirical and theoretical analysis. The milieu analysis can open up more space in order to address and ease the problem areas discussed within the UPE. As such, this paper mobilizes the concept of milieu due to the following contributions of the concept: (1) The milieu analysis reveals the system of relations rather than sole physical boundaries; (2) This milieu analysis focuses more on contingencies rather than limiting the social problems into methodological urbanism.

Kaynakça/References

- Adanalı, Y. A. (2011). De-spatialized space as neoliberal utopia: Gentrified İstiklal street and commercialized urban spaces. *Red Thread*, 3(2011), 1-13.
- Adey, P. (2013). Air/atmospheres of the megacity. *Theory, Culture & Society*, 30(7-8), 291-308.
- Akbulut, B., ve Candan, A. B. (2014). Bir-iki ağacın ötesinde: İstanbul'a politik ekoloji çerçevesinden bakmak. *Yeni İstanbul Çalışmaları* içinde, 288-299.
- Aksümer, G., ve Yücel, H. (2018). Immaterial dimensions of the right to the city: The case of İstanbul's Derbent neighborhood in the urban transformation process. *Planning*, 28(1), 76-89.
- Altınok, E., ve Enlil, Z. (2012). Mekânin yeniden organizasyonunun ekonomi politiği. *Sigma*, 4, 37-44.
- Amin, A. ve Thrift, N. (2002). Cities: reimagining the urban. *Polity*.
- Angelo, H., ve Wachsmuth, D. (2015). Urbanizing urban political ecology: A critique of methodological cityism. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39(1), 16-27.
- Arboleda, M. (2016). In the nature of the non-city: Expanded infrastructural networks and the political ecology of planetary urbanisation. *Antipode*, 48(2), 233-251.
- Aydalo, P. (Ed.) (1986). *Milieux innovateurs en Europe*. Paris: GREM
- Beyond İstanbul. (2019). *İstanbul yollarında kentsel politik ekoloji*. Beyond İstanbul. MAP Akademi.
- Camagni, R. (2005). Uncertainty social capital and community governance: The city as a Milieu. In *Urban dynamics and growth: advances in urban economics* (p. 121-150). Emerald Group Publishing Limited.
- Candan, A. B., ve Kolluoğlu, B. (2008). Emerging spaces of neoliberalism: A gated town and a public housing project in İstanbul. *New perspectives on Turkey*, 39, 5-46.
- Canguilhem, G. (2001). The living and its milieu. *Grey Room*, 7-31.
- Coates, R. (2019). Citizenship-in-nature? Exploring hazardous urbanization in Nova Friburgo, Brazil. *Geoforum*, 99, 63-73.
- Cornea, N. L., Véron, R., ve Zimmer, A. (2017). Everyday governance and urban environments: Towards a more interdisciplinary urban political ecology. *Geography Compass*, 11(4), e12310.
- Crevoisier, O. (2004). The innovative *milieus* approach: Toward a territorialized understanding of the economy?. *Economic Geography*, 80(4), 367-379.
- Deleuze, G., ve Guattari, F. (1987). *A thousand plateaus. Vol. 2 of Capitalism and schizophrenia*. Trans. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Demaria, F., ve Schindler, S. (2016). Contesting urban metabolism: Struggles over waste-to-energy in Delhi, India. *Antipode*, 48(2), 293-313.
- Depietri, Y., Kallis, G., Baró, F., ve Cattaneo, C. (2016). The urban political ecology of ecosystem services: The case of Barcelona. *Ecological Economics*, 125, 83-100.

- Doshi, S. (2017). Embodied urban political ecology: five propositions. *Area*, 49(1), 125-128.
- Eckers, M. ve Loftus, A. (2008). The power of water: developing dialogues between Foucault and Gramsci. *Environment and Planning D: Society and Space* 26 (4), 698-718.
- Erensu, S. (2015). Abundance and scarcity amidst the crisis of 'modern water': The changing water-energy nexus in Turkey. In *Contemporary Water Governance in the Global South* (p. 61-78). Routledge.
- Ernstson, H., ve Silver, J. (2014). Provincializing urban political ecology: Towards a situated UPE through African urbanism. *Antipode*, 46(2), 497-516.
- Foucault, M. (2009). (1977-78). *Security, territory, population. lectures at the Collège de France, 1977-78*, (Der. M. Senellart). (Ed. F. Ewald and A. Fontana). Palgrave.
- Gabriel, N. (2014). Urban political ecology: Environmental imaginary, governance, and the non-human. *Geography Compass*, 8(1), 38-48.
- Gustafson, S. (2015). Maps and contradictions: Urban political ecology and cartographic expertise in southern Appalachia. *Geoforum*, 60, 143-152.
- Haraway, D. (2013). *Simians, cyborgs, and women: The reinvention of nature*. Routledge.
- Harvey, D. (1973). *Social Justice and the City*. University of Georgia Press. Retrieved from www.jstor.org/stable/j.ctt46nm9v.
- Harvey, D. (2009). *Social justice and the city (revised edition)*. <https://ebookcentral.proquest.com> adresinden erişilmiştir.
- Harvey, D. (1996). *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Heynen, N. (2006). Green urban political ecologies: toward a better understanding of inner-city environmental change. *Environment and Planning A*, 38(3), 499-516.
- Heynen, N. (2014). Urban political ecology I: The urban century. *Progress in Human Geography*, 38(4), 598-604.
- Heynen, N. (2016). Urban political ecology II: The abolitionist century. *Progress in Human Geography*, 40(6), 839-845.
- Heynen, N. (2018). Urban political ecology III: The feminist and queer century. *Progress in Human Geography*, 42(3), 446-452.
- Heynen, N., Kaika, M., ve Swyngedouw, E. (Eds.). (2006). "Urban political ecology: politicizing the production of urban natures". (Heynen, N., Kaika, M., ve Swyngedouw, E. Eds.). *The nature of cities: urban political ecology and the politics of urban metabolism* içinde. Routledge.
- Johnson, P. (2008). The modern cemetery: a design for life. *Social & Cultural Geography*, 9(7), 777-790.
- Kaika, M., ve Swyngedouw, E. (2011). The urbanization of nature: Great promises, impasse, and new beginnings. *The new Blackwell companion to the city*, 96-107.
- Karaman, O. (2012). An immanentist approach to the urban. *Antipode*, 44(4), 1287-1306.

- Karpouzoglou, T., Marshall, F., ve Mehta, L. (2018). Towards a peri-urban political ecology of water quality decline. *Land Use Policy*, 70, 485-493.
- Keil, R. (2005). Progress report—urban political ecology. *Urban Geography*, 26(7), 640-651.
- Keil, R. (2011). Transnational urban political ecology: Health and infrastructure in the unbounded city. *The new Blackwell companion to the city*, 713-725.
- Keil, R. (2003), Progress report: Urban political ecology. *Urban Geography*, 24, 723-738.
- Kent Suçları. (2019). Kent suçları haritası. <http://kentsuclari.org/> adresinden erişilmiştir.
- Latour, B. (2004). *Politics of nature*. Harvard University Press.
- Latour, B. (2009). A collective of humans and nonhumans: Following Daedalus's labyrinth. *Readings in the Philosophy of Technology*, 11.
- Lawhon, M., Ernstson, H., ve Silver, J. (2014). Provincializing urban political ecology: Towards a situated UPE through African urbanism. *Antipode*, 46(2), 497-516.
- Lefebvre, H. (1976). *The survival of capitalism: reproduction of the relations of production*. St. Martin's Press.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford. (original. edition 1974.)
- Legg, S. (2011). Assemblage/apparatus: using Deleuze and Foucault. *Area*, 43(2), 128-133.
- Lewis, R. (2017). Comments on urban agency: relational space and intentionality. *Urban history*, 44(1), 137-144.
- Liu, S., Costanza, R., Troy, A., D'Aagostino, J., ve Mates, W. (2010). Valuing New Jersey's ecosystem services and natural capital: a spatially explicit benefit transfer approach. *Environmental management*, 45(6), 1271-1285.
- Longhurst, N. (2015). Towards an 'alternative' geography of innovation: Alternative milieu, socio-cognitive protection and sustainability experimentation. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 17, 183-198.
- López-Durán, F., ve Moore, N. (2018). Meat-milieu: medicalization, aestheticization and productivity in Buenos Aires and its Pampas, 1868-1950. *Urban History*, 45(2), 253-274.
- Malmberg, A. (1996). Industrial geography: agglomeration and local milieu. *Progress in Human Geography*, 20(3), 392-403.
- McCann, E., Roy, A., ve Ward, K. (2013). Assembling/worlding cities. *Urban Geography*, 34(5), 581-589.
- McKinnon, I., Hurley, P. T., Myles, C. C., Maccaroni, M., ve Filan, T. (2017). Uneven urban metabolisms: Toward an integrative (ex) urban political ecology of sustainability in and around the city. *Urban Geography*, 1-26.
- Monstadt, J. (2009). Conceptualizing the political ecology of urban infrastructures: insights from technology and urban studies. *Environment and planning A*, 41(8), 1924-1942.

- Ovacık Çoruh, D. (2018). *Kentsel ortam [Milieu]: Özneleş[tir]meye yönelik manipülasyon ve "karşı-özneleşme" pratiği için motivasyon alanı*. Tez. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ovacık Çoruh, D. ve Uluoğlu, B. (2018). Bir karşı-özneleşme [yeniden-özneleşme] pratiği olarak tasarım. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(44), 163-193.
- Özberk, N. (2017). 'Kentsel yıkımın' politik ekolojisi: Nevşehir Kalesi ve çevresi kentsel dönüşüm projesi örneği. *İdealkent*, 8(21), 200-228.
- Öztürk, M., Hilton, A., ve Jongerden, J. (2014). Migration as movement and multiplace life: some recent developments in rural living structures in Turkey. *Population, Space and Place*, 20(4), 370-388.
- Peet, R. ve M. Watts (2000). *Liberation ecologies: environment, development, social movements*. Routledge, New York, NY and London.
- Philo, C. (2012). A 'new Foucault' with lively implications—or 'the crawfish advances sideways'. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 37(4), 496-514.
- Ribeiro, L. C. D. Q., ve Santos Junior, O. A. D. (2017). Neoliberalization and mega-events: The transition of Rio de Janeiro's hybrid urban order. *Journal of Urban Affairs*, 39(7), 909-923.
- Rice, S., ve Tyner, J. (2017). The rice cities of the Khmer Rouge: an urban political ecology of rural mass violence. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 42(4), 559-571.
- Rose-Redwood, R. (2012). With numbers in place: Security, territory, and the production of calculable space. *Annals of the Association of American Geographers*, 102(2), 295-319.
- Roy, A. (2016). What is urban about critical urban theory?. *Urban Geography*, 37(6), 810-823.
- Samec, T., ve Gibas, P. (2018). Urban political ecology of worth and value: Enacting allotments in media discourse. *Space and Culture*, 1206331218806169.
- Soens, T. (2019). Introduction. İçinde (Soens, T., Schott, D., Toyka-Seid, M., ve De Munck, B. Eds.). (2019). *Urbanizing Nature: Actors and Agency (Dis) Connecting Cities and Nature Since 1500*. Routledge.
- Soens, T., Schott, D., Toyka-Seid, M., ve De Munck, B. (Eds.). (2019). *Urbanizing Nature: Actors and Agency (Dis) Connecting Cities and Nature Since 1500*. Routledge.
- Söderström, O., Empson, L. A., Codeluppi, Z., Söderström, D., Baumann, P. S., ve Conus, P. (2016). Unpacking 'the City': an experience-based approach to the role of urban living in psychosis. *Health & place*, 42, 104-110.
- Swyngedouw, E. (1996) The city as a hybrid -- On Nature, society and cyborg urbanisation. *Capitalism, Nature, Socialism*, 7(25), 65-80
- Swyngedouw, E. (1997). Power, nature, and the city. The conquest of water and the political ecology of urbanization in Guayaquil, Ecuador: 1880–1990. *Environment and planning A*, 29(2), 311-332.

- Swyngedouw, E. (2006). 2 metabolic urbanization. *The Nature of Cities: Urban Political Ecology and the Politics of Urban Metabolism*, 21.
- Swyngedouw, E., ve Heynen, N. C. (2003). Urban political ecology, justice and the politics of scale. *Antipode*, 35(5), 898-918.
- Swyngedouw, E., Kaika, M., ve Heynen, N. (2006). Urban political ecology: politicizing the production of urban natures. İçinde *In the Nature of Cities* (s.16-35). Routledge.
- Tekin Bilbil, E. (2019). *Yönetişim ve yönetimsellik: Kentsel mekan ve ortam*. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Terranova, T. (2004). Communication beyond meaning: On the cultural politics of information. *Social Text*, 22(3), 51-73.
- Terranova, T. (2009). Another life: The nature of political economy in Foucault's genealogy of biopolitics. *Theory, Culture & Society*, 26(6), 234-262.
- Truelove, Y. (2011). (Re-) Conceptualizing water inequality in Delhi, India through a feminist political ecology framework. *Geoforum*, 42(2), 143-152.
- Tuçaltan, G. (2017). *Metabolic Urbanization of waste in Ankara: A governance perspective*. Utrecht University.
- Usher, M. (2014). Veins of concrete, cities of flow: Reasserting the centrality of circulation in Foucault's analytics of government. *Mobilities*, 9(4), 550-569.
- Venn, C. (2009). Neoliberal political economy, biopolitics and colonialism: A trans-colonial genealogy of inequality. *Theory, Culture & Society*, 26(6), 206-233.
- Venn, C., ve Terranova, T. (2009). Introduction: Thinking after Michel Foucault. *Theory, Culture & Society*, 26(6), 1-11.
- Whitehead, M., (2005). Between the marvelous and the mundane: Everyday life in the socialist city and the politics of the environment. *Environment and Planning D: Society and Space*, 23, 273-294.
- Zeybek, S. O. (2011) Small towns in Turkey: Footnotes in somebody else's history. *Journal of Historical Sociology*, 24(1), 100-115.
- Zeybek, S. O. (2016). Ekolojinin politikası: Yeni sınırlar, yeni aktörler. *Toplum ve Bilim*, 138(139), 7-25.
- Zimmer, A. (2010). Urban political ecology: Theoretical concepts, challenges, and suggested future directions. *Erdkunde*, 343-354.
- Zizek, S. (2012). *Antroposen'e hoşgeldiniz*. Encore Publications: İstanbul.

Ekler

Kentsel Politik Ekoloji Okuması Üzerinden Foto-Metin

Kısırkaya Köyü ve Kuzey Marmara Otoyolu – 3. Havalimanı Yönü

Bu fotoğrafta ufukta bir küresel taşımacılığın ve dolaşımın simgesi bir tır ormanı delen devasa bir otobanda hızla ilerlerken otoban kenarında doğa-otoban-doğa içerisinde kalan bir grup insanı resmediyor. Bu insanlar orada ne yapıyor sorusundan ziyade o insanlar otoban kenarında nasıl ve neden ilerleyemiyor? Doğadan otobana doğru giderken sesler o insanlar için ne ifade ediyor? Bu otoban olmadan kent beslenemez mi? O tırın buradan geçmesinin zorunlu olması kentin diğer huzursuz unsurları ile nasıl bir sebep-sonuç etkileşimi içerisinde olabilir? Kenti besleyen kaynaklar ve kanallar neler, nereden nasıl bir dönüşümle geliyorlar? Kent, insanlar ve bunlara eklenen aktanlar ve diğer canlılar kentin kuzey çepelerinde bu fotoğrafta bir araya geliyor

Foto: Yazar, Mekanda Adalet Derneği KPE Yaz Okulu, İstanbul, 2019.

Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kentsel Planlama Pratiğinin Dönüşümü: Adana Örneği¹

*

Fikret Zorlu²

ORCID: 0000-0002-9243-1398

İlker Söğüt³

ORCID: 0000-0002-2481-9841

Öz

Günümüz kentleri yoğun sermaye yatırımlarından yararlanmak için büyük değişim, dönüşüm ve yenilenme süreci içerisine girmişlerdir. Planlamanın statik yapısının kentlerdeki sürekli değişim, dönüşüm ve yenilenme taleplerini yönetememesi piyasa aktörlerinin, kentlerdeki beklentilerini sık sık yapılan plan değişikliği yolu ile karşılamasına sebep olmuştur. 1980’li yıllarda başlayan, özellikle 2000’li yıllardan sonra hız kazanan yasal çerçevedeki değişiklikler ile planlamanın bütünselliğinin ve denetleyebilme olanaklarının aşındığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada Adana’daki planlama süreci içerisinde tespit edilen sorunlar üzerinden bir değerlendirmeye gidilerek büyük ölçekli kentsel yatırımların dinamiği karşısında planlamanın etkisizleşmesi sorununun nedenleri araştırılmıştır. Adana kentinde eski sanayi alanları ve kamu arazilerinin alışveriş merkezi, hastane, otel, kamu tesisi kullanımlarına dönüştürülmesi şeklinde kentsel mekâna büyük ölçekli müdahaleler gerçekleşmiştir. Bütüncül planlama uzun erimli mekânsal düzen öngörürken proje temelli plan değişiklikleri ve revizyonları yatırımların kısa sürede gerçekleşmesini amaçlamaktadır. Son yirmi yılda kentin biçimlenmesinde özel sektör, merkezi yönetim daha etkin olurken yerel yönetim daha edilgen kalmıştır. Sıklıkla yapılan mevzuat değişiklikleri ise bu süreci hızlandırmıştır. Planlamanın büyük ölçekli özel sektör yatırımlarını öngörememesi sorunu ve kamu politikalarındaki yapısal değişim Adana kentinde planlamanın etkisiz kalmasının en önemli nedenleri olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Planlama pratiği, sermaye yatırımları, Adana.

¹ Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun 20.12.2019 tarih 2019-49/1911 sayılı kararı ile onaylanan *Büyük Ölçekli Kentsel Yatırımların Etki Analizi: Adana Örneği* başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, E-mail: fikretzorlu@yahoo.com

³ Mersin Üniversitesi, E-mail: ilkersogutt@gmail.com

Transformation of Urban Planning Practice in Turkey After 1980: Adana Case

*

Fikret Zorlu⁴

ORCID: 0000-0002-9243-1398

İlker Söğüt⁵

ORCID: 0000-0002-2481-9841

Abstract

Today's cities aim to attract intensive capital investments experience major transformations. Static structure of long-term planning hasn't been able to manage the capital investments and the policies concerning the transformation of cities. This had led to market leaders' achieving their economic benefit and expectations via frequent modifications in planning. Changing legislation and economic transformation after 1980s had its peak during the 2000s resulted in a fragmented structure of land use planning. Thus, the unruly policies of this situation may have many adverse effects on the cities and their residents. This study investigates planning experiences in Adana city and the reasons of ineffectiveness of planning in the presence of dynamic structure of capital investments. Large scale interventions in Adana city are observed especially on industrial plots and public lands which are utilized by installing shopping centers, hospitals, hotels, and public buildings. While holistic planning foresee long-term spatial order, project-based plan changes and revisions aim to reduce investment period. In the last two decades, while the private sector and central government have been more effective in shaping the urban form, local government has remained more passive. Frequent legislative amendments have accelerated this process. Structural changes in public policy and limited predictive capacity of land use planning about large scale investments of private developers are regarded as the main reasons of ineffectiveness of physical planning in Adana case.

Keywords: *Planning practice, capital investments, Adana.*

⁴ Asst. Prof., Mersin University, E-mail: fikretzorlu@yahoo.com

⁵ Mersin University, E-mail: ilkersogutt@gmail.com

Giriş

Kentsel araştırmalar yazınında yoğun sermaye yatırımlarının kentlerde mekân üretiminin yatırımcıların beklentileri doğrutusunda şekillenmesine sebep olduğunu dile getiren sayısız çalışma bulunmaktadır (Sager, 2011). Alexander (2001) bu sorunu planlamanın dışsal bağlamından (ekonomik, politik ve sosyal) kaynaklanan bir paradigma değişimi olarak açıklamaktadır. Planlama yazınında kentsel mekân üzerinden sermaye birikiminin mekânsal sonuçlarını irdeleyen pek çok çalışma olmasına karşın bu süreçlerin gerçekleşmesini sağlayan planlama pratiğinde nasıl bir değişim olduğu yeterince irdelenmemiştir. Bu çalışmada, sermaye yatırımlarının kentsel planlama bağlamını etkileyerek uzun erimli planlama yaklaşımı yerine kısa erimli ve proje odaklı planlama anlayışına bıraktığı, planlamanın sermaye yatırımlarını hem öngöremediği hem de yönetemediği iddia edilmektedir. Planlama yazınında “planlama artık uzun vadeli değil kısa vadeli, talep eksenli ve parçacıl hale geldiği” sıklıkla dile getirilmektedir (Hall ve Hubbard, 1996; şengül, 2002). Bu sorunu somut örnekler üzerinden değerlendirmek amacıyla Adana kentindeki büyük ölçekli kentsel müdahaleler ve mekânsal planların geniş bir zaman dilimi içindeki evrimi incelenmiştir.

Planlama, geleceğe yönelik olarak, istenilen hedeflere ulaşmak amacıyla, sistemli eylem programları hazırlama süreci olarak tanımlanmakta (Ersoy, 2016) ancak sermaye yatırımlarının kentler üzerindeki talep ve beklentileri planlamanın sürekli değişmesine sebebiyet vermektedir (Hall ve Hubbard, 1996; Savini vd, 2016). Geleneksel planlama çerçevesi ve yöntemlerinin, özellikle büyük ölçekli kentlerdeki yeni dinamikler ve sorunlar karşısında yetersiz kalması, planlama alanını etkisizleştirmiş ve bir çıkmaz içerisinde bırakmıştır (Savini vd. 2016). Dünyada ve Türkiye’de serbestleşen ekonominin fiziki mekân üzerindeki etkileri fiziksel planlamayı çeşitli yönlerden etkilemiştir. Sermaye yatırımlarının planlama üzerindeki hâkimiyetine kadar geçen süreç içerisinde hâkim olan planlama yaklaşımı öncelikle fiziksel planlama, daha sonra kapsamlı akılcı planlamadır (Levent & Levent, 2011). Klasik planlama yaklaşımında fiziksel bir düzen ve kentsel alan kullanımının yer seçimleri belirlenmekte, bu yaklaşımın ardından benimsenen kapsamlı kent planlaması ise kentin yalnız fiziksel yönleri ile değil toplumsal, ekonomik, yönetsel politikaları da saptayan kararlar dizisi olarak ele almaktadır (Keleş, 2004, s.143-147). Her iki planlama anlayışı içerisinde uzun vadeli bütüncül bir planlama yaklaşımı bulunmaktadır. Kapsamlı planlama ile akılcı bir

karar alma sürecinin uygulandığı, nesnelliğin öne çıkarıldığı, geniş kesimlerin çıkarlarını savunan bir kamu yararı anlayışının benimsendiği, sorunların bütünsel bir çerçeveden ele alındığı, politikanın mümkün olduğunca dışlanmaya çalışıldığı mekanik ve teknik bir süreç anlatılmaktadır (Ersoy, 2016). Planlama pratiği 2000’li yıllardan sonra uzun erimli bütüncül planlama değil kısa erimli parçacı bir planlama yaklaşımını benimsemekte, kentler kentsel projeler ile geliştirilmeye çalışılmakta bu sayede piyasa aktörleri sermaye birikim süreçlerini hızlı ve sorunsuzca gerçekleştirebilmek için sürekli değiştirdikleri mekânsal taleplere kısa sürede yanıt alabilmektedir (Levent vır Levent, 2011). Kantor ve Savitc (1993) kamunun sıkı denetiminden ziyade özel sektörle “pazarlık” yapılarak bir denge bulunabileceğini iddia etmektedir.

Türkiye’de planlama yazınında sermaye yatırımlarının kentsel mekâna etkilerini irdeleyen çalışmalar çoğunlukla İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerini kapsamaktadır. Bu çalışmada Adana kentinde 1980 sonrasında değişen ekonomik büyüme modeli çerçevesinde özellikle 2001 ekonomik krizi sonrasında yoğun sermaye yatırımlarının ne düzeyde gerçekleştiği, sermaye taleplerinin planlama anlayışını ve kentsel mekânı nasıl dönüştürdüğü irdelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Türkiye’de yoğun sermaye yatırımlarının ve müdahalelerinin başladığı 1980’li yıllardan günümüze sermayenin kentsel mekâna yığılma biçimleri incelenmektedir. İkinci bölümde, sermayenin kentleri biçimlendirdiği süreç içerisinde piyasa aktörlerinin beklentileri doğrultusunda değişen planlama yaklaşımları ve yapılan yasal düzenlemeler çerçevesinde planlama yetkilerinin değişimi incelenmiştir. Üçüncü bölümde; Adana Kentinde 1980 sonrasında mekânsal planlar incelenmiş ve kentteki büyük ölçekli yatırımların mekânın işlevsel ve fiziksel dönüşümündeki etkileri irdelenmiştir.

Yazın Araştırması

Gerek yapılı çevrenin dönüşümünün ve gerekse yeni mekanların üretiminde sermaye birikiminin hem planlamanın etkinliğini hem de mekanın kamusal niteliğini aşındırdığı dünyanın farklı coğrafyalarında yapılan çalışmalarda ortaya çıkmaktadır (Mohan, 1996; He ve Wu, 2009; Campbell vd., 2014; Güzey, 2014). Kentlerdeki bu dönüşüm süreci devletin değişen rolünden bağımsız değildir; bu sorun hem gelişmiş hem de gelişme çabası içindeki ülkelerde devletin dönüşen rolünün ve düzenlenmemiş piyasanın etkinliğinin yansıması olarak değerlendirilmektedir (Mc Guirk, 2005). Mc Guirk’e göre planlamanın edilgenliği ve piyasa taleplerini yönetememesinin iki önemli nedeni

bulunmaktadır. Birincisi piyasanın hızla değişen yapısı, ikinci neden ise kentlerin işgücü ve ekonomik kayıplarını telafi edecek yatırımlar yaratamaması nedeniyle piyasanın sunduğu seçeneklere mecbur bırakılmasıdır. Piyasanın ekonomide artan baskınlığı kamusal hizmetleri ve kentsel arazileri ticari değere dönüştürme yaklaşımı, sunduğu yeni ürünler ve tüketim alışkanlıkları ile yeni mekân talepleri ortaya çıkarmaktadır. Planlamanın bu kadar değişken bir yapıyı ve talepleri öngörmesi ve denetlemesi kolay değildir. Üstelik geleneksel üretim mekânlarının tasfiye olması sonrasında artan işsizlik ve ekonomik kayıpların telafi edilmesi için merkezi ve yerel yönetimlerin yapması gereken yatırımları gerçekleştirememesi durumunda kentler piyasa yapıcılarının sunacağı yatırımlara mecbur kalmaktadır. Bu durumda yatırımın içeriği ve amacı ne olursa olsun yerelde kaynak yaratma ve değer artışı beklentisi nedeniyle olumlu karşılanmaktadır.

Mekânın düzeni ve kamusal niteliği sermaye çekme ve kaynak yaratma beklentisi karşısında edilgen kalmaktadır. Campbell vd. (2014) bu karamsar tabloyu aşmanın çeşitli yollarını tartışmaktadır. Bunlardan ilki piyasanın karmaşık ve değişken yapısını anlamak ve buna karşı önlem almak, planlamanın araçlarını ve yöntemlerini geliştirmektir. İkinci strateji devletin aktif rol alması ile yaratılacak kaynaktan pay almasını sağlamak ve etkinliğini arttırmasıdır. Üçüncü yol ise kentleri yarıştıran, kiminin kazançlı kiminin kaybeden olacağı ve sürdürülebilir olmayan emlak geliştirme yarışı yerine yerel yönetimlere sürdürülebilir ekonomik gelişme konusunda farklı ve kalıcı etkileri olacak seçenekler geliştirmektir. Dünyada yaygın olan dış finansman temelli kentsel arazi geliştirme ve büyüme politikasının sınırları bulunmaktadır ve sermaye yatırımlarının tıkanıdığı durumlarda tekrar kapsamlı planlama ile kentin gelişimine yönelik ihtiyaç ortaya çıkabilir (Lovering, 2010).

Türkiye'deki fiziksel planlama pratiği ve kentlerin mekânsal yapısı dünyadaki sermaye dolaşımı, birikimi ve yatırım arayışlarından kayda değer düzeyde etkilenmektedir. Öktem (2011) İstanbul kentindeki piyasacı mekânsal müdahale yaklaşımının sosyo-mekânsal etkilerini, Güzey (2014) Ankara örneğinde kentsel arazilerin sermaye birikimi aracına dönüşümünü ve fiziksel planlamanın değişen rolünü, Uzun (2006) kentsel planlamanın kapsam ve yetkilerini belirleyen yasal çerçevedeki dönüşümü, Yoloğlu (2014) mekana müdahale ve sermaye birikim süreçlerinde etkinlik yarışında planlama yetkilerindeki parçalanma ve tekelleşmeyi irdelenmiştir. Bu çalışmada ise sermaye yatırımlarının Adana kentindeki etkileri irdelenmektedir.

1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Sermaye Kent İlişkilerinin Fiziksel Planlamaya Etkileri

Şengül, Cumhuriyet’in kuruluşundan 2000’li yıllara kadar geçen süreci inceleyen üç ayrı kentleşme dönem ve kentleşme katmanı tanımlamıştır; 1923–1950 yılları arasındaki dönemi *devletin kentleşmesi*, 1950 – 1980 yılları arasındaki dönemi *emek gücünün kentleşmesi*, 1980 ve sonrasındaki dönemi ise *sermayenin kentleşmesi* olarak tanımlamıştır (Şengül, 2001). Türkiye’de sermayenin kentsel mekâna yığılmasının temelinde 24 Ocak kararları etkili olmuştur (Şengül, 2001; Tekeli, 2014). Bu dönemde sermayenin hegemonyası kentleşmeye yön vermiş, kentlere yapılan yatırımların büyük bölümü özel sektöre verilen ihaleler yoluyla gerçekleşmiştir (Şengül, 2001). Büyük ölçekli ulusal ve uluslararası inşaat şirketleri yer altı raylı sistemleri, toplu konut ve altyapı gibi büyük inşaat projelerinin yapımını almış, kentler sermayenin birikiminin merkezine yerleşmiş ve 1990’lı yılların başlarından itibaren alışveriş merkezleri, beş yıldızlı oteller ve iş merkezleri büyük kentleri hızla işgal etmiştir (Şengül, 2001). Türkiye’de ve Dünya’da, ekonomik yapının değişmeye başladığı 1980 sonrası dönem sosyal ve fiziksel yapının da değiştiği yıllardır. Kentlerdeki bu dönüşümün ana eksenlerini “sanayi toplumundan bilgi toplumuna, fordist üretimden esnek üretime, ulus devletler dünyasından küresel dünyaya, modernist düşünceden postmodernist düşünceye geçişler” oluşturmuştur (Tekeli, 2014).

Yapılı çevrenin üretilmesi, sermaye birikiminin devamlılığı açısından önemli bir eşittir. Sermaye döngüsü kapitalist sistemde üç çevrim (döngü) üzerinde gerçekleşmektedir (Harvey, 1989). Harvey’in gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sermaye birikim süreçleri analizinde post-fordist dönemle birlikte aşamalı olarak endüstriyel ürünlerin üretimi terk edilerek ticaret, turizm gibi tüketim odaklı sektörlerle ve bilgi ve teknoloji üretimi odaklı sektörlerle yatırımın yapılması olarak yorumladığı bu durum Türkiye’de farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Türkiye’de endüstriyel üretim tasfiye edilmemiş ancak ilk çevrimden eş zamanlı olarak ikinci ve üçüncü çevrime sermaye birikimi aktarılmıştır (Penpecioglu, 2016). Türkiye’de batı Avrupa ülkelerine benzer nitelikte bir sanayisizleşme olmamakla beraber, ekonomik yatırımlar büyük ölçüde kentlerde tüketim faaliyetleri odaklı gerçekleşmektedir. Bu durumun özellikle sermaye yatırımlarının ekseninde 2001 ekonomik krizi sonrasındaki süreç içerisinde kentleri dönüştüren, planlamayı ve devletin kentsel gelişmedeki rolünü yeniden ele alan bir yapılanma ile gerçekleştiği söylenebilir. İmar mevzuatında gündeme gelen ve yapılı çevre üretimini etkileyen çok sayıdaki

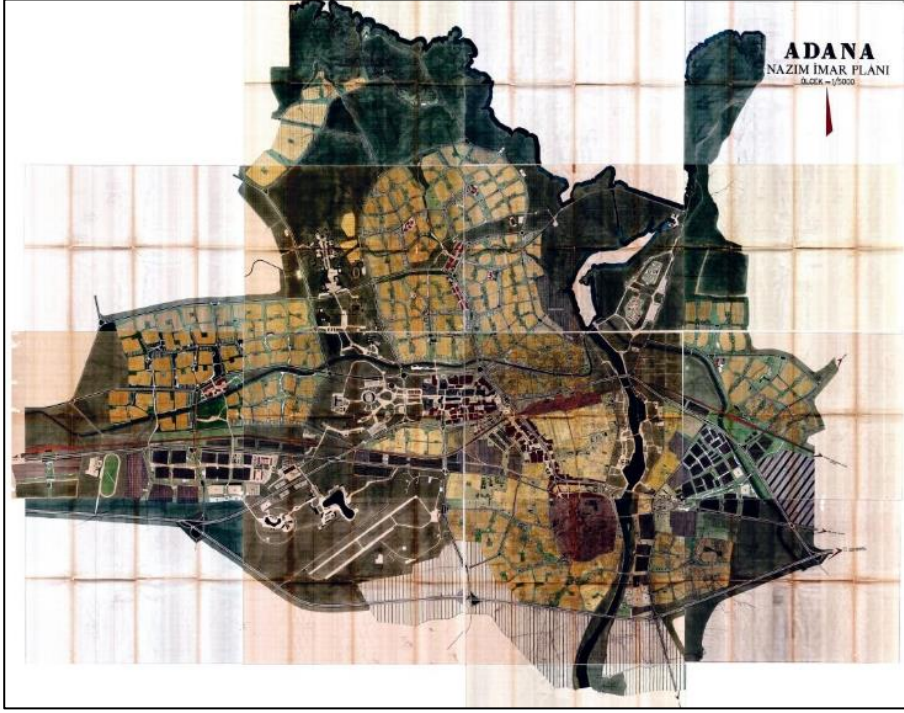
yasal düzenlemeler bunun bir göstergesidir. Özellikle büyükşehirlerde kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kamu hizmet tesisi yatırımları, özelleştirmeler, alışveriş merkezleri ve kapalı konut siteleri mekânsal yapılanmanın somut örnekleri olarak öne çıkmıştır. 2000'li yıllardan itibaren devletin yönlendirdiği ve teşvik ettiği gayrimenkul ve inşaat sektörleri ekonominin yeni dinamikleri olmuştur (Balaban, 2016).

Türkiye 1980'li yıllardan itibaren kalkınma ve planlama kavramları geri planda kalmıştır. Bu süreç içerisinde 3194 sayılı İmar Kanunu 09.05.1985 tarihinde yürürlüğe girmiş ve imar yetkileri yerel yönetimlere devredilmiştir. Bu durumun oluşmasındaki en büyük faktör 24 Ocak kararları sonrasında serbestleşen ekonomik düzenin sermayenin çıkarlarına yerel yönetimlerce kentsel anlamda hızlı bir şekilde cevap verilmek istenilmesidir (Şengül, 2001). Özel kanunlar, İmar Yönetmelikleri, Bakanlar Kurulu Kararları ve Genelgeler gibi hukuki düzenlemeler ile Merkezi Yönetim birimlerinin plan yapma yetkisini genişletilmiştir (Kalabalık, 2011). 2004 ve 2005 yıllarında uygulanan Yerel Yönetim Reformu ile İl Özel İdare, Belediye ve Büyükşehir Belediye Mevzuatında yapılan düzenlemeler yerel yönetimlerin yetkileri arttırılmıştır (Akay ve Akgün, 2014). Buna karşın 29.06.2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Merkezi Yönetime özel yetkiler verilmiştir. Bu kararname ile Bakanlık gerekli gördüğü durumlarda resen nazım ve uygulama imar planları yapma yetkisine de sahip olmuştur. İmar mevzuatındaki değişiklikler temelde kentsel araziler üzerinden özel sektöre kaynak yaratma ve sermaye birikimini hızlandırma amacını taşımaktadır. 2001 yılında yaşanan mali kriz sonrasında inşaat ve gayrimenkul yatırımları yolu kaynak sorunu çözülmeye çalışılmış, özellikle kamuya ait arsa ve arazilerin çeşitli kentsel yatırımlar için satışı gerçekleştirilmiştir (Balaban, 2016). Kentsel alana yönelik yapılan, inşaat ve gayrimenkul sektörünü canlandıran en önemli yasal düzenlemeler ise 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Kentsel Dönüşüm Yasası, Toplu Konut Yasası ve Özelleştirme Kanunu'dur.

Adana Kenti Planlama Tarihçesi: 1985 Yılı Öncesi

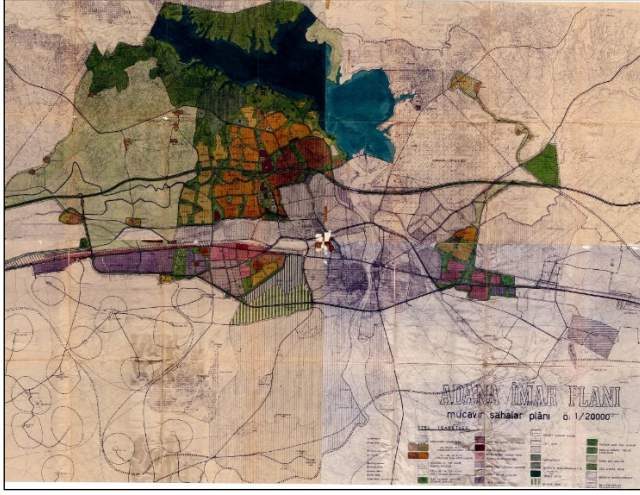
Adana kentine yönelik ilk imar planı 1935 yılında Hermann Jansen tarafından hazırlanmıştır. Bu planda kentin kuzey yönünde gelişimi öngörülmüştür. Kentin ikinci imar planı 1966 yılında İller Bankası Genel Müdürlüğü, tarafından yarışma yoluyla elde edilmiştir. Yüksek Mimar Bülent Berksan, Yüksek Mimar Mehmet Ali Topaloğlu ve Yüksek Mimar Melâhat Topaloğlu

tarafından hazırlanan bu planda kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğuda büyük ölçekli gelişme alanları öngörülmüştür (Şekil 1).

Şekil 1. 1967 Yılında Onanan 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı
(Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Hazırlanan 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı’nda kamunun mekânın biçimlenmesinde etkin bir rolünün olduğu ya da bunun varsayıldığı anlaşılmaktadır. 1972 yılında yine aynı ekip tarafından hazırlanan 1/5.000 ölçekli nazım imar planı İller Bankası tarafından 15.03.1972 tarihinde, İmar ve İskân Bakanlığı tarafından 08.09.1972 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 1980 yılında aynı ekip tarafından 1/20.000 ölçekli çevre düzeni planı hazırlanmış ve mülga İmar ve İskân Bakanlığı tarafından 17 Mart 1980 tarihinde onaylanmıştır (Şekil 2). Planda otoyol güzergahı eklenerek kentin kuzeybatı yönünde gelişimi öngörülmüştür.

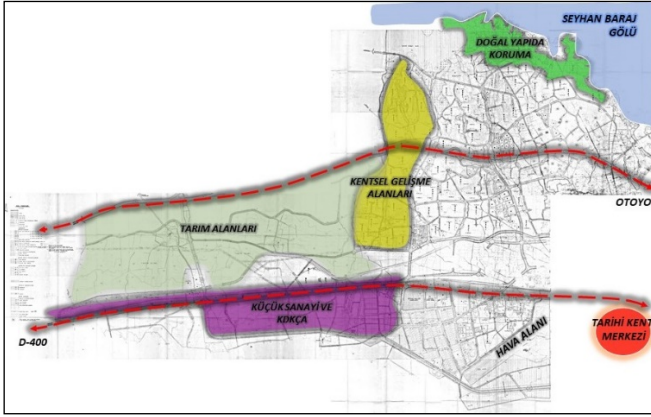
Şekil 2. 1980 Yılı Adana Mücavir Sahalar Planı
(Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Plan açıklama raporunda, Çukurova Üniversitesi'nin geçmiş yıllardaki plan öngörüsü dışında bir konumda yer seçtiği, mevcut kampüsün plana dahil edildiği belirtilmiştir. Bu planın önemli hedef ve öngörülere ise şunlardır:

- Kentin batısındaki tarım arazilerinin (Adana–Mersin Karayolu çevresinde) korunması,
- Otoyol güzergâhı kuzeyi ile Seyhan Baraj Gölü arasında kalan bölgenin kentsel gelişme alanı olarak belirlenmesi,
- Adana–İncirlik arasındaki çalışma alanları ile Üniversite ve İncirlik Havaalanı arasında konut gelişim alanı eklenmesi (Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi).

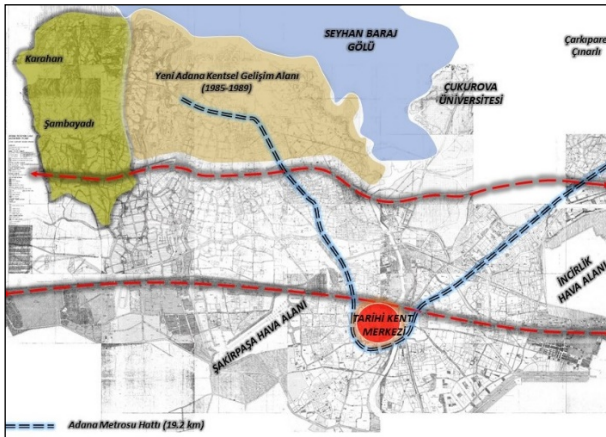
Adana Kenti'nde 1985 Sonrası Dönemde Planlama Pratiği

1985 yılında Yüksek Mimar Bülent Berksan, Yüksek Mühendis-Mimar Melahat Topaloğlu ve Yüksek Mühendis-Mimar M. Ali Topaloğlu tarafından hazırlanan 1/5.000 ölçekli ilave nazım imar planı mülga İmar ve İskan Bakanlığı tarafından 24.06.1985 tarihinde onanmıştır. Arşiv araştırmasında 33 paftanın 19'una ulaşılmış olup bu plan şematik olarak **Şekil 3'**te görselleştirilmiştir.

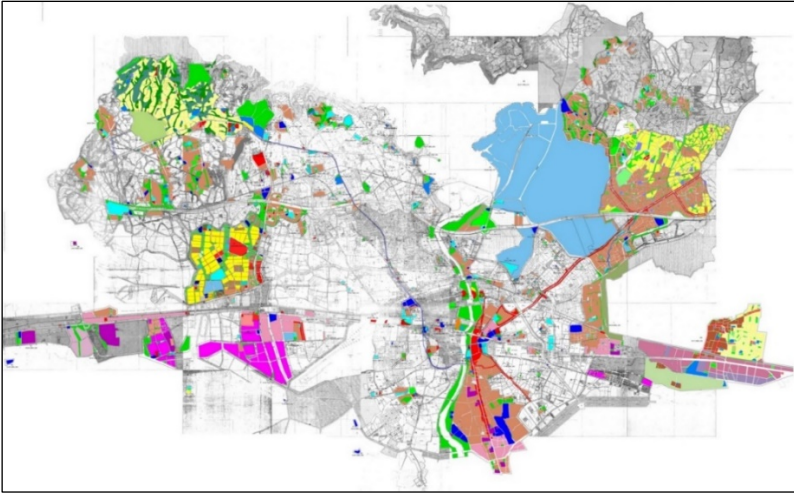
Şekil 3. 1985 yılı Adana İlave Nazım İmar Planı Öngörülleri (Şematik Plan)
(Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

3194 Sayılı İmar Kanun’unun 09.05.1985 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmesi ile birlikte Adana Kentinde Planlama çalışmaları hız kazanmıştır. 1985-1989 döneminde kentin kuzeybatısında hayata geçirilen Yeni Adana Kentsel Gelişim Projesi kentin gelişme yönünü belirlemiştir. Buna karşın 1985 yılı nazım imar planlarının Yeni Adana Kentsel Gelişim Bölgesi kapsamındaki toplu konut taleplerini karşılamak için plan değişikliği yapılmıştır. Bu değişikliklerin artması nedeniyle planda kapsamlı bir revizyon ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Adana Nazım İmar Planı Şehir Plancısı Oğuz Aldan tarafından hazırlanmış ve planlar 1995 ve 1996 yıllarında 3 planlama bölgesine ayrılarak onaylanmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. 1995-1996 yılı Adana İlave Revizyon Nazım İmar Planı
(Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Uzun erimli ve bütüncül bir planlama yaklaşımı ile ele alınan bu planın onaylanmasından kısa bir süre sonra Adana Büyükşehir Belediye Meclisi'nce kent mekânını dönüştüren iki önemli plan değişiklik kararı alınmıştır. Bu kararlardan ilki (24.07.1996 tarih ve 239 sayılı karar) CarrefourSA Alışveriş Merkezi, ikincisi ise (01.08.1996 tarih ve 263 sayılı karar) Real (M1) Alışveriş Merkezi ile ilgilidir. Her iki alışveriş merkezinin kurulması Adana'da sermayenin kentle ilişkisinde yeni bir dönemin başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. 1996-2007 döneminde çok sayıda plan değişikliği yapılmış ve plana yeni gelişme alanları eklenmiştir (**Şekil 5**).

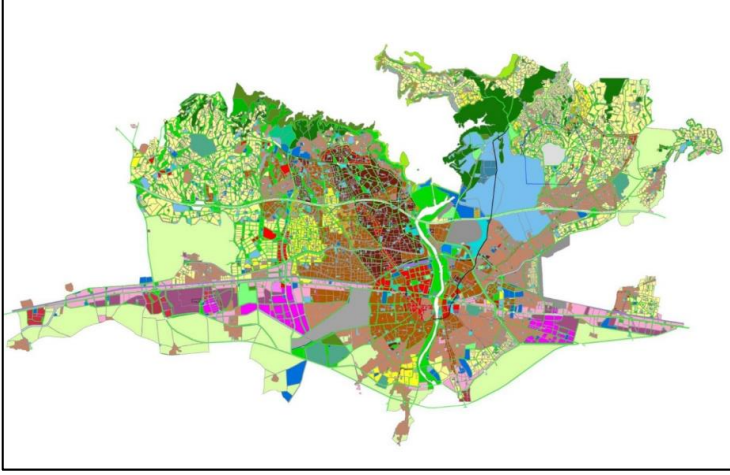

Şekil 5. 1995-2007 yılları arasındaki plan değişiklikleri ve ilave planlar
(Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Adana Kentinde 2001 Yılı Sonrasında Planlama Pratiğindeki Değişimler

1995 ve 1996 yıllarında onaylanan 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planında yapılan değişiklikler, diğer taraftan 2004 ve 2005 yıllarında yerel yönetimler reformu sonrasında bütüncül plan hazırlama arayışı başlamıştır. Bu çerçevede Adana İl Özel İdaresi tarafından 1/100.000 ölçekli İl Çevre Düzeni planı hazırlanmış, planlar Adana İl Genel Meclisi'nin 03.09.2007 tarih ve 149 sayılı kararı ile onanmış ve yine aynı Meclis'in 04.12.2007 tarih ve 267 sayılı kararı ile yürürlüğe girmiştir (**Şekil 6**). Hazırlanan İl Çevre Düzeni Planı kentin mekânsal ana kullanım kararlarının belirlendiği arazi kullanım planı niteliğinde hazırlanmıştır. Çevre Düzeni Planında kentin gelişme yönü geçmiş yıllardaki plan kararları ile farklılaşmayarak kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlü

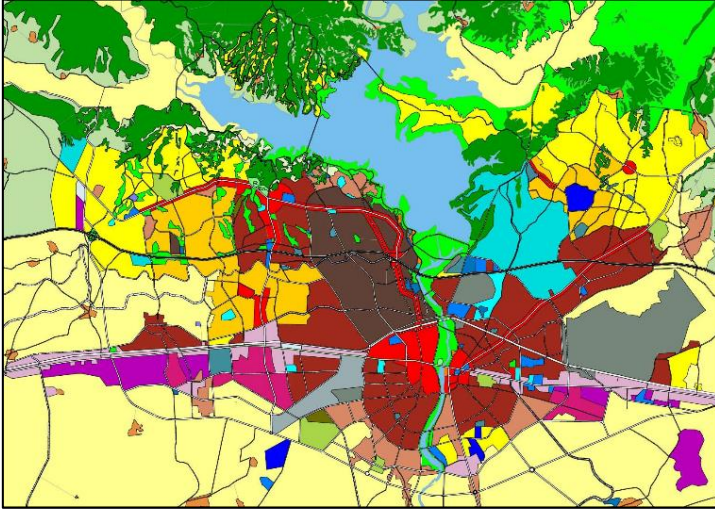
1/25.000 ölçekli plana uygun olarak hazırlanan 1/5.000 ölçekli revizyon nazım imar planı ise 6 etap halinde onaylanmış ve 2008 yılı içerisinde Büyükşehir Belediye Meclisi'nin almış olduğu ayrı ayrı kararlar ile kesinlik kazanmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. 2008 yılı 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı
(Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

1/25.000 ölçekli nazım imar planına ve 1/5000 ölçekli nazım imar planı etaplarına karşı Adana İdare Mahkemeleri nezdinde çok sayıda dava açılmış ve İdare Mahkemelerinin almış olduğu çeşitli kararları ile planlar iptal edilmiştir. Büyükşehir Belediyesince mahkeme kararlarının gereğinin yerine getirilmesi amacıyla yeniden 1/5.000 ölçekli nazım imar planı çalışmalarına başlanmıştır. Hazırlanan 1/5.000 ölçekli nazım imar planlarında, Adana İdare Mahkemelerinin iptal kararlarının gerekçeleri ve planlarda tespit edilen eksiklikler ile önceki yıllarda onaylanmış plan değişikliklerine de dikkat edilerek hazırlanmış ve Büyükşehir Belediye Meclisinin almış olduğu ayrı ayrı kararlar ile planlar onaylanmıştır. Şehir Plancısı Oya Erişen tarafından hazırlanan 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı Adana Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 12.03.2012 tarih ve 38 sayılı kararı ile kesinlik kazanmıştır. Bu planda önceki nazım imar planından farklı olarak ana cadde ve bulvarlar üzerinde ticari alanlar ile kentin kuzeybatı kesiminde Sanayi, Otogar ve Üniversite alanı önerilmiş, kentsel gelişme alanları yoğunluk değerlerinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda bir önceki 1/25.000 ölçekli planda az yoğunluklu olarak planlanan Zincirlibağlar, (Real civarında), Kireçocağı, Şambayadı, Sofulu, Gültepe, Çarkıpare, Osmangazi, Çınarlı, Boynuyoğun, Buruk,

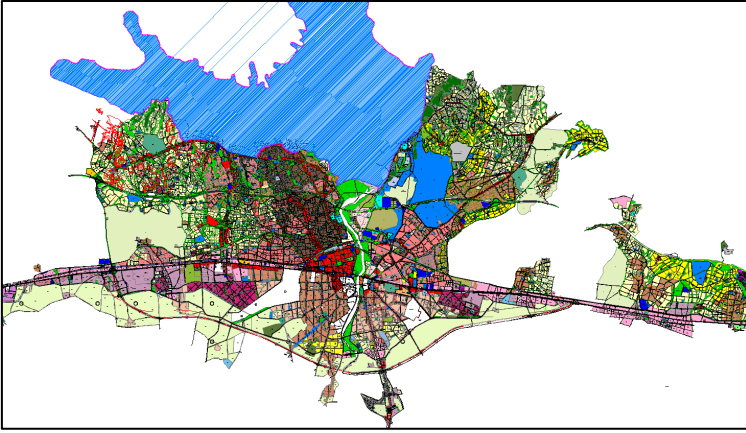
Kürkçüler ve Suluca Mahallelerinin bir bölümü veya tamamı orta yoğunluklu gelişme konut alanı olarak öngörülmüştür (Şekil 9).

Şekil 9. 2012 yılı 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planı
(Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Era Planlama Mühendislik Müşavirlik San. Tic. Ltd. Şti.'nin müellifi olduğu 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı ayrı ayrı planlama bölgelerine ayrılmış ve Adana Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 2013 yılında almış olduğu kararlar ile kesinlik kazanmıştır. D-400 karayolu kuzeyi ile Seyhan nehrinin doğusunda kalan Yüreğir ve Sarıçam İlçeleri sınırları içerisinde yer alan alanlara yönelik planlama çalışmaları ise Planart Tasarım Şehir Planlama Müh. Müş. Tic. Ltd. Şti tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan planlar yine planlama bölgelerine ayrılarak 2013 yılı içerisinde Adana Büyükşehir Belediye Meclisi'nin almış olduğu kararlar ile kesinlik kazanmıştır. D-400 karayolu kuzey kesiminde hazırlanan nazım imar planları Seyhan İlçesinde 6, Çukurova İlçesinde 7, Yüreğir İlçesinde 5 ve Sarıçam İlçesinde 4 planlama bölgesi olmak üzere toplam 22 planlama bölgesine ayrılmış ve her planlama bölgesi için ayrı ayrı Meclis Kararları alınarak nazım imar planları kesinlik kazanmıştır (Şekil 10). 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planlarının çok sayıda planlama bölgesine ayrılarak onanmasına yönelik kararlarda "planların onama sınırlarının kapsamının daraltılarak İdare Mahkemelerine açılacak davalardan yalnızca dava açılan planlama bölgesinin etkilenmesi diğer planlama bölgelerinin bu karardan etkilenmeyerek inşaat ve gayrimenkul sektörünün daha az sekteye uğratılmasının hedeflendiği" belirtilmiştir. D-400 karayolu kuzey kesimi nazım

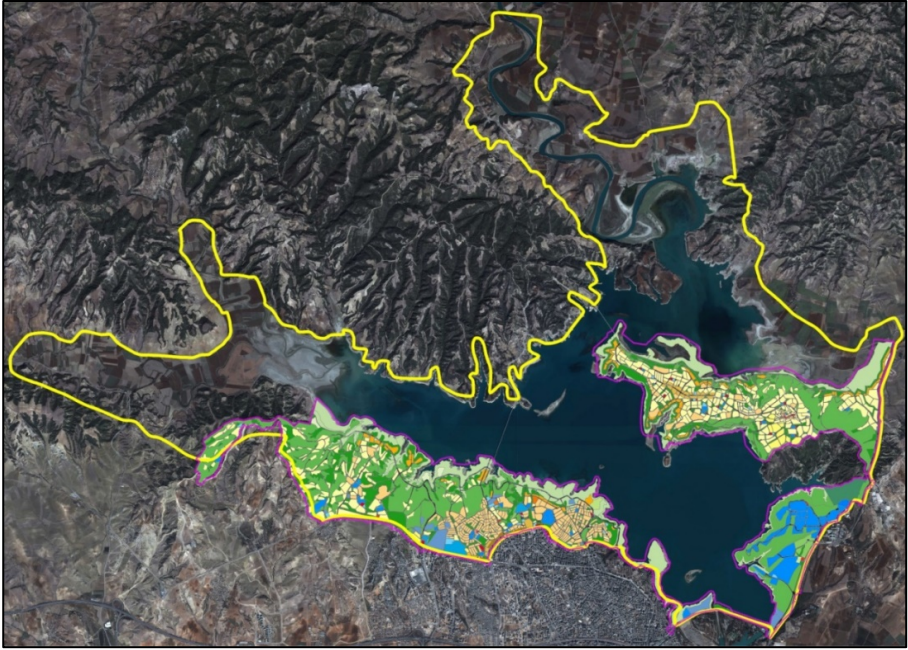
imar planı çalışmalarının ardından Karayolunun güney kesiminde yer alan alanlara yönelik 1/5.000 ölçekli nazım imar planı çalışmalarına başlanmış, bu kapsamda D-400 Karayolunun güneyi ile Seyhan nehrinin batısında yer alan 7000 hektarlık alan ile ilgili planlamalar MAS İmar Harita İnş. Turz. Gıda tar. Hayv. San. Tic. Ltd. Şti. tarafından, Seyhan nehrinin doğusunda yer alan 6000 hektarlık alan ile ilgili planlamalar ise Yükseliş İmar Ltd. Şti. tarafından hazırlanmıştır. Bu kapsamda Seyhan İlçesi 7, Yüreğir İlçesi ise 6 Planlama Bölgesine ayrılarak planlama çalışmaları 2015 ve 2016 yılları içerisinde kesinlik kazanmıştır (Şekil 10).

Şekil 10. 2013-2016 yılları arasında kesinlik kazanan 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planlarının Birleştirilmiş Paftası (Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi)

Adana kentinde planlama açısından yaşanan bir diğer gelişme ise Bakanlar Kurulu'nun 2006/10966 sayılı kararı ile ilan edilen (Resmi Gazete'nin 05.10.2006 tarih ve 26310 sayılı yayımı) Adana Seyhan Baraj Gölü Yaban Hayatı Geliştirme Sahası içerisinde yer alan saha ile ilgilidir. Toplam 11.436 ha'lık sahayı kapsayan Yaban Hayatı Geliştirme sahası içerisindeki alanlardan 4.092 hektarlık kısmı önceden planlanmış alanları da kapsamakta ayrıca bu saha içerisinde mevcut yapılaşmalar da yer almaktadır. Planın Genel Prensipler Bölümünde "Bu imar planı yapımında ve yapılaşmaya ilişkin mimari ve peyzaj tasarım (yapı ve tesisler bölgenin karakterine ve amacına uygun olacak şekilde) projelerinde Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nun uygun görüşü alınır" hükmü getirilmiştir. Bu hüküm ile imar planı ile ilgili konulara esneklik getirilerek bu koşulların sağlandığı alanlarda yapılaşma faaliyetlerin devam etmesi sağlanmıştır. Ancak

alanda yürürlükte yer alan 1/5.000 ölçekli nazım imar planının bulunmaması ve birçok alanda uygulama imar planı ve imar uygulama işlemlerinin iptal edilmiş olması nedeniyle Nazım İmar Planı yapılmasına karar verilmiştir. Adana Büyükşehir Belediyesi tarafından 4.092 hektarlık sahada hazırlatılan Seyhan Baraj Gölü Yaban Hayatı Geliştirme ve Koruma Sahası I. Etap 1/5.000 ölçekli nazım imar planı (**Şekil 11**) merkezi ve yerel yönetimler arasındaki eşgüdüm sağlanamadığından onama süreci uzamıştır. Plan, Bakanlık Makamı’nın 29.05.2018 tarih ve 96241 sayılı Olur’u 644 sayılı KHK’nın 13/A maddesi uyarınca onanmıştır.

Şekil 11. Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahası ve Taslak Nazım İmar Planı

Adana Metropolitan alan içerisindeki Yaban Hayatı Geliştirme Sahası hariç 1/5.000 ölçekli nazım imar planları; Seyhan İlçesinde 13, Çukurova İlçesinde 7, Yüreğir İlçesinde 11 ve Sarıçam İlçesinde 4 olmak üzere toplam 35 planlama bölgesine ayrılarak Meclis kararları alınmıştır. 1990’lı yıllardan 2017 yılına kadar geçen süreç içerisinde ülke politikalarına paralel olarak Adana kentinde de büyük ölçekli yatırımlar gerçekleşmiştir. Bu yatırımlar özel girişimciler tarafından Ticaret (Alışveriş Merkezleri) ve Turizm (5 Yıldızlı Oteller) sektörleri üzerine yapılan yatırımlar olduğu gibi Devlet eliyle

yapılan Toplu Konut Alanları ve Hizmetler sektörü üzerine yapılan yatırımlar olarak gerçekleşmiştir. **Tablo 1**, ve **Şekil 12'**de Adana Kentinde yapılan büyük ölçekli yatırımların listesi ve konumları görülmektedir.

Tablo 1. 1996-2016 Döneminde Adana Kentsel Alanındaki Büyük Ölçekli Yatırımlar

No	İlçe	Alan	Meclis Kararı
1	Seyhan	Galeria Reşatbey Mah. 1467 Ada 15-28-31-32-85 Parseller	24.09.1990/182
2	Çukurova	Carrefour Sa Kireçocağı Köyü 7653 adadan 7663 adaya kadar 7668, 7680, 7686, 7687 adalar "TİCARET ALANI"	24.07.1996 / 239
3	Seyhan	M1 AVM ZincirliBağlar Mh.1182 ada 10 parsel (Tepe Grubu) "TİCARET ALANI, YEŞİL ALAN, TURİSTİK TESİS"	01.08.1996 / 263
4	Yüreğir	Hilton-Sa Karşıyaka Mah. 9517 Ada 1 Parsel	02.04.1996/228 (III. Etap NİP)
5	Çukurova	75. Yıl Orman Alanları Kurttepe, Karslılar Mah. (Yaklaşık 400 ha Alanda)	04.12.1998/505
6	Yüreğir	Kuzey Yüreğir Nip Menekşe, Bayramhacı, Çınarlı, Çarkıpare, Boynuyoğun ve Akkuyu Mahalleleri	28.11.1997/384 28.06.2006/81
7	Çukurova	Tüyap Fuar Alanı Kurttepe ve Kabasakal Köyleri "FUAR ALANI"	01.04.1998/ 451
8	Sarıçam	Toplu Konut Alanı Çınarlı, Boynuyoğun Mahalleleri (Toki)	16.11.2005/337
9	Yüreğir	Toplu Konut Alanı Köprülü Mahallesi (TOKİ)	17.03.2006/75
10	Seyhan	TOPLU KONUT ALANI ZincirliBağlar Mahallesi (TOKİ)	14.06.2006/126
11	Sarıçam	Katıtkbertaraftesisi Sofulu Katı Atık Yönetim Alanı UİP	15.12.2006/298
12	Yüreğir	Yüreğir Numune Ve Araştırma Hastanesi Köprülü Mah. 1115 ada 1 parsel Otel, Çarşı, Dini Tesis Alanı, Hastane Sağlık Tesisi	13.09.2006/192 26.11.2010/237
13	Çukurova	Toplu Konut Alanı Şambayat Mahallesi (TOKİ)	13.04.2007/85
14	Yüreğir	Optimum Avm Rönesans Alışveriş Merkezi 5159-5160-11472-11473-11474Adalar ve Çevresi	15.10.2007/179
15	Yüreğir	Sheraton Otel Karşıyaka Mah. 11436 Ada 1 Parsel "Yüreğir Otel Yeri	18.01.2008/13 14.10.2014/344
16	Sarıçam	Satadyum Alanı Balcalı Mah. 101 Ada 1 Parsel	14.03.2008/51 (5.ETAP NİP - 18.02.2012/76)

17	Yüreğir	Eski Bossa Fabrikası Yeri" A alışveriş Merkezi" Cumhuriyet Mahallesi	11.06.2008/ 90 (RED)
18	Yüreğir	Adliye Sarayı Köprülü Mah. 726 Ada, Kazım Karabekir Mah. 1123 Ada 6 p.	12.02.2010/27
19	Seyhan	Milli Mensucat Alanı (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)	BAKANLIK OLURU 18.04.2013/6024
20	Seyhan	Divan Oteli Çınarlı MAhallesi 1653 ada 143 parsel (YÖNETMELİK)	27.03.1995/120 14.03.2008/49
21	Yüreğir	Adana Şehir Hastanesi Köprülü Mah. 1104-1105-1106-1107 Adalar	12.02.2014/54
22	Sarıçam	Bilim Ve Teknoloji Üniversitesi Balcalı Mahallesi 202 Ada 4 Parsel	12.09.2013/230
23	Çukurova	Forum AVM zurevleri (Kanalüstü) Mah. 7180 Ada 4 Parsel Mahkeme Kararı İle İptal	Hu-12.03.2015/102 İptal Kararı : 27.11.2015/365
24	Seyhan	Park Adana Avm Esas 01 Burda Avm Ahmet Remzi Yüreğir, Sakarya ve Döşeme Mah. (54 Ha)	12.02.2016/57

Şekil 12. Kapsamlı Plan Değişikliklerinin Kent İçerisindeki Dağılımları

Büyük ölçekli yatırımlar 1990'lı yıllardan itibaren kentin batı kesiminde Çukurova ve Seyhan İlçe sınırları içerisinde yoğunlaşırken 2008 yılı sonrasında Yüreğir ve Sarıçam ilçelerinde artmıştır. Kentin kuzeybatısındaki arazi fiyatlarının yüksek olması nedeniyle devlet eliyle yapılan yatırımlarda arsa maliyetlerinin minimize edilmesi amacıyla yatırımlarda kentin kuzeydoğusunda kamu arazileri tercih edilmiştir. Kentteki büyük ölçekli kamusal arazileri imar planı değişiklikleriyle yatırım yapılacak işleve (Hastane, Kamu İdari Tesisi, Stadyum) uygun hale getirilerek yasal süreç yerine getirilmiştir. Planlama sürecine etki eden bir diğer etken ise kentsel dönüşüm projeleridir. Adana metropoliten alanı içerisinde 2017 yılına kadar Meclis Kararı 30 bölgede kentsel dönüşüm alanı ilan edilmiş olup bu alanların toplam büyüklüğü 1041 hektardır (Şekil 13).

Şekil 13. Adana Kentinde İlan Edilmiş Kentsel Dönüşüm Alanları

Adana metropoliten alanı içerisinde 1996-2018 döneminde toplam 1311 noktada nazım imar plan değişikliği onaylanmıştır. Günümüz planlama yaklaşımı içerisinde nazım imar planlarında sık sık yapılan değişikliklerin yanı sıra bazı planlar Mahkeme kararları ile iptal edilmiştir. Yerel Yönetimler ise planların iptal olması durumunda diğer bölgelerdeki kararların Mahkeme kararına konu olmaması için planlama alanlarını küçük bölgelere (çok sayıda

etaba) ayırarak onaylamaktadır. Bütün bu göstergeler Adana kentinde bü-tüncül planlamanın uygulamada geçerliliğini yitirdiğinin somut göstergeleridir. Kenti şekillendiren temel yöntem ise proje bazlı yer seçimi ve plan de-ğişiklikleridir.

Sonuç

Adana kentinde 1990lı yıllardan başlayarak perakende, konut, turizm, özel eğitim, özel sağlık ve diğer kentsel hizmetlerin büyümesinin ve yatırımlarının kentsel etkileri artmış, yapılı çevre hızla değişme, dönüşme ve yenilenme süreci içerisine girmiştir. Adana kentinde büyük ölçekli eski sanayi alanları ve kamu arazilerinin alışveriş merkezi, hastane, kamu tesisi kullanımlarına dönüştürülmesi şeklinde kentsel mekâna büyük ölçekli müdahaleler gerçekleşmiştir.

1996 ve 2008 yılı Adana nazım imar planı öngörülleri, yapılan değişiklikler ile hedefine ulaşamamış, plan parsel ölçeğindeki değişiklikler nede-niyle sıklıkla büyük oranda dava konusu olmuş, kısa zaman aralıklarında yapılan ilave ve revizyon planlarla değişime uğramıştır. Planın uzun kent-sel alandaki vadeli öngörülleri, yatırımcının değişen taleplerini karşıla-makta yetersiz kalmış, büyük sermaye grupları kente ekonomik büyüme ve canlanma gerekçeleri ile planlamanın mekânsal gelişim ve dönüşümü denetleyebilme kapasitesini ortadan kaldırmıştır. Plan değişiklikleri yo-luyla gerçekleşen yoğun sermaye yatırımları;

- Kentlinin ortak olarak kullanacağı kişi başı donatı alanları (yeşil alan, spor alanı vb. gibi) oranlarını azaltmakta,
- Çevresindeki diğer yapılardan daha yüksek yapılaşma olanaklarına sahip olmakta,
- Bulunduğu çevreden farklı bir kullanım kararı üretebilmekte,
- Çevresinde oluşabilecek yoğun trafik, gürültü gibi vb. negatif etkiler ortaya çıkmakta,
- Doğal ve kültürel çevre değerlerini dikkate almamakta,
- Orman ve çevre gibi doğal değerleri inşaat sektörünün canlanması adına göz ardı etmektedir.

Kentsel mekândaki büyük ölçekli yatırım ve fiziksel müdahale kararları çoğunlukla merkezi yönetimce ya da mülk sahibi büyük şirketlerce alınmaktadır. Yerel yönetim son aşamada planın onay veya uygulama süreçlerinde rol almaktadır. Büyük ölçekli sermaye yatırımları, kentte kaynak aktarımı, is-

tihtam artışı gibi gerekçelerle kabul görmektedir. Kentsel alan etaplara bölünerek revizyon planlar kapsamında projelere uygun biçimde düzenlenmektedir. Plan revizyonları ve değişikliklerinin yerel yönetimlerce uygun bulunmadığı durumlarda merkezi yönetim yetkisini kullanarak süreci tamamlamaktadır. Bu durumun oluşmasındaki nedenlerden biri kentlerin sürekli değişim, dönüşüm ve yenilenme sürecindeki politikalara uzun vadeli planlamanın statik yapısının cevap verememiş (öngörememiş) olmasıdır. Diğer yandan yerel yönetimler özel sermaye yatırımları ile ekonomik canlanma sağlama politikası çerçevesinde yatırımların plan değişiklikleriyle gerçekleşmesini sağlamıştır. Yapılan incelemede yerel yönetimlerin, kente sermaye çekmek için planlamayı etkisiz kılma ya da sadece bir prosedür belgesine dönüştürme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Kentlerin ekonomik büyüme ve kentsel rekabet amacıyla yatırım çekme stratejileri, planlamanın denetleyici ve düzenleyici bir çerçeveden çıkarak yatırımlara yasal çerçeve kazandıran bir prosedür belgesine dönüşmesine neden olmaktadır. Bu yaklaşım ise kent mekânında dengesiz, düzensiz ve yeni sorunlara neden olan bir yapılaşmaya, ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu durum sermaye yatırımlarına bağımlı kentsel kaynak üretimi ve ekonomik canlandırma politikalarının planlamayı edilgenleştirmesinin tipik bir sonucudur (Alexander, 2001). Mekâna gayrimenkul ve proje bazlı müdahaleler, bir yandan mekânsal dengenin, mekan kalitesinin ve yaşanabilirliğin olumsuz etkilenmesine diğer yandan planlamanın mekan düzeni üretebilme kapasitesinin aşınmasına neden olmaktadır (Alexander, 2001). Planlamanın katı bir çerçevede kalması ise büyük ölçekli sermaye yatırımları için sınırlamaya neden olabilmekte ve kentsel ekonomik gelişme sıkıntısı ise yerel yönetimleri ikileme (dilemmaya) sürüklemektedir; yaşanabilirliğini kaybeden kent ya da ekonomik canlılığını kaybeden kent. Adana kenti için tespit edilen açmazı Savini ve diğerleri (2015) günümüzde planlamanın sermaye karşısındaki en önemli sorunu olarak ifade etmektedirler.

Planlama kuramında benzer sorunların yaşandığı ülke deneyimleri incelenerek sermaye yatırımlarını yönetebilecek, denetleyebilecek hatta kısıtlayabilecek yeni yaklaşımlar tartışılmaktadır. Yukarıdaki tespitler planlama yazınındaki tartışmalar çerçevesinde değerlendirildiğinde planlama pratiğinin sermaye yatırımları karşısındaki ikilemini açığa çıkarmakla beraber bu ikilemin dışındaki seçeneklerin geliştirilebileceği söylenebilir. Sermaye yatırımlarının denetimsiz olması durumunda aşırı rekabet, kapasite fazlası yatırım nedeniyle özel sektör yatırımlarının atıl kalması sorunu ortaya çıkmaktadır

(Harvey, 1978). Bunun için her bir sektör (perakende, konut, turizm, sağlık, eğitim) talep analizine dayalı kapasite sınırları tanımlanarak yatırımlara sınırlama getirilebilir. Diğer yandan yatırımların olası konumları önceden öngörülerek kapsamlı plan revizyonları geliştirilebilir. Aksi durumda (özel sektörün yer bulamaması durumunda) yatırımdan vaz geçesi, ya da planı etkisiz hale getirerek olumsuz etkilere rağmen yatırımı gerçekleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Kentsel planlama pratiğindeki aşınma, parçalanma ve etkisizleşme sorunu kentlerdeki sürdürülemez yatırımların tıkanması sonrasında yeniden ele alınabilir. Arazi geliştirme ve gayrimenkul yatırımlarının büyüme ve istihdam yaratma kapasiteleri sınırlı olduğundan günümüzde tıkanma aşamasına geçmektedir. Bu sorunu aşmak için yeniden kalkınmacı ve kamusal amaçları öne çıkan planlamaya duyulan ihtiyaç artmaktadır ve planlama meslek alanının karamsar yaklaşımından öngörücü ve dönüştürücü role dönüşmesi beklenmektedir. Dünyadaki değişimlere uyum sağlayabilmek ve kentsel mekânın denetlenebilmesi için; bir yandan uzun vadeli planların öngörme kapasitesinin geliştirilmesi diğer yandan yatırımların konum, ölçek ve sayısında sınırlama getirecek planlama stratejileri geliştirilmesi önerilmektedir.

Extended Abstract

Transformation of Urban Planning Practice in Turkey After 1980: Adana Case

*

Fikret Zorlu
Mersin University

İlker Söğüt
Mersin University

Today's cities aim to attract intensive capital investments and experience major transformations. Static structure of long-term planning hasn't been able to manage the capital investments and the policies concerning the transformation of cities. This had led to market leaders' achieving their economic benefit and expectations via frequent modifications in land use plans. Changing legislation and economic transformation after the 1980s had its peak during the 2000s resulted in a fragmented structure of physical planning. Thus, the disordered policies of this situation may have many adverse effects on the cities and their residents. This study investigates planning experiences in Adana city and the reasons of ineffective form of planning under dynamic structure of capital investments.

Although there are many studies in the planning literature examining the spatial results of capital accumulation over urban space, the changing character of planning practice has not been adequately studied. This study argues that capital investments affect urban planning context via short-term and project-oriented approach. Savini argued that the inadequacy of traditional planning frameworks and methods in the face of new dynamics and problems, especially in large-scale cities, rendered the planning field ineffective. The liberalization of the economy's impact on physical space in the world and Turkey has influenced various aspects of physical planning. Harvey's analysis about the process of capital accumulation in the capitalist countries implies that post-Fordist production abandoned industrial production in the cities of developed countries gradually and those cities attracted trade, tourism, and other consumption-oriented economies. In Turkey the corresponding process differs from the developed countries. Industrial investments at periphery and deindustrialization process of city centers are simultaneously observed. Levent and Levent argued that planning practice adopts a short-term, piecemeal

planning approach rather than long-term holistic planning after the 2000s, cities are tried to be developed with urban projects, so market actors can respond to spatial demands. Studies examining the effects of urban location, type of capital investment planning in Turkey, mostly focus on Istanbul, Ankara and Izmir cities. In this study, the processes were analyzed within the framework of the economic growth model that changed after 1980 in Adana city, especially after the 2001 economic crisis.

The first development plan for the city of Adana was prepared by Hermann Jansen in 1935. The second plan was prepared in 1966. Both plans try to extend the city toward north in order to protect fertile agricultural lands on the southern part of the city. In the following period, in 1972, in 1980 and in 1985 master plans and specific land use plans were revised and planned area were extended to manage rapid urban development due to increasing rates of population growth. In 1996 two major urban projects (shopping centers) were initiated in the city. In the last two decades, major urban projects introduced by public and private developers had significant role in shaping urban land use plans. In addition, property specific plan modifications became a typical method of land use planning. This method has been criticized by citizens and many lawsuits were filed against master plans and development plans, thus many parts of the plans were canceled by decisions taken by the Courts. Then Adana Metropolitan Municipality adopted a new strategy in land use planning; land use plans had been revised and approved into 22 stages. Preparing a new plan takes long time, therefore Municipality reduces time and so called “risks” in case of lawsuits. Time is the crucial factor for landowners and developers to benefit from urban rents. Municipalities give priority to urban projects and land development to attract capital. Central government has also significant role in accelerating capital accumulation in urban space. In this regard laws have been enacted in order to accelerate and promote urban development, transformation, investments. Developers and the government invested in 24 major urban projects in the city since 1996. Large-scale interventions took place in the urban space by transforming large-scale old industrial areas and public lands into shopping malls, hospitals, and public facilities. Those projects have significant role in shaping urban form and land use plans. Land use planning process usually follows investment decisions, so unlike theory, in practice principally an unplanned (but formally planned) development is observed. As a result, following impacts has been observed in the city. The share of urban public services and green areas per capita have been reduced, the city is reshaped in three dimension

with a chaotic and irregular distribution of building heights. Incompatible functions are located in urban parts. Natural assets have not been protected and built up area covered the periphery.

The process has been led by developers and sometimes by the central government. The local government could not be able to act proactive. Actually it is difficult to manage such a kind of structural change in economy, legislation and property market. Structural changes in public policy and limited predictive capacity of land use planning about large scale investments of private developers are regarded as the main reasons of ineffectiveness of physical planning in Adana case.

Today there is an opportunity for local governments, because recently property development projects have slowed down. The capacity of land development and real estate investments in macro-economy is limited, and it is not a sustainable way of development. Local governments can seek for alternate development strategies aiming at long term sustainable economic development.

Kaynakça/References

- Akay, A. ve Akgün F. K. (2014). Türkiye'de planlamada dönüşüm süreci: Çevre ve koruma mı? kentleşme ve yapılaşma mı? *Amme İdaresi Dergisi*, 47 (4), 93-115.
- Alexander, E. R. (2001). A transaction-cost theory of land use planning and development control: Towards the institutional analysis of public planning. *Town Planning Review*, 72(1), 45-76.
- Balaban, O (2016). *İnşaat ya resullullah, inşaat sektörü neyin lokomotifi?* Birikim Kitaplar, İstanbul
- Campbell, H., Tait, M., ve Watkins, C. (2014). Is there space for better planning in a neoliberal world? Implications for planning practice and theory. *Journal of Planning Education and Research*, 34(1), 45-59.
- Çopuroğlu, M. A. (2012) Adana'da kentleşme ve imarsız gelişmenin 50 yılı. *Planlama Dergisi*, 2009 (1), 53-65.
- Ersoy, M. (2016). *Kentsel planlama kuramları*. İmge Kitapevi, Ankara.
- Güzey, Ö. (2014). Neoliberal urbanism restructuring the city of Ankara: Gated communities as a new life style in a suburban settlement. *Cities*, 36, 93-106.
- Hall, T. ve Hubbard, P. (1996). The entrepreneurial city: New urban politics, new urban geographies? *Progress in human geography*, 20(2), 153-174.
- Harvey, D. (1989). *The urban experience*. JHU Press.
- Harvey, D. (1978). The urban process under capitalism: A framework for analysis. *International Journal of Urban and Regional Research*, 2(1-3), 101-131.

- He, S., ve Wu, F. (2009). China's emerging neoliberal urbanism: Perspectives from urban redevelopment. *Antipode*, 41(2), 282-304.
- İller Bankası (1966). *Adana merkez nazım imar planı araştırma raporu*.
- Kalabalık, H. (2011). *İmar hukuku dersleri*. Seçkin Yayıncılık. İstanbul.
- Kantor, P., ve Savitch, H. V. (1993). Can politicians bargain with business? A theoretical and comparative perspective on urban development. *Urban Affairs Quarterly*, 29(2), 230-255.
- Keleş, R. (2004) *Kentleşme politikası*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Levent, T. ve Levent, Y.S. (2011) Küreselleşme, mekânsal planlama yaklaşımlarındaki değişme ve kamu yararı. *Toplum ve Demokrasi*, 5(11), 53-74.
- Lovering, J. (2010). Will the recession prove to be a turning point in planning and urban development thinking?. *International Planning Studies*, 15(3), 227-243.
- Mc Guirk, P. M. (2005). Neoliberalist planning? Re-thinking and Re-casting Sydney's metropolitan planning. *Geographical Research*, 43(1), 59-70.
- Mohan, G. (1996). Neoliberalism and decentralised development planning in Ghana. *Third World Planning Review*, 18(4), 433.
- Öktem, B. (2011). İstanbul'da neoliberal kentleşme modelinin sosyo-mekansal izdüşümleri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (44), 23-40.
- Penpecioglu, M. (2016). Kapitalist kentleşme dinamiklerinin Türkiye’deki son 10 yılı: Yapılı çevre üretimi, devlet ve büyük ölçekli kentsel projeler. *Birikim*, 270, 62-73.
- Sager, T. (2011). Neo-liberal urban planning policies: A literature survey 1990–2010. *Progress in Planning*, 76(4), 147-199.
- Savini, F., Majoor, S., ve Salet, W. (2015). Dilemmas of planning: Intervention, regulation, and investment. *Planning Theory*, 14(3), 296-315.
- Şengül, H. T. (2001). *Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçleri üzerine yazılar*. Demokrasi Kitaplığı.
- Şengül, H. T. (2002). Planlama paradigmalarının dönüşümü üzerine eleştirel bir değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 21, 8-31.
- Tekeli, İ. (2014) *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Uzun, C. N. (2006). Yeni yasal düzenlemeler ve kentsel dönüşüme etkileri. *Planlama Dergisi*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2006 (2), 49-52.
- Yoloğlu, A. C. (2014). Planlama piyasasının iki yeni dinamiği: Parçalama ve tekelleşme. *İDEALKENT*, 5(13), 128-151.

Yerel Kamu Hizmetleri Bağlamında Etkililik Ölçüm Göstergelerinin Belirlenmesi

*

Mehtap Çakmak Barsbay¹
ORCID: 0000-0001-7609-6254

M. Kemal Öktem²
ORCID: 0000-0002-2040-426X

Öz

Yerel yönetimlerin farklı boyutlar açısından etkin ve etkili olarak değerlendirilmeleri, mevcut kaynakların doğru kullanılmasına, hizmet geliştirmeye ve çeşitlendirmeye, yenilikçi yönetim yaklaşımlarının uygulanmasına, sosyal-politik çevreyi oluşturan hizmetten yararlananların ihtiyaçlarına daha çok odaklanmaya bağlıdır. Mevcut girdilerin en uygun şekilde bir araya getirilip yönlendirilmemesi, genel olarak yerel kaynakların yetersizliği ya da yanlış kaynak tahsisi olarak açıklanmaktadır. Yerelde hizmet götürülen vatandaşların ve yerel baskı gruplarının beklentileri, yerel yönetimlerin de vatandaş odaklılık yönünde hizmet etme taahhütleri hem ekonomik hem de genel bir sosyo-politik performansın ortaya konulmasını gerekli kılmıştır. Yerelde kamu hizmetlerinin kamu yararı dengesini gözetmesi beklenir. Bu doğrultuda yerel hizmetlerin, salt ekonomik göstergelerden bağımsız ve etkili sunulmamasının tüm paydaşlar açısından sosyal maliyeti olmakta, bu durum hem ekonomik anlamda kaynak israfına hem de hizmet götürülen kesimin, yerel yönetimlere karşı güveninin azalmasına ve nihayetden toplumun desteğini kaybetmelerine neden olabilir. Bu çalışmanın amacı yerel yönetimlerin, sundukları hizmetlerin etkililik sorununu irdelemektir. Bu kapsamda, yerel yönetim etkililiği, verimlilik, sosyo-ekonomik, sosyo-politik göstergeler bağintısı incelenmekte, vatandaşın günlük hayat kalitesine etkisi değerlendirilmekte ve vatandaşların ihtiyaçları temelinde bazı göstergelerin kullanımı önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Etkililik, hizmet kalitesi, verimlilik, yerel hizmet, yerel yönetimler.

¹ Dr. Öğr. Ü., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, E-mail: mehtapcakmak@gmail.com

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, E-mail: kemalok@hacettepe.edu.tr

Construction of Metrics to Evaluate Effectiveness in the Context of Local Public Services

*

Mehtap Çakmak Barsbay³
ORCID: 0000-0001-7609-6254

M. Kemal Öktem⁴
ORCID: 0000-0002-2040-426X

Abstract

Some further requirements for better organization of local services, such as fostering public service diversity and improvement, implementing innovative practices in service delivery, focusing on the needs of beneficiaries, are needed to enhance the efficiency and effectiveness of local governments. If and when those required inputs are not combined optimally, it has briefly been conceptualized as a lack of resources and inappropriate resource allocation. Increasing pressures of local community-groups and expectations of citizens, and local governments' commitment to improving the user-oriented public service delivery have generated a demand for performance measurement both in an economic and socio-political manner. Local public officials must act for the balance of public interest. During the service delivery process, acting uneconomically and ineffectively do have social costs for the stakeholders and could lead to waste both available scarce resources and reduced trust towards local governments, in conclusion, lose community support. This study aims to examine the effectiveness of the services, which is supplied by local governments. In this study, we examine the relationship between local government effectiveness, productivity, socio-economic and socio-political indicators and also impact assessment of citizen's daily life quality and attempt to propose some related set of indicators to achieve local outcomes that are responsive to citizen needs.

Keywords: *Effectiveness, service quality, efficiency, local service, local governments.*

³ Asst. Prof., Karamanoğlu Mehmetbey University, E-mail: mehtapcakmak@gmail.com

⁴ Profesör, Hacettepe University, E-mail: kemalok@hacettepe.edu.tr

Giriş

Komün geleneğine dayanarak belirli bir kentsel mekânda yaşayan bireylerin ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve ortak sorunlarını çözmek amacıyla oluşturulmuş örgütlü birliktelikler yerel yönetimler olarak adlandırılmaktadır (Ertan, 2002). Bireylerin isteklerini iletebilecekleri en yakın kuruluşlar yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimler yerine mahalli idareler, yer yönünden yerinden yönetim kurumları veya âdem-i merkezi yönetim birimleri olarak da ifade biçimi ve kullanımına rastlanmaktadır. Yerel yönetimler, merkezden yönetimin ayrı birer tüzel kişilik vererek özerkleştirdiği, kendi kararlarını verebilecek yetkiye sahip, müstakil bütçesi olan, yerel hizmetlerin hukuka uygunluğunun sağlanmasını garanti altına almak bakımından merkezi idarenin idari (vesayet) denetimine tabi olan yönetim birimleridir.

Yerel yönetimler, vatandaşların güvenine sahip olmadan hayatta kalamaz, görevlerine devam edemezler. Bu nedenle algılanan imajları üzerinde doğrudan etkisi olacak bazı hizmetlere önem ve öncelik vermeleri gerekir (Yang ve Holzer, 2006). Yerel yönetimlerin hizmet sunumunu etkileyecek kararlarında kamu yararı dengesini gözetmesi beklenmekte ve bu doğrultuda yerel hizmetlerin, salt ekonomik göstergelerden bağımsız ve etkili sunulması gerekmektedir. Etkililik göz ardı edilerek sunulan hizmetlerin sağlayacağı sosyal faydadaki sınırlılıklar, paydaşlar açısından yerel yönetimlere karşı güvenin ve ihtiyaç duyulan vatandaş desteğinin azalmasına neden olabilecektir.

Yerelde hizmet götürülen vatandaşların beklentileri ve yerel grupların baskıları, yerel yönetimlerin de vatandaş odaklılık yönünde hizmet etme taahhütleri hem ekonomik hem de genel bir sosyo-politik performansın ortaya konması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle yerel yönetimlerin sundukları hizmetlerin etkililik sorununun irdelenmesi gerekmektedir. Buna karşın, etkililiğin hangi standartlar temelinde, neye göre ölçüldüğü ve bu ölçümün hangi ölçütler (kriterler) temelinde gerçekleştirildiği ve hatta gerçekleşmesi gerektiği konusunda belirsizlikler mevcuttur.

Bu çerçevede mevcut çalışmanın amacı, yerel yönetimlerce sunulan hizmetlerin etkililik sorununu irdelemek, yerel yönetim etkililiği, verimlilik, sosyo-ekonomik, sosyo-politik göstergeler bağıntısını incelemek, vatandaşın günlük hayat kalitesine etkisini değerlendirmek ve vatandaşların ihtiyaçları temelinde bazı göstergelerin kullanımı önerisini ortaya koymaktır. Bu amaçla öncelikle etkililik kavramına, etkililiğin ölçümüne ilişkin sorunlara değinilecek ve ardından yerel yönetimlerin görevleri bağlamında ihtiyaç temelli performans göstergeleri belirlenmeye çalışılacaktır.

Etkililik Kavramı, Önemi ve Ölçüm Sorunu

Etkililik, daha ziyade etkinlik kavramı ile ilişkilendirmekte ve verimlilik temelinde açıklanmaktadır. Bazı çalışmalarda ise etkililik, etkinlik ve verimlilik kavramlarının neredeyse aynı anlama gelecek şekilde birbirinin yerine kullanımına sıklıkla rastlanmaktadır. Ancak etkililik, verimlilik ve etkinlik ölçümünden elde edilen bilgiler birbirinden oldukça farklıdır. Etkililik, örgütlerin önceden tanımlanmış amaçlara ulaşmak için gerçekleştirdikleri faaliyetlerin sonunda bu amaçlara ulaşma derecesini belirler (Arslan, 2002) ve genel olarak örgütün gerçekleştirmeyi amaçladıkları ile elde ettikleri arasında yapılan bir karşılaştırmanın ifadesidir. Etkililik, etkinlik ve verimlilikten farklı olarak amaca ulaşmada kullanılan kaynaklara odaklanmaksızın, tümüyle elde edilen sonuçlara (outcome) ve sonuçların yararlılığına (kamu yararı) yöneliktir. Kamu kurumları açısından etkililik, var olma amacını yani misyonunu yerine getirebilmesi ile açıklanabilir. Etkililik, beşerî öğeler ile ilişkili olup kurum dışı faktörlerin etkisi altındadır (Kavuncubaşı, 1995). Buna karşılık verimlilik ve etkinlik, örgütsel süreçlerin işleyişi ile ilgili olup teknik ve ekonomik kavramlardır. Yeni kamu işletmeciliği anlayışı ile birlikte yerel yönetimlerde çağdaş yönetim ilkelerinin uygulanması sürecinde bu kavramlar sıklıkla kullanılmakta, yeni ölçüm araçları geliştirilmektedir.

Farklı sektörlerce sunulan hizmetlerin etkililik göstergelerinin tespit edilmesinde bazı sorunlar bulunmaktadır. Örneğin eğitim hizmetlerinin amacı, mezun öğrenci sayısını artırmak değil öğrencilerde milli eğitimin amaçları doğrultusunda istendik davranış değişiklikleri oluşturabilmektir. Bu gelişim ve değişimlerin ölçümü her zaman mümkün olmadığından etkililik ölçümünde ölçüt olarak hizmet çıktılarını kullanılmaktadır. Diğer yandan yerel yönetim faaliyetlerinin takip edilmesinde performans yönetimi tekniklerinden yararlanılmaktadır. Bu amaçla performans göstergeleri aracılığıyla belirlenen zaman dilimlerindeki gelişim potansiyeli ortaya konabilmektedir. Ancak, performans göstergeleri, faaliyetlerin sayısal olarak takibine imkân vermekle birlikte işin ne kadar iyi olduğunu göstermemekte yani o faaliyetin sonuçları ve kalitesi hakkında fikir vermemektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerin, kamu yararı doğrultusunda verdikleri yerel hizmetlerin kalitesini ölçmeleri ve değerlendirmeleri gereklidir. Şüphesiz bunları ölçmenin sunulan hizmete, hizmet sunan örgütün niteliğine göre farklılaşabilecek yol, yöntem ve teknikleri bulunmaktadır. Nitekim, hizmet kalitesi ölçüm yöntemlerinin farklı hizmet sektörlerinde uygulanmasına yönelik kapsamlı ve doyurucu bir literatür bulunmaktadır.

Sunulan hizmete yönelik kalitenin temel olarak, neyin (teknik kalite) ve nasıl (fonksiyonel kalite) sunulduğunun, reklam kampanyaları, halkla ilişkiler çalışmaları, fiyatlandırma ve pazarlama aktiviteleri, gelenekler, ideoloji ve sözlü ifadeler gibi dış etkilerin bir tezahürü olarak ortaya çıkan imajın (görünümün), beklenen ve algılanan hizmet arasındaki açıklığı etkilediğine ve dolayısıyla hizmet kalitesinin sağlanması açısından bu boyutlara odaklanmanın gerektiği argümanına dayalı olan *Hizmet Kalitesi Modeli*, 1984 yılında Grönroos tarafından geliştirilmiştir.

Sunulan hizmete yönelik beklentiler, bireysel farklılık gösterebileceği için detaylı bir şekilde hizmetten yararlananların beklentilerini saptayabilmek gerek zaman gerekse maddi açıdan zorluklar ortaya çıkarabildiğinden (Yılmaz, 2007), hizmet kalitesi ölçeği (SERVQUAL) (Parasuraman, Zeithaml ve Berry, 1988) gibi müşteri beklentileri ile algıları arasındaki farka dayanarak hizmet kalitesinin ölçüldüğü hem özel hem de kamu sektöründeki çeşitli kuruluşlarda kullanılabilecek bir model ortaya konmuştur (Donnelly, Wisniewski, Dalrymple ve Curry, 1995). Model, müşterilerin, hem genel özellikleri ve kaliteli hizmet belirleyicileri ile ilgili beklentilerini hem de belirli bir hizmet sağlayıcı için gerçek ve güncel hizmet kalitesi algılarını ifade edebildikleri varsayımı altında, *hizmetin sunulduğu fiziksel tesislerin, kullanılan ekipmanın, hizmet sunan personelin ve kullanılan iletişim mekanizmalarının tanımlandığı gözle görülebilir/somut kriterler boyutu, sunulan hizmetin amacına uygun bir şekilde güvenilir ve tam olarak sunulmasını tanımlayan güvenilirlik kriteri boyutu, hizmeti alanlara yardımcı olma ve hızlı hizmet sunumunu tanımlayan ihtiyaca cevap verebilirlik düzeyi boyutu, sistemin yetkin, saygılı ve güvenli bir hizmet sunumu sağlamasına yönelik güvence vermesi boyutu, hizmetten faydalananların ihtiyaçlarını tespit etmeye yönelik çabaların hizmete erişimi kolaylaştırılmasının sağlandığı empati boyutundan ve bu boyutlara ait kriterlerden oluşmaktadır. Bu boyutlarda tespit edilen hizmet kalitesi açıklarının, müşteri beklentilerinin ne olduğu konusunda müşteri beklentileri ile yönetim algıları arasındaki uçurumu tanımlayan anlayış açığı; yönetimin müşteri beklentilerini anlaması ile hizmet kalitesinin tasarımı ve özellikleri arasındaki farkı tanımlayan tasarım açığı; kilit alanlardaki kaynak sıkıntısı, bağlılık ve motivasyon eksikliği; yetersiz kalite kontrol prosedürleri; ya da yetersiz personel eğitimi gibi nedenlerle ortaya çıkabilecek hizmet kalitesi ve sunulan hizmetin gerçek kalitesi arasındaki boşluğu tanımlayan sunum açığı ve iletişim açısından kaynaklanabileceği ifade edilmektedir.*

Hizmet kalitesinin belirlenmesinde hizmetten yararlananların beklentilerini ve aldıkları hizmete yönelik algılamalarını ölçmeye ve kullanılan kriter/yöntem(ler)e yönelik getirilen eleştiriler, 1992 yılında Cronin ve Taylor'u

dört farklı sektörden 660 görüşmeye dayalı olarak elde edilen veriler ile hizmet kalitesinin ölçümünde performansa dayalı bir ölçmenin, *SERVQUAL* ile hizmet kalitesi ölçümüne göre daha gelişmiş bir yolu olabileceğini, hizmet kalitesinin, memnuniyetin bir öncüsü olduğunu, hizmet kalitesinin memnuniyeti sağlama yerine satın alma niyetini daha az etkilediği sonuçlarını buldukları bir çalışma yapmaya yöneltmiştir. Bu sayede, hizmet sunan örgütlerin performanslarına odaklanarak hizmet kalitesinin belirlenebileceği ortaya konulmuş ve bu amaçla kullanılabilir hizmet performansı (*SERVPERF*) ölçeği geliştirilmiştir.

Bu çalışmayı takiben *SERVPERF* ölçeğinin hizmet sunumunun etkililik ölçümünde daha kullanışlı olduğuna yönelik tartışma (faktörlerin bazı inceleme türünde uygun olamayabileceği açısından) ve çalışmalar ortaya konmuştur. Örneğin, bu bağlamda, Avustralya'da eko-yurtların hizmet kalitesi özelliklerinin araştırıldığı bir incelemede, derinlemesine mülakatlarla, ekoturistlerin eko-yurt ziyaretlerinde önemli gördüğü kalite boyutları geliştirilmiştir. Bu amaçla *SERVPERF* hizmet kalitesi performans ölçümü temelli bir ölçek benimsenmiştir. Bu ölçeğin ekoturizm sektöründe uygulanabilirliği sınanmış ve eko-dostu uygulamalar, eko-etkinlikler ve eko-öğrenme olmak üzere üç ek-faktör özellik saptanmıştır. Konukların eko-turizmde hizmet kalitesi algısını değerlendirmede ve gelecekteki alan araştırmalarında bir çerçeve sunabileceği bulgusu ortaya konmuştur (Ban ve Rooma, 2017).

Etkililik ölçüm göstergeleri bağlamında değerlendirilebilecek bir başka sistem ise farklı sektör, ürün, hizmet ve uygulamaların sunumuna yönelik geliştirilen uluslararası standartlardır. Örneğin herhangi bir ölçek ayrımı gözetmeksizin her tür belediye, yerel yönetim, şehir gibi topluluğun performansını ölçebilmek amacıyla bir araç olarak geliştirilen ve 2018 yılında revize edilerek yeniden yayınlanan 37120 numaralı *Toplulukların Sürdürülebilir Gelişimi-Kent Hizmetleri ve Yaşam Kalitesi Göstergeleri* standardı, kentlerin ilerleme ve gelişimlerinin sağlanması için kullanılabilir göstergeleri içermektedir. Standartta, *ekonomi, eğitim, enerji, çevre, finans, yangın ve acil müdahale, yönetim, sağlık, rekreasyon, güvenlik, barınma, katı atık, telekomünikasyon ve yenilik, ulaşım, şehir planlaması, atık su, su ve sanitasyon, raporlama ve kayıtların güncel tutulması* gibi alanlarında 45 temel (anahtar) gösterge bulunmaktadır.

Yerel hizmetlerin standardize edilmesinde 9001 numaralı *Kalite Yönetim Sistemi*, 14001 numaralı *Çevre Yönetim Sistemi*, 27001 numaralı *Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi*, 45001 numaralı *İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi*, 18001 numaralı *İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi* standartları araç olarak kullanılabilir.

Etkililik ölçümünde kullanılacak araçlardan bir diğeri ise özellikli (spesifik) konulara yönelik göstergeler bütünü olarak nitelendirilebilecek endekslerdir. Örneğin bir ülkenin kalkınma durumunu değerlendirebilecek ve uluslararası karşılaştırmalarda kullanılacak ve kapsamında *ortalama yaşam süresi, okuryazarlık ve okula kayıt dahil eğitime erişim oranı ve kişi başına düşen gelir* göstergelerin bulunduğu *İnsani Gelişmişlik Endeksi*, ülkelerin sundukları toplam hizmetlerin etkililiğinin ölçümünde kullanılabilir. Sağlık sistemlerinin ve uygulanan sağlık politikalarının etkililiğinin ölçülmesinde, *Dünya Sağlık Örgütü'nce* oluşturulan *Karma Endeks* kullanılmaktadır. Benzer şekilde ilerleyen bölümlerde değerlendirmesi sunulan *Sürdürülebilir Kentler Endeksi*, etkililik ölçüm göstergeleri bağlamında oluşturulmuştur. Sayılan bu yöntemler yanında etkililiğin ölçümünde özellikle kamusal kaynaklara dayalı olarak hizmet sunumunu gerçekleştiren kamu sektöründe, şeffaflık ve hesapverebilirlik kapsamındaki uygulamalar da kullanılabilir.

Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Görevleri

Türkiye'de yerel yönetimlere ilişkin temel hukuki düzenleme 1982 *Anayasası*'dır. Bu düzenlemede yerel yönetimlere yönelik olmak üzere iki madde bulunmakta olup bunlar 123. ve 127. maddelerdir. 123. maddede *idarenin, kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu, teşkilat ve görevleri bakımından merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayandığına* yer verilmiştir. 127. maddenin tamamı ise yerel yönetimlere yöneliktir. Buna göre yerel yönetimler (mahalli idareler), *“il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri”* olarak tanımlanmıştır.

5302 sayılı *İl Özel İdaresi Kanunu*'nda il özel idaresi, *“il halkının mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi”* olarak tanımlanmıştır. Yine 442 sayılı *Köy Kanunu*'nun 1. maddesinde, *“nüfusu iki binden aşığı yurtlar”* köy olarak tanımlanmıştır.

Belediyeler (büyükşehir belediyeleri dahil), il özel idareleri ve köyler olmak üzere Türkiye'de üç tür yerel yönetim vardır. İl özel idareleri, belediye ya da köy sınırları içerisinde yer almayan alanlarda görev yapmak üzere her ilde bir tane kurulan yerel yönetimlerdir. Köyler, 2000'den az nüfusu içeren küçük yerleşimlerdir.

Belediye, şehir belde sakinlerinin yerel ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş bir yerel yönetim şekli olmakla birlikte Belediye Kanunu'na göre belediyeler, nüfusları ne olursa olsun il ve ilçe merkezlerinde ve nüfusu 5000'den fazla olan yerleşimlerde kurulmaktadır.

Belediyeler, tüzel kişiliğe sahip idari ve mali yönden özerk birimlerdir. Karar verme organları, yerel seçimler yoluyla kendi yetki alanları içinde kendilerine tahsis edilen ortak yerel hizmetleri sağlamak amacıyla oluşturulmaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu'na göre belediyeler, şehir planlaması gibi yerel ve ortak hizmetler sağlayabilmekte, su ve kanalizasyon sistemleri, ulaştırma, çevre sağlığı, katı atık, itfaiye, acil yardım, şehir trafiği, ormancılık, parklar ve rekreasyon, konut, kültür ve sanat, turizm, sosyal hizmetler, kadın ve çocuk barınma evleri kurma hizmetleri verebilmekte ve ayrıca diğer kamu kurumlarının sorumluluk alanlarında olmayan görevleri de yerine getirebilmektedirler. Merkezi idare tarafından doğrudan sunulmayan kamu hizmetlerinin yerel düzeyde sunumunda ön planda olan kuruluşlar yerel yönetimlerdir.

Yerel yönetimler, kamu yönetimi içinde halka en yakın olan ve politikalarıyla halkın gündelik yaşamı üzerinde doğrudan etkide bulunan önemli bir yönetsel birimdir. Bu bağlamda yerel yönetimler gerek demokrasi anlayışının yerleşmesi açısından gerek de yerel hizmetlerin verimlilik ve etkinliğinin sağlanması açısından oldukça önemli kurumsal yapılar (Eryılmaz, 1994) olup halkın ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve bir anlamda vatandaş memnuniyetini artırabildiği oranda kuruluş amacını ve temel fonksiyonunu yerine getirmiş olacaktır (Duman ve Yüksel, 2008). Yerel yönetimlerin kendilerine verilen görevleri zamanında ve vatandaşları temel alarak yapmaları öncesinde vatandaşların istek ve beklentilerini doğru tespit etmeleri beklenmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerce sunulan hizmetlerin yerine getirilmesinde vatandaşların ihtiyaçlarının, beklentilerinin ve memnuniyetinin ne derece sağlanabildiğinin belirlenmesi, sorunlu alanlarda düzeltici faaliyetlerin belirlenerek uygulanması yoluyla vatandaş odaklı kamu hizmeti sunulması önemlidir.

Hizmet verdiği nüfus ve hizmet çeşitliliği açısından en kapsamlı olarak değerlendirilebilecek yerel yönetim birimi olan belediyelere yürütülmek üzere verilen görevler, Belediye Kanunu'nun 14. maddesinin a ve b bentlerinde sıralanmıştır. Kanuna göre sunulacak hizmetler aşağıda sıralanmış olup bu hizmetlerin, mahalli müşterek nitelik taşımaları gerekmektedir:

“a) İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil

alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor, orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler.

b) Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilir veya yaptırabilir, her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilir; sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir; mabetlerin yapımı, bakımı, onarımını yapabilir; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlemlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir. Gerektiğinde, sporu teşvik etmek amacıyla gençlere spor malzemesi verir, amatör spor kulüplerine aynı ve nakdî yardım yapar ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan öğrencilere, sporculara, teknik yöneticilere ve antrenörlere belediye meclisi kararıyla ödül verebilir. Gıda bankacılığı yapabilir”.

2008 yılında büyükşehirlerde bulunan belde belediyeleri, 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 2. maddesi ile kaldırılmıştır. 2012 yılında 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile büyükşehir belediyelerinin hizmet sunmakla mükellef oldukları hizmet alanları, illerin mücavir alan kapsamına genişletilmiştir. Bu Kanun ile büyükşehir belediyelerinin sayısında artış gerçekleşmiş olup bu alanlar içerisinde bulunan köyler mahalleye dönüştürülmüş ve köy sayısında yarıya yakın bir azalış olmuştur.

Büyükşehirlerde il özel idaresi ve ayrıca büyükşehir olmayan illerde nüfusu 2000'nin altında olan belde belediyeleri de köye dönüştürülmüştür. Bu düzenlemeyi takiben büyükşehirlerde merkeze yakın mahalleler ile merkeze görece uzak mahallelerde yaşayanların hizmete erişim, kendilerine sunulan hizmetleri algılamaları ve dolayısıyla hizmetin etkililiği açısından farklılıkların ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun 7. maddesinde, büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görevleri sıralanmıştır. Bu kapsamda belediyelere verilen görevler şunlardır:

- a) Büyükşehir katı atık yönetim planına uygun olarak, katı atıkları toplamak ve aktarma istasyonuna taşımak.

- b) *Sihhi işyerlerini, 2. ve 3. sınıf gayrisihhi müesseseleri, umuma açık istirahat ve eğlence yerlerini ruhsatlandırmak ve denetlemek.*
- c) *Birinci fıkrada belirtilen hizmetlerden; 775 sayılı Gecekondu Kanununda belediyelere verilen yetkileri kullanmak, otopark, spor, dinlenme ve eğlence yerleri ile parkları yapmak; yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak; mesleki eğitim ve beceri kursları açmak; mabetler ile sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yapım, bakım ve onarımı ile kültür ve tabiat varlıkları ve tarihi dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlemlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak.*
- d) *Defin ile ilgili hizmetleri yürütmek.*
- e) *Afet riski taşıyan veya can ve mal güvenliği açısından tehlike oluşturan binaları tahliye etmek ve yıkmak.*

Büyükşehir belediye meclis kararı alınması durumunda belediyeler ilaveten aşağıda sıralanan görevleri de yürütmekle mükelleftirler.

- a) *Yolcu ve yük terminalleri, kapalı ve açık otoparklar yapmak, yaptırmak, işletmek, işlettirmek veya ruhsat vermek.*
- b) *Mezarlık alanlarını tespit etmek, mezarlıklar tesis etmek, işletmek, işlettirmek, defin ile ilgili hizmetleri yürütmek.*
- c) *Her çeşit toptancı hallerini ve mezbahaları yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek, imar planında gösterilen yerlerde yapılacak olan özel hal ve mezbahaları ruhsatlandırmak ve denetlemek.*
- d) *Temizlik hizmetleri ve adres ve numaralandırmaya ilişkin görevleri belediye meclisi kararı doğrultusunda müstakilen ya da büyükşehir belediyesi ile birlikte yapmak.*
- e) *Şehir merkezine olan uzaklık, nüfus ve hattı kullanan sayısı kriterleri esas alınarak büyükşehir belediye meclisi kararıyla belirlenen yerlerdeki toplu taşıma hatlarının işletmesinin o bölgede kurulu taşıma birlik veya kooperatiflerinden temin edilmesine karar verebilir.*

Türkiye'de Yerel Yönetimlere Yönelik Sorunlar ve Beklentiler

Kentlerde nüfus yoğunluğunun artması, hizmet üretim ve dağıtımının kent düzeyinde yerel yönetimler tarafından yerine getirilmesini gerekli kıldığı gibi ilaveten, yeni sorunları ve hizmet alanlarını gündeme getirmekte ve yerel yönetimlerin iş yükünü artırmaktadır. *Altyapı sorunları, çevre kirliliği ve temizliği, sağlıklı barınma mekanları oluşturma, sosyal hizmetler, suç oranlarında artış sosyal uyumsuzluk, sağlıklı içme suyu* (Yüksel, Bakırcı ve Kutlar, 2011), *yaşlı*

nüfusun artması, iç ve dış göç gibi konular ve sorunlar çözüm bulunması gereken hizmet alanları olarak başta gelmektedir.

Literatürde halkın yerel yönetimlerden beklentilerini belirlemeye yönelik birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir (Duman ve Yüksel, 2008; Yücel, Yücel ve Atlı, 2012; Göküş ve Alptürker, 2011; Göküş ve Karayıldırım, 2012; Taşçı, 2014; Uzun ve Çolak, 2015; Candan ve Maltaş, 2015; Etöz, Er ve Kaçmaz, 2016; Örselli ve Bayrakçı, 2017; Özdemir ve Zeren, 2017; Hergüner, 2017). Turan ve Songur (2017) tarafından yapılan araştırmada, Ankara ili Şereflikoçhisar ilçesinde yaşayan halkın genel hizmet beklentilerinin, *içme suyu ve kanalizasyon sorununun çözülmesine, belediye katı atıklarının yönetimine, temizlik hizmetlerine ve yol yapım hizmetine* ilişkin olduğunu ortaya koymuştur. Ancak, yerel beklenti ve ihtiyaçlar kentsel mekâna göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Çanakkale ilinde vatandaşların belediye hizmetlerinden beklentilerinin *kentsel altyapı, toplu taşıma ve engelliler ile toplum merkezlerine yönelik faaliyetlere* odaklandığı tespit edilmiştir (Aslan ve Uluocak, 2012; Kozan, Bozgeyikli ve Kesici, 2018). Benzer şekilde Mersin/Anamur Belediyesinden beklentilerin %75,5'i *altyapı hizmetlerinin sağlanmasına* yöneliktir (Özdemir ve Zeren, 2017). Uşak ilinde ihtiyacın görece fazla olduğu konuların *altyapı, su ve çevre kirliliği* hizmetlerine yönelik olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Akyıldız, 2012). Ankara Şereflikoçhisar, Çanakkale, Mersin/Anamur ve Uşak özelinde ortak yerel hizmet ihtiyacı alt yapı hizmetlerine yöneliktir.

Etöz vd., (2016) tarafından Alanya'da yapılan araştırmada, katılımcıların %88,8'i *belediyelerden iletişime yönelik ve %50,8'inin ise hızlı ve etkin hizmet anlayışı* beklentisi içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yerel halkın en çok hizmet beklediği konunun *çevre temizliği* olduğu, sürdürülebilirliğin sağlanması amacı ile belediyeden *katı atık yönetimi, geri dönüşüm ve altyapı* konularında fiziki hizmet beklendiği ifade edilmektedir. Duman ve Yüksel (2008) tarafından Mersin ilinde yapılan araştırmada, vatandaşların çöp toplama hizmeti ve içme suyu altyapı yatırımları dışında kalan hizmetlere yönelik beklentilerinin olduğu ortaya konmuştur.

Hizmet kalitesinin ve sunulan hizmetlerin etkililiğinin göstergesi olarak hizmetten yararlananların memnuniyet durumlarından faydalanabileceği söylenebilir. Hizmet kalitesi kavramını, *alıcının gereksinimi ve beklentileri, bunların doğrultusunda hizmette olması gereken özellikler, hizmetin bu özellikler ve niteliklere sahip olma derecesi* olarak tanımlamak mümkündür (Esin, 2002). Yerel yönetimlerin vatandaşlara yönelik hizmet sunma görevi yanında yerine getirdiği faaliyetlere yönelik hizmetten yararlananlara bilgi verme görevi de bu-

lunmaktadır. Aslan ve Uluocak (2012) tarafından yapılan araştırmada, vatandaşların %74,6'sının *belediye faaliyetlerinden yeteri kadar haberdar olmadığı* ortaya konulmaktadır.

Eskişehir ilindeki belediyelerde yapılan bir çalışmada (Filiz, Yılmaz ve Yağizer, 2010) *hizmetten yararlananların, beklentilerinin altında hizmet algıladıkları* sadece Büyükşehir Belediyesini değerlendirenlerin, fiziksel/somut özelliklerde beklentilerinin üstünde, haberleşme boyutunda ise beklentinin çok altında hizmet aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

2012 yılında 6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesini takiben meydana gelen yasal dönüşümlerin vatandaşların beklentilerini, hizmetten memnuniyetlerini ne ölçüde etkileyip değiştirdiğine yönelik yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular ile ortaya konan sonuçlar, yerel yönetimlerin etkililiğinin ortaya konması temelinde ele alınabilir. Bu kapsamda 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesi statüsüne kavuşan Trabzon ilinde kapatılan belde belediyeleri bölgesinde sunulan hizmetlerin kalitesindeki değişimi belde sakinlerinin perspektifinden ortaya koyan bir çalışmada (Hergüner, 2017), *kapatılan belde belediyelerinin yetkilerinin büyükşehir belediyesine devrinin verimlilik açısından kısmi ilerleme sağlamasına karşın yerel demokrasiyi olumsuz etkilediği* belirtilmektedir.

Hatay ilinde 6360 sayılı Kanun öncesi ve sonrası döneme ilişkin hizmetlere yönelik memnuniyet algısının belirlendiği çalışmada (Candan ve Maltaş, 2015), *katılımcıların SERVQUAL ölçeği alt boyutlarından finans boyutu açısından büyükşehir belediyesi olma sonrası ve öncesi döneme ilişkin memnuniyet düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğu, ölçeğin diğer boyutları açısından ise iki dönem arasında memnuniyet algılaması açısından farklılık bulunmadığı* ortaya konmuştur. İstatistiksel olarak anlamlı bir fark olmasa da fiziksel, imar, ulaşım ve kültür boyutları bakımından büyükşehir olduktan sonraki dönemde alınan hizmetlere yönelik memnuniyet algısının arttığı, buna karşılık itimat, sorumluluk, eşitlik, temizlik, denetim ve haberleşme boyutları bakımından memnuniyet algısının azaldığı bulgularına ulaşılmıştır.

Yine 6360 sayılı Kanun öncesi belde belediyesi iken Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte belediye tüzel kişiliği son bulan Trabzon büyükşehir belediyesi kapsamında mahalleye dönüşen Geyikli ve Söğütlü'de yapılan çalışmada (Uzun ve Çolak, 2015), hizmet sunumu açısından eski dönemin verimlilik, hizmette halka yakınlık, beklentilerin karşılanması, kaynakların etkin kullanımı ve katılım açısından olumlu değerlendirilmesine karşın *yeni uygulamadan memnuniyet düzeylerinin görece düşük olduğu* ortaya konmaktadır.

Samsun, Antalya, Kocaeli, İzmir, Ankara, Diyarbakır ve Erzurum'da 7000 kişinin kapsama alındığı çalışmada (Okcu vd., 2015), 6360 sayılı Kanun sonrası

yerel nitelikli hizmet sunumu hakkında hizmetten yararlananların, otogar hizmetleri, mezarlık hizmetleri, mezbaha hizmetleri, hal (sebze/balıkçı) hizmetlerinin büyükşehir belediyesi yerine ilçe belediyesi; su hizmetlerinin, su ve kanalizasyon idaresi; katı atıkların bertarafı, çöplük hizmetleri, ana caddelerin yapım, bakım ve temizliği ve toplu taşıma hizmetlerinin büyükşehir belediyesi; uygulama imar planları ile inşaat ve iskân ruhsat hizmetlerinin ilçe belediyesi tarafından verilmesinden daha memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Sürdürülebilir Kentler ve Kalkınma

Kentlerin daha sürdürülebilir olması için, çeşitli klasik okumalara bakıldığında *yapılı çevre* (Tekeli ve Ataöv, 2017), *arazi kullanım planlaması*, *kentsel tasarım*, *ulaşım*, *ekolojik ıslah*, *ekonomik kalkınma*, *kaynak kullanımı*, *varlık planlaması*, *gerçek dünyada sürdürülebilir kent planlaması* örnek olayları gibi kuramsal, uygulamalı çalışmalar, vizyon, belirgin ve erişilebilir kaynaklar gibi başlıklara; öğrenciler, mesleki uzmanlar ve kentsel çevrenin geleceğine ilgi duyan vatandaşlar açısından değişen örnekler gözden geçirilebilir (Wheeler ve Beatley, 2004). Kamu yönetimi, toplum ve bölge planlaması ve tasarım ile mimari bölümlerinin akademik iş birliği gerekebilir.

Barınma, ulaşım, çalışma ve boş zamanları değerlendirme gibi dört işlevi olabildiğince yerine getirebilen dünya kentlerinin, sürdürülebilirlik kapasitelerini üst sınırlara taşımalarının yanında sürdürülebilir kent niteliğine sahip olabilmek amacıyla *ekonomik*, *ekolojik* ve *toplumsal* alanlarda dönüşüm, değişim ve kalkınma sağlanmaktadır.

Dünya kentlerine yönelik oluşturulan *sürdürülebilirlik karneleri* (Sustainable Cities Index, 2016) incelendiğinde, insan başlığı altında *demografik* (üretim çağındaki nüfus, işgücüne bağımlılık oranı, yaşlı nüfus), *eğitim*, *gelir eşitsizliği*, *iş-yaşam dengesi*, *suç*, *sağlık*, *pahalılık bileşenlerinin*; *çevre başlığı* altında *çevresel riskler*, *enerji* (kişi başına enerji kullanımı ile *Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın-GSYİH* her bir dolarını üretmek için tüketilen enerji miktarı), *yeşil alanlar*, *hava kirliliği*, *sera gazı emisyon düzeyi*, *atık yönetimi*, *içme suyu ve sanitasyon bileşenlerinin*; *ekonomi başlığı* altında ise *ulaşım altyapısı*, *ekonomik kalkınma ve refah* (kişi başına düşen *GSYİH*), *iş kurabilme kolaylığı* (bir işe başlamak için kaç gün ve hangi prosedürlerin gerektiği), *sınır ötesi ticaret kolaylığı* ile *bankalardan kredi alma kolaylığı*), *turizm*, *diğer dünya kentleri ile arasındaki ekonomik ve ticari bağlantı düzeyi*, *istihdam oranı* gibi bileşenlerin kriter olarak kullanılarak bazı kentlere puan verildiği görülmektedir.

Kentlerin değerlendirilmesinde kullanılan göstergeler Tablo 1’de verilmiştir. Söz konusu gösterge puanları bakımından sürdürülebilir kentlerin sıralaması yapılmıştır. Tüm boyutlar bakımından toplam indeks sıralamasında

Zürih (İsviçre), Singapur (Singapur), Stokholm (İsveç), Viyana (Avusturya) ve Londra (İngiltere)'nin ilk beşte, Cape Town (Güney Afrika), Manila (Filipinler), Yeni Delhi (Hindistan), Kahire (Mısır) ve Kolkata (Kalküta- Hindistan) ise son beşte yer aldığı listede, İstanbul 77. sırada yer almaktadır.

İnsan alt başlığında yer alan göstergeler bakımından ilk beşte Seul (Güney Kore), Rotterdam (Hollanda), Hamburg (Almanya), Viyana (Avusturya) ve Berlin (Almanya)'in; İstanbul'un ise 90. sırada yer aldığı listede, son beşte Meksiko City (Meksika), Sao Paulo (Brezilya), Nairobi (Kenya), Johannesburg (Güney Afrika) ve Cape Town (Güney Afrika) yer almaktadır. Çevre boyutu bakımından alınan puanlar sıralandığında ise Zürich (İsviçre), Stokholm (İsveç), Cenova (İtalya), Viyana (Avusturya) ve Frankfurt (Almanya)'un ilk beşte, Abu Dabi (Birleşik Arap Emirlikleri), Dubai (Birleşik Arap Emirlikleri), Pekin (Çin), Doha (Katar) ve Kolkata (Hindistan)'nın son beşte yer aldığı listede, İstanbul 74. sırada yer almaktadır. Ekonomi boyutu bakımından yapılan sıralamanın ilk beşinde Singapur (Singapur), Hong Kong (Çin), Londra (İngiltere), Dubai (Birleşik Arap Emirlikleri), ve Zürich (İsviçre) yer alırken Yeni Delhi (Hindistan), Amman (Ürdün), Kahire (Mısır), Bengaluru (Hindistan) ve Kolkata (Hindistan) son beşte yer almakta olup İstanbul 75. sıradadır.

Tablo 1. Sürdürülebilir şehirler endeksinde kullanılan göstergeler

GÖSTERGE ADI	GÖSTERGE TANIMI	BAŞLIK
Eğitim	Okuryazarlık oranı Üniversite sıralamaları Yükseköğretim görenlerin toplam nüfus içindeki oranı	İnsan
Sağlık	Doğuşta yaşam beklentisi Obezite oranı	İnsan
Demografi	Bağımlı nüfus oranı	İnsan
Gelir eşitsizliği	Gini katsayısı	İnsan
Pahalılık	Tüketici fiyatları endeksi Emlak fiyatları	İnsan
İş-yaşam dengesi	Yıllık ortalama çalışma saatleri	İnsan
Suç	Cinayet oranı	İnsan
Çevresel riskler	Doğal afet maruziyeti	Çevre
Yeşil alanlar	Yeşil alanların toplam şehir alanına oranı	Çevre
Enerji	Enerji kullanımı Yenilenebilir enerji kullanımı \$ bazında GSYİH başına enerji tüketimi	Çevre
Hava kirliliği	Ortalama kirlenici seviyesi	Çevre
Sera gazı emisyonu	Metrik tonlardaki emisyonlar (kişi başına)	Çevre
Atık yönetimi	Katı atık yönetimi (toplanan çöplerin geri dönüştürülme düzeyi)	Çevre
İçme suyu ve sanitasyon	Atık su arıtım oranı İçme suyuna erişim (hanelerin %'si) İyileştirilmiş sanitasyona erişim (hanelerin %'si)	Çevre
Ulaşım altyapısı	Trafik yoğunluğu Demiryolu altyapısı Havaalanı memnuniyeti	Ekonomi
Ekonomik kalkınma	Kişi başına GSYİH İş yapma kolaylığı endeksi	Ekonomi
Turizm	Uluslararası ziyaretçi başına yıllık, mutlak ve kişi başına gelir	Ekonomi
Bağlantı	Mobil bağlantı Yüksek hızda internet erişimi Diğer dünya kentleri ile arasındaki ekonomik ve ticari bağlantı düzeyi	Ekonomi
İstihdam	Çalışan sayısı, şehir nüfusunun %'si	Ekonomi

Siemens, 16 nicel (kişi başına karbondioksit-CO₂ emisyonu, kişi başına su tüketimi, geri dönüşüm oranları ve hava kirletici konsantrasyonları gibi) ve 14 nitel (şehrin daha fazla yenilenebilir enerji, trafik tıkanıklığı azaltma politikaları ve hava kalitesi kodları tedarik etme konusundaki taahhüdü gibi) göstergesi kullanarak Yeşil Kent İndeksi oluşturmuş ve tüm kıtalardan 130 farklı şehri dahil ederek genel indeks ile farklı alt bileşenler bakımından sıralamalar ve şehirler arası karşılaştırmalar yapmıştır.

Endeks kriterleri ve göstergeleri Avrupa için CO₂ emisyonu ve yoğunluğu, CO₂ azaltma stratejileri, enerji (enerji tüketimi, enerji yoğunluğu, yenilenebilir enerji tüketimi, temiz ve etkili enerji politikaları), binalar (ikamet amacıyla kullanılan binaların enerji kullanım düzeyleri, binalarda enerji verimliliği standartları, binalarda enerji verimliliği teşvik uygulamaları), ulaşım (motorlu araç dışı taşımacılığın kullanım düzeyi, yeşil ulaşımın teşvik edilmesi, trafik azaltma uygulamaları), su (su tüketimi, sistem sızıntıları, atık su arıtma sistemleri, su verimliliği uygulamaları), atık yönetimi ve arazi kullanımı (belediye atık üretimi, atıkların geri dönüşümü, atık azaltma politikaları, yeşil arazi kullanım politikaları), hava kalitesi (günlük nitrojen dioksit düzeyi, günlük sülfür dioksit düzeyi, günlük tespit edilen partikül madde seviyesi, temiz hava politikası) ve çevre yönetimini (yeşil eylem planı, yeşil politika uygulamalarına kamunun katılımı, yeşil yönetimi) kapsamaktadır. Toplu taşıma araçlarına ortalama 350 metre mesafede yaşanan ve nüfusun yarısı bisiklet kullanan Kopenhag (Danimarka), *Avrupa Yeşil Şehirler Endeksi* (2009) sıralamasında genel sonuçlar itibariyle 87,31 puan ile birinci sırada yer alırken İstanbul (Türkiye) 45,20 puan ile *Avrupa Şehirleri Endeksi*'nde 25. sırada bulunmaktadır. Yeşil kentsel alanların (Çelik, 2018) artmasının sürdürülebilirliğe katkısı olduğu gibi sağlığa da önemli etkileri bulunmaktadır. *Dünya Sağlık Örgütü*, küresel ölümlerin %3,3'ünün kentlerdeki rekreasyon alanlarına erişim eksikliğine bağlı fiziksel hareketsizlik kaynaklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında kentlerdeki sağlık risklerinin iklim, hava kirliliği, barınma, sağlıksız beslenme, sağlıksız içme suyu, çevre temizliğinin yetersizliği ve kötü atık yönetiminden kaynaklandığı belirtilmektedir.

Herhangi bir ölçek ayrımı gözetmeksizin her tür belediye, yerel yönetim, şehir gibi topluluğun performansını ölçebilmek amacıyla bir araç olarak geliştirilen ve 2018 yılında revize edilerek yeniden yayınlanan uluslararası 37120 numaralı *Toplulukların Sürdürülebilir Gelişimi-Kent Hizmetleri ve Yaşam Kalitesi Göstergeleri* standardı, kentlerin ilerleme ve gelişimlerinin sağlanması için kullanılabilir göstergeleri içermektedir. Standartta, ekonomi, eğitim, enerji, çevre, finans, yangın ve acil müdahale, yönetim, sağlık, rekreasyon, güvenlik, barınma, katı atık, telekomünikasyon ve yenilik, ulaşım, şehir planlaması, atık su, su

ve sanitasyon, raporlama ve kayıtların güncel tutulması gibi alanlarında 45 temel (anahtar) gösterge bulunmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, etkililiğin ölçüm yöntemleri değerlendirilmiş ve yerel hizmetler bağlamında kullanımları irdelenmiş olup örgütlerin, misyonları ölçüsünde gerçekleştirmeyi amaçladıkları ile bu amaçlara ulaşabilme ve buna yönelik fayda/kamu yararı ortaya koyabilme derecesini belirlemek için çeşitli yöntemler kullanıldığı, özellikle yerel yönetimlerin faaliyetleri bağlamında vatandaş beklentileri ile memnuniyetlerini belirlemeye yönelik vatandaş kararları gibi yöntemlerin etkililik ölçümünde tercih edildiği görülmektedir.

Etkililik ölçüm yöntemlerinin, kamu hizmet sunumunda işletmecilik tekniklerinin benimsenmeye başlandığı 1980'lerde geliştirilip kullanılmaya başlanması, neo-liberal politikaların hakimiyetinin bir tezahürü olduğu değerlendirilebilir. Hizmetten yararlananların talep ve beklentilerinin dikkate alınıp memnuniyetlerinin sağlanması kaygısıyla ortaya çıkan gelişmeler, kamu hizmeti kalitesinin sorgulanıp iyileştirilmeye çalışılması ile eş zamanlı ilerlemektedir.

Sektör ayrımı gözetmeksizin yapılan etkililik ölçüm çalışmalarının, vatandaş odaklı yönetim anlayışı temelinde gerçekleştiği ortadadır. Çalışmada, yerel yönetim etkililiği temelinde kullanılacak göstergeler önerilmiş ancak etkililik ölçüm göstergeleri, yerel yönetimler tarafından sunulan hizmetlerle sınırlandırılmıştır.

Etkililik ölçümleri, hizmet sunan örgütlerin spesifik özellikleri bağlamında geliştirilebilir. Etkililik ölçümünde kurumun performansına odaklanan çalışmaların, ölçüt olarak *hizmet çıktılarını ve hizmet sunum sürecine yönelik standart ve göstergeleri*; hizmeti alanların memnuniyetine odaklanan çalışmaların ise *vatandaş beklenti ve algılarını* kullandıkları görülmektedir. Etkililik ölçümü bağlamında geliştirilen endekslerin ise *hizmet sunan ve alanlara yönelik göstergeleri harmanlayarak bütüncül bir şekilde ortaya koyduğu* değerlendirilmektedir.

Yerel yönetimlerin etkililiği bağlamında göstergeler belirlenirken yerel yönetimlerin bulunduğu *coğrafi bölge, hizmet sunulan nüfus, üretim çağındaki nüfus, istihdam düzeyi, yaşlı ve çocuk oranı, işsizlik oranı, ne eğitimde ne istihdamda olan nüfus, ihtiyaç duyulan sektör, alan ve işyerleri için gerekli meslek kazandırma faaliyetlerinin organizasyonu ve yararlanan sayısı, eğitim düzeyi, kreş ve yararlanan sayısı, yaşlı merkezleri ile yararlanan sayısı, kişi başına düşen yeşil alan miktarı, engelliler için merkezler ve yararlanan sayısı, iç ve dış göç oranı, kadın, çocuk, engelli ve göçmenler için*

sosyal hizmet merkezleri ve yararlanan sayısı, şehir içi toplu ulaşım araçları, çeşitliliği ve yararlanan sayısı, spor alanlarının sayısı ve çeşitliliği, atık yönetimi merkezleri, çeşitliliği ve sayısı, geri dönüşümü gerçekleştirilen atık miktarı, sağlık kurumlarından teslim alınan tıbbi atık miktarı, arıtılan atık su miktarı, hastane ve evsel atık suların birbirine karıştırılmadan arıtılıp arıtılmadığı ve miktarı, imar ve işyeri açma ruhsat sayısı, finansal göstergeler, sanat göstergeleri, yerel yönetimlerde görev yapan personelin eğitim altyapısı ve iş tecrübesi, akıllı kent uygulamaları ile coğrafi ve kent bilgi sistemi alt yapısı, okul binası onarım ve inşaat sayısı, tarihi ve kültürel varlıklar ile bunların aslının korunarak bakım onarım durumu dikkate alınmalıdır.

Yerel yönetimlerin, topluma en yakın hizmet birimleri olarak hizmet üretirken mevcut kaynakları doğru kullanmaları, sundukları hizmetleri geliştirip çeşitlendirmeleri, yenilikçi yönetim anlayışıyla hizmetten yararlananların ihtiyaç, istek ve beklentilerine odaklanmaları ve böylece etkili hizmet sunumu sağlayarak kamu yararının maksimize edilmesi ve hizmetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması önerilebilir. Yerel hizmetler ile sınırlı olan bu çalışma, farklı sektörlerde etkililik ölçüm modellerinin uygulanarak sektörel kullanılabilirlik düzeylerinin ortaya konabileceği karşılaştırmalı araştırmalara ihtiyaç bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Extended Abstract

*

Construction of Metrics to Evaluate Effectiveness in the Context of Local Public Services

Mehtap Çakmak Barsbay
Karamanoğlu Mehmetbey University

M. Kemal Öktem
Hacettepe University

Local governments are administrative units in which have direct impacts on the daily life of people through its policies, and they need local support and administrative strength. Otherwise, they would be in a position of losing citizen-support and face declining level of trust among citizens. The increase in the population density in cities necessitates the fulfillment of service production and distribution by the local administrations at the city level; in addition, it raises new problems and service areas, and gradually increases the workload of local administrations. For instance, *infrastructure, environmental quality, sanitation, creating healthy housing areas, social services, an increase in crime rates, healthy drinking water, an increase of elderly population, migration issues* are the main locus areas where solutions should be focused.

This study aims to examine the effectiveness of the local services employing socio-economic and socio-political indicators, assess the impact on citizen's daily life quality, and also attempt to propose some related set of indicators to achieve local outcomes that are responsive to community needs.

Increasing pressures of local community-groups and expectations of the community, and local governments' commitment to improving the user-oriented public service delivery have generated a demand for performance measurement both in an economic and socio-political manner. If and when those required inputs are not combined optimally, it has briefly been conceptualized as a lack of resources and inappropriate resource allocation.

Social costs for the stakeholders could emerge due to providing services uneconomically and ineffectively during the service delivery and could lead to waste both available scarce resources and reduced trust towards local governments, in conclusion, lose community support. Therefore, they should

give priority to the main public services that will have direct impact on their perceived images.

Some further requirements for better organization of local services, such as fostering public service diversity and improvement, implementing innovative practices in service delivery, focusing on the needs of beneficiaries, should be fulfilled to enhance efficiency and effectiveness of local governments. Local public officials and managers should create solutions to those problems in organizational boundaries in terms of public interest.

With the dominance of neoliberal policies in the 1980s, when business management techniques were adopted in public service delivery, development and use of effectiveness measurement methods have been prevalent both in the national and local level. Particularly, various methods are used to determine the level of public interest and achievement of the purpose of the activities carried out by local governments in line with their missions. Those measuring methods are based on a citizen-oriented management approach. For example, citizen report cards to determine citizen expectations and satisfaction have been used in effectiveness measurement. Moreover, developments that arise with the concern of ensuring the satisfaction and expectations of the community have simultaneously led to the questioning and improvement of the quality of public service.

When determining indicators in terms of the effectiveness of local governments, the geographical region where local governments exist, *population, employment level, elderly and children ratio, unemployment rate, neither education nor employment youth population, literacy rate, number of kindergartens and percentage of beneficiaries, percentage of beneficiaries from elderly centers, amount of green area per person, availability of centers for disabled people and percentage of beneficiaries, migration rate, social service centers for women, children, disabled and immigrants and percentage of beneficiaries from disadvantaged communities, urban public transport, diversity and number of beneficiaries from overall social services, number and diversity of sports fields, type of waste disposal in the area, percentage of recycled wastes, amount of medical waste generation per person, percentage of treated wastewater, wastewater treatment processes indicators, the number of zoning permit and establishment licenses, financial indicators, art indicators, training infrastructure and work experience of the personnel working in local administrations, smart city applications, and geographical and urban information system infrastructure, the number of school building repairs and construction, historical and cultural assets, and their original maintenance and repair status* should be taken into consideration.

We suggest that local governments, as the subsidiary units, should effectively use available resources while providing services to the community, develop and diversify their services, focus on the needs and expectations of the individuals with an innovative management approach.

Kaynakça/References

- Adıyaman, Ç. (2012). *Türkiye'nin yenilenebilir enerji politikaları*. Doktora Tezi Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Avrupa Parlamentosu [AP]. (2018). *Report on the role of EU regions and cities in implementing the COP 21 Paris Agreement on climate change (2017/2006(INI))*. A8-0045/2018). 11 Kasım 2018 tarihinde <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A8-2018-0045+0+DOC+PDF+V0//EN> adresinden erişildi.
- Birleşmiş Milletler [BM]. (2016). *Paris Anlaşması*. (1. Bsm). (I. Özkaya-Özlüer, E. Turhan, F. Özlüer ed.), (Y. B. Çamurdan Çev.) Ekoloji Kolektifi Derneği. 11 Kasım 2018 tarihinde http://ekolojikolektifi.org/wp-content/uploads/2017/11/Paris_Anlasmasi-ISBN-978-605-83799-1-6.pdf adresinden erişildi.
- Birleşmiş Milletler [BM]. (2018). *World urbanization prospects: The 2018 revision, key facts*. 11 Kasım 2018 tarihinde <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-KeyFacts.pdf> adresinden erişildi.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı [BMKP]. (2018) *Sürdürülebilir kalkınma hedefleri*. 10 Kasım 2018 tarihinde <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> adresinden erişildi.
- Ćetković, S. ve Buzogány, A. (2016). Varieties of capitalism and clean energy transitions in the European Union: When renewable energy hits different economic logics. *Climate Policy*, 16(5), 642-657. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14693062.2015.1135778> adresinden erişilmiştir.
- City of Paris ve Green Parks and Environment Urban Ecology Agency. (2018). *Paris climate action plan: Towards a carbon neutral city and %100 renewable energies*. <https://api-site-cdn.paris.fr/images/101081> adresinden erişildi.
- DGRV. (2016). *DGRV annual survey of energy cooperatives: 2015 - Energy cooperatives*. 10 Kasım 2018 tarihinde [https://www.dgrv.de/weben.nsf/272e312c8017e736c1256e31005cedff/e7b7b885ccf6c6e8c1257e84004f9047/\\$FILE/Survey_Energy_Cooperations_2015.pdf](https://www.dgrv.de/weben.nsf/272e312c8017e736c1256e31005cedff/e7b7b885ccf6c6e8c1257e84004f9047/$FILE/Survey_Energy_Cooperations_2015.pdf) adresinden erişildi.
- Enerji Atlası (2018). *Enerji atlası*. <http://www.enerjiatlası.com/> adresinden erişildi.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı [ETKB]. (2012). *Dünyada ve Türkiye'de enerji görünümü*. www.enerji.gov.tr/Dunyada_ve_Turkiyede_Enerji_Gorunumu.pdf adresinden erişildi.

- eni Fransa. (2017). *The electricity market in France*. 9 Kasım 2018 tarihinde https://www.eni.com/en_FR/products-services/electricity/electricity_market/electricity_market.shtml adresinden erişildi.
- Fouquet, R. ve Pearson, P. J. (2012). Past and prospective energy transitions: Insights from history. *Energy Policy*, 50, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2012.08.014>
- Onurbaş-Avcioğlu, A. (2017) *Yenilenebilir enerji kaynakları ve teknolojileri*. Ayten Onurbaş Avcioğluna ait 2017 Ders Notları, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Makinaları ve Teknolojileri Bölümü. https://acikders.ankara.edu.tr/plugin-file.php/18473/mod_resource/content/0/YEN%C4%B0LE-NEB%C4%B0L%C4%B0R%20ENERJ%C4%B0%20KAYNAK-LARI%20VE%20TEKNOLOJ%C4%B0LER%C4%B0%202.pdf adresinden erişildi.
- International Energy Agency (IEA). (2016a). *Energy technology perspectives 2016 - towards sustainable urban energy systems: Executive summary*. https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/EnergyTechnologyPerspectives2016_ExecutiveSummary_EnglishVersion.pdf adresinden erişildi.
- International Energy Agency [IEA]. (2016b). *Energy policies of iea countries: France. 2016 Review*. https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Energy_Policies_of_IEA_Countries_France_2016_Review.pdf adresinden erişildi.
- International Energy Agency [IEA]. (2018). *Key world energy statistics*. <https://www.iea.org/statistics/kwes/> adresinden erişildi.
- International Renewable Energy Agency [IRENA]. (2016a). *Note of the director-general renewable energy in urban settings IRENA input to the New Urban Agenda*. Twelfth meeting of the Council Abu Dhabi, 1 – 2 November 2016. 23 Ekim 2018 tarihinde https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/About-IRENA/Council/Twelth-Council/C_12_DN_2_RE-and-Cities.pdf adresinden erişildi.
- International Renewable Energy Agency [IRENA]. (2016b). *Renewable energy in cities: International renewable energy agency (IRENA), Abu Dhabi*. 23 Ekim 2018 tarihinde http://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2016/IRENA_Renewable_Energy_in_Cities_2016.pdf adresinden erişildi.
- Klagge, B., ve Meister, T. (2018). Energy cooperatives in Germany—an example of successful alternative economies?. *Local Environment*, 23(7), 697-716. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13549839.2018.1436045>
- Kuittinen, H ve Velte, D. (2018). *Mission-oriented R&I policies: In-depth case studies Case Study Report: Energiewende*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/mission_oriented_r_and_i_policies_case_study_report_energiewende-de.pdf adresinden erişildi.
- le Du, S. (2017). *Towards 32% renewable energy in 2030: French public policies for renewables*. <https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/6d47bddb-1d14-4597->

- 8878-785ab59fc529/files/bd6c631e-ba8c-4092-8a95-37e768d3cccf adresinden erişildi.
- Ministry of Environment, Energy and Sea of France [MEEM]. (2016, Haziran). *Energy transition for Green Growth Act in action: Regions – Citizens – Business*. <https://www.ecologique-solidaire.gouv.fr/sites/default/files/Energy>
- Nilüfer İlçe Belediyesi (2018). *Yenilenebilir enerji kooperatifi*. 15.07.2018 tarihinde [http://www.nilufer.bel.tr/haber-4632-nilufer_yenilenebilir_enerji_uretim_kooperatifinde_genel_kurul_heyecani#PopupGoster\[popup\]/0/](http://www.nilufer.bel.tr/haber-4632-nilufer_yenilenebilir_enerji_uretim_kooperatifinde_genel_kurul_heyecani#PopupGoster[popup]/0/) adresinden erişildi.
- Ohlhorst, D. (2015). Germany's energy transition policy between national targets and decentralized responsibilities. *Journal of Integrative Environmental Sciences*, 12(4), 303-322. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1943815X.2015.1125373> adresinden erişilmiştir.
- Onurbaş-Avcıoğlu, A. (2017). *Yenilenebilir enerji kaynakları ve teknolojileri: Enerji kaynakları* Onurbaş Avcıoğluna ait 2017 Ders Notları, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Makinaları ve Teknolojileri Bölümü. Online site: 10 Kasım 2018 tarihinde
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2016, Ekim). *OECD environmental performance reviews: France 2016*. Paris:OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264252714-en> adresinden erişildi.
- REN21. (2017). *Renewables 2017 global status report*. 11 Kasım 2018 tarihinde http://www.ren21.net/wp-content/uploads/2017/06/17-8399_GSR_2017_Full_Report_0621_Opt.pdf adresinden erişildi.
- Seferihisar İlçe Belediyesi (2018). *Yenilenebilir enerji kooperatifi*. 15.07.2018 tarihinde <http://www.seyeko.web.tr/> adresinden erişildi.
- Seto, K.C., Dhakal, A., Bigio, H., Blanco, G.C., Delgado, D., Dewar, L., Huang, A.,, Ramaswami, A. (2014) human settlements, infrastructure and spatial planning. (Edenhofer, O., R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, E. Farahani, S. Kadner, K. Seyboth, A. Adler, I. Baum, S. Brunner, P. Eickemeier, B. Kriemann, J. Savolainen, S. Schlömer, C. von Stechow, T. Zwickel and J.C. Minx Der.). *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* içinde (s. 923 – 1000). Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom ve New York, NY, USA. 10 Kasım 2018 tarihinde https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/wg3/ipcc_wg3_ar5_chapter12.pdf adresinden erişildi.
- The International Renewable Energy Agency (2017). *The International renewable energy statistics*. <https://www.irena.org/publications/2017/Jul/Renewable-Energy-Statistics-2017> adresinden erişildi.
- The World Bank. (2015). *Energy imports*. tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/EG.IMP.CON.S.ZS?locations=TR> adresinden erişildi.
- Van de Ven, D. J. ve Fouquet, R. (2017). Historical energy price shocks and their changing effects on the economy. *Energy Economics*, 62, 204-216. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140988316303553> adresinden erişilmiştir.

- Van Staden, M. (2017). Sustainable energy transition: Local governments as key actors. (T. S. Uyar, Der.) *Towards 100% Renewable Energy* içinde (s.17 – 25). Springer, Cham. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-45659-1_2 adresinden erişildi.
- Vidalenc, E. (2017). Local energy planning in France: a way to reinforce energy transition. *European Council for an Energy Efficient Economy* için Konferans Bildirisi. https://www.eceee.org/library/conference_proceedings/eceee_Summer_Studies/2017/3-local-action/local-energy-planning-in-france-a-way-to-reinforce-energy-transition/ adresinden erişildi.
- Yılmaz, M, (2012) Türkiye'nin enerji potansiyeli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik enerjisi üretimi açısından önemi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(2), 33-54.

Eşitlik, Erişilebilirlik ve Toplu Taşıma

*

Richard Szeri¹

ORCID: 0000-0002-0158-1981

İrem Ayhan Selçuk²

ORCID: 0000-0002-9797-800X

Öz

Toplumsal eşitlik ve sürdürülebilir gelişme açısından toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi ve yönetilmesi kritik öneme sahiptir. Bu çalışma; bir yerleşmede bulunan konut alanları, çalışma alanları ve diğer kentsel hizmet alanlarına erişim imkanları açısından; kentte yaşayan tüm gruplara eşit ulaşım hizmeti sağlama konusunda; ulusal ve uluslararası alandaki konuya bakış açılarını, izlenen politikaları, kullanılan yöntemleri ve alınan sonuçları incelemektedir. Bu makalenin yazımındaki amaç toplu taşıma sistemlerinin yönetimindeki başarı ile sosyal adaletin oluşturulması ve fırsat eşitliğinin sağlanması arasındaki güçlü ilişkiye dikkat çekmektir. Bununla birlikte; toplumu oluşturan bireylerin ulaşımdan adil yararlanmasını gözetilen bir ulaşım sistemi oluşturulmasında şehir plancılara, ulaşım plancılara ve yerel/merkezi yönetimlere düşen sorumluluklara dikkat çekmektir. Bu kapsamda ulaşım hakkı ve ulaşım hizmetlerinin adil dağılımı konusundaki mevcut literatür incelenerek; çalışma kapsamında tartışmaya açılmıştır. Mekansal planlama çalışmalarının sürdürülmesinde; plan hiyerarşisi, ölçekler arası ilişki ve mekansal plan türüne bağlı kararlar açısından; planlamanın kamu yararı ve eşitlik ilkesinin sağlanmasında; ulaşım sistemi, çalışma alanları ve kentsel hizmet alanlarının kurgulanması konusunu tartışmaya açıyor olması; bu çalışmanın bilime katkısını oluşturmaktadır. Çalışma 2017.KB.FEN.2016 nolu Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeler Birimi (BAP) tarafından desteklenmekte olup; Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tamamlanmamış yüksek lisans tezinin bir ürünüdür

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Eşitlik, Planlama, Toplumsal Eşitlik, Toplu Taşıma Sistemleri, Ulaşım Hakkı

¹ Berlin (Almanya)de FlixBus Şirketinde ulaşım plancısı, E-mail: szeri.richard@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, E-mail: irem.ayhan@deu.edu.tr

Equity, Accessibility and Public Transportation

*

Richard Szeri³

ORCID: 0000-0002-0158-1981

İrem Ayhan Selçuk⁴

ORCID: 0000-0002-9797-800X

Abstract

Developing and managing the public transportation systems have a critical importance on the aspect of social equity and sustainability. This work is examining national and international perspectives, policies followed, methods used and results achieved in providing equal transportation service to all groups living in the city; in terms of housing areas, working areas and access to the other urban service areas in a settlement. The aim of the study is to emphasize the strong relation between management of public transportation systems, settlement of social justice and ensuring equality of opportunity. Also; to draw attention to the responsibilities of urban planners, transportation planners and local / central governments; to establish a transport system that takes into consideration the fair utilization of the public. Literature about the determinants of fair distribution of access and right of transportation is examined and discussed in the context of the study. This study contributes to the science with discussion of the relation between transportation, working areas and urban services in providing public benefit and equality principle of planning; in terms of planning hierarchy, relationship between scales and decisions based on spatial plan type. This study is supporting by 2017.KB.FEN.2016 Dokuz Eylül University Rektorship, Department of Scientific Research Project (BAP) and same time; is the product of an incomplete master's thesis of The Graduate School of Natural and Applied Sciences.

Keywords: *Accessibility, Planning, Public Transportation System, Transportation Right, Social Equality.*

³ Transportation planner at FlixBus (FlixBus) in Germany, E-mail: szeri.richard@gmail.com

⁴ Asst. Prof. Dr., Dokuz Eylül University, E-mail: irem.ayhan@deu.edu.tr

Giriş

Dönemsel olarak nitelik ve niceliği değişse de; insanın varlığı ve yaşam alışkanlıklarına bağlı olarak mekan üzerinde planlı olarak önerilen ya da plansız olarak gelişen çalışma alanı, konut alanı, sosyo-kültürel alanlar, eğitim ve sağlık alanları gibi pek çok fonksiyon; eğer sözkonusu olan bilgi transferi değilse; kendi aralarındaki ilişkiyi sürdürebilmek için mekansal anlamda işlevişi aksatmayacak nitelikte ve amacına uygun ulaşım türlerini de destekleyen iyi bir ulaşım altyapısına ihtiyaç duyar.

Fonksiyonlar arasında kurgulanan ulaşım altyapısı genellikle iki amaca hizmet eder: bireylerin taşınması, ya da eşyanın taşınması. Sözkonusu taşıma hizmeti; bireylerin ulaşım türü tercihlerine bağlı olarak; taşınma talebine hangi düzeyde hizmet edebiliyorsa; o derece başarılıdır. Eğer internet yardımıyla minimize edilemiyorsa; taşınma talebinin maksimizasyonu esastır.

Taşınma talebinin karşılanma düzeyi ise daha alt başlıklarda değerlendirilmesi gereken konfor, güvenlik, hız, ücret vb. pek çok değişkenin bileşiminden oluşmaktadır. Önemli olan bireyin sadece A noktasından B noktasına taşınma işinin gerçekleştirilmesi değil; taşıma işleminin hangi koşullarda, hangi ulaşım seçenekleriyle/alternatiflerle, hangi ücretlerle ve nasıl gerçekleştirildiğidir.

Bunun nedeni kentsel ya da kırsal sistemler/yönetimler tarafından mevcutta arz olunan ulaşım türü tercihlerinin ve bu tercihlere ait özelliklerin; bireylerin yolculuğa başlamak/başlayabilmek ya da başlamamak/başlayamamak konusundaki kararlarında zaruri ya da keyfi olarak etkili olması nedeniyle ortaya çıkan ve toplumun bazı kesimleri için kentsel/kırsal hizmetlerden eşit oranda yararlanma hakkı konusunda engel oluşturan faktörleri minimize etmekteki gerekliliktir.

Dolayısıyla kentin ya da kırsal alanların kullanıcılarına arz etmiş olduğu çalışma, konut ya da sosyal hizmet alanları; ulaşım altyapısıyla tercihli olarak desteklediği ve ilişkilendirildiği ölçüde gerçek amacına ulaşacak, varlık nedeninin gereklerini yerine getirerek yalnızlaşmaktan ya da atıl kalmaktan kurtulacak, ekonomik işlevliliğini sürdürecektir ve hizmet verdiği bireylerin kent/kırsal ya da ülke ekonomisine artı değer sağlamasında rol sahibi olacaktır.

Bu çalışmanın amacı; toplum içerisinde dezavantajlı olarak tanımlanan bireylerle dezavantajlı olarak tanımlanmayan bireylerin; yani “herkesin” kentsel hizmetlerden eşit oranda pay almasında önemli bir araç olan toplu taşıma sistemlerinin; toplumun tüm bireylerinin fırsat eşitliğine sahip olmasındaki önemine dikkat çekmektir. Çalışma 2017.KB.FEN.2016 nolu Dokuz Eylül

Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeler Birimi (BAP) tarafından da desteklenmektedir.

Bu kapsamda öncelikle eşitlik kavramı tarif edilerek; ulaşımda eşitliği sağlamada kullanılan önemli bir araç olan erişilebilirlik konusu aktarılacak; sonraki aşamada erişilebilirliğin Türkiye’de mekansal planlar yapım yönetmeliğinde hangi araçlarla tarif edildiğine dikkat çekilecektir. İkinci aşamada toplumun “dezavantajlı olarak kabul edilen grupları” tanımlanacak; üçüncü ve son aşamada ise toplumda dezavantajlı olarak tarif edilen kesimlerin kentsel hizmetlere erişilebilirliğini iyileştirmede ve dolayısıyla “dezavantajlı” sıfatını ortadan kaldırılabilmeye önemli bir araç olan toplu taşıma sistemi ve uygulamaları üzerinde durulacaktır.

Eşitlik Kavramı-Eşitliğin Sağlanmasında Mekansal Bir Araç Olarak Erişilebilirlik ve Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliğindeki Karşılığı

“Eşitlik, toplumdaki farklı grupların fırsat eşitliğine sahip olmalarını engelleyen çeşitli engelleri anlamak ve bunları ele almaktır.” Bu cümle, Glasgow Şehir Meclisine aittir (www.glasgow.gov.uk den alıntılan Ayhan, 2009, s.45-51). Dolayısıyla “eşitlik” kavramı kişinin durduğu ve baktığı noktaya göre farklı anlamlar kazanabilecek ve çok boyutlu ele alınması gereken bir kavramdır.

Eşitliği; fayda ve maliyetlerin dağılımının adil ve uygun olup olmamasıyla ilişkilendiren Litman’a (2017) göre de; ulaşım planlama kararları çeşitli ve önemli eşitlik etkilerine sahiptir. Bu etkiler:

- (1) Ulaşım kalitesinin insanların ekonomik ve sosyal fırsatlarını etkilemesi;
- (2) Ulaşım işletmelerinin, aktivitelerinin ve hizmetlerinin; diğer kullanıcılar üzerinde “trafik sıkışıklığı, kaza riski, kullanıcı ücretlerinden fonlanamayan altyapı maliyetleri, kirlilik ve istenmeyen arazi kullanım etkileri” gibi; dolaylı etkiler ve harici maliyetler oluşturması;
- (3) Hanehalkı, iş ve hükümet giderlerince paylaşılan ulaşım giderleri oluşturması (iş adamları, toplumu oluşturan bireyler ve hükümete ek maliyetler getirmesi);
- (4) Vergi desteği ve ulaşım haklarıyla ilgili önemli kamu kaynakları gerektiren ulaşım hizmetleri gerektirmesi,

- (5) Ulaşım planlama kararlarının gelişme yeri ve türünü ve bu nedenle erişilebilirlik, arsa değerleri ve yerel ekonomik aktiviteleri etkilemesi ve
- (6) Ulaşım planlama kararlarının işgücü ve ekonomik gelişmeleri etkilemesidir (Litman, 2017, s.50-65).

Dolayısıyla farklı arazi kullanım türleri arasında ulaşım ilişkilerinin nasıl kurgulandığı; bu hizmetlerin kullanıcısı olan insanların fayda ve maliyetlerden etkilenme derecelerini belirlemesi açısından önemlidir. Bu bağlamda erişilebilirlik kavramı ve herkes için erişilebilirliği yaymanın temel bir aracı olarak toplu taşıma hizmetlerinin kurgulanış biçimi ile planlama çalışmalarının öngördüğü fonksiyonların mekan üzerindeki dizilimi önem kazanmaktadır.

Toplumsal anlamda eşitlik unsurundan faydalanamayanlar “dezavantajlı olma durumuyla” tanımlanmaktadır. Ulaşım da eşitliği dağıtan bir unsur olarak “avantajlı olma durumunu dengelemesi açısından” önemlidir.

Avantajlı olma durumu ise kentsel hizmetlere erişilebilirliğin toplumun tüm kesimleri için benzer özelliklere sahip olması yani standardize edilmesi ile ortadan kaldırılacaktır. Hedef diğerlerine göre daha avantajlı olan kesimler oluşturmak değil; kentsel hizmetlere erişim konusunda mümkün olan en iyi koşullara sahip kesimler oluşturmak olmalıdır. Bu nedenle dengenin sağlanması “herkesin erişilebilirliğini mümkün kılan bir kent oluşturmak” üzerinden değerlendirilmelidir.

Mekansal planlar yapım yönetmeliğinin 12. maddesi; erişilebilirliği yürüme mesafeleri tarif ederek kontrol etmektedir. 12. maddenin 1. bendinde “imar planlarında yürüme mesafelerinin; eğitim, sağlık ile yeşil alanların hizmet etki alanındaki nüfusun erişme mesafesi topoğrafya, yapılaşma, yoğunluk, mevcut doku, doğal ve yapay eşikler dikkate alınarak planlanır. Bu fıkra- rada belirtilen hususların uygun olması durumunda ikinci ve üçüncü fıkralardaki asgari yürüme mesafelerine uyulur.” denilmektedir (Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, R.G. 14.06.2014, Sayı: 29030, 2014).

Dolayısıyla yönetmeliğe göre; coğrafik özellikler açısından erişilebilirliğin sağlanmasında engeller ortaya çıkması durumunda; planlanan alanın özellikleri itibariyle yürüme mesafeleri yeniden planlanabilmektedir.

12. maddenin 2. bendinde ise; “imar planlarında; çocuk bahçesi, oyun alanı, açık semt spor alanı, aile sağlık merkezi, kreş, anaokulu ve ilkökul fonksiyonları takriben 500 metre, ortaokullar takriben 1.000 metre, liseler ise takriben 2.500 metre mesafe dikkate alınarak yaya olarak ulaşılması gereken hizmet etki alanında planlanabilir.” denilmektedir (Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, R.G. 14.06.2014, Sayı: 29030, 2014).

12. maddenin 3. bendine göre ise 2. bende benzer şekilde; imar planlarında; dini tesislerden küçük cami takriben 250 metre, orta (semt) cami takriben 400 metre mesafe dikkate alınarak yaya olarak ulaşılması gereken hizmet etki alanında planlanabilecektir. Mescitler ise yerleşik veya hareketli nüfusa göre takriben 150 metre hizmet etki alanında yapılabilecektir (Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, R.G. 14.06.2014, Sayı: 29030, 2014).

Dolayısıyla yürüme mesafelerinin herkes için optimal mesafeler olup olmadığı tartışmaya açık olsa da; mekansal planlar yapım yönetmeliği; herhangi bir toplu taşıma hizmetine gerek kalmaksızın; çocuk bahçesi, oyun alanı, açık semt spor alanı, aile sağlık merkezi, kreş, anaokulu, ilkokul ve dini tesis gibi kentsel hizmet alanlarını “yürüyerek erişilebilir mesafelerde” planlamayı ilke edinmiş bir yönetmeliktir.

Yönetmeliğin 12. maddesi 4. bendinde ise; brüt nüfus yoğunluğunun 100 kişi/ha ve daha az olduğu yerleşim bölgelerinde, dağınık kırsal nitelikli yerleşmelerde veya yerleşik alanlarda uygun büyüklük ve nitelikte alan bulunmaması halinde veya bu fonksiyonlara ulaşımı zorlaştıran doğal ya da yapay eşikler olması durumunda; yürüme mesafelerinin artırılacağı belirtilmiştir (Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, R.G. 14.06.2014, Sayı: 29030, 2014).

Bu noktada kentsel hizmetlerin yürünebilir mesafelerde olmadığı durumlar için; toplu taşıma hizmetlerinin planlanması devreye girmektedir. Bununla birlikte; kentsel hizmetlerin yürünebilir olduğu noktalar için ise; dezavantajlı olmaları nedeniyle yürüyerek hizmetlerden faydalanmaları mümkün olmayan ya da yürüyerek ulaşmakta zorluk çeken toplumsal kesimlere yönelik olarak; “toplu taşıma sisteminin kurgulanış şekli” fırsat eşitliğinin sağlanmasında önemli bir kamu hizmeti olarak ortaya çıkmaktadır.

500 metre olarak kabul edilen yürüme mesafeleri; toplu taşıma duraklarının yer seçimine karar verilmesinde de kullanılan erişilebilirlik kriterlerinden biridir. 500 metrelik yarıçaplarda buffer zonelar oluşturularak toplu taşıma durağından hizmet alan ve almayan kentsel alanlar belirlenerek toplu taşıma durak noktaları planlanabildiği gibi; network analizleri ile doğrudan yol izleri üzerinden oluşturulan hizmet alanları incelenerek de; hizmet alanının dışında kalan ve bu nedenle toplu taşımadan hizmet almayan noktalar belirlenerek öneri durak noktaları, aktarma noktaları ya da ara toplu taşıma seçenekleri belirlenmektedir.

Dolayısıyla mekansal planlar yapım yönetmeliği erişilebilirliğin ilk kademesini yürünebilir olma üzerinden tarif etmektedir. Yürünebilirliğin sağlanmadığı durumlarda ikinci kademe “toplu taşımadan hizmet alıyor

olmak” olarak tarif edilebilir. Toplu taşımadan hizmet almak da kendi içerisinde hafif raylı sistem-otobüs-dolmuş gibi toplu taşıma türlerinden ara toplu taşımaya doğru kademelenen yapısıyla tarif edilebilir. Üçüncü kademe ise toplu taşımadan hizmet almayan kesimlerdir. Toplu taşımadan hizmet almayan kesimler aynı zamanda özel araç sahibi de değilse; toplumun dezavantajlı kesimlerini oluştururlar.

Toplumun “Dezavantajlı” Kesimleri

Karl Marx’ın Kommünist Manifestosu’ndaki bir cümlesi (Attoh, 2016), insanların metropol kentleri inşa ettikten sonra; kırsal yaşamın sosyal kopukluğundan kurtulmuş olduklarını yazmaktadır (Marx ve Engels’den (1848) alıntılan Attoh, (2016)). Ancak günümüzde metropol kentlerde izole edilme ve sınıf ayrımları daha da yaygın olmuştur.

İzleri mekansal anlamda da okunan dezavantajlı toplumsal kesimleri tarif etmek için farklı ülkeler farklı terimler kullanmışlardır. Birleşik Devletler’de getto, Fransa’da banliyö, İtalya’da quarteri periferici (dış mahalleler) ya da quarteri degradati (yoksul mahalleler), İsveç’te problemomrade (sorunlu bölgeler), Brezilya’da favela (teneke mahalleler), Arjantin’de villa miseria (sefalet mahalleleri) metropolü meydana getiren mekanların hiyerarşisinde en altta yeralan, adı kötüye çıkmış mahalleleri isimlendirmek için kullanılan özel terimlerdir (Wacquant, 2008, s.11).

Suç ve suçluluk kapsamında “sorunlu bölgeler”, gelir düzeyi kapsamında yoksul mahalleler ya da dış mahalleler olarak tanımlanan bu mahalleler; genellikle gelir düzeyine bağlı olarak özel araç sahipliği en düşük olan ve bu nedenle toplumun diğer kesimlerine göre toplu taşıma hizmetlerine bağımlılığı en yüksek olan kesimlerdir. Toplu taşıma hizmetlerine olan yüksek bağımlılıkları nedeniyle de; yetersiz toplu taşıma hizmeti sunumu bağlamında; eğitim ve sağlık hizmetleri ile çalışma alanlarına erişim açısından da dezavantajlı grupları oluşturmaktadırlar.

Engelliler, yaşlılar, çocuklar, çocuklu anneler ve kadınlar “fırsat eşitliğinin sağlanması” anlamında farklı unsurlar dikkate alınarak değerlendirilmesi gereken toplumsal kesimi oluşturmakla birlikte; farklı etnik köken, ırksal yapı ya da uluslardan geliyor olmak da sosyal hizmetlere, barınma alanlarına ya da çalışma alanlarına erişim anlamında toplumun diğer kesimlerine göre dezavantajlı sayılabilecek toplumsal kesimlerdir. Bununla birlikte gelir düzeyi de fırsat eşitliği açısından avantaj ya da dezavantaj sağlayan ve toplumsal grupların ayrışmasında etkili olan değişkenlerdendir.

Litman (2017) ise ulaşım konusundaki dezavantajlı toplumsal kesimleri düşük gelir grubunda olanlar, ehliyeti olmayanlar ya da araba sahibi olmayanlar, engelliler, dil problemi olanlar, erişimin mümkün olmadığı bir konumda olanlar (yalıtılmışlar), bakıcılar (bağımlı bir çocuğun ya da engelli bir yetişkinin bakımından sorumlu olanlar) ve yükümlüler (sıklıkla sağlık hizmeti gereksinimi olanlar, okula gidenler veya işe gidenler) olarak tarif etmiştir.

Ulaşımında eşitlik, önemli bir vatandaşlık hakkı olup; engelli insanların bağımsızlığı ve kent hayatına ekonomik, sosyal ve politik katılımı kritik öneme sahiptir. Engelli insanların ödenebilir ve güvenli ulaşımına erişimini garanti altına almak için toplu taşıma desteklenerek daha fazla çaba sarfedilmelidir (AAPD, b.t., s.5).

American Association of People with Disabilities (AAPD) (b.t.); ödenebilir ve güvenilir ulaşım sayesinde; engellilerin eğitim, iş, sağlık, konut ve toplum hayatı gibi önemli fırsatlara erişilebilirliğinin mümkün kılındığını belirtmiştir. Ulaşım ve hareketlilik; engelli toplumlardaki vatandaşlık hakları ve fırsat eşitliği konularıyla mücadele etmenin anahtar rolü olarak gösterilmiştir. Çalışmada özellikle kırsal alanlarda yaşayan engellilerin işe gitmek, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanmak, konut alanlarına gitmek ve toplum hayatına katılmak için erişilebilir ve ödenebilir ulaşım seçeneklerine ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir (AAPD, b.t., s.5).

Bureau of Transportation Statistic'in araştırmasına göre; Amerika'da 15 milyon insan ulaşım hizmetlerine ulaşmakta güçlük çekmekte olup; bu insanların 6 milyonu engellidir. Bununla birlikte aynı araştırmaya göre; 3.5 milyondan fazla insan evlerini hiç terketmezken; bu insanların 1.9 milyonunun engelli olduğu ifade edilmiştir. Evinden hiç dışarı çıkmayan 560.000 engelli ise bunun nedenini ulaşım güçlükleri olarak ifade etmiştir (Issue Brief, 2003, s.1-2).

"Americans with disabilities act 1990'da (ADA); toplu taşıma sisteminde kullanılan tüm yeni taşıtların erişilebilir olması, zorunlu tutulmuştur. Bununla birlikte kilit noktalardaki mevcut demiryolu istasyonlarının, tüm yeni demiryolu istasyonlarının ve hizmetlerinin de erişilebilir olması zorunlu tutulmuştur. Toplu taşıma sistemini kullanamayan engelliler içinse toplu taşıma işletmelerinin kapıdan kapıya çalışan bir hizmet sağlamak zorunda olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte kırsal alanlardaki engellilere kentsel hizmetlere ulaşımında herhangi bir seçenek sunulmadığı da dikkat çekilen noktalar arasındadır. Erişilebilirliği sağlamak için tüm istasyonları erişilebilir yapmak gerektiği de dikkat çekilen başka bir konudur (AAPD, b.t., s.1-5).

Engelli insanların bir istasyon ya da otobüs durağına erişebilmek için; normal bir insandan daha fazla çaba sarfetmesi; bazı durumlarda yolculuktan

vazgeçmesine neden olabilmektedir (AAPD, b.t., s.1-5). Bu engelleri aşmak için kullanılabilir alternatiflerden biri de paratransit olup; daha çok kapıdan kapıya hizmet eden minibüslerle sağlanmaktadır (AAPD, b.t., s.1-5).

Araç alamayan ya da kullanamayan pek çok engelli ise taksi hizmetlerini tercih etmektedir. Toplu taşıma sistemlerinin kullanışsız ya da erişilemez olduğu bölgeler için; taksiler toplu taşıma sistemine göre daha büyük bir esneklik ve özgürlük sağlamaktadır. Bununla birlikte taksiler paratransitlere göre daha maliyet efektif yani daha ucuzdur. Bu nedenle toplu taşıma işletmelerinin engelli insanlara taksi hizmeti sağlayarak para tasarruf edebileceği de tartışılan konular arasındadır (AAPD, b.t., s.1-5).

İrk ve etnik yapı da; ulusal politikalar sonucu dezavantajlı kesimler ortaya çıkarabilmektedir. Tarihte ırkı ya da etnik kökeni nedeniyle ulaşım politikaları kullanılarak ötekileştirilmeye çalışılmış kesimler bulunduğu literatür taramaları sonucunda tespit edilmiştir.

Bunu destekler şekilde Hairston (2016) çalışmasında karayollarının başka renkteki topluluklarda kesintiye uğraması ya da tren güzergahlarının belli bir ırkın yoğunlaştığı yoksul alanlara gelmeden önce bitmesi gibi, ırksal ve ekonomik eşitsizlikleri güçlendirme ve abartma konusunda “Amerika’nın” ulaşım yatırımlarıyla ilgili uzun bir tarihi olduğundan bahsetmiştir (Hairston, 2016).

Dolayısıyla tarihsel süreçte karşılaşılan ve siyasi nedenlerle toplumun farklı etnikten, ırktan ya da ulustan gelenleri ayrıştıran politika örneklerinin aksine; toplu taşıma sistemine yönelik politikalar bütünleştirici yönde kullanılırsa; gelecekte toplum için suç vb. açılardan dezavantaj oluşturabilecek toplumsal kesimlerin kentsel hizmetlere ulaşımı ve dolayısıyla kentin gelecekteki ekonomik, sosyal, kültürel ve mekansal yaşantısının kalitesinin artırılmasına olumlu yönde katkılar sağlanabilecektir.

Eşitliğin Dağılımında Bir Araç Olarak Toplu Taşıma Sistemleri

Lefebvre’ye (1968) göre şehir hakkı (right to the city) kentsel kaynaklara erişmekten daha çok merkeze ulaşmaktır. Yani şehrin kalbinde, sosyal aktivitelerin, ekonomik faaliyetlerin olduğu yerde olmaktır (Lefebvre, 1968).

Lefebvre’nin (1968) düşüncelerinin farklı bir yaklaşımını da Harvey (2008) vermektedir. Harvey’e (2008) göre şehir hakkı kentsel kaynaklara ulaşmaktan ziyade; şehri değiştirme ve kendimizi de değiştirme hakkıdır (Harvey, 2008, s.23-40). Yani toplumu oluşturan bireylerin; ulaşım sistemine adil erişiminin sağlanamamış ya da sağlanmamış olması; bireyin hareketliliğine engel olması nedeniyle bireyin şehri ve kendini değiştirme hakkının da elinden alınması anlamına gelmektedir.

Hamburg, Blair ve Albright (1995) “mobility as a right” adlı çalışmalarında hareketliliğin temel bir hak olduğunu ifade etmişlerdir. Hareketlilik hakkının kamu planlama sürecinde garanti altına alınması gerektiğini belirttikleri çalışmalarında; altyapı yatırım stratejilerinin de herkes için hareketliliğe erişim sağlayacak şekilde sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir (Hamburg, Blair ve Albright, 1995).

Hareketlilik birçok faktörden etkilenmekte olup; bunlar gelir durumu, yaşam alanı, coğrafik özellikler, özel araç sahipliği, cinsiyet, yaş, sağlık durumu, kişinin sosyal ve ekonomik durumu vb.’dir.

Minneapolis ve St. Paul halen daha ulaşım karar verme süreçleriyle eşitliği oluşturmaya çalışan eyaletlerdir (Hairston, 2016). Yollar, köprüler, toplu taşıma, demiryolu ve diğer ulaşım sistemleri bizim yalnızca nasıl ulaşacağımıza ve nereye ulaşmamız gerektiğine değil; ne çeşit fırsatlara ulaşabileceğimize de karar vermektedir (işyerlerinden, çocuklarımızın katılabileceği okullara ve erişebileceğimiz kentsel hizmetlere) (Hairston, 2016).

Bunun yanı sıra toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi, (1) kentsel yoksulluğa sahip çıkan bir belediyenin ön planda olması ve (2) kente ait strateji ve imar planlarında önemli rol alması ile mümkün olabilir (The World Bank, 2002). Başka bir deyişle, toplu taşıma, kentin yoksul bölgelerine demokrasi ve eşitlik getirmektedir. Bu yüzden bu sistemler ekonomik ve kâr amacıyla işleyen sistemler olarak değil; kamuya ait sistemler olarak planlanmalıdır (Rodriguez, Comtois ve Slack, 2006). Aslında, toplu taşıma sistemini yöneten grup, kimin topluma ait olup olmadığına karar vermiş olmaktadır (Attoh, 2016).

Bu düşüncüyü destekler şekilde ABD Başkanı Johnson tarafından hazırlanması istenen ve 1968’de yayınlanan ‘Tomorrow’s Transportation’ adlı rapora göre; toplu taşıma sistemleri, alt gelir grubu tarafından kullanılan ve geleceğin ulaşım sorunlarına çözüm olarak öngörülen sistemlerdir. Toplumda ulaşım hareketliliği düşük olan grupların (alt gelir grubu, ev hanımları, gençler, azınlıklar, yaşlılar ve engelliler) kullanabileceği ve bu gruplara eşitliği getirebilecek bir sistem olarak tanımlanmıştır. Düşük gelir grubuna mensup olan ve özel taşıtı olmayan işçi sınıfı, işyerlerinden, sosyal hizmet alanlarından ve sağlık hizmetlerinden mahrum bırakılmıştır. ABD Ulaşım Bakanlığı’na göre bu grupların ulaşım hareketliliğini ve ulaşım eşitliğini getirecek sistem, toplu taşıma sistemlerinin ve karayollarının uygun bileşimidir (Haar, Cole ve Merritt, 1968).

Rodriguez, Comtois ve Slack (2006) çalışmalarında toplu taşıma sistemlerinin şehir planlaması ve alan kullanımı açısından etkilerinin, üç farklı noktada birleştiğini ifade etmiştir. Bunlar:

- (1) ulaşılabilirlik: yatırımın ve ekonomik aktivitelerin yerleşimi için önemlidir. Çalışanlar tarafından kolay ulaşılabilen alanlar, yatırımlar için daha mantıklıdır.
- (2) yakınlaştırma/bir noktada birleştirme: ulaşım sistemi kapsamında planlanan güzergâhlar; kentteki bölgeleri ve fonksiyonları birbirine bağladığı için; planlanan ulaşım yatırımlarının etkisiyle; arazi kullanım durumunda da değişikliklere neden olabilmektedir. Toplu taşıma güzergâhlarına dahil olan alanlar diğer alanlara kıyasla daha değerlidir.
- (3) entegrasyon: toplu taşıma sistemleri farklı arazi kullanım türüne sahip alanları birleştirmekte ve verimliliği arttırmaktadır (Rodriguez, Comtois ve Slack, 2006).

Weisbrod ve Reno'nun (2009) raporunda da toplu taşımanın olumlu etkilerinden bahsedilmiştir. Toplu taşıma yatırımları, dolaylı ya da dolaysız olarak iş alanları sağlamakta ve kentin ekonomisini canlandırmaktadır (Weisbrod ve Reno, 2009, s.1-77).

Toplu taşımanın ev-iş mesafesini kısalttığı, trafik problemlerine alternatif sağladığı, ucuz ulaşım alternatifi sunduğu için kentin ekonomisine olumlu etkisi olduğu belirtilmiştir (Weisbrod ve Reno, 2009, s.1-77). Bu yüzden toplu taşıma sistemlerinin kamusal olması ve akılcı ve sürdürülebilir bir şekilde planlanması çok önemlidir.

Bununla birlikte Bannister (1995) çalışmasında toplu taşımanın yüksek kaliteli bir yaşam sürdürebilmek ve yüksek derecede ulaşılabilirlik için bir araç olduğunu ifade etmiştir.

Rodriguez, Comtois ve Slack (2006) toplu taşıma sistemlerinden ve onun öneminden bahsettikleri çalışmalarında bu sistemlerin görevinin toplum için şehrin değişik noktalarına ulaşabilmek olduğundan bahsetmiştir. Toplu taşıma sistemlerinin en önemli özellikleri (1) esnek olması, (2) sıklığı, (3) maliyeti ve (4) toplu taşıma durakları arasındaki mesafedir.

Toplu taşıma kamusal bir hizmet olup; toplumsal eşitliği sağlamak için kullanılacak bir araçtır. Kamusal bir hizmet olması nedeniyle kar odaklı olmamalıdır (Rodriguez, Comtois ve Slack, 2006).

Araştırmalarını New York'ta sürdüren Attoh (2016) çalışmasında, "toplular taşıma sistemleri, topluma ait olup olmadığımıza karar veren sistemlerdir" demiştir. Dolayısıyla; Rodriguez, Comtois ve Slack (2006) ile aynı düşüncede olup, toplu taşıma sistemlerinin kamusal bir hizmet programı olduğunu da ifade etmiştir (Attoh, 2016).

Shlomo (2016) çalışmasında toplu taşımanın yoksul ve azınlıkta olan sınıflar için ne kadar önemli olduğunu ve yerel yönetim politikaları açısından belediyelerin bu anlamdaki rolünün önemi vurgulanmıştır.

İnsanların toplu taşıma sistemine erişebilir olmasının; iyi okullara da daha kolay erişmelerini sağlamasından ve dolayısıyla yüksek eğitim alma şansına sahip olmalarından, bölge için daha nitelikli bir işgücünün “bu şekilde geliştiğinden” bahseden Blackwell (2017) ise; sağlık hizmetlerine daha kolay ulaşan insanların; daha fazla koruyucu bakıma ve daha düşük sağlık maliyetlerine hizmet ettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte toplu taşıma sistemleri suç oranlarını da düşürmekte olup; daha fazla toplu taşıma; fırsatlara daha kolay erişimi mümkün kılmaktadır (Blackwell (2017)).

Ulaşımı gelir eşitsizliğiyle mücadele biçimlerinden biri olarak ele alan ve güvenli ve yeterli ulaşım eksikliğinin; düşük gelir grubundaki insanların kendileri ve çocukları için daha iyi hayatlar inşa etmelerinde engel oluşturduğunu ifade eden Henderson ve Blackwell (2015); ulaşımındaki uzun dönemli politikaların; ekonomik fırsatları arttırmada ve yoksulluğu azaltmada önemli bir paya sahip olduğunu ifade etmişlerdir (Henderson ve Blackwell; 2015).

Henderson ve Blackwell’e (2015) göre; ulaşım bizi sadece işe ve ekonomik fırsatlara değil; kaliteli konuta, okula ve sağlık bakımına ulaştıran bir role sahiptir. Bununla birlikte adil ulaşım politikaları; ekonomik hareketlilikle baş etme şansına sahiptir ve toplumdaki herkesin yerel ekonomiye katılımını ve yerel ekonomiden faydalanmasını garanti etmektedir (Henderson ve Blackwell; 2015).

Toplu taşıma ve kentsel eşitsizlikler hakkında yapılan çalışmalarda;

- Ulusal ve yerel ölçekte ulaşım ve toplu taşıma politikaları tartışılmış,
- Toplu taşıma hizmetini geliştiren ilgililerin kamu ya da özel teşebbüs olması ve bunun sonuçları değerlendirilmiş,
- Dezavantajlı gruplara yönelik toplu taşıma uygulamaları incelenerek değerlendirilmiş,
- Kent makroformu ya da kentsel yoğunluk dağılımı çerçevesinde toplu taşıma sistemleri değerlendirilmiş,
- Toplu taşıma hizmetlerinin adil dağılıp dağılmadığı incelenmiş ve bu amaçla yöntem geliştirme çalışmalarında bulunulmuş,
- Toplu taşıma hizmetlerinin işgücüne katılım oranı üzerindeki etkisi incelenmiş,

- Ve son olarak erişilebilirlik konusu kentsel tasarım ölçeğinde incelenmiştir.

Ele alış şekli itibariyle araştırmalar arasında ölçek farkları olsa da; birbirini tamamlayıcı nitelikte olan çalışmalar genel olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Dezavantajlı Gruplar ve Toplu Taşıma Politikaları	<ul style="list-style-type: none">• Attoh (2016); Amerika'nın Syracuse, NY kentinde engelli yolcular için yapılan yeniliklerde ne kadar kamu yararı olduğunu tartışmış ve toplu taşıma politikalarını incelemiştir (Attoh, 2016);• Shlomo (2016) etnik olarak çok karışık olan İsrail'in Kudüs kenti için Palestinlerin yaşadığı mahallelerde toplu taşıma sistemiyle nasıl bir değişim yaratıldığını incelemiştir;• Blackwell (2017); çalışmasında curb-cut effectten bahsetmiş ve; eşitliği herkesin otobüsle seyahat etme hakkı olması olarak açıklamış; adaleti ise tekerlekli sandalyeli insanların; kaldırımlardaki açıklıklar sayesinde otobüs duraklarına ve otobüs hatlarına ulaşarak istedikleri yerlere gitmesi olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte; Curb-cut effect'in Amerikan caddelerinde yeni bir gelişmenin kaynağı olduğunu ve bunun sonucunda "korunaklı bisiklet yollarına kavuşulduğunu" ifade etmiştir (Blackwell; 2017).
Toplu taşıma sistemi Hizmet Farkları	Mamun (2011) New Haven kentinin toplu taşıma sistemindeki hizmet farklarını incelemiştir (Mamun, 2011);
Toplu taşıma ve işgücüne katılım oranı	Chatman ve Noland (2013), Toplu taşıma sisteminin işgücüne katılım oranındaki etkisiyle ilgili olarak metro alanlarına eklenen bir kaç otobüs ya da tren koltuğunun (her 1000 kişi için 4 tane), her mil kare merkezi alanda çalışan sayısını 320 kat arttırdığını ve bu durumun "gizli ekonomik değer" olarak tanımlandığını belirtmiştir,
Yol Hakkı-Çevre Hakkı	<ul style="list-style-type: none">• AAPD'de (b.t.: 4). Güvenli ve erişilebilir yol hakkının; toplum hayatının önemli elementlerinden olup; yol hakkı ifadesiyle caddeler, kaldırımlar, yaya geçitleri, kaldırım kenarı rampaları, geçiş sinyalizasyonu, yol üstü park alanları ve diğer kamu yatırımlarının tanımlandığı belirtilmiştir. Dolayısıyla farklı bölgelerin adil bir şekilde birbirine bağlanmasının yalnızca taşıt değil; yaya yollarının da kademeli olarak, akılcı bir şekilde planlanmasıyla mümkün olduğunun ifade edilmesi;• Chakraborty, (2006: 315-323); ulaşım projelerinin çevre hakkı sonuçlarını değerlendirebilmek için; niceliksel gösterge seti geliştirmeye odaklanmış ve ulaşım sistemindeki değişikliklerin olumsuz etkilerini değerlendirebilmek ve toplumun dezavantajlı kesimlerinin orantısız (adil olmayacak şekilde) etkilenip etkilenmediğini belirlemek için ve ulaşım planlarına kendi etki değerlendirme metodolojileri içerisinde çevre haklarını (EJ:environmental justice) göz önüne almalarında yardımcı olmak için uygulanabilir gösterge ve araçlar gerektiğinden bahsetmiştir
Coğrafik eşitlik analizleri	Karner (2016: 46-54) coğrafik eşitlik analizlerinin farklı mekansal birimlerin performansını karşılaştırdığını belirten çalışmasında, coğrafik ve sosyal eşitliği anlamak için bazı niteliksel ve niceliksel değerlendirmelerde bulunmanın gerektiğinden bahsetmiş ve bunlardan en popülerlerini erişilebilirlik, yolculuk süresi, yatırımların parasal değeri ve hava kalitesi olarak ifade etmiştir.

Yolculuk Süresi- Ekonomik Büyüme- Sosyal Hareketlilik Çıtası	Henderson ve Blackwell (2015) yolculuk süresi ile bir ailenin ekonomik açıdan büyümesi ve sosyal hareketlilik çıtasının yükseltilmesi arasında ilişki kurmuş; kısa yolculuk süresine sahip alanlarda yaşayan ailelerin ekonomik çıtalarını yükseltmede uzun yolculuk süresine sahip alanlardan daha iyi olduğunu ve bununla birlikte yolculuk süresinin sosyal hareketlilik çıtasını yükseltmede önemli bir kestirim aracı olduğunu belirtmiştir
Kent Makroformu - Kentsel Yoğunluk ve Toplu taşıma sistemi kullanım oranları	Newman ve Kentworthy (1989a-b) kent makroformu ve kentsel yoğunluğa bağlı olarak toplu taşıma sistemlerinin kullanım oranlarını incelemiştir. Avrupa'daki şehirlerde özel araç sahipliğine kıyasla yüksek oranlarda kullanılan kentsel toplu taşıma sistemlerini; kent dokusunun daha yoğun (geniş alanlara yayılmamış) olmasıyla ilişkilendiren Newman ve Kentworthy (1989a-b); bunun aksine Amerika ve Avustralya'daki şehirlerde toplu taşıma sistemlerinin kentsel ulaşımındaki oranının daha az olmasının nedenini bu ülkelerin daha geniş coğrafyalara sahip olmalarına bağlamıştır.

Tartışma ve Sonuç

Ulaşım; hareketlilik, ulaşılabilirlik, ulaşılabilirlik, toplumsal eşitlik ve devamında eşitlik için çabalayan; ulaşım politikaları ile beraber gelişen bir sistemdir. Özellikle metropollerde yaşayan insanlar için ulaşılabilirlik ve hareketlilik; sosyal yaşam için kritik öneme sahiptir. İnsanların hareketliliği kendi sosyal ve ekonomik statülerine göre değişmektedir. Bu durum kentte yaşayan toplum için de büyük bir ayrışmayı getirmektedir. Toplumun ekonomik açıdan dezavantajlı kesimleri kent yaşantısına yeterince katılamamakta; dolayısıyla fırsat eşitliğine sahip olamamaktadır.

Bununla birlikte; toplu taşıma sistemleri sadece alt gelir grubunun ulaşım sistemi olarak görülmemelidir. Bunun örneği Avrupa'daki sistemler olup; toplu taşıma politikaları ve yatırım kararlarıyla trafiğin azaltılması sonucu kent sağlığına büyük ölçüde fayda sağlanmaktadır.

Toplu taşıma sistemlerinin tüm yolculuklar içerisindeki payının artması aynı zamanda trafik problemlerine de alternatif bir çözümdür. Son dönemde basında sıklıkla yer alan ve dizel araçların insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik farklı ülkelerin emisyon önleme çalışmalarına ilişkin haberler, hava kirliliğini azaltmaya yönelik Çin'de trafiğe çıkan araç sayısını azaltma ya da yasaklama politikaları, yola belirli bir mesafeden daha yakında oturan insanlarla Alzheimer vb. hastalıkların ilişkilendirilmesi temiz ulaşım sistemlerine ve bu kapsamda da toplu taşıma sistemlerine yönelmesi gerektiğinin bir göstergesidir.

Hareketliliğin seviyesi ve ulaşımın kalitesi, bölgenin ekonomisini ve dolayısıyla insanların yaşam kalitesini belirlemektedir. Kentte yaşayanlar için

kentteki ulaşım sorunları (trafik, uzun seyahatler, aktarma vb.) günlük hayatı olumsuz etkileyen faktörlerdir.

İnsanların, malların ve bilginin mekândaki hareketleri her zaman toplulukların ortak bileşenleri olmuştur. Kentler için ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi ve hareketliliğin artırılması, toplumu oluşturan bireylerin fırsatlardan eşit yararlanmasını sağlamanın yanısıra; kent ekonomisinin gelişmesini ve kentin küresel ekonomiye katılmasını sağlamaktadır.

Ulaşımın toplumsal açıdan en önemli rolü toplumun her kesimi için eşit oranda hareketlilik farkını azaltması; dolayısıyla toplumu oluşturan bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel, politik ya da mekânsal farklılıklarını gözardı ederek; yaşlı, çocuk, engelli vb. hangi toplumsal gruba ait olursa olsun homojen bir hareketliliğe sahip olmasını sağlayacak koşulları oluşturması demektir. Bu azaltma da ancak çevreci ve sürdürülebilirliğe önem veren kentsel ulaşım politikaları ile kazanılabilir.

Bir planlama süreci her topluluğun eşitlik kaygılarını ve önceliklerini yansıtmalı ve böylece kamusal ilişkiler ulaşımın adil planlanmasında önemli rol almalıdır (Litman, 2017, s.50-65). Dolayısıyla çok disiplinli bir eylem alanı olan planlama çalışmaları gerçekleştirilmeden önce; çalışmaya esas oluşturacak analizlerin yapılması için gerekli veri toplama aşamasında; mekanın kullanıcılarına sorulacak sorular ve tespit edilecek ekonomik, demografik, kültürel, sosyal ve mekânsal özelliklerin titizlikle belirlenmesi ve tüm uygulamaların ayrıştırıcı değil, bütünleştirici bir şekilde toplumun her kesimi için, her kesimin ihtiyaçlarını da göz önüne alacak şekilde sürdürülmesi; mekanın ve ulaşımın adil planlanmasındaki başarı oranını artırması açısından önemlidir.

Şehir ve ulaşım planlarının; konut ve çalışma alanları arasında bağlantı kuracak ulaşım kademelerine ve güzergahlarına ilişkin verdikleri kararlar; sözkonusu ulaşım güzergahları üzerinde yer alan arsaların imar beklentisinin de etkisiyle değer kazanmasına neden olmaktadır. İmar baskısının önüne geçilememesi ve bazı durumlarda planlama çalışmalarına aykırı, plan dışı gelişmelerin meydana gelmesi sonucu; ulaşım planlama kararlarının revizyonuna ihtiyaç duyulmakta; bu durum ulaşımın adil dağılımına yönelik yapılan çalışmaları amacına ulaşmadan atıl duruma getirmektedir.

Plan ve politikaların sürdürülebilirliği bu nedenle büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla Henderson ve Blackwell'in (2015) de belirttiği gibi uzun dönemli ulaşım politikaları; ekonomik fırsatları arttırmada ve yoksulluğu azaltmada önemli bir paya sahiptir.

Toplu taşıma sisteminin her bölgeye eşdeğer hizmet etmesi ve toplu taşıma sisteminin ulaştırılmadığı ya da ulaşımın ekonomik olmadığı durumlarda toplu taşıma sisteminin yerini alabilecek ara toplu taşıma, taksi ya da paratransit gibi alternatif çözümler geliştirilmesi; planlama bölgelerinin ulaşım hakkını gözetmesi için başvurulabilecek araçlardır.

Özel araç almanın bir tercih olmaktan çıktığı alt gelir grubu için; toplu taşıma sistemine kolay erişebilir olmak büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla alt gelir grubunu odağına alan bir şehirde toplu taşıma sisteminin planlanmasında “yerel yönetimlerin başarısı” büyük önem taşımaktadır.

Toplu taşıma sisteminden hizmet almayan bölgeler; bu alanlarda yaşayan insanlarda dışlanmışlık duygusu, aidiyet hissetmeme ya da topluma ait olmama duygusu oluşturmaktadır. Toplu taşıma sisteminden hizmet almayan bölgeler; kullanıcıları açısından farklı sorunlar meydana getirirse de; burada yaşayan bireylerin kent ekonomisine katılamaması; eğitim, sağlık vb. hizmetlerden rahatlıkla faydalanamaması vb. nedenler; belki de bu alanları gelecekte suç alanları haline getirecektir.

Bu bakımdan Atttoh’un (2016) sözü anlam kazanmaktadır: “Toplu taşıma sistemleri, topluma ait olup olmadığımızı karar veren sistemlerdir”. Bununla birlikte Henderson ve Blackwell (2015) “güvenli ve yeterli ulaşım eksikliğinin; düşük gelir grubundaki insanların kendileri ve çocukları için daha iyi hayatlar inşa etmelerinde engel oluşturduğunu ifade etmişlerdir”.

Toplu taşıma; toplumsal eşitliği sağlamada önemli etkisi olan bir araç olma özelliği nedeniyle ve alt gelirden üst gelire; toplumun her kesiminin toplu taşıma sistemi sayesinde her türlü hizmeti alabilmesinin sağlanması nedeniyle (toplumu besleyen bir öge olması nedeniyle); Rodriguez, Comtois ve Slack’in (2006) de ifade ettiği gibi; kar amaçlı olmamalıdır. Henderson ve Blackwell’de (2015) çalışmasında benzer şekilde ulaşımın gelir eşitsizliğiyle mücadele biçimlerinden biri olmasına rağmen hakettiği önemi görmediğine vurgu yapmıştır.

Chakraborty (2006); ulaşım planlama sürecinde çevre haklarına ilişkin ilkelerin geliştirilmesi ve ulaşım projelerinin orantısız etkilerinin değerlendirilebilmesi için az sayıda rehber çalışma olduğundan bahsetmiştir. Bununla birlikte ulaşım planlarının ulaşım sistemindeki değişikliklerin dağıtımsal etkilerini değerlendirmeleri için bir metod ve prosedür geliştirilmesi gerektiğini de ifade etmiştir. Karner’da (2016) çalışmasında Chakraborty’e benzer şekilde coğrafik ve sosyal eşitliği anlamak için bazı niteliksel ve niceliksel değerlendirmelerde bulunmak gerektiğinden bahsetmiştir. Türkiye’de de bu konuda rehberlik edecek nitelikli çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Harvardlı araştırmacılar; kısa yolculuk süresine sahip alanlarda yaşayan ailelerin ekonomik çatalarını yükseltmede uzun yolculuk süresine sahip alanlardan daha başarılı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte yolculuk süresi sosyal hareketlilik çitasını da yükseltmekte önemli bir kestirim aracıdır (Henderson ve Blackwell (2015). Dolayısıyla; kent makroformu genişleyip yayıldııkça; kentsel bölgelere hizmet eden ticaret alanları ve diğler hizmetlerin dengeli bir şekilde dağılımı; tek merkezli kentlerden çok merkezli kentlere geçiş; beraberinde bu hizmetler arasında kurulacak güçlü ulaşım bağlantılarını gerektirmektedir. Bu durumun mümkün olmadığı geniş alanlara yayılmış kentler; daha kompakt yerleşmelere kıyasla dezavantajlı durumda kalmaktadır.

Toplu taşıma sistemlerinin dengeli dağılımı; toplumsal eşitliğı sağlayan bir araçtır. Çünkü herkes özel araca sahip olacak ekonomik güçte ya da istekte değildir. Bununla birlikte; çeşitli engeller nedeniyle; insanların tek başlarına erişemeyecekleri hizmetler ya da kentsel alanlar da bulunmaktadır.

Bu noktada yerel yönetimlerin devreye girmesi ve çeşitli politikalar ortaya koyarak toplumun her kesiminin adil bir şekilde ulaşım hizmetlerinden yararlanabileceğı ortamların oluşturulması gerekmektedir.

Yerel yönetimler tercih ettiğı politikalarla; farklı toplumsal kesimlerin erişilebilirlik/ulaşılabilirlik düzeyleri arasındaki farkı kapatabilir (BRT sistemleri, raylı sistemler, akıllı kartlar, fiyat politikaları, planlamada toplu taşımanın öncülüğü, tasarım vb.).

Ancak farklı coğrafyalar için çözümler de farklılaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerin toplu taşıma sistemleri genellikle raylı sistemlere dayalı, sürdürülebilir ve çevre dostu sistemlerdir. Bununla birlikte; sadece alt gelir grubu tarafından kullanılmamakta; toplumun her kesimine hitabetmektedir.

Avrupa Birliğı ülkelerinde; ulaşım politikalarından yola çıkılarak toplu taşıma sistemlerinin ne kadar önemli olduğu ortadadır. Ancak geniş kentsel alanlara sahip ve özel araç sahipliğinin yüksek olduğu Amerika, Avustralya gibi gelişmiş ülkelerde, toplu taşımanın önemi azalmaktadır.

Çin ve Türkiye gibi ekonomisi büyümekte olan ve metropol kentleri bulunan gelişmekte olan ülkeler ise; toplu taşıma sistemlerini en son teknolojiyi kullanarak büyütmede ve genel olarak raylı sisteme dayalı bir sistem kurulumaktadır. Bu metropollerin tercih ettikleri toplu taşıma politikaları çok büyük önem taşımakta olup; kentlerin geleceğı toplu taşıma sistemine yönelik tercih ettikleri politikalarla yüksek derecede ilişkilidir.

Diğler taraftan bir toplumda; özel araç kullanıcılarının yolculuklarında özel araçlarını kullanma konusundaki ısrarcı tutumları; kamusal bir hizmet

olan toplu taşıma hizmetinin herkesi kapsayan bir uygulama politikasına sahip olmadığının bir göstergesidir. Toplu taşıma politikaları özel araç sahiplerini kapsayamamakta; hatta bazı ekonomik kaygılarla içten içe desteklemektedir.

Toplumun dezavantajlı olarak tarif edilen kesimleri; herhangi bir ekonomik, sosyal, kültürel ya da demografik ayrıştırmaya gidilmeksizin; yolculuklarında toplu taşıma hizmetine mecbur olan ve bu nedenle de “özel araç sahibi olmayan herkes” olarak algılanmalı ancak toplu taşıma politikaları düzenlenirken; özel araç sahiplerini de kapsayıcı olacak şekilde; toplam yolculuklar içerisinde özel araç kullanımındaki payın toplu taşıma hanesine kaydırılarak düşürülmesi; temel hedef olmalıdır.

Toplam yolculuklar içerisindeki özel araç kullanımının, toplu taşıma hanesine kaydedilerek düşürülmesi; herkesin kentsel hizmetlere ve dolayısıyla fırsatlara erişimi konusunda bir iyileştirmeye gidildiğinin ve dolayısıyla hizmetlere erişilebilirlik anlamında yatay düzlemde bir gelişme kaydedildiğinin önemli bir göstergesi olacaktır.

Sonuç olarak ulaşım hakkından daha fazla bahsedebileceğimiz, daha adil, daha erişilebilir mekânsal planlama çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için;

- (1) Planlama çalışması yapacakları kentin/kırın ya da kentsel/kırsal bölgenin kullanıcılarına ilişkin; hangi konularda fırsat eşitliğine ihtiyaç duyacaklarını tespit edebilmek amacıyla önceden bilgi toplamak;
- (2) Kentte bu konuda özellikle oluşmuş dezavantajlı bölgeler varsa; bölgelerin özelliklerine bağlı olarak yapılabilecekleri tespit etmek ve planlara yansıtma;
- (3) Kullanıcıların yalnızca oturdukları alanda kalmayacaklarını ve kent içerisinde hareket edeceklerini ve bunun en temel hakları olduğunu bilerek; tüm planlama alanında ulaşım hakkından yararlanmayı maksimize edecek asgari standartlar geliştirmek;
- (4) Özel araç sahipliğini desteklemektense; toplu taşıma sistemini merkeze alan ve bununla birlikte kademe kademe her bölgenin ihtiyacına uygun ulaşım türüne yönelik politikalar ve mekânsal tasarımlar oluşturmak;
- (5) Tüm bu süreçte yönetim kademelerinin şehir ve ulaşım planlarından oluşan ekibin bilimselliğine güvenerek destek olması; kentlerin sosyal, ekonomik, demografik, kültürel ve mekansal gelişimi ve gelecekteki kent yaşantısının kalitesinin artırılması açısından yapılabilecek önerilerdir.

Extended Abstract

Equity, Accessibility and Public Transportation

*

Richard Szeri
FlixMobility

İrem Ayhan Selçuk
Dokuz Eylül University

Equality is to understand and address various barriers that prevent different groups in the society from having equal opportunities (cited from www.glasgow.gov.uk by Ayhan, A., 2009, s.45-51). Therefore, the concept of equality is a concept that can acquire different meanings according to the point where the person stands and needs to be dealt with in multidimensional way.

Those who cannot benefit from social equality are defined as disadvantaged people. As an element of equality, transportation is also important in terms of balancing the status of being advantage.

State of being an advantaged person will be eliminated by standardizing accessibility to urban services. Target will be creating segments with the best possible conditions for access to urban services, rather than creating segments that are more advantageous than others. For this reason, the balance should be evaluated through creating a city that makes accessibility possible for everyone.

Different countries have used different terms to describe disadvantaged social groups whose traces are also read spatially. Ghetto in the United States, commuter in France, quarteri periferici or quarteri degradati in Italy, problemområde in Sweden, favela in Brazil, villa miseria in Argentina are the special terms used to define neighborhoods that are at the bottom of the hierarchy of spaces that make up the metropolis (Wacquant, 2008, s.11).

These areas are defined as problematic areas within the scope of crime and guilt, poor neighborhoods or external neighborhoods within the scope of income level are generally the least dependent on private vehicles and therefore has the highest dependence on public transport services compared to other segments of the society. Due to the high dependence on public transport services; in the context of inadequate public transport service provision; they also constitute disadvantaged groups in terms of access to education and health services and working areas.

The disabled, the elderly, children, mothers with children and women constitute the social segment that needs to be evaluated by considering different elements in terms of “equal opportunities” and coming from different ethnic backgrounds, racial structures or nationalities are social sectors that can be considered disadvantageous in terms of access to social services, housing or working areas. However, income level is one of the variable that provides advantages or disadvantages in terms of equality of opportunity and is effective in the segregation of social groups.

According to Lefebvre (1968), the right to the city is to reach the center rather than access to urban resources. That is to be in the heart of the city, where social activities and economic activities take place (Lefebvre, 1968). According to Harvey (2008), the right to the city, rather than access to urban resources; the right to change the city and to change ourselves (Harvey, 2008, s.23-40). In other words; lack of fair access to the transport system means that the right to change the city and the individual is taken away from the individual because of impedes the mobility of the individual.

In addition, Bannister (1995) stated that public transport is a tool for sustaining a high quality life and a high level of accessibility. Rodriguez, Comtois and Slack (2006) mentioned that public transportation systems and their importance in their work is to reach different points of the city for society. Public transport is a public service; and is a tool for providing social equality. So it should not be profit oriented due to being a public service (Rodriguez, Comtois and Slack, 2006).

Attoh (2016), who continues his research in New York, said that public transport systems are the systems that determine whether we belong to the society. Blackwell (2017) states that people have access to the public transport system; have better access to good schools and therefore, they have the chance to have higher education and more qualified workforce develops for the region in this way.

Henderson and Blackwell (2015) stated that addressing transport as one of the forms of combating income inequality and the lack of safe and adequate transport. In addition this; low-income people have barriers to building better lives for themselves and their children because of this they describe long-term transport policies; as an important tool for increasing economic opportunities and reducing poverty (Henderson and Blackwell; 2015).

According to Henderson and Blackwell (2015); transport has a role not only get us hire and economic opportunities; also quality housing, school and health care. However, fair transport policies; has the chance to cope with economic

mobility and ensure that everyone in the community can participate in and benefit from the local economy (Henderson and Blackwell; 2015).

The literature on urban inequalities and public transport can be summarized as follows:

- Studies discussing national and local transportation and public transport policies;
- Studies discussing the role of public or private enterprises in improving public transport services;
- Studies examining public transport practices for disadvantaged groups
- Studies on public transport systems within the framework of urban macroform and urban density distribution
- Studies discussing the issue of developing methods for fair distribution of public transport services
- Studies evaluating the effect of public transport services on labor force participation rate
- Finally, studies examining accessibility on urban design scale.

The most important social role of transportation is to reduce the mobility gap equally for all segments of society; thus ignoring the economic, social, cultural, political or spatial differences of individuals who make up the society such as elderly, children, disabled etc. This reduction can only be achieved through urban transport policies that attach importance to environmental and sustainability.

Harvard researchers; concluded that families living in areas with short journey times were more successful in raising economic barriers than those with long journeys. However, travel time is an important predictive tool in raising the bar for social mobility (Henderson and Blackwell, 2015). Therefore; as the urban macroform expands and spreads; a balanced distribution of trade areas and other services serving urban areas; transition from monocenter to multicenter; requires strong transport links between these services. Cities spread over large areas where this is not possible; remains at a disadvantage situation compared to more compact settlements.

As a result, in order to realize more fair, more accessible spatial planning studies, which we can talk more about the right of transportation;

- (1) Planners should gather information in advance to determine issues they need to settle equality of opportunity;
- (2) Identify if there are areas that have no advantages compared to other segments of society and reflecting them on the plans;

- (3) Developing minimum standards to maximize the enjoyment of the right to transport system in the entire planning area;
- (4) Rather than supporting private vehicle ownership; develop policies and spatial designs for the public transport system and, in turn, gradually meets the needs of each region;
- (5) In this process, the management levels has to rely on the scientificness of the team of city planners and transport planners;
- (6) are tools for the social, economic, demographic, cultural and spatial development of cities and the quality of future urban life.

This study is supporting by 2017.KB.FEN.2016 Dokuz Eylül University Rektorship, Department of Scientific Research Project (BAP) and same time; is the product of an incomplete master's thesis of The Graduate School of Natural and Applied Sciences.

Kaynakça/References

- American Association of People With Disabilities (AAPD) (b.t.). Equity in transportation for people with disabilities. *The Leadership Conference Education Fund*, içinde 1-5. <http://www.civilrightsdocs.info/pdf/transportation/final-transportation-equity-disability.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Attoh, K. (2016). *Public transportation and the idiocy of urban life*. University of New York.
- Ayhan, A. (2009). Eşitlik ilkesi ve tarihçesi eşitlik ilkesi ve tarihçesi Türkiye'de kadın erkek eşitliği ve eşitsizliği. *Hukuk Gündemi-II*, 45-51. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2009-3/8.pdf> adresinden erişilmiştir.(www.glasgow.gov.uk'den alıntılanmıştır).
- Bannister, D. (1995). *Transport and urban development*. E&FN Spon publication: London.
- Blackwell, A.G. (2017). The curb-cut effect. *Stanford Social Innovation Review*. https://ssir.org/articles/entry/the_curb_cut_effect, adresinden erişilmiştir.
- Chakraborty, J. (2006). Evaluating the environmental justice impacts of transportation improvement projects in the US. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 11(5), 315-323.
- Chatman, D., G. ve Noland, R., B. (2013). Transit service, physical agglomeration, and productivity in US metropolitan areas. *Annual meeting of the transportation research board*, 1-22.
- Haar, C. M., Cole, L. M. ve Merritt, H. W. (1968). *Tomorrow's transportation. New systems for the urban future*. US Department of Housing and Urban Development. Washington, D.C.
- Hairston, A. (2016). *This is what a smarter 21st-century transportation system will look like, next city*, op-ed, may 16-2016. <https://nextcity.org/daily/entry/smart-21st-century-transportation-system-op-ed-infrastructure-week> adresinden erişilmiştir.
- Hamburg, J., Blair, L. ve Albright, D. (1995). Mobility as a right. *Transportation Research Record 1499*, içinde (s.52-55). Transportation Research Board www.trb.org

- .file:///C:/Users/kullanici/Desktop/okunacakmakaleler/transportation%20equityanalysis/1499-008.pdf adresinden erişilmiştir.
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *The New Left Review*, 53, 23–40.
- Henderson, W. ve Blackwell, A.G. (2015). *How better transportation can fight income inequality*. <http://thehill.com/blogs/congress-blog/economy-budget/244832-how-better-transportation-can-fight-income-inequality> adresinden erişilmiştir.
- Issue Brief (2003). Transportation difficulties keep over half a million disabled at home, no.3, *Bureau of Transportation Statistics*, US Department of Transportation, 1-2.
- Karner, A. (2016). Planning for transportation equity in small regions: Towards meaningful performance assessment. *Transport Policy*, 52, 46-54.
- Lefebvre, H. (1996 [1968]). *Writings on cities: Henri Lefebvre*. (Çev. ve Dzn: Kofman, E. ve Lebas, E.) Oxford: Blackwell.
- Litman, T. (2017). Evaluating transportation equity guidance for incorporating distributional impacts in transportation planning. *Victoria Transport Policy Institute "Evaluating Transportation Equity," World Transport Policy & Practice*, 8(2), 50-65.. <http://www.vtpi.org/equity.pdf> adresinden erişilmiştir. (Originally published as Todd Litman 2002).
- Mamun, S. (2011). *Public transit accessibility and need indices: approaches for measuring service gap*. University of Connecticut.
- Marx, K. ve Engels, F., (1848). *Manifest der kommunistischen partei*.
- Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, (Haziran 6, 2014) *Resmi Gazete*. Sayı: 29030, 2014.<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.19788&MevzuatIlski=0&sourceXmlSearch=mekansal>, adresinden erişilmiştir.
- Newman, P.W.G. ve Kenworthy, J.R. (1989a). *Cities and automobile dependence: sourcebook*. Aldershot: Gower.
- Newman, P.W.G. ve Kenworthy, J.R. (1989b). Gasoline consumption and cities: a comparison of U.S. cities with a global survey. *Journal of the American Planning Association*, 55, 24–37. doi:10.1080/01944368908975398.
- Rodriguez, J. P., Comtois, C. ve Slack, B. (2006). *The geography of transport systems*. Newyork: Routledge, 4th Edition. <https://people.hofstra.edu/geotrans/> adresinden erişilmiştir.
- Shlomo, O. (2016). *Sub-formality in the formalization of public transport in East Jerusalem*. The Open University of Israel.
- The World Bank (2002). *Cities on move. a world bank urban transport strategy review*. Washington D.C.
- Wacquant, L. (2008). *Kent Paryaları:İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi: İstanbul.
- Weisbrod, G. ve Reno, A. (2009). Economic impact of public transportation investments, American public transportation authority, (APTA) 2009, 1-77. http://www.apta.com/resources/reportsandpublications/Documents/economic_impact_of_public_transportation_investment.pdf.

Adıyaman Kazasının Vilayet Olması ve Bu Süreçte Yaşanan Gelişmeler

*

Mehmet Gündüz¹
ORCID: 0000-0001-9916-1047

Öz

Türkiye’de yapılan idari düzenlemelerle bazı yerleşim yerlerinin idari statüsü değişebilmektedir. Bu idari düzenlemeler sosyo-ekonomik veya siyasi sebeplerle yapılabilmektedir. Bu yüzden kazaların vilayete dönüştürülmesi beraberinde bazı tartışmaları da getirmektedir. Demokrat Parti Adıyaman kazasının statüsünü değiştirmiştir. Adıyaman kazası 1954 yılında vilayet olmuştur. Bu çalışmayla Adıyaman kazasının vilayet olma süreci ve bu süreçte yaşanan gelişmeler ile halkın beklentileri irdelenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında TBMM Zabıtları, dönemin basını ve konuyla ilgili diğer çalışmalardan yararlanılmıştır. Adıyaman’ın il olmasının sosyo-ekonomik, coğrafi ve siyasi sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler dönemin iktidarı ve muhalefeti arasında tartışmalara yol açmıştır. Besni’nin Adıyaman’a bağlanması bu süreçte yaşanan en önemli meseledir. Besnililerin çoğu Adıyaman yerine Gaziantep’e bağlanmak istemiştir. Ancak yapılan idari düzenleme ile Besni Adıyaman’a bağlanmıştır. Muhalefet Besni’nin siyasi sebeplerle Adıyaman’a bağlandığını iddia etmiştir. İktidar partisi ise bu düzenlemenin siyasi sebeplerle değil sosyo-ekonomik sebeplerle yapıldığını ileri sürmüştür. Adıyaman’ın il olması meselesi dönemin yerel basınında geniş yer bulmuştur. Bu sebeple Adıyaman ilçeden vilayete geçiş sürecinin izlenebileceği en iyi örneklerden biridir.

Anahtar Kelimeler: Adıyaman, Malatya, Besni, Kaza, Vilayet.

¹ Dr., İstanbul Erkek Lisesi, E-mail: ekalim02@yahoo.com

Adıyaman District Being a Province and Developments in this Process

*

Mehmet Gündüz²
ORCID: 0000-0002-4642-4189

Abstract

The administrative status of some settlements can be changed by administrative arrangements in Turkey. These administrative arrangements can be made for socio-economic or political reasons. Therefore, the transformation of districts turn into provinces brings some discussions. The Democratic Party changed the status of Adıyaman. Adıyaman district became a province in 1954. In this study, the process of becoming a province in Adıyaman district and the developments in this process and the expectations of the people were examined. Within the scope of the study, the Grand National Assembly of Turkey Minutes, the press of the period and other related studies were examined. There are socio-economic, geographical and political reasons for Adıyaman being a province. These reasons led to controversy between the power and opposition of the period. The inclusion in Besni to Adıyaman is the most important issue in this process. Most of the Besni people desired to join to Gaziantep instead of Adıyaman. However, Besni joined to Adıyaman with the administrative regulation. The opposition claimed that Besni was joined to Adıyaman for political reasons. The ruling party argued that this arrangement was made for socio-economic reasons, not for political reasons. The issue of Adıyaman becoming a province took place in the local press of the period. Therefore Adıyaman is one of the best cases of the transition from the district to the province.

Keywords: Adıyaman, Malatya, Besni, District, Province.

² Dr., İstanbul Boys High School, E-mail: ekalim02@yahoo.com

Giriş

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Adıyaman Hurri, Mitanni, Kummuh, Asur, Pers, Kommagene, Roma, Bizans, Abbasi, Artuklu, Eyyübi, Selçuklu ve Osmanlı gibi birbirinden farklı ve zengin kültürlerle ev sahipliği yapmıştır ("İşte Adıyaman", 1971, s.1). Yavuz Sultan Selim döneminde kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine giren Hısn-ı Mansur (Adıyaman) 1519'da Maraş eyaletine sancak olarak bağlanmıştır. 1531'de Elbistan sancağına bağlı bir kaza haline getirilen Hısn-ı Mansur 1563'te yeniden Maraş'a bağlanmıştır. Tanzimat'tan sonra yapılan idari düzenlemelerde 1841'de kaza, 1849'da Diyarbakir vilayetine bağlı bir sancak durumuna getirilen Hısn-ı Mansur 1859'da Malatya sancağına, 1883'te de Mamüret'ül-aziz vilayetine bağlanmıştır (Hallaçoğlu, 1988, s.377-378).

Cumhuriyet döneminde Malatya'ya bağlı bir ilçe haline getirilen Hısn-ı Mansur'un adı 1926 yılında Adıyaman olarak değiştirilmiştir (T.C. Adıyaman Valiliği, t.y.). Adıyaman il oluncaya kadar yönetim açısından çeşitli değişikliklere uğramıştır. 1928 yılında Adıyaman ilçesine bağlı merkez Adıyaman, Aydınili (Koçali), Çalğan, Samsat, Karıcık ve Kuyucak isimli 6 nahiyeye bulunmaktaydı. Adıyaman merkez nahiyesine bağlı 40 köy, Aydınili (Koçali) nahiyesine bağlı 26 köy, Çalğan nahiyesine bağlı 48 köy, Samsat nahiyesine bağlı 53 köy, Karıcık nahiyesine bağlı 35 köy ve Kuyucak nahiyesine bağlı 52 köy olmak üzere toplam 254 köy bulunmaktaydı (Dahiliye Vekaleti, 1928). Hükümet 1 Eylül 1930'da Adıyaman ve Kâhta'daki nahiyeleri yeniden düzenlemiştir. Buna göre Adıyaman kazası dâhilinde Akpınar, Tut, Çalğan, Samsat, Kuyucak, Koçali, Kâhta kazası dâhilinde Ahit, Sincik, Tokaris ve Narince nahiyeye olarak belirlenmiştir. Adıyaman 1954 yılında ise Malatya'dan ayrılarak il olmuştur.

Adıyaman'ın İl Olma Sürecinde Yaşanan Gelişmeler

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesini takip eden yıllarda Adıyaman'ın il olması gündeme gelmiştir. Özellikle 1953 yılından itibaren Adıyaman'ın il olmasıyla ilgili yaşanan tartışmaları yerel basında takip etmek mümkündür. DP'ye muhalif yayınlar yapan *Yeşil Adıyaman*'da çıkan bir haberde Adıyaman kazasına bağlı 19 köyün Kâhta kazasına bağlanması eleştirilmiş ve bu durumun Adıyaman'ı nahiyeye Kâhta'yı ise fiilen vilayete çevireceği ileri sürülmüştür (Adıyaman Bucak mı Oluyor, 1953, s.1). Ancak aynı gazete bu haberden bir süre sonra Adıyaman'ın vilayet olacağını "Adıyamanımız nihayet

layık olduğu mevkie kavuşacaktır” (Adıyaman Vilayet Oluyor, 1953, s.1) sözleriyle okuyucularına duyurmuştur. Gazete Adıyaman kazasıyla birlikte on kazanının vilayete, dört ilinde kazaya çevrileceğini yazmıştır.

Adıyamanlılar şehirlerinin il olması için çok çaba harcamışlar ve bu amaçla 1953 yılında oluşturdukları bir heyetle Ankara’da temaslarda bulunmuşlardır. Heyetin, Başbakan Adnan Menderes ile ilk teması Ankara’da havaalanında olmuştur. Heyet Başkanı Adıyaman’ın il olması için uzun süre mücadele eden ve burada uzun yıllar öğretmenlik yapan Zeki Adıyaman’dı (TBMM, 1970, s.8). Zeki Adıyaman, Başbakan Menderes’e hitaben “güler yüzünü, açık alnını görmeğe, Adıyaman’ın vilayet emrini almağa geldik” (Başbakan Menderes Heyeti, 1954, s.1) diyerek ilçelerinin il olması talebini kendilerine iletmiştir. Başbakan ise İstanbul dönüşünde konuyu heyetle geniş çaplı görüşeceğine dair söz vermiştir. *Yeşil Adıyaman* bu görüşmenin gerçekleşmediğini ileri sürerek heyetin TBMM Başkanı Refik Koraltan ile görüşüğünü yazmıştır. Gazete Koraltan’ın heyete “eğer seçimlerde bütün Adıyamanlılar reylerini DP’ye verirse Halk Partisine tek rey vermezlerse seçimlerden sonra Adıyamanın vilayet olması mukadderdir” dediğini ancak heyette CHP’li vatandaşların olduğunu fark ettiğinde “şaka ediyorum” dediğini ileri sürmüştür (Adıyamanın Vilayet Meselesi, 1954, s.1).

Zeki Adıyaman Cumhurbaşkanı, Başbakan ve birkaç vekille ilçelerinin il olması meselesini konuştuklarını, meselenin ivedi olarak Meclis’e sunulacağı vaadini aldıklarını söylemiştir. Bu konuda siyasilere güvendiklerini belirten Adıyaman, Mart ayı içinde Adıyaman’ın vilâyet olacağını belirtmiştir. Ancak *Yeşil Adıyaman* heyetin adet ve formül haline gelen “dert ve isteklerinizin hepsi de programımızda vardır” cevabını aldığını ileri sürerek verilen cevabı tatminkâr bulmamıştır. Gazete ayrıca bütçe görüşmelerinin yakında başlayacağına dikkat çekerek Adıyaman’ın il olma meselesinin bütçeye tahsisat konmasına bağlı olduğunu ve Adıyaman’ın “Martta vilayet olması bizi de inkişarı hayale uğratar” diyerek Adıyaman’ın vilayet olmasının zor olduğunu ileri sürmüştür (Adıyamanın Vilayet Meselesi, 1954, s.2).

Adıyaman Heyeti 19 Şubat 1954’te Başbakan Adnan Menderes ile bir saat süren bir görüşme gerçekleştirmiş ve Adıyamanlıların isteklerini iletmiştir (Başvekilin Dünkü Kabulü, 1954, s.7). *Yeşil Adıyaman* 15 Şubat 1954’te “Hayallerden Hakikata” başlığıyla yayınladığı manşet haberinde Adıyaman’ın il olmasıyla şehirlerinin makûs talihini yeneceğini ve dertlerinin sona ereceğini ileri sürmüştür (Hayallerden Hakikata, 1954, s.1,4.). Gazete 22 Şubat 1954 tarihli nüshasında ise “Adıyaman’ın Vilayet Olması Lazımdır” başlığı yayınladı.

dığı manşet haberinde Adıyaman'ın sosyo-ekonomik durumunun kötü olmasından bahisle bir milyon kilo tütün üreten Adıyaman'da neden bir fabrikanın olmadığını ve Adıyaman'ın birçok alanda potansiyelinin yüksek olmasına rağmen neden bunun ortaya çıkarılmadığını sormuştur (Adıyaman'ın Vilayet Olması, 1954, s.1). Görüldüğü üzere Adıyaman'ın vilayet olması meselesine Adıyaman yerel basını temkinli yaklaşmıştır.

Adıyaman'ın Vilayet Olmasıyla İlgili TBMM'de Yaşananlar ve Adıyaman'ın Vilayet Olmasının Yankıları

Adıyaman'ın il olması gündeme geldiğinde Malatya'da yayımlanan *Sabah* gazetesinde "Adıyaman Kazasının Bugünkü Durumu" başlığı ile bir yazı yayımlanmıştır. Bu yazıda CHP iktidarının Adıyaman'a üvey evlat nazarıyla baktığı, uzun senelerin ihmal ve alakasızlığından dolayı şehrin hiç gelişmediği ileri sürülmüştür. Yazıda yedi mahalle, dört bin küsur bina ve yirmi dört bin nüfusa sahip Adıyaman'ın doğu ve güneydoğu vilayetlerinde eşine rastlanmayacak kadar tabii güzelliğe ve sevimliliğe sahip olduğundan da bahsedilmiştir (Adıyaman Kazasının Bugünkü, 1954, s.1,6). Benzer bir yaklaşımı *Yeşil Adıyaman* gazetesinde de görmek mümkündür. Adıyaman il olmasının dokuzuncu yılı münasebetiyle yayımladığı yazıda coğrafi şartların Adıyaman ve Malatya'yı birbirinden ayırdığını belirten gazete valilerin ihmali yüzünden Malatya'ya kestirmeden bağlanacak bir yolun olmayışının Adıyaman-Malatya münasebetlerini yok derecesine indirdiğini ve Adıyaman'a üvey evlat muamelesi yapıldığını yazmıştır (Vilayet Oluşumuzun Dokuzuncu, 1963, s.1, 6).

Demokrat Parti Hükümeti 1954 yılında bazı kazaları vilayet yapmak için harekete geçmiştir. Nitekim Hükümet Malatya vilâyetine bağlı Adıyaman kazasında Adıyaman adıyla yeni bir vilâyet kurulması hakkındaki kanun tasarısını 9 Mart 1954'te Başbakan Adnan Menderes imzasıyla TBMM Başkanlığı'na sunmuştur (TBMM, 1954, s.1). Tasarının gerekçesi ise şöyle açıklanmıştır:

Memleketteki demiryolu, liman ve şoselerin çoğalması, hava yollarının geniş miyasta faaliyete geçmesi, ekonomik gelişme neticesi sinai merkezlerin vücut bulması, zaman mefhumunun hakiki kıymetini almış olması, sosyal ve kültürel yönlerden ileriye doğru mütemadi bir akış görülmesi, köylerimizin kültür alanında geniş bir ufkun açılması ve hulâsa; memleketin her sahasında bir tekevvünün yer alması, bu gelişmeye muvazi olarak idare taksima-

tımızda zaman zaman değişiklikler ve ilâveler yapılmasını zaruri kılmaktadır... Memleketimizin gelişme alanında kaydettiği ilerlemeler, bazı kaza merkezlerimizde ehemmiyetli tesirler yaparak onun iktisadi durumunu kuvvetlendirmekte ve buna muvazi olarak da kültür ve imar ve diğer sahalarda yeni yeni hamleler kaydedilmektedir. Yukarıda kısaca temas ettiğimiz tesirlerle, bölgesinde idari sınırları dışına çıkarak, iktisadi bir sınır çizen ve bu suretle de bulunduğu idari kademenin yapabildiği hizmetler üstünde yeni yeni hizmetler bekleyen bazı kazalarımızın bu durumlarını ele almak ve işi vilâyet konusu içerisinde mütalâa etmek faydalı görülmüştür. Bu maksatla; 15000 nüfuslu Adıyaman Kasabasında ağır ceza mahkemesi, trahom dispenseri, sağlık, sıtma, frengi mücadele teşkilâtı, tütün depoları, tekell müdürlüğü, zirai kooperatif, ortaokulu Ziraat Bankası teşkilâtı olup ticari ve sınai sahasında; üstün bir varlık gösteren ve bu durumu ile de; ileride işgal etmekte olduğu kademenin teşkilât imkânları dışında yeni bir imkâna kavuşmanın zorlayışı ile karşı karşıya bulunan bu kaza da ilişik (1) sayılı cetvelde adları yazılı (4) kaza, (15) nahiye, (292) köyü, (168 498) nüfusu ihtiva etmek üzere tahminen (8 087) km², yüz ölçüsünde (Adıyaman) adıyla yeniden bir vilâyet kurulması uygun görülmüş ve ilişik kanun lâiyhası bu maksatla hazırlanmıştır (TBMM, 1954, s.1-2).

Kanun tasarısında Adıyaman'ın kaza olarak beklenen hizmetleri yerine getirmekte zorlandığı belirtilerek daha çok iktisadi sebepler üzerinde durulmuştur. Adıyaman kazasında bir vilayette olması lazım gelen çoğu kurumun zaten var olduğunun belirtildiği tasarıda Adıyaman'ın il olmasını zorunlu kılan gerekçeler ortaya konmuştur. Hükümet tarafından sunulan kanun tasarısı önce Dâhiliye Encümeni tarafından görüşülmüş ve aynen kabul edilmiştir. Tasarı sonra Bütçe Encümeni'ne sevk edilmiş ve burada da kabul edilmiştir (TBMM, 1954, s.7-8). Kanun tasarısı daha sonra TBMM Genel Kurulu'na gelmiştir. Kanun tasarısıyla ilgili bu gelişmelerin yaşandığı günlerde TBMM Başkanı Refik Koraltan 27 Nisan 1954'te Adıyaman'da yaptığı mitingde Adıyaman'ın yakında il olacağı müjdesini vermiştir (BMM Reisi, 1954, s.1). Adıyaman'ın il olması için TBMM'ye kanun teklifinin sunulması şehirde büyük sevince vesile olmuştur. *Yeşil Adıyaman* bu sevinci şöyle betimlemiştir:

Koskoca kasaba halkı, birkaç günden beri bayram yapıyor. Hepsi pür neşe birbirlerinin ellerini sıkıyorlar. Kurtuluş bayramlarını, dini bayramlarını tesit ediyorlar sanki Hakları da yok değil. Zira metruk bir halde bulunan Yeşil Adıyaman arazisinin feyzleneceğini, monoton ve mevtai bir hayat yaşayan insanların yakın bir atide canlanacağını ve üstün bir hayat seviyesine erişeceğini müjdeleyen haberler alınmıştır. ("Güzel Kazamızın...", 1954, s.1)

Adıyaman ilçesinin il olacağı haberi Adıyamanlıların beklentilerini de artmıştır. Adıyamanlılar kazalarının vilayet olmasından büyük memnuniyet duyarken Adıyaman'a bağlanması düşünülen Besni kazasında çoğu vatan-
daş Adıyaman'ın il olması için verilen kanun teklifine karşı çıkmıştır. Hatta 4 Haziran 1954'te Besni'ye kardeşiyle bayramlaşmak için giden Zabita Memuru Abdurrahman Akgün'ü bazı Besnililer tartaklanmış ve aracına zarar vermiştir. *Yeşil Adıyaman* bu olayı sütunlarına taşıyarak "Biz Adıyamanlılara, bu durum karşısında efendiliğimizi muhafaza etmek, elimizden geldiği kadarıyla Besnililere hürmet etmek düşer" diyerek Adıyaman'ın il olmasının Besnililer için de faydalı olacağını yazmıştır (Kazamızın Vilayet, 1954, s.1). Besnililer ise nüfusu kendileri kadar olan bir yere bağlanmak istemediklerini belirterek Malatya veya Gaziantep'e bağlanma isteklerini dile getirmiştir. *Sabah* gazetesinin haberine göre yaklaşık on bin kişilik bir grup 6 Haziran 1954'te PTT binasına giderek Besni'nin Adıyaman'a bağlanması kararı tasvip etmediklerini belirtmiştir. Ayrıca Besni Kaymakamı ve Besni parti başkanları da Malatya'ya giderek konuyla ilgili temaslarda bulunmuştur (Besnililer Kazalarının, 1954, s.1). Ancak Besni'nin bu dönemdeki nüfusu göz önüne alındığında bu rakamın oldukça abartılı olduğu söylenebilir.

Kanun tasarısı ile Dâhiliye ve Bütçe Encümenlerinin mazbataları 14 Haziran 1954'te Meclis Genel Kurulu'nda görüşülmüştür (TBMM, 1954, s.164-165). Görüşmelerde ilk sözü Hükümet adına İçişleri Bakanı Namık Gedik almıştır. Namık Gedik Türkiye'nin idari taksimatından bahsettikten sonra genel nüfusun %74,8'ini oluşturan köy halkına genel hizmetleri mümkün olduğunca yakına götürmenin öneminden ve bunu sağlamak için 1950 senesinden beri 71 nahiyeye ve 62 kazanın teşkil olunduğundan bahsetmiştir. Gedik, coğrafi durum, iktisadi ilişkiler göz önünde bulundurulması şartıyla vilayetlerin genel ve yerel hizmetlerin rasyonel bir şekilde yerine getirebilmesi için vilayet idare sisteminin günün koşullarına göre yeniden düzenlenmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Gedik batıdan doğuya uzanan yüksek dağlarla birbirinden ayrıldığından dolayı Adıyaman ile Malatya arasında iktisadi münasebetlerin bulunmadığını söylemiştir. Gedik özellikle kış mevsiminde Malatya ile bağlantısı kesilen "Adıyaman, Kâhta, Gerger ve Besni kazalarının Malatya'dan ayrılarak ayrı bir vilayet haline getirilmesi, bu muntaka halkının maruz buldukları müşkül durumu ıslah ve sözü geçen bölgenin iktisadi inkişafını sağlamak bakımından zaruri" olduğunu sözlerini eklemiştir (TBMM, 1954, s.164-165).

İçişleri Bakanı'ndan sonra İçel Milletvekili Hüseyin Fırat söz almıştır. Adıyaman'ın il olmasının çok büyük bir zaruret olduğunu belirten Fırat, Bakanın

söylediği gerekçeleri biraz daha detaylandırarak “Adıyaman, Besni ve Kâhta ovaları 4,5 milyon dönüm genişliğinde tarihî Mezopotamya ovasının başlangıcı, madenleriyle, tarihî eserleriyle meşhur ve son yapılan tetkiklerde çok zengin petrol membalarının bulunduğu sabit olan geniş bir” ova olduğunu söylemiş ve Adıyaman il olması kararını desteklemiştir (TBMM, 1954, s.165). Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin ise meseleye dar bir bölgecilik zihniyetiyle değil, memleketin inkişafı bakımından ve prensipler zaviyesinden mütalâa ettiğini ve Hükümetin getirdiği bu lâyihayı desteklediğini belirtmiştir. Yetkin Adıyaman kazasının öteden beri hızlı bir gelişim gösterdiğini ve coğrafi durumu itibariyle de Malatya’dan ayrı hususiyetleri olduğunu, ziraat bakımından, iktisat bakımından daha ziyade güney iklimine ve şartlarına bağlı kaldığını söylemiştir. Yetkin ayrıca Adıyaman’da birçok kurumun zaten var olduğunu belirterek Adıyaman’ın vilayet olmasını kararını desteklemiştir (TBMM, 1954, s.166-167). Nüvit Yetkin Adıyaman’ın il olmasını desteklemekle birlikte nüfusu ve nahiye sayısı Adıyaman’dan daha fazla olan Besni’nin Adıyaman’a bağlanmasına karşı çıkmıştır. Yetkin Besni kazasının “coğrafi, zirai ve iktisadi şartlar itibariyle de Adıyaman’la ilgi tesisine imkân vermeyen, dolayısıyla Gaziantep’e iktisaden bağlı olan bir bölge” olduğunu ileri sürerek “bu itibarla Malatya’dan ayrılması coğrafi bakımdan zaruri ise Gaziantep’e bağlanmasının” daha uygun olacağını söylemiştir. Ayrıca Besni ile Adıyaman arasında öteden beri rekabet olduğunu belirterek “Malatya’nın 1950’den beri seçimlerde Halk Partisine temayülünden bu ilin tecziye edildiği ve son 1954 seçimlerinde de iktidar partisine aynı temayülü gösterdiği için Adıyaman Kazasının bilâkis mükâfatlandırıldığı yolunda matbuata akseden bazı dedikodular” olduğunu iddia etmiştir (TBMM, 1954, s.167).

Adıyaman’ın il olmasını destekleyen Malatya Milletvekili Hilmi Özbay ise “Besni’nin Adıyaman’a bağlanmasını kabul etmiyorum ve bu hususlara yakından vâkıf bir arkadaşınız sıfatıyla Besni’nin hayatiyetini muhafaza ve onun iktisadiyatını ve refahını yükseltecek hususları göstermek suretiyle Besni’nin Adıyaman’a değil, Gaziantep’e bağlanmasını teklif ediyorum” diyerek Besni’nin Adıyaman’a bağlanmasına karşı çıkmıştır. Besni’nin hissene Gaziantep’e bağlı olduğunu belirten Özbay “eğer Adıyaman vilâyet olur ve Besni bu vilâyete bağlanacak olursa” Besni’de amansız bir göç başlayacağını ve ahâlisinin Antep’e göç edeceğini ileri sürmüştür (TBMM, 1954, s.167-168). Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu’da benzer sebeplerle Besni’nin Antep’e bağlanmasına karşı çıkmıştır (TBMM, 1954, s.168). Bakandan sonra söz alan ve daha önce Besni’de iki sene kaymakamlık yapan Kars Milletvekili Mehmet Hazer’de Adıyaman’ın il olmasını desteklemiştir

ama Besni'nin Adıyaman'a bağlanmasına karşı çıkmıştır. Hazer "bugün Besni'liler, vilâyet olması halinde de yine Adıyamana gitmeyeceklerdir" demiştir (TBMM, 1954, s.169-170).

Dâhiliye Encümeni Reisi Rükneddin Nasuhioğlu "teşkilâtı mülkiyeyi kurarken, değiştiren, idari hizmetlerin mümkün olduğu kadar halka yakın olması prensibini takip ediyoruz... İktisadi vaziyetinin Antep'le olması meselesi, yine Antep'le olan iktisadi ve ticari münasebatını tadil etmez" diyerek Besni'nin Gaziantep'e bağlanması tekliflerine karşı çıkmıştır (TBMM, 1954, s.169-170). Gaziantep Milletvekili Süleyman Kuranel ise yeni yapılan yollarla Antep ile Besni arasındaki mesafenin kısaldığını belirterek daha önce Antep'e bağlı iken 1933'te Malatya'ya bağlanan Besni'nin "gerek iktisadi vaziyeti, gerek zirai vaziyeti ve gerekse içtimai durumu Gaziantep'le" ilgili olduğunu söylemiş ve Besni'nin Adıyaman'a bağlanması durumunda yakın bir gelecekte bu durumun yeniden gözden geçirilmek zorunda kalacağını belirterek Besni'nin Antep'e bağlanması gerektiğini ileri sürmüştür (TBMM, 1954, s.171). İçişleri Bakanı Namık Gedik bir vilâyetin bünyesini yeniden kurarken onu teşkil eden kazaların vilâyet merkezine olan mesafesi, coğrafi, iktisadi şartları birinci derecede dikkate alındığını ve kazaların bir vilâyete bağlanmasında başka vilâyetlere olan mesafeyle ele alınan vilâyete olan mesafesinin göz önünde tutulduğunu belirtmiştir. Besni'nin Gaziantep'e olan mesafesi 154-156 kilometre, Adıyaman merkezine ise 54 kilometre olduğunu belirten Gedik Besni köylerinin ise Adıyaman'a daha yakın olduğunu söylemiştir. "Besni, iktisaden ve coğrafi bakımdan verdiğim rakamlara göre Adıyaman'ın bünyesi içindedir" (TBMM, 1954, s.168-169) diyen Namık Gedik 300 bin dekar genişliğinde bulunan büyük Adıyaman ovası da zirai karakter itibariyle bir vahdet manzarası arz ettiğini, Besni'nin Adıyaman'ın bilhassa ziraat bakımından Adıyaman'ın bir parçası olduğunu söylemiştir. Gedik "Besni ile Adıyaman arasında öteden beri mevcut olan ve tamamen hisse istinad etmekte olan birtakım rekabetlere Hükümet tatbikat yaparken mahkûm olmaz, buna imkân yoktur" diyerek Hükümetin yaklaşımını ortaya koymuştur (TBMM, 1954, s.168-169).

Gedik ayrıca Adıyaman'ın vilâyet olmasından sonra Besni'nin Gaziantep pazarından istifade etmesi için önünde bir mâni olmadığını söylemiştir (TBMM 1954, s.172). İçel Milletvekili Hüseyin Fırat ise "Besni'nin 65 bin nüfusu Adıyaman'ın vilâyet olması ile muhterem arkadaşlarım büyük bir bayram havası içindedir. Yalnız Besni'nin içerisinde bulunan 20-25 fıstık tüccarı Hükümetin almakta bulunduğu bu karar aleyhindedir" iddiasında bulunmuştur (TBMMZC, 1954, s.172). Gaziantep Milletvekili İhsan Dai ise iktisadi

ve Antep'e uzak olsa bile Antep'in Besni'ye kadar uzanan toprakları üzerinde bir kazanın olmaması gibi sebepleri öne sürerek Besni'nin Antep'e bağlanmasının gerekliliğini savunmuştur (TBMM, 1954, s.172-174).

TBMM'de yaşanan tartışmalara bakıldığında Malatya milletvekilleri dâhil konuşma yapan tüm vekillerin Adıyaman'ın il olmasını desteklediği görülmektedir. Yaşanan tartışmanın kilit noktasını Besni kazasının Adıyaman'a bağlanıp bağlanmaması meselesi oluşturmuştur. Başta Malatya ve Gaziantep milletvekilleri olmak üzere bazı vekiller Besni'nin Adıyaman'a değil Gaziantep'e bağlanması gerektiğini savunmuştur (TBMMZC, 1954, s.186-189). Her ne kadar Besni mesafe olarak Adıyaman'a daha yakın Gaziantep'e daha uzak olsa da konuşmacıların çoğu ekonomik sebepler ve Besnililerin Gaziantep'e bağlanmakta yana olduğu savlarını ortaya koyarak buranın Adıyaman'a değil Gaziantep'e bağlanması gerektiğini savunmuştur. Hükümet kanadı ise Besni'nin Adıyaman'a bağlanmasının daha doğru olduğu ve iktisadi olarak Besni ile Gaziantep arasındaki ilişkinin sürmesinin önünde bir engel olmadığını savunmuştur. Bazı araştırmacılara göre Adıyaman'ın il olmasında daha çok siyasi sebepler etkili olmuştur. Gazeteci Naif Karabatak Adıyaman'ın il olmasını şöyle açıklamıştır:

İl merkezi olan Malatya'yla ilçe olan Adıyaman arasında çok uzun bir mesafe vardı. İşler zamanında yapılmıyor, vatandaş mağdur ediliyor, ilçe merkezine hizmet yeterli ve zamanında gelmiyordu... Bu değişim, her ne kadar bir ihtiyaçtan dolayı olsa da, aslında siyasi hesap nedeniyledir. Bu hesabın esası, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Malatyalı olmasından dolayıdır. İnönü Malatyalı olunca, oylar da haliyle CHP'ye gidiyordu, Adıyamanlıların Demokrat Partiye verdiği oy vekil çıkartmıyordu. Adıyaman vilayet olunca, Adıyaman'ın oyu Demokrat Partiye, yani merhum Adnan Menderes'e gitti. Dolayısıyla Adıyaman'ın Malatya'dan ayrılmasının altında yatan espri, siyasi hesap esprisidir. (Karabatak, 2017).

TBMM'ye sunulan kanun tasarısında kurulacak Adıyaman ilinin Adıyaman, Besni, Kâhta ve Gerger kazalarından oluşması öngörülmüştür. Ancak kanun tasarısı Meclis Genel Kurulu'nda tartışılırken Çelikhan'ında Adıyaman'a bağlanması için bir önerge verilmiş ve bu önerge kabul edilmiştir (TBMM, 1954, s.175). 14 Haziran 1954 tarihli ve 6418 sayılı kanun ile Malatya vilâyetine bağlı Adıyaman kazası kaldırılarak merkezi Adıyaman olmak ve yine Malatya vilâyetine bağlı Besni ve Kâhta kazaları ile yeni kurulmuş olan Gerger ve Çelikhan kazalarını ihtiva etmek üzere Adıyaman adıyla yeni bir vilâyet kurulmuş ve eski Adıyaman kazasını ihtiva eden nahiye ve köyler Adıyaman vilâyetinin merkez kazasına bağlanmıştır (Resmi Gazete, 1954,

s.9681). Adıyaman ile aynı gün Sakarya'da il olmuştur (Adapazarı ve Adıyaman, 1954). Malatya vilâyetine bağlı Adıyaman kazasında Adıyaman adıyla yeniden bir vilâyet kurulması hakkındaki kanun oylamasına 536 milletvekilinden 298'i katılmıştır. Oylamaya katılan tüm vekiller evet oyu kullanmıştır. Adıyaman'ın il olmasını desteklemelerine rağmen Malatya vekillerinden hiçbiri oylamaya katılmamıştır. Gaziantep vekillerinden beşi oylamaya katılırken üçü oylamaya katılmamıştır (TBMM, 1954, s.186-189).

Adıyaman ili için verilen kanun tasarısında Adıyaman kazasının 1 Ocak 1955 tarihinden itibaren il olması planlanmıştır. Ancak Kocaeli Milletvekili Turan Güneş İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanununun 11. maddesine göre vilâyet umumi meclislerinin Aralık ayının ilk haftasında toplantılarını yaptıklarını ve eğer kanunun yürürlüğe girme tarihi 1 Ocak'a bırakılırsa Malatya ile Adıyaman vilâyetlerinin il meclislerinin bir arada toplanacaklarını ve bu durumun karışıklıklara yol açacağını belirtmiştir. Güneş kanunun yürürlüğe giriş tarihinin 1 Ocak 1955 değil 1 Aralık 1954 olmasını teklif etmiştir. Teklif kabul edilmiştir (TBMM, 1954, s.178-179).

Yeni Sabah gazetesinde "İki Yeni Vilayet" başlığı ile yayımlanan yazıda Adıyaman ile Sakarya'nın il olmasını uğurlu gün olarak değerlendirilmiştir. Fakat gazete Kırşehir'in ilçe yapılmasının bütün yurdun kalbinde az çok üzüntüye sebep olduğunu ve her ne kadar resmi yetkililer reddetse de burasının ilçe yapılmasında 2 Mayıs 1954 seçimlerinde Kırşehirililerin Cumhuriyetçi Millet Partisi adaylarına oy vermesinin etkili olduğuna kimsenin şüphesinin olmadığını ileri sürmüştür (İki Yeni Vilayet, 1954, s.1). Hikmet Sami Türk de 1950'li yıllarda muhalif partilere oy veren bazı il ve ilçelerin cezalandırıldığını ileri sürerek Malatya'nın Malatya-Adıyaman olarak ikiye bölünmesini bir parti ya da adayın siyasi avantaj elde edeceği şekilde seçim bölgesi sınırlarını değiştirilmesi olarak tanımlanabilecek Gerrymandering'e örnek olarak göstermiştir (Avaner, 2009, s.48). Nitekim genel seçim sonuçları kısmen bu yaklaşımı desteklemektedir.

1954 seçimlerinde DP Malatya'da oyların %44,5'ni almasına rağmen milletvekili çıkaramamıştır. CHP ise oyların %54,3'nü alarak milletvekillerinin 12'sini yani tamamını çıkarmıştır. 1957 seçiminde ise CHP Malatya'da oyların 65,3'ü alarak 9 milletvekilinin tamamını çıkarırken, DP Adıyaman'da oyların %49,8'ini alarak 5 milletvekilinin tamamını çıkarmıştır. Dolayısıyla Demokrat Parti kendisi için faydalı bir hamle yaparak Adıyaman'ı il yapmış ve buradan 5 vekil çıkarmayı başarmıştır. Yeşil Adıyaman Demokrat Parti'nin iktidardan düşmesinden sonra şu yorumu yapmıştır:

Tablo 1. 1954 ve 1957 Genel Seçim Sonuçları ile Adıyaman ve Malatya'daki Seçim Sonuçları

	Malatya		Adıyaman		Genel Sonuçlar		
	1954 Seçimi	1957 Seçimi	1954 Seçimi	1957 Seçimi	1954 Seçimi	1957 Seçimi	
Kayıtlı seçmen sayısı	227.529	160.416	-	92.851	10.262.063	12.078.623	
Oy kullanan seçmen sayısı	210.778	120.295	-	60.923	9.095.367	9.153.949	
Katılım oranı (%)	92,6	75	-	82,1	88,6	75,8	
Milletvekili sayısı	12	9	-	5	541	602	
CHP	Alınan oy sayısı	88.235	39.229	-	28.684	3.162.196	3.753.136
	Oy oranı	44,5	32,8	-	37,7	34,8	41
	MV sayısı	0	0	-	0	31	178
DP	Alınan oy sayısı	557	847	-	37.868	5.151.550	4.372.621
	Oy oranı	0,1	0,7	-	49,8	56,6	47,8
	MV sayısı	0	0	-	5	503	424
CMP	Alınan oy sayısı	-	1.483	-	253	434.085	651.603
	Oy oranı	-	1,2	-	0,3	4,8	7,1
	MV sayısı	-	0	-	0	5	4
HP	Alınan oy sayısı	88.235	39.229	-	9.236	-	355.701
	Oy oranı	44,5	32,8	-	12,2	-	3,9
	MV sayısı	0	0	-	0	-	4

(TÜİK, t.y.)

1950 yılında, çok partili sistemin sonucu olarak iktidar değiştikten sonra da tatbikat göstermiştir ki mevcut şartlar içinde Adıyaman'ın Malatya'ya bağlı bir ilçe olarak kalmasına imkân yoktur. Bu arada Adıyamanlılar olarak istisnasız bütün halkın temayülü Malatya'dan ayrılmaktı. Bu temayülün bir sonucu olarak zıddı yönde bir oy kullanılmıştı. Yıl 1954 Adıyaman'ın siyasi durumu anlaşılmalı, İktidar partisinin en güvendiği bir seçim bölgesi olduğu ortaya çıkmıştı. Fakat gerek Malatya merkezi ve gerekse diğer ilçelerin oy çoğunluğu arasında Adıyaman'ın oyları nazım bir rol oynamaktan geri kalıyordu. Devrik iktidar daha ziyade bu noktayı dikkate alarak kendi partisinin oylarını kurtarmak için Adıyaman'ı ayırıp müstakil bir il haline getirmeyi düşündü; böylece hem Adıyamanlıların arzusunu ifa edecek hem de kendi amalini tahakkuk ettirmiş olacaktı... Devrik iktidar Adıyaman'ı siyasi maksatlarla il haline getirmek istemiş, fakat farkında olmadan isabetli bir iş yapmıştı. Zira il halice gelmek Adıyaman'ın her bakımdan aksine tek kelime söylenmeyecek derecede haklı idi. Böyle olduğu için de, Adıyaman il haline getirilişini hiç kimseye borçlu değildir. (Vilayet Oluşumuzun Dokuzuncu, 1963, s.1,6).

İsmail Safi ve Talip Kurşuncu Adıyaman'ın Malatya'dan koparılarak il yapılmasının iyi niyetli bir idari ve mülki taksimat girişimi olmadığı ve bu uygulamanın Malatya'nın cezalandırmasına yönelik bir girişim olduğunu iddia etmiştir. Bu araştırmacılara göre Türkiye genelinde il olmayı bekleyen ve kanun layihesindeki şartları fazlasıyla taşıyan birçok ilçe olduğu halde Adıyaman, Nevşehir ve Sakarya'nın tercih edilmesinde DP'nin kendisine oy vermeyen bölgeleri cezalandırması ve oy veren bölgeleri ödüllendirmesi etkili olmuştur. Aynı araştırmacılar Besni'nin Adıyaman'dan her anlamda üstün olmasına rağmen Adıyaman'ın il olarak tercih edilmesinde Besni'nin genel seçimlerde CHP'yi Adıyaman'ın ise DP'yi desteklemesinin etkili olduğunu ileri sürmüştür. Araştırmacılar iki ilçe arasında il olabilmek için yıllardır süren bir rekabet olduğunu, Adıyaman'ın tercih edilmesinin bir siyasi tercih ve Besni'yi cezalandırmaya yönelik olduğunu iddia etmiştir (Safi-Kurşuncu, 2019, s.63-64). Ancak bu yaklaşımın tamamen doğru olduğunu söylemek zordur. Çünkü Adıyaman'ın il olması için kanun teklifi 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinden yaklaşık iki ay önce verilmiştir. Ayrıca Adıyaman il olduğunda şehir merkezi nüfusu Besni'nin şehir merkezi nüfusundan fazlaydı. Adıyaman'ın toplam nüfusu Besni'nin altında olmakla birlikte Adıyaman'ın köy sayısı Besni'den fazlaydı.

Tablo 2. Adıyaman ve Besni'nin 1940-1955 Yılları Arasındaki Nüfusu ve Köy Sayısı

	Şehir Nüfusu				Köy Nüfusu				Toplam Nüfus				Köy Sayısı
	1940	1945	1950	1955	1940	1945	1950	1955	1940	1945	1950	1955	
Adıyaman	11522	1092	11633	13966	40010	37430	43685	46995	51532	47622	55318	60961	105
Besni	8826	9134	10500	11960	40058	42815	47866	55476	48884	51969	58366	67436	85

(T.C. Başbakanlık İGM, 1961)

Adıyaman'ın kurulduğu yerin şehirleşmeye ve genişlemeye daha uygun olduğu görülmektedir. Ayrıca Adıyaman konumu itibarıyla diğer ilçelere Besni'ye göre daha merkezi bir konumda yer almaktadır. Bütün bu durumlar göz önüne alındığında Adıyaman'ın il merkezi olarak tercih edilmesinde sadece siyasi sebeplerin etkili olmadığı anlaşılmaktadır.

Harita 1. Adıyaman ve Çevresinin Arazi Haritası. (Googlemaps)

Adıyaman Kazasında Vilayete Geçiş İçin Yapılan Hazırlıklar

Adıyaman'ın il olması hakkındaki kanunun çıkmasının üzerinden üç ay geçmiş olmasına rağmen hazırlıkların çok yavaş ilerlediği belirten *Yeşil Adıyaman* her şeyi hükümet ve devletten beklemenin abes olduğunu söyleyerek "VİLÂYET ADIYAMAN! Güzel bir sıfat. Bunu ne zannediyoruz? Eğer biz, birkaç fazla memurun, bir şehrin her bakımdan gelişmesine âmil olacağını zannediyorsak çok aldanıyoruz" diyerek yapılan hazırlıkların yetersizliğine değinmiştir. Aynı gazete konuşmaktan çok iş yapmanın önemi üzerinde durarak "Hükümet, Adıyaman'ı vilâyet yaptı; fakat inkişafını yine bizlere bıraktı" ifadesiyle yapılan hazırlıklara herkesin destek vermesinin gerekliliği üzerinde durmuştur (Vazife Bizi Bekliyor, 1954, s.1-2).

Gazete daha sonraki sayılarında da benzer uyarılarda bulunarak hazırlıkların çok eksik olduğunu belirtmiş ve 15-20 zengin elbirliği yapması halinde gelecek memurlar için 30-40 evin yapabileceğini yazmıştır (Gene Aynı Dert, 1954, s.1). 23 Ekim 1954 tarihinde ise vilayet teşkilâtının faaliyete geçebilmesi için yer temin ve tespiti maksadıyla Malatya Valisi Ahmet Tekelioğlu'nun refakatinde Mahalli İdareler Umum Müdürü Cemil Keleşoğlu, Vilâyetler İdaresi Umum Müdürü Fethi Tanksu ve Vilâyetler İdaresi Umum Müdür Muavini Sabri Özdil'den oluşan bir heyet Adıyaman'a gelmiş ve incelemelerde bulunmuştur (Adıyamanın Vilayet Teşkilatı, 1954). A. Kılıç 18

Kasım 1954'te "Kutsal Günümüz" başlığıyla kaleme aldığı yazısında Adıyaman'ın il olacağı 1 Aralık 1954 Çarşamba gününün her Adıyamanlının kalbine ve kafasına nakşedildiğini belirterek "Nasıl ki her millet, kendi dini ve milli bayramlarını sabırsızlıkla beklerse, biz de bu günü sonsuz bir şevkle beklemekteyiz... O günün, o kutsal günün şerefine bu güne kadar eşine ender rastlanan parlak bir merasim yapılması hususunda bütün Adıyamanlılar adeta biri birleriyle yarış yapmaktadır" demiştir (Kılıç, 1954, s.1).

Adıyaman il yapan kanun yürürlüğe girmeden önce Belediye Meclisi yeni Belediye Başkanı'nı seçmiştir. Belediye Meclisi Develi Hâkimi Adıyamanlı Fuat Bilgin'i Belediye Başkanı olarak seçmiştir (Yeni Belediye Reisimiz, 1954, s.1). Adıyaman Valiliğine ise daha önce Adıyaman kazasında kaymakamlık yapan İbrahim Tevfik Kutlar atanmıştır (Vilayetimiz Kuruluş Merasiminde, 1954, s.1; Umumi Meclis Toplantısı, 1954, s.1). Adıyaman'ın il olacağı 1 Aralık 1954 tarihi için Adıyamanlılar önemli hazırlıklar yapmışlardır. Gelecek misafirlerle meşgul olup her türlü ihtiyaçlarını temin etmek ve merasimin düzenli olmasını sağlamak için "Vilâyet Kutlama Komitesi" adıyla bir komisyon kurulmuştur. Ayrıca her Adıyamanlı üzerine düşen vazifenin önemini bildiğinden canla başla çalışmıştır. Esnaf ise kurbanlık hayvanlar temin etmiştir (Vilayet Kuruluş Merasimi, 1954, s.1). Adıyaman'ın il olması münasebetiyle yapılacak törene TBMM Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik, milletvekilleri, Emniyet Genel Müdürü ve Jandarma Genel Komutanı'nın katılması öngörülmüştür (Adıyamanın Vilayet Olması, 1954, s.1; Adıyaman Vilayeti, 1954, s.1; Adıyaman, Adapazarı, 1954, s.7). Bu amaçla Ankara'dan uçakla Malatya'ya gelen heyet 1 Aralık 1954 günü sabahı Adıyaman'a hareket etmiştir (Adıyaman Merasimle, 1954, s.1). Adıyaman Valisi, Belediye Başkanı, parti il başkanları, esnaf birliklerinden oluşan Adıyaman Heyeti misafirleri Gölbaşı civarında karşılamıştır (Adıyaman ve Sakarya'da, 1954, s.1,7). Bu arada Gölbaşılılar Besni'ye bağlı kasabalarının da kaza olmasını istemek için gazetelere mektuplar göndererek Meclis Başkanı Refik Koraltan'ın dikkatini çekmek istemişlerdir (Adıyaman Merasimle, 1954).

TBMM Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik, milletvekilleri ve diğer devlet görevlilerin yer aldığı heyeti halk yol güzergâhı üzerinde büyük bir coşkuyla karşılamıştır (Adıyaman, Tam Bir, 1954, s.1). Adıyaman 1 Aralık 1954'te TBMM Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik, milletvekilleri, devlet görevlileri ve kalabalık bir halk kitlesinin katıldığı törenle il olmuştur. Tören saat 13.30'da başlamıştır (Adıyaman ve Sakarya Dün, 1954, s.1,7). Civar köylerden, kazalardan ve komşu illerden gelen yaklaşık kırk bin kişilik vatandaş törenlere katılmak üzere Adıyaman'a gelmiş, sokak

ve caddeleri hıncahınc doldurmuştur (Adıyaman Merasimle, 1954, s.1). Törende ilk olarak Adıyaman'ın il olmasında büyük emeği olan Öğretmen Zeki Adıyaman bir konuşma yapmıştır. Daha sonra sırasıyla Genç Demokratlar Teşkilatı Başkanı Abdurrahman Şeref Bilgiç, İçel Mebusu Hüseyin Fırat, İçişleri Bakanı Namık Gedik ve Meclis Başkanı Refik Koraltan konuşmuştur (Adıyaman ve Sakarya Dün, 1954, s.1). İçel Mebusu Hüseyin Fırat yaptığı konuşmada günün manasını anlatarak Adıyamanlıların yıllardan beri hasretle bekledikleri büyük bir emelin gerçekleştiğini belirtmiştir. Hükümet adına konuşan İçişleri Bakanı Namık Gedik sözlerine sevgili Adıyamanlı hemşehrilerim diye başlamış, Adıyamanlıların bayramını hükümet adına kutlamış ve Başbakan Adnan Menderes'in tebriklerini iletmiştir. Gedik sözlerine şöyle devam etmiştir:

Bugünden itibaren Türkiye Cumhuriyeti yeni teşkilât haritasına iki tane genç vilâyet adı eklendi. Adıyaman ve Sakarya. Altmışaltı vilâyet... Bu vatanın üstündeki gökler bizim, bu vatanın üzerinde dolaştığımız toprak bizim. Denizler bizim... Mademki bu aziz topraklar üstünde yaşayan böyle bir büyük ve asil millet var, mademki bu topraklar dünyalar yaşadıkça bizim olacaktır, o halde biz millet olarak bugünden yarma daha mesut ve daha bahtiyar olacağız. Sizin gönlünüzden doğan hükümetiniz ve millî iradeyi katıksız olarak kendi bünyesinde temsil etmekte bulunan Büyük Millet Meclisiniz böyle düşünüyor ve böyle çalışıyor. Şu halde İstikbal bizimdir. Yarının doğacak güneşlerinin ışığı ve ümidi ile gözleriniz ve gözlerimiz gerçekten aydındır (Adıyaman Tam Bir, 1954, s.7).

Namık Gedik'ten sonra büyük tezahüratlar eşliğinde kürsüye gelen Meclis Başkanı Refik Koraltan Cumhurbaşkanını ve milletvekillerinin selamlarını iletikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir:

Hakikaten fertlerin hayatlarında olduğu gibi cemiyetlerin hayatlarında da mesut, sayılı ve ebedî günler vardır. Büyük dâvaları benimseyen ve o büyük dâvaların uğruna medeni insan olarak çalışan toplulukların eriştikleri zafer günleri ebedileşen günlerdir. Yine tarihin karanlık günlerinde bilhassa soyuna yakışan bir kahramanlık ve fedakârlıkla tehlikeleri önleyerek o karanlıkları yırtıp sabaha erişen ve kendi varlığını hem düşmanlarına, hem bütün bir dünyaya bir kere daha tanıtan milletler vardır. İşte aziz Adıyamanlılar siz Türkün şanlı tarihinde ebedileşen şerefli sayfaları ihraz etmiş, mâzinin derinliklerinde büyük işler görmüş, büyük millet çocuklarıdır. Yakın günlerde tarihimizin en kötü şartlar içinde tehlikeye ve uçuruma doğru yuvarlandığını o kara günlerde, içinde bulunduğumuz şartların ağırlığına bakmayarak istikbali gören ve ona gönül veren, koruyan, kurtaran ve kurtuluş yoluna götüren

insanlarla birlikte olmasını, onlarla birlikte çalışmasını ve onlarla gönül birliği yapmasını bildiniz. Şimdi o samimi ve içten gelen emeklerinizin mükâfatını haklı olarak idrak etmiş bulunuyorsunuz. Duyduğunuz asil heyecan bundandır. Bu asil heyecanınıza katılmakla derin bir zevk ve bahtiyarlık içindeyiz. (Adıyaman Tam Bir, 1954, s.7).

Meclis Başkanı Urfa'dan özel olarak getirilen develerin kurban edilmesine müsaade etmemiştir. Şehir baştanbaşa bayraklar, yeşil dallarla süslenmiş, gece fener alayı tertip edilmiş ve şehrin meydanında halk oyunları oynanmıştır (Adıyaman ve Sakarya'da, 1954, s.7). Adıyaman'ın il olduğu gün yayımlanan nüshasında "torunlarımıza intikal edecek saadeti bizlere tattırmak lüt-funda bulunan Hükümetimize, gönlümüze dolup taşan minnet duygularımızı ifade edecek söz ve kelime bulmaktan aciz kalıyoruz" sözleriyle teşekkür eden *Yeşil Adıyaman* gazetesi Adıyaman'ın il olmasında büyük meği olan TBMM Başkanı Refik Koraltan'a şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Bu kutsal günün yarattığı sevinci ifade etmek için tertiplenen şenlikler, yapılan tezahürat zahirinden mütalaa edilse bile erişilmeyecek büyüklüktedir. Hâlbuki temelleri gönüllerimizde gömülü olan bu şenlikler duyularımızın ifadesi olmaktan aciz kalmaktadır. Zaten gönüllerdekini zuhur ettirmek beşerin Kudreti dışındadır. Saadetiyle kendimizi kaybedercesine sar hoş olduğumuz bu günde, farkına vardığımız bir şey varsa halde ve istikbaldeki mesut günleri başta B.M.M. Başkanımız Sayın Refik Koraltan'a borçlu olduğumuzdur, Çünkü bize bu vaadi o yapmış ve mevkiine yakışır şekilde de yerine getirmiştir. Ona bütün kalbimizle minnettarız. (Vilayetimiz Kuruluş Merasiminde, 1954, s.1,2)

CHP Adıyaman İl Başkanı Mahmut Deniz de "BMM Reisi pek Sayın Refik Koraltan'a açık teşekkür" başlığı ile yayımladığı teşekkür yazısında "İktidarınızın Adıyamana yaptığı tarihi büyük hizmetten, seçimler arifesinde Adıyamana ziyaretiniz günü (seçimlerden sonra Adıyamana ilk hamlede vilâyet yapacağız) vadinizi civanmertce ve gününde yerine getirdiğinizden, ayrıca Adıyamanımıza karşı beslediğiniz sevgi ve şefkatten dolayı bir Adıyamanlı ve CHP mensubu olarak BMM üyelerine bilhassa yüksek şahsiyetinize içimden doğan minnet ve şükranlarımı alenen arz ederim" demiştir (Vilayetimiz Kuruluş Merasiminde, 1954, s.1). Abdurrahman Kılıç tarafından kaleme alınan yazıda ise TBMM Başkanı Refik Koraltan ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'ten hitaben "verdiğiniz sözün muhakkak yerine getirileceğini ispat etmiş olduğunuzdan cesaret alarak hakikati ne sırlı bir cam arkasından ve ne de Adıyamanımızı sizlere olduğundan daha güzel göstermek istemiyoruz. Durumu olduğu gibi arz etmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Vücuda

getirdiğiniz binanın mefruşatını da tabii ki temin edeceksiniz. İşte bu mülhaza ile sizlerden birkaç istekte daha bulunuyoruz” (Kılıç, 1954, s.1-3) denilerek şu isteklerde bulunulmuştur; yol, Emlak Kredi Bankası’nın açılması, iskân suyu ve hükümet binası. Törenlerden sonra heyet Besni’ye gitmiş ve burada geniş bir halk kitlesi tarafından karşılanmıştır. Halka hitap eden Meclis Başkanı Refik Koraltan Besni’nin bütün ihtiyaçlarının kısa zamanda halledileceğini ve özellikle yol yapılacağını dile getirmiştir (Koraltan Dün,1954, s.1).

Adıyaman’ın İl Olmasından Sonraki Süreç

Adıyaman il olduktan sonra ilk umumi meclis toplantısını 6 Aralık 1954’te yapmıştır. Vali İbrahim Kutlar burada yaptığı konuşmada “Hükümet bize büyük müzaheret vadediyor. Bizler de bu hususta elimizden geldiği kadar çalışacağız. Zira bu bizler için bir vatan ve millet borcudur... Ankara’ya gittikten sonra Almanya’ya gideceğim. Oradan biri şehircilik ve diğeri de istih-sal mühendisi olmak üzere iki mühendis getireceğim. Bunlar yanımda müşavir olarak çalışacaklardır. Bunlardan büyük istifade göreceğimiz muhakkaktır” demiştir (Umumi Meclis Toplantısı, 1954, s.1).

Adıyaman il olduğunda Adıyamanlıların en çok sevindiği nokta kazalarnın il olması ile şehrin ihmal edilmişliğinin sona ereceği ve şehrin gelişeceği ümidiydi. Bu yüzden Adıyaman’ın il olması Adıyamanlıları büyük bir sevince gark etmiştir. Bu sevinç doğal olarak büyük beklentileri de beraberinde getirmiştir. Bu beklentilerin ne düzeyde karşılandığı ise tartışmalıdır. *Demokrat Adıyaman* gazetesi il olmasının dördüncü yılı için yayımladığı yazıda lise binasının ihalesinin yapıldığını, yol sorununun halledildiğini ve ilkokul binaları ile Ziraat Bankası’nın binasının yapıldığını belirtmiştir (Bugün Şehrimizin, 1958, s.1). Aynı gazete Adıyaman’ın il olmasının dokuzuncu yılı münasebetiyle yayımladığı yazıda “bugün on seneden beri vilayet olma mertebesine yükselen Adıyaman, hükümetin çeşitli imkânlarından faydalanmış büyümüş ve birçok alanlarda inkişaf etmiştir” demiştir (Bugün Şehrimizin, 1958, s.1). 1963 yılında ise Adıyaman genel durumu şöyleydi; Adıyaman 69 kilometrelik mükemmel bir şose ile demiryolu istasyonu bulunan Gölbaşı’na bağlanıyordu ve ilçelerinin hemen hepsine yol olmakla beraber bunların bir kısmı kışın kapanmaktaydı. Şehir merkezinde üç ilkokul, bir yatılı bölge kız ilkokulu, ortaokulunda içinde bulunan bir lisesi, bir akşam kız sanat okulu, bir pamuk mensucat fabrikası, 220 voltluk termo-elektrik santrali, modern bir devlet hastanesi ve bir trahom vardı. Ayrıca bazı devlet kurumlarının inşaatı devam etmekteydi (Çetin, 1963, s.2-6).

Adıyaman'ın il olmasının on ikinci yılı vesilesiyle *Demokrat Adıyaman* "Birçok imkânlar il teşkilatına dâhil olmak sebebiyle ayağımıza getirildi. Lise açıldı. Sağlık mevzunda ciddi tedbirler alındı. İş sahalarında yoksun ve fakru zaruret içinde bulunan Adıyamanımıza bir iplik ve dokuma fabrikasının inşasına başlandı. Yollar motörlü vasıtaların işleyebileceği şekle getirildi" demiştir (On İki Yıl, 1966, s.1). *Demokrat Adıyaman*'ın sorunların halledildiği görüşüne *Adıyaman* gazetesi katılmamaktadır. Adıyaman'ın il olmasının üzerinden yirmi bir yıl sonra *Adıyaman* gazetesinde "Bir şehir 21 yılda ancak bu kadar ihmal edilir" başlığıyla yayımlanan yazıda çarpık kentleşme sonucu tamirhanelerin şehir içinde kaldığı, bunların çevre ve gürültü kirliliği oluşturduğu, Adıyaman'ın temel sorunlarından biri olan yol sorununun devam ettiği yazmıştır (Bir Şehir, 1975, s.1).

Sonuç

Tarihinin farklı dönemlerinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Adıyaman Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Malatya'ya bağlı bir kaza idi. Adıyaman ile birlikte bugün Adıyaman sınırları içinde kalan Kâhta ve Besni'de Malatya'ya bağlı kazalardı. Coğrafi olarak Adıyaman ve Malatya Torosların devamı olan Malatya Dağları ile birbirinden ayrılır. Bu yüzden iki bölge arasında ulaşım oldukça zordur. Adıyamanlılar genelde Malatya'ya ulaşmak için genellikle Besni'ye bağlı Gölbaşı geliyorlar ve buradan Malatya'ya karayolu ve demiryolu ile ulaşıyorlardı. Bu durum iki yerleşim yerini birçok bakımdan birbirinden koparmaktaydı. Ayrıca bu durum Adıyamanlıların işlerini hayli zorlaştırmaktaydı. Bu yüzden Adıyamanlılar, şehirlerinin il olması yolundaki isteklerini her fırsatta dile getirmiştir. Tek parti döneminde yeterince gelişmemiş yerlerden biri olan Adıyaman'ın çok partili hayata geçişten ve Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra vilayet olması daha sıklıkla gündeme gelmiştir. Adıyamanlılar Demokrat Parti'nin dikkatini çekmek için kaza olarak 1950 seçimlerinde büyük oradan bu partiyi desteklemiştir. 1950 seçimlerinden sonra Adıyamanlıların il olmak için faaliyetlerini artırdıkları ve bu amaçla oluşturdukları heyetlerle sık sık Ankara'da temaslarda buldukları görülmektedir. Nitekim bu temaslara sonuç vermiş ve Demokrat Parti yöneticilerinde Adıyaman'ın vilayet olması için söz almışlardır.

1954 seçimlerinde Demokrat Parti'nin Malatya'da hiç milletvekili çıkar-mamış olması sebebiyle bazı araştırmacılar Demokrat Parti'nin Malatya'yı cezalandırmak ve Adıyaman'da aldığı oyların heba etmemek için Adıyaman'ı

Malatya'dan ayırarak ayrı bir vilayet haline getirdiğini iddia etmiştir. Ancak DP'nin Adıyaman'ı il yapmasında bu durum kısmen etkili olmakla birlikte Adıyaman'ın il olmasının yegâne sebebi bu değildir. Adıyaman ve Malatya arasında coğrafi şartlar sebebiyle ulaşımın oldukça zor olması ve iki yerleşim yerinin Güneydoğu Torosları tarafından ayrılmış olması Adıyaman'ın il yapılmasındaki en önemli sebeplerden biridir. Ayrıca Adıyaman kazasının bulunduğu bölgenin yerleşime ve genişlemeye uygun olması da burasının tercih edilmesinde rol oynamıştır. Osmanlı döneminden itibaren geniş bahçelere sahip olan Adıyaman konumu itibarıyla kurulan yeni vilayetin merkezinde yer alan bir yerleşim yeri idi (Moltke, 1969, s.206).

Adıyaman kazasının vilayet olmasından sonra geçiş sürecinde ihtiyaç duyulan kurumlar oluşturulmuştur. Oluşturulan resmi kurumlar dışında şehre gelecek memurların ihtiyaç duyduğu evlerin yapılması ve gereken önlemlerin alınmasıyla ilgili çeşitli çalışmalar da yapılmıştır. Adıyaman'da kurumların ihtiyaç duyduğu binalar yapılmış ve kazadaki teşkilatlar yeniden düzenlenerek vilayete geçiş için hazırlıklar yapılmıştır. Bu geçiş çalışmaları sırasında şehri tanıyan veya daha önce burada görev yapmış kişilere öncelik verilmiştir. Mesela Adıyaman Valiliğine daha önce Adıyaman kazasında kaymakamlık yapan İbrahim Tefvik Kutlar atanırken Develi Hâkimi Adıyamanlı Fuat Bilgin de Belediye Başkanı olarak seçilmiştir.

Adıyaman'ın il olması Adıyamanlılar için büyük sevinç kaynağı olmuştur. Adıyaman'ın il olduğunu günün kutsal gün olarak dönemin basınında yer alması Adıyamanlıların bu meseleye ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Bazı Besnililer Adıyaman'ın vilayet olma sürecinde Gaziantep'e bağlanmak için çok çaba harcamasına rağmen Hükümet bu konudaki fikrini değiştirmeyerek Gaziantep'e Adıyaman'a göre iki kat uzaklıkta olan Besni'yi Adıyaman vilayetine bağlamıştır. Kazalarının il olmasıyla şehirlerinin her anlamda gelişeceğini ve resmi işlerinin daha da kolaylaşacağını düşünen Adıyamanlılar bu değişime büyük umutla bakmışlardır.

Extended Abstract

Adıyaman District Being a Province and Developments in this Process

*

Mehmet Gündüz
İstanbul Boys High School
ORCID: 0000-0002-4642-4189

The administrative status of some settlements can be changed by administrative arrangements in Turkey. These administrative arrangements can be made for socio-economic or political reasons. Therefore, the transformation of districts into provinces brings some discussions. During the ruling Democratic Party, many administrative arrangements were made. While some districts were converted to province, Kırşehir province was converted into districts. One of the administrative arrangements is related to Adıyaman. The Democratic Party changed the status of Adıyaman district. Adıyaman district became a province in 1954. In this study, the process of becoming a province of Adıyaman district and developments in this process have been examined. In this process, debates in the Grand National Assembly of Turkey were discussed. In addition, public reactions to this process were examined. Within the scope of the study, the press of the period and other related studies were examined. In this concept of this study, the regulations made in this process and the expectations of the public were focused on Adıyaman's process of becoming a province.

Adıyaman came under rule of the Ottoman Empire and it was connected to Maraş province as a sanjak in 1519. Adıyaman was turned into a district under the Sanjak of Elbistan in 1531 and it was connected to Maraş again in 1563. Adıyaman was turned into a sanjak under the province of Diyarbakir with administrative arrangements after the Tanzimat in 1849. It was connected to the Sanjak of Malatya in 1859. Adıyaman was turned into a district of Malatya during the Republican period. Adıyaman had various administrative changes until it became a province. There were 6 sub-districts in Adıyaman in 1928.

The Democratic Party dealt with the issue of Adıyaman being a province. Adıyaman residents made efforts to make their cities a province and for this purpose they met with a delegation they established in Ankara in 1953. On 19 February 1954, the Adıyaman Delegation held an hour-long meeting with Prime Minister Adnan Menderes and forwarded the requests of the Adıyaman people. The government took action to turn some districts into provinces in 1954. As a matter of fact, the Government decided to establish a new province in Adıyaman district of Malatya province. On 9 March 1954, the government submitted a bill to the Presidency of the Grand National Assembly of Turkey with the signature of Prime Minister Adnan Menderes. In legislative proposal, it was mentioned that Adıyaman did not fulfill the expected utilities. In addition, economic reasons are emphasized in the draft law. There were many institutions in Adıyaman that should be located in a province. There are socio-economic, geographical and political reasons for Adıyaman being a province. These reasons caused controversy between the power and opposition of the period.

When looked at the debates in Parliament, it is seen that all deputies, including Malatya deputies, supported Adıyaman to be a province. The connection of Besni to Adıyaman is the most important issue in this process. Some deputies, especially Malatya and Gaziantep deputies argued that Besni should be connected to Gaziantep, not Adıyaman. Although Besni is closer to Adıyaman than Gaziantep, most of the speakers of Grand National Assembly of Turkey asked that this place to be connected to Gaziantep. The speakers especially pointed to the economic relations between Besni and Gaziantep. The speakers of Grand National Assembly of Turkey claimed that the people of Besni demanded that Besni must be connected to Gaziantep. The Government stated that there was no obstacle to the continuation of the economic relationship between Besni and Gaziantep. The Government stated that Besni is closer to Adıyaman. Therefore, it was suggested that Besni must be connected to Adıyaman.

It was predicted that Adıyaman province should be consist of Besni, Kahta and Gerger districts, in submitted draft law to the Grand National Assembly. However, during the draft law was being discussed in Parliament, a proposal was submitted from Çelikhan to Adıyaman and this proposal was accepted. 298 of 536 members of parliament participated in the voting of the draft law and entire members of parliament voted yes. However Malatya deputies did

not attend the voting despite they were agree about being a province Adıyaman. On the other hand, five of the Gaziantep deputies attended and three of them did not to the as mentioned voting.

Some researchers claimed that being a province of Adıyaman was not a positive administrative legislation essentially, that was a kind of initiative to punish Malatya province. These researchers also stated that Besni is superior to Adıyaman in every aspect but Adıyaman is preferred as a province. According to researchers, the government did not choose this place because Besni supported the CHP in the general elections. However, it is difficult to express that as mentioned approach is completely correct because legislative proposal about being province of Adıyaman was given almost two months before general elections in 2 March 1954. Furthermore, when Adıyaman was a province, the population of the city center was higher than Besni. Not only political reasons but also socio-economic and geographical conditions were effective about being a province Adıyaman. Finally Adıyaman became a province in 1954 and residents of Adıyaman were rather thankful and pleased about that circumstance. The local press attached extensive importance to that issue in its own period.

Kaynakça/References

- Adapazarı ve Adıyaman Kazaları Vilayet Oldu. (1954, 15 Haziran). *Milliyet*, s.1-3.
- Adıyaman Bucak mı Oluyor? (1953, 21 Eylül). *Yeşil Adıyaman*, s.1.
- Adıyaman Kazasının Bugünkü Durumu. (1954, 5 Haziran). *Sabah*, s.1.
- Adıyaman Merasimle Vilayet Oluyor. (1954, 1 Aralık). *Gayret*, s.1.
- Adıyaman ve Sakarya Dün Merasimle Vilayet Oldu. (1954, 2 Aralık). *Gayret*, s.1.
- Adıyaman ve Sakarya'da Dün Büyük Törenler Yapıldı. (1954, 2 Aralık). *Zafer*, s.1,7.
- Adıyaman Vilayet Oluyor. (1953, 3 Aralık). *Yeşil Adıyaman*, s.1.
- Adıyaman Vilayeti. (1954, 24 Kasım). *Gayret*, s.1.
- Adıyaman, Adapazarı Bugün Vilayet Oluyor. (1954, 1 Aralık). *Zafer*, s.7
- Adıyaman, Tam Bir Bayram Havası Yaşadı. (1954, 3 Aralık). *Zafer*, s.1.
- Adıyaman'ın Vilayet Olması Lazımdır. (1954, 22 Şubat). *Yeşil Adıyaman*, s.1.
- Adıyaman'ın Vilayet Meselesi. (1954, 11 Ocak). *Yeşil Adıyaman*, s.2.
- Adıyaman'ın Vilayet Olması. (1954, 16 Kasım). *Gayret*, s.1.
- Adıyaman'ın Vilayet Teşkilatının Çalışma Yerlerini Tespit İçin Gelen Heyet. (1954, 28 Ekim). *Yeşil Adıyaman*, s.1.
- Avaner, T. (2009). Prof. Dr. Hikmet Sami Türk ile röportaj: "Hukuk ve siyaset temelinde yerel seçimler: yerel seçim sistemi ve Mart 2009 seçimleri üzerine değerlendirmeler". *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 9, 33-54.

- Başbakan Menderes Heyeti Kabul Buyurdular. (1954, 21 Ocak) *Yeşil Adıyaman*, s.1.
- Başvekilin Dünkü Kabulü. (1954, 20 Şubat). *Milliyet*, 1954, s.7.
- Besnîliler Kazalarının Adıyaman'a Bağlanmasını İstemiyor. (1954, 7 Haziran). *Sabah*, s.1.
- Bir Şehir 21 Yılda Ancak Bu Kadar İhmal Edilir. (1975, 26 Mart). *Adıyaman*, s.1.
- BMM Reisi Refik Koraltan. (1954, 28 Nisan). *Sabah*, s.1.
- Bugün Şehrimizin Vilayet Oluşunun 4. Yıldönümü. (1958, 1 Aralık). *Demokrat Adıyaman*, s.1.
- Çetin, Y. (1963, 21 Temmuz). "Adıyaman ili tarihi". *Yeşil Adıyaman*, s. 2 ve 6.
- Dâhiliye Vekâleti. (1928). Son Teşkilat-ı Mülkiye'de köylerimizin adları. İstanbul: Dahiliye Vekaleti Yayını.
- Gene Aynı Dert. (1954, 4 Ekim). *Yeşil Adıyaman*, s.1.
- Güzel Kazamızın Vilayet Olması. (1954, 31 Mayıs). *Yeşil Adıyaman*, s.1.
- Hallaçoğlu, Y. (1988). Adıyaman. *DİA*, 1, 377-379
- Hayallerden Hakikata. (1954, 15 Şubat). *Yeşil Adıyaman*, s.1,4.
- İki Yeni Vilayet. (1954, 2 Aralık). *Yeni Sabah*, s.1
- İşte Adıyaman (1971, 20 Mayıs). *Çağdaş*, s.1.
- Karabatak, N. (2017). 1950'li yıllarda Adıyaman, <http://blog.milliyet.com.tr/1950-li-yillarda-adiyaman-/Blog/?BlogNo=576433>
- Kazamızın Vilayet Olmasından Kızan Besnîliler. (1954, 7 Haziran). *Yeşil Adıyaman*, s.1.
- Kılıç, A. (1954, 1 Aralık). Sayın Refik Koraltan ve Namık Gedik'den maruzatımız. *Yeşil Adıyaman*, 1-3.
- Kılıç, A. (1954, 18 Kasım). "Kutsal davamız". *Yeşil Adıyaman*, 1.
- Koraltan Dün Besnîlilere Hitap Etti. (1954, 3 Aralık). *Sabah*, s.1.
- Moltke, H. (1969). *Moltke'nin Türkiye mektupları*. İstanbul: Remzi Yayınları.
- On İki Yıl Evvel 1 Aralık Günü Adıyaman İl Oldu. (1966, 2 Aralık). *Demokrat Adıyaman*, s.1.
- Safi, İ., ve Kurşuncu, T. (2019). Siyasal partizanlığın bir göstergesi olarak seçim hileleri ve Türkiye'deki bazı uygulamaları. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 46-71.
- T.C. Adıyaman Valiliği. (t.y.). *Adıyaman tarihi*. <http://www.adiyaman.gov.tr/adiyaman-tarihi>
- T.C. Başbakanlık İGM (1961). *22 Ekim 1950 genel nüfus sayımı*. İstanbul: İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları.
- T.C. Başbakanlık İGM (1961). *23 Ekim 1955 genel nüfus sayımı*. İstanbul: İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları.
- TBMM Millet Meclisi Albümü. (1970). *Dönem III*.
- TBMMZC. (1954). Meclis tutanakları. *TBMM Tutanak Dergisi*. D.X, C.I.
- TBMMZC. (1954). *TBMM Tutanak Dergisi*. Ek Kısmı. D.X, C.I.
- TÜİK (t.y.). *Seçim sonuçları*. <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>
<https://www.yenisafak.com/secim-1954/secim-sonuclari> <https://www.yenisafak.com/secim-1957/secim-sonuclari>
- Umumi Meclis Toplantısı. (1954, 13 Aralık) *Yeşil Adıyaman*, s.1.

- Vazife Bizi Bekliyor. (1954, 2 Eylül). *Yeşil Adıyaman*, s.1-2.
Vilayet Kuruluş Merasimi. (1954, 18 Kasım). *Yeşil Adıyaman*, s.1.
Vilayet Oluşumuzun Dokuzuncu Senei Devriyesi. (1963, 1 Aralık). *Yeşil Adıyaman*, s.1-6.
Vilayetimiz Kuruluş Merasiminde. (1954, 1 Aralık). *Yeşil Adıyaman*, s.1-2.
Yeni Belediye Reisimiz Geldi. (1954, 18 Kasım). *Yeşil Adıyaman*, s.1.

Ekler

Ek 1. Adıyaman ve Çevresinin Haritası

Karşılaştırmalı Büyükşehir Yönetimi

Hatice Altunok¹

ORCID: 0000-0002-9590-180X

Birol Ekici

Karşılaştırmalı Büyükşehir Yönetimi

İstanbul, 2019, Marmara Belediyeler Birliği, 312 sayfa.

Doç. Dr. Birol Ekici tarafından kaleme alınan “Karşılaştırmalı Büyükşehir Yönetimi” adlı kitap 2019 yılı Ekim ayında Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları’ndan çıkmıştır. Giriş ve Sonuç haricinde 6 bölümden oluşan kitap 312 sayfadır.

Kitabın birinci bölümü “Büyükşehirlerin Temel Hizmet Alanları ve Yeni Yaklaşımlar” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde; şehir planlama ve imar, konut hakkı ve konut politikaları, çevre, toplu ulaşım, içme suyu ve atık su, şehirlerin gücü-ekonomisi güçlü şehirler, güvenli şehirler, ideal şehir arayışları başlıklarından oluşmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan şehirlerin ortak sorunları farklı ülke örnekleriyle birlikte açıklanmaktadır.

“Büyük Londra Yönetimi” adını taşıyan ikinci bölümde, dünyanın ilk modern büyükşehri olarak Londra’nın coğrafi, demografik, ekonomik özellikleri anlatılmıştır. Bölüm; Londra’da yönetim yapısının gelişimi, Büyük Londra Meclisi Dönemi: 1965-1986, merkezi idare ve ilçe meclisleri yönetimi dönemi: 1986-2000, Londra Metropolü için yeni yönetim yapısı: Büyük Londra Yönetimi (2000 Sonrası), Büyümenin Getirdiği Zorluklar ve Şehrin Trafiği, Londra’nın Dünya Şehri Olarak Korunması, Büyük Londra Yönetiminin yetkileri, Londra şehri (city of London): iç merkezin yönetimi, Londra’nın ilçe yönetimleri, meclis, başkan, başkan seçim sistemi, başkanın güncel politikaları, temel hizmetlerle ilgili başkanın yetkileri ve politikaları, başkanlık polis ve asayiş bürosu, Londra itfaiye ve acil durum planlama kurumu ve mali yapı alt başlıklarından oluşmaktadır. Londra’nın dünya ekonomisindeki yeri, barındırdığı istihdam olanakları ve bunlara bağlı gelişim seyri nicel ve nitel bilgilerle anlatılmıştır. Çeşitli araştırma raporlarına ve

¹ Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi E-mail: altunokmhatic@gmail.com

gelişim göstergelerinde Londra'nın yerine dikkat çekilmiştir. Örneğin; Mori Memorial Foundation Şirketi'nin büyükşehirlerin ekonomik güç, Ar-Ge yeteneği, kültürel imkânları, yaşam kalitesi, çevre ve ulaşım durumunu dik-kate alarak 300 farklı kritere göre yıllık yapılan sıralamada Londra'nın en üst seviyede yer aldığına değinilmiştir. Bununla birlikte 2016, 2017 ve 2018 yıllarında Global Power City Index verilerine göre Londra'nın büyükşehir-ler arasında ilk sırada olduğuna işaret edilmiştir. 1999'da kabul edilen Bü-yük Londra Yönetimi yasası ile Londra'ya özgü yönetsel sistem şekillen-miştir. Yazar bu sistemi, belediye başkanının yetkileri, Yönetimin doğrudan kontrolünde olan görevler ve bağlı kuruluşların yerine getirdiği görevler, Londra Kalkınma Ajansı'nın rolü, Metropol Polis Yönetimi, Londra İtfaiye ve Acil Planlama Yönetimi kapsamında değerlendirmiştir. Özellikle Büyük Londra Yönetiminin Yetkileri, 10 temel politika alanı açısından, 1999 Büyük Londra Yönetimi Yasası, 2007 yılında yapılan değişiklikler ve 2011 tarihli Yerelleşme Yasası ile tarihsel değişimi içerisinde tablo ile gösterilmesi çalış-mayı zengin kılmıştır. Bu, aynı zamanda Londra'yı bir karşılaştırma alanı olarak belirlemenin yanında, yerel yönetim sisteminin gelişim aşamalarının karşılaştırılmasını da sağlamaktadır.

Eserin üçüncü bölümü "New York Şehri Belediyesi"ne ayrılmıştır. Dün-yanın en önemli metropollerinden biri olan New York Şehri, 1950 yılında nüfusu 10 milyonu aşan ilk metropol olma özelliğine sahiptir. Bu bölümde şehrin kuruluşu, yönetim yapısı, demografik çeşitliliği, önemli oranda göç alması, ekonomik önemi anlatılmıştır. Bu kapsamda; yönetim yapısının ge-lişimi, eyalet-şehir ilişkileri, bürokrasi, özel hizmet birlikleri, federal hükü-met-New York Şehir Yönetimi ilişkileri, başkan, kamu denetçisi, kontrolör, ilçe başkanları, meclis, temel hizmetlerin yönetimi ve mali yapı başlıklarına yer verilmiştir. Amerikan federalizmi içerisinde, ulusal hükümet ve eyalet hükümetlerinin rolleri hakkında bilgiler verilerek, New York yönetimi an-latılmıştır. Büyümeye bağlı olarak belediye yönetiminin yapısı ve görevleri anayasal sınırları aşmış eyalet karşısında gittikçe güçlendiği, okullarla ilgili düzenlemeler gibi bazı örneklerde eyalet ve şehir görev alanları anlatılmış-tır. Eyalet ve şehir arasındaki mali ilişkiler; yardımlar, vergi toplama, gelir oluşturma gibi boyutlarıyla detaylı olarak ele alınmıştır. New York Şehir yönetiminin, Kaliforniya, Texas ve New York Eyaletleri dışındaki tüm eya-letlerden ve ABD şehirlerinden daha fazla personele sahip olması, ABD'nin en yüksek emlak vergisini toplaması gibi ön plana çıkan özellikler vurgu-lanmıştır. Bunların yanında, şehir yasasının gelişimi, şehrin yönetim tarzın-daki tartışma noktalar ve yerel kamu hizmetlerindeki sorunlu yönler de öne çıkarılmıştır.

“Tokyo Büyükşehir Hükümeti”nin anlatıldığı dördüncü bölümde, Küresel Şehirler Gücü Endeksi’ndeki 42 şehir arasında araştırma-geliştirme, kültürel etkileşim, yaşanabilirlik, çevre ve erişilebilirlik kriterleri esas alındığında Londra ve New York’tan sonra üçüncü sırada yer alan Tokyo’nun sosyo-ekonomik ve demografik gelişmelerle birlikte yönetsel yapısının şekillenmesine yer verilmiştir. Bölüm kapsamında; yönetim yapısının gelişimi, Japon yerel yönetim sistemi, Tokyo büyükşehir hükümeti, Tokyo büyükşehir hükümeti-ilçeler arası görev ve yetki paylaşımı, meclis, vali, valilik birimleri, belediye şirketleri, kurul ve komisyonlar, temel hizmetlerin yönetimi ve mali yapı incelenmiştir. Japonya’da yerel yönetim sistemi üzerinde merkeziyetçi yapının etkisine dikkat çekilmiştir. Japonya’da valilikler ve belediyelerden oluşan iki kademeli bir yönetim sistemi bulunmaktadır. Bu ikili kademe dışında yerel belirli amaçları karşılamak için yerel kamu kurumları ve büyükşehirler için özel yönetim biçimlerinin geliştirilmesi anlatılmıştır. 1923 depremi ve İkinci Dünya Savaşı’nın etkileriyle Tokyo büyükşehir hükümetinin tarihçesi ve kuruluşundaki temel ilkeler anlatılmıştır. Japonya’da ulusal politikaların, yerel politikalardan etkilenmesi Tokyo örneği ile açıklanmıştır. Tokyo’nun Japon yerel yönetim sisteminde önemli reformları etkilemesine tarihsel gelişimiyle yer verilmiştir. Depremler ve doğal afetler nedeniyle bina yükseklikleri konusu, iş merkezlerinin ve konutların yeri, hava ve su kirliliği, atık depolama sahalarının azlığı gibi kentleşme problemleri detaylandırılmıştır.

Kitabın beşinci bölümünde “Paris Büyükşehir Belediyesi”; yönetim yapısının gelişimi belediyeler, Paris il yönetimi, bölge yönetimi, başkan, ilçe belediyeleri, meclis, temel hizmetlerin yönetimi, mali yapı, özel şirket işti- rakleri ve arabulucu-ombudsman alt başlıkları kapsamında anlatılmıştır. Fransız yönetim sisteminin karakteristik özellikleri verilerek, geçirdiği aşamalar bağlamında yerel yönetim sistemi anlatılmıştır. Paris’in modernleşmesi ve şehirleşmesinin, banliyölerin ve etrafının tarihi ile ilişkili olduğu, Haussmann’ın Paris’in planlamasındaki etkisi, şehrin merkez ve çevresinin planlamasında tezatlıkların bulunduğu işaret edilmiştir. Paris Bölgesi’nin 2030 Kalkınma Planı kapsamında, kentsel yenileme, konut sektörü, kamu hizmetlerine erişim, ulaşım sistemi, kentsel alanlar ve çevre konularındaki hedefler sayılmıştır. Katı atık, konut ve iskân, içme suyu ve ulaşım mevcut durum ve gelecek hedefleri ile değerlendirilen yerel politika alanları olarak seçilmiştir.

Kitabın son bölümünde “İstanbul Büyükşehir Belediyesi” incelenmiştir. Şehrin tarihi, ekonomik ve coğrafi önemiyle birlikte İstanbul Büyükşehir Yönetiminin gelişiminin Türk yerel yönetim sisteminin gelişimindeki rolü

anlatılmıştır. Bölüm; yönetim yapısının gelişimi ve sunulan hizmetler, büyükşehir belediye yönetiminin kurulması, yeni büyükşehir yasası ve büyükşehir sınırlarının il sınırına genişlemesi, yetki ve görevler, organlar, teşkilat ve insan kaynakları, başkan, meclis, encümen, temel hizmetlerin yönetimi, bağlı kuruluşlar ve iştirakler ve mali yapı alt başlıklarından oluşmaktadır. İmar ve planlama, konut, çevre, toplu ulaşım, sosyal destek hizmetleri büyükşehir belediyesinin yerine getirdiği temel hizmetler olarak ele alınmıştır. Sayılan belediye hizmetleri, hukuki ve kurumsal mekanizmalarının gelişimiyle birlikte anlatılmıştır. Mali yapıda, Türkiye’de genel olarak yerel yönetimlerin mali yapısı, daha sonra da İstanbul büyükşehir belediyesinin mali yapısının durumu resmedilmiştir.

Kitapta bölümlerden sonra Londra, New York, Tokyo, Paris, İstanbul Karşılaştırma Cetveli adında bir tablo eklenmiştir. Bu tabloda sayılan büyükşehir yönetimleri; nüfus, yüzölçümü, gayri safi milli hasıla, kişi başı GSYH, belediye kuruluş yılı, büyükşehir kuruluş yılı, ilçe belediyesi sayısı, başkan, başkanın seçimi, başkanın görev süresi, meclis üye sayısı ve meclisin oluşumu kategorilerinde karşılaştırılmıştır.

Yukarıda bölümleri hakkında temel bilgilerin aktarıldığı *Karşılaştırmalı Büyükşehir Yönetimi* adlı eser Türkçe literatürdeki gelişmekte olan ‘karşılaştırmalı’ incelemeler açısından önemli bir çalışma niteliğine sahiptir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelişmeye başlayan karşılaştırmalı (*comparative*) çalışmalar, küreselleşmeyle birlikte ülkelerin yönetsel reform kapsamlarının birbirine benzemesiyle ilgi çekmektedir. Yönetime ilişkin karşılaştırmalı çalışmalar; sistem, işleyiş, yapı gibi çeşitli boyutları kapsayabilir. Genel kapsamlı karşılaştırmalı çalışmalar olabileceği gibi spesifik bir boyuta yönelik de yapılabilir. Örneğin ülkelerin personel sistemi bütün olarak karşılaştırılabileceği gibi, bu sistem içerisinde sadece işe alma, değerlendirme gibi personel sisteminin her bir alt konusunda kapsamlı karşılaştırmalar da yapılabilir. Yönetsel alanda karşılaştırma yapmak, iyi uygulama modellerinin öğrenilmesine, tecrübe aktarımı yoluyla bu modellerin oluşturulma aşamasında karşılaşılabilecek muhtemel zorluklara karşı hazırlıklı olunmasına katkı sunar.

Bu eserde karşılaştırma ögesi olarak ele alınan büyükşehir yönetimleri, buldukları ülkelerin yerel yönetim sistemleri içerisinde sosyo-ekonomik pek çok açıdan özgün yönlelere sahip şehirlerdir. Özellikle dünya ekonomisi için sahip olmaları, bu şehirleri izlenen ve incelenen şehirler haline getirmektedir. İstihdam potansiyeli nedeniyle önemli oranda göç almaları şehirlerin yönetsel yapılarının dinamik olmalarını gerektirmektedir. İçme suyu, çöp hizmetleri gibi pek çok kamu hizmetini büyükşehir yönetimleri artan

nüfusla birlikte sunabilmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla sürekli gelişim içerisinde olan büyükşehir yönetim tarz ve modellerinin bilinirliği yerel yönetim politikaları açısından önem taşımaktadır. Şehirlerde yaşayan nüfusun artmasıyla; mekânsal planlama, konut sıkıntısı, toplu taşıma, alt yapı sorunları gibi konular büyükşehir yönetimlerinin değişmeyen gündemleri arasında olmaya devam edecektir. Bu konuların Dünya'nın başka yerlerindeki büyükşehirlerde nasıl ele alındığının bilinmesi; yerel politikaların üretilmesine katkı sağlayacaktır. Londra, New York, Tokyo, Paris ve İstanbul büyükşehir yönetimlerinin incelendiği bu eser karşılaştırmalı yerel yönetimler alanında önemli bir boşluğu dolduracak, kuramcı ve uygulayıcılara katkı sunacaktır.

“Risk Azaltma Yaklaşımı Çerçevesinde Dirençli Kentler”

Alper Bodur¹

ORCID: 0000-0002-4048-1158

Yunus Emre Özer

Risk Azaltma Yaklaşımı Çerçevesinde Dirençli Kentler

Bursa, 2018, Ekin Yayınevi, 150 sayfa.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Yerel Yönetimler, Kent ve Çevre Politikaları Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Yunus Emre Özer tarafından kaleme alınan ve Ekin Yayınevi tarafından yayınlanan kitabın odağında, risklerin azaltılması ve kentsel dirençliliğin artırılmasına ilişkin tartışmalar yer almaktadır. Bu tartışmaların literatürde afet yönetimi etrafında ele alındığı, bu kitapta ise afet yönetiminin konunun bir kısmını oluşturduğu ve dirençliliğin daha geniş kapsamda irdelendiği belirtilmektedir. Kitapta, kentsel dirençliliğin tanımından sonra, konunun çok boyutlu olduğu, risk azaltma ile ilgili yapılan tüm çabaların kentsel dirençliliği artırdığı anlatılmaktadır. Bu açıdan, risk azaltma ve kentsel dirençliliğin birlikte araştırıldığı ifade edilmektedir.

Kitap, dört bölümden oluşmaktadır. Kavramsal çerçevenin yer aldığı birinci bölümde, dirençlilik ile ilgili bazı kavramların tanımı yapılmaktadır. Bu kapsamda, kentin tanımı yapılarak gelecekte kentlerin ve kentlerde yaşayan nüfusun artacağı bilgisi verilmektedir. Bu artışın ekosistem üzerinde tehdit ve baskı oluşturacağı değerlendirilmektedir. Kentsel sorunlarını çözebilen kentlerin, dirençli kentler kategorisinde değerlendirilebileceği ifade edilmektedir. Türkiye'nin ise bu açıdan, kırılganlığı olan kentlere sahip olan, buna karşın, dirençliliği sağlamak için birikim ve tecrübeyi elinde bulundurduğu söylenmektedir. Kitapta, risk, kırılganlık, dirençlilik ve kentsel dirençlilik kavramları incelemeye alınmıştır. Sadece afetlere karşı değil, diğer tüm risklerin azaltılması, kırılganlığın bertaraf edilmesi, böylece başa

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, E-mail: boduralper@yandex.com

gelen kötü bir olayın etkisinin veya şokunun hızlı bir şekilde yok edilmesi için dirençliliği yüksek kentlerin varlığının önemi vurgulanmaktadır. Bununla beraber, belirsizlikleri öngörebilme ve iyi bir kent yönetiminin gereğinden bahsedilmektedir. Dirençliliğin temini için işbirliğinin önemine dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler, OECD gibi kurumların yaptıkları kavramsal çalışmalar kitap içeriğinde irdelenmiştir.

İkinci bölümde, dirençliliğin artırılması ve risklerin azaltılması için çalışma yapan uluslararası kuruluşların konuyla ilgili yaptıkları çalışmalar anlatılmaktadır. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, OECD, Medellin Kentsel Dirençlilik İçin İşbirliği, Rockefeller Foundation 100 Dirençli Kent ve Dünya Kentleri Network'ü incelenmiştir. Birleşmiş Milletlerin, 1994 yılında Japonya'nın Yokohama kentinde düzenlediği Doğal Afet Zararlarının Azaltılması Konferansı'nun önemli bir dönüm noktası olduğu, 2005 yılında Kobe'de Afet Risklerini Azaltma Dünya Konferansı düzenlendiği ve konferans sonucunda Hyogo Eylem Planı ortaya çıktığı, 1992'de Rio kentinde Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nun yapıldığı ile ilgili bilgi verilmektedir. Bu konferansların amacının; riski azaltmak, erken uyarı sistemlerinden yararlanmak ve dirençliliği artırmak olduğu öne sürülmektedir. Ayrıca, geleceğe yönelik olarak, Sendai Risk Azaltma Çerçevesi 2015-2030, Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi ve Habitat III-Yeni Kentsel Gündem gibi çalışmaların Birleşmiş Milletler tarafından yapıldığına değinilmektedir.

Kitapta, Dünya Bankası için kentsel dirençliliğin dönüm noktasının afetlerle mücadele ve iklim değişikliği olduğu belirtilerek dirençlilik bağlamında ekonomik krizler, salgınlar ve kontrolsüz kentleşme gibi konulara da odaklanıldığı ifade edilmektedir. Bilahare, Avrupa Birliği'nin dirençli kentler oluşturulmasında yapılan çalışmalara dolaylı katkısı olduğu açıklanmaktadır. Kitaba göre OECD, ekonomi, yönetim, toplum ve çevre konularıyla kentsel dirençliliği sağlamayı planlamaktadır. Bazı kentleri örnek çalışma alanı olarak sunan OECD, farklı ülkelerden seçtiği kentlerde sadece durum tespiti yapmakta ve öneriler getirmektedir. 100 Dirençli Kent Hareketi ile sadece afetlere karşı değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik değişimlerle dirençliliğin artırılmasının hedeflendiği söylenmektedir. Bu kapsamda, beş farklı kent dirençlilik çerçevesinde ayrıntılı şekilde incelenmiştir. İkinci bölümde, kentsel dirençliliği artırmaya gayret eden ve bağımsız bir kuruluş olan Dünya Kentleri Networkü ile ilgili bilgilerde bulunmaktadır. Böylelikle kitapta, kentsel dirençlilik konusunda sadece uluslararası örgütlerin değil bağımsız kuruluşların da konu ile ilgili önemli çalışmaları olduğunun altı çizilmektedir.

Türkiye’de dirençlilik kavramına kamu yönetiminin bakış açısının anlatıldığı üçüncü bölümde, konuya Kalkınma Planlarının kısa izahıyla başlanmaktadır. Bu kapsamda, dirençliliğe ilk defa Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında turizm özelinde odaklanıldığı, Onuncu Kalkınma Planında ise dirençliliğe afet yönetimi çerçevesinde yaklaşıldığı belirtilmektedir. Bölümün devamında, konu ile ilgili Cumhurbaşkanlığı, Bakanlıklar, AFAD gibi kurumların yaptıkları çalışmalar da nakledilmektedir. Kitap, ilgili kurumların yaptıkları çalışmaların ancak bir kamu politikası çerçevesinde yapılması halinde başarılı olunabileceğine işaret etmektedir.

Bütün bu açıklamalardan sonra, dirençli kentlere ilişkin bir uygulama dördüncü bölümde detaylarıyla anlatılmaktadır. Bu kapsamda, 62 sorudan oluşan anket yardımıyla, insanların yaşadıkları kentlerle ilgili dirençlilik bağlamında algıları ortaya konulmaktadır. 421 katılımcıyla yapılan ankette, bireylerin farkındalıklarının eğitim seviyeleri yüksek olmasına rağmen düşük olduğu ifade edilmektedir. Farkındalığın artırılmasının, eğitim faaliyetleri, bilgiye sürekli erişim, planlama çalışmaları ve bilinçli bir toplumla mümkün olacağı değerlendirilmektedir.

Kitabın sonuç kısmında, nüfusun artması ile beraber Türkiye’deki kentlerde risklerin arttığı ve dirençliliğin azaldığı belirtilmektedir. Dirençli kentlere sahip olup başarılı olabilmek için kamu ile birlikte vatandaşların da konuyu içselleştirmesinin öneminin okuması yapılmaktadır.

Dirençlilik kavramı ile ilgili, hem teorik hem de saha çalışmalarına sahip birçok uluslararası, az da olsa ulusal kaynağa rastlamak mümkündür. Bu çalışmaların odağında, afetlere karşı dirençlilik başlığı ile birlikte çevre ve insan sağlığı da bulunmaktadır. İncelenen bu kitapta, dirençlilik kavramının afet çerçevesiyle beraber, diğer kaynaklardan farklı olarak, daha geniş bir çerçevede ele alındığı belirtilmektedir. Bununla birlikte, bu çerçevenin yeterince geniş tutularak ele alındığını söylemek zor görünmektedir. Kitapta, eleştiri konusu yapılan diğer kaynaklardan farklı olarak konuya başkaca hangi çerçeveden yaklaşıldığı yeterince ifade edilmemektedir.

Kitapta, uluslararası kurumların konu ile ilgili yaptıkları çalışmalar etraflıca açıklanmaktadır. Buna rağmen, kurumların yaptıkları çalışmaların ortak ya da farklı yönlerine vurgu yapılmaması kitabın bir eksikliği olarak değerlendirilmektedir. Kitabın ilgili bölümünde bu kurumların yaptıkları çalışmaların, ortak ve farklı yanlarıyla bir sonuç paragrafı ile özetlenmesi kitabın diğer bir eksik yanı olarak belirtilebilir.

Diğer yandan, Türkiye’de yapılan çalışmalar incelenmekte ve ulusal kurumların ortak bir çabası ile dirençliliğin artırılacağı belirtilmektedir. Bu açıdan, konunun Türkiye özelinde açıklanması başarılı bulunmakla beraber,

Türkiye’de yapılan ve yapılması muhtemel çalışmaların uluslararası çalışmalarla nasıl bir eşgüdümle koordine edileceğinin açığa kavuşturulamadığı ya da yeterince izah edilemediği düşünülmektedir. Oysaki ulusal çalışmaların uluslararası çalışmalarla birlikte ele alınması, okuyucu kitle açısından önemli ve bir o kadar da değerlidir. Bu bakımdan, bu ve buna benzer toparlayıcı bilgilerin kitap içeriğinde işlenmemesi, bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Öz itibarıyla, kavramsal, ulusal ve uluslararası ölçekte dirençlilik kavramını derinlemesine irdeleyen ve ulusal bir araştırma sonuçlarını okuyucuyla buluşturan bu kitap, doyurucu bir okuma sunmaktadır. Dirençlilik ile ilgili literatürde çok az sayıda bulunan kaynaklar arasında olan kitap, özellikle ulusal bir saha çalışmasını içermesi ve gelecek araştırmalara yol göstermesi bakımından önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Building and Dwelling: Ethics for the City

Meriç Kırmızı¹

ORCID: 0000-0002-9590-180X

Richard Sennett

Building and Dwelling: Ethics for the City

İngiltere, 2019, Penguin Books, 368 sayfa.

Türkçede daha önce yayımlanmış *Karakter Aşınması* (2002), *Kamusal İnsanın Çöküşü* (2003) ve *Ten ve Taş* (2002) gibi kentsel toplumsal tarih niteliğindeki eserleriyle belli bir okur kitlesi edinmiş toplumbilimci Richard Sennett'in ilk baskısı 2018'de yapılan, *Building and Dwelling: Ethics for the City* adlı eseri henüz Türkçeye çevrilmedi. Bu nedenle, Penguin Kitabevi'nin 2019'da özgün dilde yaptığı baskıdan okuduğumuz, ama Türkçeye ivedilikle çevrileceğini öngördüğümüz bu son kitabında Sennett genel geçer izleği olan kent ve insan ilişkisine odaklanıp, öncelikle bugüne kadarki çalışmalarının derli toplu bir özetini sunuyor. Bunu yaparken, geçerli kentsel düzene ilişkin sorunları da saptıyor (birinci ve ikinci bölümler). Ardından, açık kent kavramsallaştırmasıyla kent planlamasına yönelik biçimsel önerilerini, kendi planlamacılık deneyimlerinden de yararlanarak paylaşıyor (üçüncü ve dördüncü bölümler).

Kitabın ana başlığı belki "Yapı ve Konut" diye çevrilebilir. Bu ikisi Sennett'e göre çok yakın, birbirlerini bütünleyen, ama farklı anlamlar taşıyan sözcüklerdir. Yapı kentsel yapıyı çevreye gönderme yapar ve fiziksel mekânı gösterir. Konut ise, insanların barınma gereksinimlerini karşılamak için yapıları yaşanılan yerlere dönüştürmesiyle ortaya çıkan toplumsal mekânlardır. Sennett bu ayrımı kitabın başlığına taşır ve örneğin, Şanghay'la ilgili bölümde oradaki konut anlayışının toplulukların yaşadığı yatay yapılardan bireysel-leştirilmiş apartman dairelerine dönüşmesinin yerinden ettiği insanlarda yarattığı sorunlardan söz ederken olduğu gibi bu ayrıma kitap boyunca arada göndermeler yapar (Sennett, 2019, s.112-113). Buna karşılık, kitabın genelinde aynı ayrımı dile getirmek için, daha tarihsel sözcükler olan *ville* (fiziksel kent

¹ Dr. Öğr. Üyesi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, E-mail: merickirmizi@gmail.com

ya da yer) ve *cit 'yi* (toplumsal kent ya da insanlar) kullanmayı yeğlemiştir. Kitabın ilk bölümleri bu ikiliğin kentin tarihsel gelişimi içerisindeki belli dönüm noktalarında birbiriyle nasıl ilişkilendiğinin, nasıl birbirlerine yakınlalışıp, uzaklaştıklarının usta bir anlatısıdır.

Bölümlere ilişkin birkaç notu aktarmadan önce Sennett'in kitabının felsefi ger evesine ilişkin de birkaç Şey eklemek yerinde olur. Sennett'in bu kitabın ana sorusunu ve yapısını oluştururken başvurduğu, farklı çağlardan birkaç önemli düşünür var: Kant, Jane Jacobs ve Hannah Arendt gibi. Bunların yanında, Anderson, Durkheim, Mumford, Simmel ve Tönnies gibi sosyologlardan, Aristoteles, Bachelard, Engels, Goethe, Heidegger ve Tocqueville gibi d ş n rlere, Haussmann, Le Corbusier, Cerd  gibi kent plancılarından, Braque ve Picasso gibi ressamalara, Balzac, Dosoyevski ve Rilke gibi edebiyat lara göndermeler yaparak, okuru kenti odağa alarak yazılmış bir uygarlık tarihine davet eder. Kitabın alt başlığı, "kent için etik kurallar"dır ve Sennett'in bu kitapla yapmaya çalıştığı Şey gerçekte, bugünün gitgide büyüyüp, karmaşıklaşan kentlerinde buluşan birbirlerinden çok farklı insanların birbirlerinin boğazına sarılmadan, sorunsuzca bir arada yaşaması nasıl olanaklı olabilir sorusuna yanıt aramaktır. Sennett kendisi ise, kitabın sorusunu Őeyle dile getirir: "etik değerler kentin tasarımıni biçimlendirebilir mi?" (Sennett, 2019, s. 17).

Sennett bu soruyu kentle ilgilenen herkes için kendi bakış açısından yanıtlanırken, yalnızca tasarım ve planlama araçlarından söz etmez. Politik ipuçları da verir; Kant, Tocqueville, Jacobs ve Arendt gibi düşünürler de bu noktada devreye girer. Aynı zamanda, Sennett kitapta kendi araştırmacı ve pratisyen kimliğinin gelişiminden de söz eder. Başta uzunca bir süre kentin mahallelerinin küçük topluluklarını öven Jacobs'un etkisinde kaldığını, ama sonra göçmenlerle kalabalıklaşmış ve bağdaşık (homojen) yapısını yitirmiş günümüz kentleriyle ilgili sorularına doğru yanıtlar bulabilmek için, ustasını açması gerektiğini fark ettiğini açıklar. Bunun  zerine kozmopolitlik ve demokrasi gibi belli başlı kavramlarda arayışını sürdürür. Örneğin, Kant'ın 1784'te yazdığı bir makalesinde kozmopolit insanı nasıl ele aldığına bakar. Kant'a göre, kozmopolit insan bir tür evrensel yurttaştır ve herhangi bir yer ya da insan topluluğuyla kendini  zdeşleştirmez,  nk  insanoğlu başkalarıyla "topluma karşı sosyallik" (*unsocial sociability*) diye özetlenebilecek çelişkili bir ilişki içindedir (Sennett, 2019, s. 295).

Sennett Kant'ın tanımının izinde, ustası Jacobs'ta bulamadığı yanıtı ile riki yaşında Arendt'in tanımıyla, içinde insanların özel koşullarından özgürleşmiş ve eşit olarak tartışabildikleri "kamusal alan" kavramında bulur (Sennett, 2019, s. 299-230). Kamusal alanın gerçekleşmesi için, insanların bir

araya gelip, etkileşimde bulunabilecekleri açık kentsel biçimler gereklidir ki Sennett'e göre, kendisi gibi plancılara orada iş düşer. Tocqueville'nin anladığı anlamda bireysel özgürlükleri ön plana çıkararak ve çoğunluğun egemenliğiyle sınırlandırılmamış bir demokrasi anlayışı ise, kamusal alanın siyasal önkoşuludur. Kamusal alanı önemseyen Sennett, postmodernizmle birlikte yaygınlaşan ve insanlar arasındaki ayrılıklara vurgu yapıp, onları bölen kimlik siyasetine bu eserinde hiç yüz vermez. Kimlik siyaseti ve çok-kültürlülük gibi ideolojilerle biçimlendirilmiş bir kent siyasetine karşı konumlanışı bizce kitabın övgüye değer birkaç önemli yönünden biridir.

Peki, günümüzün yersiz yurtsuz ve göçebe insanı yabancı coğrafyalarda nasıl yaşamını sürdürebilir? Sennett bu sorunun yanıtını, yani açık kentin toplumsal boyutunu, "yetkin kentli" başlıklı yedinci bölümde ele almadan önce, insanların geçmişte kentteki yabancılara verdikleri olumsuz tepkileri okura anımsatır. Buna göre, geçmişte insanlar ya Heidegger örneğinde olduğu gibi kendileri toplumdan kaçarlar, ya da kendileri gibi olmayanları on altıncı yüzyıl Venedik'inin Yahudi gettosu örneğinde olduğu gibi dışlar ve yalıtırlardı (Sennett, 2019, s. 130-135). Bugün kitapta sözü edilen soylulaştırma süreçleri ya da Googleplex örneğindeki gibi teknolojik gelişmeler yardımıyla gettonun toplumsal sınıfların ayrıştırılmasına dayalı çağdaş türleri hâlâ kentlerde gözlemlenir.

Sennett Kolombiya'nın tehlikeli Medellin kentinde kendisi ve eşi Saskia Sassen'e rehberlik eden ve tehlikelerle dolu kentte ayakta kalmayı başarmalarıyla yetenekleri nedeniyle *street smart* diye nitelediği gençlerin bu yeteneklerinin yerel sınırları aşmasının güç olduğu saptamasında bulunur. Bir göçmenin yabancı bir coğrafyada aynı şeyi başarabilmesinin yolunun, yürümek, yanal hesap tutmak, konumlandırmak, ölçeklendirmek gibi yürümeye ilişkin bilgilerini geliştirmesinin yanında, yabancılarla nasıl konuşacağına ilişkin doğru diyalog pratiklerini benimsemesi olduğunu savunur. Ek olarak, göçmenlerin yerlerinden edilmeleriyle yaşamlarında oluşan kesintiyle baş etmek için edinmek zorunda kaldıkları yaşam bilgisinin bütün insanların işine yarayabileceğini düşünür.

Kitabın önemli bir savı, hem insan yaşamı açısından, hem kentsel planlama açısından kolaycılığın, kullanıcı-dostu olan her şeyin ne insana, ne de kente gerçek anlamda bir yararı olmadığıdır. Sennett insanları güçlüklerin, engellerin, bitmemiş biçimlerin, kesintilerin uyanık ve dirençli tuttuğunu ve ancak, bu yolla insanların kendilerini geliştirebildiklerini düşünür. Tersine durumda, insanların yaşamı anlamsızlaşırken, kentsel yaşam da sönükleşir. Bu nedenle, "beş açık biçim" başlığı altında bir toplumbilimciden daha çok, kent planlamacılarına ve mimarlara çekici gelebilecek olan sekizinci bölümde

önerdiği: agora gibi kamusal alanlar, imleyiciler, gözeneklilik, bitmemiş biçimler ve tohum planlaması gibi biçimsel yöntemler açık bir *ville* yaratmanın gereklilikleridir. Yazarın altıncı bölümde işlediği sürtünmesiz ortam anlayışından farklı olarak, kent bu açık biçimler aracılığıyla, "yineleme ve durağan biçim günahlarını işlemekten kaçınıp, içinde insanların toplu yaşama deneyimlerini güçlendirip, derinleştirebilecekleri maddi koşulları yaratır." (Sennett, 2019, s. 241).

Son olarak, dokuzuncu bölümde *ville* ve *cit * ayrımını kapatmanın, ortaklaşa üretim, insan ögesini dışlamayan makineler ve "uzman çıkışı" diye nitelendiği demokratik bir planlama tutumuyla, yani uzmanların yardımcı oldukları kentsel topluluklara güvenip, onları bir noktadan sonra tek başlarına ortadaki işten sorumlu olacak biçimde yalnız bırakmasıyla sağlanabileceğini söyler. Bu anlamda, Sennett'in önerdiği açık kent aynı zamanda bütün çarpıklıklarından arındırılmamış, aşırı planlanmamış ve alçakgönüllü bir kenttir ve yazar kent planlamacılarının bu kentin oluşumuna katkısını da yine alçakgönüllü bir yardımcılıkla sınırlar. Böyle bir kent hedefi geçmişteki ilk kent planlaması örneklerinde gözlemlenen tepeden inme, tektipleştirici anlayışın yanlışlıklarından kaçınabilecektir. Böylece, kitabın sorusunun yanıtı olan açık kentin etiği olarak, "anlam açıklığı yerine, anlam zenginliği" (Sennett, 2019, s. 302) elde edilebilir.

Sennett bu eseriyle kente ilişkin bütün bilgi birikimini, çözümlerini ve önerilerini kent araştırmacıları, kent yöneticileri ve bu alandaki öğrenciler gibi ilgili olabilecek kitlelerle paylaşmıştır. Açık kent kavramının çağrıştırdığı açık toplum kavramının liberallerce sıkça kullanılmış olması, bizlere keşke, Sennett "açık" sözcüğü yerine, ideal kentini tanımlamak için başka bir tanımlama seçseydi diye bir parça düşündürdüysede, her koşulda bu kitap kent çalışmalarını açısından çok değerli bir başvuru kitabı niteliğini taşımaktadır.

Yeni Kent Sorunu

Gizem Şahin¹

ORCID: 0000-0001-6319-2247

Andy Merrifield

Yeni Kent Sorunu

İstanbul, 2017, Tekin Yayınevi, 184 sayfa.

Coğrafya, felsefe ve sosyoloji alanlarında çalışmaları olan Merrifield kentsel deneyimin sınıfsal çıkarlara göre ağırlıklı olarak üst kesim eliyle biçimlendirildiğine ve buna bağlı olarak, kentlin komplolar, ayaklanmalar ve toplumsal patlamalara yataklık eden bir savaş alanı olduğuna dikkat çekmek için, *Yeni Kent Sorunu* kitabını yazmıştır. Eser başta sosyoloji ve kent olmak üzere, içinde ekonomi, siyaset gibi alanları da konu edinmektedir. Merrifield bu kitabını Marksist bir bakış açısıyla, kuramsal bilgilere dayanarak ve betimleyici bir dille yazmıştır. Kitapta yönetim düzenindeki demokrasi yoksunluğu sonucunda kentle ilgili kararları yalnızca üst kesimlerin vermesi sorunsallaştırılmaktadır.

Merrifield bu çalışmasında üst kesimlerin kentte yaptıkları değişikliklerin altında yatan başlıca tarihsel süreçleri de incelemiştir. Merrifield'in savunduğu ana düşünce ise, bu olumsuzluklara halkın karşı çıkması ve toplumsal hareket niteliğinde bir başkaldırıda bulunmaları gerektiğidir. Merrifield bu düşüncesini kitabın sonuna dek tutarlı bir biçimde, filmlere, düşünörlere, değerlere ve yaşanan tarihsel olaylara dayandırarak işlemiştir. Bu anlamda okuyucu açısından en büyük engel ise, bölümlerde sözü edilen göndermelerle ilgili bilgisinin olmamasından kaynaklanacaktır. Örneğin, Merrifield kitabın "Gerilim Altındaki Kentler" başlıklı üçüncü bölümünde Eric Hazan adlı bir yayıncıdan yola çıkarak, kendi düşüncesini geliştirmiştir. Bu noktada Hazan'a ilişkin bilgisi olmayan okuyucu anlatılmak istenen konuyu kavramakta güçlük çekecektir.

¹ YL öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, E-mail: gizems0609@gmail.com

Merrifield bu eserinde genel olarak, akademik bir dil kullanmaya özen göstermiştir. Anlatımında birtakım kavramlar ve terimler öne çıkmaktadır. Ancak, Merrifield bu anahtar sözcükleri genellikle yeterince açıklamamıştır. Öte yandan, Merrifield'in üslubu hedef kitleye ulaşmak konusunda başarılıdır, çünkü anlaşılmayan ağır bir dil kullanmaktan kaçınmıştır. Okuyucuların sıkıntı yaşayacağı diğer bir nokta ise, çeviriden kaynaklanabilir. Bunun nedeni kimi sözcüklerin Türkçe karşılığının bulunmamasıdır. Merrifield'in bilinçli bir seçimle uzak durduğu kavramsallaştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin, "kent hakkı" kavramını bu çalışmada kullanmaktan kaçınmıştır, çünkü kent araştırmacılarının sıklıkla kullandığı bu kavramı bir tür insan hakkı olarak görüp, insanların çabalamadan elde edebilecekleri bir şey olarak düşünmektedir. Öte yandan, "kentsel toplum" (Merrifield, 2017, s. 31) deyişine önem vermektedir, çünkü tek başına kent sözcüğünü pek anlamlı bulmamaktadır. Bunun nedeni kentin öncelikle fiziksel çevre olarak anlaşılmasıdır; buna karşılık, kentsel toplum anlatımı daha sosyolojik niteliklidir.

Yeni Kent Sorunu'nun bölüm başlıkları oldukça dikkat çekicidir. Bu başlıklar okuyucuda merak uyandırmaktadır. Örneğin, "Gerilim Altındaki Şehirler" (Üçüncü Bölüm), "Duygusal Kentsel Eğitim" (Beşinci Bölüm), "Asalak Kentleşme Tarzı" (Sonsöz) gibi. Kitapta kullanılan başlıkların çoğu kitabın ana düşüncesini vurgular niteliktedir. Kitabın dikkat çeken bir başka özelliği de her bölüme ünlü bir düşünürün cümleleriyle başlanmış olmasıdır. Merrifield'in farklı düşünürlerden yaptığı alıntılar dışında, farklı düşünürlerin çalışmaları, filmler ve belgeseller gibi pek çok bilgiyi tek başlık altında topluca okuyucuya sunduğu görülmektedir. Aynı zamanda, aktarmak istediği konularda somut örnekler vererek, soyut olabilecek şeyleri daha rahat anlamamızı sağlamaktadır.

Merrifield her bölümde farklı farklı konulara değinerek, okuyucuda bir sonraki bölümle ilgili merak uyandırmaktadır. Merrifield her bölümde görünüşte farklı bir konu işlemesine karşın, konuları aynı bütünsel izlek içerisinde ele almıştır. Kitapta genel olarak bir ayaklanma ve bunun gerekliliği düşüncesi bulunmaktadır. Merrifield bu ana düşüncüyü kitabın hemen her bölümünde vurgulamıştır. Örneğin, dokuzuncu bölümde "cesaret et" sloganını büyük harflerle yazarak, kitabın ana izleğine dikkat çekmiştir. Bunun yanında, "Hausmannlaştırma" kavramına da neredeyse bütün bölümlerde sık sık başvurarak, kentsel toplumu egemen sınıfın biçimlendirdiği düşüncesini yinelemiştir. "Yeni Hausmannlaştırma" kavramı Merrifield'in yarattığı bir kavramdır. Ancak, Hausmannlaştırma kavramı kitabın

başlarında yeterince açıklanmadığı için, okuyucu açısından yeni kavram-sallaştırmayı anlamak güçleşmiştir.

Merrifield kent sorununda sınıf ve erk (iktidar) sorununu vurgulamaktadır. Tarihte Baron Haussmann olarak da bilinen kent plancısı Georges Eugène Haussmann Paris'teki işçi devrimini engellemek için kent planlamasını bir araç olarak kullanmıştır. Örneğin, işçilerin barikat kurarak eylem yapmasını engellemek için, Paris caddelerini genişletmiştir. Bununla da kalmayıp, işçi yerleşim yerleriyle merkezi yönetim yapılarını olabildiğince birbirinden uzak tutan bir plan geliştirmiştir. Yine bu amaçla kamu yapılarını halkın yapılara erişemeyeceği genişlikteki parklarla çevrelemiştir. Merrifield Haussmann'ın Paris'te yaptığı stratejik planlamanın bugün dünyanın her yerinde görülebileceğini şöyle dile getirmiştir: “Artık savaş alanı sadece ne işyeriyle ne de şehirle ilgili: Artık tüm dünyayla, kentsel toplumla ilgili” (Merrifield, 2017, s. 142).

Merrifield Manuel Castells'in düşüncelerini de kitabında sıklıkla ele almıştır. Castells'in tanımladığı eski kent sorunuyla ilişkili kentsel toplumsal hareketlerin yeni kent sorununun gereğini yapamayacağını dile getirmiştir. Yeni kent sorunu karşısında daha büyük değişimler için savaşılan bir kentsel siyasal hareketlenmenin gelişmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ona göre yeni kent sorunu ancak kentsel devrimle çözülebileceğinden kitabında sıklıkla eylem ve devrim davetinde bulunmaktadır. Örneğin, kitabın “Kentsel Jakobenzizm” başlıklı altıncı bölümünde Fransız Devrimi sonrasında Jakobenzilerinin düşüncelerinin bugün de insanların hareketlenmelerini esinleyebileceğini söylemiştir:

Yeni kent sorunu, bugün hâlâ hâkim konumda olan “alçak sürüleri” ile mücadele edecek, onların cephaneliğine ve ideologlarına karşı koyacak bir Jakobenz hareket; toplumumuzu Yeni Haussmannlaştırmanın pençesinden kurtaracak ve onun ana karakterleriyle kukllarına karşı savaş ilan edecek bir hareket yaratmakla ilişkilidir (Merrifield, 2017, s. 103).

Merrifield *Yeni Kent Sorunu* kitabında kendi Marksist düşüncelerini her bölümde belirtmişse de, bunu yaparken, nesnel olmaya dikkat etmiştir. “Her Devrimin Kendi Agorası Vardır” başlıklı sekizinci bölümde, kentte yapılan değişikliklerin başta amaçlandığından farklı sonuçlara neden olduğunu dile getirmiştir. Örneğin, amaç kentte denetimi artırmak iken, kentte kamusal alanlar ortaya çıkmış ve böylece, yoksulların mahallelerinden çıkması kolaylaşmıştır. Bu ironik durum Haussmannlaştırma konusunda Merrifield'in daha önce savunmuş olduğu olumsuz düşünceden farklıdır. Bu bakımdan Merrifield kendi düşüncesine pek uymayan böyle bir saptamaya

da kitabında yer vererek, gerçekte işlediği konuları nesnel bir bakış açısıyla ele aldığını okuyucuya kanıtlamaktadır.

Kitapta Türkiye'ye uyarlanıp, incelenebilecek konular da ele alınmıştır. "Kent Politikasını Geri Almak" adlı dokuzuncu bölümde daha önceleri sanayi kenti olan Detroit örneği üzerinde durmuştur. Detroit önceleri bir sanayi kentiyken, uygulanan politikalar sonucunda bir sanayisizleştirme süreci geçirmiş ve kentin yaşantısında büyük değişimler ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de böylesi bir sanayisizleşme durumunun aynı biçimde yaşanmış olduğu birçok kentten söz edilebilir. Sinop'un Ayancık ilçesi buna uygun bir örnektir. Ayancık'ta geçmişte bir kereste fabrikası varken, orada yaşayanlar oldukça farklı bir yaşam sürmekteydi. Ancak sanayi fabrikasının kapatılmasıyla Ayancık daha çok kırsal bir yere dönüşmüş ve bununla birlikte, ilçede yaşayanlar dışarıya göç etmeye başlamıştır. Ayancıklıların deneyimlediği bu durum pek çok araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğretim üyesi Mutlu Kaya 2011 yılında bitirdiği yüksek lisans tezinde Ayancık ilçesindeki kereste fabrikasını çalışmıştır. Aylık yayımlanan Bavul dergisinin Ekim 2019'da yayınlanan 49. sayısında gazeteci Uğur Şahin Mutlu Kaya'nın tezinden ve Feyza Çınar'ın makalesinden yola çıkarak, Ayancık ilçesinin geçirmiş olduğu dönüşümü yazmıştır.

Sonuç olarak, Merrifield'in *Yeni Kent Sorunu* kentsel dönüşümü ve kentin gitgide bir savaş alanına dönüşmesini amacına uygun olarak betimlemiş ve okunması gereken bir eser vermiştir. Ana düşüncesinden kitabın başından sonuna dek hiç kopmayarak, kendi içinde tutarlı kalmayı başarmıştır. Aynı zamanda, kent çerçevesindeki konuyu bütün dünya geneline uyarlanabilecek biçimde ele almasıyla evrensel sorunları anlamaya yardımcı olan bir kitap yazmıştır. Bu eser küresel dünyada kent sorununa ilgi duyan herkese yöneliktir.

Kaynakça

- Çınar, F. (2019). *Bir Anadolu mirasına hayat vermek: Ayancık Kereste Fabrikası*. <https://www.arkitera.com/gorus/bir-anadolu-mirasina-hayat-vermek-ayancik-kereste-fabrikasi/> adresinden erişildi.
- Kaya, M. (2011). *Türkiye'nin ilk sanayi kasabalarından biri Ayancık, Sinop*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

YAZARLARA NOTLAR

YAYIN İLKELERİ

İDEALKENT, disiplinlerarası bir yaklaşımla kenti merkez alarak hazırlanan çalışmaların yer aldığı hakemli bir dergidir. Dergi; Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda üç kez yayımlanır.

İDEALKENT'in yayım dili Türkçe ve İngilizcedir. Yaygın kullanıma sahip dillerde yazılmış makaleler de kabul edilir. Bu makaleler orijinal biçimleriyle ya da Türkçe'ye çevrilerek kullanılır.

İDEALKENT, Kentin analizinde temel bilim alanları ve yaklaşımları olan mimarlık, şehir planlama, yerel yönetimlerin yanı sıra tarih, sosyoloji, yerel siyaset, antropoloji, sanat tarihi, arkeoloji, kültürel çalışmalar, coğrafya ve kentsel değerlendirmeye konu olan her tür bilimsel yaklaşımı kenti anlamada anlamlı bulmaktadır. Bu amaca yönelik olarak üretilen kuramsal ve uygulamalı özgün çalışmaları yayımlamayı kendisine ilke edinen **İDEALKENT** bu çerçevedeki sosyal ve beşeri bilimler alanında yapılan tüm çalışmalara açıktır.

Dergide yayımlanan yazıların daha önce hiçbir yayım organında yayımlanmamış, ilk defa **İDEALKENT**'te yayımlanıyor olması gerekmektedir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş olan bildiriler, bu durumun belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir.

İlk yayımlandığı tarihten itibaren asgari 25 yıl geçmiş olan; önem ve etki bakımından klasik metin olarak değerlendirilebilecek yazı ve çeviriler, daha önce yayımlanmamış olmaları kuralının istisnasını oluşturur. Bu tür metinlere daha önce yayımlanıp yayımlanmamış olmalarına bakılmaksızın **İDEALKENT**'te yer verilebilir. Buna ilaveten, dergide, kitap eleştirileri de yayımlanabilmektedir.

İDEALKENT'e yayımlanması için gönderilen araştırma makalelerinde verilerin güncelliğine önem verilmektedir. Araştırma verilerinin toplanması üzerinden 5 yıl veya daha fazla süre geçmiş ise araştırmaların güncelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirilmektedir.

Bir makalenin **İDEALKENT** dergisi'ne sunulması, çalışmanın orijinal olduğu ve yazar(lar)ın başka bir kurumdan herhangi bir telif hakkı olmadığı anlamına gelir.

İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayım için kabul edilen metinlerin, fiziki ve elektronik ortamda, tam metin olarak yayımlanmak da dâhil olmak üzere, tüm yayım hakları **İDEALKENT**'e aittir. Yazarlar **İDEALKENT**'e gönderdikleri makalede kullandıkları çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin kullanımından sorumludur.

Dergiye başvurular sadece elektronik ortamda kabul edilir. Dergi yazım kurallarına göre hazırlanan makaleler, [Makale Gönder](#) web adresinden Makale Gönder linki kullanılarak online olarak sisteme yüklenmelidir.

Gönderilecek makaleler derginin [Yazım Kurallarına](#) uygun olarak hazırlanmalıdır.

Makale dergiye ulaştıktan sonra, öncelikle şekil yönünden (APA 6) değerlendirmeye alınır. Bu değerlendirme sürecinde, makale şekil yönünden düzeltme yapılması gerekiyorsa, makale, yazarına gerekli düzeltme bilgileri ile beraber geri gönderilir. Şekil yönünden düzeltme yapılması makalenin kabul edildiği anlamını taşımaz. Şekil yönünden

düzeltilmeler yapıldıktan sonra, makale editörler tarafından içerik olarak değerlendirilmeye alınır.

Gönderilen makaleyi gecikme veya diğer bir nedenle başka bir yerde yayınlamak isteyenler yazılı bir başvuru ile yazarlarını dergiden çekebilirler. Yayınlaması kabul edilmeyen yazılar, gerekçesi ile birlikte üç ay içinde geri gönderilir.

Yazarlara yapılacak bilgilendirmelerin tümü e-posta yoluyla yapılır.

Metnin içeriği, bilimselliği ve diğer hususlara ilişkin sorumluluğu tamamen yazar(lar)a aittir. Yazar(lar), çalışmasını göndermekle burada yazılı olan tüm şartları kabul etmiş sayılır.

İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayım için kabul edilen metinlerin, fizikî ve elektronik ortamda, tam metin olarak yayımlanmak da dâhil olmak üzere, tüm yayım hakları İDEALKENT'e aittir. Kullanılan çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin hakları da İDEALKENT'e ve anlaşmalı olarak da çizer ve fotoğrafçılarına aittir.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yazılar, bilgisayar ortamında ve dizgi programlarında kullanılabilecek şekilde Word formatında derginin internet sitesinde bulunan [MAKALE GÖNDER](#) menüsü üzerinden gönderilmelidir.

Dergiye yayımlanmak üzere yollanan makaleler, "kör hakem" yöntemiyle değerlendirilmektedir. Editörler tarafından incelenen ve değerlendirilmesi uygun bulunan çalışmalar, iki ayrı hakeme gönderilmektedir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda, üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulmaktadır. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayımlanmasına, yazardan hakem raporuna göre düzeltme istenmesine ya da yazının reddedilmesine karar verilmekte ve karar yazara iletilmektedir. Basımı uygun bulunan yazıların, yayımlanıp yayımlanmayacağına ya da derginin hangi sayısında yayımlanacağına editörler karar verir. Yazar, süreç konusunda DergiPark sistemi veya e-posta yoluyla bilgilendirilmektedir.

İdealkent'e ulaşan yazılar için yanıt verme süresi otuz gündür. Bu süre içinde yanıtlanmayan yazılar ulaşmamış demektir. Yazılarla ilgili olumlu ya da olumsuz görüş yazara mutlaka bildirilir.

Dergiye gönderilen makalelerin değerlendirmeye alınması için ön değerlendirme aşamasında mutlaka aranan şekilsel şartlar aşağıda belirtilmiştir:

- 1- Makale yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Kelime aralıklarından atıf ve kaynakça yazımına kadar bütün detaylar yazım kurallarına uygun olmalıdır).
- 2- Dergiye gönderilen çalışma [Makale Şablonuna](#) yüklenerek gönderilmelidir.
- 3- Makale [Genişletilmiş İngilizce Özet \(Extended Abstract\)](#) ile birlikte gönderilmelidir.
- 4- Makale ile birlikte [İntihal Denetim Raporu](#) mutlaka gönderilmelidir.
- 5- [Makale telif ve etik sözleşmesi](#) mutlaka doldurulmalıdır.

YAZIM KURALLARI

İDEALKENT'e gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makaleler APA'6.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayın biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen yazılar için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ya da İngilizce olarak yazılabilir. Makalenin her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, [İDEAL-KENT makale şablonunda](#) yer aldığı biçimde verilmelidir. Yazının başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 – 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Keywords verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin [İDEALKENT makale şablonuna](#) uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

İlgili makale şablonunu internet sitesinden indirebilirsiniz!

İdealKent (Kent Araştırmaları Dergisi)

www.idealkentdergisi.com

E-posta: idealkent@gmail.com

Nasuh Akar Mahallesi 1403. Sok. 10/5 Balgat-Çankaya/Ankara

Tel: 0312 285 53 59 Gsm: 0543 285 53 59 Faks: 0312 285 53 99